PROCEEDING BOOK

MUNZUR
5. ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ

MUNZUR
5TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JUNE 9-11, 2023 – TUNCELI

ISBN : 978-625-6393-81-3
Academy Global Publishing House

MUNZUR 5TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JUNE 9- 11, 2023
TUNCELI

Edited By
PROF. DR. Hyeonjin Lee

CONFERENCE ORGANIZING BOARD
Head of Organizing Board: *Dr Gültekin Gürçay*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Naile Bilgili*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Ali Bilgili*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Başak Hanedan*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Həcər Hüseynova*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Dwi Solisworo*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Dody Hartando*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Raihan Yusoph*
Organizing Committee Member: *Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov*
Organizing Committee Member: *Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade*
Organizing Committee Member: *Dr. Mehdi Meskini Heydarlou*
Organizing Committee Member: *Assist. Prof. Dr. K. R. Padma*
Organizing Committee Member: *Aynurə Əliyeva*
Organizing Committee Member: *Amaneh Manafidizaji*

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global–2022 ©

Issued: 30.06.2023
ISBN: 978-625-6393-81-3

CONFERENCE ID

MUNZUR 5TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE
JUNE 9- 11, 2023
TUNCELI

ORGANIIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey –Azerbaijan – Oman – Kazakhstan – Thailand – India – Cyprus – Morocco - Egypt - Sri Lanka - Czech Republic - Jordan – Spain- China – USA - Republic of Kore – Russia – Indonesia – Kazakhstan – Brazil – Poland – Bulgaria – Australia – Germany – Hungary – Swirtzerland - Iran. Sout Korea – Nigeria – Qatar – Georgia – Albania – Croatia – Taiwan – Malaysia – Liby

PRESENTATION
Oral presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION
45 % from Turkey and 55 % from other Countries

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Ali BILGILI – Turkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Turkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Turkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Turkiye
Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU – Turkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Turkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Turkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Turkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Turkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Turkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Erkan EFILTI - Kyrgyzstan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Turkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa QADIRI – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Hilal ARSLANOGLU ISIK - Turkiye
Assist. Prof. Dr. Özlem ERDEM - Turkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023
TUNCELI

Join Zoom Meeting
https://us02web.zoom.us/j/88193707664?pwd=M09qM1hyRnE3a3RJOUdkNUpIM0tWdz09

Meeting ID: 881 9370 7664
Passcode: 192102523

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- **ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.**
- **ZOOM oturumuna katılım ücretsizdir ve üyelik gerekmemektedir.**
- **Kişisel Bilgisayar (PC), Tablet veya telefondan bağlanabilirsiniz.**
- **Katılımcılar, oturum başlamadan 10 dakika önce bağlanmalıdır.**
- **Bilgisayarınızın mikrofon ve kamerasının çalıştığını oturumdan önce kontrol ediniz.**
- **Sunumunuz esnasında, hazırlamış olduğunuz powerpoint sunum dosyasını paylaşabilirsiniz.**
- **Katılım belgeleri kongre bittikten 2 (iki) gün SONRA katılımcılara PDF formatında eposta ile gönderilecektir.**
- **Moderatörler kıdem esasına göre belirlenmektedir. Zorunlu değildir. Ancak katılımcılardan birinin yapması gerekmektedir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- **Oturuma bağlanmadan önce Oturum ve Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 1 – 5 Ahmet Ahmetoglu**
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- **Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.**
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- **Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.**
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- **Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- **Katılımcı, bulunduğu oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.**
- **Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.**
- **ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.**

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	Dr. Öğr. Üyesi Hilal ARSLANOĞLU IŞIK	1	HİDROELEKTRİK SANTRALLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Hilal ARSLANOĞLU IŞIK Çevre Yüksek Mühendisi Rahime KAYAR ADIGÜZEL
		2	BETON SANTRALLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Hilal ARSLANOĞLU IŞIK
		3	YATAY PERMEABİLİTE KATSAYISININ KONSOLİDASYON DAVRANIŞINA ETKİSİ	Muhammet Murat ÖZEV Dr. Öğr. Üyesi, Recep AKAN
		4	THE ROLE OF GREEN WALLS IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Dr. Öğretim Üyesi, Parisa DORAJ Dr. Öğretim Üyesi, Ümit AKAR
		5	ANAOKULLARINDA ÇOCUĞUN MEKÂNA AİDİYET DUYGUSU	Dr. Öğretim Üyesi, Ümit AKAR Dr. Öğretim Üyesi, Parisa DORAJ
		6	KARBONDİOKSİT GİDERİMİNDEKİ YENİ GELİŞMELER VE ADSORPSİYONUN ÖNEMİ	Huda Fahad MUTTAIR Prof. Dr. Bahtiyar ÖZTÜRK Dr.Öğr. Üyesi. Hülya AYKAÇ ÖZEN
		7	BİNA İÇİ HAVA KİRLİLİĞİNİN AZALTILMASINDA PENCERE POZİSYONUNUN ÖNEMİ	Wissam Hatem MUHAMMED Prof. Dr. Bahtiyar ÖZTÜRK Dr.Öğr. Üyesi. Sevtap TIRINK

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	Prof. Hacer Huseynova	1	CASSANDRA AND HER METAMORPHOSES IN THE CONTEXT OF THE SEER-POET MODEL	Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ Doç. Dr. Yıldız AYDIN
		2	"VANİLYA KOKULU MEKTUPLAR" ADLI ÇOCUK ROMANININ DUYGULAR AÇISINDAN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Erhan ŞEN
		3	"CESUR ÇOCUKLARA KORKU HİKÂYELERİ" ADLI RESİMLİ KİTAP ÜÇLEMESİNİN ÇATIŞMALAR AÇISINDAN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Erhan ŞEN
		4	Military Terms In The Vocabulary of The Language	Prof. Hacer Huseynova
		5	HEYDƏR ƏLİYEV VƏ NİZAMİ YARADICILIĞI	Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade
		6	TOPLUMDAKİ İNSAN İNSANDAKİ TOPLUM: "PAPALAGİNİN" SOSYOLOJİK DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Vefa ADIGÜZEL
		7	W. E. B. DU BOİS'TEN FRANTZ FANON'A: "SİYAH YAŞAMLAR DEĞERLİDİR"	Dr. Öğr. Üyesi Vefa ADIGÜZEL

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	Doç. Dr. İsmail Tamer TOKLU	1	Investigating on exports of Iranian saffron	Alireza Karbasi
		2	LGBT+ BİREYLERE YÖNELİK AVRUPA BİRLİĞİ'NDEKİ ÇALIŞMA MEVZUATLARI VE TÜRKİYE'DEKİ LGBT+ DESTEKLEYİCİ İŞYERİ POLİTİKALARININ GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi ZEHRA KAMİTOĞLU Dr. Öğretim Üyesi BANU AÇIKGÖZ
		3	EVALUATİON OF THE EFFECT OF TAXES ON INCOME DİSTRİBUTİON İN TERMS OF MİNİMUM WAGE	Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ Esma ÇELİK
		4	THE EFFECT OF SUPPLY CHAIN EMISSIONS ON EXPORT MARKETING. AGRI-FOOD SECTOR CROSS-COUNTRY COMPARATIVE ANALYSIS	Dr. Öğr. Ü. Arzu TUYGUN TOKLU Doç. Dr. İsmail Tamer TOKLU
		5	THE MEDIATING ROLE OF PERCEIVED ORGANIZATIONAL OBSTRUCTION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN LEADER-MEMBER EXCHANGE AND PROSOCIAL MOTIVATION	Doç. Dr. Daimi Koçak Öğr. Gör. Cavidan Tuğçe KELEŞ
		6	KÜMELEME ANALİZİ İLE FİRMALARIN FİNANSAL ORANLARA GÖRE KISA VADELİ YABANCI KAYNAK KULLANIMININ GRUPLANDIRILMASI	Doktora Öğrencisi, Massoud FITRAT Dr. Öğretim Üyesi, Ümran Münire KAHRAMAN

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Baskanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	Assoc. Prof. Dr. CUMHUR ŞAHİN	1	"MURABAHA" AS AN ALTERNATIVE METHOD OF FUNDING	Assoc. Prof. Dr. CUMHUR ŞAHİN
		2	TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Doç. Dr. Yunus YILMAZ Hüseyin SEVİM
		3	A REVIEW OF MEDICAL TOURISM IN INTERNATIONAL LITERATURE WITH KEYWORD CO-OCCURRENCE AND BIBLIOGRAPHIC COUPLING ANALYSIS	Prof. Dr. Aykut EKİYOR Gözde KARADEMİR
		4	AN ANALYSIS OF MEDICAL TOURISM STUDIES IN INTERNATIONAL LITERATURE WITH CO-AUTHOR NETWORK ANALYSIS BY COUNTRIES	Prof. Dr. Aykut EKİYOR Gözde KARADEMİR
		5	PETROL FİYATLARININ IRAK BÜTÇESİNE ETKİLERİ	AHMED ALMATHNO Dr.Öğr.Üyesi, Volkan BEKTAŞ
		6	TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL UNSURLARIN MEKÂNSAL ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Gaye KARPAT ÇATALBAŞ
		7	TİCARET SERBESTİĞİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: KEİ ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA	Dr. Öğr. Üyesi Gaye KARPAT ÇATALBAŞ

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	Dr. Öğretim Üyesi İnci Selin GÜMÜŞ	1	GÜFTESİ VE USÛLÜ AYNI MAKAMLARI FARKLI EZGİLERDE DUYGU UNSURU	Arş. Gör. Dr., Semih OKCU
		2	OYUNCUNUN ÇALIŞMASINDA TEMELLER	Öğr. Gör. Ezgi UZŞEN
		3	DİJİTALLEŞEN ÇAĞDA KÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TASARIMCININ ROLÜ	Dr. Öğr. Üy. FATMA BULAT
		4	DIGITAL GAME DESIGN AND METAVERSE	Assist. Prof. Dr. Merve KARAMAN
		5	GÖRÜNTÜSEL GÖSTERGE ANLAMLANDIRMA VE SANAT	Dr. Öğretim Üyesi İnci Selin GÜMÜŞ

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Baskanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	Doç. Dr. Turgut İLERİ	1	TÜRKİYE İLE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDEKİ HÜKÜMET SİSTEMLERİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ	Öğr. Gör. Dr. Mert Mahir GÖZ Öğr. Gör. Volkan ERYİĞİT
		2	27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİNİN NEDENLERİ	Öğr. Gör. Dr. Mert Mahir GÖZ Öğr. Gör. Volkan ERYİĞİT
		3	KÜRESELLEŞME VE KİMLİK	Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU Gamze KOÇAK ERAT
		4	EXAMPLE OF PUBLIC POLICY TERMINATION: CLOSURE OF THE STATE PLANNING ORGANIZATION	Assoc. Prof. Dr. Veysel ERAT PhD Student Merve İZCİ
		5	REFUGEE BURDEN-SHARING MECHANISMS IN THEORY AND PRACTICE	Ümmühan Elçin ERTUĞRUL
		6	BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA AMASYA'DA BİR YARDIM KURULUŞU: ŞEFKAT-İ İSLAMİYE CEMİYETİ VE TÜZÜĞÜ	Doç. Dr. Turgut İLERİ
		7	BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN YURT GEZİSİNE BİR ÖRNEK: 8 KASIM 1955 GÜNÜ YAPILAN AMASYA GEZİSİ	Doç. Dr. Turgut İLERİ
		8		

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 7	Doç. Dr. Yavuz ÇOBANOĞLU	1	SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLAR VE OKULA UYUM: BİNGÖL ÖRNEĞİ	Zeynep ÖYLEK
		2	CONSTRUCTION OF THE ALEVİ IDENTITY IN THE UK DIASPORA	Doç. Dr. Yavuz ÇOBANOĞLU
		3	Use Of Past Verbs ın The Appeal Of Future Tense ın The Arabıc Language: The Example Of Surah an-Nahl and Zumer	Doç. Dr. Mustafa KESKİN
		4	CONTEMPORARY ISLAMIC ARAB POETS: BELIEF, LANGUAGE, AND SOCIAL TRANSFORMATION	Assist. Prof. Dr. Tahsin YILDIRIM
		5	TE'VÎLÂTÜ'L -KUR'ÂN'DA CÂHİLİYE DÖNEMİ PUTPERESTLİĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Büşra Nur EDEMEN

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 8	Doç. Dr. Erkan EFİLTİ	1	ANNELERİN ÇOCUK SUÇLULUĞU ALGISI	Büşra FİDANCI Prof. Dr., İbrahim MAZMAN
		2	THİS TRAİN IS ANOTHER TRAİN (HELLO TO A FAİRYTALE JOURNEY WİTH THE TRAİN OF VALUES)	Dr. Öğr. Üyesi Emre YILMAZ
		3	DESCRIPTIVE ANALYSIS OF THE 'CHARACTER EDUCATION WITH TALES FROM MEVLANA' SET IN TERMS OF ITS CONTRIBUTION TO VALUES EDUCATION	Dr. Öğr. Üyesi Emre YILMAZ
		4	BİNGÖL'DE ÖZEL EĞİTİM DESTEĞİ ALAN ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN YAŞADIKLARI SORUNLAR	Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY Sosyal Çalışmacı Yücel FİDAN
		5	SUÇA SÜRÜKLENMİŞ ÇOCUKLARDA ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİ VE SUÇUN NEDENİ	Sosyal Çalışmacı Yücel FİDAN
		6	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EVLİLİK VE ANNE BABA OLMA ÜZERİNEN DÜŞÜNCELERİNİN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Erkan EFİLTİ İslam MARLEN UULU
		7	ERGENLER ÜZERİNDE ARKADAŞ ETKİSİNİN ERGEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ	Doç. Dr. Erkan EFİLTİ Laura ALMAZOVA

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 3
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 9	**Rossi A. Hassad**	**1**	BEHAVIORAL ANALYSIS OF TEAM MEMBERS IN VIRTUAL ORGANIZATION BASED ON TRUST DIMENSION AND LEARNING	Indiramma M., K. R. Anandakumar
		2	IMPROVED AUTOMATED CLASSIFICATION OF ALCOHOLICS AND NON-ALCOHOLICS	Ramaswamy Palaniappan
		3	RHETORICAL COMMUNICATION IN THE COGSCI DISCOURSE COMMUNITY: THE COGNITIVE NEUROSCIENCES (2004) IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC DISSEMINATION	Lucia Abbamonte Olimpia Matarazzo
		4	MORAL REASONİNG AND BEHAVİOUR İN ADULTHOOD	O. Matarazzo, L. Abbamonte, G. Nigro
		5	A COGNITIVE MODEL FOR FREQUENCY SIGNAL CLASSIFICATION	Rui Antunes, Fernando V. Coito
		6	PROBABILITY AND INSTRUCTION EFFECTS IN SYLLOGISTIC CONDITIONAL REASONING	Olimpia Matarazzo Ivana Baldassarre
		7	AN INVESTIGATION INTO KANJI CHARACTER DISCRIMINATION PROCESS FROM EEG SIGNALS	Hiroshi Abe, Minoru Nakayama
		8	Reform-Oriented Teaching of Introductory Statistics in the Health, Social and Behavioral Sciences – Historical Context and Rationale	Rossi A. Hassad
		9	EXPLORATIONS IN THE ROLE OF EMOTION IN MORAL JUDGMENT	Arthur Yan

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 3
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 10	Juliana Panova	1	A COMPUTATIONAL MODEL OF MINIMAL CONSCIOUSNESS FUNCTIONS	Nabila Charkaoui
		2	EXPLORING LIFE MEANINGFULNESS AND ITS PSYCHOSOCIAL CORRELATES AMONG RECOVERING SUBSTANCE USERS – AN INDIAN PERSPECTIVE	Fouzia Alsabah Shaikh, Anjali Ghosh
		3	DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR	Kalayanee Koonmee
		4	AUTOBİOGRAPHİCAL MEMORY AND FLEXİBLE REMEMBERİNG: GENDER DİFFERENCES	A. Aizpurua, W. Koutstaal
		5	CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN UNIVERSITY	Nadeem Akhtar Shan Bo
		6	TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS	Juliana Panova
		7	THE STORY OF MERGERS AND ACQUISITIONS: USING NARRATIVE THEORY TO UNDERSTAND THE UNCERTAINTY OF ORGANIZATIONAL CHANGE	Philip T. Roundy
		8	ATTACHMENT STYLES OF CHILDREN RAISED IN NURSERY VS. THOSE WHO ARE RAISED IN THE FAMILY IN IRAN	Narges Razeghi
		9	A NEW MEASURE OF HERDING BEHAVIOR: DERIVATION AND IMPLICATIONS	Amina Amirat Abdelfettah Bouri

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 3
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 11	Antonios Maniatis	1	ANALYSIS OF DRIVING CONDITIONS AND PREFERRED MEDIA ON DIVERSION	Yoon-Hyuk Choi
		2	AN ANALYTICAL STUDY ON THE POLITICS OF DEFECTION IN INDIA	Diya Sarkar, Prafulla C. Mishra
		3	POSITION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE RUSSIAN FEDERATION ON THE MATTER OF RESTRICTING CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS CONCERNING BANKING SECRECY	A. V. Shashkova
		4	RECOGNİTİON AND PROTECTİON OF INDİGENOUS SOCİETY İN INDONESİA	Triyanto, Rima Vien Permata Hartanto
		5	NEED OF NATIONAL SPACE LEGISLATION FOR SPACE FARING NATIONS	Muhammad Naveed Yang Caixia
		6	HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS AND CONSTITUTIONAL LAW	Antonios Maniatis
		7	FORENSIC MEDICAL CAPACITIES OF RESEARCH OF SALIVA STAINS ON PHYSICAL EVIDENCE AFTER WASHING	Saule Mussabekova
		8	TOWARDS A PROOF ACCEPTANCE BY OVERCOMING CHALLENGES IN COLLECTING DIGITAL EVIDENCE	Lilian Noronha Nassif
		9	THE ROLE OF EUROPEAN UNION IN GLOBAL GOVERNANCE	Yrfet Shkreli
		10	MEASURES FOR LIMITING CORRUPTION UPON MIGRATION WAVE IN EUROPE	Jordan Georgiev Deliversky

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 3
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 12	Aleksandra Chiniaeva	1	PROMOTING GENDER EQUALITY WITHIN ISLAMIC TRADITION VIA CONTEXTUALIST APPROACH	Ali Akbar
		2	BA'ALBAKĪ'S INFLUENCE ON 1950S AND 1960S LEBANESE WOMEN WRITERS	Khaled Igbaria
		3	THE INTERACTION BETWEEN HUMAN AND ENVIRONMENT ON THE PERSPECTIVE OF ENVIRONMENTAL ETHICS	Mella Ismelina Farma Rahayu
		4	PROTECTİON OF HUMAN RİGHTS İN EUROPE: THE PARLİAMENTARY DİMENSİON	Aleksandra Chiniaeva
		5	EISENHOWER'S FAREWELL SPEECH: INITIAL AND CONTINUING COMMUNICATION EFFECTS	B. Kuiper
		6	HUMAN SECURITY PROVIDERS IN FRAGILE STATE UNDER ASYMMETRIC WAR CONDITIONS	Luna Shamieh
		7	DEVELOPING NEW MEDIA CREDIBILITY SCALE: A MULTIDIMENSIONAL PERSPECTIVE	Hanaa Farouk Saleh
		8	GENDER DIFFERENCES IN RESEARCH OUTPUT, FUNDING AND COLLABORATION	Ashkan Ebadi Andrea Schiffauerova
		9	SWISS SCIENTIFIC SOCIETY FOR DEVELOPING COUNTRIES: A CONCEPT OF RELATIONSHIP	Jawad Alzeer
		10	BARRIERS TO MARITAL EXPECTATION AMONG INDIVIDUALS WITH HEARING IMPAIRMENT IN OYO STATE	Adebomi M. Oyewumi, Sunday Amaize

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 3
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 13	Aishath Shakeela	1	NARRATING IRISH IDENTITY: RETRIEVING 'IRISHNESS' IN THE WORKS OF WILLIAM BUTLER YEATS AND SEAMUS HEANEY	Rafik Massoudi
		2	NATURAL DISASTER TOURISM AS A TYPE OF DARK TOURISM	Dorota Rucińska
		3	DEMOCRATIZATION, MARKET LIBERALIZATION AND THE RAISE OF VESTED INTERESTS AND ITS IMPACTS ON ANTI-CORRUPTION REFORM IN INDONESIA	Ahmad Khoirul Umam
		4	ART AND CULTURE İN THE DEVELOPMENT PERİOD TO MODERNİZATİON İN THE REİGN OF KİNG RAMA VI	Weena Eiamprapai
		5	DESIGNING CREATIVE EVENTS WITH DECONSTRUCTIVISM APPROACH	Maryam Memarian, Mahmood Naghizadeh
		6	DE-SECURITIZING IDENTITY: NARRATIVE (IN)CONSISTENCY IN PERIODS OF TRANSITION	Katerina Antoniou
		7	EFFECT OF ORGANIZATIONAL RESOURCES ON IMPROVING INDEPENDENCY OF PEOPLE WITH SEVERE DISABILITIES: VOCATIONAL REHABILITATION FACILITIES IN SOUTH KOREA	Soungwan Kim
		8	CAPITAL ACCUMULATION AND UNEMPLOYMENT IN NAMIBIA, NIGERIA, AND SOUTH AFRICA	Abubakar Dikko
		9	WATER CRISIS MANAGEMENT IN A TOURISM DEPENDENT COMMUNITY	Aishath Shakeela
		10	AN APPLICATION OF GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEM TO SELECT AREAS FOR SANITARY LANDFILL IN BANG NOK- KHWAEK MUNICIPALITY	Musthaya Patchanee

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 3
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 14	**Shorena Tsiklauri**	**1**	IMPACT OF REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES ON WOMEN'S LIVES IN NEW DELHI: A STUDY FROM FEMINIST PERSPECTIVE	Zairunisha
		2	CURBING ABUSES OF LEGAL POWER IN THE SOCIETY	Tajudeen Ojo Ibraheem
		3	SOCIAL STRUCTURE, INVOLUNTARY RELATIONS, AND URBAN POVERTY	Mahmood Niroobakhsh
		4	KNOWLEDGE TRANSFER AND THE TRANSLATİON OF TECHNİCAL TEXTS	Ahmed Alaoui
		5	THE INFLUENCE OF ISLAMIC ARTS ON OMANI WEAVING MOTIFS	Zahra Ahmed Al-Zadjali
		6	HANDLING COMPLEXITY OF A COMPLEX SYSTEM DESIGN: PARADIGM, FORMALISM AND TRANSFORMATIONS	Hycham Aboutaleb Bruno Monsuez
		7	UNDERSTANDING EUROPE'S ROLE IN THE AREA OF LIBERTY, SECURITY AND JUSTICE AS AN INTERNATIONAL ACTOR	Sarah Barrere
		8	THE METHODOLOGY OF OUT-MIGRATION IN GEORGIA	Shorena Tsiklauri
		9	AN IN-DEPTH ANALYSIS OF OPEN DATA PORTALS AS AN EMERGING PUBLIC E-SERVICE	Martin Lnenicka
		10	THE NATURE OF ORIGIN OF NEW CRIMINAL OCCURRENCES IN GJAKOVA REGION: CULTURAL AND CRIMINOLOGICAL "INTERSECTION" IN 1999-2009	Bekim Avdiaj

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 3
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 15	**Venugopal Kummamuru**	**1**	Education of Purchasing Professionals in Austria: Competence Based View	Volker Koch
		2	Developing an Audit Quality Model for an Emerging Marke	Bita Mashayekhi, Azadeh Maddahi, Arash Tahriri
		3	Determinants of Profitability in Indian Pharmaceutical Firms in the New Intellectual Property Rights Regime	Shilpi Tyagi, D. K. Nauriyal
		4	The Impact of Motivation, Trust, and National Cultural Differences on Knowledge Sharing within the Context of Electronic Mail	Said Abdullah Al Saifi
		5	A Study on the Determinants of Earnings Response Coefficient in an Emerging Market	Bita Mashayekhi, Zeynab Lotfi Aghel
		6	Accounting Information Systems of Kuwaiti Companies: Obstacles and Barriers	Haya Y Alobaid
		7	Planning a Supply Chain with Risk and Environmental Objectives	Ghanima Al-Sharrah, Haitham M. Lababidi, Yusuf I. Ali
		8	Corporate Governance in Network Marketing Organizations: The Role of Ethics and CSR	Venugopal Kummamuru
		9	Relationship between Financial Reporting Transparency and Investment Efficiency: Evidence from Iran	Bita Mashayekhi, Hamid Kalhornia

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 3
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

10 Haziran/ 10 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 16	**Osamah A. Alsayegh**	**1**	INFLUENCE OF A COMPANY'S DYNAMIC CAPABILITIES ON ITS INNOVATION CAPABILITIES	Lovorka Galetic, Zeljko Vukelic
		2	A HYBRID PARTICLE SWARM OPTIMIZATION-NELDER- MEAD ALGORITHM (PSO-NM) FOR NELSON-SIEGEL- SVENSSON CALIBRATION	Sofia Ayouche Rachid Ellaia, Rajae Aboulaich
		3	RAMIFICATION OF OIL PRICES ON RENEWABLE ENERGY DEPLOYMENT	Osamah A. Alsayegh
		4	LEAN HEALTHCARE: BARRİERS AND ENABLERS İN THE COLOMBİAN CONTEXT	Erika Ruiz, Nestor Ortiz
		5	IDENTIFICATION OF LEAN IMPLEMENTATION HURDLES IN INDIAN INDUSTRIES	Bhim Singh
		6	PROMOTING LOCAL PRODUCTS THROUGH ONE VILLAGE ONE PRODUCT AND CUSTOMER SATISFACTION	Wardoyo, Humairoh
		7	ANALYSIS OF THE REASONS BEHIND THE DETERIORATED STANDING OF ENGINEERING COMPANIES DURING THE FINANCIAL CRISIS	Levan Sabauri
		8	REVIEW OF MODELS OF CONSUMER BEHAVIOUR AND INFLUENCE OF EMOTIONS IN THE DECISION MAKING	Mikel Alonso López

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 2
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Baskanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ	1	ÖĞRETMEN ADAYLARININ MESLEKİ GELİŞİM ÖZ YETERLİKLERİNİN BELİRLENMESİ	Doç. Dr. Aysel ARSLAN Doç. Dr. Mustafa ERSOY Yük. Lis. Öğr. Hasibe KUZU
		2	ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAŞAM BOYU ÖĞRENME DÜZEYLERİ	Doç. Dr. Mustafa ERSOY Doç. Dr. Aysel ARSLAN Yük. Lis. Öğr. Hasibe KUZU
		3	YAZMA BECERİSİNİ DEĞERLENDİRME SÜRECİNDE ÖĞRETMENLERİN GERİBİLDİRİM VERME DURUMLARI	Doç. Dr. İbrahim Seçkin AYDIN Ayhan DÖNMEZ
		4	DOKUZUNCU SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK OKURYAZARLIĞI ÖZ-YETERLİKLERİNİN İNCELENMESİ	Öğretmen, Hilmiye Gülnur YENİLMEZ Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ
		5	İSPAT YAPMAYA YÖNELİK ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI	Dr. Öğr. Üyesi Candaş UYGAN Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ
		6	YEŞİLAY MAVİ KIRLANGIÇ ÇOCUK DERGİSİ'NİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	Şükriye YILMAZ
		7	EXAMINATION OF EXAM ANXIETY OF STUDENTS	Dr.Öğr. Üyesi, İzzet İSLAMOĞLU Dr.Öğr. Üyesi, Abdurrahim KAPLAN

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 2
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	Dr. Öğr. Üyesi Mehtap KARAKOÇ	1	BADMİNTON MİLLİ TAKIM SPORCULARININ SPORA KATILIM MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ	Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU Araştırma Görevlisi, Hakan BÜYÜKÇELEBİ Doçent Doktor, Yahya DOĞAR Profesör Doktor, Mahmut AÇAK
		2	DEPREMDEN ETKİLENEN SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DURUMLARININ İNCELENMESİ	Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU Araştırma Görevlisi, Hakan BÜYÜKÇELEBİ Doçent Doktor, Yahya DOĞAR Profesör Doktor, Mahmut AÇAK
		3	INVESTIGATION OF TECHNOLOGY USES ACCORDING TO DIFFERENT VARIABLES OF STUDENTS AT THE FACULTY OF SPORTS SCIENCES	Buğra Çağatay SAVAŞ Burak KARABABA
		4	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET ÜZERİNDEN SPOR ÜRÜNÜ SATIN ALMA NİYETİNİN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL Dr.Didem YAVUZ SÖYLER
		5	SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGISI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL Dr.Didem YAVUZ SÖYLER
		6	TEHLİKELİ SPORLARIN MALİYET ANALİZİ	Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ Dr. Öğr. Üyesi Mehtap KARAKOÇ

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 2
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	Dr. Öğr. Üyesi Şahabettin MUTLU	1	ANALYSIS OF THE STUDIES CONDUCTED ON OPPOSITIONAL DEFIANT DISORDER IN TÜRKİYE	Öğretmen Melek AKYAPI Doç. Dr. Ramazan SAK
		2	TÜRKİYE'DE MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİREN KURUMLARDA PİYANO DERSLERİNDE CAZ MÜZİĞİ EĞİTİMİNİN KULLANILABİLİRLİĞİ	Asya Naz IRMAK Prof. Dr. Feyza SÖNMEZÖZ
		3	TÜRKİYE'DE MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİREN KURUMLARDA PİYANO DERSLERİNDE CAZ MÜZİĞİ EĞİTİMİNİN KULLANILABİLİRLİĞİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Asya Naz IRMAK Prof. Dr. Feyza SÖNMEZÖZ
		4	EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CAREER ADAPTATION LEVELS AND THE LEVELS OF JOB SATISFACTION OF SPECIAL EDUCATION TEACHERS	Dr. Öğr. Üyesi Şahabettin MUTLU Doç. Dr. Zöhre KAYA
		5	YETİŞKİN EĞİTİMİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM: E-KİTAP ENTEGRASYONU	Murat ŞARMAN Sinem EROĞLU
		6	AKILLI DESTİNASYONLAR VE GASTRONOMİ	HATİCE NUR EROL PROF. DR. ATİLLA AKBABA
		7	GASTRONOMİ EĞİTİMİNDE OYUNLAŞTIRMA	HATİCE NUR EROL PROF. DR. ATİLLA AKBABA

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 2
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	Assist. Prof. Dr. Meryem FISTIKÇI	1	WILD EDIBLE MUSHROOMS AND THEIR BIOACTIVE COMPOUND PRODUCTION POSSESS ANTIBACTERIAL ACTIVITY	K.R.Padma K.R.Don
		2	THE REACTION MECHANISM OF ANNULATION OF ACRYLAMIDES VIA C=C DOUBLE BOND CLEAVAGE TO CONSTRUCT OF AMINO QUINOLONES: A COMPUTATIONAL STUDY	Assist. Prof. Dr. Meryem FISTIKÇI
		3	THE ROLE OF SPIRULINA AGAINST DOXORUBICIN DAMAGE IN FEMALE INFERTILITY	Şamil ÖZTÜRK Latife Ceyda İRKİN
		4	THE IMPORTANCE OF ALGAE IN THE DEVELOPMENT OF NEW PHARMACEUTICAL AGENTS	Latife Ceyda İRKİN Şamil ÖZTÜRK
		5	THE IMPORTANCE OF RESPIRATORY SUPPORT INDEPENDENT FROM FIRE ATMOSPHERE FOR FIRE FIGHTERS	Öğretim Görevlisi Bülent BULDU
		6	IMPORTANT SAFETY FACTORS IN USING LITHIUM ION BATTERIES	Öğretim Görevlisi Bülent BULDU
		7	TAEKWANDO SPORCULARININ AİLE BESLENME VE FİZİKSEL AKTİVİTE DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	Doktora Öğrencisi, Furkan TÜRKOĞLU Doktora Öğrencisi, Zeki VAİZOĞLU Doç. Dr. Atalay GACAR

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 2
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN	1	THE EFFECT OF NANOFIBER BARRIER FOLIAR FERTILIZER, CALCITE AND KAOLIN APPLICATIONS ON THE YIELD AND QUALITY OF GEMLIK OLIVE CULTIVAR	Doç. Dr., Ebru SAKAR Zir. Yük. Müh. Barış ÜNALAN Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet İlhan ODABAŞIOĞLU
		2	TÜRKİYE'DEKİ Acanthodactylus CİNSİNDE DNA BARKODLAMA YÖNTEMİ KULLANARAK GENETİK ÇEŞİTLİLİĞİN ARAŞTIRILMASI	Ayşe TEMBELO Prof. Dr. Yusuf KUMLUTAŞ Prof. Dr. Çetin ILGAZ Doç. Dr. Kamil CANDAN
		3	Evaluation of Bread Wheat (Triticum aestivum L.) Genotypes in Terms of Some Physiological and Quality Traits	Dr. Remzi ÖZKAN Dr. Merve BAYHAN Prof. Dr. Mehmet YILDIRIM Prof. Dr. Cuma AKINCI
		4	Evaluation of Performance of Some Durum Wheat (Triticum durum L.) Varieties and Some Lines in the F 1 Progeny	Dr. Merve BAYHAN Dr. Remzi ÖZKAN Prof. Dr. Cuma AKINCI Prof. Dr. Mehmet YILDIRIM
		5	Dereboyu Köyü (Ergani)'nde Etnobotanik Bir Çalışma	Hasan AKAN
		6	KAYA YARPUZU (MICROMERIA CONGESTA BOISS. & HAUSSKN. EX BOISS.) BİTKİSİNDEN AĞRI KESİCİ KREMİN ELDE EDİLMESİ	Hasan AKAN, Mehmet Maruf BALOS
		7	GÜRGENTEPE İLÇESİNDEKİ (ORDU, TÜRKİYE) YEREL ELMA ÇEŞİTLERİNİN POMOLOJİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE FENOTİPİK ÇEŞİTLİLİKLERİ	Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN
		8	GÜMÜŞHANE İLİ KİRAZ POPULASYONLARININ MORFOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİ	Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 2
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	Dr Öğr.Üyesi Jale BEKTAŞ	1	Development of an Arduino-assisted data acquisition system for bifacial photovoltaic cells under snow reflection conditions	Hasan Hüseyin ÇOBAN
		2	PROJECT MANAGEMENT IN AN AVIATION COMPANY: BOEING WICHITA	Servet SOYGUDER, Kübra AKYOL
		3	FOLLOWING THE PARENTS' CHILDREN'S LOCATION VIA GPS WITH CHILD TRACKING SYSTEM DESIGN	Servet SOYGUDER, Yusuf ŞAHİN
		4	YAZILIM TANIMLI ÇOKLU AĞLARDA MAKİNE ÖĞRENMESİ VE BLOK ZİNCİRİ İLE GELİŞTİRİLMİŞ SERVİS KALİTESİ DESTEKLİ YÖNLENDİRME MİMARİSİ	Zeynep ÖNDER Furkan AYAZ Murat KARAKUŞ Evrim GÜLER
		5	EXPERIMENTING with the YOLOv7 AND YOLOv7x OBJECT DETECTORS FOR WEED VERSUS CROP DISTINCTION	Dr Öğr.Üyesi Jale BEKTAŞ
		6	YAZILIM TANIMLI ÇOKLU AĞLARDA YÖNLENDİRİLMİŞ DÖNGÜSÜZ GRAF MODELLİ DİJİTAL CÜZDAN TEKNOLOJİLERİ İLE SERVİS KALİTESİ DESTEKLİ YÖNLENDİRME MİMARİSİ	Ceren Buse YILDIRIM Furkan AYAZ Murat KARAKUŞ Evrim GÜLER

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 2
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 7	Doç. Dr. Engin ŞEKER	1	THE EPIPHYTIC BRYO-SOCIOLOGY OF THE KARÇAL MOUNTAINS (ARTVIN- TURKEY)	Prof. Dr. Nevzat BATAN PhD Student Osman ÖZCAN Assist. Prof. Dr. Hüseyin ERATA Prof. Dr. Tülay EZER Assoc. Prof. Dr. Mevlüt ALATAŞ
		2	Crambidae ve Pyralidae Ailelerinde Karın Tympanal Organların Taksonomik Önemi (Lepidoptera, Pyraloidea)	Dr. Öğr. Üyesi Muhabbet KEMAL KOÇAK
		3	EXTERNAL PARASITES OF FISHES	Doç. Dr. Engin ŞEKER Doç. Dr. Ebru İfakat ÖZCAN
		4	IN RAINBOW TROUT (Oncorhynchus mykiss Walbaum 1792) BACTERIAL BE MAJOR DISEASES	Doç. Dr. Engin ŞEKER Su Ürünleri Yüksek Müh. Murat KOYUN
		5	LENGTH-WEIGHT RELATIONSHIP and CONDITION FACTOR of Capoeta umbla (Heckel, 1843) MANS STREAM (Erzincan, Türkiye)	Dr. Öğr. Üyesi Muharrem GÜNEŞ Dr. Öğr. Üyesi Nurgül ŞEN ÖZDEMİR Dr. Öğr. Üyesi Teoman Özgür SÖKMEN Doç. Dr. Muammer KIRICI
		6	YENİDÜNYA ÇEKİRDEĞİNDEN HİDROKÖMÜR SENTEZİ VE YÜZEY ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	Galip BAYRAM (YL öğrencisi) Dr. Özkan GÖRMEZ Prof. Dr. BELGİN GÖZMEN
		7	Investigation Of Physical Chemical Properties Of Cip Dam (Elaziğ) Waters In Irrigation Period	Dr. Öğr. Üyesi, Özlem ERDEM İnşaat Yük. Mühendisi, Erbay DEMİR

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 2
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Baskanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 8	Doç. Dr. Ali ARSLANTAŞ	1	THE INTERACTION ACTIVITY OF NICKEL (II) PHTHALOCYANINE COMPOUND HAVING PHENOXY-3-METHOXYBENZOIC ACID WITH DNA	Doç. Dr. Ali ARSLANTAŞ Prof. Dr. Mehmet Salih AĞIRTAŞ
		2	METOPROLOLUN GLUTARDIALDEHIT-DEMIR(III) OKSITLE MODIFIYE EDILMIŞ CAMSI KARBON ELEKTROTLA VOLTAMETRIK TAYINI	Dr.Öğr.Üyesi Berna KOÇAK
		3	BAZI TİYOBARBİTÜRİK ASİT LİGANDLARININ MOLEKÜLER VE KRİSTALOGRAFİK İNCELENMESİ	BÜŞRA EMEKTAR RESUL SEVİNÇEK
		4	MOLECULAR AND CRYSTAL STRUCTURE STUDIES OF A NEW VINYLALENE COMPOUND	Sibel Gökalp Doç. Dr. Muhittin Aygün
		5	FARKLI BİTKİ ÖZLERİYLE SENTEZLENEN GÜMÜŞ NANOPARTİKÜLLERİN 316L YÜZEYİNDE KAPLAMA MORFOLOJİLERİNİN İNCELENMESİ	Arş. Gör. Gizem KARABULUT Doç. Dr. Nuray BEKÖZ ÜLLEN
		6	BAKIR KATKISI İLE DEMİR ESASLI ÇELİK KÖPÜĞÜN YAPISININ VE BASMA DAYANIM ÖZELLİKLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ	Arş. Gör. Gizem KARABULUT Doç. Dr. Nuray BEKÖZ ÜLLEN

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 2
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 9	Öğr. Gör, Halis DEVİREN	1	PARALEL BAĞLI KARŞIT AKIŞLI RANQUE–HİLSCH VORTEKS TÜP PERFORMANSINA BASINÇ VE MALZEME ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Doç.Dr, Musa BİLGİN Dr, Murat KORKMAZ Doç.Dr, Volkan KIRMACI
		2	AZOT GAZI KULLANILAN PARALEL BAĞLI KARŞIT AKIŞLI RANQUE–HİLSCH VORTEKS TÜP PERFORMANSINA NOZUL VE BASINÇ ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Dr, Murat KORKMAZ Doç.Dr, Musa BİLGİN Doç.Dr, Volkan KIRMACI
		3	INVESTİGATİON OF THE USE OF ACETONE AS AN ADDİTİVE İN DİESEL ENGİNES	Doç. Dr, Erdal ÇILĞIN Öğr. Gör, Halis DEVİREN
		4	INVESTİGATİON OF THE EFFECT OF METAL NANO PARTİCLE ADDİTİVE ON COMBUSTİON PARAMETERS İN DİESEL BİODİESEL BLEND FUELS.	Doç. Dr, Erdal ÇILĞIN Öğr. Gör, Halis DEVİREN
		5	İKİ EKSENLİ GÜNEŞ TAKİP SİSTEMİ TASARIMI	Dr. Öğr. Üyesi İrem ŞENYER YAPICI Dr. Öğr. Üyesi Ceren KAYA Doç. Dr. Rukiye UZUN ARSLAN
		6	DERİN ÖĞRENME TABANLI BİREYLERİN YÜZ GÖRÜNTÜLERİNDEN STRES TESPİTİ	Hasret YAŞAR Evrim GÜLER
		7	EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF SUPERHEAT VALUES ON SYSTEM PERFORMANCE IN COLD STORAGE APPLICATION	Emre UYSAL Dr. Öğr. Üyesi, Şafak ATAŞ

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 4
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Dr. Nada Azhar**	**1**	WEB-CONTENT ANALYSIS OF THE MAJOR SPANISH TOURIST DESTINATIONS EVALUATION BY RUSSIAN TOURISTS	Natalia Polkanova, Sergey Kazakov
		2	DISABILITY DIVERSITY MANAGEMENT: A CASE STUDY OF THE BANKING SECTOR IN THE KSA	Nada Azhar
		3	CURSIVE HANDWRITING IN AN INTERNET AGE	Karen Armstrong
		4	THE IMPACT OF PARENT INVOLVEMENT İN PRESCHOOL DİSABLED CHİLDREN	Sheng-Min Cheng
		5	THE IMPORTANCE OF ISSUES FOR THE YOUTH IN VOTER DECISION MAKING: A CASE STUDY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN MALAYSIA	Sivamurugan Pandian
		6	JAPANESE ENGLISH IN TRAVEL BROCHURES	Premvadee Na Nakornpanom
		7	WAYS OF LIFE OF UNDERGRADUATE STUDENTS BASED ON SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY IN SUAN SUNANDHA RAJABHAT UNIVERSITY	Phusit Phukamchanoad
		8	RESEARCH ANALYSIS IN ECLECTIC THEORY (KABOUDAN AND SFANDIAR)	arideh Alizadeh Mohd Nasir Hashim
		9	ONLINE METACOGNITIVE READING STRATEGIES USE BY POSTGRADUATE LIBYAN EFL STUDENTS	Najwa Alsayed Omar
		10	AUSPICIOUS MEANING FOR COMMUNITY SOUVENIR PRODUCTS	Somsakul Jerasilp, Jong Boonpracha

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 4
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / SALON	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Saowapa Phaithayawat**	**1**	TO CLOUDIFY OR NOT TO CLOUDIFY	Laila Yasir Al-Harthy Ali H. Al-Badi
		2	ZHOU ENLAI'S IMPACT TO THE FOREIGN FOLICY OF CHINA	Nazira B. Boldurukova
		3	FINGERPRINT ON BALLISTIC AFTER SHOOTING	Narong Kulnides
		4	THE DEVELOPMENT OF ONLİNE LESSONS İN INTEGRATİON MODEL	Chalermpol Tapsai
		5	THE SOCIAL AREA DISCLOSURE TO REDUCE CONFLICTS BETWEEN COMMUNITY AND THE STATE: A CASE OF MAHAKAN FORTRESS, BANGKOK	Saowapa Phaithayawat
		6	THE POTENTIAL OF DIGITAL TOOLS IN ART LESSONS AT JUNIOR SCHOOL LEVEL TO IMPROVE ARTISTIC ABILITY USING TAMAZIGHT FONTS	Aber Salem Aboalgasm, Rupert Ward
		7	THE DESIGN OF PICTURE BOOKS FOR CHILDREN FROM TALES OF AMPHAWA FIREFLIES	Marut Pichetvit

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 4
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / SALON	Oturum Başkanı / Session		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	**Dr. Maia Seturi**	**1**	THE CORRELATION OF ECONOMIC VARIABLES ON DOMESTIC INVESTMENT	Amirreza Attarzadeh
		2	AN ASSESSMENT ON THE EFFECT OF PARTICIPATION OF RURAL WOMAN ON SUSTAINABLE RURAL WATER SUPPLY IN YEMEN	Afrah Saad Mohsen Al-Mahfadi
		3	ARMED GROUPS AND INTRA STATE CONFLICT: A STUDY ON THE EGYPTIAN CASE	Ghzlan Mahmoud Abdel Aziz
		4	ROLE OF LEADERS İN MANAGİNG EMPLOYEES' DYSFUNCTİONAL BEHAVİOR AT WORKPLACE	Aya Maher, Pakinam Youssef
		5	FINANCIAL STATEMENT FRAUD: THE NEED FOR A PARADIGM SHIFT TO FORENSIC ACCOUNTING	Ifedapo Francis Awolowo
		6	CUSTOMER ADOPTION AND ATTITUDES IN MOBILE BANKING IN SRI LANKA	Prasansha Kumari
		7	THE SERVICE APPRAISAL OF SOLDIERS OF THE ARMY OF THE CZECH REPUBLIC IN THE CONTEXT OF PERSONAL EXPENSES	Tereza Dolečková
		8	PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF BRANDING PRINCIPLES	Maia Seturi
		9	MARKET SEGMENTATION AND CONJOINT ANALYSIS FOR APPLE FAMILY DESIGN	Abbas Al-Refaie, Nour Bata

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 4
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	Prof. Dr. Jamal Fathi Abu Hasna	1	OPTIMAL CONTROL STRATEGIES FOR SPEED CONTROL OF PERMANENT-MAGNET SYNCHRONOUS MOTOR DRIVES	Roozbeh Molavi, Davood A. Khaburi
		2	NSGA BASED OPTIMAL VOLT / VAR CONTROL IN DISTRIBUTION SYSTEM WITH DISPERSED GENERATION	P. N. Hrisheekesha, Jaydev Sharma
		3	SIGNATURE RECOGNITION USING CONJUGATE GRADIENT NEURAL NETWORKS	Jamal Fathi Abu Hasna
		4	SPECTRAL ANALYSİS OF SPEECH: A NEW TECHNİQUE	Neeta Awasthy, J.P.Saini, D.S.Chauhan
		5	STUDY AND ENHANCEMENT OF FLASH EVAPORATION DESALINATION UTILIZING THE OCEAN THERMOCLINE AND DISCHARGED HEAT	Sami Mutair, Yasuyuki Ikegami
		6	INTRODUCING AN IMAGE PROCESSING BASE IDEA FOR OUTDOOR CHILDREN CARING	Hooman Jafarabadi
		7	DEVICE DISCOVER: A COMPONENT FOR NETWORK MANAGEMENT SYSTEM USING SIMPLE NETWORK MANAGEMENT PROTOCOL	Garima Gupta, Daya Gupta
		8	THEMATIC ROLE EXTRACTION USING SHALLOW PARSING	Mehrnoush Shamsfard, Maryam Sadr Mousavi
		9		

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 4
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	**Nabil A. Ahmed**	**1**	PSO-BASED PLANNING OF DISTRIBUTION SYSTEMS WITH DISTRIBUTED GENERATIONS	Amin Hajizadeh, Ehsan Hajizadeh
		2	THREE-PHASE HIGH FREQUENCY AC CONVERSION CIRCUIT WITH DUAL MODE PWM/PDM CONTROL STRATEGY FOR HIGH POWER IH APPLICATIONS	Nabil A. Ahmed
		3	A NEW MAXIMUM POWER POINT TRACKING FOR PHOTOVOLTAIC SYSTEMS	Mohamed Azab
		4	IMPULSE RESPONSE SHORTENİNG FOR DİSCRETE MULTİTONE TRANSCEİVERS USİNG CONVEX OPTİMİZATİON APPROACH	Ejaz Khan, Conor Heneghan
		5	HYBRID ASSOCIATION CONTROL SCHEME AND LOAD BALANCING IN WIRELESS LANS	Chutima Prommak, Airisa Jantaweetip
		6	ESTIMATION OF BROADCAST PROBABILITY IN WIRELESS ADHOC NETWORKS	Bharadwaj Kadiyala, Sunitha V
		7	THEORETICAL ANALYSIS OF CAPACITIES IN DYNAMIC SPATIAL MULTIPLEXING MIMO SYSTEMS	Imen Sfaihi, Noureddine Hamdi
		8	FIBER OPTIC SENSORS	Bahareh Gholamzadeh, Hooman Nabovati
		9	INHIBITION KINETIC DETERMINATION OF TRACE AMOUNTS OF RUTHENIUM(III) BY THE SPECTROPHOTOMETRIC METHOD WITH RHODAMINE B IN MICELLAR MEDIUM	Mohsen Keyvanfard

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 4
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	Assoc. prof. Pongchan Na-Lampang	1	SEX DIFFERENCES IN THYROID GLAND STRUCTURE OF RABBITS	Parchami A., Fatahian Dehkordi RF.
		2	OLIVE LEAVES EXTRACT RESTORED THE ANTIOXIDANT PERTURBATIONS IN RED BLOOD CELLS HEMOLYSATE IN STREPTOZOTOCIN INDUCED DIABETIC RATS	Ismail I. Abo Ghanema, Kadry M. Sadek
		3	EFFECTS OF BEAK TRIMMING ON BEHAVIOR AND AGONISTIC ACTIVITY OF THAI NATIVE PULLETS RAISED IN FLOOR PENS	Pongchan Na-Lampang
		4	CHANGES İN BEHAVİOR AND LEARNİNG ABİLİTY OF RATS INTOXİCATED WİTH LEAD	Amira, A. Goma U. E. Mahrous
		5	THE EFFECTS OF GARLIC OIL (ALLIUM SATIVA), TURMERIC POWDER (CURCUMA LONGA LINN) AND MONENSIN ON TOTAL APPARENT DIGESTIBILITY OF NUTRIENTS IN BALOOCHI LAMBS	Ahmad Khalesizadeh, Alireza Vakili, Mohsen Danesh Mesgaran, Reza Valizadeh
		6	TUBERCULIN, TETANUS IMMUNOGLOBULIN AND DPT VACCINE AS AN AVIAN IN VIVO T-LYMPHOCYTE MITOGENS	Ibrahim Mohammed Saeed Shnawa
		t	EMBRYO TRANSFER AS AN ASSISTED REPRODUCTIVE TECHNOLOGY IN FARM ANIMALS	Diah Tri Widayati
		y	Effect of Polarization and Coherence of Optical Radiation on Sturgeon Sperm Motility	Nikolai V. Barulin, Vitaly Yu. Plavskii
		9	THE IMPACT OF COPPER AND ZINC DEFICIENCY ON MILK PRODUCTION PERFORMANCES OF INTENSIVELY GRAZED DAIRY COWS ON THE NORTH-EAST OF ROMANIA	Alina Anton, Gheorghe Solcan, Carmen Solcan

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 4
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 7	Gesine Hellwig	1	BREAST SKIN-LINE ESTIMATION AND BREAST SEGMENTATION IN MAMMOGRAMS USING FAST-MARCHING METHOD	Roshan Dharshana Yapa, Koichi Harada
		2	SCATTERER DENSITY IN EDGE AND COHERENCE ENHANCING NONLINEAR ANISOTROPIC DIFFUSION FOR MEDICAL ULTRASOUND SPECKLE REDUCTION	Ahmed Badawi J. Michael Johnson Mohamed Mahfouz
		3	T-WAVE DETECTION BASED ON AN ADJUSTED WAVELET TRANSFORM MODULUS MAXIMA	Samar Krimi, Kaïs Ouni, Noureddine Ellouze
		4	BRİDGİNG THE MENTAL GAP BETWEEN CONVOLUTİON APPROACH AND COMPARTMENTAL MODELİNG İN FUNCTİONAL IMAGİNG: TYPİCAL EMBEDDİNG OF AN OPEN TWO-COMPARTMENT MODEL İNTO THE SYSTEMS THEORY APPROACH OF INDİCATOR DİLUTİON THEORY	Gesine Hellwig
		5	ANALYSIS OF MEDICAL DATA USING DATA MINING AND FORMAL CONCEPT ANALYSIS	Anamika Gupta, Naveen Kumar, Vasudha Bhatnagar
		6	CASE BASED REASONING TECHNOLOGY FOR MEDICAL DIAGNOSIS	Abdel-Badeeh M. Salem
		7	DETECTION OF DIABETIC SYMPTOMS IN RETINA IMAGES USING ANALOG ALGORITHMS	Daniela Matei Radu Matei
		8	ARRIVING AT AN OPTIMUM VALUE OF TOLERANCE FACTOR FOR COMPRESSING MEDICAL IMAGES	Sumathi Poobal, G. Ravindran
		9	DATA MINING TECHNIQUES IN COMPUTER-AIDED DIAGNOSIS: NON-INVASIVE CANCER DETECTION	Florin Gorunescu

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 4
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 8	Dr. Achara Dholvitayakhun,	1	A REVIEW ON APPLICATION OF CHITOSAN AS A NATURAL ANTIMICROBIAL	F. Nejati Hafdani, N. Sadeghinia
		2	NEUROGENIC POTENTIAL OF CLITORIA TERNATEA AQUEOUS ROOT EXTRACT–A BASIS FOR ENHANCING LEARNING AND MEMORY	Kiranmai S.Rai
		3	FORMULATION AND EVALUATION OF VAGINAL SUPPOSITORIES CONTAINING LACTOBACILLUS	Sanae Kaewnopparat, Nattha Kaewnopparat
		4	ISOLATİON OF B-SİTOSTEROL DİARABİNOSİDE FROM RHİZOMES OF ALPİNİA GALANGA	N. K. Fuloria, S. Fuloria
		5	DATA MINING CLASSIFICATION METHODS APPLIED IN DRUG DESIGN	Mária Stachová, Lukáš Sobíšek
		6	SALBUTAMOL SULPHATE-ETHYLCELLULOSE TABLETTED MICROCAPSULES: PHARMACOKINETIC STUDY USING CONVOLUTION APPROACH	Ghulam Murtaza, Kalsoom Farzana
		7	ANTIBACTERIAL ACTIVITY OF ETHANOL EXTRACT FROM SOME THAI MEDICINAL PLANTS AGAINST CAMPYLOBACTER JEJUNI	Achara Dholvitayakhun, Nathanon Trachoo
		8	NEW SIMULTANEOUS HIGH PERFORMANCE LIQUID CHROMATOGRAPHIC METHOD FOR DETERMINATION OF NSAIDS AND OPIOID ANALGESICS IN ADVANCED DRUG DELIVERY SYSTEMS AND HUMAN PLASMA	Asad Ullah Madni Mahmood Ahmad, Naveed Akhtar, Muhammad Usman
		9	EFFECT OF POLYVINYL PYRROLIDONE AND ETHYL CELLULOSE CONCENTRATION ON RELEASE PROFILE AND KINETICS OF GLIBENCLAMIDE EXTENDED RELEASE DOSAGE FORM SYSTEM	Amit Kumar Peeyush Sharma, Anil Bhandari

MUNZUR
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
JUNE 9 - 11, 2023 - TUNCELI

Bildiri Sunumları / Presentation Session – 4
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

11 Haziran/ 11 June 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 9	**Dr. Paul Osmond**	**1**	Assessing the Effects of Explosion Waves on Office and Residential Buildings	Mehran Pourgholi Amin Lotfi Eghlim
		2	Multipath Routing Sensor Network for Finding Crack in Metallic Structure Using Fuzzy Logic	Dulal Acharjee Punyaban Patel
		3	Advantages of Large Strands in Precast/Prestressed Concrete Highway Application	Amin Akhnoukh
		4	Torsion Behavior of Steel Fibered High Strength Self Compacting Concrete Beams Reinforced by GFRB Bars	Khaled S. Ragab Ahmed S. Eisa
		5	A Study on the Developing Method of the BIM (Building Information Modeling) Software Based On Cloud Computing Environment	Byung-Kon Kim
		6	Applications of Carbon Fibers Produced from Polyacrylonitrile Fibers	R. Eslami Farsani, R. Fazaeli
		7	The Establishment of Cause-System of Poor Construction Site Safety and Priority Analysis from Different Perspectives	Shirong Li, Xueping Xiang
		8	Application of “Streamlined” Material Accounting to Estimate Environmental Impact	Paul Osmond
		9	Lateral Torsional Buckling of Steel Thin-Walled Beams with Lateral Restraints	Ivan Balázs, Jindřich Melcher

The ARTTown 1. ULUSLARARASI KARMA SERGİ 9 - 11 HAZİRAN 2023 - TUNCELİ					
Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Eser Adı / Art Work	Artist	Tema / Theme
		1	İSİMSİZ	Dr.Öğr. Üyesi Gül AYDIN	
		2	Gönül Gözü / Heart's Eye	Dr. Öğr. Üyesi SALİMEH AMANJANİ	
		3	Kâinat-Universe	Dr. Öğr. Üyesi S. Çiğdem Koçak	
		4	Kars	Öğr.Gör. Yeşim Uşak Hışırlı	
		5	"Mutlu Balıklar"/ happy fishes	Yüksel TOK	
		6	Bir Flanörün Yazılı Hisleri	Doç. Ayşegül türk	
		7	Pencere	Doç M. Çağatay Göktan	
		8	SONSUZ DEVİNİM / ENDLESS MOVEMENT	Doç. Dr. Nursel KARACA	
		9	ÇEKİCİ / ATTRACTIVE	Doç. Dr. Nursel KARACA	
			Kişisel Sergi		
		1	HOMO SEMIOTICUS	Dr. Öğr. Üyesi İnci Selin GÜMÜŞ	

Contents

"VANİLYA KOKULU MEKTUPLAR" ADLI ÇOCUK ROMANININ DUYGULAR AÇISINDAN İNCELENMESİ 1

"CESUR ÇOCUKLARA KORKU HİKÂYELERİ" ADLI RESİMLİ KİTAP ÜÇLEMESİNİN ÇATIŞMALAR AÇISINDAN İNCELENMESİ 8

DİLİN LÜĞƏT TƏRKİBİNDƏ HƏRBİ SÖZLƏR 19

DEĞERLER EĞİTİMİNE KATKISI AÇISINDAN "MEVLANA'DAN MASALLARLA KARAKTER EĞİTİMİ" SETİNİN DESKRİPTİF ANALİZİ 24

BU TREN BAŞKA TREN (DEĞERLER TRENİ İLE MASALSI BİR YOLCULUĞA MERHABA) 31

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGISI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ 34

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET ÜZERİNDEN SPOR ÜRÜNÜ SATIN ALMA NİYETİNİN İNCELENMESİ 41

VERGİLERİN GELİR DAĞILIMINA ETKİSİNİN ASGARİ ÜCRET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 53

TEDARİK ZİNCİRİ EMİSYONLARININ İHRACAT PAZARLAMASINA ETKİSİ. TARIMSAL GIDA SEKTÖRÜ ÜLKELER ARASI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 66

LİDER-ÜYE ETKİLEŞİMİ İLE PROSOSYAL MOTİVASYON ARASINDAKİ İLİŞKİDE ALGILANAN ÖRGÜTSEL ENGELİN ARACI ROLÜ 78

TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 89

MEDİKAL TURİZMİN ULUSLARARASI LİTERATÜRDE ANAHTAR KELİME AĞI VE BİBLİYOGRAFİK EŞLEŞTİRME ANALİZİ İLE İNCELENMESİ 100

ULUSLARARASI LİTERATÜRDE MEDİKAL TURİZM ÇALIŞMALARININ ÜLKELERARASI ORTAK YAZAR AĞ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ 112

PETROL FİYATLARININ IRAK BÜTÇESİNE ETKİLERİ 123

GÜFTESİ VE USÛLÜ AYNI MAKAMLARI FARKLI EZGİLERDE DUYGU UNSURU 131

DİJİTAL ÇAĞDA KÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TASARIMCININ ROLÜ 147

DİJİTAL OYUN TASARIMI VE METAVERSE 164

KÜRESELLEŞME VE KİMLİK 172

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN TEKNOLOJİ KULLANIMLARININ FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ 178

BİR KAMU POLİTİKASI SONLANDIRMA ÖRNEĞİ: DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATININ KAPATILMASI 191

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA AMASYA'DA BİR YARDIM KURULUŞU: ŞEFKAT-İ İSLAMİYE CEMİYETİ VE TÜZÜĞÜ 197

BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN YURT GEZİSİNE BİR ÖRNEK: 8 KASIM 1955 GÜNÜ YAPILAN AMASYA GEZİSİ 207

SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLAR VE OKULA UYUM: BİNGÖL ÖRNEĞİ 216

SON DÖNEM İSLAMCI ARAP ŞAİRLERİ: İNANÇ, DİL VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM 231

TE'VÎLÂT'ÜL KURÂN'DA CAHİLİYE DÖNEMİ PUTPERESTLİĞİ 249

ANNELERİN ÇOCUK SUÇLULUĞU ALGISI 254

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EVLİLİK VE ANNE BABA OLMA ÜZERİNEN DÜŞÜNCELERİNİN İNCELENMESİ 263

ERGENLERİN ÜZERİNDE ARKADAŞ ETKİSİNİN ERGEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ 274
ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAŞAM BOYU ÖĞRENME DÜZEYLERİ 284
ÖĞRETMEN ADAYLARININ MESLEKİ GELİŞİM ÖZ YETERLİKLERİNİN BELİRLENMESİ 295
YAZMA BECERİSİNİ DEĞERLENDİRME SÜRECİNDE ÖĞRETMENLERİN GERİBİLDİRİM VERME DURUMLARI 312
DOKUZUNCU SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK OKURYAZARLIĞI ÖZ-YETERLİKLERİNİN İNCELENMESİ 322
İSPAT YAPMAYA YÖNELİK ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI 332
ÖĞRENCİLERİN SINAV KAYGILARININ İNCELENMESİ 345
BADMİNTON MİLLİ TAKIM SPORCULARININ SPORA KATILIM MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ ... 350
DEPREMDEN ETKİLENEN SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DURUMLARININ İNCELENMESİ 357
GASTRONOMİ EĞİTİMİNDE OYUNLAŞTIRMA 367
AKILLI DESTİNASYONLAR VE GASTRONOMİ 374
TEORİDE VE UYGULAMADA MÜLTECİ YÜK PAYLAŞIM MEKANİZMALARI 383
ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN KARİYER UYUM DÜZEYLERİ İLE İŞ TATMİNİ DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 395
TÜRKİYE'DE MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİREN KURUMLARDA PİYANO DERSLERİNDE CAZ MÜZİĞİ EĞİTİMİNİN KULLANILABİLİRLİĞİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ 405
TÜRKİYE'DE MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİREN KURUMLARDA PİYANO DERSLERİNDE CAZ MÜZİĞİ EĞİTİMİNİN KULLANILABİLİRLİĞİ 419
TÜRKİYE'DE KARŞIT OLMA KARŞI GELME BOZUKLUĞU İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ 429

"VANİLYA KOKULU MEKTUPLAR" ADLI ÇOCUK ROMANININ DUYGULAR AÇISINDAN İNCELENMESİ[1]

Doç. Dr. Erhan ŞEN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, senn.erhan@gmail.com - ORCID 0000-0001-7678-812X

ÖZET

Çocuk edebiyatı yapıtlarında işlenen duygu durumları çocuğun duyularını devindirerek onun duygu evrenini zenginleştirir. Çocuk okur, okuduğu kitapların anlamsal dünyasında çeşitli duygu katmanlarıyla karşılaştığında duygu durumlarını sezmeye, anlamaya ve böylelikle kendi duygularını da fark etmeye başlar. Bu araştırmanın amacı çağdaş çocuk edebiyatımızın önemli yazarlarından Sevim Ak'ın "Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanını (8 yaş ve üzeri)[2] duygular açısından çözümlemektir. Verilerin toplanması için doküman analizine, verilerin çözümlenmesi için de içerik analizine başvurulmuştur. Çalışmada elde edilen bulguların daha görünür ve somut kılınması, veri kaybının minimum düzeye indirgenmesi için nitel araştırmalarda kullanılan analiz yazılımlarından MAXQDA 2022 kullanılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen çocuk romanında toplamda 387 olmak üzere 25 farklı duygu belirlenmiştir. Sevinç, sevgi ve şaşkınlık duygularının yoğun bir dağılıma sahip olduğu görülmüştür. Yapıttaki duygular bütünsel bir bakış açısıyla irdelendiğinde öncelikle sevinç, sevgi ve şaşkınlık duygularının metin boyunca baskın olduğu; üzüntü, huzursuzluk gibi olumsuz duyguların kurgunun başlarında yoğunluk gösterdiği, sonlara doğru ise azaldığı görülmüştür. İncelenen yapıttaki duyguların kesişimi değerlendirildiğinde tespit edilen 25 duygudan 7'sinin (suçluluk duygusu, aşağılık duygusu, tereddüt, düş kırıklığı, pişmanlık, kızgınlık, isteksizlik) diğer duygularla herhangi bir kesişim sergilemediği, diğer duyguların ise (18 duygu) birbiriyle en az bir defa kesiştiği bulgulanmıştır. Sonuç olarak yapıtın girişinde olumsuz duygular işlense bile metnin olumlu duygularla sonlandırıldığı, bu yönden çocuk okurun olumsuz duygu durumlarıyla baş başa bırakılmadığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: duygular, duygusal gelişim, Sevim Ak, çocuk edebiyatı, içerik analizi.

[1] 10.06.2023 tarihinde iThenticate intihal programından alınan raporun sonucuna göre bu çalışmanın benzerlik oranının %5 olduğu görülmüştür.
[2] Yaş düzeyinin belirlenmesi için kitabın ait olduğu yayınevinin (Can Çocuk Yayınları) internet sayfasındaki katalog bilgisi temel alınmıştır.

Giriş

Yetişkinle karşılaştırıldığında çocuğun deneyimleri daha sınırlıdır. Doğal olarak çocuk bazı olay, durum ya da olguları anlama ve tanımlamada güçlükler yaşayabilmektedir. Bu nedenle çocuğun duygusal gelişimini sağlıklı bir biçimde sürdürebilmesi için edebiyat yapıtları işlevsel bir role sahiptir.

Çocuk edebiyatı çoğunlukla yetişkinler tarafından çocuğun ilgi ve gereksinimlerine, gelişim özelliklerine uygun olarak yazılmış yazınsal ürünleri kapsayan bir alandır (Barone, 2011). Birçok alan uzmanı çocuk edebiyatının dilsel ve görsel olanaklarla çocukların düş ve düşünce dünyasını zenginleştirdiğine, duygusal gelişimini desteklediğine dikkat çekmektedir (Şen, 2021; Karagül, 2018; Aslan, 2019; Oğuzkan, 2013; Sever, 2013; Dilidüzgün, 2004).

Johnson (2011) nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarının çocuğa yeni deneyimler kazandırdığına, onun dünyayı daha geniş bir çerçeveden görmesini sağladığını belirtmektedir. Kitaplar sayesinde çocuklar çeşitli duygu, davranış ya da deneyimler hakkında düşünme serüvenine girmektedir. Toy (2022)'a göre nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarıyla çocuklar tanımadığı, görmediği kişilerle arkadaş olabilecek, yeni yerler keşfedecek ve en önemlisi yaşamadığı duyguları sezinleyecektir.

Çocuk edebiyatı yapıtlarının bahsedilen işlevlerini gerçekleştirmesi için kurgunun estetik ve pedagojik ilkelere uygun düzenlenmesi gerekmektedir. Özellikle yapıtta işlenen duyguların iyimser olması ve çocuğa umut vermesi önemlidir. Nodelman (2008) çocuk edebiyatının karakteristik niteliklerinden birinin iyimser ton olduğunu belirtmektedir. Şen (2016) iyimser ve umut dolu yazınsal tonların çocuk açısından önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak tümüyle mutlu, iyimser ya da kötülüklerin yok sayıldığı bir dünyanın çocuğa sunulması doğru olmayabilir. Aksine yaşam gerçekliği, insan doğası doğru-yanlış, iyi-kötü, olumlu-olumsuz yönleriyle çocuğa sunulmalıdır.

Doğal olarak çocuklara seslenen yapıtlarda işlenen duygu durumlarının çeşitlilik göstermesi, olumlu-olumsuz duyguların bir arada yer alması çocuğun hem insana özgü duyguları tanımasına hem de bireysel duygularının farkına varmasına hizmet edebilir. Bunun için özellikle duygu zenginliğine sahip yapıtlarla çocuğun buluşturulması etkili olabilir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı "Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanını duygular açısından analiz etmektir. Temel amaç "Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanında

işlenen duygular nasıl bir özellik sergilemektedir? biçiminde tanımlanabilir. Belirtilen amaç kapsamında aşağıdaki alt sorulara yanıt aranacaktır.

Vanilya Kokulu Mektuplar adlı çocuk romanında;

1. duygular nasıl bir dağılım sergilemektedir?
2. duygular yapıtın başlangıcından sonuna doğru nasıl bir yönelim göstermektedir?
3. işlenen duyguların birbiriyle kesişimi nasıldır?

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma deseniyle yapılandırılmıştır. Nitel araştırmalar tipik olarak küçük örneklemler üzerinde (yalnızca tek bir durum da olabilir.), amaçlı biçimde seçilen fenomenin derinlemesine anlaşılmasına ve incelenmesini sağlayan bir yaklaşımdır (Patton, 2014). Çalışmada çocuklara seslenen "Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanını bir durum olarak seçilip duygular açısından çözümlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada verilerin toplanması için doküman analizinden yararlanılmıştır. Çünkü "nitel veriler, dokümanlardan alıntı, gözlem ve pasaj aktarımlarından oluşur" (Patton, 2014). Verilerin çözümlenmesi için de içerik analizine başvurulmuştur. İçerik analizi "hacimli olan bir materyali alarak temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik herhangi bir nitel veri indirgeme ve anlamlandırma çabası, girişimlerini ifade etmektedir (Patton, 2014).

İnceleme Nesnesi

Yukarıda değindiğimiz gibi nitel araştırmalar doğası gereği yalnızca bir tek durumu, belli bir amaç kapsamında irdelemektedir. Bu çalışmada da amaçlı örnekleme başvurulmuştur. Mantığı ve gücü derinlemesine anlama ve kavrayışa dayanan amaçlı örnekleme çalışmanın derinliği için zengin bilgi içeren durumların seçimini gerekli kılmaktadır (Patton, 2014). Bu kapsamda araştırmanın temel amacına bağlı olarak çeşitli duygu durumlarını işleyen "Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanı inceleme nesnesi olarak seçilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular görseller aracılığıyla sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Çizelge 1. Vanilya Kokulu Mektuplar Adlı Çocuk Romanında Yer Alan Duygular

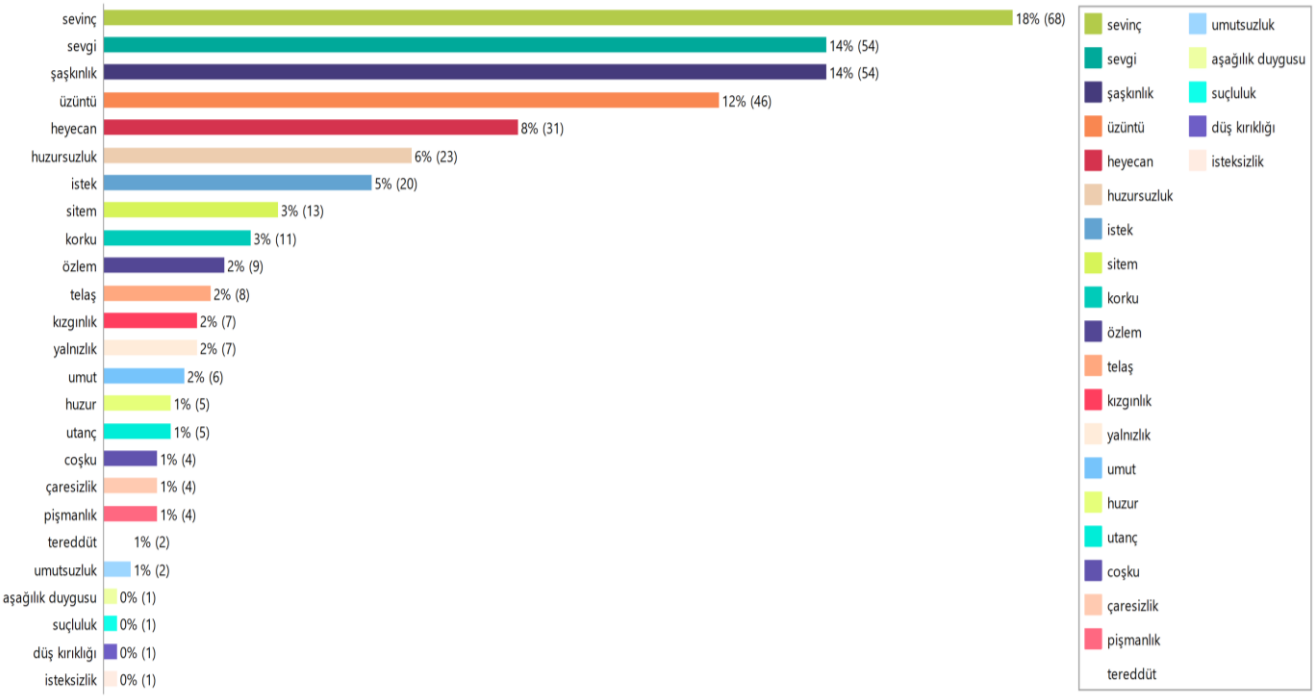

Çizelge 1'de "Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanında tespit edilen duygular gösterilmektedir. Söz konusu yapıtta toplamda 387 olmak üzere 25 farklı duygu belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre sevinç (f: 68; %18), sevgi (f: 54; %14) ve şaşkınlık (f: 54; %14) duygularının yoğun bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Üzüntü (f:46; %12) ve huzursuzluk (f: 23; % 6) olumsuz duygularının da önemli bir dağılıma sahiptir. Bununla birlikte genele anlamda olumlu duyguların olumsuz duygulardan daha baskın olduğu belirlenmiştir.

"Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanında belirlenen duyguları somutlaştırma için şu örnekler verilebilir:

Yaşlı adama ilk bakışta kanı kaynadı bile. Bay Tırtır, zayıf, köşeli yüzü, kalın kara çerçeveli gözlüğü, omzuna kadar uzanan beyaz saçlarıyla sempatik bir adam. Sıcak bakışlarıyla Kıymık'ın içini ilk anda ısıtmaya başardı(Vanilya Kokulu Mektuplar, 2012, s.25). ***(sevgi)***

Perdede oynaşan karartılara, evin duvarlarına sevgiyle baktı (Vanilya Kokulu Mektuplar, 2012, s.62). ***(sevgi)***

Kıymık sofraya otururken anneannesi neşeyle bağırdı: "Ne değişiklik var burada?" (Vanilya Kokulu Mektuplar, 2012, s. 82). ***(sevinç)***

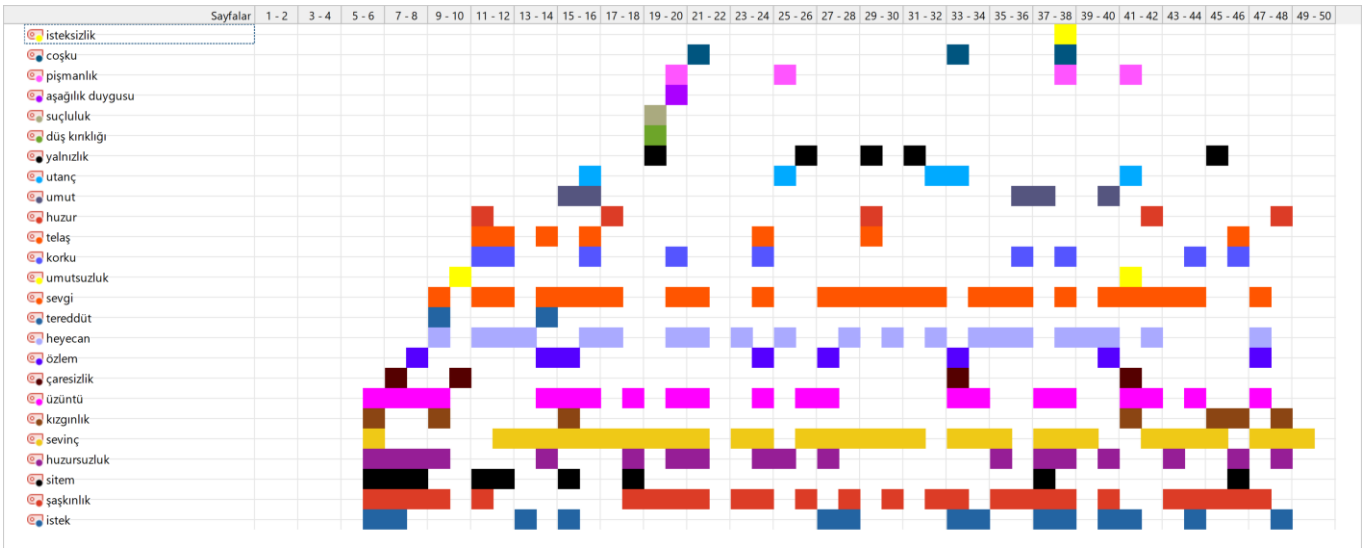

Görsel 1. Vanilya Kokulu Mektuplar Adlı Çocuk Romanındaki Duygulara İlişkin Kod Satırı

Görsel 1'de "Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanındaki duyguların kod satırı verilmiştir. Yapıtta duyguların dağılımına bütün olarak bakıldığında öncelikle sevinç (sarı satır), sevgi (turuncu satır) ve şaşkınlık (kırmızı satır) duygularının metin boyunca baskın olduğu görülmektedir. Bununla birlikte üzüntü (pembe satır), huzursuzluk (mor satır) gibi olumsuz duyguların ise metnin başlarında yoğunlaştığı, sonlara doğru ise azaldığı belirlenmiştir.

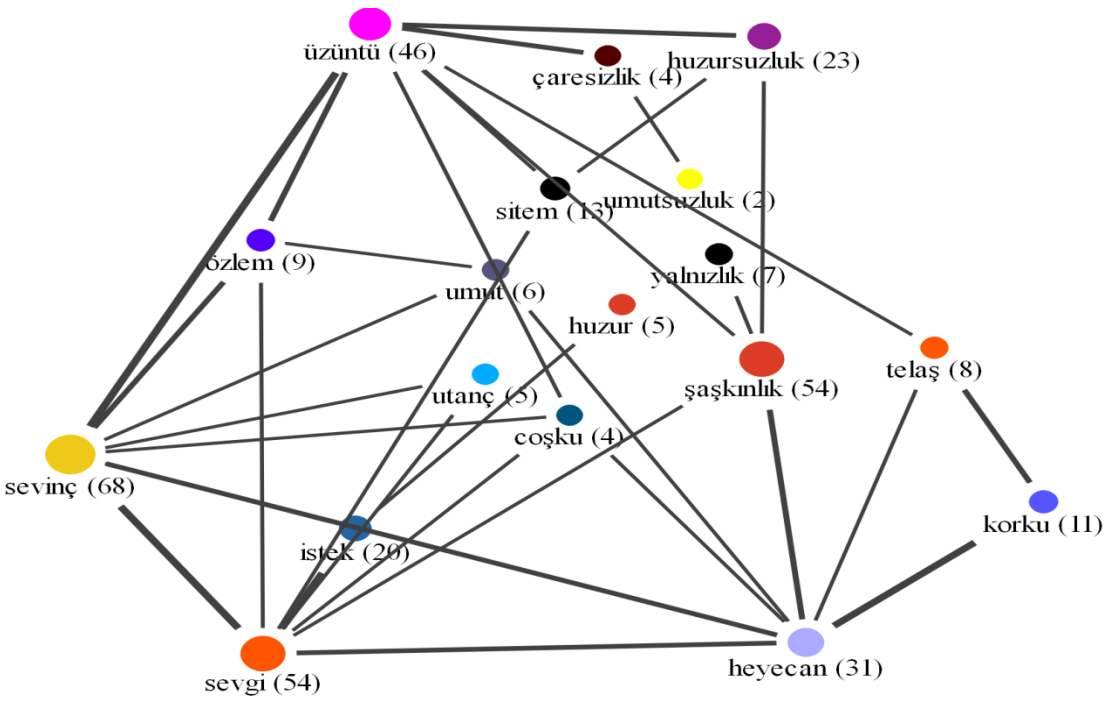

Görsel 2. "Vanilya Kokulu Mektuplar" Adlı Çocuk Romanındaki Duyguların Kesişimine İlişkin Kod Haritası

Görsel 2'de "Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanında belirlenen duyguların kesişimini gösteren bir kod haritası verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre en az bir sıklık düzeyine göre (f: 1) duygular arasındaki kesişim irdelendiğinde çalışmada belirlenen 25 duygudan 7'si (suçluluk duygusu, aşağılık duygusu, tereddüt, düş kırıklığı, pişmanlık, kızgınlık, isteksizlik) diğer duygularla herhangi bir kesişim sergilemezken diğer kalan duyguların (18 duygu) birbiriyle kesiştiği görülmektedir. Sevinç (f: 68), sevgi (f: 54) ve heyecan (f: 31) gibi olumlu duygular birbiriyle kesişim sergilemektedir. Ayrıca olumsuz duyguların da (üzüntü, telaş, çaresizlik, huzursuzluk) birbiriyle kesişim sergilediği bulgulanmıştır.

"Vanilya Kokulu Mektuplar" adlı çocuk romanında belirlenen duyguların kesişimini somutlaştırmak için şu örnekler verilebilir:

Bu halimle bile çalışmayı seviyorum. İyi havalarda bahçeye çıkıyorum. Balıkçı arkadaşlarım geliyorlar. Birlikte ağları onarıyoruz. Ağların getirdiği deniz kokusunu içime çekiyorum. Koku deyip geçme, bazen bir koku insanı taa nerelere götürür. Çocukluğa, bir gemi yolculuğuna, eski bir düşe... Ah, balıkçıların dostluğu başkadır. Ara sıra yoklarlar beni. Denizde ne olup bitmişse anlatırlar. Yalnız olduğum akşamlar da boş durmam. Alırım kalemimi elim (Vanilya Kokulu Mektuplar, 2012, s.33). ***(sevgi-sevinç-özlem)***

Bankadan beş yıl önce emekli olmuştum. Balıkçılık yapıyordum. Biliyor musun, annem gemide doğurmuş beni. Doğuştan deniz adamı sayılırım. Denizde doğanlar bir gün ne yapıp edip denize dönerlermiş. Benim için de öyle oldu. Sabahları herkes uykudayken balığa çıkar, öğlene doğru dönerdim. O uğursuz sabah kalkamadım işte (Vanilya Kokulu Mektuplar, 2012, s.33). ***(üzüntü-umut-özlem)***

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırmada çocuklara seslenen (8 yaş ve yukarısı) Vanilya Kokulu Mektuplar adlı çocuk romanı duygular açısında analiz edilmiştir. İnceleme sonucunda çeşitli duyguların (25 farklı duygu) metin boyunca işlendiği görülmüştür. Olumsuz duygular işlense bile (üzüntü, huzursuzluk gibi) yapıtta olumlu duyguların daha ağır bastığı (sevinç, sevgi gibi), kurguya iyimser bir atmosferin egemen olduğu görülmüştür. Genel bir değerlendirme yapıldığında yapıtın çocuğun duygu gelişimini destekleyecek bir içeriğe sahip olduğu, farklı duyguların keşfedilmesine aracılık edebileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Aslan, C., *Çocuk Edebiyatı ve Duyarlık Eğitimi,* Pegem Yayıncılık, Ankara, 2019.

Barone, D. M., *Children's Literature in the Classroom (Engaging Lifelong Readers),* The Guilford Press, London, 2011.

Dilidüzgün, S., *Çağdaş Çocuk Yazını: Yazın Eğitimine Atılan İlk Adım,* Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.

Johnson, D., *The Joy of Children's Literature,* Wadsworth Publishing New York, 2011.

Karagül, S., Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi, *Çocuk ve Medeniyet, 3*(6), 43-55, 2018.

Nodelman, P., *The Hidden Adult,* The John Hopkins University Press, Baltimore, 2008.

Oğuzkan, F., *Çocuk Edebiyatı,* Anı Yayıncılık, Ankara, 2013.

Patton, M. Q., *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri,* Pegem Yayıncılık, Ankara, 2014.

Sever, S., *Çocuk ve Edebiyat,* Tudem Yayıncılık, İzmir, 2013.

Şen, E., Çocuk Yazınında "Umut" ve Mutlu Son" İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, *Çocuk ve Medeniyet* (1), 137-150, 2016.

Şen, E., *Çocuk Edebiyatında Kurmaca Gerçeklik,* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021.

Toy, D., *Engelli Birey Algısında Çocuk Edebiyatının Çocuk Gelişim Alanlarına Etkisi: İçimdeki Müzik Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

İncelenen Çocuk Romanı

Ak, S., *Vanilya Kokulu Mektuplar,* Can Çocuk Yayınları, İstanbul, 2012.

"CESUR ÇOCUKLARA KORKU HİKÂYELERİ" ADLI RESİMLİ KİTAP ÜÇLEMESİNİN ÇATIŞMALAR AÇISINDAN İNCELENMESİ[1]

Doç. Dr. Erhan ŞEN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, - ORCID 0000-0001-7678-812X

ÖZET

Kurmaca edebiyat yapıtlarında olay örgüsünü yapılandıran temel öge çatışmalardır. Gerçek yaşamda olduğu gibi kurgusal yapıtlardaki karakterler çeşitli engellerle, güçlüklerle karşılaşmaktadır. Karakterlerin üstesinden gelmeye çabaladığı, güçlüklere boyun eğdiği ya da bunları yendiği olgu ve durumlar çatışmaları doğurmaktadır. Çatışmalar okurun dikkatini çekerek merak duygusunu ve gerilimi canlı tutmaktadır. Özellikle çocuk okurun gelişimsel özellikleri hesaba katıldığında çatışmalar onun yazınsal yapıtı baştan sona okumasına sağlayan temel bileşenlerdendir. Olaya dayalı yazınsal yapıtlarda çatışmalar "teknoloji-doğa çatışması, kişi-kişi çatışması, kişi-doğa çatışması, kişi-toplum çatışması ve kişinin kendisiyle çatışması" olmak üzere beş başlık altında değerlendirilmektedir. Bu araştırmada 7-12 yaş düzeyindeki çocuklara seslenen korku türündeki "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesi çatışmalar açısından incelenmektedir. Nitel araştırma deseniyle yapılandırılan bu araştırmada verilerin toplanması için doküman incelemesinden, verilerin çözümlenmesi için de içerik analizinden yararlanılmıştır. Bulguların daha somut aktarılması, veri kaybının önlenmesi için günümüz araştırmacılarının yoğunlukla kullandığı nitel araştırma yazılımlarından MAXQDA 2022 kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre karakterlerin çoğunlukla dışsal çatışmalarla karşılaştıkları, içsel çatışmaların ise minimum düzeyde kaldığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: çocuk edebiyatı, çatışma, resimli kitap, korku edebiyatı.

Giriş

Olaya dayalı yazınsal yapıtlardaki devinim yer-zaman, karakter, anlatıcı, olay örgüsü gibi temel ögelerin uyumuyla ortaya çıkar. Özellikle olay örgüsü kurguda gerçekleşenlerin belli bir düzen içinde sunulmasına, merak duygusunun ortaya çıkmasına ve okurun yapıtı baştan sona ilgiyle okumasına hizmet eder (Ören, 2015; Sever, 2019; Şen, 2021).

Olay örgüsü çatışma ve çözümler içerir (Barone, 2011). Sever (2019) her olayda bir çatışmanın olduğunu, yazınsal yapıtlarda konunun çatışmalarla yapılandırıldığını

[1] 10. 06. 2023 tarihinde iThenticate intihal programından alınan raporun sonucuna göre bu çalışmanın benzerlik oranının %12 olduğu tespit edilmiştir.

belirtmektedir. Applebee ve diğerleri (2002)'ne göre kurgusal yapıtlarda merak, gerilim çatışmalarla yaratılır. Güçler arasındaki mücadele olay örgüsünün ilerlemesini sağlamaktadır.

Alanyazını irdelendiğinde çatışma türleri şöyle sıralanabilir (Jago, Shea, Scanlon ve Aufses, 2011; Applebee vd., 2002; Gamble ve Yates, 2002; Aslan, 2006; Sever, 2019; Şen, 2021):

1. **Kişi-Kişi Çatışması:** Karakterlerin birbirleriyle yaşadıkları sorun, çıkmaz ve çekişmeye dayanan çatışma türüdür.
2. **Kişi-Doğa Çatışması:** Karakterin doğaya karşı verdiği mücadeleyle ortaya çıkan çatışmadır.
3. **Kişinin Kendisiyle Olan Çatışması:** İçsel bir çatışmadır. Karakterin herhangi bir güçlük, sorun ya da engel karşısında kendisiyle yüzleşmek zorunda kalması durumunda ortaya çıkan çatışma türüdür.
4. **Kişi-Toplum Çatışması:** Kişinin toplum ögeleriyle, yetkili kurumlarla, kanun ve geleneklerle yaşadığı çatışmadır (Çevik & Müldür, 2021).
5. **Teknoloji-Doğa Çatışması:** Teknolojik ve mekanik aygıtlarla doğaya çeşitli müdahalelerin yapılması, doğanın tahrip edilmesi bu çatışma türünü ortaya çıkarmaktadır.

Çatışmalar bir yandan çocuğa gerçeklik duygusu verirken öte yandan da onun gündelik yaşamda karşılaşacağı olası güçlükler, engeller ve çıkmazlar hakkında bilgilenmesine ve öngörü geliştirmesine aracılık eder.

Yöntem

Bu çalışma "amaçlı seçilen ve küçük örneklemlerin derinlemesine anlaşılmasını sağlayan nitel araştırma" (Patton, 2014) deseniyle kurgulanmıştır. Çalışmada 7-12 yaş düzeyine seslenen "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesi çatışmalar yönünden derinlikli bir biçimde analiz edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Nitel araştırmalarda veri toplama sürecinde gözlem, görüşme, doküman analizi gibi yöntemlere; verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi ve betimsel analiz tekniklerine başvurulur (Patton, 2014). Bu çalışmada verilerin toplanması için doküman analizi, verilerin çözümlenmesi için de içerik analizi kullanılmıştır. Doküman analizi araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesine dayanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018). İçerik analizi "çözümleyicilerin gönderilerin mesajların içeriğinden

ileti kaynağının amaçlı davranışının açık ve ya örtülü görünüşleriyle ilgili ayrıntılı çıkarımlar yapmak için teşhis aracı gibi kullandıkları bir araştırma yöntemidir" (Çebi, 2003, s. 10). İçerik analizinin aşamalarından biri de analiz birimidir. Araştırma birimi kelimeleri, yargıları, cümleleri, paragrafları ya da metnin bütününü kapsayabilir. Analiz birimi çalışmanın amacına uygun olarak belirlenir (Çebi, 2003, s. 107). Bu araştırmada da "çatışma" kavramı analiz birimi olarak seçilmiştir.

İnceleme Nesneleri

Bu çalışmada inceleme nesnesi olarak "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesi (üç kitap) seçilmiştir. Söz konusu kitaplara ilişkin bilgiler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" Adlı Resimli Kitap Üçlemesine Ilişkin Bilgiler

Kod	Kitap Adı	Yazar	Çevirmen	Yayınevi	Basım Yılı
K1	Cesur Çocuklara Korku Hikayeleri.	Vincent Villeminot	Yalçın Varnalı	Yapı Kredi Yayınları	2015
K2	Kötü Canavarlara Dikkat	Vincent Villeminot	Esra Özdoğan	Yapı Kredi Yayınları	2021
K3	Büyülü Orman	Vincent Villeminot	Esra Özdoğan	Yapı Kredi Yayınları	2015

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı 7-12 yaş düzeyindeki çocuklara seslenen "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesini çatışmalar açısından incelemektir. Çalışmanın problem cümlesi "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesindeki çatışmalar nasıl bir özellik sergilemektedir? biçiminde tanımlanabilir. Bu amaç kapsamında aşağıdaki alt amaçlara yanıt aranacaktır:

"Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesinde;

1. Çatışma türlerinin dağılımı nasıldır?
2. Çatışmaların ortaya çıktığı zaman ve mekânlar hangileridir?
3. Çatışmaların kaynağı nelerdir?
4. Çatışmaların ortaya çıkardığı sonuçlar hangileridir?
5. Çatışmaların birlikte oluşumu nasıl bir özellik sergilemektedir?

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgular tablo ve görseller aracılığıyla, alt amaçlar takip edilerek verilmektedir.

Çizelge 2'de "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" üçlemesinde yer alan çatışma türleri verilmektedir.

Çizelge 2. "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" Üçlemesinde Yer Alan Çatışma Türleri

Sıra	Çatışma türleri	K1	K2	K3	Toplam
1.	Kişi-Kişi Çatışması	12	7	10	**29**
2.	Kişi-Toplum Çatışması	-	1	1	**2**
3.	Kişinin Kendisiyle Çatışması	-	-	2	**2**
4.	Kişi-Doğa Çatışması	7	1	22	**30**
5.	Doğa-teknolojisi Çatışması	1	-	-	**1**
Toplam		**20**	**9**	**35**	**64**

İncelenen üç resimli kitapta toplam 64 çatışma tespit edilmiştir. Çatışma türlerinden kişi-doğa çatışması (f: 30) ve kişi-kişi çatışması (f: 29) yoğunluk açısından ön planda yer almaktadır. Bununla birlikte kişi-toplum (f: 2), kişinin kendisiyle çatışması (f: 2) ve doğa-teknoloji çatışmasının (f: 1) minimum düzeyde kaldığı görülmektedir. İncelenen kitaplar kıyaslandığında çatışmalar yönünde K3 (f: 35) birinci, K1 (f: 20) ikinci ve K2 (f: 9) üçüncü sırada yer almaktadır.

"Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" üçlemesinde yer alan çatışma türlerini somutlaştırmak için şu ifadeler aktarılabilir:

K1: O Çarşamba sabahı okul yoktu. Luiza biraz daha uyuyabilirdi. Sonunda uyanıp mutfağa indiğinde kötü bir sürprizle karşılaştı. Kocaman bir dev buzdolabının önünde oturmuş onu bekliyordu. Şimdi seni ham edeceğim! (Cesur Çocuklara Korku Hikayeleri, 2015, s. 9) ***(kişi-kişi çatışması) (dev ve Luiza arasında)***

K2: Evine dönerken ormanda, çığlıklar, ulumalar, ıslıklar işitiyor Jeremi… Bırr, küçük çocuğun ödü kopuyor (Kötü Canavarlara Dikkat, 2021, s. 32).. ***(kişi-doğa çatışması) (Jeremi ve ormandaki sesler)***

K3: Birden ağaçlardan bir tanesi kımıldayıveriyor sanki. Ödlek Raul'u yanıltıyor oalbilir mi? Koca karağaç dallarını ona doğru uzatmış olabilir mi, onu yakalayıvermek istemiş olabilir mi? (Büyülü Orman, 2015, s. 31) ***(kişinin kendisiyle çatışması) (Ödlek Raul'un kuşku duyması)***

Görsel 1'de "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesinde çatışmaların ortaya çıktığı zaman dilimlerini gösteren Kod-Teori Modeli verilmiştir.

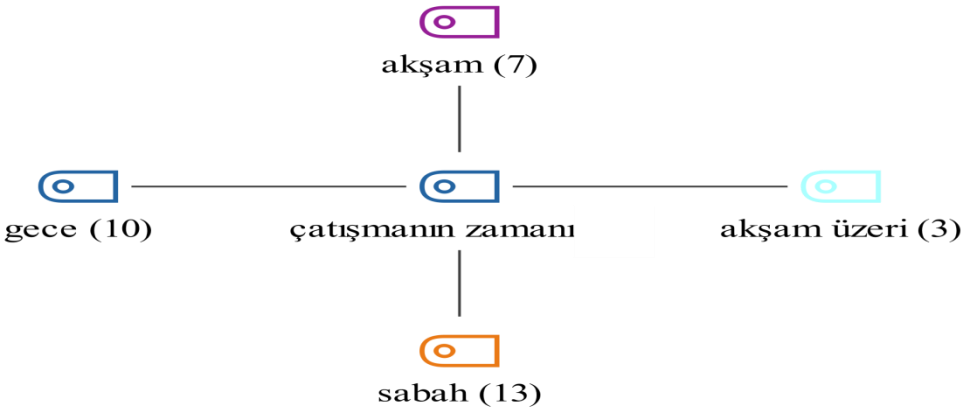

Görsel 1. "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı üçlemedeki çatışmaların ortaya çıktığı zaman dilimlerini gösteren Kod-Teori Modeli

Elde edilen verilere göre çatışmaların 4 farklı zaman diliminde [sabah f: 13), gece (f: 10), akşam (f: 7) ve akşamüzeri (f: 3)] gerçekleştiği tespit edilmiştir. Sabah sıklık açısından birinci sırada yer alsa bile çatışmaların çoğunlukla günün daha geç saatlerinde ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

"Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" üçlemesinde çatışmaların ortaya çıktığı zaman dilimlerini somutlaştırmak için şu ifadeler aktarılabilir:

K1: Ama gecenin yarısında zifiri karanlıkta korkman çok normal. Bu canavara meydan okumak yerine anneni babanı mı uyandırsaydın acaba? (Cesur Çocuklara Korku Hikayeleri, 2015, s. 42). ***(gece)***

K2: Bu sabah uyandığında, bizim canavar kendini bir tuhaf hissediyor… Karga tüyünden yorganının altında, iğnelerle dolu döşeğinde, boğazı yanıyor, alnında biraz sıcaklık hissediyor (Kötü Canavarlara Dikkat, 2021, s. 21). ***(sabah)***

K3: İşte yine bir akşam, Polet ağacın kovuğundan çıkıyor. O koskocaman, sarı ve yuvarlak gözlerini sessizliğe açıyor (Büyülü Orman, 2015, s. 22) ***(Akşam)***

Görsel 2'de "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesinde çatışmaların mekânını gösteren Kod-Teori Modeli verilmiştir.

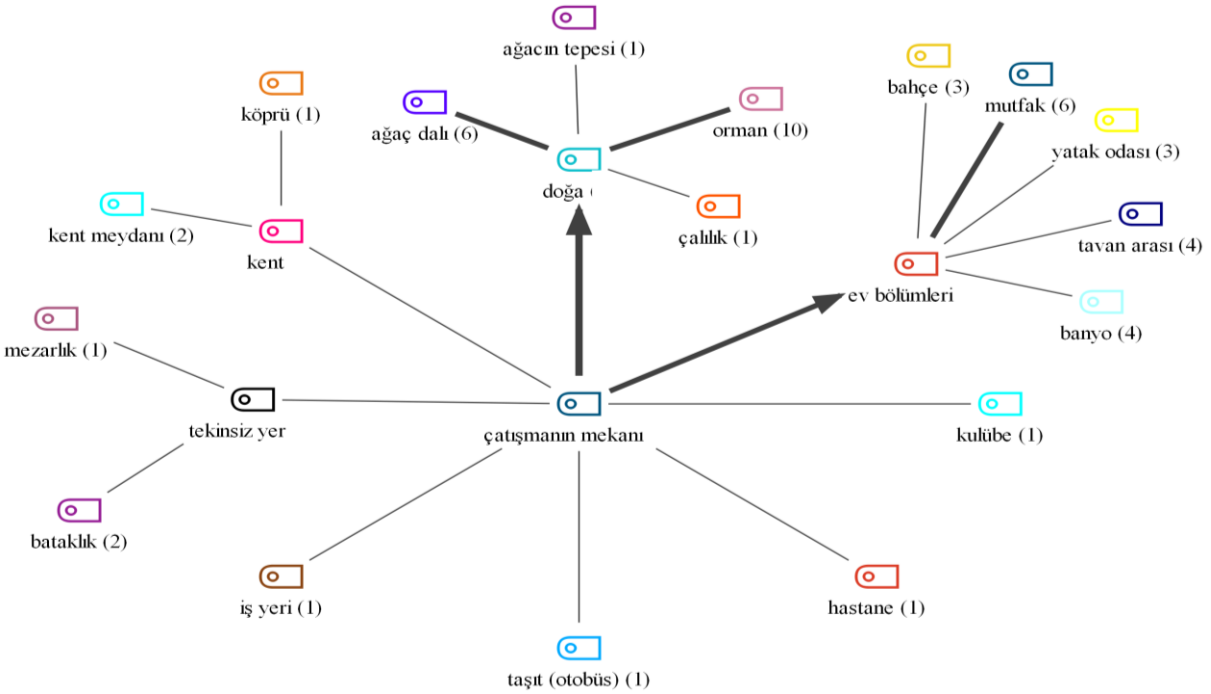

Görsel 2. "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" Adlı Üçlemedeki Çatışmaların Mekânını Gösteren Kod-Teori Modeli

Elde edilen bulgulara göre çatışmaların evlerin bölümlerinde (f: 20), doğada (f: 18), kentte(f: 3), tekinsiz yerde (f: 3), iş yerinde (f: 1) ve taşıtta (f: 1) gerçekleştiği tespit edilmiştir. Yapıtlarda çatışmaların yoğunlukla evin bölümlerinde [mutfak (f: 6), tavan arası (f: 4), banyo (f: 4), yatak odası (f: 3), bahçe (f: 3)] gerçekleştiği görülmektedir.

"Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" üçlemesinde çatışmaların ortaya çıktığı mekânı somutlaştırmak için şu ifadeler aktarılabilir:

K1: Tam o sırada evin kapısı açıldı. Luiza'nın abisi Teo okuldan eve dönmüştü. Hemen mutfağa girip buzdolabını açtı tamtakırdı! Bütün dolaplara baktı. Ne bir parça ekmek, ne bir bisküvi kalmıştı (Cesur Çocuklara Korku Hikayeleri, 2015, s. 13). ***(mutfak)***

K3: Korkak Raul bu kış ormanından nefret ediyor. Bir dev için gülünç ama çok büyük bir korkusu var! Koruluklarda hiçbir şey yok artık: Yeşillikler yok, çalılıklar yok, çok sevdiği çiçeklerin bir tanesi bile yok, yalnızca kar, soğuk ve korku var (Büyülü Orman, 2015, s. 28) ***(orman)***

Görsel 3'te "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesinde çatışmaların kaynağını gösteren Kod-Teori Modeli görülmektedir.

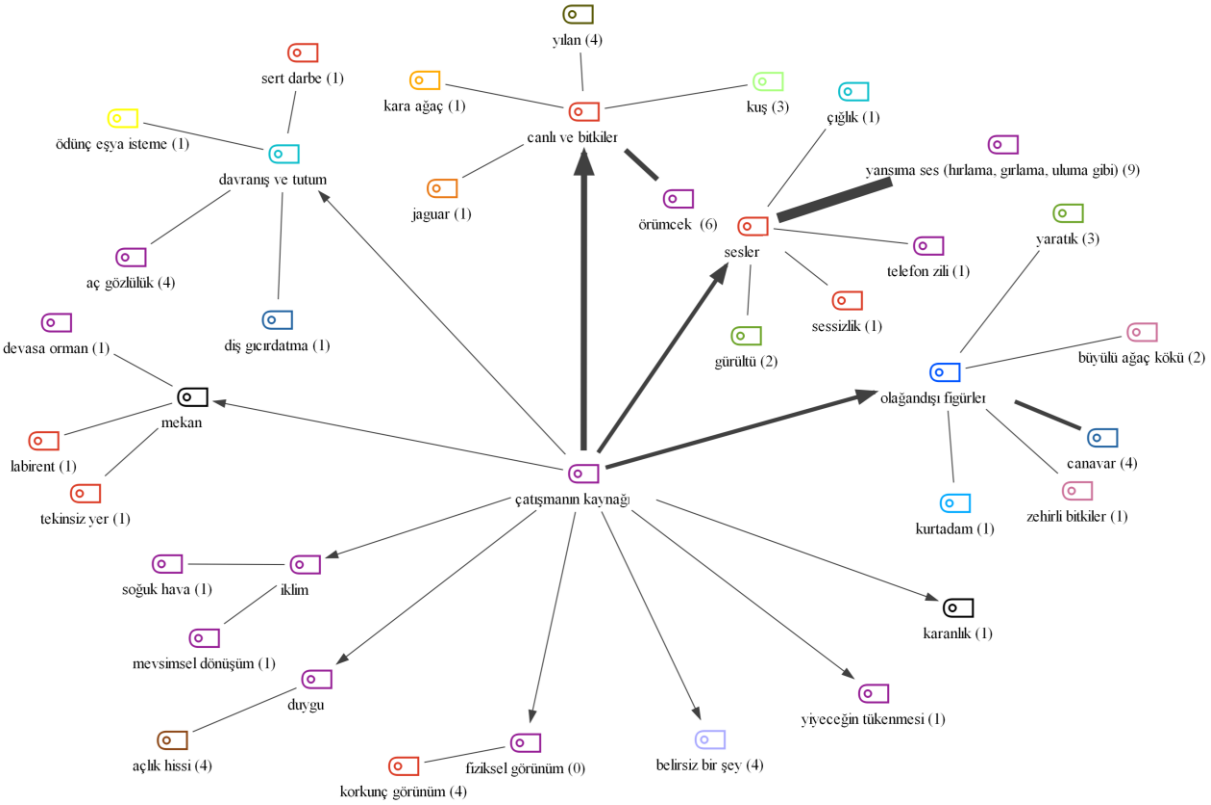

Görsel 2. "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" Adlı Üçlemedeki Çatışmaların Kaynağını Gösteren Kod-Teori Modeli

Görsel değerlendirildiğinde incelenen resimli kitaplarda korkunun kaynağını yoğunlukla canlı ve bitkiler [örümcek (f: 6), yılan (f: 4), kuş (f: 3)] oluşturmaktadır. Bunun dışında olağandışı figürlerin [canavar (f: 4); yaratık (f: 3), büyülü ağaç kökü (f: 2)] ve seslerin [yansıma ses (f: 9), gürültü (f: 2)] çatışmanın kaynağında yer aldığı tespit edilmiştir.

"Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" üçlemesinde çatışmaların kaynağını somutlaştırmak için şu ifadeler aktarılabilir:

K1: Manon kafasına bulaşan örümcek ağlarından kurtulmak için elini saçlarının arasında gezdirdi. Ya bu ağı ören örümcek kıyafetlerinin içine girdiyse? (Cesur Çocuklara Korku Hikayeleri, 2015, s. 36). ***(örümcek)***

K2: Evine dönerken ormanda, çığlıklar, ulumalar, ıslıklar işitiyor Jeremi… Bırr, küçük çocuğun ödü kopuyor (Kötü Canavarlara Dikkat, 2021, s. 32). ***(çığlık, uluma, ıslık)***

K3: Ama biraz daha ileride, çalılıklarda "TISSSS, TISSSS", bir şeyler ilerliyor, sanki yaprakların arasında devasa bir yılan gizleniyor (Büyülü Orman, 2015, s. 23) ***(yılan)***

Görsel 4'te "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesinde çatışmaların sonucunu gösteren Kod-Teori Modeli verilmiştir.

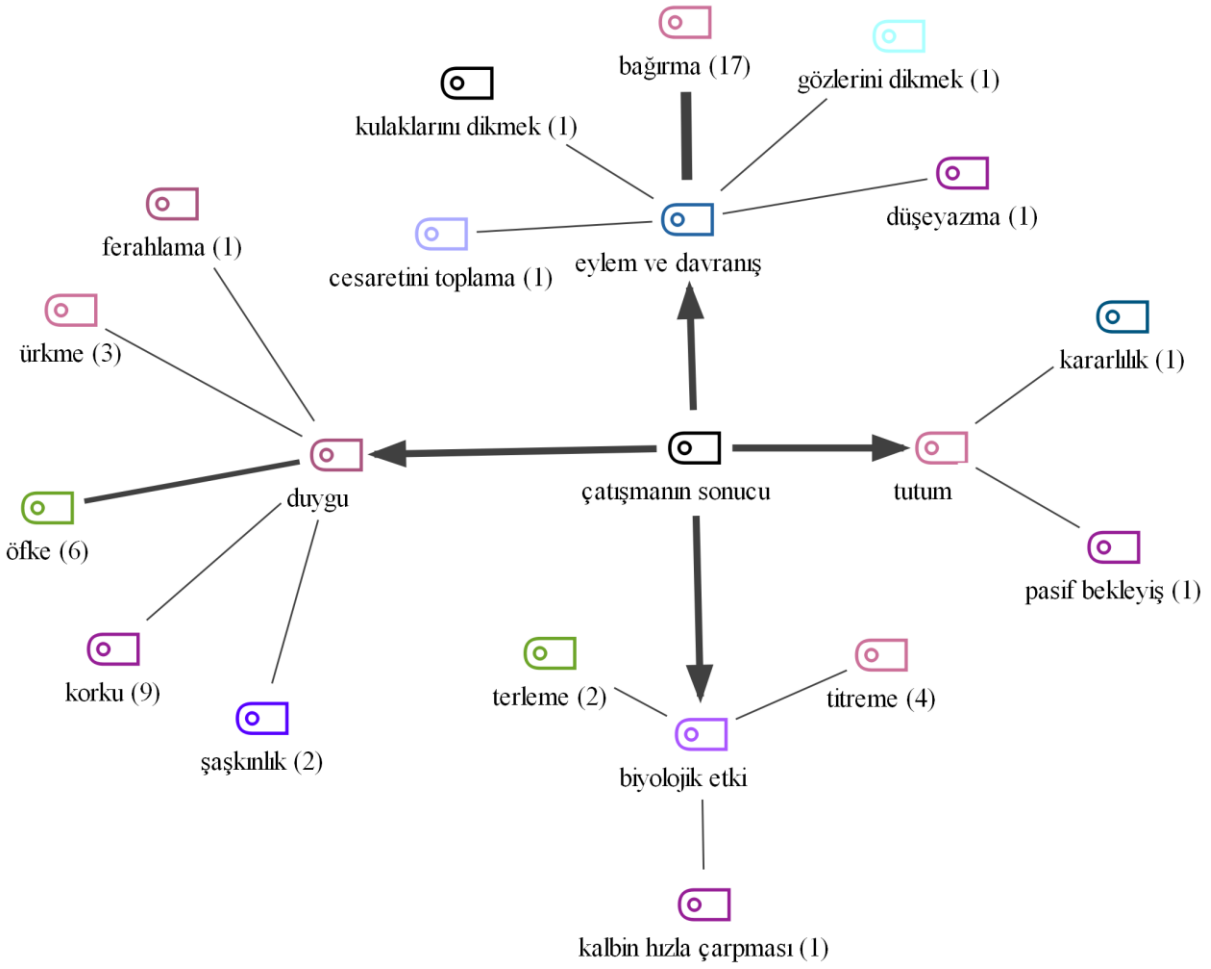

Görsel 3. "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" Adlı Resimli Kitap Üçlemesinde Çatışmaların Sonucunu Gösteren Kod-Teori Modeli

Elde edilen verilere göre çatışmaların özellikle karakterlerin eylem ve davranışları [bağırma (f: 17), kulaklarını dikmek (f: 1), gözlerini dikmek (f: 1), düşeyazma (f: 1), cesaretini toplama (f: 1)], duyguları [korku (f: 9), öfke (f: 6), ürkme (f: 3), şaşkınlık (f: 2), ferahlama (f: 1)] üzerinde çeşitli sonuçlar ortaya çıkardığı belirlenmiştir.

"Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" üçlemesinde çatışmaların sonucunu somutlaştırmak için şu ifadeler aktarılabilir:

K1: Teo öfkeden deliye dönmüştü. Gözlerinde şimşekler çakıyordu. Böyle olduğunda en iyisi onu kendi haline bırakmaktı (Cesur Çocuklara Korku Hikayeleri, 2015, s. 14) ***(öfke)***

K2: Şövalyeler atlarının tepesinde korkudan tir tir titriyor. Canavarın şövalyeleri mideye indirmek istediği kesin (Kötü Canavarlara Dikkat, 2021, s. 95). ***(korku)***

K3: Ama Zorino tırmanmaya devam ediyor. Ve sonunda, en tepedeki dalların arasından sızan beyaz ışığı fark ediyor (Büyülü Orman, 2015, s. 46) ***(kararlılık)***

Görsel 5'te "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesinde çatışma türlerinin birbiriyle oluşum (3 minimum birlikte oluşum sayısı) düzeyini veren Kod Birlikte Oluşma Modeli gösterilmiştir:

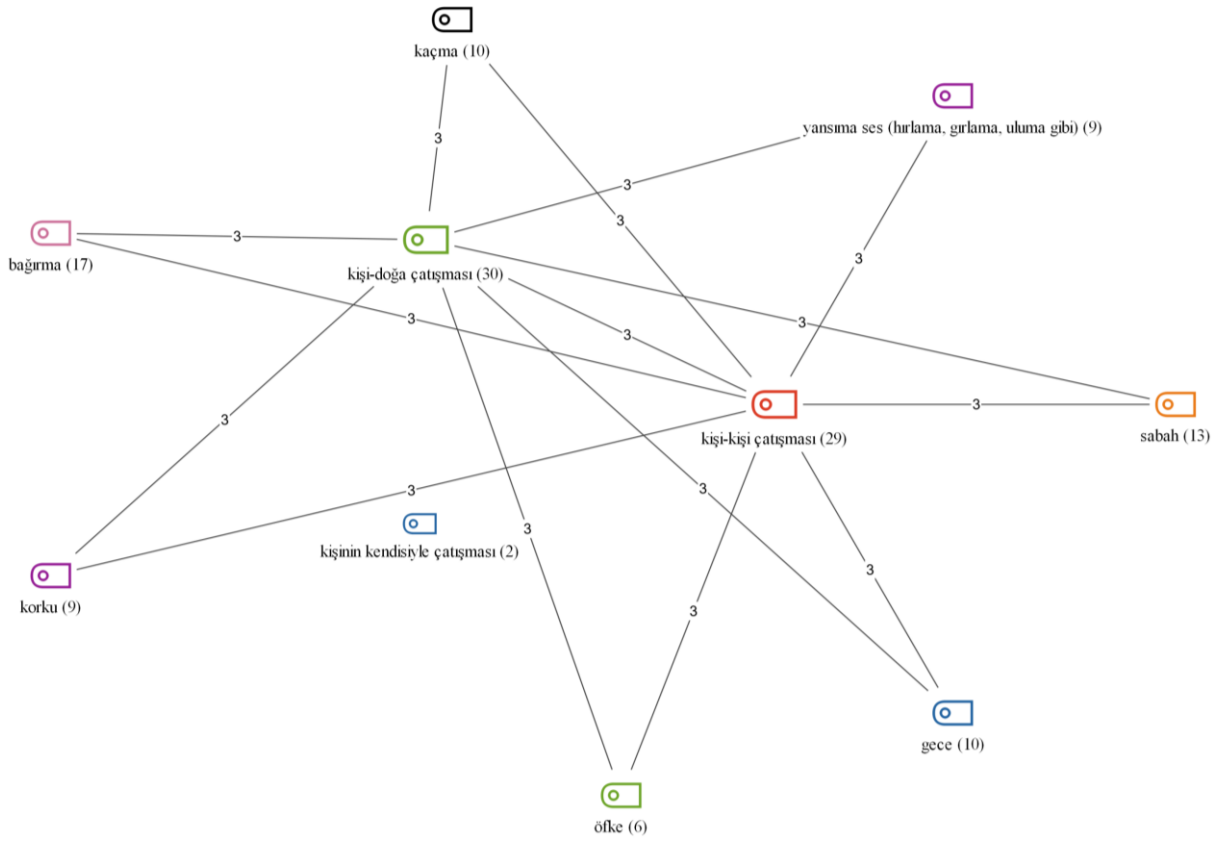

Görsel 4. "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" Adlı Üçlemedeki Çatışma Türlerinin Özelliğini Gösteren Kod Birlikte Oluşma Modeli

Elde edilen bulgulara göre kişi-kişi çatışması, kişi-doğa çatışması ve kişinin kendisiyle çatışması en az üç defa birlikte gerçekleşmiştir. Ancak kişi-toplum ve kişi-teknoloji çatışmalarının resimli kitaplarda birlikte oluşmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte çatışma türlerinin yoğunlukla çatışmanın ortaya sonuçlarla [bağırma (f: 17), kaçma (f: 10), korku (f: 9), öfke (f: 6)] birleşerek ortaya çıkmıştır. Son olarak da çatışmanın kaynağı [yansıma ses (f: 9)] ve çatışmanın zamanı [gece (f: 10)] çatışmaların birlikte oluşmasını sağlamıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırmada 7-12 yaş düzeyindeki çocuklara seslenen korku türündeki "Cesur Çocuklara Korku Hikâyeleri" adlı resimli kitap üçlemesi çatışmalar açısından incelenmiştir. İncelenen kitaplarda toplam 64 çatışma tespit edilmiştir. Kişi-doğa çatışması maksimum sıklık (f: 30) düzeyinde iken, doğa-teknoloji (f: 1) çatışması minimum düzeydedir. Ayrıca çatışmalar açısından K3 (Büyülü Orman) diğerlerinden (K1, K2) daha zengindir.

Çatışmaların kaynağında çoğunlukla seslerin olduğu tespit edilmiştir. Çatışmayla birlikte karakterlerin bağırdıkları, kaçtıkları ve korktukları görülmektedir. Karakterlerin bu tür tepkiler geliştirmeleri incelenen yapıtların korku türünde olmasıyla ilişkilendirilebilir. Çünkü bu tür metinlerin temel amacı okurun korku duygusunu harekete geçirip gerilimi arttırmaktır.

Okurda korku ve dehşet yaratmayı amaçlayan korku türü kitaplar karamsar ve ürkütücü bir atmosfere sahiptir. Dolayısıyla korku türünde tekinsiz zaman ve mekânların görülmesi daha olasıdır. Bu açıdan değerlendirirsek incelenen resimli kitaplar, korku türünün tipik özelliklerini sergilemektedir. Çatışmaların çoğunlukla karanlık çöktükten (akşam saatleri) sonra ortaya çıkması bunun açık göstergesi olarak yorumlanabilir. Mekânsal yönden da bazı basmakalıp ögeler (doğa, tekinsiz yer, bataklık, mezarlık) olsa bile eve ait bölümlerin çatışmanın yeri olarak tercih edildiği bulgulanmıştır. Bu da resimli kitaplardaki okul öncesi yaş düzeyindeki karakterlerin gelişimsel özellikleriyle ilişkilendirilebilir. Çünkü bu dönem çocuğu için ev birincil yaşam alanıdır.

KAYNAKLAR

Applebee, A. N., Bermudez, A. B., Blau, S., Caplan, R., Elbow, P., Hynds, S., . . . Marshall, J., *The Language of Literature (British Literature)*, McDougal Littell, Boston, 2002.

Aslan, C., Türk Çocuk Yazınında Çocuk-Yetişkin Çatışmasının Yer Aldığı Kimi Yapıtların İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 39*(2), 193-216, 2006.

Barone, D. M., *Children's Literature in the Classroom (Engaging Lifelong Readers)*, The Guilford Press, London, 2011.

Çevik, A., ve Müldür, M., Çocuk Edebiyatında Genel Çatışma Türleri, Çatışma Çözme Yöntemleri ve Kuşak Çatışması: Uçurtmam Bulut Şimdi ve Gökyüzünde Balonlar Örneği, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 10*(3), 1027-1048, 2021.

Gamble, N., & Yates, S, *Exploring Children's Literature*, Paul Chapman Publishing, London, 2002.

Jago, C., Shea, R. H., Scanlon, L., & Aufses, R. D., *Literature & Composition (Reading, Writing, Thinking*, Boston, 2011.

Ören, A., Edebiyatta Kurgusal Gerçeklik, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(2), 156-162, 2015.

Sever, S., *Çocuk ve Edebiyat,* Tudem Yayıncılık, İzmir, 2019.

Şen, E. *Çocuk Edebiyatında Kurmaca Gerçeklik,* Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2021.

İncelenen Resimli Kitaplar

Villeminot, V., *Büyülü Orman,* (E. Özdoğan, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

Villeminot, V., *Cesur Çocuklara Korku Hikayeleri,* (Y. Varnalı, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

Villeminot, V., *Kötü Canavarlara Dikkat,* (E. Özdoğan, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021.

DİLİN LÜĞƏT TƏRKİBİNDƏ HƏRBİ SÖZLƏR

Prof. Hacer Huseynova
Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Philology,
https://orcid.org/0000-0002-3223-427X

Xülasə

Hər bir xalqın dilinin leksik sistemində müxtəlif söz təbəqələri, söz qatları vardır. Ümumi inkişaf qanunlarından, xalqlar arasındakı sosial-mədəni, ictimai-siyasi və başqa sahələrdə əlaqələrin yaranması və inkişafı nəticəsində bir dildən başqa dilə sözlərin keçməsi də labüddür. Belə bir sözalma, sözvermə kimi linqvistik prosesin nəticəsində dilin leksik sistemi digər sistemlərə (morfoloji, sintaktik və s.) nisbətən daha dinamik olaraq inkişaf edir, dəyişir, təkmilləşir. Eyni zamanda dilin leksik sistemi mənsub olduğu dil daşıyıcılarının milli-etnik cəhətlərini, mental xüsusiyyətlərini özündə daha çox əks etdirir. Yəni dilin leksik sisteminin tədqiq edilməsi nəticəsində mənsub olduğu xalqın tarixi inkişafının bütün aspektlərini öyrənmək mümkündür. Məqalədə Azərbaycan dilinin leksik sistemində önəmi yeri tutan hərbi leksikanın, savaş sözlərinin tədqiq edilməsinin əhəmiyyətindən və savaş sözlərinin inkişaf tarixindən, linqvistik xüsusiyyətlərindən bəhs edilmişdir. Hərbi sözlərin dilimizə daxil olması tarixi, qənul olması üsulları, aktiv və passivliyi diqqəti cəlb edən dil faktlarıdır. Bəzi qohum dillərdə ortaq işlənən hərbi sözlər, bu sözlərin hazırkı sosial-siyasi və tarixi şəraitə nə dərəcədə uyğunluğu və s. məsələlər də hərbi terminologiyanın bir çox problemlərinin həllinə, aydınlaşmasına kömək edər.

Açar sözlər: *hərb işi, savaş, hərbi terminlər, leksika, müharibələr*

Military Terms In The Vocabulary of The Language

Summary

The lexical system of the language of each nation has different word classes, word layers. As a result of the general laws of development, the emergence and development of relations between peoples in socio-cultural, socio-political and other fields, the transfer of words from one language to another is inevitable. As a result of such a linguistic process as word acquisition and word giving, the lexical system of the language develops, changes, and improves more dynamically than other systems (morphological, syntactic, etc.). At the same time, the lexical system of the language reflects the national-ethnic aspects and mental characteristics of the speakers of the language to which it belongs. That is, as a result of studying the lexical system of the language, it is possible to study all aspects of the historical development of the nation to which it belongs. The article talks about the importance of studying the military lexicon, war words, which have an important place in the lexical system of the Azerbaijani language, as well as the history of the development of war words and their linguistic features.The history of the entry of military words into our language, the ways of their formation, active and passive are language facts that attract attention. Military words used in common in some related languages, how these words correspond to the current socio-political and historical conditions, etc. issues also help to solve and clarify many problems of military terminology.

***Key words**: military work, war, military terms, lexicon, wars*

Dilin Sözlüğündeki Askeri Terimler

Özet

Her milletin dilinin sözcük sistemi farklı kelime sınıflarına, kelime katmanlarına sahiptir. Genel gelişme yasaları sonucunda halklar arasında sosyo-kültürel, sosyo-politik ve diğer alanlarda ilişkilerin ortaya çıkması ve gelişmesi, kelimelerin bir dilden diğerine aktarılması kaçınılmazdır. Sözcük edinimi ve sözcük verme gibi dilbilimsel bir süreç sonucunda dilin sözcüksel sistemi diğer sistemlerden (morfolojik, sözdizimsel vb.) daha dinamik olarak gelişir, değişir ve gelişir. Aynı zamanda dilin sözcük sistemi, ait olduğu dili konuşanların ulusal-etnik yönlerini ve zihinsel özelliklerini yansıtır. Yani dilin sözlük sisteminin incelenmesi sonucunda ait olduğu milletin tarihsel gelişiminin tüm yönleriyle incelenmesi mümkündür. Makalede askeri sözlüğün, Azerbaycan dilinin sözcük sisteminde önemli yeri olan savaş sözcüklerinin, savaş sözcüklerinin gelişim tarihi ve dilsel özelliklerinin incelenmesinin öneminden bahsedilmektedir.

Askerî kelimelerin dilimize giriş tarihi, oluşum yolları, aktif ve pasif dil olguları dikkat çeken dil olgularıdır. İlgili bazı dillerde yaygın olarak kullanılan askerî kelimeler, bu kelimelerin günümüz sosyo-politik ve tarihsel koşullarına nasıl karşılık geldiği vb. konular aynı zamanda askeri terminolojideki birçok sorunun çözülmesine ve açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olur.

***Anahtar kelimeler:** askeri iş, savaş, askeri terimler, sözlük, savaşlar*

Giriş:

Azərbaycan xalqı və Azərbaycan dili tarix boyu çox zəngin bir inkişaf yolu keçmiş, zəngin leksikası formalaşmışdır. Dilimizin leksik sistemində həyatın bütün sahələrinə aid olan sözlər, terminlər formalaşmışdır. Belə söz laylarından biri də hərbi sözlərdir. Hərbə aid olan sözlərin lüğət tərkibinin inkişafında, zənginləşməsində böyük əhəmiyyəti vardır.

Dilin leksik sisteminin tədqiqi edilməsi həmin dildəki hərbi terminlərin tədqiqini də aktuallaşdırır.

Hərbi terminlərin tədqiqi həm xalqın hərb tarixinin öyrənilməsi, həm də dövlət və ordu quruculuğu haqqında dəqiqi nəticələrə gəlməyə imkan verir.

Türk dillərinin oğuz qrupuna aid olan Azərbaycan dili dünyanın zəngin dilləri sırasındadır. Eyni zamanda bir çox dillər və xalqlarla kontakta girdiyi üçün dilin leksik sistemində söz alıb-söz vermə kimi linqvistik prosesə məruz qalmışdır. Bu cür dəyişmə, inkişaf dilin leksikasının hərbi terminologiyasında da özünü göstərir.

Ona görə də dilimizin hərbi leksikasını həm digər qohum dillərlə, xüsusilə də türk dili ilə, həm də qohum olmayan dillərlə müqayisəli şəkildə araşdırmaq düzgün nəticələrə gəlməyə imkan verər.

Tarixi inkişaf baxımından mərhələlər üzrə həmin sözlərin tədqiqi belə bir qənaətə gəlməyə əsas verir ki, hərbi sözlərin müəyyən hissəsi köhnəlir, arxaikləşərək dildən çıxsa da, müəyyən qismi yeni dövrdə dilin leksik sisteminə daxil olur. Bu isə cəmiyyətdə gedən elmi-texniki tərəqqinin nəticəsidir.

Hərbi sözlərin dilimizə daxil olması tarixi, qənul olması üsulları, aktiv və passivliyi diqqəti cəlb edən dil faktlarıdır. Bəzi qohum dillərdə ortaq işlənən hərbi sözlər, bu sözlərin hazırkı sosial-

siyasi və tarixi şəraitə nə dərəcədə uyğunluğu və s. məsələlər də hərbi terminologiyanın bir çox problemlərinin həllinə, aydınlaşmasına kömək edər.

Leksik sistemin xüsusi təbəqəsi olan hərbi terminlərin tarixi dəyişimləri, inkişaf xüsusiyyətlərini, qarşılıqlı əlaqələrini, leksik-semantik səciyyələrini, üslubi funksiyalarını araşdırmaq Azərbaycan və türkoloji dilçilik qarşısındakı mühüm vəzifələrdəndir.

Son dövrlərə qədər Linqvistlər hərbi leksikanı müxtəlif istiqamətlərdən araşdırsalar da, bu, sistemli, geniş, hərtərəfli araşdırma olmamışdır. Avropada hərbi terminlərin öyrənilməsində-ingilissünaslıqda Q.A.Sudzilovski, V.N.Şevçuk F.P.Sorokaletov, A.A.Kolquşkin, Azərbaycan dilçiliyində Y.Məmmədli, İ.Qasımov, Bağışov D. H. və başqalarının adlarını çəkmək olar. Lakin bu tədqiqatçıların araşdırmalarında da hərbi komandaların fonetik, leksik, sintaktik cəhətlərinin tədqiqinə ayrıca diqqət yetirilməmişdir.

Azərbaycanda hərbi terminlərin tədqiqinə həsr edilmiş bəzi tədqiqat işlərinə diqqət edə bilərik.

"Azərbaycan dilində hərbi terminlərin tarixi-müqayisəli təhlili" (Bakı-1996) (10.02.02-Azərbaycan dili) mövzusunda namizədlik dissertasiyasında Y.Ə.Məmmədli hərbi terminləri geniş linqvistik təhlilə cəlb etmişdir. Həmin tədqiqat işində alınma (ərəb, fars, rus və s.) hesab edilən hərbi terminlərin, bəzən fonetik dəyişmələrlə işlənməsi, onların mənşə mənsubiyyəti kimi məsələlərə diqqət yetirilmişdir [Məmmədli, 1997: 15].

Bəzi alınma və milli hərbi sözlərin xarakterik cəhətləri, onların yaranmasında onomatopeyanın rolu, transterminləşmə prosesi, hərbi leksik vahidlərin struktur baxımından ixtisarlaşması və s. məsələlərə diqqət yetirilmişdir.

1.Azərbaycanda Pərbi Terminlərin Tədqiqi:

İ.Z. Qasımovun 2002-ci ildə "Azərbaycan dilində hərbi leksika" mövzusunda doktorluq dissertasiyası bu sahədə ən dərin elmi araşdırma hesab edilə bilər. Bu əsərdə müəllif hərbi terminologiyanı tarixi və müasir aspektlərdən, nəzəri və tətbiqi cəhətdən geniş linqvistik tədqiqata cəlb etmişdir.Müəllif Azərbaycan dilinin hərbi terminlərinin təşəkkülü, formalaşması, inkişafı, dildə sabitləşməsi, unifikasiyası məsələlərini tədqiq etmiş, həmin terminlərin normalaşma prosesini izləmiş, onların yaranma və formalaşması ilə bağlı dövrlər üzrə təsnifatını aparmışdır. Hərbi terminlərin formalaşmasndakı həm linqvistik, həm də ekstralinqvistik faktorlara münasibət bildirilmişdir. Dilin daxili imkanları və ümumtürk qatı müstəvisində hərbi termin yaradıcılığının üsulları geniş dil faktları əsasında tədqiq edilmişdir. Müasir dövrdə ehtiyac olan hərb terminlərinin özləşdirilməsində kalka üsulunun rolundan bəhs edilmişdir.

Mehdiyeva G. "Müasir ingilis və Azərbaycan dillərində hərbi komanda və etiketlərin praqmatik, struktur və fonetik təhlili" (Bakı-2014) adlı araşdırmasında İngilis və Azərbaycan dillərində hərbi komanda və etiketləri eksperimental-fonetik cəhətdən təhlil etmiş, hərbi etiket və komandaların intonasiya xüsusiyyətlərini eksperimental-fonetik təhlilə cəlb etmişdir. Tədqiqat işində dil materialı kimi ingilis və Azərbaycan dillərindən seçilmiş hərbçilərin danışığında ən çox işlədilən hərbi tədqiqə cəlb edilmişdir.

G.R.Bəşirovanın "Dənizçilik leksikası" (Azərbaycan və ingilis dillərinin materialları əsasında) (Bakı-2018) mövzusunda fəlsəfə doktorluğu dissertasiyası xüsusi hərbi leksik vahidlərin-dənizçiliklə bağlı sözlərin tədqiqinə həsr edilmişdir. Tədqiqat işində, ilk dəfə olaraq, dilimizin leksik sistemində dənizçilik leksikasının dil xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. Lakin onu da

qeyd etmək lazımdır ki, bu tədqiqat işində əsas məqsəd hərbi dəniz qüvvələrinə aid terminlər tədqiqat obyekti seçilmədiyi üçün bu sahəyə aid terminlər azdır.

2022-ci ildə AR NK yanında Terminologiya Komissiyasının qərarı ilə "Hərbi-tibbi terminlərin izahlı lüğəti" nəşr edilmişdir. Dəyərli kitabın müəllifi prof. K.Yusifzadədir. Kitabda tibbi, hərbi-tibbi və hərbi terminlər izahlı şəkildə oxuculara təqdim edilmişdir. Bu kitabda Avropa dillərində (ingilis, fransız, alman, eyni zamanda rus, fars, macar və s. dillərdə) yazılmış eyni məzmunlu ədəbiyyatlardan istifadə edilmişdir. Hərbi terminlərin latın və yunan dillərindəki transkripsiyaları da təqdim edilmişdir. Lüğətdə döyüş zamanında hərbi həkimlərin qarşılaşacağı bütün simptom və sindromlarla bağlı geniş məlumat verilmiş, hər bir həkimin istifadə edə biləcəyi tibbi terminlər yer almışdır.

A.Əliyevanın "İngilis dilinin hərbi abbreviaturlarının Azərbaycan dili elementləri" adlı məqaləsində də hərbi leksikaya dair maraqlı dil faktları ilə qarşılaşırıq. Qeyd olunur ki, dilin leksik sistemi müntəzəm olaraq inkişaf edib dəyişdiyi kimi, hərbi leksika da daim keyfiyyət və kəmiyyət etibarilə dəyişir, yeni terminlərlə zənginləşir. Hərbi müdafiə və hücum vasitələri çoxaldıqca, onları ifadə edən leksik vahidlər də artır, onların nominativliyi də çoxalır. Müəllif ingilis dilində işlənən bir sıra hərbi abbreviaturların Azərbaycan dilində izahını, tərcüməsini vermişdir. Məsələn; PLN-(poltron)//qorxaq (döyüş meydanından qaçan, fərari); HGY-harsegaye//silah növü; PBH-döyüş zamanı ruhlandırma məqsədilə çalınan musiqi alətidir.

GMS (ginormous) - Azərbaycan dilində qarşılığı "hərbi işçilərin, rütbəli şəxslərin istifadə etdikləri portfel"-dir.

2.Hərbi Terminlərin Etimologiyası:

Lakin hərbi məzmun daşıyan sözlərin leksik-semantik təhlili, hərbi leksikanın tarixi köklərinin müəyyənləşdirilməsi və müqayisəli elmi-nəzəri təhlili yetərli deyil. Azərbaycanda hərbi leksikanın inkişaf xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə, bu mövzuya yeni prizmadan yanaşılmasına ehtiyac vardır. Dilin bu və ya digər dövründə hərbi sözlərin təşəkkülü, formalaşması və inkişafı hadisəsi haqqında yuxarıda qeyd edilən araşdırmalarla kifayətlənmək olmaz. Çünki dilin leksik sisteminin müxtəlif layları kimi hərbi leksika da dayanmadan inkişaf edir. Bəzi qədim hərbi sözlərin izahına diqqət yetirək:

1) Ər/ərən-kişilər, igidlər mənasında qədim türk dillərində işlənmişdir. Hətta qədim türk dastanlarında eyni anlamda alplar//Alp ər (Tonqa-Əfrasiyab), ifadələrindən də istifadə edilmişdir. Ər-sözün kökü, ən-çoxluq bildirən şəkilçidir. Termin türk mənşəlidir.

2) Ura- sözü haqqında çox vaxt rus dilindən keçmiş alınma element kimi danışılmışdır. Lakin tədqiqatlar belə bir fikri söyləməyə əsas verir ki, həmin söz (nida) türk mənşəlidir.Ur (vur) qılıncla, nizə ilə vur və a (at) oxla at-sözlərinin birləşməsindən düzəlmişdir.

3) Xəncər -soyuq silah növüdür. Alınma sözdür. Bəziləri ərəb, bəziləri fars mənşəli hesab edirlər. Sözün mən.əyi ilə bağlı yekdil fikir yoxdur.Hər iki dildə və Azərbaycan dilində də işlənir. Xəncər vasitəsilə kəsici-deşici dərin yaralar vurulur. Fars dilində "xanc" sözü yara deməkdir. Xəncər sözünün də həmin sözdən qaynaqlandığını və "yara vuran" mənasını ehtiva etdiyini düşünmək daha doğru olar. Beləliklə, sözün fars mənşəli olduğunu söyləyə bilərik.

4) Qundaq- sözünün trk mənşəli "qondarmaq, qoymaq" terminləri ilə eyni semantik sferaya malik olduğu ehtimal edilir. Rus dilində"priklad, klast" sözləri ilə eyni kökə malik olduğu düşünülür.

5) Müharibə- ərəb sözüdür. Sözün kökündəki hərb komponenti "küsmək, mübahisə etmək" anlamlarındadır. Hazırda "vuruş, döyüş, qan axıtmaq" mənalarını ifadə edir.

6) Savaşmaq- sözünün kökündə söz anlamlı sav elementi vardır. Bu baxımdan savaş-sözlə mübahisə etmək mənasında (savlaşmaq) işlənmişdir. Getdikcə sözün mənası daha da dərinləşmiş, genişlənmiş və müharibə mənasında işlənmişdir. Türk mənşəlidir.

7) Əsgər-sözünü bəziləri ərəb mənşəli hesab edirlər, lakin bizim fikrimizcə, əsgər sözü türk mənşəlidir. "*As*" və "*ər*" sözlərinin birləşməsindən düzəlmişdir.

Nəticə:

Azərbaycanda hərbi-tarixi təfəkkürün, hərbi terminlərin yaranması tarixi olduqca qədimdir. Mannada, Midiyada baş vermiş hərbi yürüşlər haqqında məlumatlar e.ə. IX–VI əsrlərə aid Qədim Şərq yazılı abidələrində verilir. Həmin mənbələr III Salmanasar, II Sarqon, Aşşurbanipal kimi Assuriya çarlarının, I Argişti, II Sarduri, II Argişti kimi Urartu çarlarının, Əhəməni çarı I Daranın hakimiyyət illərinə aid mənbələrdir [Aslanov,2014:18]. Sonda onu da qeyd etmək lazımdır ki, tarixi mərhələlər üzrə hərbi terminlərin tədqiq edilməsi vacibdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aslanov, V. Etrüsklar türk idilər / Aslanov V. Həyat və yaradıcılığı haqqında biblioqrafik kitabça /-Bakı: -Elm və təhsil.-2014.-.113-117.
2. Aslanov, V. Termin yaradıcılığında unifikasiya vacib şərtdir //Azərbaycan terminologiyası problemləri. / -Bakı: APİ.-1988.-s.31-34.
3. Həsənov, H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası / H.Həsənov. -Bakı: Maarif.--1988, -308s.
4. Həsənzadə, N. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarındakı terminlərə bir nəzər // N.Həsənzadə. Terminologiya məsələləri./ -Bakı: Elm. -1990.-s .59-63.
5. Məmmədli, Y. Azərbaycan dilinin hərbi leksikası / Y.Məmmədli. -Bakı: Universitet nəşriyyatı, -1997, -132 s.

DEĞERLER EĞİTİMİNE KATKISI AÇISINDAN "MEVLANA'DAN MASALLARLA KARAKTER EĞİTİMİ" SETİNİN DESKRİPTİF ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Emre YILMAZ

Bilecik Sheikh Edebali University, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Department of Psychology,

ORCID ID-0000-0002-1684-9821

ÖZET

Bu çalışmada ilk defa 2017 yılında 7 yaş ve üzeri çocuklara yönelik olarak hazırlandığı ve erdemli insan olmanın kazandırılmasının amaçladığı belirtilen Mevlana'nın Mesnevi isimli eserinde yer alan fabl türü masallardan seçilmiş, her birinde farklı karakterlerle farklı konuların ele alındığı, 5 kitaptan oluşan ve toplamda 24 masalın yer aldığı "Mevlana'dan Masallarla Karakter Eğitimi" serisi değerler eğitimi açısından incelenerek içeriğinde hangi değerlere yer verildiği ve 7 yaş ve üzeri okuyucu kitleye değer kazanımına katkı durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ve deskriptif analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmada yapılan incelemeler sonunda, sabır, başarı, liyakat, şükür, kanaatkarlık, sözünde durmak, doğruluk, dürüstlük, saygı, cesaret, alçak gönüllülük, adalet, diğerkamlık, empati, dostluk, mutedil (dengeli) olmak, azimlilik, ümit-var olmak değerlerinin bulunduğu masallara yer verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Mevlana, Masallar, Değerler Eğitimi.

DESCRIPTIVE ANALYSIS OF THE "CHARACTER EDUCATION WITH TALES FROM MEVLANA" SET IN TERMS OF ITS CONTRIBUTION TO VALUES EDUCATION

SUMMARY

In this study, fable type tales in Mevlana's work named Mesnevi, which is stated to be prepared for the first time in 2017 for children aged 7 and above and aiming to gain being a virtuous person, are selected from the fable type tales, each of which deals with different subjects with different characters, consisting of 5 books and a total of 24 tales. The "Character Education with Tales from Mevlana" series, in which he took part, was examined in terms of values education, and it was tried to determine which values were included in its content and its contribution to value acquisition for the 7 years and older readership.

In the study, document analysis method and descriptive analysis approach from qualitative research methods were used. At the end of the examinations made in the study, it was found that the values of patience, success, merit, gratitude, frugality, keeping one's word, truthfulness, honesty, respect, courage, humility, justice, altruism, empathy, friendship, being moderate

(balanced), perseverance, hope-being It has been determined that the tales in which it is found are included.

Keywords: Values, Mevlana, Tales, Values Education.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu çalışmada ilk defa 2017 yılında 7 yaş ve üzeri çocuklara yönelik olarak hazırlandığı ve erdemli insan olmanın kazandırılmasının amaçladığı belirtilen Mevlana'nın Mesnevi isimli meşhur eserinde yer alan fabl türü masallardan seçilmiş, her birinde farklı karakterlerle farklı konuların ele alındığı, 5 kitaptan oluşan ve toplamda 24 masalın yer aldığı "Mevlana'dan Masallarla Karakter Eğitimi" serisi değerler eğitimi açısından incelenerek içeriğinde hangi değerlere yer verildiği ve 7 yaş ve üzeri okuyucu kitleye değer kazanımına katkı durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ve deskriptif analiz yaklaşımı kullanılmıştır.

3. BULGULAR

"Mevlana'dan Masallarla Karakter Eğitimi" isimli masal serisinin 1. kitabı "Akıllı Balık" ismiyle hazırlanmış ve içerisinde Akıllı Balık, Azim, Ümit ve Sabır, Padişah ile Otuz Bey, Yalana İnanan Eşek ve Bilge Karınca isimleriyle beş masal yer almaktadır.

"Akıllı Balık" isimli masalda; gölde birlikte yaşayan, beraber yiyip, beraber oyunlar oynayıp beraberce eğlenen üç iyi dost balığın hikayesi anlatılmaktadır. Bu üç balığın avcılardan kaçmak maksadıyla kendilerince bir çözüm yolu bulmaları fakat içlerinde daha tecrübeli, daha akıllı olan balığın fikrine itibar etmeyip balıkçıların ağına yakalanmaları ve ağa yakalandıktan sonra arkadaşlarının sözünü dinlememeleri yüzünden duydukları pişmanlığın artık fayda etmeyeceğini, öğütlere zamanında kulak vermek gerektiği vurgulanarak bir işe kalkışırken sonradan pişman olacak adımlar atmamak için iyi düşünmek gerektiği ve etraflarında tecrübe sahibi olan dostlarının fikirlerine değer vermek gerektiği anlatılmak istenmiştir.

"Azim, Ümit ve Sabır" isimli masalda; sahip olduğu bütün malını ve servetini kaybetmiş, iflas etmiş bir adamın hikayesi anlatılmaktadır. Hikayenin sonunda hayatta yaşanan olumsuz durumlar karşısında ümitsizliğe kapılmamak, zorluklara azim ve sabırla karşılık vermek suretiyle başarının ve bu sayede mutluluğun elde edileceği vurgulanmıştır.

"Padişah İle Otuz Bey" isimli masalda; bir padişah ile maiyetinde görevli bulunan otuz bey arasındaki bir olay anlatılmaktadır. Hikayede otuz beyden biri olan Eyaz isimli beyin diğerlerinden daha fazla değer görmesi karşısında duydukları kıskançlık anlatılmaktadır. Padişah yaptığı bir uygulama ile Eyaz'a daha fazla değer vermesinin sebebinin diğer beylerde olmayan fakat Eyaz'ın

sahip olduğu bazı meziyetleri sebebiyle kaynaklandığını göstermiştir. Hikaye sonunda bir işi onun ustası olan kişiye vermek gerektiği (adalet), bazı kişilerin farklı yeteneklere sahip olabilecekleri, başkalarının başarılarını kıskanmak yerine takdir edebilmenin erdem olduğu vurgulanmak istenmiştir.

"Yalana İnanan Eşek" isimli hikayede; fil ile savaşan bir aslanın bu mücadele sonunda bitap düşerek kıpırdayacak takatinin olmadığı bir durum karşısında tilkiyi yanına çağırarak kendisine yiyecek bir av bulmasını emretmesi ile tilkinin ormanda dolaşırken bir merkep ile karşılaşması ve aslana av olarak sunmak üzere eşeğe daha semiz ve bol otlak bulabileceği vaadiyle kandırmaya çalışması ve eşeğin tilkiye kanması sonucunda hayatının tehlikeye girmesi ve yaşadığı olay sonrasında karşılık güvenilir olmayan kimselerin sözlerine itibar etmenin kişiye zarar getireceği belirtilmiş, ayrıca eldeki nimetin kıymetini elden gitmeden önce bilinmesi gerektiği vurgulanmıştır.

"Bilge Karınca" isimli masalda; karıncaların yolda karşılarına çıkan bir kağıt parçası ve üzerine konulmuş kalemi görmeleri sonrasında aralarında başlayan konuşma anlatılmıştır. Her karınca fikirlerini söylemeye başlamış, en sonunda içlerindeki en akıllı karıncanın sözüyle hikaye tamamlanmıştır. Hikaye sonunda insan için en gerekli şeyin akıl olduğu, akıl sayesinde doğru karar verebileceği, akıl süzgecinden geçirmeden hiçbir konuda aceleci karar vermemek gerektiği vurgulanarak düşünmeye yönlendirmek amaçlanmıştır.

Masal serisinin 2. kitabı "Özgür Papağan" ismiyle hazırlanmış ve içerisinde Özgür Papağan, Kurbağa İle Fare, Ayı İle Avcının Dostluğu, Üç Öğüt isimleriyle dört masal yer almaktadır.

"Özgür Papağan" isimli masalda; bir tüccar ile sahip olduğu ve kafeste sakladığı konuşan bir papağanın özgürlüğünü nasıl elde ettiğini anlatan bir olaydan bahsedilmektedir. Hikayede papağanın sahibi olan tüccarın ticaret yapmak maksadıyla Hindistan'a yaptığı sefer dönüşünde gördüklerini evdeki papağana anlatmasıyla papağanın kendisini özgür kılacak çözümü bulması ve kafesten ölü taklidi yaparak kurtulması anlatılmıştır. Burada okuyucuya sevdiklerimizi baskı altında tutarak bize bağlılıklarını daim kılamayacağı, eninde sonunda kaçmak ve kurtulmanın yollarını arayıp uzaklaşacağı anlatılarak sevgi değerine ve özgürlük değerlerine vurgu yapılmıştır.

"Kurbağa İle Fare" isimli masalda; bir kurbağa ile farenin aralarında kurdukları garip bir dostluktan bahsedilmektedir. Hikayenin sonunda kurbağa ve farenin arkadaşlıklarını pekiştirmek gayesiyle yaptıkları bir uygulamanın her ikisinin de hayatını tehlikeye atmalarına sebep olduğu anlatılmış; "güvercin uçar eşiyle engine, davul bile çalar dengi dengine" sözüyle her canlının kendi eşiyle, dengiyle dostluk kurması gerektiği, arkadaş seçerken dikkat etmek gerektiği vurgulanmıştır.

"Ayı İle Avcının Dostluğu" isimli masalda; ormanda tehlikede olan bir ayının bir avcı tarafından kurtarılması ve gördüğü iyiliğe karşılık avcının peşinden ayrılmayıp peşinden gitmesi ve avcının da bu durumdan hiç rahatsızlık duymayıp onunla birlikte yolculuk yapmaktan hiç endişe duymaması, etrafındaki tecrübeli-akıllı kimselerin "evladım her önüne gelenle dostluk kurulmaz, dostunun akıllı, bilgili olması önemlidir, eninde-sonunda bu arkadaşlığından zarar görürsün" minvalinde uyarılarına rağmen bu samimi uyarıda bulunanları kendisini kıskanmakla suçlayıp, bu

garip arkadaşlığı devam ettirmeyi sürdürmesi ve bir müddet sonra ayı tarafından kafasına taş vurularak yaralanması olayı anlatılmaktadır. Hikaye sonunda gerçek dostun sahip olunabilecek en büyük hazinelerden olduğu ancak insanın dostunu iyi seçmesi gerektiği, bize katkı sunacak, bizim iyiliğimizi düşünen kimselerle dostluk kurmak, bize iyilik edeyim derken kötülük yaptığının farkında bile olamayan kimselerle dostluk kurmamak gerektiği vurgulanmıştır.

"Üç Öğüt" isimli masalda; bir avcı ile avladığı kuş arasında geçen bir konuşma sahnesine yer verilmiştir. Burada konuşturulan kuş adama üç öğüt söylemiştir. Bunlar;

1. "Kim söylerse söylesin gerçekleşmesi mümkün olmayan şeye inanma,"
2. "Geçmiş gitmiş hiçbir durum için üzülme, geride kalmış olay için özlem duyup da kendini tüketme,"
3. "Cahillik etmekte ısrar eden kimseye öğüt vermek, çorak verimsiz toprağa tohum ekmek gibidir." denilerek hikaye içerisinde bu üç mesaj verilmek hedeflenmiştir.

Masal serisinin 3. kitabı "Yalancı Çakal" ismiyle hazırlanmış ve içerisinde Saraydaki Köle, Yoldaki Dikenler, Yalancı Çakal, Karanlığa Mum Yakmak ve Sırlı Mescit isimleriyle beş masal yer almaktadır.

"Saraydaki Köle" isimli masalda; bir padişah ile emrinde çalışan bir kölenin başından geçen bir olay anlatılmaktadır. Köle olmasına rağmen çok görgülü ve bilgili birisi olması hasebiyle padişahın yakın çevresindeki kişilerce kıskanması sebebiyle iftiralara maruz kalan kölenin yoksul yaşadığı hayattan şimdilerde padişahın emrinde iyi şartlar altında yaşayan biri haline gelmesine rağmen geçmişini unutmaması, sahip olduğu nimetin farkında olması ve asla böbürlenmemesi vurgulanmıştır. Ayrıca iftira atmanın çok yanlış bir davranış olduğu ve iftira atanların da er-geç ortaya çıkıp mahcup olacakları bilgisi paylaşılarak bu gibi kötü hasletlerden uzak durulması ve erdemli kimseler olunması tavsiye edilmiştir.

"Yoldaki Dikenler" isimli masalda; bir köyde yaşayan ve köylünün gelip geçtiği yola dikenler eken bir kişinin bütün uyarılara rağmen o dikenleri sökmemesi üzerine köyün bilge kişisine başvuran köy halkı onun bu kişiyle konuşmasını rica etmişler, bilge kişi dikenleri daha da büyümeden sökmesi sözünü almasına rağmen adam ha bugün ha yarın sökerim derken gün geçtikçe dikenler daha da büyümüş ve bu arada kendisi de her geçen gün daha da yaşlanarak daha güçsüz hale gelmiş ve dikenleri kesemez hale gelmiş. Hikaye sonunda verilen sözde durmak gerektiği, bir işi ertelememek gerektiği, ayrıca bu günün işini yarına bırakmanın işleri daha da zorlaştıracağı bilgisi verilerek planlı ve tertipli olmak değerlerine vurgu yapılmak istenmiştir.

"Yalancı Çakal" isimli masalda; ormanda sıkılan bir çakalın kasabaya yaptığı gezinti sırasında bir boya küpüne düşerek rengarenk olması ile kendi türleri arasına dönüş bu rengarenk yeni durumdan paye çıkarıp kendisini diğerlerinden üstün görmesi, etrafındakileri aldatmaya kalkması ve en sonunda yağan bir yağmurla üzerindeki rengarenk görünümün kaybolması ve aldatıcılığının ortaya çıkması anlatılarak dürüst olunması gerektiği vurgulanmak istenmiştir.

"Karanlığa Mum Yakmak" isimli masalda; Hindistan'da yaşayan ve o güne kadar hiç fil görmemiş bir kabilenin yaşadığı bir tecrübeye yer verilmiştir. Karanlık bir ortamda fili incelemeleri ve nasıl bir hayvan olduğu hususunda görüşlerini belirtmeleri istenmiş. Herkes filin farklı taraflarına dokunarak fil hakkında fikir sahibi olmaya çalışmışlar. Hepsi fili farklı olarak tanımlamış fakat parçalar bir bütünü tarif etmiyormuş, aralarında tartışma çıkmış, en sonunda fili gündüz vakti gördüklerinde aslında hepsinin doğru fakat eksik yönleriyle söyledikleri ortaya çıkmış. Böylelikle olayları daha geniş kapsamlı değerlendirmek gerektiği, hemen karşımızdaki kişiyi eleştirmemek-yargılamamak gerektiği, farklı görüşlere saygılı olmak, kulak vermek gerektiği vurgulanmıştır.

"Sırlı Mescit" isimli masalda; başkaları için korkutucu olan şeyin senin için korkutucu olmayabileceği, başkalarının denemekten korktukları şeyin senin korkutmaması, denemekten vazgeçmemesi, başkalarına zor ve imkansız gelen şeylerin cesaretle üzerine gidilmesi durumunda başarının elde edilebileceği vurgulanmıştır.

Masal serisinin 4. kitabı "Üç Arkadaş" ismiyle hazırlanmış ve içerisinde Söz Dinlemeyen Eşek, Haline Şükreden Eşek, Güzellik ve Çirkinlik, Resim Yarışması, Üç Arkadaş isimleriyle beş masal yer almaktadır.

"Söz Dinlemeyen Eşek" isimli masalda; bir eşek ile yaban öküzünün arkadaşlıkları anlatılmıştır. Hikayede vakitsiz öten horozun başını keserler atasözüne yer verilerek, sabırsız olmanın, nerede, ne zaman, nasıl davranacağını bilmeden hareket etmenin kişiyi zarara sokacağı bilgisine yer verilerek düşünmeden hareket etmemek ve sabırlı olmak değerleri kazandırılmak istenmiştir.

"Haline Şükreden Eşek" isimli masalda; yaşanılan olumsuz durumlar karşısında ümitsiz olmamak, sahip olunan imkanların kıymetini bilmek, beterin beteri var sözünü düşünüp asla karamsarlığa kapılmamak ve içinde bulunulan halin değerini anlamak hususuna vurgu yapılmıştır.

"Güzellik ve Çirkinlik" isimli masalda; insanları dış görünüşlerine bakıp değerlendirmemek gerektiği, önemli olanın iç güzelliği, davranış ve ahlaki güzellik olduğu vurgusu yapılmıştır.

"Resim Yarışması" isimli masalda; Çinli ressamlarla Türk ressamlar arasında yaşanan bir yarışma anlatılmıştır. Hikaye sonunda büyük emekler vermenin önemli olduğu fakat daha önemli olanın akıllıca hareket etmek ve kötü düşüncelerden uzak, erdemli bir birey olma yolunda zihnini ve gönlünü bütün kötü düşünce ve duygulardan arındırmak olduğu vurgulanmış ve etik değerlere sahip olunmasının kişiyi daha başarılı ve daha mutlu kılacağı ifade edilmiştir.

"Üç Arkadaş" isimli masalda; bir deve, bir öküz ve bir koç arasında yaşanan bir olaya hikayede yer verilmiştir. Her birisi kendisini sahip oldukları geçmişleri ile övgüye mazhar olduklarını anlatıp diğerlerini küçümseme yönünde sözler sarf etmişler. Hikayenin sonunda ırk, kök ayrımı yapmanın doğru bir düşünce olmadığı, her canlının değerli ve başkalarından farklı meziyetlerle donanmış olduğu belirtilerek kibirli olmamak, empati yapmak ve karşısındakine saygılı olmak vurgusu yapılarak okuyucuya bu değerler kazandırılmak istenmiştir.

Masal serisinin 5. kitabı "Yüzme Bilmeyen Bilgin" ismiyle hazırlanmış ve içerisinde Yüzme Bilmeyen Bilgin, Dilsiz Papağan, Hükümdarın Kervansarayı, Kaçan Adam, Büyücü İle Şehzade isimleriyle beş masal yer almaktadır.

"Yüzme Bilmeyen Bilgin" isimli masalda; kendini beğenmişliğin kötü bir huy olduğu, ne kadar bilgili olursa olsun kimseye büyüklük taslamamak gerektiği, aksi taktirde sevilmeyen birisi haline geleceği anlatılmak istenmiştir.

"Dilsiz Papağan" isimli masalda; öfkeyle kalkanın zararla oturacağı, bir duruma sinirlenip olayı anlamadan bir tepki vermenin büyük zararlara sebebiyet vereceği vurgulanarak, aceleci olmamak, sabırlı olmak ve düşünerek hareket etmek gerektiği vurgulanmak istenmiştir.

"Hükümdarın Kervansarayı" isimli masalda; insanoğlunun hayatta aslında hiçbir şeye tam olarak sahip olmadığı, kendine biçilen ömür kadar yaşayabildiği, dünyanın bir misafirhane ve insanında bir misafir olduğu, bu sebeple insanlarla iyi geçinmek, onların yararına işler yapmak ve gelecek nesillerde ismi anılmaya devam edecek eserler sunmak gerektiği vurgulanmıştır.

"Kaçan Adam" isimli masalda; karşılaşılan olaylar karşısında gerçekte var olmayan abartılı sonuçlar çıkarmanın kişiye büyük zararlar verebileceği, yaşanan-yaşanabilecek olumsuzluklara karşı her daim tedbirli olmak gerektiği, öncesinden hazırlık yapmanın kişiyi güvende hissettireceği ve abartılı sonuçlara karşılaşmaktan uzak kılacağı anlatılmış ve vereceğimiz tepkilerin de abartıdan uzak ve mutedil olması gerektiği anlatılmak istenmiştir.

"Büyücü İle Şehzade" isimli masalda; insanın hata yapabileceği, fakat önemli olan şeyin hatada ısrarcı olmamak ve hatadan pişmanlık duyup aynı hatayı yapmamaya dikkat etmek ve doğru davranışı hayata yansıtmak olduğu anlatılmak istenmiştir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

"Mevlana'dan Masallarla Karakter Eğitimi" isimli masal serisinin içinde bulunan 5 kitap 53-55 arası sayfadan oluşmakta, her masal sonunda "Hisse" başlığı ile masalların ana fikrine bir gönderme yapılmaya çalışılmıştır. "Masaldan ne anladık" başlığı ile 6 sorudan oluşan bir değerlendirme sorusu yöneltilerek masalda kazandırılmak istenen değerin aktarılıp aktarılamadığı test edilmeye, gözden kaçan bir yer var ise telafi edilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmada yapılan incelemeler sonunda, sabır, başarı, liyakat, şükür, kanaatkarlık, sözünde durmak, doğruluk, dürüstlük, saygı, cesaret, alçak gönüllülük, adalet, diğerkamlık, empati, dostluk, mutedil (dengeli) olmak, azimlilik, ümit-var olmak değerlerinin bulunduğu masallara yer verildiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Temel, E. N., Mevlana'dan Masallarla Karakter Eğitimi 1. Kitap (Akıllı Balık), Nesil Çocuk Yayınları, İstanbul, 2017.

Temel, E. N., Mevlana'dan Masallarla Karakter Eğitimi 2. Kitap (Özgür Papağan), Nesil Çocuk Yayınları, İstanbul, 2017.

Temel, E. N., Mevlana'dan Masallarla Karakter Eğitimi 3. Kitap (Yalancı Çakal), Nesil Çocuk Yayınları, İstanbul, 2017.

Temel, E. N., Mevlana'dan Masallarla Karakter Eğitimi 4. Kitap (Üç Arkadaş), Nesil Çocuk Yayınları, İstanbul, 2017.

Temel, E. N., Mevlana'dan Masallarla Karakter Eğitimi 5. Kitap (Yüzme Bilmeyen Adam), Nesil Çocuk Yayınları, İstanbul, 2017.

BU TREN BAŞKA TREN (DEĞERLER TRENİ İLE MASALSI BİR YOLCULUĞA MERHABA)

Dr. Öğr. Üyesi Emre YILMAZ

Bilecik Sheikh Edebali University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Psychology, emre.yilmaz@bilecik.edu.tr

ORCID ID-0000-0002-1684-9821

ÖZET

Bu çalışmada İlkokul 2. ve 3. sınıflar için hazırlanmış ve sınıf öğretmenlerince öğrencileri tarafından okunmaları tavsiye edilen kitaplardan birisi olup toplam 10 kitaptan oluşan "Değerler Treni" isimli hikaye serisi, değerler eğitimi açısından incelenmiş ve içeriğinde MEB tarafından hazırlanıp İlköğretim dönemindeki çocuklara okullardaki öğretim programları çerçevesinde kazandırılması hedeflenen kök değerlerden hangi değerlere yer verildiği deskriptif analiz yaklaşımı ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada yapılan incelemeler sonunda MEB tarafından İlköğretim dönemindeki çocuklara okullardaki öğretim programlarında kazandırılması hedeflenen Kök Değerlerden Adalet, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Yardımseverlik, Dürüstlük değerlerine doğrudan; Sabır, Vatanseverlik, Öz Denetim, Dostluk değerlerine ise dolaylı bir şekilde yer verildiği, bunların dışında hikaye serisinde Hoşgörü Özgüven, Empati ve Vefa değerlerine doğrudan, Paylaşmak, Tasarruf (israftan kaçınma), Öz denetim, Ümit-var olmak (karamsar olmamak), Çalışmak ve Merhamet değerlerine ise dolaylı bir şekilde yer verildiği tespit edilmiştir.

İncelemeler sonunda "Değerler Treni" isimli hikaye setinin ilköğretim çağındaki çocuklara değer kazandırılması sürecinde hem içerisindeki şekil, yazı, resim ve grafikler hem de içeriğindeki hikayelerin dili açısından çocukların bilişsel düzeylerine uygun ve anlaşılır bir mahiyette olduğu, çocukların büyük heves ve heyecanla okuyacakları bir eser olarak değer kazanımında büyük katkılar sağlayacağı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Eğitim, Hikaye, Meb Kök Değerler, Değerler Eğitimi.

THIS TRAIN IS ANOTHER TRAIN (HELLO TO A FAIRYTALE JOURNEY WITH THE TRAIN OF VALUES)

In this study, the story series named "Values Train", which is one of the books that is prepared for the 2nd and 3rd grades of primary school and is recommended to be read by the classroom teachers by their students, has been examined in terms of values education and its content has been prepared by the Ministry of National Education and its content should be given to the children in the primary education period within the framework of the curriculum in schools. It has been tried to determine which values are included among the targeted root values with the descriptive analysis approach.

In the study, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used. At the end of the examinations made in the study, the values of Justice, Respect, Love, Responsibility, Benevolence, Honesty, which are aimed to be gained by the Ministry of National Education in the education programs in the primary education period, directly; Values of Patience, Patriotism, Self-Control and Friendship are indirectly included, apart from these, the values of Tolerance, Self-Confidence, Empathy and Loyalty are

directly included in the story series, Sharing, Saving (avoiding waste), Self-control, Hope-being (not being pessimistic), Working. and Mercy values were indirectly included.

At the end of the examinations, the story set named "Values Train" is valued as a work that children will read with great enthusiasm and enthusiasm, in terms of shapes, text, pictures and graphics, and the language of the stories it contains, in the process of gaining value to primary school children. It has been concluded that it will make a great contribution to the acquisition.

Keywords: Values, Education, Story, Meb Root Values, Values Education.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu çalışmada İlkokul 2 ve 3. sınıflar için hazırlanmış ve sınıf öğretmenlerince öğrencileri tarafından okunmaları tavsiye edilen kitaplardan birisi olup toplam 10 kitaptan oluşan "Değerler Treni" isimli hikaye serisi, değerler eğitimi açısından incelenmiş ve içeriğinde MEB tarafından hazırlanıp İlköğretim dönemindeki çocuklara okullardaki öğretim programları çerçevesinde kazandırılması hedeflenen kök değerlerden hangi değerlere yer verildiği deskriptif analiz yaklaşımı ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Değerler Treni isimli kitap serisinde Ezgi ile Emir isimli 8 yaşlarında ikiz kardeşlerin bir hafta sonu lunaparka yaptıkları gezinti sırasında, orada gördükleri bir treni merak edip binmeleriyle başlayan ve trenin 10 farklı vagonunda karşılaştıkları macera ve değerlerle dolu bir tren yolculuğu anlatılmaktadır.

10 kitaptan oluşan serideki birinci kitapta sevgi, ikinci kitapta saygı, üçüncü kitapta sorumluluk, dördüncü kitapta adalet, beşinci kitapta yardımseverlik, altıncı kitapta dürüstlük, yedinci kitapta hoşgörü, sekizinci kitapta öz-güven, dokuzuncu kitapta empati ve onuncu kitapta vefa değerleri konu edilmiştir.

32 sayfadan oluşan kitaplardaki her hikayenin sonunda Hisse başlığı ile hikayenin ana fikrine bir gönderme yapılmaya çalışılmıştır. "Masaldan ne anladık" başlığı ile 6 sorudan oluşan bir değerlendirme sorusu yöneltilerek hikayede kazandırılmak istenen değerin aktarılıp aktarılamadığı test edilmeye, gözden kaçan bir yer var ise telafi edilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmada; kitaplarda yer alan her masalın sonunda "hisse" başlığı altında masalda asıl anlatılmak istenenin, masaldan çıkarılması gereken dersin ne olduğunu anlatan iki cümleden oluşan kısa bilgilendirmelere yer verildiği, ayrıca bunun dışında "masaldan ne anladık" başlığı altında da çoktan seçmeli iki soruya yer verilerek hikayenin dikkatli okunup okunmadığı, asıl anlatılmak istenenin muhatap tarafından kazanılıp kazanılmadığını anlamaya yönelik bir yöntem izlendiği görülmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada yapılan incelemeler sonunda MEB tarafından İlköğretim dönemindeki çocuklara okullardaki öğretim programlarında kazandırılması hedeflenen Kök Değerlerden Adalet, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Yardımseverlik, Dürüstlük değerlerine doğrudan; Sabır, Vatanseverlik, Öz Denetim, Dostluk değerlerine ise dolaylı bir şekilde yer verildiği, bunların dışında hikaye serisinde Hoşgörü Özgüven, Empati ve Vefa değerlerine doğrudan, Paylaşmak, Tasarruf (israftan kaçınma), Öz denetim, Ümit-var olmak (karamsar olmamak), Çalışmak ve Merhamet değerlerine ise dolaylı bir şekilde yer verildiği tespit edilmiştir.

İncelemeler sonunda "Değerler Treni" isimli hikaye setinin ilköğretim çağındaki çocuklara değer kazandırılması sürecinde hem içerisindeki şekil, yazı, resim ve grafikler hem de içeriğindeki hikayelerin dili açısından çocukların bilişsel düzeylerine uygun ve anlaşılır bir mahiyette olduğu, çocukların büyük heves ve heyecanla okuyacakları bir eser olarak değer kazanımında büyük katkılar sağlayacağı kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

Baz, Sultan, Değerler Treni, 1. Kitap (Sevgi), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Baz, Sultan, Değerler Treni, 2. Kitap (Saygı), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Baz, Sultan, Değerler Treni, 3. Kitap (Sorumluluk), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Baz, Sultan, Değerler Treni, 4. Kitap (Adalet), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Baz, Sultan, Değerler Treni, 5. Kitap (Yardımseverlik), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Baz, Sultan, Değerler Treni, 6. Kitap (Dürüstlük), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Baz, Sultan, Değerler Treni, 7. Kitap (Hoşgörü), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Baz, Sultan, Değerler Treni, 8. Kitap (Özgüven), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Baz, Sultan, Değerler Treni, 9. Kitap (Empati), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Baz, Sultan, Değerler Treni, 10. Kitap (Vefa), Model Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGISI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL
Fırat Üniversitesi, - 0000-0002-2572-7324
Dr.Didem YAVUZ SÖYLER
Fırat Üniversitesi, - 0000-0002-9625-996X

ÖZET

Bu çalışma; Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygısı Düzeylerinin İncelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmamızın evrenini Fırat Üniversitesi spor bilimleri fakültesi öğrencileri oluştururken örneklemini ise tesadüfi yöntem ile seçilmiş 390 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgilerini belirmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Sosyal Görünüş Kaygısı Düzeylerinin İncelenmesi Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgularının istatistiki analizleri için yüzde, frekans, ikili karşılaştırmalarda t testi ve çoklu karşılaştırmalarda, anova testleri kullanılmıştır. Sonuç olarak; araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenini toplam puanlarına göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülürken, spor yapma durumuna göre İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti açısında spor yapan bireyler lehine, davranışsal niyet alt boyutuna göre ise spor yapmayan bireylere yönelik anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: spor, öğrenci, görünüş, kaygı

GİRİŞ

Sosyal kaygı bozukluğu, kişinin sosyal durumlarda uygun davranamaması, kötü durumlara girememesi, insanlar üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmaması ve başkaları tarafından yetersiz olarak görülmesidir. Huzursuzluk ve gerginlik hali olarak tanımlanabilecek şekilde isimlendirilebilir (Gümüş, 2006.Akt. Kılıç, 2015). Sosyal kaygı bozukluğu, kişinin sosyal durumlarda uygun davranamaması, kötü durumlara girememesi, insanlar üzerinde olumsuz bir izlenim bırakması ve başkaları tarafından yetersiz, fakir veya uygunsuz olarak görülmesidir. (Çınar ve Keskin, 2015). Teknolojinin hayatımızın bu kadar içine işlemiş olduğu günümüzde sosyal medyanın getirdiği yoğun rekabet, bireyleri bitkin, fiziksel ve zihinsel olarak engelli bırakmaktadır. Bununla birlikte, insanlar toplumdaki yerlerini bulmak ve dikkatleri üzerine çekmek için büyük çaba harcarlar. İnsanlar kabul edilebilir mi? gibi sorularla kaygı düzeylerini arttırmaktadırlar. Kaygı ile birlikte özgüven de devreye girmektedir. Özgüveni düşük olan insanlar daha fazla kaygılanmaktadır. Öte yandan, özgüveni yüksek olan bir kişi, kendisini yetkin, donanımlı, iyi ve güçlü olarak görür ve çevresine daha fazla güvenle hareket edebilir. Bazı

insanlar, görünüşlerinin başkalarını memnun edip etmediği konusunda endişelenir. Bu tür korkuya sosyal görünüm korkusu denir. Bir tür sosyal kaygı bozukluğu olarak kabul edilir. Görünüşte mesele sadece boy, kilo ve kas yapısı değildir. Ayrıca gözler, burun, yüz şekli ve cilt tonu da dahil olmak üzere çok daha kapsamlıdır (Kalemoglu Y. 2014) . Sosyal kaygı, insanların, özellikle yabancılar tarafından, başarıları ve sosyal meselelerle ilgili olarak dışlanması ve olumsuz yargılanması durumunda ortaya çıkar (Gautreau MC. vd. 2015). Sosyalleşme korkusu bir tür sosyal kaygıdır. Kişisel kaygı olarak da bilinen sosyal görünüş kaygısı, insanların başkalarının kendi görünümlerini nasıl değerlendireceklerine dair duydukları korkudur. Genellikle ergenlik döneminde bir kişinin dış görünüşünün başkaları tarafından değerlendirilmesinin en güçlü kaygıyı uyandırdığı gözlemlenmiştir (Gümüş AE. 2000). İnsanlar genellikle başkalarını etkilemeye çalışır. Bunu yapamayacağını düşünen herkes endişelenir. Hart ve ark. (1989), öz-farkındalığın yanı sıra başkalarının farkındalığı da çok önemlidir. Bireyler başkalarını etkilemek ve davranışlarını buna göre ayarlamak isterler. Ancak, bazı insanlar bu konuda diğerlerinden daha fazla endişe duyuyor. Bireyin başkalarının fiziksel görünüşünü değerlendirirken hissettiği kaygı sosyal somatik kaygı olarak tanımlanmaktadır. Bireyin fiziksel görünümü ideal kiloda ve sağlam yapıda olmalıdır. Diğer bir deyişle vücut hatları dengeli olmalıdır (Çepikkurt F., Çoşkun F. 2010) . İnsanları başkalarına yakın veya uzak hissettiren etkenlerden biri de fiziksel görünüşleridir. Kişisel çekiciliğe ek olarak, fiziksel görünüm de çok önemli bir rol oynar. Yüz yüze iletişimde sosyal tarzınızı düşünmek ve ifade etmek sinir bozucu olabilir. Ancak bir kişiye nasıl davranılacağına karar verilirken ilk bilgi o kişinin nasıl göründüğüdür (Mavi S., ve arkş. 2011). Depresyona benzer şekilde, sosyal kaygısı olan birçok insan, değerleri ve önemi hakkında olumsuz inançlara sahiptir. Bununla birlikte, depresyonlu kişilerde olduğu gibi, sosyal kaygılı kişilerde bu inançlar kalıcı değildir ve başkalarından gelecek tehditlerin farkında olmadıklarında veya yalnız olduklarında kendileri hakkında çok olumlu olma eğilimindedirler. Özcan ve ark. (2013) Moda ve kültürün etkisi altında kabul görmüş ideal bir vücut yapısı ve bu ideal yapının etkisiyle insanlar ideal vücut imajını gerçekleştirmektedir. Kişinin görünüşü ile ideali arasında farklılık varsa, ideali kabul etmeyi reddetmesi ve korku nedeniyle görünüşü hakkında olumsuz düşünceler beslemesi, kişinin aşağılık kompleksi ile açıklanabilir. Birçok çalışma, bireyin ideal kilosunun o kişinin neyle etkileşime girdiği (arkadaş, aile ve sosyal karşılaştırmalara bakıldığında, kadınlar fazla kilo verir veya kilo veya kas dokusu kazanır) Erkekler üzerinde sağlıksız şekillerde büyütme gibi uygulamalar yapıldı (Michaud, 1999) . Bir kişinin kendine güvendiğinden emin olmak için önce kendini değerlendirmesi gerekir. İnsan kendini her yönüyle (zihinsel, fiziksel ve sosyal özellikler dahil), tüm olumsuz ve kusurlu nitelikleriyle sevebilmelidir Farkındalık, kendini sevmeye eşlik eden durumdur. Kendilerini anlayabilen ve ilkelerine göre büyüyebilenler, kendi kişiliğini inşa edebilirler. Kişi kendi karakterini ortaya çıkaramaz ve geliştiremezse kendisi ve çevresindeki insanlarla sağlıklı ilişkiler geliştiremez (Pehlivan ve arkş. 2017) . Özgüven, "cesaret, yüreklilik" olarak tanımlanır, ayrıca kendine güven kavramı, kişinin kendine ve yeteneklerine olan sağlam bir inancı içerir. Bu zihinsel bir durum olmakla birlikte fiziksel yönü de olan bir kavramdır (Merey, 2010) . Bir kişi bir kimlik oluşturur ve yükseltir (Senger, 2017). Kendine güvenen insanlar, kendilerini göstermek için eylemlerini kullanırlar. İnsanlar kendilerinin olumlu yönlerini gördüklerinde, bir şeyi başardıklarında bunu bilinçli ve sorumluluk alarak başardıklarını anlarlar, her iki tarafı da görür ve kabul ederler (Mutluer, 2006). Bu bilgiler ışığında çalışmanın amacı, spor salonuna üye olan bireylerde sosyal görünüş korkuları ve özgüven düzeylerinin incelenmesidir.

Güven, ruhsal yaşamımızın ana bileşenlerinden biridir ve duygusal bir ihtiyaçtır. Bireyler, temel ihtiyaçlarının çoğu karşılanmadığında kendilerini bir değer olarak görmezler, ancak karşılanmadığında da bireylerin başı belaya girer. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri de kendini bilme yeteneğidir. Bireyler kimlikler yaratır ve bu kimliklere değer katar (Sun, 2015).

Sporun sağlık, enerji, dayanıklılık ve mücadele değişkenlerini yansıttığı söylenebilir. Düzenli egzersiz yapan insanlar daha öz güvenlidir. Sporcular bu güveni etkin bir şekilde kullanırlar. Özgüven, sporcuları güçlendirir ve motive eder. Özgüven söz konusu olduğunda, insanların yansıttığı imaj önemlidir. Çünkü güvenli ve rahat bir imaj, diğer insanlar üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir ve onları daha güvenli kılar (aktaran Hambly, 2003, Merey, 2010). Cash, görünüş ile kendilik algısı arasında bir benlik şeması teorisi olduğunu savunur. Bu nedenle bireyler, fiziksel görünüm de dahil olmak üzere birçok yönle ilgili bir şema geliştirir. Bu şema, kişinin çocukluk yaşamı, kültürel faktörleri ve biyolojik özellikleri ile ilişkilidir ve kişinin gelecekteki yaşamını etkiler (Merey, 2010).

METARYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı; Spor Bilimleri Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygısı Düzeylerinin incelenmesidir. Araştırmanın evrenini spor bilimleri fakültesindeki öğrenciler oluştururken örneklemini iste tesadüfi yöntemiyle seçilen 390 öğrenci oluşmuştur. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgilerini belirmek amacıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Hart ve arkadaşları tarafından geliştirilen Türkçe geçerlilik ve güvenirlilik çalışması Doğan (2010) tarafından yapılan, 16 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçektir. (1) hiç uygun değil, (5) tamamen uygun şeklinde bir cevaplama anahtarına sahiptir. Ölçeğin 1. maddesi tersten kodlanmaktadır. Tek boyutlu olarak sosyal görünüş kaygısını ölçen SGKÖ' den alınabilecek en düşük puan 16, en yüksek puan 80'dir. Alınan yüksek puanlar görünüş kaygısının yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Araştırmada elde edilen veriler bilgisayarda SPSS 26 programında analiz edilmiş, verilerin analizinde frekans, t-testi ve anova analizi uygulanmış ve sonuçlar araştırmanın amaçlarına uygun olarak tablolar halinde sunulmuştur.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çizelge 1. Araştırma Grubunun Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği Normallik Testi Sonuçları

	Skewness	Kurtosis
SGKÖ	-,063	-,550

Çizelge 1'de "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeğine" ait Skewness (çarpıklık) ve Kurtosis (basıklık) normallik testi sonuçları verilmiştir. Bu sonuçlara göre verilerin normal dağıldığı görülmüştür (+1,5, -1,5).

Çizelge 2. Araştırma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz	**N**	**Yüzde (%)**
Kadın	169	43,3
Erkek	221	56,7
Toplam	390	100,0

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin cinsiyet dağılımlarının verildiği çizelge 2'ye göre araştırma grubunun %43,3'ünün (n=169) kadın, %56,7'sinin (n=221) erkek katılımcılar olduğu görülmektedir.

Çizelge 3. Araştırma Grubunun Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

Yaş	**N**	**Yüzde (%)**
18-20 yaş	170	43,6
21-23 yaş	173	44,3
24-26 yaş	47	12,1
Toplam	390	100,0

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yaş değişkenine göre dağılımlarının verildiği çizelge 3'e göre araştırma grubunun %43,6'sının (n=170) 18-20 yaş, %44,3'ünün (n=173) 21-23 arası yaş, %12,1'inin (n=47) 24-26 yaş yanıtını verdikleri görülmektedir.

Çizelge 4. Araştırma Grubunun Aktif/Lisanslı Spor Yapıyorum Değişkenine Göre Dağılımı

Aktif/Lisanslı Spor Yapıyorum	**N**	**Yüzde (%)**
Evet	240	61,5
Hayır	150	38,5
Toplam	390	100,0

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin aktif/lisanslı spor yapıyorum dağılımlarının verildiği çizelge 4'e göre araştırma grubunun %61,5'inin (n=240) evet, %38,8'inin (n=150) hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Çizelge 5. Araştırma Grubunun Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği Puan Ortalamaları Tablosu

	N	**Min**	**Max.**	**X̄**	**Ss**
SGKÖ	390	16,00	80,00	28,14	3,256

Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" puan ortalamalarının (X̄=28,14) "ortalamanın altında" olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 6. Araştırma Grubunun Cinsiyet Durumu Değişkenine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği Puanlarının t-testi Sonuçları

	Cinsiyetiniz	N	X̄	Ss	t	p
SGKÖ	Kadın	169	28,32	3,208	,964	,336
	Erkek	221	28,00	3,293		

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin cinsiyet değişkenine ilişkin yapılan t-testi sonuçlarına baktığımızda, "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05).

Çizelge 7. Araştırma Grubunun Aktif/Lisanslı Spor Yapıyorum Değişkenine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği Puanlarının t-testi Sonuçları

	Spora Katılım	N	X̄	Ss	t	p
SGKÖ	Evet	240	27,97	3,355	-1,262	,208
	Hayır	150	28,40	3,085		

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin aktif/lisanslı spor yapıyorum değişkenine ilişkin yapılan t-testi sonuçlarına baktığımızda, "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05).

Çizelge 8. Araştırma Gruplarının Yaş Değişkenine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği Puanlarının Anova Testi Sonuçları

	Yaş	N	X̄	Ss	F	p	Tukey
SGKÖ	18-20 yaş^{A}	170	27,48	3,419	6,891	,001	
	21-23 yaş^{B}	173	28,52	3,077			**A,B-C**
	24-26 yaş^{C}	47	29,10	2,868			
	Toplam	390	28,14	3,256			

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yaş değişkenine ilişkin yapılan anova testi sonuçlarına baktığımızda, "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (p<0,05). Çizelge 8'e göre 24-26 yaş arasındaki öğrencilerin sosyal görünüş kaygılarının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışmada, spor bilimleri öğrencilerinin sosyal görünüş kaygısı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmamıza katılan öğrencilerin genel olarak sosyal görünüş kaygı puan ortalamalarının (X̄=28,14) "ortalamanın altında" olduğu görülmüştür.

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin cinsiyet değişkenine ilişkin yapılan t-testi sonuçlarına baktığımızda, toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05). Çalışmamız sonuçları ile benzer sonuçların elde edildiği Kademoğlu (2014) yaptığı araştırmada sosyal görünüş kaygısında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığını sonucuna ulaşmıştır. Çalışmamız sonuçlarından farklı sonuçların elde edildiği, Dilbaz ve Güz (2002) yapmış olduğu bir başka çalışmada kadınların kaygı düzeyinin erkelerin kaygı düzeylerinden az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Farklı sonuç vermesinin nedeni dönem şartlarına göre ya da zaman geçtikçe kaygı düzeyinin değişeceği gibi kaygı yaşayan kesimin de değişebileceğinin göstergesi olabilir. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine ilişkin yapılan anova testi sonuçlarına baktığımızda, toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (p<0,05). Anova testine göre 24-26 yaş arasındaki öğrencilerin sosyal görünüş kaygılarının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızla aynı olarak, Üniversite bireylerinin sosyal görünüş kaygılarının bireylerin yaş düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur46. Çalışmaya katılan öğrencilerinin aktif/lisanslı spor yapıyorum değişkenine ilişkin yapılan t-testi sonuçlarına baktığımızda, "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05). Çalışmamızdan farklı olarak, Alemdağ ve Öncü (2015) Edwards ve ark. (2005) ve Marquez ve Mcauley (2001) fiziksel aktiviteye katılım seviyesi arttıkça sosyal görünüş kaygısının azaldığı belirlemişlerdir. Egzersize katılımın da sosyal fiziksel kaygı üzerinde olumlu etkileri olduğu bulgularına ulaşılmıştır.
Sonuç olarak; çalışmamıza katılım sağlan öğrencilerin genel olarak sosyal görünüş kaygılarının düşük olduğu görülmüştür.

Kaynakça

1. Kiliç, M. *Üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile benlik saygıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü) 2015.
2. Çınar, H., & Keskin, N. Öğrencilerin sosyal görünüş kaygısının öğrenim yeri tercihlerine etkisi. *Electronic Journal of Vocational Colleges, 14*(4), 457-464, 2015.
3. Kalemoglu Y. The relationship between attitudes of prospective physical education teachers towards education technologies and computer self-efficacy beliefs. Tojet. 13(2), 157-67, 2014.
4. Gautreau MC., Simon B, Mushquash RA., Sherry SH.. Is self-critical perfectionism an antecedent of or a consequence of social anxiety, or both? A 12-month, three wave longitudinal study. Personality and Individual Differences. 82, 125-130, 2015.
5. Gümüş AE. Üniversite öğrencilerinin yalnızlık ve beden imgelerinden doyum sosyal kaygı düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 33(1), 99-108, 2000.
6. Hart EA., Leary MR., Rejeski WJ. The measurement of social physique anxiety. Journal of Sport and Exercise Psychology. 11, 94-104, 1989.
7. Çepikkurt F., Çoşkun F. Üniversiteli dansçıların sosyal fizik kaygı ve beden imgesinden hoşnut olma düzeyleri. Pamukkale Journal of Sport Sciences. 1(2), 17-24, 2010.
8. Mavi S., Tuncel S., Tuncel F., Akdemir B. Ankara'da yaşayan insanların spor yapma ve yapmama nedenleri. Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi. 3(2), 44-52, 2011.

9. Özcan H., Subaşı B., Budak B., Çelik M., Gürel ŞC., Yıldız M. Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki kadınlarda benlik saygısı, sosyal görünüş kaygısı, depresyon ve anksiyete ilişkisi. Journal of Mood Disorders. 3(3), 107-113, 2013.

10. Michaud PA., Narring F., Caunderay M., Cavadini C. Sports activity physical activity and fitness of 9-to 19- year – old teenagers in the conton of vaud. Switzerland, 1999.

11. Pehlivan Z., Ada EN., Öztaş G. Ev kadınlarının sosyal görünüş kaygıları ve sağlıklı yaşam biçimi davranışları. Spor Bilimleri Dergisi. 28(1), 11-23, 2017.

12. Merey B. Yetişkinlerde öz güven duygusu ile anksiyete düzeyi arasındaki ilişkinin karşılaştırılması ve kültürlerarası bir yaklaşım. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2010.

13. Senger K. Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin sosyal görünüş kaygı düzeylerinin incelenmesi. Turan Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergi. 9(36), 751-756, 2017

14. Mutluer S. Özgüven oluşmasında manevi değerlerin rolü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2006.

15. Sun E. Sporun lise bireylerinin özgüven düzeylerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kahramanmaraş, 2015.

16. Doğan T. Sosyal görünüş kaygısı ölçeğinin (SGKÖ) türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 39(39), 151-159, 2010

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET ÜZERİNDEN SPOR ÜRÜNÜ SATIN ALMA NİYETİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL
Fırat Üniversitesi, - 0000-0002-2572-7324
Dr.Didem YAVUZ SÖYLER
Fırat Üniversitesi, - 0000-0002-9625-996X

ÖZET

Bu Çalışma; Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyetinin İncelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmamızın evrenini Fırat üniversitesi spor bilimleri fakültesi öğrencileri oluştururken örneklemini ise tesadüfi yöntem ile seçilmiş 395 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgilerini belirmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgularının istatistiki analizleri için yüzde, frekans, ikili karşılaştırmalarda t testi ve çoklu karşılaştırmalarda, anova testleri kullanılmıştır. Sonuç olarak; araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenini toplam puanlarına göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülürken, spor yapma durumuna göre İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti açısında spor yapan bireyler lehine, davranışsal niyet alt boyutuna göre ise spor yapmayan bireylere yönelik anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: spor, öğrenci, internet, alış veriş

GİRİŞ

McLuhan, kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle dünyanın küçük bir köy haline geleceğini ve bu değişimin insanların iletişim kurmasını kolaylaştıracağını savunmuştur. (Mcluhan ve Fiore, 2001: 5). İnternetin yaygınlığı, günümüzde küresel köy kavramının en önemli ve somut örneklerinden biridir. Dünya nüfusunda tahminen 5 milyar insan internet kullanmaktadır (Internet World Stats, 2020). İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte elektronik ticaret teknolojisinin yükseldiğini ve alışveriş mağazalarının alışveriş siteleri haline geldiğini görebiliriz (Chou vd.,2020; Koufaris, 2002). Tüketicilerin fiziksel teması azaltmak için e-ticaret kanallarına yöneldiği de bir gerçektir Aslında Statista verileri, COVID-19'un etkisiyle 2020'de küresel e-ticaret satışlarında %10'luk bir artış bildirerek bunu kanıtlamaktadır (Statista, 2020). Benzer şekilde Türkiye Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2020'nin ilk altı ayında Türkiye'nin e-ticaret hacmi 2019'un ilk altı ayına göre %64 arttırmıştır. E-ticaret bilgi platformuna (2021) göre, e-ticaret hacmi sektör bazında (kimya, beyaz eşya, giyim) %102'den fazla artmıştır. Bazı sektörlerde (ulaşım, konaklama, havacılık vb.) %80 düşüş görülmektedir. Bu durumda hem artan internet kullanımının hem de e-ticarete ilişkin

ülkelere özgü durumların etkisi gösterilmektedir. Online alışveriş alışkanlıkları her sektörde olduğu gibi spor malzemeleri sektörüne de yansımaktadır. Son yıllarda konfor ve güvenlik gibi nedenlerle evde fitness ürünlerinin kullanımının arttığı bilinmektedir. COVID-19 salgını sırasında getirilen sosyal mesafe kuralları ile bu sosyal eğilimlerin öngörülebilir gelecekte devam etmesi beklenmekte ve artık insanlar için normal davranış olarak görülmektedir (Nyenhuis vd. 2020). TÜİK (2020) anket verilerine göre "cinsiyete göre son üç ayda bireylerin kişisel kullanım amacıyla internet üzerinden sipariş verdiği veya satın aldığı mal ve hizmet türleri", internet üzerinden satın alınan mal ve hizmetlerin %10,7'sini Türk vatandaşı oluşturmuştur (spor giyim hariç). Hangi ürünlerin buna benzer tüketici davranışı sergilediğini araştıran çalışmalara ek olarak, ulusal ve uluslararası literatürde tüketicilerin neden çevrimiçi alışveriş yapmayı tercih ettiğini araştıran araştırma sayısı giderek artıyor. Örneğin, Yeo ve ark. (2017), internet kullanım kolaylığı, alışverişi eğlence olarak algılama, sosyal medyanın etkisi ve ürün karşılaştırmayı bireylerin online alışverişi tercih etme nedenleri olarak belirlemiştir. Akoğlu ve Doğaner'e (2020) göre sosyal medya iletişim araçları (Facebook, Instagram, Youtube vb.) da tüketicileri internetten spor ürünleri satın alırken etkileyen faktörlerdendir. Sosyal medya iletişim araçlarının artan kullanımı, müşterilerin ağızdan ağza iletişimden elektronik iletişim kurma şeklini değiştirmiş ve tüketiciler daha fazla çevrimiçi alışveriş yapmayı tercih etmektedirler. Birlikte ele alındığında tüm bu veriler, diğer birçok ürün gibi internet'in, her gün daha fazla tüketicinin çevrimiçi spor malzemelerine göz atması ve satın almasıyla, insanların spor malzemeleri için alışveriş yapma şeklini değiştirdiğini göstermektedir (Chiu vd., 2018). Literatürde, araştırmacıların tüketici ürünü satın alma niyetlerini tahmin etmek için teoriyi sıklıkla kullandıkları görülmektedir. Başlıcaları Rasyonel Eylem Teorisi: GET ve Planlı Eylem Teorisi: PDT'dir (Ajzen, 2015). GET, tutumun davranış üzerindeki etkisinin niyetler vasıtasıyla gerçekleştiğini öne sürmektedir. (Ajzen 2012). Ajzen (1985) İnsanların davranışları üzerinde sınırlı iradeli kontrole sahip olabileceklerini ifade ederek, davranışı etkileyebilecek kişisel olmayan faktörleri "algılanan davranışsal kontrol" boyutunda tanımlıyor. Ancak Perugini ve Bagozzi (2001) Ajzen'in PDT'sinin geçmiş davranışları ve motivasyonel ve duygusal bileşenleri göz ardı ettiğini savunarak, bir "Hedef Odaklı Davranış Modeli" (HDM) önerirler ve PDT'yi daha da geliştirirler (Chiu vd., 2018). Bu modele göre, tutumlar, beklenen duygular, öznel normlar ve algılanan davranışsal kontrol, bir kişinin davranışı gerçekleştirme arzusunu yönlendirir. Geçmiş eylemlerin sıklığı; arzu, niyet ve davranışın bir yordayıcısıdır, oysa geçmiş eylemlerin güncelliği sadece davranışı etkiler. HDM'ye göre, bir bireyin bir davranışı gerçekleştirme niyeti, o davranışı gerçekleştirme biçimiyle, yani arzuyla (aracılık etkisi) belirlenir. Bu arzular, tutumlar, öznel normlar ve algılanan davranışsal kontrol, olumlu ve olumsuz duygular tarafından belirlenir (Chiu vd., 2018; Perugini ve Bagozzi, 2001). Modelin diğer alt boyutlarını oluşturan tutumlar; bir kişinin belirli bir davranışın performansını olumlu/olumsuz olarak değerlendirme derecesidir. Bir eylemin sonucunun olumlu bir şekilde değerlendirilmesi, o eylemi gerçekleştirmeye yönelik daha güçlü bir tutumu gösterir. Öznel normlar, belirli eylemleri gerçekleştirmeye yönelik sosyal baskı olarak algılanır. İnsanlar belirli davranışlarda başkalarının (meslektaşlar, aile üyeleri, iş arkadaşları vb.) görüşlerinden etkilenirler. Algılanan davranışsal kontrol, kişinin kendine olan güvenini ve hareket etme yeteneğini yansıtmaktadır (Ajzen, 1985). Olumlu ve olumsuz beklenti duyguları, önceki değerlendirme süreçlerinden öğrenilen bireysel yargılar, duygular ve pasif tutumlardır (Bagozzi ve diğerleri, 2016). Davranışsal niyet, bir kişinin gelecekteki bir eylemi gerçekleştirmek veya gerçekleştirmemek için bilinçli bir plan yapma derecesi olarak tanımlanmaktadır (Warshaw ve

Davis, 1985). Uluslararası spor pazarlaması literatüründe, çevrimiçi satın alma davranışının öncelikle Teknoloji Kabul Modeli (TKM) kullanılarak araştırıldığını görüyoruz (Chiu, 2018). Bununla birlikte, belirli davranışların bireysel algılarından ziyade, teknoloji sistemlerinin tüketici algılarına, bunların algılanan kullanım kolaylığına ve kullanışlılığına odaklanır. Bu nedenle, Chiu ve ark. (2018), Bagozzi ve Perugini'den HDM kullanılmıştır. Yerli literatüre bakıldığında internet üzerinden spor malzemeleri alımı ile ilgili az sayıda çalışma bulunmaktadır ve bunların çoğu teoriye dayanmamaktadır. Bu çalışmalardan biri olan Akoğlu ve Doğaner (2020), satın alma davranışını açıklamak için nedensel teoriyi kullanan, nitel bir yaklaşımla tasarlanmış bir çalışmadır.

MATERYAL VE METOD

Bu çalışma, Fırat Üniversitesi spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyetinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmamızın evrenini 2022-2023 eğitim ve öğretim yılında öğrenim gören spor bilimleri fakültesindeki öğrenciler oluştururken, örneklemini bu fakültede okuyan tesadüfü yöntemle seçilmiş 395 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgilerini belirmek amacıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuş ve Aydın ve Gümüşboğa (2022) tarafından geliştirilen İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği kullanılmıştır. 26 maddeden oluşan ölçek 7 alt boyuttan oluşmuştur. Alt boyutları; tutum (4 madde), öznel norm (4 madde), algılanan davranışsal kontrol (4 madde), beklenen olumlu duygu (4 madde), beklenen olumsuz duygu (3 madde), arzu (3 madde) ve davranışsal niyet (4 madde) olarak sıralanmakta ve 5'lü Likert tipinde "(1) Hiç Katılmıyorum-(5) Tamamen Katılıyorum" şeklinde yanıtlanmaktadır. Araştırma bulgularının yüzde, frekans, standart sapma ve ortalama değer, anova analizlerinin tablolara dönüştürülmesi sonucu bilimsel genellemeler çerçevesinde önerilere dönüştürülerek bu çalışma sonuçlandırılmıştır.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çizelge 1. Araştırma Grubunun İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği Normallik Testi Sonuçları

	Skewness	Kurtosis
İASÜSANÖ	,433	-,899
Tutum	-,407	-1,027
Öznel Norm	-,209	,660
Algılanan Davranışsal Kontrol	,514	-1,150
Beklenen Olumlu Duygu	,046	-1,352
Beklenen Olumsuz Duygu	,216	-1,196
Arzu	,005	-1,389
Davranışsal niyet	-,709	1,049

Çizelge 1'de "İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" ve ölçeğin alt boyutlarına ait Skewness (çarpıklık) ve Kurtosis (basıklık) normallik testi sonuçları verilmiştir. Bu sonuçlara göre verilerin normal dağıldığı görülmüştür (+1,5, -1,5).

Çizelge 2. Araştırma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler		**N**	**%**
Cinsiyet	Kadın	174	44,1
	Erkek	221	55,9
Yaş	18-20 yaş	169	42,8
	21-23 yaş	178	45,1
	24 -26 yaş	48	12,1
Bölüm	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	91	23,1
	Spor Yöneticiliği	96	24,3
	Antrenörlük Eğitimi	100	25,3
	Rekreasyon Eğitimi	108	27,3
Aktif/Lisanslı Spor Yapıyorum	Evet	246	62,3
	Hayır	149	37,7

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin cinsiyet dağılımlarının verildiği Tabloya göre araştırma grubunun %44,1'inin (n=174) kadın, %55,9'unun (n=221) erkek katılımcılar olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yaş değişkenine göre dağılımlarının verildiği Tablo 3'e göre araştırma grubunun %42,8'inin (n=169) 18-20 yaş, %45,1'inin (n=178) 21-23 arası yaş, %12,1'inin (n=48) 24-26 yaş yanıtını verdikleri görülmektedir. Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin lisans öğrencisinin bölümü dağılımlarının verildiği çizelgeye göre araştırma grubunun %23,1'inin (n=91) beden eğitimi ve spor öğretmenliği, %24,3'ünün (n=96) spor yöneticiliği, %25,3'ünün (n=100) antrenörlük eğitimi, %27,3'ünün (n=108) ise rekreasyon eğitimi öğrencisi olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin aktif/lisanslı spor yapıyorum dağılımlarının verildiği araştırma grubunun %62,3'ünün (n=246) evet, %37,7'sinin (n=149) hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Çizelge 3. Araştırma Grubunun İnternet Kullanımı Değişkenine Göre Dağılımı

İnternet Kullanımı	**N**	**Yüzde (%)**
Az Kullanıyorum	57	14,5
Orta Düzeyde Kullanıyorum	157	39,7
Çok Kullanıyorum	181	45,8
Toplam	395	100,0

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin internet kullanım durumu dağılımlarının verildiği araştırma grubunun %14,5'inin (n=57) az kullanıyorum, %39,7'sinin (n=157) orta düzeyde kullanıyorum, %45,8'inin (n=181) çok kullanıyorum yanıtını verdikleri görülmektedir.

Çizelge 4. Araştırma Grubunun İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği Puan Ortalamaları Tablosu

	N	X̄	Ss
İASÜSANÖ	395	4,45	,233
Tutum	395	4,40	,417
Öznel Norm	395	4,50	,317
Algılanan Davranışsal Kontrol	395	4,49	,318
Beklenen Olumlu Duygu	395	4,43	,440
Beklenen Olumsuz Duygu	395	4,39	,453
Arzu	395	4,44	,462
Davranışsal niyet	395	4,50	,253

Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin "İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" puan ortalamalarının (X̄=4,45) "yüksek düzeyde" olduğu belirlenmiştir. İnternet üzerinden spor ürünü satın alma niyeti ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde, tutum alt boyuna göre puan ortalaması dağılımlarının (X̄=4,40) "yüksek düzeyde" olduğu, öznel norm alt boyuna göre puan ortalaması dağılımlarının (X̄=4,50) "yüksek düzeyde" olduğu, algılanan davranışsal kontrol alt boyuna göre puan ortalaması dağılımlarının (X̄=4,49) "yüksek düzeyde" olduğu, beklenen olumlu duygu alt boyuna göre puan ortalaması dağılımlarının (X̄=4,43) "yüksek düzeyde" olduğu, beklenen olumsuz duygu alt boyuna göre puan ortalaması dağılımlarının (X̄=4,39) "yüksek düzeyde" olduğu, arzu alt boyuna göre puan ortalaması dağılımlarının (X̄=4,44) "yüksek düzeyde" olduğu, davranışsal niyet alt boyuna göre puan ortalaması dağılımlarının (X̄=4,45) "yüksek düzeyde" olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5. Araştırma Grubunun Cinsiyet Durumu Değişkenine Göre İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği Puanlarının t-testi Sonuçları

	Cinsiyetiniz	N	X̄	Ss	t	p
İASÜSANÖ	Kadın	174	4,47	,24357	1,171	,242
	Erkek	221	4,44	,22571		
Tutum	Kadın	174	4,43	,41374	1,218	,224
	Erkek	221	4,38	,42072		
Öznel Norm	Kadın	174	4,53	,31302	1,655	,099
	Erkek	221	4,47	,31952		
Algılanan Davranışsal Kontrol	Kadın	174	4,49	,31913	,032	,974
	Erkek	221	4,49	,31884		
Beklenen Olumlu Duygu	Kadın	174	4,44	,45639	,539	,590
	Erkek	221	4,42	,42796		

Beklenen Olumsuz Duygu	Kadın	174	4,40	,44846	,492	,623
	Erkek	221	4,38	,45802		
Arzu	Kadın	174	4,44	,48438	,134	,894
	Erkek	221	4,44	,44526		
Davranışsal niyet	Kadın	174	4,51	,24930	1,127	,261
	Erkek	221	4,48	,25708		

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin cinsiyet değişkenine ilişkin yapılan t-testi sonuçlarına baktığımızda, "İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05). Ayrıca tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, beklenen olumlu duygu, beklenen olumsuz duygu, arzu ve davranışsal niyet alt boyutları puanlarına göre de gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05).

Çizelge 6. Araştırma Grubunun Aktif/Lisanslı Spor Yapıyorum Değişkenine Göre İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği Puanlarının t-testi Sonuçları

	Spora Katılım	**N**	**X̄**	**Ss**	**t**	**p**
İASÜSANÖ	Evet	246	4,49	,24080	3,952	**,000**
	Hayır	149	4,39	,21064		
Tutum	Evet	246	4,42	,42813	1,394	,164
	Hayır	149	4,36	,39907		
Öznel Norm	Evet	246	4,54	,29400	3,323	**,001**
	Hayır	149	4,43	,34312		
Algılanan Davranışsal Kontrol	Evet	246	4,50	,31124	1,160	,247
	Hayır	149	4,46	,32997		
Beklenen Olumlu Duygu	Evet	246	4,46	,43925	2,021	**,044**
	Hayır	149	4,37	,43749		
Beklenen Olumsuz Duygu	Evet	246	4,44	,45854	2,810	**,005**
	Hayır	149	4,31	,43438		
Arzu	Evet	246	4,49	,45241	2,547	**,011**
	Hayır	149	4,36	,47003		
Davranışsal niyet	Evet	246	4,54	,22859	3,927	**,000**
	Hayır	149	4,43	,27899		

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin aktif/lisanslı spor yapıyorum değişkenine ilişkin yapılan t-testi sonuçlarına baktığımızda, "İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (p<0,05). Ayrıca öznel norm, beklenen olumlu duygu, beklenen olumsuz duygu, arzu ve davranışsal niyet alt boyutları puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (p<0,05). Tutum ve algılanan davranışsal kontrol alt boyutlarında ise gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05).

Çizelge 7. Araştırma Gruplarının Yaş Değişkenine Göre İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği Puanlarının Anova Testi Sonuçları

	Yaş	N	X̄	Ss	F	p	Tukey
İASÜSANÖ	18-20 yaş^{A}	169	4,45	,24211	,955	,386	
	21-23 yaş^{B}	178	4,47	,22696			
	24-26 yaş^{C}	48	4,42	,22953			
	Toplam	395	4,45	,23385			
Tutum	18-20 yaş^{A}	169	4,42	,41691	,371	,690	
	21-23 yaş^{B}	178	4,38	,42183			
	24-26 yaş^{C}	48	4,39	,41227			
	Toplam	395	4,40	,41792			
Öznel Norm	18-20 yaş^{A}	169	4,50	,33735	,141	,869	
	21-23 yaş^{B}	178	4,50	,30471			
	24-26 yaş^{C}	48	4,47	,29550			
	Toplam	395	4,50	,31737			
Algılanan Davranışsal Kontrol	18-20 yaş^{A}	169	4,47	,32256	,441	,644	
	21-23 yaş^{B}	178	4,50	,31372			
	24-26 yaş^{C}	48	4,48	,32599			
	Toplam	395	4,49	,31856			
Beklenen Olumlu Duygu	18-20 yaş^{A}	169	4,42	,44185	1,207	,300	
	21-23 yaş^{B}	178	4,46	,43350			
	24-26 yaş^{C}	48	4,35	,45789			
	Toplam	395	4,43	,44030			
Beklenen Olumsuz Duygu	18-20 yaş^{A}	169	4,37	,46567	,220	,803	
	21-23 yaş^{B}	178	4,40	,43757			
	24-26 yaş^{C}	48	4,37	,47453			
	Toplam	395	4,39	,45340			
Arzu	18-20 yaş^{A}	169	4,41	,47841	1,825	,163	
	21-23 yaş^{B}	178	4,49	,44845			
	24-26 yaş^{C}	48	4,36	,44689			
	Toplam	395	4,44	,46231			
Davranışsal niyet	18-20 yaş^{A}	169	4,49	,25862	1,825	,319	
	21-23 yaş^{B}	178	4,52	,25528			
	24-26 yaş^{C}	48	4,46	,22846			
	Toplam	395	4,50	,25377			

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yaş değişkenine ilişkin yapılan anova testi sonuçlarına baktığımızda, "İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05). Ayrıca tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, beklenen olumlu duygu, beklenen olumsuz duygu, arzu ve davranışsal niyet alt boyutları puanlarına göre de gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05).

Çizelge 8. Araştırma Gruplarının Bölüm Değişkenine Göre İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği Puanlarının Anova Testi Sonuçları

	Bölüm	N	X̄	Ss	F	p	Tukey
İASÜSANÖ	Öğretmenlik^{A}	91	4,52	,26358	5,405	,001	
	Spor Yöneticiliği^{B}	96	4,45	,21460			**A-C**
	Antrenörlük^{C}	100	4,39	,21550			
	Rekreasyon^{D}	108	4,46	,22596			
	Toplam	395	4,45	,23385			
Tutum	Öğretmenlik^{A}	91	4,49	,45181	1,818	,143	
	Spor Yöneticiliği^{B}	96	4,38	,40552			
	Antrenörlük^{C}	100	4,37	,40279			
	Rekreasyon^{D}	108	4,37	,40800			
	Toplam	395	4,40	,41792			
Öznel Norm	Öğretmenlik^{A}	91	4,59	4,5962	7,071	,000	
	Spor Yöneticiliği^{B}	96	4,52	4,5208			**C,A-D**
	Antrenörlük^{C}	100	4,39	4,3925			
	Rekreasyon^{D}	108	4,50	4,5069			
	Toplam	395	4,50	,31737			
Algılanan Davranışsal Kontrol	Öğretmenlik^{A}	91	4,51	4,5192	,453	,715	
	Spor Yöneticiliği^{B}	96	4,50	4,5026			
	Antrenörlük^{C}	100	4,46	4,4675			
	Rekreasyon^{D}	108	4,48	4,4884			
	Toplam	395	4,49	,31856			
Beklenen Olumlu Duygu	Öğretmenlik^{A}	91	4,49	,45488	1,428	,234	
	Spor Yöneticiliği^{B}	96	4,43	,42302			
	Antrenörlük^{C}	100	4,36	,43435			
	Rekreasyon^{D}	108	4,44	,44571			
	Toplam	395	4,43	,44030			
	Öğretmenlik^{A}	91	4,45	,46485	1,140	,333	

Beklenen Olumsuz Duygu	Spor Yöneticiliği[B]	96	4,37	,46954			
	Antrenörlük[C]	100	4,33	,43807			
	Rekreasyon[D]	108	4,40	,44196			
	Toplam	395	4,39	,45340			
Arzu	Öğretmenlik[A]	91	4,50	,45090	1,371	,251	
	Spor Yöneticiliği[B]	96	4,40	,47259			
	Antrenörlük[C]	100	4,39	,44205			
	Rekreasyon[D]	108	4,47	,47824			
	Toplam	395	4,44	,46231			
Davranışsal niyet	Öğretmenlik[A]	91	4,58	,22429	10,193	,001	
	Spor Yöneticiliği[B]	96	4,51	,20169			**C,A-D**
	Antrenörlük[C]	100	4,39	,31818			
	Rekreasyon[D]	108	4,52	,21869			
	Toplam	395	4,50	,25377			

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin bölüm değişkenine ilişkin yapılan anova testi sonuçlarına baktığımızda, "İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Ayrıca öznel norm ve davranışsal niyet alt boyutları puanlarına göre de gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Tutum, algılanan davranışsal kontrol, beklenen olumlu duygu, beklenen olumsuz duygu ve arzu alt boyutlarında ise gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($p>0,05$).

Çizelge 9. Araştırma Gruplarının İnternet Kullanımı Değişkenine Göre İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği Puanlarının Anova Testi Sonuçları

	İnternet kullanımı	**N**	**X̄**	**Ss**	**F**	**p**	**Tukey**
İASÜSANÖ	Az Kullanıyorum[A]	57	4,42	,23570	,701	,497	
	Orta Kullanıyorum[B]	157	4,46	,23848			
	Çok Kullanıyorum[C]	181	4,46	,22957			
	Toplam	395	4,45	,23385			
Tutum	Az Kullanıyorum[A]	57	4,40	,37427	,013	,987	
	Orta Kullanıyorum[B]	157	4,40	,42475			
	Çok Kullanıyorum[C]	181	4,40	,42702			
	Toplam	395	4,40	,41792			
Öznel Norm	Az Kullanıyorum[A]	57	4,50	,25877	,043	,957	
	Orta Kullanıyorum[B]	157	4,49	,32644			

	Çok Kullanıyorum[C]	181	4,50	,32748			
	Toplam	395	4,50	,31737			
Algılanan Davranışsal Kontrol	Az Kullanıyorum[A]	57	4,42	,27853	1,378	,253	
	Orta Kullanıyorum[B]	157	4,50	,32508			
	Çok Kullanıyorum[C]	181	4,50	,32382			
	Toplam	395	4,49	,31856			
Beklenen Olumlu Duygu	Az Kullanıyorum[A]	57	4,42	,43854	,033	,968	
	Orta Kullanıyorum[B]	157	4,43	,43454			
	Çok Kullanıyorum[C]	181	4,33	,44811			
	Toplam	395	4,43	,44030			
Beklenen Olumsuz Duygu	Az Kullanıyorum[A]	57	4,34	,44971	,470	,625	
	Orta Kullanıyorum[B]	157	4,38	,45840			
	Çok Kullanıyorum[C]	181	4,41	,45151			
	Toplam	395	4,39	,45340			
Arzu	Az Kullanıyorum[A]	57	4,35	,42659	1,963	,142	
	Orta Kullanıyorum[B]	157	4,49	,46161			
	Çok Kullanıyorum[C]	181	4,43	,47106			
	Toplam	395	4,44	,46231			
Davranışsal niyet	Az Kullanıyorum[A]	57	4,46	,26909	,911	,403	
	Orta Kullanıyorum[B]	157	4,50	,26098			
	Çok Kullanıyorum[C]	181	4,51	,24239			
	Toplam	395	4,50	,25377			

Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin internet kullanımı değişkenine ilişkin yapılan anova testi sonuçlarına baktığımızda, "İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05). Ayrıca tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, beklenen olumlu duygu, beklenen olumsuz duygu, arzu ve davranışsal niyet alt boyutları puanlarına göre de gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05).

Çizelge 10. Araştırma Grubunun İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği Korelasyon Tablosu

Ölçekler		**A**	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**	**G**	**H**
İASÜSANÖ (A)	**r**	1	,257**	,542**	,769**	,753**	,698**	,721**	,694**
	p		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
N=311 p<0,01									

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği korelasyon bulguları incelendiğinde, İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği ile tutum (B), öznel norm (C), algılanan davranışsal kontrol (D), beklenen olumlu duygu (E), beklenen olumsuz duygu (F), arzu (G) ve davranışsal niyet (H) alt boyutları arasında, istatistiki açıdan anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir (r=,464 p< 0,01).

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu Çalışma; Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyetinin İncelenmesi amacıyla yapılmıştır. Literatürü incelediğimizde çalışmaların taraftarlar ve sporcular özelinde incelendiği görülmüştür (Aytaç ve Yenel, 2012; Enginkaya, 2014; Kazançoğlu ve Baybars, 2016; Keskin, 2014; Torlak, Özkara ve Doğan, 2014).

Elde edilen bulgulara göre; Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin cinsiyet değişkenine ilişkin yapılan t-testi sonuçlarına baktığımızda, "İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Ayrıca tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, beklenen olumlu duygu, beklenen olumsuz duygu, arzu ve davranışsal niyet alt boyutları puanlarına göre de gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05). Bizim çalışmamızın aksine Dönmez ve arkş (2020) yapmış olduğu çalışmada, erkeklerin kadınlara oranla; istediği zamanda, kalabalıklardan uzak ve evden internet alışverişini daha yoğun tercih ettikleri söylenmektedir. Linnhoff ve Taken Smith (2017) günümüzde teknolojinin hızlı gelişimine bağlı olarak mobil teknolojilerin de sayısının artmasıyla erkeklerin sporla ilgili mobil uygulamalara yönelimlerinin ve satın alma davranışlarının bu durumdan etkilendiği belirtilmiştir. Levy ve Weitz'e (2004: 87) göre internet ortamında ticaretin başladığı ilk zamanlarda internetten ürün satış alma eğilimi erkeklerde daha fazla görülmektedir. Bunun sebebi ise erkeklerin ilgisini çekecek türden ürünlerin fazla olmasıdır. Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin aktif/lisanslı spor yapıyorum değişkenine ilişkin yapılan t-testi sonuçlarına baktığımızda, toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Ayrıca öznel norm, beklenen olumlu duygu, beklenen olumsuz duygu, arzu ve davranışsal niyet alt boyutları puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (p<0,05). Tutum ve algılanan davranışsal kontrol alt boyutlarında ise gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05). Öğrencilerinin yaş değişkenine ilişkin yapılan anova testi sonuçlarına baktığımızda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin bölüm değişkenine ilişkin yapılan anova testi sonuçlarına baktığımızda, "İnternet Üzerinden Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (p<0,05). Çalışmaya katılan öğrencilerinin internet kullanımı değişkenine ilişkin yapılan anova testi sonuçlarına baktığımızda, toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05). Çalışmaya katılan Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin internet kullanımı değişkenine ilişkin yapılan anova testi sonuçlarına baktığımızda, toplam puanlarına göre gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür Ayrıca tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, beklenen olumlu duygu,

beklenen olumsuz duygu, arzu ve davranışsal niyet alt boyutları puanlarına göre de gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (p>0,05).

Sonuç olarak; spor bilimleri öğrencilerinin internet üzerinden spor ürünü satın alma niyetin aktif olarak spor yapan öğrencilerin üzerinde olumlu bir şekilde etki ettiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. McLuhan, M., & Fiore, Q. The medium is the message: An inventory of effects. Corte Madera: Gingko Press, 2001.
2. Internet World stats. Internet Users in the world by geographical regions - 2020 Q1 Retrieved May 12, 2020 from https://www.internetworldstats.com/stats.htm https://doi.org/10.1016/S1365-6937(20)30113-1, 2020.
3. Chaput, JP., Willumsen, J., Bull, F. *ve ark.* 5-17 yaş arası çocuklar ve ergenler için fiziksel aktivite ve sedanter davranışa ilişkin 2020 DSÖ yönergeleri: kanıtların özeti. *Int J Behav Nutr Phys Act* **17** , 141. https://doi.org/10.1186/s12966-020-01037-z, 2020
4. Koufaris, M. Teknoloji kabul modelini ve akış teorisini çevrimiçi tüketici davranışına uygulamak. Bilgi sistemleri araştırması, 13 (2), 205-223, 2002
5. Statista, https://www.statista.com/statistics/1043366, 2002
6. Nyenhuis, S. M., Greiwe, J., Zeiger, J. S., Nanda, A., & Cooke, A. Exercise and fitness in the age of social distancing during the COVID-19 pandemic. *The Journal of Allergy and Clinical Immunology: In Practice*, *8*(7), 2152-2155, 2020.
7. Yeo, R. Thomas Harrison's Arca studiorum: A Search Engine in an Age of Notebooks. Essay review of Alberto Cevolini (ed.), Thomas Harrison: The Ark of Studies (Turnhout, Belgium: Brepols Publishers, 2017) xiv+ 142 pp. EUR 60, 00 (cloth). ISBN 9782503575230, 2020.
8. Akoğlu, H. E. ve Doğaner, S. Sosyal Medya Kullanımının Spor Ürünü Satın Almaya Etkisi: Spor Bilimleri Fakültesi Akademisyenleri Üzerine Nitel Bir Çalışma, Uluslararası Spor Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi, 6(2), s.45-56, 2020
9. Chiu, W. ve Kim, T., Won, D. Predicting Consumers' Intention to Purchase Sporting Goods Online: An Application of The Model of Goal-Directed Behavior, Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics, 30(2), s.333-351, 2018.
10. Ajzen, I.. Consumer Attitudes and Behavior: The Theory of Planned Behavior Applied to Food Consumption Decisions, Italian Review of Agricultural Economics, 70(2), s.121-138, 2015.
11. Ajzen, I. Martin Fishbein's Legacy: The Reasoned Action Approach. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 640(1), s.11-27, 2012.
12. Ajzen, I. From Intentions to Actions: A Theory Of Planned Behavior, Berlin: Springer. 1985.
13. Bagozzi, RP; Belanche, D.; Casalo, LV; Flavián, C. Beklenen duyguların satın alma niyetlerindeki rolü. Psikolog. İşaret , 33 , 629–645. [Google Akademik] [CrossRef], 2016.

17. Warshaw, P. R. ve Davis, F. D. Disentangling Behavioral Intention and Behavioral Expectation, Journal of experimental social psychology, 21(3), s.213-228, 1985.

VERGİLERİN GELİR DAĞILIMINA ETKİSİNİN ASGARİ ÜCRET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Erhan GÜMÜŞ [1]

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 0000-0002-5113-1006

Esma ÇELİK[2]

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 0009-0000-3738-9169

Öz

Ekonomik ve sosyal yaşamın temel belirleyicisi olan gelir kavramı, tüm toplumlarda üzerine en çok tartışılan konu olagelmiştir. Günümüzde enflasyon, eksik istihdam gibi faktörlerin de etkisiyle gelir dağılımı da bozulmaktadır. Vergiler ve kamu harcamaları yoluyla devlet gelir dağılımındaki bozulmalara müdahale ederek gelir dağılımda yaşanan eşitsizlikleri minimuma indirmeyi amaçlamaktadır. 7349 sayılı Kanun ile Asgari ücret gelir vergisi istisnası bu müdahalelerin en açık göstergesi olmuştur. Ancak yine de Türkiye, gelir dağılımı noktasında istenen sonuçlara ulaşamamaktadır. Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarının verimliliğini saptamak ve vergi bazlı iyileştirmelerin hem vergi mükellefi hem de devlet açısından getirdiği sorumlulukları analiz etmektir. Gelir vergisinin yanı sıra dolaylı vergilerin nasıl bir etkiye sahip olduğu, her iki taraf için de orta iyiye ulaşmanın gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelir, Gelir Vergisi, Asgari Ücret, Gini Katsayısı, Enflasyon.

EVALUATİON OF THE EFFECT OF TAXES ON INCOME DİSTRİBUTİON İN TERMS OF MİNİMUM WAGE

Abstract

The concept of income, which is the main determinant of economic and social life, has been the most discussed subject in all societies. Today, income distribution is deteriorating due to factors such as inflation and underemployment. The government aims to minimize the inequalities in income distribution by intervening in the deterioration of income distribution through taxes and public expenditures. With the Law No. 7349, the minimum wage income tax exemption has been the clearest indicator of these interventions. However, Turkey still cannot achieve the desired results in terms of income distribution. The aim of this study; To determine the efficiency of the economic policies implemented in Turkey and to analyze the responsibilities of tax-based

[1] Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, erhang@comu.edu.tr
[2] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

improvements in terms of both the taxpayer and the state. In addition to income tax, the effect of indirect taxes and the necessity of reaching the middle good for both parties are emphasized.

Keywords: Income, Income Tax, Minimum Wage, Gini Coefficient, Inflation.

GİRİŞ

Bir ülkenin refahı o ülkedeki gelir düzeyiyle ilişkilidir. Gelir düzeyinden kasıt gelir durumunun yüksek olması değil gelir dağılımının adil olmasıdır. Gelir dağılımı, bir ekonomide genellikle bir yılda elde edilen toplam gelirin, geliri elde edenler arasında nasıl dağıldığını gösterir. Serbest piyasa koşullarında bu dağılım kendiliğinden dengeye gelemez bu yüzden devlet eliyle müdahale gerekmektedir der Keynes.

Devletin müdahale araçlarından birisi de vergilerdir. Devlet vergiler yoluyla hem kişiler arası gelir dengesini sağlamakta hem de kamu harcama finansmanını oluşturmaktadır. Dolaysız vergiler içerisinde büyük paya sahip olan gelir vergisi kişilerin gelirleriyle doğru orantılı alınmakta iken dolaylı vergiler harcamalar ile ilişkilendirildiği için adil bir denge söz konusu olamamaktadır. Özellikle lüks tüketim mallarının vergilendirilmesi hem gelir dengesi hem de devlete getireceği kazanç dolayısıyla üzerinde durulması gereken bir husustur. Lüks tüketim olarak adı geçen mücevherat, kürk, yat, tekne gibi malların vergilendirilmesi ya çok düşük oranlarda yapılmakta yahut hiç yapılmamaktadır. Bu sebeple kamu harcamalarının finansmanı, zorunlu tüketim mallarından alınacak vergiler ile karşılanmaktadır.

Adil bir denge sağlamak için getirilen 7349 sayılı Gelir Vergisi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile asgari ücret tutarı gelir vergisinden istisna edilmiş böylece düşük gelir grubunun gelir kaybı azaltılmak istenmiştir. Ancak muafiyet dolayısıyla asgari geçim indiriminin yer aldığı kanun maddesi mülga edilmiş ve hâlihazırda Türkiye'nin boğuşmakta olduğu yüksek enflasyon sebebiyle de artan maliyetlerin hesaba katılması, bu muafiyetin kişilerin gelirlerinde nasıl bir etkiye sahip olacağı üzerinde yeni bir inceleme alanı yaratmıştır.

1. 7349 SAYILI KANUN VE ASGARİ ÜCRET

1.1.Asgari Ücret Kavramı

Asgari ücret, işçi ve ailesinin günün ekonomik ve sosyal koşullarına göre insanca yaşamasını sağlayacak, insanlık onuruyla bağdaşacak bir ücreti tarif eder. Buna göre belirlenecek ücret sadece çalışanın değil, ailesinin de ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde olmalıdır. Bir yandan işçiye, insan hürriyeti sebebiyle sosyal bakımdan uygun asgari bir yaşam seviyesi sağlamaya elverişli olan; öte yandan da işverenleri daha düşük ücret ödemekten men eden, mecburi karaktere sahip bir ücrettir (Talas, 1983:54). İşçi ve işveren arasında doğacak çatışmalar ve işçinin işini kaybetme korkusu karşısında işverenin baskın gelmesi sonucunda devletin müdahale etmesi ve asgari bir meblağ belirlemesi gerekli görülmüştür.

Asgari ücret, işçinin emeğinin karşılığı olarak aldığı ücretin belli bir düzeyin altına düşmesini engelleyerek işçinin yoksullaşmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu yönüyle asgari ücret yaklaşımı yoksulluğun azalmasına yardımcı olan bir araç olarak görülmekte ve farklı

kesimler arasında oluşan ücret farklılıklarını azaltmayı da amaçlamaktadır. Asgari ücrete mikro düzeyde bakıldığında, kişilerin sosyal ve ekonomik yaşamına etki etmekle birlikte makro düzeyde ekonomik gelişme, enflasyon, istihdam ve işsizlik gibi ekonomik olguları da etkilemektedir(Karamızrak, 2019:7).

19. yüzyılda arz-talep dengesi üzerine kurulu bir sistemde ücret belirlemeye çalışılmış işçinin sömürülmesi durumunda devlet müdahalede bulunmuştur. Sosyal politika adı altında ve gelir dağılımı adaletinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. 20. Yüzyıla gelindiğinde birçok ülkede asgari ücret çalışmaları gündeme gelmiş ve ikinci dünya savaşının ardından asgari ücret yasalarda yerini almıştır.

Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri de asgari ücretin belirlenmesinde ve tutarında ciddi değişikliklere sebep olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bu ücret tutarı yüksek olmakla birlikte sosyo-ekonomik etkisi de sınırlıdır ve anlaşmalar da bu durum çerçevesinde daha sınırlı müdahale içerisinde gerçekleşmektedir. Gelişmekte olan ülkeler de ise devletin ve sendikaların müdahalesi oldukça yüksek olmakta ve anlaşmalar sıkı pazarlık hesapları içerisinde gerçekleşmektedir.

Asgari ücret birçok ülke tarafından uygulanmakta ancak birçok tartışmayı da içerisinde barındırmaktadır. Bu tartışmalardan biri de asgari ücretin istihdam üzerindeki olumsuz etkisidir. Literatürde OECD ülkelerinde farklı asgari ücret politikalarının analizleri incelendiğinde asgari ücretin istihdam üzerindeki olumsuz etkisinin çok küçük olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun asıl nedeninin asgari ücrette meydana gelen bir artışın daha fazla tüketimi arttırdığı ve bunun da toplam talebi artırarak istidam seviyesinde artışa yol açmasıdır(Yiğiteli, 2011:9).

1.2.Asgari Ücretin Vergi İle İlişkisi

Kişilerin hayatlarını sürdürebilecekleri ve insan onuruna yakışır şekilde yaşamalarının sağlanması, belirli ihtiyaçların minimum düzeyde karşılanması, sosyal adaletin sağlanması, yoksullukla mücadele sosyal devletin temel amaçları arasındadır(Yay, 2014:148). Sosyal devlet toplumdaki bu sorunlarla mücadele ederken asgari ücret başta olmak üzere gelir düzeyi düşük olan kişi ve grupları vergilendirme aşamasında dikkatli olmalıdır. Çünkü devlet, asgari yaşam seviyesindeki grupların alım gücünü düşürmemelidir. Zorunlu ihtiyaçları karşılayacak düzeyde bir ücret politikası belirlenmeli ve bu zorunlu ihtiyaçların içerisine temel gıdalar dışında sosyal ve kültürel faaliyetler de eklenmelidir. Bir insanın hayattaki tek gayesi yeme-içme, barınma değil sosyo-psikolojik yönden de kendini geliştirme, sosyalleşme, kültürel etkileşimde bulunma ihtiyacına haizdir.

Birçok araştırmada ücretin vergilendirilmesinde zorunlu ihtiyaçları karşıladıktan sonra kalan tutar üzerinden vergileme yoluna gidilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Türkiye'de 2023 yılı verilerine göre asgari ücretli çalışanların oranı %37 civarındadır. Bu oran geçtiğimiz yıllara oranla azalmıştır. Ancak hiç de azımsanmayacak bir büyüklüktedir ve bu kadar çalışanın sağlayacağı vergi geliri oldukça yüksek bir düzeyde olacaktır. Bu yüzden asgari ücret vergi istisnası yıllarca tartışılan bir konu olmuştur. Toplum üzerinde oluşan vergi yükünün adaletli şekilde dağıtılması ve kişilerin yaşamlarını sürdürmelerine yetecek olan finansal gücün zorlanmaması gerektiği kabul edilmektedir(Akdoğan, 2020:233). 2021 yılında 7349 sayılı yasa ile asgari ücret vergi gelirleri kapsamından çıkartılmıştır. Bu durum sadece çalışan değil işveren açısından da büyük bir rahatlama sağlamış maliyetleri düşürmüştür. Böylelikle istihdam artışı sağlanacak, gelirdeki artış sebebiyle tüketim artacaktır. Bu da hem ekonomik büyümeyi hem de vergi gelirlerini artıracaktır.

1.3.22/12/2021 Tarihli 7349 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Kapsamında Asgari Ücretin Değerlendirilmesi

7349 Sayılı Kanun kapsamında asgari ücretliler açısından iyileştirmeye gidilmiş ve asgari ücret tutarı gelir vergisi ve damga vergisinden istisna edilmiştir. Böylece düşük gelir grubunun refahı artırılmıştır. Gelir vergisi istisnası sebebiyle asgari geçim indirimi kaldırılmıştır. Böylece tüm asgari ücretlilerin durumu eşitlenmiş eş ve çocuk indirimleri kaldırılmış bulunmaktadır. Ancak ülkemizde fiyatlar genel düzeyinin yüksek seyretmesi sebebiyle gelir vergisi istisnasının refah düzeyinde ne kadarlık bir artış sağladığı tartışma konusudur.

Çizelge 1: Fiyat Endeksi (Tüketici Fiyatları) (2003=100), 2022-2023

	TÜFE (Yıllık % Değişim)	TÜFE (Aylık % Değişim)
04-2023	43.68	2.39
03-2023	50.51	2.29
02-2023	55.18	3.15
01-2023	57.68	6.65
12-2022	64.27	1.18
11-2022	84.39	2.88
10-2022	85.51	3.54
09-2022	83.45	3.08
08-2022	80.21	1.46
07-2022	79.60	2.37
06-2022	78.62	4.95

Kaynak:https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Enflasyon+Verileri/Tuketici+Fiyatlari

2023 yılı Nisan ayında TÜFE yüzde 2,39 oranında artmıştır. Yıllık enflasyon bir önceki aya göre %43,68 olarak gerçekleşmiştir. On iki aylık ortalamalara göre %67,20 olarak gerçekleşmiştir.

Asgari ücret Temmuz 2022'ye oranla %54,66 artarak 2023 yılı brüt 10.008 TL net 8.506 TL olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda aylık asgari ücret gelir vergisi istisna tutarı 8.506 TL yıllık toplam 102.081 TL'dir. Bu kapsamda asgari ücret artış oranı enflasyon artış oranından fazla gerçekleşmiştir. Ancak Mayıs 2023 açlık sınırı 10.360 TL ve yoksulluk sınırı 33.750 TL olarak belirlenmiştir. Bu veriler göz önüne alındığında asgari ücretin alım gücü paritesi düşmüştür.

7349 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile asgari ücretin yıllık brüt tutarı üzerinden hesaplanan ve çalışanların şahsi ve ailevi durumlarını, bakmakla yükümlü oldukları çocuk sayılarını dikkate alarak ödemeleri gereken gelir vergisinin azaltılmasına imkân tanıyan, ücretlilerin şahsi ve ailevi durumlarını dikkate aldığı için de vergide adaleti tesis etme fonksiyonu ağır basan asgari geçim indirimi müessesesinden vazgeçilerek yerine, ücretli olarak çalışan herkesin ücretleri üzerinden ödeyecekleri gelir vergisi ve damga vergisinden, asgari ücretin net tutarı üzerinden hesaplanan gelir vergisi ve asgari ücretin brüt tutarı üzerinden hesaplanan damga vergisinin mahsup edilmesi imkânı getirildi. Bir başka ifade ile tüm ücretlilerin eşit bir şekilde yararlanmalarına imkân veren gelir vergisi ve damga vergisi istisnası yasalaşırken, diğer taraftan da hâlihazırdaki gelir vergisi teşviki olan asgari geçim indirimi kaldırılmış oldu(Demet, 2022:34).

Çizelge 2: Asgari Ücret: Asgari Geçim İndirimi(AGİ) ve Gelir Vergisi İstisna Tutarlarının Karşılaştırması, 2022

Ücretlinin Şahsi ve Ailevi Durumu (2022 Yılı)	Asgari Geçim İndirimi Uygulaması Kaldırılmasaydı Ücretlilerin Sağlayacağı Aylık Katkı (A)	Asgari Ücret Tutarında Getirilen Gelir Vergisi ve Damga Vergisi İstisnasının Çalışanlara Sağladığı Ortalama Aylık Katkı (B)	AGİ' nin Kaldırılması ve Yerine Asgari Ücret Tutarı Kadar Gelir Vergisi ve Damga Vergisi İstisnası Getirilmesinin Çalışanlara Sağladığı Aylık Ortalama NET Katkı (C) = (B) - (A)
Bekar	375,30	755,33	380,03
Evli, eşi çalışan	375,30	755,33	380,03
(Bekar ya da Eşi Çalışan) ve tek çocuklu	431,60	755,33	323,73
Evli, eşi çalışmayan	450,36	755,33	304,97
(Bekar ya da Eşi Çalışan) ve iki çocuklu	487,89	755,33	267,44

Evli, eşi çalışmayan, tek çocuklu	506,66	755,33	248,67
Evli, eşi çalışmayan, iki çocuklu	562,95	755,33	192,38
(Bekar ya da Eşi Çalışan) ve üç çocuklu	562,95	755,33	192,38
(Bekar ya da Eşi Çalışan) ve dört çocuklu	600,48	755,33	154,85
(Bekar ya da Eşi Çalışan) ve beş çocuklu	638,01	755,33	117,32
Evli, eşi çalışmayan, üç çocuklu	638,01	755,33	117,32

Kaynak:https://www.sekeris.org.tr/dergi/multimedia/dergi/176_asgari_gecim_indirimi_ve_asgari_ucrete_getirilen_vergi_istisnasinin_karsilastirmali_analizi.pdf

Tablodan da anlaşılacağı üzere Asgari Geçim İndirimi(AGİ) yerine gelir ve damga vergisi istisnasının getirilmesi asgari ücret seviyesinde geliri artırıcı etkiye sahiptir. Peki bu artış fiyatlardaki artış oranlarına göre ne seviyededir? Yeterli midir? Aşağıda temel harcama gruplarının 2023 yılı içerisindeki değişimi verilmiştir. Asgari ücret ve genel ücret seviyesinde çalışan bir kişi bu standartlarda temel gereksinimlerini karşılayabilir mi?

Görsel 1: TÜFE ana harcama gruplarına göre yıllık değişim oranları (%), Nisan 2023

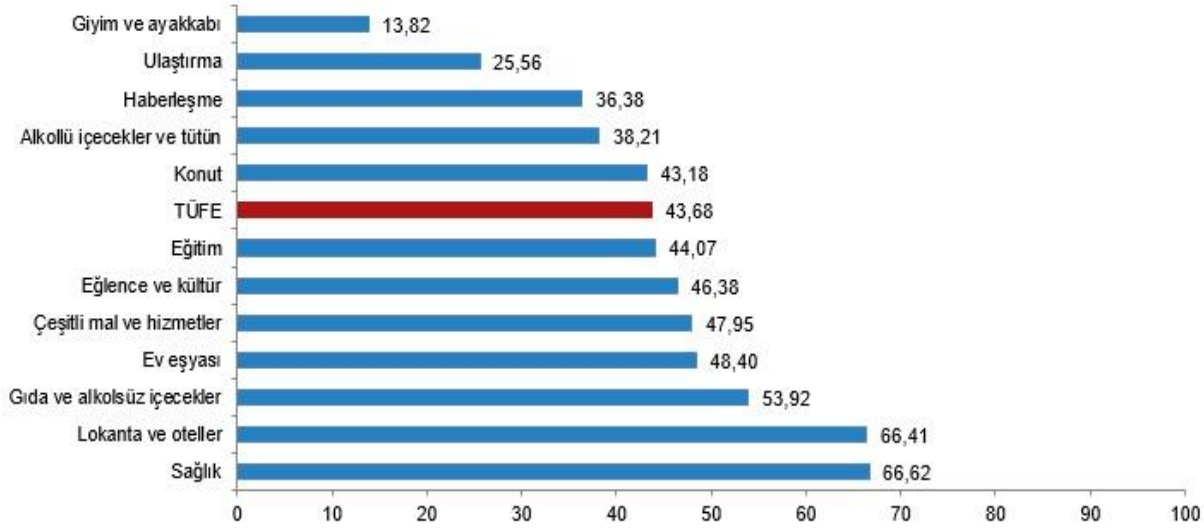

Kaynak: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Nisan-2023-49653

Tüik'ten alınan verilere göre, bir önceki yılın aynı ayına göre en az artış gösteren ana grup %13,82 ile giyim ve ayakkabı oldu. Gıda harcamalarında kasım ayında %102,55 oranında bir artış yaşanmışken Nisan 2023'te %53,92 ile daha az artış yaşanmıştır. Temel gıdadan sonra sağlık öncelikli bir alan olarak yer almaktadır. Sağlıkta da %66,62 oranında artış gözlenmiştir. Asgari ücret artışı %54,66 olarak gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda enflasyon artışı ile başa baş görünmektedir. Türk-iş verilerine göre Nisan 2023 açlık sınırı 10.135 TL ve yoksulluk sınırı 33.015 TL olarak belirlenmiştir. Bu durum gelir dağılımının dar ve sabit gelirli aleyhine bozulmasına sebep olmuştur. Dar ve sabit gelirlilerin aldıkları ücret temel harcamalara bile yetmemekte eksi bakiyeye düşülmekte ve tasarruf yapılamamaktadır. Konuttaki artış %43,18 olarak göz önüne alındığında kira ödemekten tasarruf yapılamamakta ve ev sahibi olmak mümkün olamamaktadır.

R. Nurkse'ün Kısır Döngü Teorisi bu durumu çok güzel özetlemektedir. "Fakir ülkeler fakir oldukları için fakirdir" sözüyle akıllara kazınmış olan Nurkse'e göre düşük gelir, düşük tasarruf, düşük yatırım ve tekrar düşük gelir düzeyinde bulunan azgelişmiş ülkelerin bu kısır döngüden çıkabilmeleri için aynı anda farklı sektörlere yatırım yapılmalıdır. Böylece ekonomi genişleyecek ve yoksulluktan kurtulabileceklerdir.

Gelir dağılımını bozucu bir diğer değişken de vergi dilim ve oranlarının adil bir dağılım göstermemesidir. Ülkemizde dilim usulü vergi tarifesi uygulanmaktadır. Her dilim farklı oranlarda hesaplanmaktadır. Buradaki amaç ödeme gücüne göre vergi alınmasıdır. Aynı dilimde yer alanlar aynı gelir seviyesine sahip kişiler arasında yatay adalet oluşur, aynı vergi oranında ödeyenler de dikey adaleti simgeler. Bu da marjinal fedakârlık ilkesi gereğidir. Artan oranlı gelir vergisi tarifesinin yükseklik farkı değiştirilmeksizin uzunluk farkında yaşanan artışlar artan oranlılığın o derece yumuşak olmasına yani vergi yükü dağılımı ile gelir dağılımının iyileşmesine neden olabilir. Uzunluk farkı değiştirilmeksizin yükseklik farkının artış göstermesi ise, vergi tarifesindeki artan oranlılığın sert olmasına diğer bir ifadeyle gelir dağılımında eşitsizliğin oluşmasına zemin hazırlayabilir. Yumuşak bir artan oranlılık vergi adaleti acısından daha uygun görülebilir. Çünkü artan oranlılığın sert olması durumunda matrahın daha küçük dilimlerinden itibaren yüksek oranlı vergiyle karşılaşabilme ihtimali ortaya çıkabilmektedir(Yüksel, 2017:35).

Gelir tarifesi uzunluk ve yüksekliğine bakıldığında görece adil bir tarife uygulanmaktadır. 2022 yılına göre vergi oranı korunmakla birlikte 880.000-32.000=848.000 olan vergi dilimi farkı 2023'de 1.900.000-70.000=1.830.000'e çıkartılmıştır. Ancak yüksek enflasyon dönemi içerisinde bu tarife oranları yeterli olamamakta, bunun için asgari ücretten nasıl ki gelir ve damga vergisi muafiyeti oluşturuldu ise aynı zamanda asgari ücretin vergi dilimi dışında tutulması da dar gelir grubunu rahatlatacaktır. Böylelikle yıllık asgari ücret tutarı kadarlık gelir %0 vergi oranı ile muafiyet kapsamında olacaktır. 1 Ocak 2023 tarihinden beri geçerli olan 8,506 TL net asgari ücret yılda 12x8.506=102.072 TL seviyesindedir. Gelir vergisi tarifesinin ilk dilimi ve oranı 102.072-%0 olarak hesaplanmalıdır. Böylelikle enflasyon karşısında dar gelir grubunun alım gücü artmış olacaktır.

Çizelge 3: Gelir Vergisi Tarife Dilim ve Oranları, 2023

70.000 TL'ye kadar	% 15
150.000 TL'nin 70.000 TL'si için 10.500 TL, fazlası	% 20
370.000 TL'nin 150.000 TL'si için 26.500 TL (ücret gelirlerinde	% 27

550.000 TL'nin 150.000 TL'si için 26.500 TL), fazlası	
1.900.000 TL'nin 370.000 TL'si için 85.900 TL, (ücret gelirlerinde 1.900.000 TL'nin 550.000 TL'si için 134.500 TL), fazlası	% 35
1.900.000 TL'den fazlasının 1.900.000 TL'si için 621.400 TL, (ücret gelirlerinde 1.900.000 TL'den fazlasının 1.900.000 TL'si için 607.000 TL), fazlası	% 40

Kaynak: www.gib.gov.tr, gelir vergisi tarifesi.

Ayrıca yıllara göre asgari ücret artışları göz önünde bulundurulduğunda tarifedeki ilk basamağın da artması gerekmektedir. Örneğin; 2002 yılında brüt asgari ücret 222 TL iken gelir vergisinin ilk basamağı 3800 TL'ydi. Gelir vergisi tarifesinin ilk basamağı ile arasındaki fark 17 kat idi. Ancak 2023 yılında brüt ücret 10.000 TL dolaylarında ve tarifenin ilk dilimi ile arasındaki fark 7 katına gerilemiştir. Buna binaen bir ücretli ağustos ayında %20'lik vergi dilimine takılmaktadır.

Yirmi yıl içerisinde asgari ücret %2814 oranında artarken gelir vergisi tarifesinin ilk basamağı %742 artmıştır. Bu da gelir dağılımı açısından hakkaniyetli bir durum oluşturmamaktadır. Her yıl yeniden değerleme oranına göre artış yapılmış olsaydı 70.000 TL yerine 182.000 TL ilk basamak olacaktı.

1.4.Türkiye'de Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Ekonomik Etkileri

Asgari ücret tüketim tasarruf ve yatırım düzeyini etkileyen ekonomik bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK) verilerine göre Kasım 2022 tarihi itibariyle ücretli çalışan sayısı 14 milyon 824 bin 187 kişidir. Türkiye nüfusuna göre azımsanmayacak düzeyde ücretli çalışan istihdam edilmektedir. Dolayısıyla asgari ücrette yapılan küçük bir değişim büyük etkiler yaratabilmektedir.

Asgari ücretin vergi dışı bırakılması, işçiye daha fazla net ücret ödenmesine ve dolayısıyla işçinin eline daha fazla para geçmesine olanak tanıyan bir politikadır. Bu politikanın ekonomik etkileri birçok açıdan değerlendirilebilir. Öncelikle, asgari ücretin vergi dışı bırakılması işçiye daha fazla para kazandıracağı için tüketim harcamalarını artırabilir. İşçiler, daha fazla gelire sahip olduklarında, tüketim harcamalarını artırmak için daha fazla para harcayabilirler. Bu da ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir.

İkinci olarak, vergi dışı bırakılan asgari ücret, işgücü maliyetlerini düşürecektir. Bu durumda işverenler, kapasitelerini artırmak isteyebilirler ve istihdam artışı gerçekleşir. İşgücü maliyetlerindeki bu düşüşün sağlayacağı üretim maliyetleri düşüşü fiyatlama avantajı yaratacak, işletmelerin rekabet gücünü artıracaktır. Diğer taraftan, istihdam üzerindeki toplam mali yükün düşmesinin kayıt dışı istihdamı azaltması beklenmelidir(Kaya&Kızılkaya&Yıldız, 2023:98). Böylelikle sigortasız işçi çalıştırma gibi kayıt dışı durumlarda azalma olacaktır.

Üçüncü olarak, asgari ücretin vergi dışı bırakılması, işçilerin refahını artırabilir ve yoksulluk riskini azaltabilir. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması, işçilerin daha fazla gelire sahip olmalarına

ve dolayısıyla daha iyi yaşam standartlarına sahip olmalarına olanak tanır. Bu da, yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynayabilir. Refahı artan işçiler çalışma konusunda daha istekli olacaktır bu da üretimin ve verimliliğin artmasıyla sonuçlanacaktır.

Dördüncü olarak, vergi yükündeki düşüş, gerek işgücü verimliliğinde artış yoluyla, gerek üretim maliyetlerinde düşüş yoluyla yurt içi ve uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren sektörlerdeki firmalara fiyat avantajı sağlayabilecektir. Tüketim harcamalarındaki artış ve üretim maliyetlerindeki düşüşün getireceği rekabetçi fiyatlar ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecektir(Kaya&Kızılkaya&Yıldız, 2023:100).

Beşinci olarak, Yapılan düzenlemenin enflasyonla mücadele tedbirleri bağlamında değerlendirilebilmesinde iki farklı etki ortaya çıkmaktadır. Vergi yükündeki düşüş, bir taraftan üretim maliyetlerinde düşüşe dönüştüğü ölçüde fiyatların aşağı çekilebilmesine zemin hazırlamak suretiyle enflasyonun düşürülmesine katkı sağlarken, diğer taraftan çalışanların net gelirlerini artırdığı ölçüde onların talebini artırmak suretiyle enflasyonu yükseltici etki yapabilecektir. Bununla beraber, asgari ücrete yapılan artışlar kalifiye olmayan işçi istihdam eden işletmeler için artı bir maliyet ortaya çıkarmakta olup çıktılara yansıtılmaktadır. Bu husus enflasyon ile ücretler arasındaki nedensellik bağının var olduğunu göstermektedir (Akgül & Bükey, 2020). Ayrıca, asgari ücretin vergi dışı bırakılması devletin vergi gelirlerinde bir azalmaya neden olacaktır. Bu durum, devletin harcamalarını kısıtlamasına veya borçlanmasına neden olacaktır. Bu da, enflasyon üzerinde dolaylı bir etki yaratır.

Sonuç olarak, asgari ücretin vergi dışı bırakılması birçok etkiye sahip olabilir. İşçilerin refahını artırırken işverenlerin maliyetlerini düşürüp üretimi artırabilir. Ayrıca, ekonomik büyümeye katkıda bulunarak, işçilerin tüketim harcamalarını artırabilir ve yoksulluk riskini azaltabilir. Politikanın etkileri, birçok faktörün bir arada değerlendirilmesiyle anlaşılabilir ve değerlendirilebilir.

SONUÇ

Gelir dağılımının adil olması ülkelerin hem ekonomik hem de sosyal açıdan üzerinde durması gereken en önemli konulardan birisidir. Devletin en temel görevi uyguladığı politikalar ile halkın refahını sağlamak ve ülkeyi kalkındırmaktır. Yakın zamanda tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 ve ardından yüksek enflasyon ile mücadelede en büyük hasarı dar ve sabit gelirli alt gruplar almıştır. Devlet kriz yönetimi alanında daha fazla uzmanlaşmalı ve ek eylem planları geliştirmelidir. Devletin en önemli gelir kaynağı olan vergiler de kriz dönemlerinde iyi yönetilmelidir. Gerek devletin geliri gerek halkın refahı ön planda tutularak optimum noktaya ulaşılmalıdır. Bu ise, düşük gelirliden az vergi yüksek gelirliden çok vergi almak koşuluyla gerçekleşebilir. Bu konuda yapılan araştırmada 7349 sayılı Gelir Vergisi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında asgari ücret üzerinden vergi muafiyeti yapılması dar gelir grubu adına atılan büyük bir adımdır. Ancak enflasyon oranlarının sürekli düzeyde artması dar gelir grubunun alım gücünü her geçen gün düşürmektedir. Bu kapsamda yıllık asgari ücret tutarının vergi diliminden çıkartılması vergi oranı %0 olarak hesaplanması Türkiye'yi gelir dağılımı konusunda daha adil bir noktaya taşıyacaktır. Ayrıca yüksek gelir grubu tarafından yapılan bazı harcama kalemleri tespit edilmeli ve bu kalemlerin ÖTV ve KDV oranları yükseltilmelidir. Böylece devletin vergi gelirleri de azalmamış ve kamu harcamaları beklenen seyrinde gerçekleşmiş olacaktır.

Asgari ücretin vergi dışı bırakılması ile işverenler vergi yükünden kurtulmuş olmakla birlikte üretim ve istihdam artmıştır. İşçilerin refahı artmış bu da tüketim talebini artırmış ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Ülkenin büyük çoğunluğunun ücretli çalışan olduğu göz önünde bulundurulduğunda devletin vergi gelirlerinde kayıplara neden olsa da gelir dağılımında pozitif yönlü iyileştirme gerçekleşmiştir. Devletin vergi gelirlerini artırma yönünde gelir dağılımını bozmayacak şekilde politikalar uygulama alanı bulmaktadır. Bu duruma lüks tüketim harcamaları olarak adlandırdığımız harcama kalemleri örnek gösterilebilir.

Vergi kaçakçılığı ve verginin yansıtılmasına karşı vergi denetimleri artırılmalıdır. Ülkemizin almış olduğu yoğun göç sonucu sigortasız işçi çalıştırma ve böylece vergi ödeme yükümlülüğünden kurtulma gibi yollara başvurulmaktadır. Bunların önlenmesi ve piyasada haksız rekabet ortamının doğmaması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Yeni bir vergi reformu için mükelleflerin vergi bilinci artırılmalı, gelir vergisi dar gelirlinin lehine olacak şekilde düzenlenmeli, vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonominin engellendiği bir sistem geliştirilmelidir. Son zamanlarda yapılan reformlara bakıldığında vergi politikalarının hem gelir eşitsizliğini azaltacak hem de gelir eşitsizliğine neden olacak düzenlemeler yapılmıştır.

Kaynakça

Akalin, G. (2021). Gelir ve Servet Vergileri Türkiye'de Gelir Dağılımını Etkilemekte midir? . Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 9 (1) , 249-255 . DOI: 10.18506/anemon.851634

Akdoğan Abdurrahman, Kamu Maliyesi, 21. b., Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.

Akgül, O., & Bükey, A. M. (2020). Türkiye’de Enflasyon ile Asgari Ücretler Arasındaki İlişki ve Ücret-Fiyat. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. 78: 257-282. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1168243

Aksu, Ö. (2012). Ücret Politikası, Verimlilik ve Sanayileşme . Journal of Social Policy Conferences , 0 (31) , 273-296 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/922/10433

Aliyev, P. & Hopoğlu, S. (2016). Vergilerin Gelir Dağılımı Temelinde Verimliliği . İktisadi Yenilik Dergisi , 3 (2) , 27-45 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/iy/issue/22661/242021

BALKAYA, E., & BOZMA, K. ENFLASYON VE İŞSİZLİK ÇIKMAZINDA ASGARİ ÜCRET ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME. 2022

Bayar, A.A. & Günçavdı, Ö. & Levent, H. (2021). TURKIYE’DE VERGILERIN GELIR DAĞILIMI ÜZERINDEKI ETKILERI. İnsani Toplumsal Kalkınma Programı. İstanbul.

Beştaş, A. (2021). Ücretlerin vergilendirilmesinde uluslararası karşılaştırmalı bir analiz: Asgari ücret üzerine bir değerlendirme YL Tezi. (Doctoral dissertation, Bursa Uludag University (Turkey)).

Bilgiç, A. (2015). TÜRKİYE'DE UYGULANAN VERGİLENDİRME POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: 1990-2013 DÖNEMİ. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi. Eskişehir. 2015

Clark J.M. (1951) "Distribution", Readings in the Theory of Income Distribution, (Eds.) Irwin R.D., Homewood, 58-71.

Coşkun Can, A. K. T. A. N., & Yaşar, V. İ. (2002). 'Gelir Dağılımında Adalat (siz) lik ve Gelir Eşit (siz) liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Coşkun Can Aktan (ed,) Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, http://www. canaktan. org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelirdagilimi. pdf.

Çelik, Ş.Ç.(2022). Orta, Y. V. P., & Vadede, U. Türkiye'de Vergiler ve Gelir Dağılımı. İlke Analiz Raporu, https://ilke.org.tr/images/yayin/todam_ar_10.pdf

Çetinkaya, Ş. (2017), "Gelir Dağılımı Adaleti ve Ekonomik Büyüme ile İlişkisi", Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 1-11.

ÇİÇEK, Ö. (2013), Asgari ücretin vergi dışı kalmasının makro ekonomik etkilerinin analizi: Ülkeler arası bir karşılaştırma. YL Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Demet Yusuf Cihad, "Vergide Eşitliğin Fırsat Maliyeti Vergide Adalet!", Dünya Gazetesi, 08.01.2022.

Eser, L.Y. & Genç, M.C. (2020). Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği. Maliye Dergisi, Ocak-Haziran 2020; 178:224-239.

Gelir İdaresi Başkanlığı. https://www.gib.gov.tr Erişim Tarihi: 2023, 22 Mayıs.

Güney, G., & Tokatlioğlu, M. (2021). TÜKETİM KÜLTÜRÜ VE VERGİLEME: TÜRKİYE'YE MALİ SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ. Mali Çözüm Dergisi, 31, 89-116.

Kanca, O. & Bayrak, M. (2019). Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Belirleyiciliği: Panel Veri Analizi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (4) , 1495-1514 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisosbil/issue/51774/626648

Karakoç, Yusuf; "Vergi Sistemsizliğinden Kesitler", C. 2, Yetkin Yayınları, Ankara 2014), s. 1187-1213,

Karamızrak Barış, Türkiye'de Asgari Ücret ve Asgari Ücret Üzerinden Alınan Vergilerin Mali Analizi, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Koçak, S. , Karış, Ç. & Çil, D. (2022). ENFLASYON, ENFLASYON OYNAKLIĞI VE VERGİ GELİRLERİ ARASINDAKİ DİNAMİK İLİŞKİLER: TÜRKİYE ÖRNEĞİ . Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi , (36) , 209-222 . DOI: 10.18092/ulikidince.1116532

NACAR, B., KARABACAK, Y., & İÇMEN, M. (2021). DÜŞÜK ENFLASYON DÖNEMİNDE GELİR VERGİSİ DİLİM SÜRÜKLENMESİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME (2006-2019). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), 984-1007.

Nadaroğlu, H. (1996), Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Yayınevi.

OECD. https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm Erişim Tarihi: 2023, 25 Mayıs.

Özdemir, B. (2009). Vergi Sistemlerinde Dolaysız Vergilerden Dolaylı Vergilere Kayış ya da Tüketim Vergilerinin Artan Ağırlığı. Maliye Dergisi, 157, 1-32.

Öztürk, N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. Çalışma ve Toplum, 1(24), 59-90.

Rakıcı, C. (2008). GELIR DAĞILIMININ DÜZENLENMESINDE GELIR VERGISININ ROLÜ: TÜRKIYE ÖRNEĞI. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Doktora Tezi. İzmir.

Rousseau, J.J. İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı-Bütün Yapıtları 6. Say Yayınları. 18. Baskı. 2021.

Stiglitz, Joseph E.,(1994), Kamu Kesimi Ekonomisi (Çeviren: Ömer Faruk Batırel), Marmara Üniversitesi Yayın No:549,İİBF, Yayın No:396, İstanbul, s.688.

Talas, Cahit. (1983). Sosyal Ekonomi, Ankara.

Tanrıverdi, P.(2007). GELİR DAĞILIMI VE VERGİLERİN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Maliye Anabilim Dalı. Denizli.

TCMB,https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Enflasyon+Verileri/Tuketici+Fiyatlari, Erişim Tarihi: 2023, 15 Mayıs.

Türk, İ.,(1969), Maliye Politikası (Amaçlar-Araçlar) ve Çağdaş Bütçe Teorileri, 2.Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, s.285, 292-296, 297,300, 304.

Türkiye İstatistik Kurumu. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Ekim-2022-45799# Erişim Tarihi: 2023, 15 Mayıs.

Ulutürk, S. & Ersezer, D. (2011). GELİR, GELİR DAĞILIMI YAKLAŞIMLARI VE DEVLETİN ROLÜ . Maliye Araştırma Merkezi Konferansları , 0 (47) , 87-105 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/iumamk/issue/745/8040

Yağmur, K. A. Y. A., Kizilkaya, A., & Yildiz, S. (2023). Türkiye'de Asgari Ücret Kadarının Vergi Dışı Bırakılmasının Ekonomik Büyüklüklere Etkisinin Ampirik Analizi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(1), 91-111.

Yay S. "Tarihsel Süreçte Türkiye'de Sosyal Devlet", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, C. 9, S. 3, 2014, ss. 147-162.

YİĞİTELİ Nadide, Alternatif Asgari Ücret Politikaları ve Bu Politikaların Sosyal Güvenlik Sistemi Üzerindeki Etkileri, (Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi), Sosyal Güvenlik Kurumu, 2011.

Yüce, M. (2001). Türkiye'de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi Ve Harcama Politikaları İle Bağlantısı . ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources , 3 (2) , 0-0 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/isguc/issue/25517/269139

Yüksel, C. (2017). Vergi Tarifelerinin Matematiksel ve Grafiksel Yorumu. Bulletin of Economic Theory and Analysis, 2(1), 31-62.

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu.

7349 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

TEDARİK ZİNCİRİ EMİSYONLARININ İHRACAT PAZARLAMASINA ETKİSİ. TARIMSAL GIDA SEKTÖRÜ ÜLKELER ARASI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Dr. Öğr. Ü. Arzu TUYGUN TOKLU

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0003-2041-0747

Doç. Dr. İsmail Tamer TOKLU

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0001-7848-4867

ÖZET

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin ardından iki uygulama aracı olan Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması ile küresel ısınma ve iklim değişikliğine yönelik çabalar somutlaştırılmıştır. Son yıllarda çevre korumaya yönelik tüketicilerde artan endişeler, ülkeleri düşük karbonlu ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma peşinde koşmaya zorlamaktadır. Dünya çapında sera gazlarının emisyonlarını azaltmak için devletler çeşitli mevzuatlar çıkarmaktadır. Üye ülkelerin taahhütlerine yönelik harekete geçmesi ile birlikte önümüzdeki yıllarda iklimle ilgili olumsuzlukların azaltılabileceği hesaplanmaktadır.

Türkiye AB ile gümrük birliği anlaşmasından dolayı önemli bir ticari ortak durumundadır. Türkiye aynı zamanda bölgesinde önemli bir tarımsal gıda ihracatçısı ülkedir. Emisyon miktarını azaltmak isteyen AB'nin yakında karbon vergisini sınırlarında uygulamaya başlayacağı belirtilmektedir. Bunun öncelikle demir çelik, aluminyum, gübre, çimento ve elektrik sektörlerindeki ihracatçıları yakından ilgilendirdiği ancak bu uygulamaların zamanla tarımsal gıda da dahil olmak üzere diğer sektörlere yöneleceği açıktır.

Türkiye'nin 2053 yılı emisyon hedefi net sıfır olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak ihracatın olumsuz yönde etkilenmemesi için gereken önlemlerin bir an önce alınmasında fayda vardır. Bu çalışma ile tarımsal gıda sektörü tedarik zincirindeki emisyonlarla ilgili üretim öncesi ve sonrası meydana gelen sera gazlarının yıllara göre değişiminde Türkiye rekabet halindeki çeşitli ülkelerle kıyaslanmaktadır. Araştırmada ikincil veriler kullanılmış bunun için 1990-2020 yılları arasında FAO emisyon istatistiklerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre gelişmiş ülkelerin önlem aldıkları ve emisyonlarında düşüş eğilimine girdikleri ancak Türkiye'nin emisyonunda artış eğiliminin devam ettiği tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile, rekabet halindeki ülkerin emisyon azalımlarının Türkiye'ye göre daha olumlu yönde ilerlediği bulunmuştur. Araştırma sonuçları ile paydaşların konunun önemine yönelik dikkati çekilebilir.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Gıda, Tedarik Zinciri, Emisyon, İhracat Pazarlaması.

THE EFFECT OF SUPPLY CHAIN EMISSIONS ON EXPORT MARKETING. AGRI-FOOD SECTOR CROSS-COUNTRY COMPARATIVE ANALYSIS

ABSTRACT

After the United Nations Framework Convention on Climate Change, efforts towards global warming and climate change were embodied with the Kyoto Protocol and the Paris Agreement, which are two implementation tools. In recent years, increasing consumer concerns about environmental protection have forced countries to pursue low-carbon economies and sustainable

development. To reduce emissions of greenhouse gases worldwide, countries enact various legislation. It is calculated that climate-related adverse events can be reduced in the coming years, with the member countries taking action toward their commitments.
Türkiye is an important commercial partner due to its customs union agreement with the EU. Türkiye is also an important agri-food exporter country in its region. It is stated that the EU, which desires to reduce the amount of emissions, will soon begin to apply the carbon tax at its borders. It is clear that this primarily concerns exporters in the iron and steel, aluminum, fertilizer, cement, and electricity sectors, but these applications will eventually turn to other sectors, including agri-food.
Türkiye's emission target for 2053 has been recorded as net zero. However, it would be beneficial to take the necessary measures as soon as possible so that exports are not adversely affected. With this study, Türkiye is compared with various competing countries in terms of the changes in greenhouse gases occurring before and after production related to emissions in the agri-food sector supply chain. Secondary data were preferred in the research by using FAO emission statistics between 1990 and 2020. According to the findings, it has been determined that developed countries have taken precautions and have a decreasing trend in their emissions, but the increasing trend in Türkiye's emissions continues. In other words, it has been found that the emission reductions of competing countries are progressing more positively than in Türkiye. The attention of the stakeholders toward the importance of the issue can be drawn with the results of the research.

Keywords: Agri-Food, Supply Chain, Emission, Export Marketing

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler (BM) Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda imzaya açılan konusunda uluslararası ilk ve en önemli sözleşmedir. Sözleşme taraf ülkeleri, sera gazı emisyonlarını azaltmayı ve küresel ısınmayı 2°C'nin altında tutmaya teşvik etmektedir. Sözleşme, ülkelerin kalkınma tercihlerini ve özel koşullarını da dikkate alarak "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler" ilkesine dayanmaktadır. Buna göre, tüm tarafların sera gazı emisyonlarını üretime dayalı bir ilkeye göre raporlaması gerekir. Bu ilkedeki sera gazı emisyonları, üretim sırasında fiziksel olarak oluştukları ülkeye (üretim kaynaklı emisyonlar) tahsis edilir. Burada sadece yurtiçinde değil aynı zamanda küresel ticarette de yüksek bir yoğunlukla birçok sanayileşmiş ülke, küresel tedarik zincirleri boyunca emisyonlara neden olmaktadır (Nabernegg, Bednar-Friedl, Muñoz, Titz, Vogel, 2019). Bu sözleşmenin iki uygulama aracı vardır. Bunlar, 2020 yılına kadar Kyoto Protokolü, 2020 yılından sonra da Paris Anlaşması'dır. Bu anlaşmalarla birlikte taraf ülkeler sera gazı emisyonlarını azaltma yönünde teşvik edilmektedir (MFA, 2023)
Birçok ülke Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin kurallarını taahhüt ettikten sonra emisyon indirme hedeflerine erişmek için düzenlemeler hayata geçirdi. Toplam 196 ülke bu taahhüdü yapmasına rağmen gelişmiş ülkelerin düzenlemelerin sonuçlarını olumlu yönde aldığı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ise hala hazırlıklar yaptığı tespit edilmektedir.
Küresel ısınmanın doğal ve yapay olmak üzere iki temel nedeni vardır (Fırat, Hoca, Bozkurt, 2021). Doğal nedenlerin başlıcaları tektonik hareketler, volkanik patlamalar, dağların oluşumu ile hava akımlarının yönünün değişmesi gibi kontrol altında olamayan değişimler iken yapay nedenler fosil yakıtların kullanımı neticesinde ortaya çıkan sera gazıdır. Sera gazı şeklinde adlandırılan bu emisyonların en büyük kaynağı sektörlerin tükettikleri enerjidir. Tarım sektörü ülkeler için en stratejik sektörler arasındadır. Burada, tarımsal gıda sistemleri insan faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı (GHG) emisyonlarının yaklaşık üçte birini ürettiği için herhangi bir etkili iklim değişikliği emisyon azaltma stratejisinin önemli bir bileşenidir (FAOSTAT, 2023).

Tarımsal gıda sistemleri emisyonlarının bileşimi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Üretim öncesi ve sonrası süreçler, gelişmiş ülkelerde toplamın yarısından fazlasını oluştururken, gelişmekte olan ülkelerde çiftlik faaliyetleri ve arazi kullanımı değişikliği, tarımsal gıda sistemleri emisyonlarına hâkimdir (FAOSTAT, 2023). Çiftlik faaliyetlerinden ve tedarik zincirlerinden kaynaklanan emisyonlar Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Hindistan da dâhil olmak üzere birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomide gıda sistemi emisyonlarının ana itici güçleri iken, tersine, arazi kullanım değişikliği Brezilya ve Endonezya'da en büyük bileşendir. (FAOSTAT, 2023).

Mevcut durumda emisyon oranları bu kadar yüksek ve insan yaşamını tehdit eder boyuta doğru ilerlerken, sanayi gelişimini sürdürülebilirliğe teşvik eden emisyon azaltma akımında, yasal düzenlemelerin yanında pazarın itici gücü etkili olmuştur. Tüketicilerin gittikçe artan çevre farkındalığı tedarik zinciri üyelerini emisyon azaltma konusunda işbirliği yapmaya yönlendirmektedir. (Yu, Wang, Lu, Yang, 2020).

Dünyada küresel ısınmaya karşı sera gazı salınımlarının azaltılması gündemde öne çıkmaktadır. Türkiye de önemli bir tarımsal gıda ihracatçısı ülkedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye emisyonunun yıllara göre gelişimini ve bu gelişimin tarımsal ihracatta farklı kategorideki rakip ülkelere göre durumunu ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma ile tarımsal gıda sektörü tedarik zincirindeki emisyonlarla ilgili olarak üretim öncesi ve sonrası meydana gelen sera gazlarının yıllara göre değişiminde Türkiye rekabet halindeki çeşitli ülkelerle kıyaslanmaktadır. Yakın bir gelecekte AB'ye ihracatta belirli sektörlerde karbon vergisinin sınırda ödenmeye başlanması ile birlikte Türkiye'nin rakiplerine göre rekabet avantajını kaybetme riski vardır. Çalışma mevcut durumun ortaya çıkarılması ve geleceğe dönük öngörülen tehdit ve fırsatların tahmini bağlamında anlamlıdır.

Bundan sonraki bölümler BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü, Paris Anlaşması, Tedarik zinciri süreci, tedarik zincirlerinde emisyon azalım çalışmaları, metodoloji, analizler ve sonuçlar şeklindedir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1.BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)

Günümüzde uluslararası pazarlamayı da etkileyen sera gazı emisyonu ya da karbon ayak izi ile mücadelenin temelinde BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi vardır. Bu sözleşmenin iki uygulama aracı vardır. Bunlardan birincisi Kyoto Protokolüdür. Kyoto Protokolü (MFA, 2023), 1997 yılında kabul edilerek 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Protokolün iki dönemi vardır. 2008-2012 yıllarını kapsayan I. Taahhüt Dönemi ve 2013-2020'yi kapsayan II. Taahhüt Dönemidir. Türkiye Protokole 2009 yılında taraf olmuştur. Ancak Kyoto Protokolü kapsamında sayısallaştırılmış sera gazı emisyon azalım veya sınırlama taahhüdü yoktur.

İkincisi ise Paris Anlaşması'dır. Paris Anlaşması (MFA, 2023) ise 2015 yılında BMİDÇS 21. Taraflar Konferansı'nda (COP) kabul edilmiştir. Bu konferansta 2020 sonrası için ilk defa dünya ölçeğinde tüm ülkeler sera gazı emisyon azatlımı taahhüdünde bulunmuşlardır. Paris Anlaşması, kabulünün üzerinden 1 yıl geçmeden yürürlüğe giren ilk küresel anlaşmadır.

Anlaşma ile insan kaynaklı sera gazı salınımlarının neden olduğu küresel sıcaklık artışının sınırlanması hedeflenmiştir. İlave olarak bu anlaşma ile ülkeler iklim değişikliğiyle mücadelede "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler" ilkesiyle katkı yapmaları teyit altına alınmıştır. Emisyon azalımı için gelişmiş ülkelerin mutlak emisyon azalımı hedeflerini sürdürmeleri; gelişmekte olan ülkelerin ise emisyon azalımı hedefleri için yeni artırılmış hedefler benimsemelerini tavsiye etmiştir (MFA, 2023).

Türkiye 2030 yılında gerçekleşmesi hesaplanan "Niyet Edilen Ulusal Katkı" beyanını %21'e ulaşan artıştan azalım şeklinde beyan etmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin 2053 yılı hedefi ise net sıfır

emisyon olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak sonrasında COP 27'de ilan edilen bu %21'e varan artıştan azalım hedefi (NDC) güncellenerek, %41'e yükseltilmiştir. Buna göre 2030 yılı için yaklaşık 500 milyon ton emisyon azalımı yapılacağı ve en geç 2038 yılında emisyonların en yüksek seviyeye ulaşacağı açıklanmıştır (MFA, 2023).

2.2.Tedarik Zinciri Süreci

Tarımsal gıda sistemlerinden kaynaklanan emisyonlar; çiftlik üretim faaliyetleri (mahsuller ve hayvancılık), arazi kullanım değişikliği ile üretim öncesi ve sonrası süreçler tarafından ortaya çıkan emisyonlardır. İlk iki bileşen, tarım arazilerinde üretilen emisyonlarla sonuçlanırken, üçüncü bileşen, evsel tüketim ve atıkların yanı sıra nakliye, işleme ve girdi üretimi dâhil olmak üzere tedarik zinciri süreçlerinden kaynaklanan emisyonları ifade eder. Tarımsal gıda sistemlerinin FAO kategorilerine göre tedarik zincirini içeren üretim öncesi ve sonrası süreçler şu faaliyetleri içermektedir. Gübre üretimi, İşleme, Paketleme, Taşıma, Evsel tüketim, Perakende – Enerji kullanımı, Perakende – Soğutma, Katı gıda atıkları, Yakma, Endüstriyel atık su, Evsel atık sudur (Tubiello vd., 2021).

2.3.Tedarik Zincirlerinde Emisyon Azalımları

Son yıllarda çevre korumaya yönelik artan endişeler, ülkeleri düşük karbonlu ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma peşinde koşmaya zorlamıştır. Dünya çapında CO2 ve diğer sera gazlarının emisyonlarını azaltmak için çeşitli mevzuatlar çıkarıldığı belirtilmektedir. Burada genel olarak, devletler tarafından sıklıkla benimsenen politikalar vardır. Bu mevzuatlar üreticilerin yeşil donanımlarını güncellemesine, hammaddelere ve teknolojik araştırma ve geliştirmeye yatırım yapmasına neden olmaktadır. Bu yöntemler üretim maliyetlerini yükseltse de, ortaya çıkan yeşil ürünlerin satışını artırabilir ve tüketicilerin çevre farkındalığının günümüzde önemli ölçüde arttığı göz önüne alındığında, üreticilerin rekabet avantajını artırabilir (Zhang, Wang, You, 2015).

Diğer bir ifade ile sanayi gelişimini sürdürülebilirliğe teşvik eden emisyon azaltma akımı, yasal düzenleme ve pazarın itici gücü ile ortaya çıkmaktadır. Tüketicilerin artan çevre farkındalığı ve devletlerin yasal düzenlemeleri, tedarik zinciri üyelerini emisyon azaltma konusunda işbirliği yapmaya yönlendirmektedir. Tüm bunlar emisyon azalımını önemli ölçüde etkiler. İlave olarak, üreticinin yeni üretim ve teknoloji yatırımlarının sonucu yüksek öğrenme yeteneği, tedarik zinciri üyelerinin performansını artırabilir.

Artan çevre farkındalığı birçok tüketicinin satın alma kararında ürünün karbon emisyonunu da öne çıkarır. Bu farkındalığı yüksek tüketiciler, daha çevreci ürünler için biraz daha fazla ödemeye istekli olduklarından endüstrinin emisyon azalımlarına katkıda bulunurlar (Hong, Wang, Yu, 2018).

Karbon vergisi, emisyonla mücadelede taraf ülkelerin çoğunun tercih ettiği ana yöntemdir (Yu, Wang, Lu, Yang, 2020). Karbon vergisi halkın büyük desteğiyle yürütülebilecek bir uygulamadır. Bunun temelinde yine son yıllarda tüketicilerin artan çevre farkındalığı vardır. Örneğin İtalya'da yapılan araştırma halkın benzinin litresi başına 0,17 ila 0,30 Euro arasında bir karbon vergisi ödemeye istekli olduğunu ortaya çıkardı (Rotaris ve Danielis, 2019). 2008 gibi erken bir tarihte Kanada, fosil yakıtların kullanımını azaltmak için bu vergi uygulanmaya başlandığında benzin tüketimi 2,4 milyon ton azaldı ve ilk dört yılda verginin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) üzerindeki etkisi ihmal edilebilir seviyede kaldı (Rivers, Schaufele, 2015). Ton başına 10 €'luk bir karbon vergisinin İspanya için yıllık karbondioksit emisyonlarını 5-7 yıl içinde %10 azaltabileceği belirtilmektedir (Freire-González ve Ho, 2019).

Ürünler üzerinde olan karbon emisyonları hakkında bilgi veren karbon etiketleri devletlerin düşük karbon düzenlemelerini doğru bir şekilde uygulamasına ve tüketicilerin yeşil ürünleri hızlı bir şekilde seçip satın almasına yardımcı olur (Hornibrook, May, Fearne, 2015). Tüketicilerdeki bu çevresel farkındalık pazar talebi üzerinde fiyata benzer ifade ile karbona (emisyonlara) duyarlı

talep olarak adlandırılmaktadır (Ghosh ve Shah, 2015). Gelişmiş çevresel farkındalık seviyeleri, halkın artık enerji tasarrufu ve karbon emisyonlarını azaltma fikirlerine aşina olduğu anlamına gelir (Huang, Fang, Lin, 2020).

Karbon emisyonlarının doğrudan etkisinin yanında, pazar talebi benzer şekilde önemli bir etkiye sahip olan referans emisyonlarının dolaylı bir etkisini de içerir (Wang vd., 2019). Tüketicilerin daha önceki alışveriş davranışlarında edindikleri bilgiler zaman içinde bilinçaltlarında referans emisyonlarını oluşmaktadır. Tüketicilerin bu etki altında olması ile birlikte, bir ürünün satın alınmasında ürünün emisyonu ile referans emisyonlarının karşılaştırması sağlanacaktır. Emisyonlar referans olanlardan daha azsa, tüketicilerin bu ürünü satın alma olasılığı daha yüksektir.

Maliyet öğrenme etkisi, işletmelerin üretim ve satış planlarını etkileyebilecek başka bir konudur. Yeni bir ürünün üretiminde işletmeler başlangıçta nispeten yüksek bir üretim maliyetine katlanırlar. Zamanla teknolojiler ve deneyimlerle performanslar yükselir, bu da üretim maliyetlerinin düşmesini sağlar. Literatürde "yaparak öğrenme" olarak tanımlanan bu etki, yüksek teknolojili ve yeşil ürünleri karakterize etmektedir (Yu, Wang, Lu, Yang, 2020).

Diğer taraftan, artan sayıda işletme, sermaye kısıtlamalarına karşı yüksek emisyon azaltma maliyetleri nedeniyle tedarik zinciri ortaklarıyla işbirliğine başvurmaktadır. Kanada imalat fabrikaları üzerinde yapılan bir anket, işbirliğinin çevresel yatırımları önemli ölçüde etkilediğini ortaya çıkarmıştır (Klassen ve Vachon, 2003). Çevresel işbirliği ile üretim performansları arasındaki ilişkide işbirliğinin maliyet ve çevresel performanslar üzerinde olumlu etkisi olduğu bulunmuştur (Vachon ve Klassen, 2008),

Uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren firmalar ise, karbon emisyonlarını azaltmak ve hafifletmek için birçok girişimde bulunmaktadır. Bu girişimler büyük ölçüde yeni teknolojiye, enerji verimli donanım ve tesislerin geliştirilmesine, yatırıma odaklanırken, tedarik zinciri ve lojistik perspektifinden elde edilebilecek azalma daha az ilgiye konu oldu (Tiwary, Chang, Choudhary, 2015). Burada, karbon emisyonunu azaltmak için uygun tedarikçinin seçimi çok önemlidir ve analitik araçlara ve verilere ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO, 2018), 2018'de uluslararası denizcilikten kaynaklanan toplam sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda paydaşların anlaştığı belirtilmektedir; buna göre, toplam yıllık CO2 emisyonları 2008'e kıyasla 2050'ye kadar en az %50 oranında azaltılmalıdır. İma edilen tercihler yerel ve uluslararası ölçekte muazzam bir çevresel etkiye sahip olduğundan, küresel tedarik zincirlerinin yönetimine ve uzun mesafeli taşımacılık çözümlerine özel dikkat gösterilmelidir (Cariou, Parola, Notteboom, 2019).

Ekonomik büyümeden bağımsız olarak karbon salınımını azaltma peşinde koşmak, gelişmekte olan ülkeler için pratik değildir. Bunun yerine, çoğu gelişmekte olan ülke, çevre koruma ve ekonomik büyüme arasında ödün vermek zorunda kalacaktır (Huang, Fang, Lin, 2020).

3. METODOLOJİ

Araştırma tarımsal gıda sektöründe tedarik zinciri ile ilgili olarak üretim öncesi ve üretim sonrası sera gazı salınımlarının yıllara göre gelişimini incelemektedir. Araştırmada ikincil veriler kullanılmıştır. Tarımsal gıda istatistikleri FAO sitesinden alınmıştır. Bunun için FAO İklim Değişimi: Tarımsal Gıda emisyonları - Üretim öncesi ve sonrası tarım ürünleri emisyon değerleri kullanılmıştır. Buradan farklı ülkelerin Değerlendirme Raporu 5'e göre (AR5: Assessment Report 5) CO2 eşdeğeri (CO2eq) emisyon değerleri (kiloton) enerji kullanımı alınarak yıllara göre Türkiye diğer ülkelerle kıyaslanmıştır. İlave olarak Dünya Bankası (WB, 2023) istatistiklerinden yararlanılarak ülkelerin GSYİH (GDP: Gross Domestic Product) değerleri de konu ile ilgili gözden geçirilmiştir. Türkiye önemli bir gıda ihracatçısı olduğundan rekabet halinde olduğu ülkeler bu analize dâhil edilmiştir.

4. ANALİZLER

İklim değişiminde tarımsal gıda sistem emisyon gelişimleri tarımsal üretim öncesi ve sonrası için kıyaslanırken farklı gruplar ele alınarak değerlendirme yapılmıştır. Bunlardan birincisi Akdeniz ülkeleridir. Burada büyük ekonomiler Türkiye ile kıyaslanmıştır. Görsel 1. Akdeniz bölgesindeki gelişmiş AB ülkeleri olan Fransa, İtalya, İspanya ve Türkiye'nin 1961-2021 yılları arasında üretim öncesi ve sonrası enerji kullanımı emisyonlarını göstermektedir. 2000 li yılların başlarında Fransa, İtalya ve İspanya'nın emisyonları düşme eğilimine girer iken Türkiye'nin artmaya devam ettiği görülmektedir.

Görsel 1. Akdeniz bölgesi ülkelerinin emisyon gelişimleri

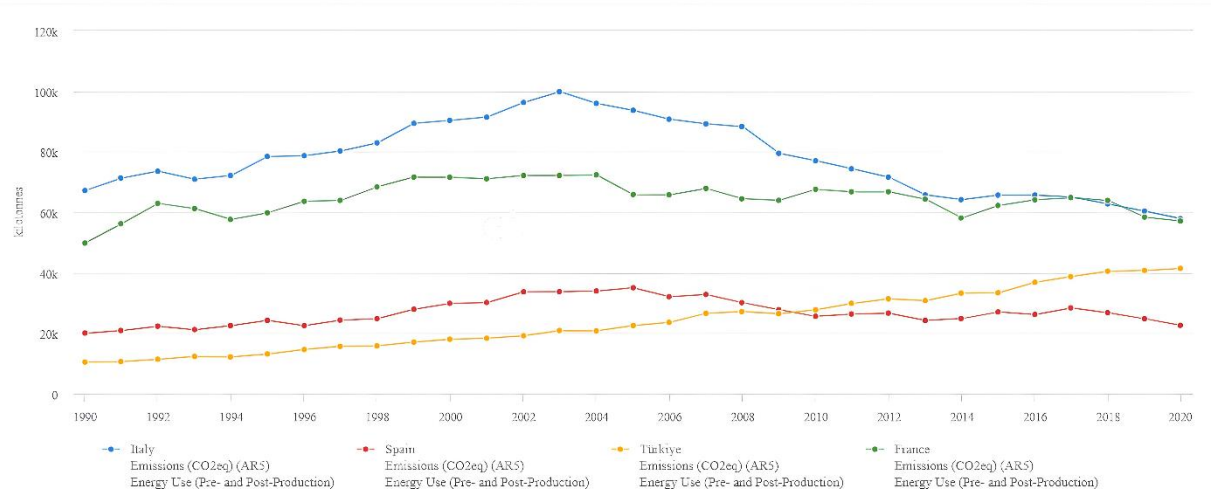

Kaynak: FAO (2023)

Görsel 2 ise bu ülkelerin GSYİH değerlerinin yıllara göre gelişimini göstermektedir. Bu ülkelerin ekonomik büyüklük sıralaması büyükten küçüğe doğru Fransa, İtalya, İspanya ve Türkiye şeklindedir. 2002 yılından itibaren ekonomilerin büyümeye başladığı görülmektedir. Ancak Türkiye'nin 2014 yılından itibaren inişe geçmektedir. Emisyonlar ile büyüme kıyaslandığında Fransa, İtalya ve İspanya ekonomik olarak büyümeye devam ederken karbon emisyonlarını düşürmeye başlandıkları izlenmektedir. Oysa Türkiye ekonomisi bu süreçte küçülürken emisyonları artmaya devam etmektedir.

Görsel 2. Akdeniz bölgesi ülkelerinin GSYİH gelişimleri

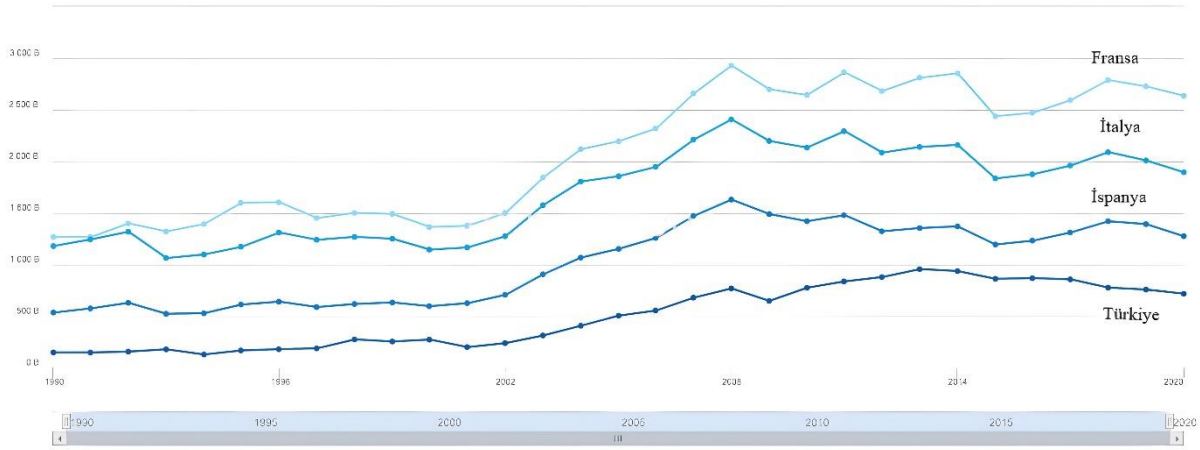

Kaynak: WB (2023)

İkinci kıyaslamaya Balkan ülkeleri dâhil edilmiştir. Türkiye'nin de yer aldığı Balkan coğrafyasındaki ülkeleri ile karşılaştırma yapıldığında, Görsel 3'te görüldüğü gibi, Türkiye'nin yıllara göre Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan ve Sırbistan'dan farklı olarak artan bir emisyona sahip olduğu izlenmektedir. Diğer ülkelerin emisyonları yıllara göre yatay bir seyir izlerken Türkiye'nin anlamlı şekilde olumsuz yönde ilerlediği tespit edilmektedir.

Görsel 3. Balkan ülkelerinin emisyon gelişimleri

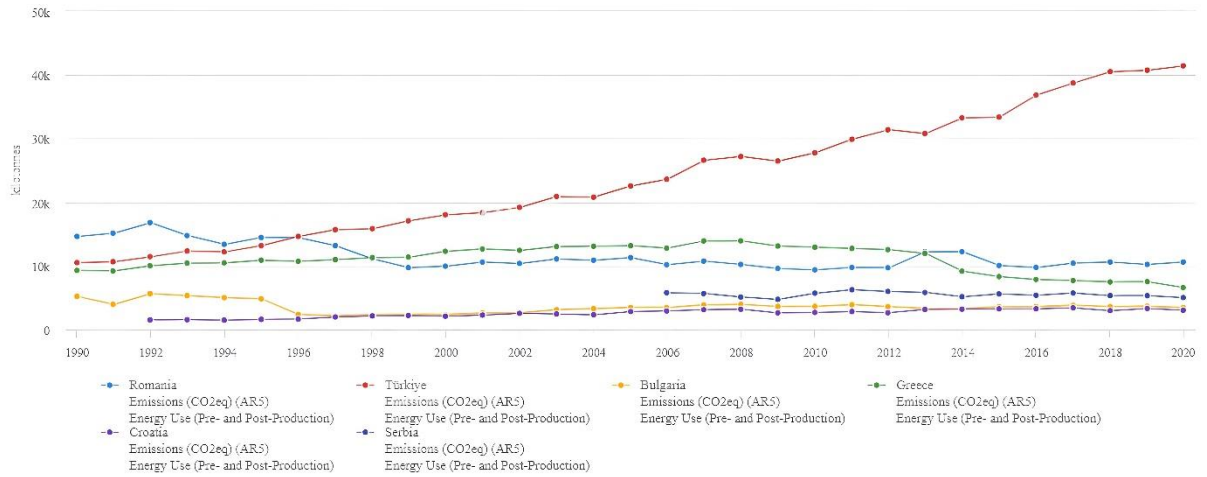

Kaynak: FAO (2023)

Görsel 4 ise bu ülkelerin GSYİH değerlerinin yıllara göre gelişimini göstermektedir. Bu ülkelerin ekonomik büyüklük sıralaması büyükten küçüğe doğru Türkiye, Romanya, Yunanistan ve diğerleri şeklinde sıralanmaktadır. Yunanistan ekonomisi 2018 yılına kadar Romanya'nın önünde iken sonrasında küçülmeye başladığı görülmektedir. Ancak Türkiye'nin ekonomisi büyürken de küçülürken de emisyonunu arttırmaya devam ettiği izlenmektedir.

Görsel 4. Balkan ülkelerinin GSYİH gelişimleri

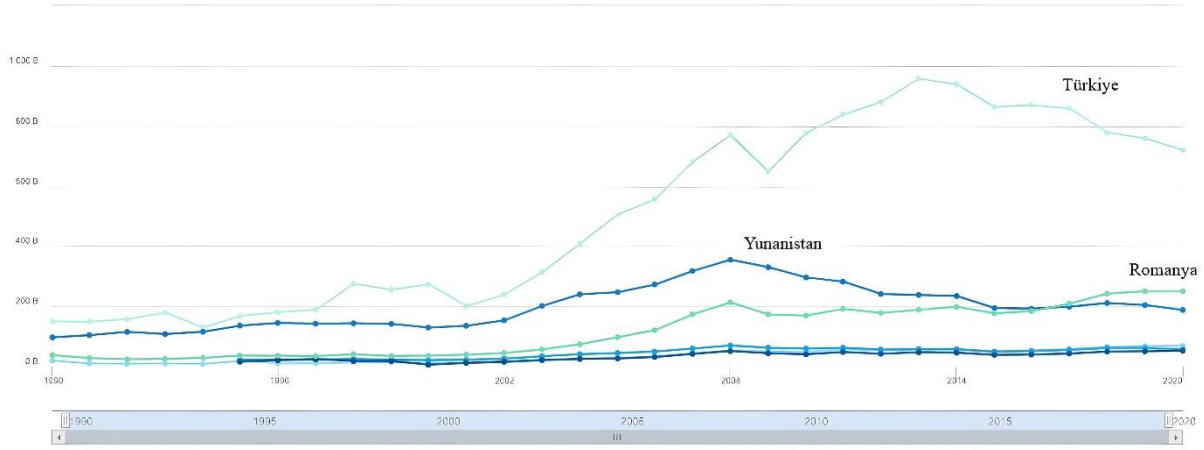

Kaynak: WB (2023)

Üçüncü kıyaslama orta Avrupa ülkeleri ile yapıldığında, Görsel 5'te görüldüğü gibi, Türkiye'nin emisyon salınımında Avusturya, Polonya, Macaristan, Çekya ve Slovakya'dan yine anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Polonya en yüksek emisyon değerleri ile dikkat çekerken süreç içinde azalımların olmadığı da izlenmektedir.

Görsel 5. Orta Avrupa ülkelerinin emisyon gelişimleri

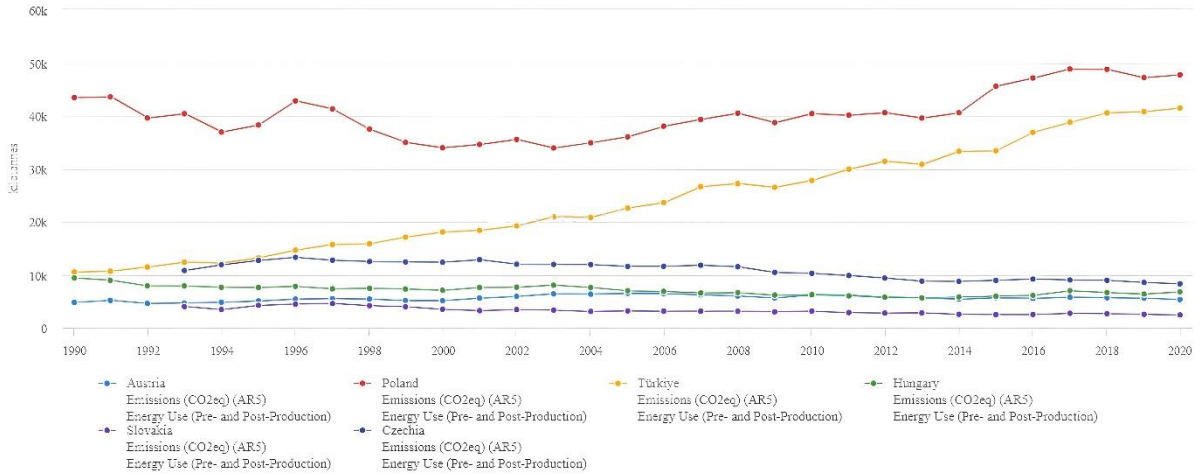

Kaynak: FAO (2023)

Görsel 6 ise bu ülkelerin GSYİH değerlerinin yıllara göre gelişimini göstermektedir. Bu ülkelerin ekonomik büyüklük sıralaması büyükten küçüğe doğru Türkiye, Polonya, Avusturya ve diğerleri şeklinde sıralanmaktadır. Türkiye haricindeki diğer ülkelerin düzenli bir şekilde ekonomilerini geliştirdiği izlenmektedir.

Görsel 6. Orta Avrupa ülkelerinin GSYİH gelişimleri

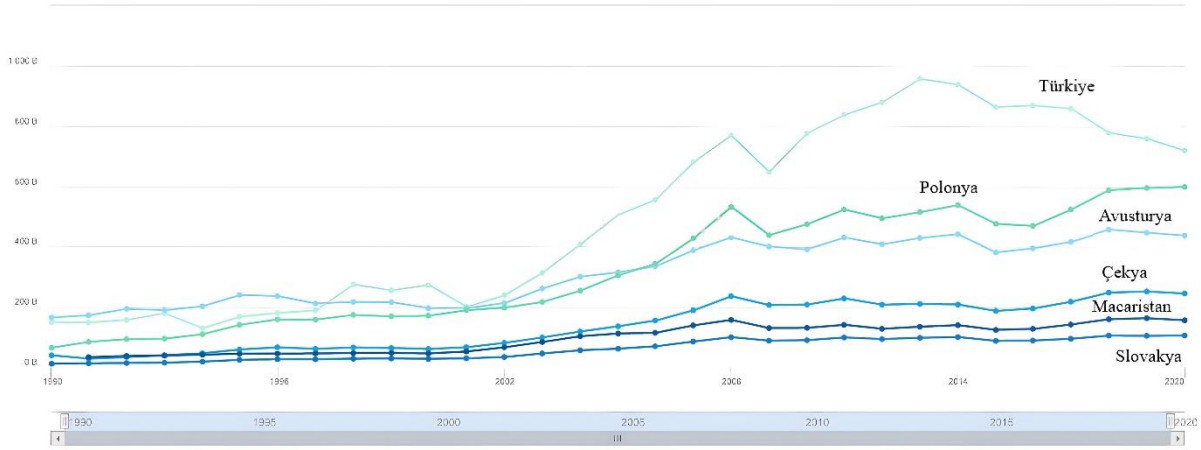

Kaynak: WB (2023)

Son olarak Görsel 7'de BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ülkelerinin emisyonu ile Türkiye'nin karşılaştırılması yapıldığında, Türkiye'nin Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yakın bir emisyon ile alt sıralarda olduğu, Çin'in ise açık ara çok yüksek yıllara göre artan eğilimli bir emisyona sahip olduğu görülmektedir.

Görsel 7. BRICS ülkelerinin emisyon gelişimleri

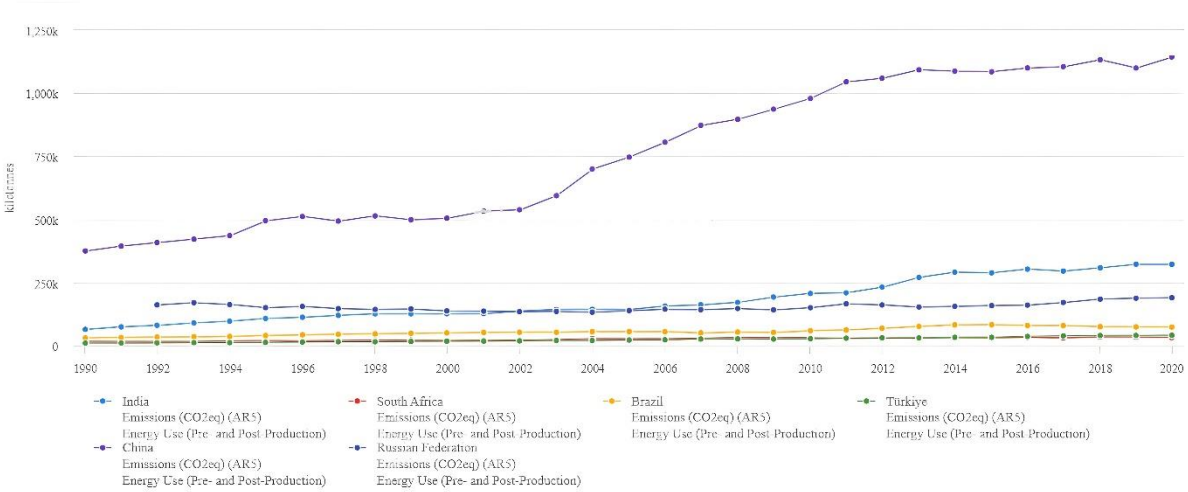

Kaynak: FAO (2023)

Görsel 8 ise bu ülkelerin GSYİH değerlerinin yıllara göre gelişimini göstermektedir. Bu ülkelerin ekonomik büyüklük sıralaması büyükten küçüğe doğru Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Türkiye ve Güney Afrika Cumhuriyeti şeklinde sıralanmaktadır. Çin ekonomisinin sürdürülebilir şekilde anlamlı şekilde büyümeye devam ettiği, çevreye ciddi oranda emisyon salınımı ile kirlettiği izlenmektedir.

Görsel 8. BRICS ülkelerinin GSYİH gelişimleri

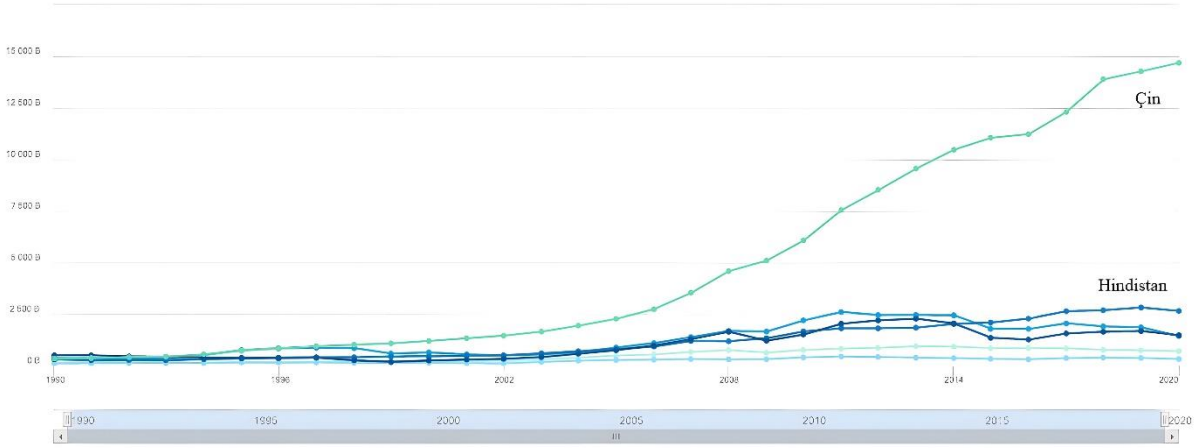

Kaynak: WB (2023)

5. SONUÇLAR

Türkiye dünyada ve bölgesinde önemli bir gıda ihracatçısı ülkedir. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve beraberinde Kyoto Protokolü ile Paris Anlaşması ile dünyada küresel ısınmaya karşı önlemler alınmaya başlamış ve emisyon azalımları gündeme gelmiştir. Burada pazarlama bakış açısı ile tüketicilere yönelik çevre farkındalığının yükselmesi ve caydırıcı güç olarak devletlerin aldığı karbon vergisi gibi mevzuat dikkat çekmektedir. Avrupa Birliği ithalatta sınırda karbon vergisi uygulamasını hayata geçireceğinin duyurulması ile Türkiye'nin de önlem almaya başlamasının gerekliliği ortadadır. Türkiye'nin AB'ye ihracatında bu vergi nedeniyle rekabette maliyet dezavantajıyla geri kalmaması için çalışmalara başlayacağı öngörülmektedir.
Bu çalışma ile Türkiye'nin rekabet halindeki ülkelere göre emisyonları karşılaştırılmıştır. Burada Tarımsal gıda sektöründe tedarik zinciri ile ilgili olarak üretim öncesi sonrası emisyonları FAO istatistikleri kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türkiye emisyonları yıllara göre AB ülkelerininkilerin tam tersi yönünde artış göstermektedir. Her ne kadar bu artışlar Paris Anlaşması'na göre verilen taahhütlerde bulunsa bile AB içindeki rakip ülkelerin emisyonlarını azaltmaya başladıkları tespit edilmiştir. Bu konuda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında uygulamalar farklı olsa da konunun Türkiye gündemini işgal etmesinin önemi sürdürülebilir büyüme için ortadadır. Türkiye'nin AB'ye katılımının hayal olduğu günümüzde emisyonların azaltılmamasının AB içindeki rakip ülkelerin önünü de açacağı kesindir. Tedarik zincirinde yapılacak sürdürülebilirlik uygulamaları, teknolojik gelişmeler, süreçlerin tekrar gözden geçirilmesi geleceğe daha olumlu bakmamızı sağlayacaktır.
Araştırma ikincil veriler kullanarak sadece tarımsal gıda tedarik zincirindeki emisyon salınımları ile sınırlandırılmıştır. Konunun birçok yönü vardır. Farklı disiplinlerin bakış açısı ile konu değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Cariou, P., Parola, F., Notteboom, T. (2019). *Towards low carbon global supply chains: A multi-trade analysis of CO2 emission reductions in container shipping*. International Journal of Production Economics, 208, 17-28.

FAO (2023). *Food and Agricultural Organization of the United Nations*. https://www.fao.org/home/en (Erişim: 17.5.2023).

FAOSTAT (2023). *FAOSTAT Analytical Brief 31. The share of agri-food systems in total greenhouse gas emissions. Global, regional and country trends 1990-2019* (Erişim: 17.5.2023).

Fırat, D., Hoca, Y., Bozkurt, K. (2021). *Avrupa Birliği Politikaları Çerçevesinde Yenilenebilir Enerji ve Türkiye*. YÜHFD, C.XVIII, 2021/2, 743-763.

Freire-González, J., Ho, M.S. (2019). *Carbon taxes and the double dividend hypothesis in a recursive-dynamic CGE model for Spain*. Economic Systems Research. 31 (2), 267-284.

Ghosh, D., Shah, J. (2015). *Supply chain analysis under green sensitive consumer demand and cost sharing contract.* International Journal of Production Economics, 164, 319-329.

Hong, Z., Wang, H., Yu, Y. (2018). *Green product pricing with non-green product reference. Transportation Research E Logist. Transp. Rev.* 115, 1-15.

Hornibrook, S., May, C., Fearne, A. (2015). *Sustainable development and the consumer:exploring the role of carbon labelling in retail supply chains*. Business Strategyand the Environment, 24 (4), 266-276.

Huang, Y-S. Fang, C-C., Lin, Y-A. (2020). *Inventory management in supply chains with consideration of Logistics, green investment and different carbon emissions policies*. Computers & Industrial Engineering, 139, 106207.

IMO (2018). *The International Maritime Organization* https://greenvoyage2050.imo.org/about-the-project/ (Erişim: 17.5.2023).

Klassen, R.D., Vachon, S. (2003). *Collaboration and evaluation in the supply chain: the impact on plant-level environmental investment*. Production and Operations Management, 12 (3), 336-352.

MFA (2023). *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa (Erişim: 21.5.2023).

Nabernegg, S., Bednar-Friedl, B., Muñoz, P., Titz, M., Vogel, J. (2019). *National Policies for Global Emission Reductions: Effectiveness of Carbon Emission Reductions in International Supply Chains*. Ecological Economics, 158, 146-157.

Rivers, N., Schaufele, B. (2015). *Salience of carbon taxes in the gasoline market*. Journal of Environmental Economics and Management, 74, 23-36.

Rotaris, L., Danielis, R. (2019). *The willingness to pay for a carbon tax in Italy*. Transportation Research Part D: Transport and Environment, 67, 659-673.

Tiwary, M.K., Chang, P.-C., Choudhary, A. (2015). *Carbon-efficient production, supply chains and logistics*. International Journal of Production Economics, 164, 193-196.

Tubiello, F.N., Flammini, A., Karl, K., Obli-Laryea, G., Qiu, S.Y., Heiðarsdóttir, H., Pan, X. & Conchedda, G. (2021). *Methods for estimating greenhouse gas emissions from food systems, Part III: energy use in fertilizer manufacturing, food processing, packaging, retail and household consumption*. FAO Statistics Working Papers Series, 21-29. http://www.fao.org/3/cb7473en/cb7473en.pdf

Vachon, S., Klassen, R.D. (2008). *Environmental management and manufacturing performance: the role of collaboration in the supply chain*. International Journal of Production Economics, 111 (2), 299-315.

Wang, J., Cheng, X.X., Wang, X.Y., Yang, H.T., Zhang, S.H. (2019). *Myopic versus farsighted behaviors in a low-carbon supply chain with reference emission effects*. Complexity 3123572.

WB (2023). *The World Bank*. https://www.worldbank.org/en/home, (Erişim: 26.5.2023).

Yu, B., Wang, J., Lu, X., Yang, H. (2020). *Collaboration in a low-carbon supply chain with reference emission and cost learning effects: Cost sharing versus revenue sharing strategies.* Journal of Cleaner Production, 250, 119460.

Zhang, L., Wang, J., You, J. (2015). *Consumer environmental awareness and channel coordination with two substitutable products.* European Journal of Operational Research, 241 (1), 63-73.

LİDER-ÜYE ETKİLEŞİMİ İLE PROSOSYAL MOTİVASYON ARASINDAKİ İLİŞKİDE ALGILANAN ÖRGÜTSEL ENGELİN ARACI ROLÜ

Doç. Dr. Daimi Koçak

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, ,ORCID:0000-0001-9099- 2055

Öğr. Gör. Cavidan Tuğçe KELEŞ

İstanbul Gelişim Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-3096-1641

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, lider üye etkileşimi ile prososyal motivasyon arasındaki ilişkide algılanan örgütsel engelin aracı rolünü incelemektir. Araştırma verileri bir üretim ve iki hizmet sektöründen 3 işletmenin 218 çalışanına yapılan anket ile elde edilmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak oluşturulan hipotezler SPSS 24 ve AMOS 24 programı ile test edilmiştir. Araştırma sonucunda (a) lider üye etkileşim ile prososyal motivasyon arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğu, (b) lider üye etkileşimi ve algılanan örgütsel engel arasında negatif yönde ilişki olduğu, (c) prososyal motivasyon ile algılanan örgütsel engelin arasındaki ilişkinin negatif yönde olduğu ve (d)algılanan örgütsel engelin lider üye etkileşimi ve prososyal motivasyon arasındaki ilişkide kısmi aracı etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sonuçların teorik ve pratik etkileri tartışılarak sektör yöneticilerine ve gelecekte yapılacak çalışmalara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Lider-üye Etkileşimi, Prososyal Motivasyon, Algılanan Örgütsel Engel

THE MEDIATING ROLE OF PERCEIVED ORGANIZATIONAL OBSTRUCTION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN LEADER-MEMBER EXCHANGE AND PROSOCIAL MOTIVATION

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the mediating role of perceived organizational obstruction in the relationship between leader member exchange and prosocial motivation. The research data were obtained by a questionnaire made to 218 employees of 3 enterprises from one production and two service sectors. The hypotheses formed in accordance with the purpose of the study were tested with the SPSS 24 and AMOS 24 program. As a result of the research, (a) the relationship between leader member exchange and prosocial motivation is positive, (b) there is a negative relationship between leader member exchange and perceived organizational obstruction, (c) the relationship between prosocial motivation and perceived organizational obstruction is negative, and (d) it has been determined that the perceived organizational obstruction has a partial mediating effect on the relationship between leader member exchange

and prosocial motivation. The theoretical and practical effects of these results were discussed and suggestions were made to sector managers and future studies.

Keywords: Leader-member Exchange, Prosocial Motivation, Perceived Organizational Obstruction

1. GİRİŞ

Pratik olarak, hizmet sektörünün uluslararası büyümesi ve ekip çalışmasının yükselişi göz önünde bulundurulduğunda prososyal motivasyon yönetim literatüründe güncel bir konudur. Bu eğilimlerin her ikisi de çalışanların kişilerarası etkileşimlerini arttırmış, çalışanların prososyal motivasyonu deneyimleyebilecekleri ve ifade edebilecekleri yeni iş ilişkileri sağlamıştır (Grant & Berg, 2010). Uluslararası büyüme ve ekip çalışması haricinde prososyal motivasyonu etkileyen başka faktörlerde bulunmaktadır. Bu faktörlerden başta gelenlerden birisi ise lider-üye etkileşimidir. Lider-üye etkileşimi teorisine göre liderlik, iletişim kalitesinin yüksek olduğu kişilerin birbirini etkileyebileceği bir ortamın oluşturulmasını sağlamaktadır (Cihan, 2023). Yüksek etkileşimin olduğu bu ortamdan hem lider-üye arasındaki ilişki olumlu etkilenirken hem de kişilerin prosoysal motivasyonu yükselmektedir. Araştırmalar, prososyal motivasyonun çalışanları inisiyatif almaya, başkalarına yardım etmeye ve olumsuz geri bildirimleri kabul etmeye yönlendirilebileceğini göstermektedir (Grant & Sumanth, 2009) (Korsgaard, Meglino, & Lester, 1997).

Bu çalışmada lider-üye etkileşimi ve prososyal motivasyon arasındaki ilişkide algılanan örgütsel engelin aracı rolünün incelendiği bir model oluşturulmuştur. Oluşturulan bu model neticesinde daha önce yapılan çalışmalara pratik ve teorik anlamda katkılar sağlanmıştır. Bu katkılardan ilkinde lider-üye etkileşiminin prososyal motivasyonun önemli bir öncülü olduğu öngörülerek örgütsel bir faktör olan lider-üye etkileşiminin prososyal motivasyon üzerindeki etkisi incelenmiştir. İkincisinde ise algılanan örgütselin lider-üye etkileşimi ve prososyal motivasyon arasındaki ilişkiye aracılık ettiği varsayılmıştır. Araştırmamız, lider-üye etkileşiminin prososyal motivasyonu nasıl etkilediğine dair ve prososyal motivasyonu etkileyen faktörler hakkında yeni bir bakış açısı sağlaması açısından önemlidir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. LİDER-ÜYE ETKİLEŞİMİ İLE PROSOSYAL MOTİVASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ

Lider üye etkileşimi teorisinden önce örgütsel anlamda meydana gelen köklü değişiklikler yönetici-ast ilişkilerinin sağlam bir temelinin olmamasına ve bu alanda araştırma yetersizliklerine sebep olmuştur. Daha sonraki yıllarda yöneticilerin liderlik özelliklerini ortaya koyan çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Danseu, Graen ve Hage tarafından 1975 yılında ortaya konan bir yaklaşım ile lider-üye etkileşimi modeli ortaya çıkmıştır (Cihan, 2023). Bu model, liderler ve çalışanlar arasındaki ilişkilerin kalitesinin çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Lider üye etkileşimi teorisinde, liderlerin çalışanlarıyla farklı türden etkileşim ilişkisi geliştirme eğiliminde olması ve bu ilişki kalitesinin hem liderin hem de çalışanların davranışlarını etkilediği düşünülmektedir (Büyükyılmaz & Yenici, 219). Yüksek kalitede lider üye etkileşimi çalışanların tutum ve davranışları üzerinde olumlu etki yaratır. Ayrıca yüksek

kalitede etkileşim sayesinde çalışanların işe bağlılıkları, iş performansları ve motivasyonları artar (Wagner & Koob, 2022).

Prososyal motivasyon kavramı, çalışanların işlerinde verimli olabilmeleri için işte kendilerinden istenilenden veya beklenilenden daha fazlasını yapmak için çabalamalarıdır (Grant & Berg, 2010). Bu çabanın temelinde başka bir organizmaya fayda sağlamak için yapılan yardım yer almaktadır (Güran, 2021). Topluma faydalı işlerde çalışmak veya görevler almanın kişinin eylemlerini, kişiliklerini ve motivasyonunu olumlu etkilediği görülmektedir. Kişilerde toplum yararına gönüllü olarak iş yapma isteği ve güdüsü prososyal motivasyon kavramı ile açıklanmaktadır (Karadirek, 2023). Prososyal motivasyonun temelinde kişinin yaratmış olduğu faydadan başkalarının faydalanıyor olması bulunmaktadır. Prososyal motivasyon kişiyi girişimcilik, çalışma yerinde yapılan olumsuz eleştirileri kabullenmek, yaratıcılık gibi konularda olumlu etkilemektedir (Koçak, 2019). Yüksek kalitede lider-üye etkileşimi olan çalışanların almış oldukları görevlerde daha verimli çalışmaya yatkın oldukları gözlemlenmektedir. Sosyal değişim teorisi, belirli bir süreç içerisinde çalışan ve örgütün birbirlerinden beklenti içerisinde olması ve karşılıklı olarak bu beklentilerin karşılanmasıdır. Sosyal değişim teorisine (Blau,1964) göre çalışanlar liderlerinden görmüş oldukları fayda ya da iyilikler için karşılık normu ile kendilerini liderlerine karşı borçlu hissetmektedirler. Bu etkileşim ile liderler tarafından sağlanan faydalar sonucunda çalışanların prososyal motivasyonun arttığı dikkat çekmektedir (Kalyar, 2017). Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

Hipotez 1: Lider-üye etkileşimi ile prososyal motivasyon arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

2.2.ALGILANAN ÖRGÜTSEL ENGELİN ARACI ROLÜ

Örgütler belirli hedeflere ulaşmak için bulunmaktadır ve birçok unsurdan meydana gelmektedir. Bu unsurlar içerisinde liderler, yöneticiler, çalışanlar, kurallar, stratejiler vb. bulunmaktadır. Örgüt içerisindeki bu unsurların hepsi birbiri ile ilişkili olup birbirlerini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir (Çetin & Maral, 2021). Çalışan-örgüt ilişkisi için yapılan araştırmaların geneli bu ilişkiyi sosyal değişim teorisi olarak açıklamışlardır. Sosyal değişim teorisi, örgüt ve çalışan arasındaki ilişki devam ettiği sürece devam eder (Koçak, 2019). Sosyal değişimin iktisadi olarak faydacılık ilkelerine bağlı düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle, sosyal değişim teorisi, bireyler arasında sosyal ve psikolojik kaynakların değişimini içermektedir (Kulualp & Sarı, 2018). Sosyal değişim teorisi, yüksek kaliteli lider-üye etkileşiminde olan çalışanların daha etkili çalışma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Walumbwa, ve diğerleri, 2011). Bu durum sosyal değişim teorisi temele prensiplerinden birisi olan ‘karşılıklılık normu’ olarak açıklanabilir. Başkasından olumlu davranış gören bireylerin olumlu davranış göstermesi veya olumlu davranış gösterme zorunluluğu hissetmesi beklenmektedir (Bahar, 2019). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere lider-üye etkileşimi ile bireyler tarafından algılanan örgütsel engel arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Yani lider-üye etkileşimi arttıkça algılanan örgütsel engel azalmaktadır.

Örgüt ile çalışan arasındaki karşılıklı bu ilişkinin sonucu olarak ortaya çıkan örgütsel destek ve örgütsel engel kavramları çalışanların örgütteki davranışlarını açıklamada önemli araçlardır. Örgütsel destek ile çalışanlarda örgütün hedeflerini destekleyici davranışlar ve örgüte bağlı olma duygusu artmaktadır. Örgütsel desteğin tersine örgütsel engelde ise çalışan çaba gösterme konusunda isteksiz, örgüte karşı olumsuz tutum ve davranışlar göstermektedir (Pekkan & Yeloğlu, 2021). Algılanan örgütsel engel, bir çalışanın örgütün amaçlarına ulaşmasını engellediği ve müdahale ettiği ayrıca refahına zarar verdiğine dair inancı olarak açıklanabilmektedir. Algılan örgütsel engelde örgüt olumsuz muamele kaynağı olarak görülmektedir (Gibney, Zagencyzk, & F.Masters, 2009). Örgütsel engeller içerisinde yöneticilerin bilgi ve deneyimlerini çalışanlarla paylaşmaması, lider eksikliği, liderlerin örnek teşkil etmemesi ve net yönergeler ve geri bildirimler sağlamaması, çalışanların motivasyonunu sağlayacak ödül sistemlerinin yetersizliği gibi konular yer almaktadır (Riege, 2005). Algılanan örgütsel engeller sonucunda çalışanların iş performansları,, iş tatminleri, içsel motivasyonları ve prososyal motivasyonları azalırken, işten ayrılma niyetleri ise artmaktadır. Diğer bir deyişle, bireylerin algıladıkları örgütsel engel arttıkça prososyal motivasyonları azalmaktadır. Lider-üye etkileşimin artması ile birlikte ise algılanan örgütsel engel azalmakta prososyal motivasyon ise artmaktadır. Bu açıklamalar doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

Hipotez 2: Algılanan örgütsel engelin lider-üye etkileşimi ile prososyal motivasyon arasındaki ilişkide aracı rolü vardır.

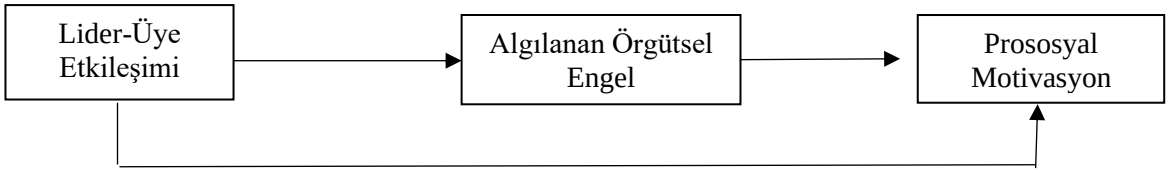

Görsel 1. Araştırma modeli

3. METOT

3.1.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖRNEKLEMİ

Bu araştırmada lider-üye etkileşimi kavramı ele alınmış ve lider-üye etkileşiminin algılanan örgütsel engel üzerinden prososyal motivasyonu etkileyip etkilemediği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda lider üye etkileşiminin algılanan örgütsel engel aracılığı ile prososyal motivasyon üzerinde dolaylı etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye'deki hizmet sektöründen 2 işletme ve üretim sektöründen 1 işletme araştırmanın evreni olarak belirlenmiş olup bu evrenden kolayda örnekleme yöntemi ve anket tekniğiyle veriler toplanmıştır. Online ve yüz yüze olarak iletilmiş olan anketlerden geri dönüşü ve değerlendirmeye uygun olan 218 adet anket analize tabi tutulmuştur. Anket çalışmasına katılan iş görenlere ait demografik bilgiler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

DEĞİŞKEN	KATEGORİ	f	%
Cinsiyet	Erkek	104	52,3
	Kadın	114	47,7
Yaş	23 ve altı	17	7,8
	24-28	77	35,3
	29-33	37	17,0
	34 ve üzeri	87	39,9
Kıdem Durumu	2 yıl ve altı	83	38,1
	3-6 yıl	58	26,6
	7-10 yıl	27	12,4
	11 yıl ve üstü	50	22,9
Çalışma Süresi	Bir yıldan az	48	22,0
	1-3 yıl arası	104	47,7
	4-7 yıl arası	22	10,1
	7 yıl üstü	44	20,2

3.2.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Lider-üye etkileşim ölçeği: Lider-üye etkileşimi için Graen ve Uhl-Bien (1995) tarafından geliştirilmiş olan tek boyut 7 maddeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçekteki tüm maddeler 5'li Likert tipi ölçeğe (1- Kesinlikle katılmıyorum/ 5- Kesinlikle katılıyorum) göre hazırlanmıştır. Ölçekte ''Benim müdürüm benim sorunlarımı ve ihtiyaçlarımı anlar'' şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Prososyal motivasyon ölçeği: Katılımcıların prososyal motivasyon seviyelerini tespit etmek için ise Grant ve Summanth (2009) tarafından geliştirilen ve Kesen ve Akyüz (2016) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan 6 maddeli ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekteki tüm maddeler 5'li Likert tipi ölçeğe (1- Kesinlikle katılmıyorum/ 5- Kesinlikle katılıyorum) göre hazırlanmıştır. Ölçekte "Başkalarının ihtiyaçlarını görecek faaliyetleri yaparken daha enerjik olurum" şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Algılanan örgütsel engel ölçeği: katılımcıların algıladıkları örgütsel engel düzeyinin belirlenmesinde Gibney vd. (2009) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Koçak (2019) tarafından yapılan tek boyutlu ve 5 maddeli ölçek kullanılmıştır. Ölçekteki tüm maddeler 5'li Likert tipi ölçeğe (1- Kesinlikle katılmıyorum/ 5- Kesinlikle katılıyorum) göre hazırlanmıştır. Ölçekte "kurumum mesleki hedeflerimi gerçekleştirmemi engellemektedir" şeklinde ifadeler yer almaktadır.

4. BULGULAR

4.1. DOĞRULAYICI FAKTÖR ANALİZİ

AMOS 24'ü kullanarak, araştırma değişkenlerinin ayırt edici geçerliliğini incelemek için her bir değişkene doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirdik. Model uyumunu, modelin göreceli ki-kare değeri (CMIN/DF), karşılaştırmalı uyum indeksi (comparative fit index, CFI) değeri, artırmalı uyum indeksi (incremental fit index, IFI) değeri, tucker– lewis indeksi (tucker– lewis index, TLI) ve yaklaşık hataların ortalama karekökü (root mean square error of approximation, RMSEA) değerini kullanarak değerlendirdik. Analizler sonucunda Çizelge 2'de yer alan model uyum kriteri değerleri elde edilmiştir.

Çizelge 2. Ölçeklerin Model Uyum İndeksi Değerleri

Modeller	CMIN/DF	CFI	IFI	TLI	RMSEA
	0< χ2/sd ≤ 5	≥,90	≥,90	≥,90	≤,08
Lider-üye Etkileşimi	1,595	,996	,996	,993	,052
Algılanan Örgütsel Engel	1,499	,997	,997	,994	,048
Prososyal Motivasyon	1,201	,999	,999	,997	,030

Doğrulayıcı faktör analizleri sonrasında ölçeklere güvenirlik analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda ölçeklerin Cronbach Alpha katsayıları lider-üye etkileşimi için 0,96; prososyal motivasyon için 0,93 ve algılanan örgütsel engel için ise 0,92 olarak elde edilmiştir. Elde edilmiş olan bu değerlerin 0,70'den büyük olması sebebiyle ölçeklerin güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

4.2. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER VE KORELASYONLAR

Araştırma değişkenlerinin ortalamaları, standart sapmaları ve korelasyonları Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Korelasyon Bulguları

Değişkenler	Ort.	Std. Sapma	1	2	3
1.Lider-üye Etkileşimi	3,74	1,060	1		
2.Algılanan Örgütsel Engel	2,22	,892	-,718**	1	
3.Prososyal Motivasyon	3,95	,887	,649**	-,668**	1
**= 0,01 düzeyinde					

Çizelgedeki bulgular katılımcıların lider-üye etkileşimi ile algılanan örgütsel engel (r= -0,718; p<0,05) arasında negatif yönde, prososyal motivasyon ile arasında (r=0,649, p<0,05) pozitif yönde ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Algılanan örgütsel engel ile prososyal motivasyon arasındaki ilişkinin (r= -0,668, p<0,05) negatif yönde olduğu bulunmuştur.

4.3. HİPOTEZ TESTLERİ

AMOS 24 programıyla hipotez testleri yapılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgular Görsel 2'de gösterilmiştir.

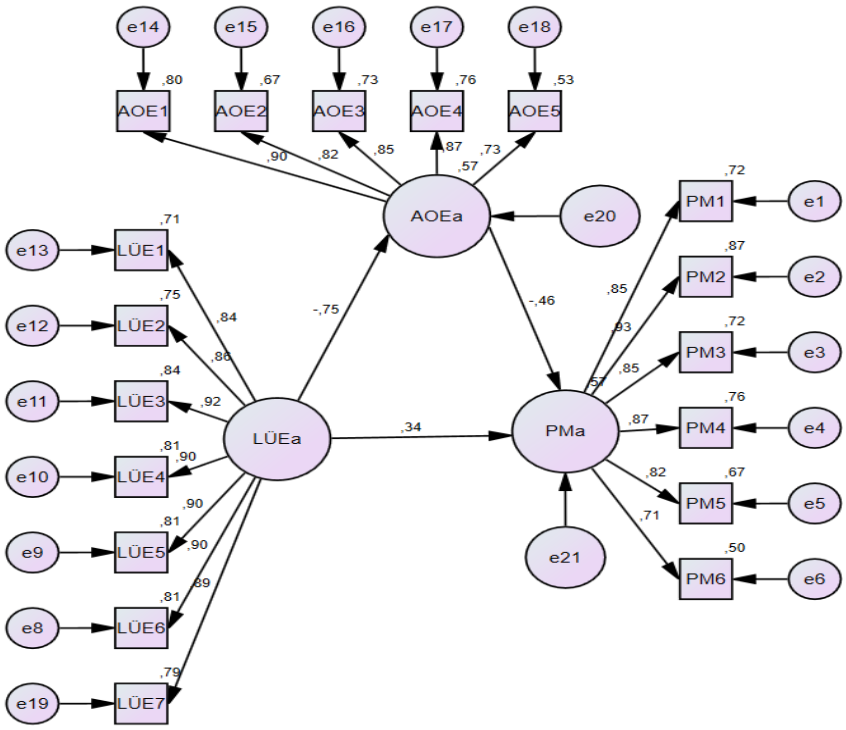

Görsel 2. Hipotez Testi Bulguları

Araştırma hipotezlerinin test edilmesine yönelik olarak yapılan yol analizi sonuçları Çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4. Hipotezlerin Test Edilmesine Yönelik Yol Analizi Sonuçları

	Prososyal Motivasyon			
	B	***S.H.***	***t***	***p***
Algılanan örgütsel engel	-0.46**	0.08	-4.34	0.00
Lider-üye etkileşiminin doğrudan etkisi	0.34**	0.09	4.38	0.00
Lider-üye etkileşiminin toplam etkisi	0.68**	0.07	10.01	0.00
Lider-üye etkileşiminin dolaylı etkisi	0.34**	0.06	0.16	0.00

Sonuçlar incelendiğinde lider-üye etkileşiminin prososyal motivasyon üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir ($\beta = 0,68$, $p < 0.01$). Bu sonuç *"Lider-üye etkileşimi ile prososyal motivasyon arasında pozitif yönde bir ilişki vardır"* yönündeki Hipotez 1'in desteklendiği anlamına gelmektedir.

Araştırmamızın diğer bir hipotezi olan algılanan örgütsel engelin lider-üye etkileşimi ile prososyal motivasyon arasındaki ilişkiye aracılık ettiği yönündeki Hipotez 2'ye ait sonuçlar ($\beta = 0,34$, $p < 0.01$) incelendiğinde bu hipotezin desteklendiği söylenebilir. Aracılığın anlamlılığının kontrol edilmesi için bootstrap metodu kullanılmıştır. Bu metot sayesinde elde edilen güven aralıkları aracı etkinin anlamlılığı hakkında bilgi verir (Preacher & Hayes, 2004). Bootstrap değerleri (en düşük güven aralığı = 0,22; en yüksek güven aralığı = 0,48) kontrol edildiğinde bu değerlerin sıfır içermediği dolayısıyla aracı etkinin anlamlı olduğu belirtilebilir.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada lider-üye etkileşimin prososyal motivasyon üzerindeki etkisinde algılanan örgütsel engelin aracı rolü incelenmiştir. Bu ilişkilerin tespit edilmesinde üretim ve hizmet sektörü çalışanlarından anket yöntemi kullanılarak elde edilen veriler kullanılmıştır. Değişkenlerin aralarındaki ilişki korelasyon analizi ile belirlenmiştir. Regresyon analizi tekniğiyle ise prososyal motivasyon ile lider-üye etkileşimi arasındaki ilişkide algılanan örgütsel engelin aracı rolü ortaya konulmuştur.

Araştırmanın bulguları, prososyal motivasyonun lider-üye etkileşimi ile arasında pozitif yönde, algılanan örgütsel engel ile negatif yönde ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre anket çalışmasına katılan çalışanların liderleri ile arasındaki etkileşim kalitesi arttıkça prososyal

motivasyonlarının arttığı ve algılamış oldukları örgütsel engelin ise azaldığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle çalışanlar yöneticileri ile olumlu yönde etkileşim içinde olduklarında prososyal motivasyonlarının artacağı söylenebilir. Bunlara ek olarak yapılan analizler sonucunda lider üye etkileşimi ile prososyal motivasyon arasındaki ilişkiye algılanan örgütsel engelin aracı değişken olarak dâhil edilmesi, lider üye etkileşiminin prososyal motivasyon üzerindeki etkisini azaltmaktadır. Sonuç olarak prososyal motivasyonun arttırılmasında lider üye etkileşimi önemli bir faktördür. Örgüt ve yöneticilerin prososyal motivasyonu arttırabilmeleri için lider üye etkileşimini arttırmaya, algılanan örgütsel engeli ise azaltmaya önem vermeleri gerekmektedir.

Prososyal motivasyon bireyin kendisinden istenilmediği veya beklenilmediği halde çevresindeki insanlara faydalı olmak için davranışta bulunma güdüsü olarak değerlendirilmektedir. Araştırmalar insanlarda ortaya çıkan bu güdünün iş performası (Grant, 2008)işe gömülmüşlük (Kesen & Akyüz, 2016), örgütsel davranış (Grant & Berg, 2010), iş tatmini (Kjeldsen & Jacobsen, 2013) örgütsel özdeşleşme (Koçak, 2019) arasında pozitif yönde ilişki olduğunu göstermektedir. Prososyal motivasyonu yüksek olan çalışanların genellikle iş arkadaşlarına, yöneticilerine ve diğer çevresindeki insanlara yardımcı olmak için daha fazla çabaladıkları gözlemlenmektedir (Bolino, 1999). Yapılan analizler ve literatürdeki çalışmalar doğrultusunda lider-üye arasındaki etkileşimin prososyal motivasyon için önemli bir faktör olduğu söylenebilmektedir.

Çalışanların prososyal motivasyon seviyelerinin arttırılması son derece büyük öneme sahiptir. Prososyal motivasyonun arttırılmasında ise örgütsel faktörler etkilidir. Bürokrasi ve liderlik gibi örgütsel faktörler prososyal motivasyonun değişimine sebep olmaktadır (Moynihan & Pandey, 2007). Bürokrasiyi azaltıp lider-üye etkileşimini arttırmak çalışanlar üzerinde olumlu etki yaratırken prososyal motivasyonlarını güçlendirecek algılanan örgütsel engelin etkisinin azalmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Bahar, B. (2019). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Sosyal Değişim Kuramı Perspektifinden Etik Liderlik. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(16), 237-242.

Bolino, M. C. (1999). Citizenship and Impression Management: Good Soldiers or Good Actors? *Academy of Management Review*(24), 82-98.

Büyükyılmaz, O., & Yenici, M. (219). Akademisyenlerin Örgütsel Destek ve Lider-Üye Etkileşimi Algılarının Tutumsal Sonuçları. *Yükseköğretim Dergisi*, 496-507.

Cihan, E. H. (2023). *Lider-Üye Etkileşiminde Ego Durumları ve Yaşam Pozisyonlarının İletişim Kalite Düzeyine Etkisi: Özel Sektör Saha Çalışması.* İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Çetin, M., & Maral, M. (2021). Yıkıcı Liderlik ile Algılanan Örgütsel Engel Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5005-5041.

Gibney, R., Zagencyzk, T. J., & F.Masters, M. (2009). The Negative Aspects of Social Exchange An Introduction to Perceived Organizational Obstruction. *Group & Organization Management*, 665-697.

Grant, A. M. (2008). Does intrinsic motivation fuel the prosocial fire? motivational synergy in predicting persistence performance and productivity. *Journal of Applied Pyschology, 1*(93), 48-58.

Grant, A. M., & Berg, J. M. (2010). Prosocial Motivation at Work: When, Why, and How Making a Difference Makes a Difference. *Handbook of Positive Organizational Scholarship* (s. 1-45). içinde Forthcoming in K. Cameron and G. Spreitzer: Oxford University Press.

Grant, A. M., & Sumanth, J. J. (2009). Mission Possible? The Performance of Prosocially Motivated Employees Depends on Manager Trustworthiness. *Journal of Applied Psychology*, 927-944.

Güran, M. (2021). *Öğretmenlerin Psikolojik Sağlamlıkları ile Prososyal Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* Siirt: Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalyar, M. N. (2017). *Psikolojik Sermay, Lİder-Üye Etkileşimi ve Motivasyon Ara Değişkenleri Bağlamında Etik Liderliğin Yaratıcılık ve Performans Üzerindeki Etkisi.* Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karadirek, G. (2023). Çalışanların Prososyal Motivasyonu ile Duygusal Emek Arasındaki İlişkide Örgütsel Özdeşleşmenin Rolü. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 332-350.

Kesen, M., & Akyüz, B. (2016). Duygusal Emek ve Prososyal Motivasyonun İşe Gömülmüşlüğe Etkisi: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Uygulama. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(25), 233-250.

Kjeldsen, A. M., & Jacobsen, C. B. (2013). Public Service Motivation and Employment Sector: Attraction or Socialization? *Journal of Public Administration Research and Theory, 4*(23), 899-926.

Koçak, D. (2019). Algılanan Örgütsel Engel Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması ve İşte Kalma Niyeti Üzerindeki Etkisi. *Business & Management Studies*, 58-77.

Koçak, D. (2019). İstismarcı Yönetimin Prososyal Motivasyon Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracı Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 517-528.

Korsgaard, M. A., Meglino, B. M., & Lester, S. W. (1997). Beyond helping: Do other-oriented values have broader implications in organizations? *Journal of Applied Psychology, 1*(82), 160-177.

Kulualp, H. G., & Sarı, Ö. (2018). Destekleme Davranışşı ve Sosyal Değişim Teorisi Kapsamında Kırsal Turizmin Etkilerinin Değerlendirilmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(1), 643-666.

Moynihan, D. P., & Pandey, S. K. (2007). Th e Role of Organizations in Fostering Public Service Motivation. *Public Administration Review, 1*(67), 40-53.

Pekkan, N. Ü., & Yeloğlu, H. O. (2021). İş Stresi, Algılanan Örgütsel Engel ve Örgütsel Özdeşleşme İlişkisinde Cinsiyetin Merkezi Rolü: Modeller Üzerinden Tartışmalar. *International Journal of Eurasia Social Sciences* , 1298-1315.

Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS Procedures for Estimating Indirect Effects in Simple Mediation Models. *Behavior Research Methods, Instruments & Computers*, *36*(4), 717-731.

Riege, A. (2005). Three-dozen Knowledge-sharing Barriers Managers Must Consider. *Journal od Knowledge Management*, 18-35.

Wagner, B., & Koob, C. (2022). The relationship between leader-member exchange and work engagement in social work: A mediation analysis of job resources. *Heliyon*, 87-93.

Walumbwa, F. O., Mayer, D. M., Wang, P., Wang, H., Workman, K., & Christensen, A. L. (2011). Linking ethical leadership to employee performance: The roles of leader–member exchange, self-efficacy, and organizational identification. *Organizational Behavior and Human Decision Process*, *2*(115), 204-213.

TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doç. Dr. Yunus YILMAZ

Dicle Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0002-6142-2923

Hüseyin SEVİM

Dicle Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0002-2565-0988

ÖZET

Değişen ve gelişen teknoloji beraberinde birçok mesleği de değişime uğratmaktadır. Bu mesleklerden biri olan muhasebe mesleği, dijitalleşmenin getirdiği değişime ayak uydurmak zorundadır. Teknolojik gelişmelerden bulut bilişim ve dijital depolama teknolojisi, herhangi bir mekân ve zaman kısıtlaması olmadan kullanılmaktadır. Bu teknolojiler; verilerin depolanması, güvenli bir şekilde saklanması ve paylaşılması imkânlarını sunmaktadır. Bulut bilişim ve dijital depolama çözümleri, muhasebe meslek mensuplarının zaman ve mekân kısıtı olmadan verilere ulaşmasını sağlamaktadır. Bu sayede hızlı kararların alınmasının yanısıra veri korumanın sağlanması ile veri kaybı riskini azaltmak mümkün olmaktadır. Aynı zamanda, tedarik zinciri yönetimiyle verimlilik artar ve maliyet düşer.

Bu çalışmada, dijitalleşmenin ve teknolojik gelişmelerin muhasebe mesleğine ve meslek mensuplarına etkilerini belirleyerek, mali müşavirlik mesleğinin teknolojik gelişmelerden ne ölçüde yararlandığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Diyarbakır'da faaliyet gösteren 220 muhasebe meslek mensubuna çevrimiçi veya yüz yüze olarak anket uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS yardımıyla analiz edilmiştir. Sonuç olarak, teknolojik gelişmelerin meslek mensupları üzerinde önemli etkilerinin olduğu ve bu değişimlere uyum sağladıkları ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Bulut Bilişim Teknolojisi, Muhasebe Meslek Mensubu, Teknoloji.

THE EFFECTS OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS ON ACCOUNTING PROFESSIONALS

ABSTRACT

Changing and developing technology changes many professions along with it. The accounting profession, which is one of these professions, has to keep up with the change brought about by digitalization. Cloud computing and digital storage technology, which are among the technological developments, are used without any space and time restrictions. These technologies are; provides the opportunity to store, store and share data securely. Cloud computing and digital storage solutions enable professional accountants to access data without the constraints of time and space. In this way, besides taking quick decisions, it is possible to reduce the risk of data loss by ensuring data protection. At the same time, efficiency increases and cost decreases with supply chain management.

In this study, it is aimed to determine the effects of digitalization and technological developments on the accounting profession and members of the profession, and to reveal to what extent the financial advisory profession benefits from technological developments. In this direction, an online or face-to-face survey was applied to 220 professional accountants operating in Diyarbakır and the data obtained were analyzed with the help of SPSS. As a result, it can be stated that technological developments have important effects on the members of the profession and they adapt to these changes.

Keywords: Cloud Computing Technology, Professional Accountant, Technology.

1. GİRİŞ

Değişen teknolojik çağda birçok meslek değişime uğramaktadır. Teknolojideki hızlı değişim ile bilgi önemli bir değer haline gelmiştir. Bu teknolojideki değişim ile beraber muhasebe mesleğinde de teknolojik araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Muhasebe mesleği dijitalleşme ile beraber meydana gelen değişime ayak uydurarak teknolojik gelişmelerden faydalanmalıdır. Değişen teknoloji hayatımıza birçok yenilik getirdiği gibi mesleklerde de önemli değişikliğe yol açmaktadır. Bu teknolojik çağa ayak uydurmak zorunda olan mesleklerden biri de muhasebe mesleğidir. Muhasebe; mesleği gereği işletmelere ait finansal bilgileri kaydeder, sınıflandırır ve raporlar halinde sunar. Tüm bu işlemlerin elle yapılması birçok hata ve hileye yol açacağı için sağlıklı bir raporlama sunulamaz. Bu da işletmeleri zor durumda bırakmaktadır. Hata ve hilelerin en aza indirilmesi için muhasebe mesleğinde mutlaka teknolojik araçlar kullanılmalı böylece hata ve hileler arındırılarak güvenilir finansal raporlar sunulmuş olur. Teknolojideki gelişmeler ile birlikte bilgilerin işlenmesi önemli bir hale gelmiştir. Bu verilerin işlenmesi ve doğru sonuçların elde edilmesi için teknolojinin kullanılması vazgeçilmez hale gelmiştir.

Teknolojik gelişmeler ile beraber muhasebedeki geleneksel kayıt sistemi değişime uğrayarak yerini muhasebe sisteminde kullanılan teknolojik araçlar almıştır. Bilginin kullanıcılara güvenilir ve zamanında ulaştırılması önemlidir. Teknolojideki gelişmeler ile sistemlerde meydana gelen değişimler birçok iş ve işlemleri kolaylaştırmaktadır. Muhasebe mesleği ile ilgilenenler eski usul defter tutma yerine teknolojinin sunduğu imkânları kullanarak e-arşiv faturası, e-irsaliye, e-defter gibi işlemleri teknolojik sistemler kullanarak hata ve hilenin önüne geçip tamamen şeffaf olarak işlemlerini geçekleştirmektedirler. Böylece meslek mensupları zamandan tasarruf ederek verilerin güvenli bir ortamda da saklanmasına imkân sağlamaktadır. Teknolojideki bu değişimden nasibini alan muhasebe mesleği de kendi iş yapısında değişime giderek bu süreçte kendi iş alanında farkındalık oluşturarak müşterilerin muhasebe mesleğine olan güvenini arttırmaya çalışmıştır. Böylelikle muhasebe mesleğinde iş ve işlemlerin en az maliyetle yapılması hızlı, kolay bilgiler sunulmasına imkân sağlamıştır. Tüm bu teknolojik gelişmeler sonucunda muhasebe mesleği değişime ihtiyaç duymaktadır.

2. KAVRAMSAL OLARAK TEKNOLOJİ

Tanım olarak teknoloji; insanların yaşamlarını kolaylaştıran ve onların gereksinimlerine uygun yardımcı araç ve alet üretilmesi için gerekli olan bilgi ve becerilerin tümüdür. Teknolojideki asıl amaç insan yaşamını kolaylaştırmaktır. Teknoloji kavram olarak geniş bir tanım olduğu için bir

kalıp içinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu da teknolojinin sürekli değişim içinde olduğunu göstermektedir. Teknoloji kavramı teknik beceri ve bilgi olarak ifade edilebilir (Tiryakioğlu, 2011).

Teknolojinin muhasebe üzerindeki etkisine bakıldığında dördüncü sanayi devrimi ile birlikte muhasebe mesleğinde şekillenme olduğu ortaya çıkmıştır. Bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ile kağıt ortamındaki veriler tamamen elektronik ortama aktarılmıştır. Böylece elektronik ortamda işlenen verilere daha hızlı ulaşılarak bilgilerin raporlanması, yorumlanması ve güvenli bir şekilde depolanması ile muhasebe mesleği farklı boyutlara ulaşmış olacaktır (Ünal, 2021).

Teknolojinin hayatımıza girmesi ile iş dünyasında hızla bir değişim olduğu görülmektedir. Bu teknolojinin kullanılması muhasebe mesleğinde önemli değişikliğe yol açarak muhasebe mesleğinin yeterlilik ve sorumluluğunu artırmıştır. Bu sayede muhasebeciler şeffaf, güvenli, nitelikli bilgiler elde ederek işletme için gerekli olan bilgileri en güvenilir şekilde sunmaktadır. Muhasebe mesleğinin geleneksel yapısı tamamen değiştirilip, bilgi teknolojisi odaklı sistemler bu teknolojiye entegre edilerek muhasebe mesleğine yeni bir soluk kazandırılmaya çalışılmıştır (Gulin, Hladika, & Valenta, 2019).

Yapay zekâ teknolojisi doğal zekâdan farklı olarak bilgisayarların veya bilgisayar kontrollü robotların, varlıklara ilişkin görevleri yerine getirme yeteneği olarak tanımlanabilir. Bilgisayar sistemi ile oluşturulan bu robotlar insanlar gibi düşünüp, onlar gibi hareket ederek oluşturulmuş (Say, 2018).

Yapay zekâ teknolojisinde bir alt dal olarak karşımıza çıkan makine öğrenmesi yaygın olarak kullanılan yapay zekâ teknolojisinin derin öğrenme modelidir. Derin öğrenme modeli yapay sinir ağları olup beyindeki nöronlara benzetilir. Bu sinir ağı; büyük verilerin analiz edilerek, bunları sınıflandıran bir makine öğrenmesi modeli olarak ifade edilebilir (Deng, 2012).

Yapay zekâ teknolojisi herhangi bir canlı organizmadan faydalanmadan tamamen yapay zekâ teknolojisi araçları ile oluşturulan, insanlar gibi davranarak hareket eden makinelerin geliştirilmesi ile kullanılan teknoloji olarak ifade edilmektedir. Yapay zekâ teknolojisi her mesleği etkilediği gibi muhasebe mesleğini de etkilemektedir. Artık muhasebe mesleği kâğıt kalem kullanma yerine bilgisayarların kullanıldığı bir sisteme geçerek işlemleri elektronik ortamda yapmasını sağlamaktadır (Uçoğlu, 2020).

3. TEKNOLOJİYE GÖRE MUHASEBE MESLEĞİNİN ŞEKİLLENMESİ

Muhasebe mesleğinde meslek mensupları görevini yerine getirirken birçok faktörün etkisinde olmalarına karşın gerek ülkelerinin gerek te işletmelerin ekonomik faaliyetlerinde büyük rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmeler muhasebe meslek mensuplarının yaptıkları birçok işi değiştirmekte ve gelecekteki belirsiz faaliyetlerin belirsizliğinin giderilmesi için de yeniliklere uyum sağlamaktadır. Yapay zeka teknolojisi kağıt ve kalemle olan işlemlerin yerine bilgisayar ve yazılımın etkin kullanıldığı bir mesleğe dönüşecektir (Gacar, 2019).

Teknolojik gelişmelerden bir diğeri de blokchain teknolojisinin kullanılarak, muhasebedeki verilerin güvenli bir şekilde saklanmasını ve ilgili kullanıcılara anlık olarak paylaşılmasını sağlamaktır. Blokchain teknolojisi ile muhasebe işlemleri şeffaf bir biçimde paylaşılırken diğer taraftan gerçekleşen işlemlerin belge, fatura detayları vs. görüntülenebilecek ve işletmenin

kullandığı muhasebe politikalarının sisteme yüklenilmesi ile akıllı sözleşmelere ihtiyaç duyulacaktır. Akıllı sözleşmeler ile bilgiler kaydedilebilecek ve işlemler otomatik olarak yapılıp denetlenmesi de sağlanabilecektir. Blokchain teknolojisinin muhasebe alanında kullanılması, güvenli defterlerle doğrulanmış işlemlerin muhasebe sistemine kaydedilmesini sağlayabilecektir (Kılınç, 2020).

Bulut tabanlı muhasebe yazılımların firmalar tarafından kullanılması; web tabanlı sistemlerin karşılaştırılması ve bu sistemlerin güvenliği ile geleneksel yazılımların karşılaştırılmasında işletmelere verimli bir kontrol sunmaktadır. Tedarikçilere ve personellere uygulamalara giriş yapmak için ofislere gitmeye gerek kalmadan bilgilere herhangi bir yerden erişme imkânı sunulmaktadır. Muhasebe uygulamalarına mobil cihazlar üzerinde de erişme imkânı sağlanarak müşterilerin bilgilerine anında erişme imkânı sunulmaktadır. Bulut bilişim sistemi; şirketlerin kendi bünyelerindeki servis altyapılarını kurmaları yerine, ihtiyaç duydukları hizmetleri bulut bilişim sistemi ile uygun maliyetlerle karşılayabilmelerine fırsat sunmaktadır (Aytekin, Erdoğan, & Kavalcı, 2016).

4. LİTERATÜR TARAMASI

(Eş & Atasoy, 2022) Yaptığı çalışmalarda 403 kişilik bir anket uygulaması yaparak Ankara ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının e-dönüşüm sistemine uyum sağlayıp sağlamadıkları ve e-dönüşüm bilgi düzeylerinin dijitalleşme sonucu kaygı düzeylerini ölçmek için anket uygulamıştır.

(Mert, Güner, & Duyar, 2022), Kahramanmaraş ilinde meslek faaliyetinde bulunan 256 muhasebeci ile teknoloji kullanım seviyelerinin iş tatminleri üzerine etkilerini ölçmek için anket uygulamış olup, analiz sonucunda meslek mensuplarının teknolojiyi kullanım seviyelerinin iş tatminine olumlu etkisi olduğunu tespit etmiştir.

(Şeker & Hoş, 2021), Yaptığı çalışmalarda Çorum ilinde mesleklerini icra eden muhasebe meslek mensuplarına dijital muhasebe uygulamalarını kullanmadaki bakış açılarını ve kullanıma etki eden faktörleri tespit etmek için anket uygulatarak çalışma sonucunda dijital muhasebe uygulamalarının meslek mensupları için faydalı olacağını ve bu uygulamaları kullanma konusunda niyetlerinin olduğu konusunda pozitif yönlü etkilerinin olduğunu tespit etmişlerdir.

(Karasioğlu & Garip, 2019)**,** Çalışmalarında meslek mensuplarının elektronik ortamda muhasebe uygulamalarında karşılaştıkları sorunları tespit etmeyi ve çözüm önerilerini sunmayı amaçlamaktadır. Anket yöntemi kullanılarak SMMM odasına kayıtlı olan 138 muhasebe meslek üzerinden analizler yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda elektronik sistemler ile muhasebe uygulamalarının iş yükünü artırdığını, alanında uzman eleman eksikliğinin olduğu ve mükelleflerin yeterli seviyede bilgilendirilmediği tespit edilmiş olup alt yapı eksiklerinin giderilmesi ve elektronik muhasebe uygulamalarının sürekli eğitimlerin verilmesi önerilmektedir.

(Kulak, 2019), Çalışmasında elektronik dönüşüm uygulamaları kapsamında meslek mensuplarının görüşlerini belirlemek için Yozgat ilinde 104 muhasebe meslek mensupları ile yapmış olduğu araştırmada e-dönüşüm uygulamalarının meslek mensuplarına kariyer fırsatı sunacağı ve teknolojik alt yapı yeterliliğinin sağlaması konusunda ek maliyet oluşturduğu meslek

mensuplarının e-dönüşüm konusunda teknolojik araçları kullanmaya istekli olduğunu ortaya çıkarmıştır.

(Gagar, 2019), Çalışmasında yapay zeka teknolojisinin muhasebe mesleğine ne gibi etkileri olduğunu incelemeye çalışmıştır. Yapay zekâ teknolojisinin getireceği avantaj ve dezavantajları ele alarak muhasebe mesleğini icra eden meslek mensuplarına teknolojiyi kullanarak ne gibi avantajlar elde edeceğini belirtmiştir.

(Gulin, Hladika, & Valenta, 2019), Dijitalleşme ile beraber muhasebe mesleğindeki zorlukları analiz etmişlerdir. Teknolojinin getirdiği yeni konuları açıklamışlardır. Muhasebe mesleği ile uğraşan kişilerin gelecekte karşılaşacakları durumları incelemeye çalışmışlardır. Muhasebe mesleğindeki teknolojik gelişmelerin muhasebede ne gibi değişimlere yol açtığını muhasebecilerin işlerini ne derecede etkilediklerini ve yeni teknolojik araçların kullanımı ile meslek mensupları açısından gerekli olacağını belirtmişlerdir.

(Karajoviç, M.Kim, & Laskowski, 2019), Çalışmalarında blok zincir teknolojisinin muhasebe süreçlerini nasıl değiştirebileceğini incelemişlerdir. Blok zincir teknolojisinin yaygın olarak kullanılmaya başlanması ile ilgili endişelerini gidermek için eleştirilerini ortaya koymuşlar. Muhasebe işlemleri için kullanılan otomasyonların otomatik vergilendirmeye yol açacağını, vergi kaçakçılığını azaltarak meslek mensuplarına önemli oranda muhasebe mesleğine katkı sağlayacağını belirtmişlerdir.

(Türker, 2018), Değişen teknolojik evrende iş dünyasının da beklentilerini karşılayacak küresel anlamda muhasebe mesleğine ilişkin gelişmeleri ele alarak bu alandaki çalışmaları incelemeye çalışmıştır. Bilişim teknolojisindeki gelişmelerin muhasebe mesleği üzerinde önemli değişikliklere yol açacağını dolayısıyla mesleki kuruluşların geleceğe yönelik teknolojilerinin değerlendirilmeye alınması gerektiğini vurgulamıştır.

(Smith, 2018), Blokchain teknolojisinin muhasebe mesleğini nasıl etkilediğini ve sürecin nasıl değiştirileceğini karşılaştırmalı olarak incelemeye almıştır. Blokchain teknolojisi sayesinde işletmelerin orta uzun vadede stratejik hedefler doğrultusunda nasıl başarılı sonuçlar alacağını dile getirmiştir.

(Greenman, 2017)**,** Çalışmasında muhasebecilerin iş tanımlarının 20-30 yıl önceki muhasebecilerden çok farklı bir boyutta farklılaştığını belirtmiştir. Yapay zekâ teknolojisinin muhasebeciler üzerinde birçok yükü ortadan kaldıracağını belirtmiştir. Yapay zekânın gerçekleştireceği rapor hazırlama, kayıt tutma gibi geleneksel işlemlerin dışına çıkarak uzman meslek mensuplarının karmaşık olan mevzuat hükümleri üzerine çalışmalar yapmasını beklemektedir.

5. AMAÇ, KAPSAM VE METEDOLOJİ

Teknolojik gelişmeler her geçen gün farklı uygulamalar ile karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik gelişmelerin her alanı etkilediği gibi muhasebe alanını da etkilediğini görmekteyiz. Bu doğrultuda muhasebe alanında etkisini gün geçtikçe arttıran teknolojik gelişmelerin, muhasebe meslek mensuplarına ne gibi etkilerinin olduğuna, iş süreçlerini nasıl şekillendirdiğine, dijitalleşme ile meslekte oluşan değişimlere değinilmiştir. Çalışmada muhasebe meslek mensubu, mali müşavirlerin muhasebe meslek elemanları ve muhasebe stajyerleri gibi personellerin teknolojik

gelişmelerin mesleğe etkisinin araştırılması amaçlanmaktadır. Teknolojik gelişmelerin personellerin üzerinde bir kaygıya yol açıp açmadığı da anket soruları ile muhasebe meslek elemanlarına anket yolu ile sorularak teknolojik gelişmelere uyum kaygıları ve personellerin mesleğini dijitalleşme nasıl etkilemektedir gibi veriler elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada nicel araştırma deseni uygulanmıştır. Nicel araştırma tasarımı, araştırmacının araştırma değişkenleri arasındaki ilişkiyi test etmesini sağlayacaktır. Ayrıca, araştırmacının bir kavram veya fikrin diğerlerinden daha iyi olup olmadığını değişmez bir şekilde belirlemesini sağlayacaktır. Olayları aydınlatmak, tasavvur etmek ve kontrol etmek amacıyla ölçülen değişkenler arasında var olan ilişkilere ilişkin sorulara da yanıt verebilir. Bu nedenle, nicel araştırma tasarımı, değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel yaklaşımlarla test edilmesine izin verdiği için bu çalışma için uygun bir yöntemdir.

Bu çalışmada çevrimiçi ve yüz yüze anket yöntemi kullanılarak veriler elde edilmiştir. Teknolojik gelişmelerin muhasebe mesleğine ne gibi etkilerinin olduğu araştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın popülasyon büyüklüğü muhasebe meslek odasına kayıtlı 220 muhasebe meslek mensuplarından oluşmaktadır. Çalışmada 220 muhasebe meslek mensupları ile yüz yüze ve çevrimiçi anket uygulaması gerçekleştirilerek anketler yaptırılmaya çalışılmıştır. 220 anket uygulatılmış olup katılımcılar ankete tam katılım göstererek anket tam ve doğru doldurularak geçerli olmuştur.

Araştırmanın evreni muhasebe mesleğinde faaliyet gösteren meslek mensupları YMM, SMMM, muhasebe personellerinden oluşmaktadır. Anket verileri online anket formu ve yüz yüze görüşülerek toplanılmıştır. Araştırmaya 220 kişi katılmıştır. Araştırmanın anketten elde edilen cevaplar (SPSS) aracılığıyla Cronbach Alpha iç tutarlılık testine tabi tutulmuştur. Genel olarak bütün maddelerin Cronbach alfa katsayısı 0,914 anketteki maddelerin kendi içinde tutarlı olduğunu, dolayısıyla oldukça güvenilir olduklarını göstermektedir.

6. ANALİZİ VE BULGULAR

Teknolojik gelişmelerde yaşanan değişimlerin muhasebe meslek mensuplarına etkilerinin analiz edildiği bu anket formunda sorular iki bölüm halinde incelenmektedir. Birinci bölümde katılımcıların demografik özellikleri ikinci bölümde ise teknolojik gelişmelerde yaşanan gelişmelerin muhasebe meslek mensuplarına etkilerini ölçmek amaçlanmıştır. Anket soruları beşli likert ölçeği şeklinde hazırlanmıştır. Anket SPSS 18 programı ile çözümlenmiştir. Bu analiz kısmında frekans analizi Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis Testi gibi analiz test teknikleri kullanılarak çalışma verileri değerlendirilmiştir. Veriler normal dağılım göstermediğinden dolayı parametrik olmayan yani non-parametrik testler uygulanarak sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 1. Normallik Testi Sonuçları

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
ortalama_hesaplama	,132	220	,000	,937	220	,000
a. Lilliefors Significance Correction						

Analizlerin soncundan normallik testlerinin verilerinin normal dağılmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda normal dağılmayan testlerin sonucunda iki analiz yapabiliriz. Bunlardan biri Mann-Whitney ve Kruskal Wallis testlerinin kullanılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Tablo 2: Farkındalık Düzeylerinin Cinsiyet ile Olan İlişkisini Gösteren Mann-Whitney Testi Sonuçları

Değişken	Kategori	N	S.O	S.T	U	P
Cinsiyet gruplarına göre teknolojik gelişmeler ile muhasebe mesleğinde ücret, çalışma saatleri, sosyal hakların iyileşeceği arasında anlamlı bir fark vardır.	Kadın	129	105,82	13650,50	5265,500	,182
	Erkek	91	117,14	10659,50		
Cinsiyet gruplarına göre teknolojik gelişmeler ile muhasebe meslek mensuplarına uyum sağlaması arasında bir fark vardır.	Kadın	129	104,35	13461,50	5076,500	,072
	Erkek	91	119,21	10848,50		
Cinsiyet gruplarına göre teknolojik gelişmeler neticesinde işsiz kalacağı önerisi arasında anlamlı fark vardır.	Kadın	129	99,53	12839,50	4454,500	,002
	Erkek	91	126,05	11470,50		
Cinsiyet gruplarına göre teknolojik gelişmelerin muhasebe mesleğine olumsuz etkilemektedir. Arasında anlamlı fark vardır.	Kadın	129	103,28	13323,00	4938,000	,039
	Erkek	91	120,74	10987,00		
Cinsiyet gruplarına göre teknolojik gelişmeler sayesinde muhasebe mesleğinde ilgi ve istek artacaktır arasında anlamlı bir fark vardır.	Kadın	129	111,13	14336,00	5788,000	,853
	Erkek	91	109,60	9974,00		

Tablo 2'de yer alan bilgilere göre cinsiyet açısından tüm faktörler incelendiğinde hazırlanan ifadelerden sigma (p) değerinin en küçük olan Cinsiyet gruplarına göre teknolojik gelişmeler neticesinde işsiz kalacağı önerisi arasında anlamlı fark vardır. Önerisi 0,05 ($p<0,05$)'den küçük olmasından dolayı ifadeye verilen cevapta anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer ifadelerdeki sigma p değeri 0,05 ($p>0,05$) den büyük olduğu için gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

Kruskal Wallis testinte üç ve daha fazla grupların farkını ölçmek için kullanılan parametrik olmayan testlerden biridir. Bu testte teknolojik gelişmelerin muhasebe meslek mensuplarına etkilerini ölçmek amacıyla eğitim, unvan, çalışma yılları gibi farkları göstererek test sonuçları tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 3. Farkındalık Düzeylerinin Yaş ile Olan İlişkisini Gösteren Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Değişken	Yaş	N	S.O	Ki kare değeri	P
Teknolojik gelişmeler ile muhasebe mesleğinde ücret, çalışma saatleri, sosyal hakların iyileşeceği arasında anlamlı bir fark vardır.	20 yaş ve altı	44	96,42	3,934	,269
	21-40	68	111,18		
	40-50	65	120,28		

	50 yaş ve üstü	43	109,03		
Teknolojik gelişmeler ile muhasebe meslek mensuplarına uyum sağlaması arasında bir fark vardır.	20 yaş ve altı	44	97,25	3,435	,329
	21-40	68	117,88		
	40-50	65	113,81		
	50 yaş ve üstü	43	107,40		
Teknolojik gelişmeler neticesinde işsiz kalacağı önerisi arasında anlamlı fark vardır.	20 yaş ve altı	44	108,53	,958	,811
	21-40	68	108,28		
	40-50	65	108,71		
	50 yaş ve üstü	43	118,73		
Teknolojik gelişmelerin muhasebe mesleğine olumsuz etkilemektedir. Arasında anlamlı fark vardır.	20 yaş altı	44	110,86	,076	,995
	21-40	68	111,99		
	40-50	65	109,19		
	50 yaş ve üstü	43	109,74		
Teknolojik gelişmeler sayesinde muhasebe mesleğinde ilgi ve istek artacaktır arasında anlamlı bir fark vardır.	20 yaş ve altı	44	111,10	2,177	,536
	21-40	68	108,97		
	40-50	65	104,35		
	50 yaş ve üstü	43	121,59		

Tablo 3'teki verilere baktığımızda tüm hipotezlerin sigma (p) değerlerinin 0,05 den büyük olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde katılımcıların yaş faktörlerine göre (sig>0,05) gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

Tablo 4. Farkındalık Düzeylerinin Mesleki Deneyim ile Olan İlişkisini Gösteren Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Değişken	Mesleki deneyiminiz	N	S.O	Ki kare değeri	P
Teknolojik gelişmeler ile muhasebe mesleğinde ücret, çalışma saatleri, sosyal hakların iyileşeceği arasında anlamlı bir fark vardır.	1-5	34	87,81	6,895	,142
	4-10	34	104,71		

	10-20	50	112,26		
	20-30	79	119,30		
	40 ve üstü	23	118,57		
Teknolojik gelişmeler ile muhasebe meslek mensuplarına uyum sağlaması arasında bir fark vardır.	1-5	34	83,88	10,308	,036
	4-10	34	102,72		
	10-20	50	112,39		
	20-30	79	121,03		
	40 ve üstü	23	121,07		
Teknolojik gelişmeler neticesinde işsiz kalacağı önerisi arasında anlamlı fark vardır.	1-5	34	90,31	4,482	,345
	4-10	34	114,25		
	10-20	50	112,70		
	20-30	79	113,81		
	40 ve üstü	23	118,65		
Teknolojik gelişmelerin muhasebe mesleğine olumsuz etkilemektedir. Arasında anlamlı fark vardır.	1-5	34	93,44	7,928	,094
	4-10	34	93,79		
	10-20	50	121,97		
	20-30	79	117,98		
	40 ve üstü	23	109,78		
Teknolojik gelişmeler sayesinde muhasebe mesleğinde ilgi ve istek artacaktır arasında anlamlı bir fark vardır.	1-5	34	82,32	10,948	,027
	4-10	34	116,38		
	10-20	50	105,20		
	20-30	79	120,58		
	40 ve üstü	23	120,35		

Tablo 4’te yer alan verilere göre katılımcıların çalışma yıllarına göre tüm faktörler dikkate alınarak incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar gösterilmektedir. Tablodaki verilere göre Teknolojik gelişmeler ile muhasebe meslek mensuplarına uyum sağlaması arasında bir fark vardır. İle Teknolojik gelişmeler sayesinde muhasebe mesleğinde ilgi ve istek artacaktır arasında anlamlı bir fark vardır. Hipotezleri ifadelerinin sigma (p) değerinin 0,05 ‘ ten büyük olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlara göre bunların 0,05 ten büyük olduğu anlam farklılığının olmadığı görülmüştür.

7. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında, teknolojik gelişmelerin muhasebe meslek mensuplarına ne gibi etkileri olduğu ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, 220 muhasebe meslek mensubuna sorular yöneltilmiş ve verdikleri cevaplar doğrultusunda analizler yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda veriler normal dağılmadığı için non-parametrik analizler uygulanmıştır. Non-parametrik testlerden mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır.

Cinsiyet açısından verilen cinsiyet gruplarına göre teknolojik gelişmeler neticesinde işsiz kalacağı önerisi arasında anlamlı fark vardır. Önerisi 0,05 ten küçük olduğu için aralarında anlamlı bir fark olduğu ortaya konmuştur. Ancak diğer hipotezlerin 0,05 ten büyük olması sebebi ile aralarında anlam farklılığı olmadığı sonucuna varabiliriz. Yaş açısından hipotezlerimizi incelediğimizde verilen tüm önermelerin 0,05 ten büyük olduğu için aralarında anlam farklılığı olmadığı sonucuna varabiliriz.

Eğitim açısından hipotezleri incelediğimizde sigma (p) değerinin 0,05 ten büyük olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde katılımcıların eğitim düzeylerine göre verilen ifadeler cevaplar arasında anlamlı farklılıklar olmadığı şeklinde yorum yaparak sonuca ulaşabiliriz. Unvan açısından hipotez önermelerini incelediğimizde verilen tüm önermelerin 0,05 ten büyük olduğu için aralarında anlam farklılığı olmadığı sonucuna varabiliriz. Mesleki deneyime göre hipotez önermelerini incelediğimizde verilen tüm önermelerin 0,05 ten büyük olduğu için aralarında anlam farklılığı olmadığı sonucuna varabiliriz. Teknolojik gelişmelerin muhasebe meslek mensupları üzerine etkisi adlı çalışmanın hipotezler arasında anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Katılımcıların bir kısmı muhasebe mesleğinde değişime açık olduklarını ve bu değişime kolaylıkla ayak uydurabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcılar teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek meslekte gereken bilgilere kolaylıkla adapte olmaktadır. Teknolojik gelişmelerin muhasebe mesleğine kolaylıklar sağladığını daha fazla iş yükünü ortadan kaldırmaktadır. Katılımcılar teknolojik gelişmeleri her zaman desteklediklerini belirtmişlerdir. Teknolojik gelişmelerin meslek mensuplarına her zaman fırsat ve kariyer alanı oluşturduklarını ifade etmektedirler. Teknolojik haberleri her zaman takip ederek mesleğimiz ile ilgili kolaylık sağlayan teknolojilerden haberdar olduklarını ifade etmektedirler. Teknolojik gelişmelerin rekabeti ortadan kaldırdığını muhasebe mesleğine daha fazla saygınlık kazandırdığını bu teknolojiye kolaylıkla adapte olacaklarını meslekte çalışma azim ve isteklerinin artacağını muhasebe mesleğinde sorunların ortadan kalkacağını teknoloji ile beraber muhasebe mesleğinde yeni bir dönüşüm olacağı sonuçlarına varılabilir.

KAYNAKÇA

Aytekin, A., Erdoğan, Y., & Kavalcı , K. (2016). Yeni Bir İş Modeli : Muhasebe Alanında Bulut Bilişim. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1-17.

Deng, L. (2012). Three Classes of Deep Learning Architectures and Their Applications: A Tutorial Survey. *APSIPA Transactions on Signal And Information Processing.*

Eş, A., & Atasoy, A. (2022). Dijitalleşmenin Muhasebe Meslek Mensuplarına Etkisi : Ankara ili örneği . *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi* , 247-279.

Gacar, A. (2019). Yapay Zekâ ve Yapay Zekânın Muhasebe Mesleğine Olan Etkileri: Türkiye'ye Yönelik Fırsat ve Tehditler. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* , 1-6.

Gagar, A. (2019). Yapay Zekâ ve Yapay Zekânın Muhasebe Mesleğine Olan Etkileri: Türkiye'ye Yönelik Fırsat ve Tehditler. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 389-394.

Greenman, C. (2017). "Exploring the Impact of Artificial Intelligence on the Accounting Profession. *Journal of Research in Business Economics and Management (JRBEM)*, 1451-1454.

Gulin, D., Hladika, M., & Valenta, İ. (2019). Digitalization and the Challenges for the Accounting Profession. *Business Administration & Business Economics, Marketing, Accounting*, 502-511.

Karajoviç, M., M.Kim, H., & Laskowski, M. (2019). Thinking outside the Block: Projected Phases of Blockchain Integration in the Accounting Industry. *Australian Accounting Review*, 319-330.

Karasioğlu, F., & Garip , O. (2019). E-Muhasebe Uygulamalrı Kapsamında Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerieleri : Karaman'da Bir Araştırma . *Sosyal BİlİImler Meslek Yüksekokulu DergİSi*, 1-14.

Kılınç, Y. (2020). Blokhain Teknolojisi: Muhasebe ve Denetim Mesleği Açıısndan Bir İnceleme. *Muhasebe ve Vergi uygulamaları dergisi*, 1-23.

Kulak, A. (2019). Muhasebede E Dönüşüm. *Yüksek Lisans Tezi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Mert, H., Güner, M., & Duyar, G. (2022). Dijitalleşme Sürecinin Gelişimi ve muhasebe Uygulamalarına Etkileri Yönünden İstanbul İlinde SMMM'ler Üzerinde Bir Araştırma . *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* , 1-24.

Say, C. (2018). İstanbul: 50 soruda yapay zeka, Renk Basım Yayın ve Filmcilik Ltd. Şti,.

Smith, S. (2018). Blockchain Augmented Audit–Benefits and Challenges for Accounting Professionals. *The Journal of Theoretical Accounting Research*, 117-137.

Şeker, Y., & Hoş, S. (2021). Muhasebe Meslek Mensuplarının Dijital Muhasebe Uygulamalarını Kullanımlarına İlişkin Bir Araştırma . *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 1-20.

Tiryakioğlu, M. (2011). Teknoloji transferi, teknoloji yoksuluğumu ? *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 169-199.

Türker, M. (2018). Dİjİtalleşme Sürecİnde Küresel Muhasebe MesleğİnİN YenİDen Şekİllenmesİne Bakiş. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* , 1-34.

Uçoğlu, D. (2020). Yapay zeka teknolojisinin muhasebe mesleğine ve eğitimne etkileri . *Dergi park* , 1-16.

Ünal, U. (2021). Teknolojik Gelişmelerin Muhasebeye Etkilerinin İncelenmesi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

MEDİKAL TURİZMİN ULUSLARARASI LİTERATÜRDE ANAHTAR KELİME AĞI VE BİBLİYOGRAFİK EŞLEŞTİRME ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Prof. Dr. Aykut EKİYOR
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, - 0000-0002-7718-9329
Gözde KARADEMİR
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, - 0000-0002-9128-3020

ÖZET

Bu çalışma, uluslararası literatürde Medikal Turizm kavramı altında yürütülen akademik çalışmaların Anahtar Kelime Ağ Analizi ve Bibliyografik Eşleştirme analizi kullanılarak incelenmesi amacıyla yürütülmüştür. Söz konusu yöntemler aracılığıyla alanda etki büyüklüğü bulunan kavram, yazar, dergi ve eserlerin belirlenerek ilerleyen yıllarda aynı alanda yapılacak çalışmalara referans oluşturulması amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler, Scopus veri tabanı üzerinden sağlanmış olup 2002-2022 yılları arasında başlık, özet ve anahtar kelimelerinde "Medikal Turizm" anahtar kelimesini içeren uluslararası 1.863 çalışma örneklem olarak ele alınmıştır. Anahtar Kelime Ağ Analizi sonuçları, özellikle çalışmaların medikal turizm alt türlerinin ayrı başlıklar altında çalışmalara konu edildiğini göstermektedir. Ayrıca belirli ülkeler çalışmalarda tekil çalışma alanı olarak ele alınmakla birlikte küreselleşme, müşteri algısı, tatmini gibi kavramlar ile sağlık turizm altyapılarını ele alan anahtar kelimeler literatürde en fazla etki büyüklüğüne sahip olan kavramları oluşturmaktadır. Bibliyografik eşleştirme analizi sonuçları ise V.A. Crooks, J. Synder ve R. Johnston gibi yazarların diğer çalışmaların bibliyografyalarında en sık kullanılan kişiler olmakla birlikte John Connell tarafından yazılan bazı çalışmaların eser bağlamında alanda en fazla etki büyüklüğüne sahip eserler olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Elde edilen bulgular Medikal Turizm kapsamında yapılan çalışmaların belirli yazarlar bağlamında kümelenme gösterdiğini ve alana katkı sunmak isteyen araştırmacılar için belirli referans noktalarının varlığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Medikal Turizm, Anahtar Kelime Ağ Analizi, Bibliyografik Eşleştirme Analizi, Scopus.

A REVIEW OF MEDICAL TOURISM IN INTERNATIONAL LITERATURE WITH KEYWORD CO-OCCURRENCE AND BIBLIOGRAPHIC COUPLING ANALYSIS

ABSTRACT

This study was conducted to examine the academic studies conducted under the concept of Medical Tourism in the international literature using Keyword Co-Occurrence Analysis and Bibliographic Coupling Analysis. Through these methods, it is aimed to determine the concepts,

authors, journals, and works with impact size in the field and to create a reference for future studies in the same field.

The data obtained within the scope of the study were gathered from the Scopus database and 1,863 international studies containing the keyword "Medical Tourism" in the title, abstract and keywords between 2002 and 2022 were taken as a sample. Keyword Co-Occurrence Analysis results show that medical tourism sub-types are the subject of studies under separate headings. In addition, although certain countries are addressed as single study areas in the studies, concepts such as globalization, customer perception, satisfaction and keywords addressing health tourism infrastructures constitute the concepts with the highest impact size in the literature. The results of the Bibliographic Coupling Analysis show that while authors such as V.A. Crooks, J. Synder and R. Johnston are the most frequently used authors in the bibliographies of other studies, some of the works written by J. Connell stand out as the works with the highest impact size in the field in terms of works. The findings obtained indicate that the studies conducted within the scope of Medical Tourism show clustering in the context of certain authors and that there are certain reference points for researchers who want to contribute to the field.

Keywords: Health Tourism, Medical Tourism, Keyword Co-Occurrence Analysis, Bibliographic Coupling Analysis, Scopus.

GİRİŞ

Medikal turizm, bireylerin yurt dışında sağlık hizmeti aradığı ve aldığı bir turizm türüdür. Sağlık hizmetlerinin yabancı ülkelerde daha düşük fiyat ve daha yüksek kalitede bulunması nedeniyle tercih edilmektedir. Medikal turizm alanında yapılan akademik çalışmalar, bu kavramın ekonomik, sosyal ve sağlık üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu çalışmalarda medikal turizm sektörünün büyüme eğilimleri araştırılmakta, farklı ülkelerdeki medikal turizm hizmetleri karşılaştırılmakta ve medikal turizm hizmetlerinin sunduğu sağlık avantajları incelenmektedir. Sonuç olarak, medikal turizm alanında yapılan akademik çalışmaların sayısı her geçen gün artmakta ve araştırmalar için yeni yollar açılmaktadır. Medikal turizm hizmeti sunan ülkelere sağladığı ekonomik faydaların yanı sıra görünürlük açısından da turizm endüstrisine hizmet etmektedir. Bu nedenle ilgili alanda yapılan çalışmalar medikal turizm kavramını çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır.

Medikal turizm hizmetleri kozmetik cerrahi, diş hekimliği, kalp cerrahisi, doğum öncesi bakım ve tedavi gibi çeşitli hizmetleri kapsamaktadır. Özellikle Batı ülkelerinde yüksek maliyetler nedeniyle erişilemeyen sağlık hizmetlerinin yurt dışında çoğu zaman daha düşük maliyetle ve daha yüksek kalitede sunulabilmesi, bu ülkelerde yaşayan ve alım gücü nispeten daha yüksek olan bireyleri bu hizmetleri farklı ülkelerden almaya yöneltmektedir.

Son yıllarda medikal turizme artan ilgi, akademik araştırmalarda da bu kavramı ele alan çalışmaların artmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, ilgili literatürün kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesi, bağlamın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacak ve gelecekteki çalışmalarda daha güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Bu çalışma, medikal turizm alanında yapılan uluslararası çalışmaları inceleyerek bu ihtiyacı karşılamayı amaçlamaktadır. Bu sayede ilgili literatürde öne çıkan eserler ve yazarlar tespit edilerek gelecek araştırmalarda ihtiyaç duyulacak

literatür için bir çerçeve oluşturulacaktır. Ayrıca, bu çalışmanın özgünlüğü, daha önce yerel literatürde bu kapsamda ve analiz metoduyla bir çalışma yapılmamış olmasıdır.

Çalışma kapsamında öncelikle kavramsal çerçeve tartışılacak, devamında ise araştırmanın amacı ve metodolojisi paylaşılacaktır. İzleyen bölümde araştırma bulgularına yer verilecek olup son olarak elde edilen bulgular ışığında sonuçlar paylaşılacak ve araştırmanın kısıtları ile ilerleyen yıllarda yapılabilecek iyileştirmeler aktarılacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Medikal turizm, sağlık hizmetlerinin özellikle yabancı uyruklu kişilere sunulduğu bir turizm türü olarak hem turizm hem de sağlık sektörüne önemli katkılar sağlamaktadır. Turizm sektörünün büyümesine ve istihdam olanaklarının artmasına katkıda bulunurken, sağlık sektöründe de yeni iş olanakları sunmaktadır (Yardan vd., 2014). Ancak yurtdışında sağlık turizmi hizmetlerinin sunulması bazı etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Örneğin, yurt dışında sağlık turizmi hizmeti alan bireylerin sağlık durumlarının izlenmesi ve takibinde zorluklar yaşanabilmektedir. Ayrıca, medikal turizm hizmetlerinin sunduğu sağlık avantajlarının yanı sıra, bu hizmetlerin sunulduğu ülkelerin sağlık sistemlerine ve sağlık personeline de yük getirdiği görülmektedir. Bu nedenlerle medikal turizm hizmetlerinin hem turizm hem de sağlık sektörleri tarafından dikkatle yönetilmesi gerekmektedir (Özer ve Sonğur, 2012) .

Sağlık Turizmi, genel olarak, bireylerin kendi ülkelerindeki sağlık hizmetlerine erişimdeki eksiklikler nedeniyle sağlık hizmetlerine erişmek amacıyla yurt içinde veya yurt dışında başka bir yere seyahat etmeleri olarak tanımlanmaktadır. Sağlık turizmi genellikle uluslararası seyahatleri kapsamakla birlikte, özellikle şehirlerarası seyahatler bağlamında bir ülke içinde de gerçekleşebilir. Bireylerin sağlık turizmini tercih etmelerinde genellikle yerel sağlık hizmetlerinin yüksek maliyetleri ve uzun bekleme sürelerinin yanı sıra sağlık hizmetlerini farklı bir yerde boş zaman seyahatiyle birleştirme fırsatı da etkili olmaktadır (Connell, 2006).

Sağlık turizmi, bireylerin kendi ülkeleri dışında sağlık hizmeti almak için gerçekleştirdikleri seyahatleri ifade etmektedir. Bireyler ve sağlık sigortası şirketleri artık sağlık sorunlarını çözerken sadece kendi ülkelerindeki doktorları ve fiyatları değil, aynı zamanda en iyi çözümleri ve en düşük maliyetli seçenekleri de göz önünde bulundurmaktadır. Bu nedenle "sağlık turizmi" terimi, bireylerin yabancı ülkelerde tıbbi tedavi ve prosedürler aramaları olgusunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Söz konusu kavram, elektif ameliyatlar, özel tedaviler, sağlıklı yaşam inzivaları, diş prosedürleri, doğurganlık tedavileri ve daha fazlası gibi çok çeşitli sağlık hizmetlerini içermektedir (Hanefeld vd., 2014).

Bu bağlamda ilgili literatürün incelenmesi ve derinlemesine analizi alana katkı sunma gayesinde olan araştırmacılar için önem bir yük getirmektedir. Bu çalışma ile uygulanan analiz yöntemleri sonucunda alanda öne çıkan eser, yazarlar ve dergilerin oluşturduğu bir referans noktası oluşturulması amaçlanmakta olup bu sayede araştırmacıların literatür tarama verimliliğinin arttırılması amaçlanmaktadır.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın Amacı ve Problemi

Bu çalışmanın amacı uluslararası literatürde Medikal Turizm kavramı altında yürütülen akademik çalışmaların Anahtar Kelime Ağ Analizi ve Bibliyografik Eşleştirme analizi kullanılarak incelenmesidir. Söz konusu yöntemler aracılığıyla alanda etki büyüklüğü bulunan kavram, yazar, dergi ve eserlerin belirlenerek ilerleyen yıllarda aynı alanda yapılacak çalışmalara referans oluşturulması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında uluslararası literatürde Medikal Turizm kavramı altında yayınlanmış akademik çalışmalar incelemeye alınmış ve araştırma problemi olarak ise Anahtar Kelime Ağ Analizi ve Bibliyografik Eşleştirme Analizi yardımıyla alana katkı sunmak isteyen araştırmacıların literatür taraması verimliliklerinin arttırılıp arttırılamayacağı cevaplanmaya çalışılmıştır.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak *Anahtar Kelime Ağ Analizi (Keyword Co-Occurence Network Analysis - KCN)* ve *Bibliyografik Eşleştirme Analiz (Bibliographic Coupling Analysis)* yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu analizler bibliyometrik analiz çalışmalarında farklı yaklaşım metotları uygulanan analiz yöntemleridir.

Anahtar Kelime Ağ Analizi, metin veri kümesindeki belirli bir anahtar kelimenin diğer anahtar kelimelerle ne sıklıkta birlikte geçtiğini veya güçlü bir ilişkisi olduğunu belirlemek için istatistiksel yöntemler kullanan bir analiz yöntemidir (Yuan vd., 2022). Bu analiz, metindeki kelimelerin sıklığını veya yakınlığını temel alarak anahtar kelimeler arasındaki ilişkinin gücünü belirler. Oluşturulan ağlarda her bir anahtar kelime bir düğümü temsil ederken, anahtar kelimeler arasındaki ilişkiler ise bağlantıları temsil eder. Bu ağ yapısı, ağ analizi algoritmalarının uygulanabileceği ve ağdaki merkezi anahtar kelimeleri, ilişkili anahtar kelime kümelerini ve diğer örüntüleri belirlemek için kullanılabilmektedir (Radhakrishnan vd., 2017). Görsel-1'de sunulduğu üzere farklı iki eserde kullanılan anahtar kelimeler düğümler ile temsil edilirken kullanım birlikteliği ise bağlantılar ile gösterilmektedir. Kullanım birlikteliği arttıkça bağlantı kalınlığı artmaktadır.

Bibliyografik Eşleştirme Analizi aynı veya benzer referanslara atıfta bulunan belgelerin tanımlanmasını içermekte olup analizin temel mantığı benzer bir referans kümesine atıfta bulunan iki farklı akademik çalışma bulunuyorsa, içerik veya araştırma konusu açısından ilişkili olma ihtimallerinin yüksek olduğu üzerine kuruludur (Jarneving, 2007). Araştırmacılar, belgeler arasında atıfta bulunulan referanslardaki örtüşmeyi ölçerek bir araştırma alanının entelektüel yapısını ortaya çıkarabilir ve farklı yayınlar arasındaki ilişkileri belirleyebilmektedir. Söz konusu analizi yapmak için, bibliyografik referanslarıyla birlikte bir akademik belge koleksiyonu toplanmakta ve referansların bir belgeden diğerine bağlantıları incelenmektedir. Analiz, belgeler arasındaki paylaşılan referanslara odaklanmakta ve belgeler arasındaki bibliyografik bağlantı derecesini ölçmek için bir benzerlik veya güç ölçüsü atamaktadır. Ortaya çıkan bibliyografik ağ, düğümlerin belgeleri ve bağlantıların bibliyografik bağlantılarının gücünü temsil ettiği bir ağ grafiği olarak görselleştirilmektedir. Bibliyografik bağlantı analizi, bilimsel literatürün yapısı,

bilginin yayılımı ve farklı araştırma makaleleri arasındaki ilişkiler hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır (Boyack ve Klavans, 2010).

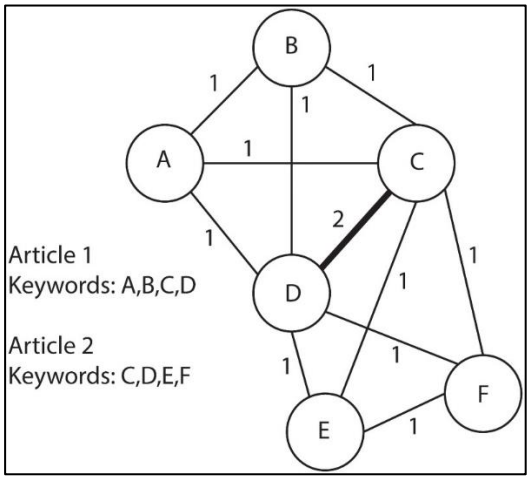

Görsel 1: Anahtar Kelime Ağ Analizi Basit Gösterimi
Kaynak: (Radhakrishnan vd., 2017)

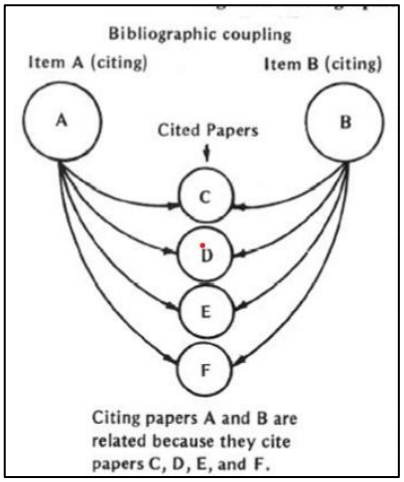

Görsel 2: Bibliografik Eşleştirme Gösterimi
Kaynak: (Garfield, 2001)

Medikal Turizm kavramına ilişkin yürütülen çalışmada analiz verileri Scopus[1] veri tabanı üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın gözlem aralığı 2002 ile 2022 yılları arası seçilmiş olup gözlem aralığı öncesi dönemde ilgili kavrama ilişkin yürütülen akademik çalışmalar sınırlı sayıdır. Bu durum temel nedeni özellikle tıbbi alanda gelişen teknolojiler ve ulaşım olanaklarında yaşanan ilerleme tıbbi tedavi amacıyla seyahat etme anlamında kullanılan kavrama ilişkin çalışmaların son yıllarda artış eğilimi içinde olmasına neden olmuştur. İlgili veri tabanında yer alan ve Medikal Turizm kavramına ilişkin çalışmalara ulaşılması amacıyla şu kısıtlar kullanılmıştır;

- Başlık, Özet veya Anahtar Kelimeler içinde ***"Medikal Turizm"*** kavramına yer verilmiş olması,
- "Medikal Turizm" kavramının tek bir değer olarak aranması,
- 2002 yılları ve 2022 yılları arasında yayınlanmış olması,
- Ayrıca bir kısıt kullanılmamıştır.

Söz konusu kısıtlar öncesinde yalnızca Medikal Turizm araması sonucu 4 binin üzerinde çalışma sonucuna ulaşılırken ilgili kısıtların uygulanması neticesinde 1.863 eser analizler kapsamında kullanılmak üzere çalışma örneklemine alınmıştır.

Scopus veri tabanında detaylı arama ve sorgu parametresi yazılabilen "Advanced Search[2]" alanında şu sorgu parametresi yazılmıştır;

TITLE ("Medical Tourism") OR ABS ("Medical Tourism") OR AUTHKEY ("Medical Tourism") AND PUBYEAR > 2001 AND PUBYEAR < 2023

İlgili parametrede TITLE; akademik çalışmaların başlık bölümlerini, ABS; akademik çalışmaların özet/abstract bölümlerini, AUTHKEY; akademik çalışmalarda yazarlarca belirlenmiş olan anahtar

[1] https://www.scopus.com/search (Erişim Tarihi. 22.12.2022)
[2] https://tinyurl.com/scopussonucu (Erişim Tarihi: 22.12.2022)

kelime alanını ifade etmektedir. Ayrıca yıl kısıtı da ilgili parametreye 2002-2022 yıllarını içerek şekilde dahil edilmiştir.

Çalışma kapsamında seçilen örnekleme ilişkin analizler bibliyometrik ağlar oluşturmak ve görselleştirmek için ücretsiz sunulan yazılım aracı *VOSwiever*[3] aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki bölümde analiz sonuçlarına ilişkin elde edilen ağ grafikleri ile analiz birimine bağlı olarak ulaşılan alt kırılım bilgilerine ilişkin çizelgelere yer verilecektir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Anahtar Kelime Ağı Analizi

Akademik çalışmalarda çalışmaya özgü olarak seçilen anahtar kelimeler genel anlamda çalışmada ele alınan temel değişkenler ve olguları ifade etmektedir (Paduraru vd., 2022). Bu kapsamda çalışmalara ilişkin yürütülen bibliyometrik analizlerde sıklıkla anahtar kelimelere ilişkin ağ yapısı ortaya konulmaktadır. Bu sayede ilgili alanda en fazla tercih edilen anahtar kelimeler ve buna bağlı çalışılan olgular ön plana çıkartılmaktadır. Anahtar kelimeler ile yapılan ve ilişki yapısını ortaya koyan ağ analizinde herhangi bir yayında birlikte yer alan anahtar kelimelerin yoğunluğu ile benzer şekilde gözlem aralığında kullanılan diğer anahtar kelimeler ile arasındaki ilişki incelenmektedir (Garrigos-Simon vd., 2018). Vosviewer uygulamasında *"Co-occurrence"* analiz yöntemi ve *"Author Keyword"* birimi seçilmiştir.

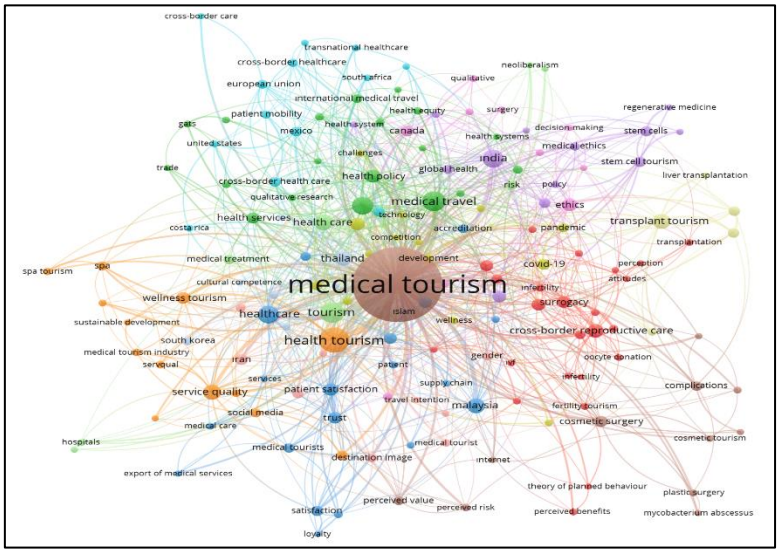

Görsel 3: Anahtar Kelime Ağ Analizi Sonuçları

Anahtar Kelime Ağ Analizi kapsamında gözlem aralığında yer alan çalışmalarda kullanılan 3.873 farklı anahtar kelime analiz edilmiştir. Bu bağlamda en az 5 kere kullanılan kelimeler filtrelenmiş ve 168 farklı ve birbiri ile bağlantılı anahtar kelimeye ulaşılmıştır. Görsel-3'te herhangi bir noktanın büyüklüğü alanda en fazla kullanılan anahtar kelimeyi ifade ederken, bağlantılar ve bağlantıların kalınlığı birlikte kullanılma durumunu ifade etmektedir. Beklenildiği üzere alanda en sık kullanılan kelimeler Medical ve Health Tourism kavramlarıdır. Söz konusu kavramları Medical Travel, Tourism ve Healthcare anahtar kelimeleri izlemektedir.

[3] https://www.vosviewer.com/ (Erişim Tarihi: 22.12.2022)

Çizelge 2: Bağlantı Gücü En Yüksek İlk 10 Anahtar Kelime

Anahtar Kelimeler	Sıklık	Toplam Bağlantı Gücü
medical tourism	709	522
health tourism	80	66
medical travel	49	45
tourism	55	44
globalization	40	39
healthcare	41	36
ındia	41	36
health care	31	29
malaysia	29	28
service quality	29	28

Çizelge-1'de anahtar kelime ağ analizi sonucu elde edilen ve bağlantı gücü en yüksek ilk 10 kelime sıralanmıştır. Üst çatı kavramsal anahtar kelimeler alanda en sık kullanıma sahipken özellikle küreselleşme ve servis kalitesi kavramları da kendisine yer bulmuştur. Çizelgeden elde edilen bir diğer önemli bulgu ise Medikal Turizm anlamında ön plana çıkan ülkelerden Hindistan ve Malezya çalışmalarda en sık kullanılan anahtar kelimeler arasında yer almıştır.

Bibliyografik Eşleştirme Analizi

Akademik çalışmalarda çoğunlukla ortaya konulan pek çok fikir ve olgu kendinden önceki çalışmalar tarafından da tartışılmıştır. Bu bağlamda her bir özgün çalışma belirli oranda üzerinde atfedilen konunun öncesinde inşa edilmiş yapısının üzerinde bir taş koymaktadır. Bu kapsamda akademik çalışmalarda yararlanılan ve çalışmanın çıkış noktasında ele alınan önceki çalışmalara kaynakçalarda yer verilmektedir. Bu noktadan hareketle bibliyometrik analiz yöntemiyle ele alınan konuya ilişkin çalışmalarda yer verilen kaynakçaların birbirleriyle ne oranda örtüştüğü ayrıca ele alınmaktadır (Donthu vd., 2021).

Bibliyografik Eşleşme analizi kapsamında VOSviewer uygulaması üzerinden *"Bibliografic Coupling"* analiz türü seçilmiş ve analiz birimi olarak sırasıyla *"Document (eser), source (dergi) ve author (yazar)"* seçilmiştir.

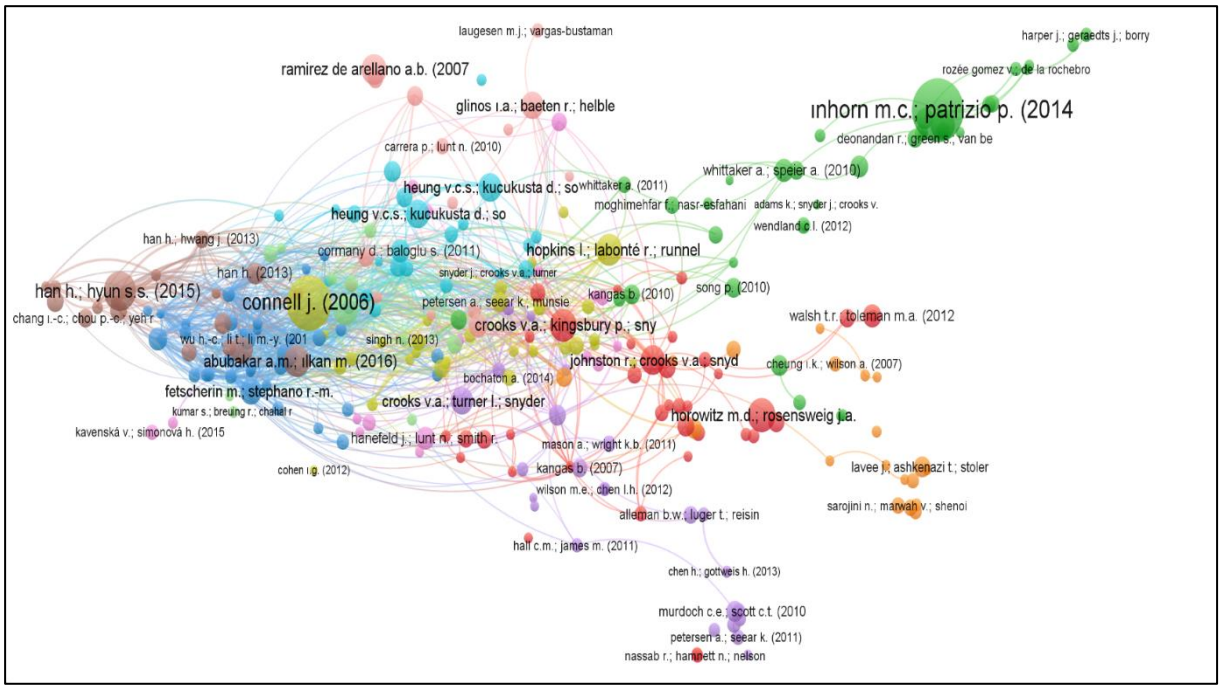

Görsel 4: Eser Kırılımında Bibliyografik Eşleştirme Analiz Sonucu

Eser bağlamında yapılan Bibliyografik Eşleştirme analizi sonuçlarına göre 1.863 eser içinde en az 25 kez alıntılanan eserler filtrelenmiş ve 326 eser analiz kapsamına alınmıştır. Birbirleri ile ilişki barındıran eser sayısı ise 265 olarak tespit edilmiş ve Görsel-4'te söz konusu eserler arasındaki ilişki görselleştirilmiştir. Görselde herhangi bir noktanın büyüklüğü alanda en fazla yararlanılan kaynağı gösterirken, bağlantılar ve bağlantıların kalınlığı ise herhangi bir üçüncü çalışma kaynakçasında birlikte kullanılma durumunu ifade etmektedir. Bu anlamda Inhorn and Patrizio (2015) ile Connell (2006) tarafından yazılan eserler Medikal Turizm çalışmalarında en sık atıf yapılan çalışmalar olmuştur.

Çizelge 2: Kaynakçalar Bağlamında En Güçlü Literatür Ağını Barındıran İlk 10 Eser

Eser	Atıf Sayısı	Bağlantı Gücü
John and Larke (2016)	26	248
Taheri vd. (2021)	46	177
Wang (2012)	88	166
Cham vd. (2021)	55	165
Han (2013)	104	152
Wongkit and McKercher (2013)	38	134
Nilashi vd. (2019)	115	127
Ormond (2011)	44	127
Hudson and Li (2012)	50	126

Çizelge-2'de Medikal Turizm literatürüne ilişkin en güçlü literatür bağını içeren ilk 10 esere yer verilmiştir. İlgili eserlerin kaynakçalarında yer alan çalışmalar bibliyografik eşleşme anlamında çok sayıda eser barındırmakta olup alanda en sık atıf yapılan çalışmalar anılan çizelgedeki eserlerin kaynakçalarında alıntılanmıştır. John and Larke (2016) tarafından yapılan *"An Analysis of Push and Pull Motivators Investigated in Medical Tourism Research Published From 2000 to 2016"* çalışmasının kaynakçası alandaki en güçlü literatür background barındırmaktadır.

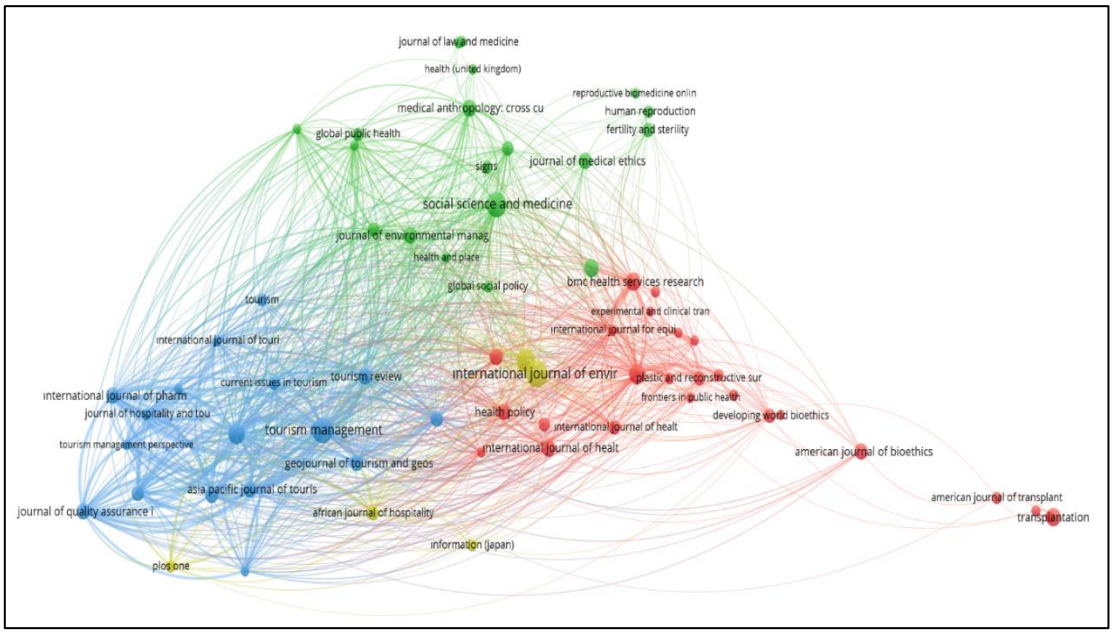

Görsel 5: Dergi Kırılımında Bibliyografik Eşleştirme Analiz Sonucu

Bir sonraki adımda Bibliyografik Eşleştirme analizi dergi bağlamında yapılmıştır. Çalışma örnekleminde yayınlanan akademik çalışmalar 874 farklı dergide yayınlanmıştır. Analiz kapsamında dergi en az 5 yayını bulunan dergiler filtrelenmiş ve 71 dergi analiz kapsamına alınmıştır. Birbirleri ile ilişki barındıran dergi sayısı ise 66'dır. Görsel-5'te herhangi bir noktanın büyüklüğü alanda en fazla yararlanılan eserleri barındıran dergileri gösterirken, bağlantılar ve bağlantıların kalınlığı herhangi bir üçüncü çalışma kaynakçasında birlikte kullanılma durumunu ifade etmektedir. Görseldeki renklendirmede görüldüğü üzere dergiler 4 farklı alt grupta kümelenmektedir. Bu durum söz konusu alt kümeler arasındaki dergiler özelinde daha fazla iş birliğine işaret etmektedir.

Çizelge 3: Kaynakçalar Bağlamında En Güçlü Literatür Ağını Barındıran İlk 10 Dergi

Dergi	**Eser Sayısı**	**Atıf Sayısı**	**Bağlantı Gücü**
Tourism Management	28	3049	2509
Journal of Travel and Tourism Marketing	18	691	2037
International Journal of Tourism Research	12	296	1100
Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism	11	197	1091
International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing	12	163	1088
Anatolia	10	84	883
Tourism Review	12	350	849
Asia Pacific Journal of Tourism Research	12	188	838
Tourism Management Perspectives	5	156	695

Çizelge-3'te dergi kırılımında bibliyografik eşleştirme analizi yapılmış olup alanda en güçlü kaynakçaları içeren ilk 10 dergi listelenmiştir. Bu anlamda Medikal Turizm alanında etki büyüklüğü en fazla eserden yararlanılan ve bu anlamda alana en fazla katkı sunan akademik çalışma Tourism Management dergisinde yayımlanmıştır.

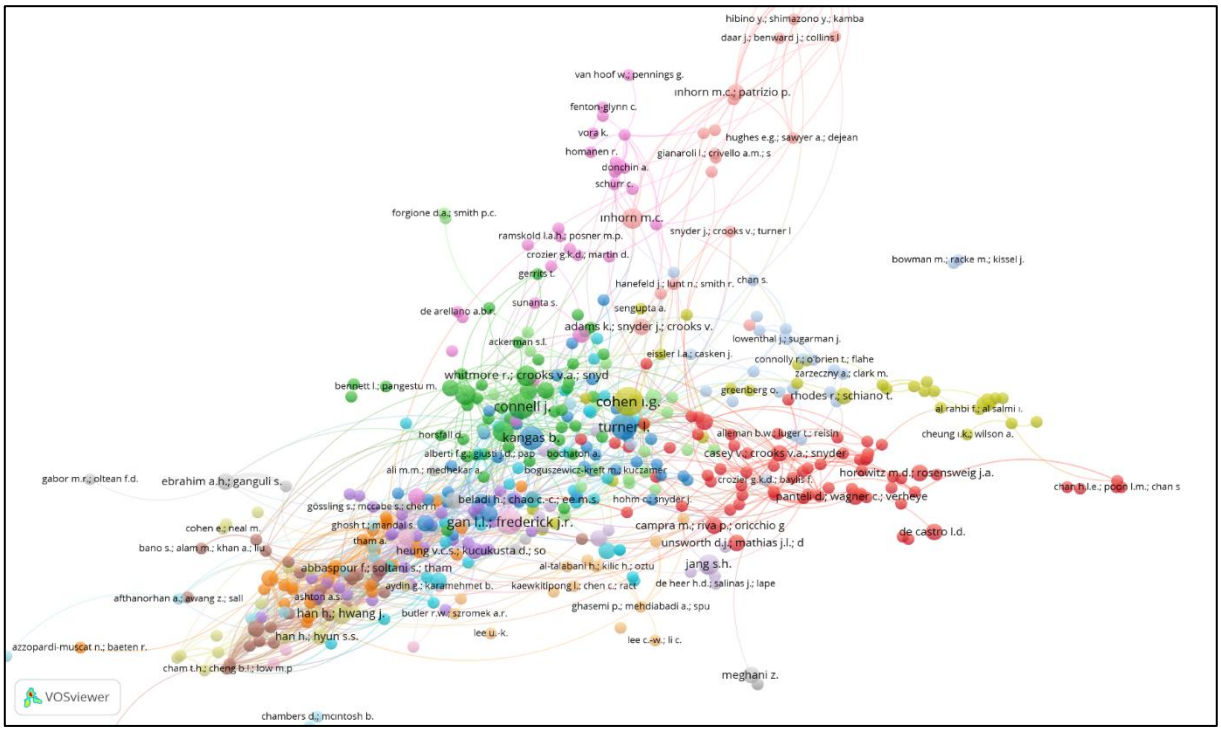

Görsel 6: Yazar Kırılımında Bibliyografik Eşleştirme Analiz Sonucu

Çalışma kapsamında incelenen bir diğer önemli alt kırılım yazar bağlamında olup bu anlamda birlikte çalışma yapan araştırmacılara ilişkin durum analiz edilmiştir. Söz konusu kırılım kapsamında birlikte yayın yapan ve yayınları ile alanda etki büyüklüğü olan araştırmacılar ortaya konulmak istenmiştir. Çalışma örnekleminde yer alan akademik çalışmalarda 1.664 yazar ismi geçmektedir. Bu anlamda herhangi bir çalışması en az 10 kez alıntılanmış olan yazarlar filtrelenmiş ve 641 yazar analiz kapsamına alınmıştır. Birbirleri ile ilişki barındıran yazar sayısı ise 517'dir. Görsel-6'da herhangi bir noktanın büyüklüğü alanda en fazla yararlanılan yazarları gösterirken, bağlantılar ve bağlantıların kalınlığı herhangi bir üçüncü çalışma kaynakçasında birlikte kullanılma durumunu ifade etmektedir. İlgili görselde görüldüğü üzere Connel J, Cohen G., Turner I gibi yazarlar etki büyüklüğü olan yazarlar olarak ön plana çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Medikal turizm kavramı bireylerin sağlık hizmetleri almak amacıyla bulundukları yerel bölgeden farklı bir bölgeye seyahat etmelerini ifade etmektedir. Sağlık turizmi alt bileşenlerinden biri olan Medikal Turizm küreselleşen dünya da ülkelerin sağlık sistemlerindeki tedavi maliyetlerinin yüksekliği, uzun bekleme süreleri gibi nedenler sebebiyle ve tüm dünyada Medikal turizme olan ilginin artması ile hızlı büyüyen ve her geçen gün daha fazla yatırım yapılması gereken bir sektör olarak dikkat çekmektedir. Alana ilişkin yapılan araştırma sonuçları çalışmaların belirli dergiler ve yazarlar özelinde kümelenme oluşturduğunu göstermekle birlikte geniş bir çeşitlilik barındırdığını ortaya koymaktadır. Bu durumun alana katkı sunmak isteyen yeni araştırmacılar için belirli bir başlangıç noktası oluşturduğu söylenebilir. Özellikle literatürün daha iyi anlaşılabilmesine fayda sağlayacağı düşünülen rehber çalışmalar analizler sonucu listelenmiştir.

Söz konusu analizler sonucunda *Tourism Management, Journal of Travel and Tourism Marketing ve International Journal of Tourism Research* alanın en kapsamlı akademik literatürünü barındırırken yazarlar özelinde ise *Connel J, Cohen G., Turner I* ise alanda en fazla yararlanılan isimlerdir. Eser bağlamında John and Larke (2016), Taheri vd. (2021) ve Wang (2012) tarafından kaleme alınan çalışmalar bu kavrama dayalı çalışmalarda bulunacak araştırmacılara derinlemesine bir referans kaynağı sunmaktadır. Son olarak Anahtar Kelime Ağ Analizi eliyle alanda sıklıkla tercih edilen kelimeler eliyle kavramsal bakış açısı ortaya konulmuş ve alanda konuşulan temel konular tespit edilmiştir. Bu anlamda küreselleşme, hizmet kalitesi ve hasta memnuniyeti kavramları ile çatı kavramlar olan Medikal Turizm ve Sağlık Turizmi kavramların alanda en fazla araştırmacıların ilgilendiği kavramlar olarak ön plana çıkmaktadır. Sonuç itibariyle Medikal Turizm çok boyutlu yapısı ve uluslararası kapsamdaki çalışma evreni ile çok geniş yelpazede tartışılan bir konu durumundadır. Bu anlamda araştırmacılar açısından etkili bir literatür taraması yapılabilmesi amacıyla çalışma kapsamında sunulan bilgilerin fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın temel kısıtı olarak veri setinin elde edildiği Scopus veri tabanı öne sürülebilir. Bu anlamda ilerleyen yıllarda yapılacak çalışmalarda araştırmacıların farklı veri tabanlarından yararlanmaları çalışmanın kapsamının genişletilmesine fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Boyack, K. W., & Klavans, R. (2010). Co-Citation Analysis, Bibliographic Coupling, and Direct Citation: Which Citation Approach Represents the Research Front Most Accurately? *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *61*(12), 2389-2404. https://doi.org/10.1002/asi.21419

Cham, T. H., Lim, Y. M., Sia, B. C., Cheah, J. H., & Ting, H. (2021). Medical Tourism Destination Image and its Relationship with the Intention to Revisit: A Study of Chinese Medical Tourists in Malaysia. *Journal of China Tourism Research*, *17*(2), 163-191. https://doi.org/10.1080/19388160.2020.1734514

Connell, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and . . . surgery. *Tourism Management*, *27*(6), 1093-1100. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2005.11.005

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, *133*, 285-296. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

Garfield, E. (2001). *From Bibliographic Coupling to Co-Citation Analysis via Algorithmic Historio-Bibliography* Drexel University.

Garrigos-Simon, F. J., Narangajavana-Kaosiri, Y., & Lengua-Lengua, I. (2018). Tourism and Sustainability: A Bibliometric and Visualization Analysis. *Sustainability*, *10*(6). https://doi.org/10.3390/su10061976

Han, H. (2013). The healthcare hotel: Distinctive attributes for international medical travelers. *Tourism Management*, *36*, 257-268. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.11.016

Hanefeld, J., Smith, R., Horsfall, D., & Lunt, N. (2014). What Do We Know About Medical Tourism? A Review of the Literature With Discussion of Its Implications for the UK National Health Service as an Example of a Public Health Care System. *Journal of Travel Medicine*, *21*(6), 410-417. https://doi.org/10.1111/jtm.12147

Hudson, S., & Li, X. (2012). Domestic Medical Tourism: A Neglected Dimension of Medical Tourism Research. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, *21*(3), 227-246. https://doi.org/10.1080/19368623.2011.615018

Inhorn, M. C., & Patrizio, P. (2015). Infertility around the globe: new thinking on gender, reproductive technologies and global movements in the 21st century. *Human Reproduction Update*, *21*(4), 411-426. https://doi.org/10.1093/humupd/dmv016

Jarneving, B. (2007). Bibliographic coupling and its application to research-front and other core documents. *Journal of Informetrics*, *1*(4), 287-307. https://doi.org/10.1016/j.joi.2007.07.004

John, S. P., & Larke, R. (2016). An Analysis of Push and Pull Motivators Investigated in Medical Tourism Research Published from 2000 to 2016. *Tourism Review International*, *20*(2-3), 73-90. https://doi.org/10.3727/154427216x14713104855810

Nilashi, M., Samad, S., Manaf, A. A., Ahmadi, H., Rashid, T. A., Munshi, A., Almukadi, W., Ibrahim, O., & Ahmed, O. H. (2019). Factors influencing medical tourism adoption in Malaysia: A DEMATEL-Fuzzy TOPSIS approach. *Computers & Industrial Engineering*, *137*. https://doi.org/10.1016/j.cie.2019.106005

Ormond, M. (2011). Shifting subjects of health-care: Placing medical tourism' in the context of Malaysian domestic health-care reform. *Asia Pacific Viewpoint*, *52*(3), 247-259. https://doi.org/10.1111/j.1467-8373.2011.01457.x

Özer, Ö., & Sonğur, C. (2012). Türkiye'nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu [Araştırma Makaleleri]. *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Dergisi*. https://doi.org/https://dergipark.org.tr/tr/pub/makusobed/issue/19439/206744

Paduraru, O., Morosanu, A., Paduraru, C. S., & Carausu, E. M. (2022). Healthcare Management: A Bibliometric Analysis Based on the Citations of Research Articles Published between 1967 and 2020. *Healthcare*, *10*(3). https://doi.org/10.3390/healthcare10030555

Radhakrishnan, S., Erbis, S., Isaacs, J. A., & Kamarthi, S. (2017). Novel keyword co-occurrence network-based methods to foster systematic reviews of scientific literature (vol 12, e0172778, 2017). *Plos One*, *12*(9). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185771

Taheri, B., Chalmers, D., Wilson, J., & Arshed, N. (2021). Would you really recommend it? Antecedents of word-of-mouth in medical tourism. *Tourism Management*, *83*. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104209

Wang, H. Y. (2012). Value as a medical tourism driver. *Managing Service Quality*, *22*(5), 465-491. https://doi.org/10.1108/09604521211281387

Wongkit, M., & McKercher, B. (2013). Toward a typology of medical tourists: A case study of Thailand. *Tourism Management*, *38*, 4-12. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.02.003

Yardan, E. D., Dikmetaş, H., Us, N. C., & Yabana, B. (2014). Türkiye ve Dünya'da Sağlık Turizmi [Makale]. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*(8), 27-42. https://doi.org/https://dergipark.org.tr/tr/pub/spkd/issue/29268/313404

Yuan, C. X., Li, G. Y., Kamarthi, S., Jin, X. N., & Moghaddam, M. (2022). Trends in intelligent manufacturing research: a keyword co-occurrence network based review. *Journal of Intelligent Manufacturing*, *33*(2), 425-439. https://doi.org/10.1007/s10845-021-01885-x

ULUSLARARASI LİTERATÜRDE MEDİKAL TURİZM ÇALIŞMALARININ ÜLKELERARASI ORTAK YAZAR AĞ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Prof. Dr. Aykut EKİYOR
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, - 0000-0002-7718-9329
Gözde KARADEMİR
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, - 0000-0002-9128-3020

ÖZET

Bu çalışma, uluslararası literatürdeki Medikal Turizm çalışmalarının ülkelerarası Ortak Yazar Ağ Analiziyle incelenmesini amaçlamaktadır. Ortak yazarlık, araştırma iş birliğinin en somut biçimlerinden biridir. Ortak yazarlık ağı, bir veya daha fazla yayına katılım yoluyla yazarların dolaylı bir yolla birbirleriyle bağlantı kurduğu bir sosyal ağı temsil etmekte olup ülke kırılımında söz konusu durumun incelenmesi araştırmacılar arasında daha fazla iş birliği ortaya koyan ülkelerin ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında, Scopus veri tabanı kullanılarak 2002-2022 yılları arasında başlık, özet ve anahtar kelimelerinde "Medikal Turizm" anahtar kelimesini içeren eserler çalışma örneklemi olarak ele alınmıştır. Analiz yöntemi olarak Ortak Yazar Ağ Analizi kullanılmış olup en az 5 farklı eser üreten ülkeler arasındaki iş birliği ve birlikteliği incelemeye konu edilmiştir. Bu bağlamda, Amerika menşeli yazarlar diğer ülkeler ile en fazla iş birliği ortaya koyan araştırmacılar olarak ön plana çıkmaktadır. Hindistan, Kanada, Malezya gibi ülkeler ise Amerika'dan sonra araştırmacıları en fazla iş birliği sunan ülkeler olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular, medikal turizm alanında belirli bir düzeyde hizmet sunan ve önemli sayıda sağlık turisti çeken ülkelerin akademik araştırmacılarının medikal turizm alanının geliştirilmesinde en fazla iş birliği sunan ülkeleri temsil ettiği görülmektedir. Ayrıca ülkelerin coğrafi olarak daha yakın ülkeler ile daha kuvvetli iş birliği geliştirdiği analiz sonucunda ortaya çıkan bir diğer önemli husustur. Bu durum Medikal Turizm kavramının evrensel bir tanım içermekle birlikte bölgesel bazı sınırlılıklar barındırdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medikal Turizm, Sağlık Turizmi, Scopus, Ortak Yazar Ağ Analizi, Bibliyometrik Analiz.

AN ANALYSIS OF MEDICAL TOURISM STUDIES IN INTERNATIONAL LITERATURE WITH CO-AUTHOR NETWORK ANALYSIS BY COUNTRIES

ABSTRACT

This study aims to examine Medical Tourism studies in the international literature through cross-country Co-authorship Network Analysis. Co-authorship is one of the most tangible forms of research collaboration. The co-authorship network represents a social network in

which authors are indirectly connected to each other through participation in one or more publications, and examining the situation in country breakdown enables to reveal the countries that reveal more collaboration among researchers. Within the scope of the study, using the Scopus database, works containing the keyword "Medical Tourism" in the title, abstract and keywords between 2002 and 2022 were taken as the study sample. Co-Author Network Analysis was used as the analysis method, and the cooperation and unity between countries producing at least 5 different works were subject to the analysis. In this context, American authors come to the forefront as the researchers who reveal the most cooperation with other countries. Countries such as India, Canada and Malaysia are seen to be the countries whose researchers offer the most cooperation after the USA. The findings show that academic researchers from countries that provide a certain level of service in the field of medical tourism and attract a significant number of health tourists represent the countries that cooperate the most in the development of the field of medical tourism. In addition, another important point that emerged because of the analysis is that countries develop stronger cooperation with countries that are geographically closer. This situation reveals that the concept of Medical Tourism contains a universal definition but has some regional limitations.

Keywords: Medical Tourism, Health Tourism, Scopus, Co-authorship Network Analysis, Bibliometric Analysis.

GİRİŞ

Sağlık turizmi veya tıbbi seyahat olarak da bilinen medikal turizm, bireylerin tıbbi tedavi veya prosedürler için yabancı ülkelere seyahat etmelerini içeren ve giderek büyüyen küresel bir olgudur. Bu yeni trend, son yıllarda giderek artan sayıda insanın kendi sınırlarının ötesinde sağlık hizmeti seçenekleri araması nedeniyle büyük ilgi görmektedir. Medikal turizmin uluslararası boyutu, ülkeler, sağlık hizmeti sağlayıcıları ve tıbbi hizmet arayan hastalar arasında karmaşık bir etkileşim ağı yaratmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, ortak yazar ağ analizini kullanarak medikal turizm literatürünü analiz etmek ve bu olgunun uluslararası boyutuna odaklanmaktır. Ortak yazar ağ analizi, araştırmacıların birlikte çalışma yapma sıklığına dayalı olarak makaleler arasındaki ilişkileri belirleyerek bir alanın entelektüel yapısının haritasını çıkarmalarını sağlayan değerli bir metodolojidir. Bu sayede araştırmacılar, medikal turizm alanındaki ana temaları, etkili makaleleri ve farklı ülkeler arasındaki bağlantıları belirleyebilirler.

Medikal turizmin uluslararası boyutunu anlamak, sağlık sistemleri, ekonomiler ve hastaların refahı üzerindeki önemli etkileri nedeniyle çok önemlidir. Hastalar genellikle daha düşük maliyetlerle yüksek kaliteli tıbbi hizmetlere erişebilecekleri veya kendi ülkelerinde mevcut olmayan veya uygun fiyatlı olmayan özel tedaviler alabilecekleri ülkelere seyahat etmektedirler. Bu da hedef ülkelerdeki tıbbi tesisler ve sağlık hizmeti sağlayıcıları için uluslararası hastaları çekmek ve gelir elde etmek için fırsatlar sunmaktadır. Ülkeler arasındaki bağlantıları ve etkileşimleri inceleyerek, bu alandaki örüntüler, iş birlikleri ve bilgi akışları hakkında fikir elde edilebilmektedir. Bu çalışma, medikal turizmin küresel dinamiklerinin ve

bunun dünya çapındaki sağlık sistemleri üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Ayrıca bu araştırma, ülkeler arasındaki bağlantıların da yansıttığı gibi, medikal turizm literatürüne önemli katkılarda bulunan kilit ülkeleri belirleyecektir. Farklı ülkelerden makalelere yapılan yazarları ve atıfları inceleyerek, bu ülkelerin medikal turizm söylemini ve anlayışını şekillendirmedeki katılımlarının ve etkilerinin boyutunu tespit edebiliriz. Bu araştırmanın bulgularının politika yapıcılar, sağlık çalışanları ve araştırmacılar için pratik çıkarımları bulunmaktadır. Medikal turizmin uluslararası dinamiklerinin anlaşılması, politika yapıcıların hasta güvenliğini sağlamak, yüksek kaliteli sağlık hizmeti standartlarını korumak ve uluslararası iş birliğini teşvik etmek için uygun düzenlemeler ve çerçeveler geliştirmelerine yardımcı olabilecektir. Sağlık hizmeti sağlayıcıları da potansiyel ortaklıkları belirleyerek, uluslararası hastaların ihtiyaçlarını ve tercihlerini anlayarak ve hizmetlerini buna göre uyarlayarak bu analizden faydalanabilirler.

Sonuç olarak medikal turizm, sağlık sistemleri, ekonomiler ve hastalar üzerinde önemli etkileri olan ve hızla büyüyen küresel bir olgudur. Bu araştırma, literatürün ülke kırılımında ortak yazar ağını analiz ederek medikal turizmin uluslararası yönünü keşfetmeyi amaçlamaktadır. Ülkeler arasındaki entelektüel yapıyı ve bağlantıları haritalandırarak, bu alandaki kalıpları, iş birliklerini ve bilgi akışları hakkında değerli bilgiler sunulacaktır. Nihayetinde bu araştırma, medikal turizmin ve küresel etkilerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacak, bilinçli karar almayı ve bu gelişen alanın ilerlemesini kolaylaştıracaktır.

Çalışma kapsamında öncelikle medikal turizm kavramının çerçevesi ve uluslararası boyutu tartışılacak, devamında ise araştırmanın amacı ve metodolojisi paylaşılacaktır. İzleyen bölümde araştırma bulgularına yer verilecek olup son olarak elde edilen bulgular ışığında sonuçlar paylaşılacak ve araştırmanın kısıtları ile ilerleyen yıllarda yapılabilecek iyileştirmeler aktarılacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Medikal turizm, tıbbi tedavi veya sağlık hizmetleri almak için başka bir ülkeye veya bölgeye seyahat etme pratiğini ifade eder. Maliyet, özel tedavilere erişim, kendi ülkelerinde uzun bekleme süreleri veya tıbbi prosedürleri tatil ile birleştirme isteği gibi çeşitli nedenlerle bireylerin kendi ülkeleri dışında tıbbi bakım arayışlarını içermektedir (Cook, 2008). Sağlık teknolojisindeki ilerlemeler, dünyanın farklı bölgelerinde yüksek kaliteli tıbbi hizmetlerin bulunması ve önemli maliyet tasarrufu potansiyeli nedeniyle sağlık turizmi son yıllarda giderek daha popüler hale gelmiştir ve bu kapsamda bireyler elektif ameliyatlar, kozmetik tedaviler, diş prosedürleri, doğurganlık tedavileri, organ nakilleri ve daha fazlası dahil olmak üzere çok çeşitli tıbbi prosedürler için yurtdışına seyahat etmeyi tercih edebilirler (Ormond, 2014).

Bireyleri medikal turizme katılmaya çeken çeşitli faktörler vardır. Bazı ülkelerdeki sağlık hizmetleri diğerlerine göre önemli ölçüde daha ucuz olabileceğinden, maliyet tasarrufu birincil motivasyondur ve yüksek sağlık hizmeti maliyetleri olan ülkelerden gelen bireyler, tasarruf etmek için daha düşük maliyetli ülkelere seyahat etmeyi tercih etmektedirler (John ve Larke, 2016). Ancak, gidilecek ülkedeki bakım kalitesi ve güvenlik standartları gibi faktörleri göz

önünde bulundurmak önemlidir (Ekiyor ve Karademir, 2023a). Özel tedavilere ve prosedürlere erişim, insanların medikal turizmi tercih etmelerinin bir başka nedenidir. Bazı ülkeler, hastanın kendi ülkesinde bulunmayan veya kolayca erişilemeyen belirli alanlarda gelişmiş tıbbi teknolojiler veya uzmanlık sunabilmektedir. Bu tedaviler, belirli kanser türleri için en yeni tedavileri, kök hücre tedavilerini veya hedef ülkede yasal ve iyi düzenlenmiş alternatif tıp yaklaşımlarını içerebilmektedir (Lunt, 2011).

Kendi ülkelerinde tıbbi prosedürler için uzun bekleme süreleri de bireyleri yurtdışında tedavi aramaya itmektedir. Kamu sağlık sistemi olan ülkelerde, ameliyatlar veya tedaviler için uzun bekleme listelerinin varlığı, hastaların zamanında bakım almalarını ve uzun bekleme sürelerinden kaçınmaları amacıyla medikal turizme yönelmelerine neden olur (Ekiyor ve Karademir, 2023b). Medikal turizm tipik olarak dikkatli bir planlama ve koordinasyon gerektirmekte olup hastaların genellikle gidecekleri ülkede kendi özel tıbbi ihtiyaçlarını karşılayan saygın bir tıbbi tesis veya hastane araştırmalarına ve seçmeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Reed, 2008). Doktorlara veya medikal turizm acentelerine danışabilir, hasta referanslarını inceleyebilir ve tesisin akreditasyonu, tıbbi uzmanlığı ve başarı oranları gibi faktörleri göz önünde bulundurabilirler. Konaklama ve ulaşım da dahil olmak üzere seyahat düzenlemeleri de sorunsuz bir deneyim sağlamak için organize edilmelidir. Medikal turizm çeşitli faydalar sunabilirken, göz önünde bulundurulması gereken potansiyel riskler ve zorluklar da bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle dil engelleri, farklı sağlık standartları ve düzenlemeleri, ameliyat sonrası komplikasyon potansiyeli, sınırlı yasal başvuru ve eve dönüldüğünde takip bakımında veya tedavinin sürekliliğinde yaşanan zorluklar yer almaktadır (Horowitz vd., 2007). Sağlık turizmini düşünen bireylerin potansiyel risk ve faydaları iyice araştırıp anlamaları, sağlık hizmeti sağlayıcılarına danışmaları ve kendi özel tıbbi ihtiyaç ve koşullarına göre bilinçli kararlar vermeleri önemlidir.

2.1 Medikal Turizmin Uluslararası Boyutu

Medikal turizmin uluslararası niteliği, bireylerin yabancı bir ülkede tıbbi tedavi veya sağlık hizmeti almak için uluslararası sınırları aştığı olguyu ifade eder. Bir ülkeden hastaların tıbbi bakıma erişmek için genellikle farklı kültürel, ekonomik ve düzenleyici bağlamlara sahip başka bir ülkeye seyahat etmesini içerir (Eissler ve Casken, 2013; Hodges, 2012; Horowitz vd., 2007; Lunt vd., 2011). Medikal turizmin uluslararası niteliğine katkıda bulunan çeşitli yönler vardır:

Hasta Kökeni: Medikal turistler bir ülkeden çıkmakta ve tıbbi tedavi için başka bir ülkeye seyahat etmektedir. Yüksek sağlık hizmeti maliyetleri, uzun bekleme süreleri veya uzmanlaşmış tedavilere sınırlı erişimi olan gelişmiş ülkelerden gelebilirler. Alternatif olarak, belirli tıbbi prosedürlerin veya tesislerin mevcut olmadığı gelişmekte olan ülkelerden de gelebilirler.

Hedef Ülkeler: Medikal turizm destinasyonları, yurt dışından hasta çeken ülkeler veya bölgelerdir. Bu destinasyonlar genellikle iyi kurulmuş tıbbi altyapıya, ileri teknolojilere, yüksek vasıflı sağlık çalışanlarına ve elverişli sağlık politikalarına sahiptir. Popüler medikal turizm destinasyonları arasında Tayland, Hindistan, Singapur, Meksika ve Türkiye gibi ülkeler yer almaktadır.

Sınır Ötesi Sağlık Hizmetleri: Medikal turizm, sağlık hizmetleri amacıyla ulusal sınırların aşılmasını içerir. Hastalar yabancı bir ülkede, kendi ülkelerinde mevcut, erişilebilir veya uygun fiyatlı olmayabilecek tedaviler, ameliyatlar veya prosedürler ararlar. Tıbbi amaçlarla sınırların aşılması, sağlık turizmini yerel sağlık hizmetleri almaktan ayırır.

Kültürel ve Dilsel Farklılıklar: Medikal turizm, uygulamanın uluslararası niteliği nedeniyle kültürel ve dilsel farklılıklarla karşılaşır. Hastalar ve sağlık hizmeti sağlayıcıları farklı kültürel geçmişlerden gelebilir ve farklı diller konuşabilir. Bu durum iletişim zorluklarına yol açabilir ve hastalar ile sağlık çalışanları arasında etkili iletişimi kolaylaştırmak için tercümanlar veya çevirmenler gibi özel hizmetler gerektirebilir.

Uluslararası Tıbbi Tesisler: Sağlık turizmi genellikle hastaların uluslararası akreditasyona sahip veya tanınmış tıbbi tesislerde tedavi görmesini içerir. Bu tesisler, özel hizmetler, son teknoloji ekipmanlar ve uluslararası eğitimli sağlık personeli sağlayarak özellikle medikal turistlerin ihtiyaçlarını karşılar. Bu tesisler ayrıca seyahat düzenlemeleri, konaklama ve tedavi sonrası bakımı içeren paketler de sunabilir.

Küresel Sağlık Hizmetleri İş Birliği: Medikal turizmin uluslararası niteliği, sınırlar ötesinde iş birliğini ve tıbbi bilgi ve uzmanlık alışverişini teşvik eder. Hastaların kendi ülkelerinde mevcut olmayan tıbbi tedavilere erişmesine ve sağlık çalışanlarının farklı vakalara, uygulamalara ve bakış açılarına maruz kalmasına olanak tanır.

Medikal turizmin uluslararası niteliği hem faydalar hem de zorluklar getirmektedir. Hastaların uygun fiyatlı veya yüksek kaliteli tıbbi tedavilere erişimini sağlar, bekleme sürelerini azaltır ve sağlık hizmetini seyahatle birleştirme fırsatı sunar. Bununla birlikte, hasta güvenliği, bakımın sürekliliği, yasal ve etik hususlar ve farklı ülkelerdeki sağlık hizmeti kalitesi ve standartlarında eşitsizlik potansiyeli ile ilgili endişeleri de gündeme getirmektedir (Lunt vd., 2011).

Uluslararası iş birliği, ülkeler arasında bilgi, uzmanlık ve kaynak alışverişini kolaylaştırarak medikal turistler için daha iyi sağlık sonuçlarına yol açtığından medikal turizm için önemlidir ve bu bağlamda, farklı ülkelerden sağlık uzmanlarının uzmanlık becerilerini ve bilgilerini paylaşmalarına olanak tanıyarak, gelişmiş tedavi seçenekleri ve en son tıbbi teknolojilere erişim sağlar (Turski, Mashika ve Tkachenko, 2021). Uluslararası iş birliği aynı zamanda medikal turistlere fayda sağlayan en iyi uygulamaların, kalite standartlarının ve hasta güvenliği protokollerinin geliştirilmesini de teşvik eder. Ayrıca, sağlık kurumları ve profesyoneller arasında sınır ötesi iş birliği, karşılıklı öğrenmeyi, kültürel anlayışı ve uluslararası ağların kurulmasını teşvik ederek sonuçta medikal turizm sektörünün büyümesine ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunur (Chakraborty ve Poddar, 2020).

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1 Araştırmanın Amacı ve Problemi

Bu çalışmanın amacı uluslararası literatürdeki Medikal Turizm çalışmalarının ülkelerarası *Ortak Yazar Ağ Analiziyle* incelenerek ilgili kavram bağlamında ülkeler arasındaki ilişkinin ortaya çıkartılmasıdır. Söz konusu yöntem aracılığıyla farklı ülkelerdeki araştırmacıların ortak yazarlı yayınlarına dayalı olarak iş birliği modelleri ve ağları incelenmektedir (Uddin vd.,

2012). Çok boyutlu bir kavram olarak Medikal Turizm kavramı altında incelenen konulardan uluslararası iş birliği ve küreselleşme olguları bu çalışmanın araştırma problemini oluşturmaktadır. Akademik literatürün bibliyometrik analiz araçlarından Ortak Yazar Ağ Analizi ile incelenerek ülkeler arasındaki iş birliği yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

3.2 Araştırma Yöntemi

Çalışma kapsamında araştırma yöntemi olarak *Ortak Yazar Ağ Analizi (Co-Authorship Network Analysis)* kullanılmıştır. Ortak Yazar Ağ Analizi, bilimsel iş birliklerinin yapısını ve dinamiklerini anlamak için bibliyometri, scientometri ve sosyal ağ analizinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Ortak yazarlık ağlarının analizi, bilimsel araştırmalarda ortak yazarlığın uzun bir geçmişi olmasına rağmen, yazarlar arasındaki bilimsel iş birliğini keşfetmek için yeni bir araştırma alanıdır. Ortak yazarlık ağlarıyla ilgili mevcut literatürdeki çalışmalar çoğunlukla bilimsel işbirliklerinin örüntülerini anlamaya, işbirliğine dayalı istatistikleri yakalamaya ve öne çıkan yazarlarını belirlemek için geçerli ve güvenilir ölçütler önermeye odaklanmaktadır (Glanzel ve Schubert, 2005).

Çalışma kapsamında kullanılacak analiz verileri Scopus veri tabanı üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın gözlem aralığı 2002 ile 2022 yılları arası seçilmiş olup söz konusu kavramın son yıllarda tıp ve ulaşım alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak ilgi duyulmaya başlanan bir kavram olması nedeniyle gözlem dönem öncesinde yayınlanan çalışmaların sayıda oldukça azdır. İlgili veri tabanında yer alan ve Medikal Turizm kavramına ilişkin çalışmalara ulaşılması amacıyla şu kısıtlar kullanılmıştır;

- Başlık, Özet veya Anahtar Kelimeler içinde “Medikal Turizm” kavramına yer verilmiş olması,
- “Medikal Turizm” kavramının tek bir değer olarak aranması,
- 2002 yılları ve 2022 yılları arasında yayınlanmış olması,
- Ayrıca bir kısıt kullanılmamıştır.

Söz konusu kısıtlar öncesinde yalnızca Medikal Turizm araması sonucu 4 binin üzerinde çalışma sonucuna ulaşılırken ilgili kısıtların uygulanması neticesinde 1.863 eser analizler kapsamında kullanılmak üzere çalışma örneklemine alınmıştır. Scopus veri tabanında detaylı arama ve sorgu parametresi yazılabilen “Advanced Search” alanında şu sorgu parametresi yazılmıştır;

> TITLE ("Medical Tourism") OR ABS ("Medical Tourism") OR AUTHKEY ("Medical Tourism") AND PUBYEAR > 2001 AND PUBYEAR < 2023

İlgili parametrede TITLE; akademik çalışmaların başlık bölümlerini, ABS; akademik çalışmaların özet/abstract bölümlerini, AUTHKEY; akademik çalışmalarda yazarlarca belirlenmiş olan anahtar kelime alanını ifade etmektedir. Ayrıca yıl kısıtı da ilgili parametreye 2002-2022 yıllarını içerek şekilde dahil edilmiştir.

Çalışma kapsamında seçilen örnekleme ilişkin analizler bibliyometrik ağlar oluşturmak ve görselleştirmek için ücretsiz sunulan yazılım aracı VOSwiever aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bir sonraki bölümde analiz sonuçlarına ilişkin elde edilen ülkeler arası ağ grafikleri ile alt kırılım bilgilerine ilişkin bilgilere yer verilecektir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Ülkelere göre ortak yazarlık analizi, farklı ülkelerdeki araştırmacıların ortak yazarlı yayınlarına dayalı olarak iş birliği modellerini ve ağlarını inceleyen bir araştırma metodolojisidir. Farklı ülkelerden araştırmacılar arasındaki ortak yazarlık ilişkilerinin analiz edilmesini ve bu iş birliklerinin özelliklerinin, dinamiklerinin ve eğilimlerinin incelenmesini içerir. Ülkelere göre ortak yazarlık analizi, uluslararası araştırma iş birliklerini anlamak için nicel bir yaklaşım sağlar ve bilginin yayılmasına ve sınır ötesi iş birliği ağlarına katkıda bulunan kalıpları, eğilimleri ve ilişkileri ortaya çıkarabilir (Fonseca vd., 2016).

Bu kapsamda çalışma kapsamında Medikal Turizm kavramının akademik çalışmalar özelindeki uluslararası iş birliği boyutunu ortaya koyabilmek amacıyla ülke kırılımında Ortak Yazar Ağ Analizi kullanılmıştır. Söz konusu analizler VOSviewer uygulaması üzerinden *Co-Authorship* analiz yöntemi seçilerek ve *Country* analiz birimi ile gerçekleştirilmiştir.

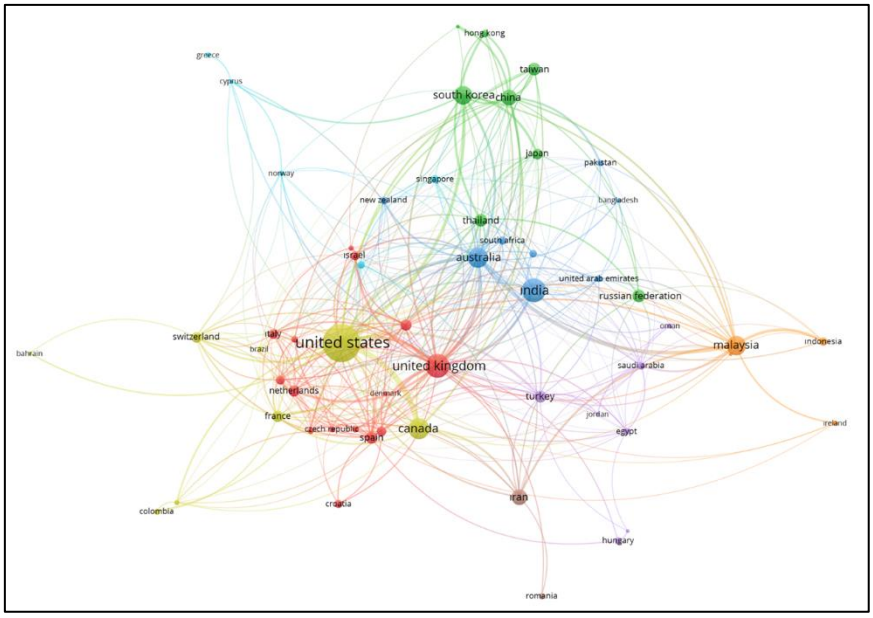

Görsel 1: Ülke Kırılımında Ortak Yazar Ağ Analizi Sonucu

Analiz kapsamında en az 5 farklı eser yayınlanmış ülkeler filtrelenmiş ve 58 farklı ülke analiz kapsamında incelenmiştir. Görsel-1'de herhangi bir noktanın büyüklüğü alanda en fazla yapılan menşei ülkeyi temsil etmektedir. Bağlantılar ve bağlantıların kalınlığı ise farklı ülkeler ile yayın yapma eğilimini ifade etmektedir. Analiz sonucunda ülkeler 8 farklı alt grupta birlikte yayın yapma anlamında kümelenmiştir. Kırmızı kümede 15 farklı ülke, yeşil, mavi ve sarı kümede 8 farklı ülke, mor kümede 7 ülke, açık mavi kümede 5 ülke, turuncu kümede 4 farklı ülke ve kahverengi kümede 2 farklı ülke yer almaktadır.

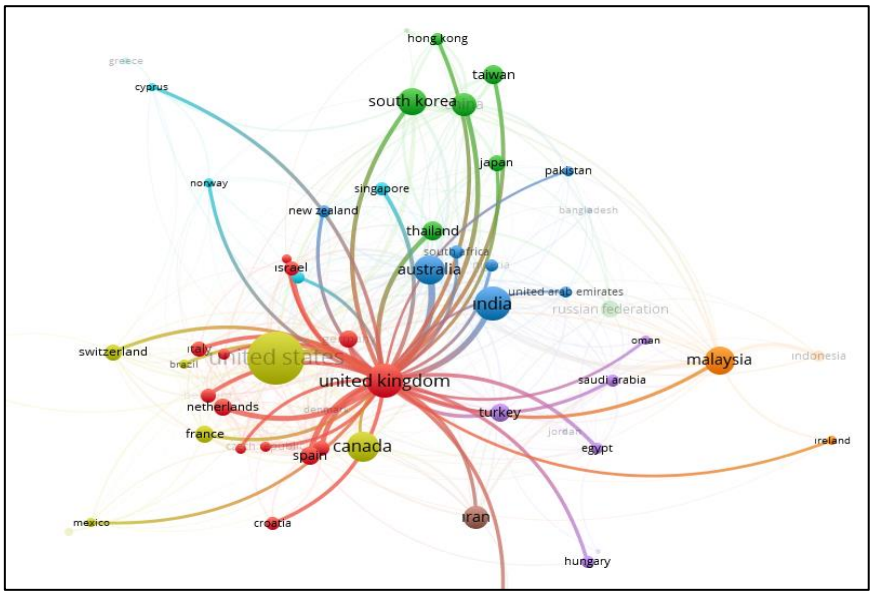

Görsel 2: Ortak Yazar Ağ Analizi Kırmızı Küme

Analiz kapsamında oluşturulan kümeler iş birliği yoğunluğu anlamında aynı küme içerisinde yer alan ülkeleri içermektedir. Bu anlamda Görsel-2'de kırmızı grup dağılımı incelendiğinde ilgili grupta İngiltere'nin en fazla yayın yapan ülke olduğu görülmekle birlikte farklı gruplardan ülkeler ile yoğun bir iş birliği içinde olduğu bu nedenle toplam alana etki büyüklüğünün yüksek olduğu görülmektedir. Yine kırmızı grup özelinde özellikle coğrafi yakınlık barındıran İspanya, Almanya ve Hollanda gibi ülkeler ile iş birliğinin yoğunluğu daha yüksektir.

Çizelge 1: Medikal Turizm Literatüründe Etki Büyüklüğü Olan İlk 15 Ülke

No	Ülke	Eser Sayısı	Atıf Sayısı	Bağlantı Gücü
1	Amerika Birleşik Devletleri	390	9413	99
2	İngiltere	155	3066	76
3	Avustralya	108	2809	61
4	Kanada	117	3289	43
5	Malezya	103	1801	39
6	Çin	64	847	34
7	Güney Kore	97	1796	31
8	İspanya	38	834	25
9	Tayland	44	564	22
10	Hindistan	149	1159	22
11	Almanya	36	659	20
12	Hollanda	34	1197	19
13	Türkiye	40	790	18
14	Fransa	34	760	17
15	İran	65	462	17

Çizelge-1'de ortak yazar ağ analizi bağlamında alana en fazla katkıda bulunan ülkeler sıralanmıştır. Bu bağlamda alana en fazla eser sunan ve en fazla atıf alan yayınların menşei ülkesi Amerika Birleşik Devletleri'dir. Ayrıca Medikal Turizm hizmetleri bağlamında öne çıkan ülkelerden araştırmacılarda söz konusu alana katkı sunma noktasında öne çıkmaktadır. Kanada, Malezya, Hindistan gibi ülkeler bu anlamda gerek medikal turizm hizmetinin sunulmasında önemli bir konumdadır gerekse de alana akademik anlamda katkı noktasında belirli bir etki büyüklüğüne sahiptirler.

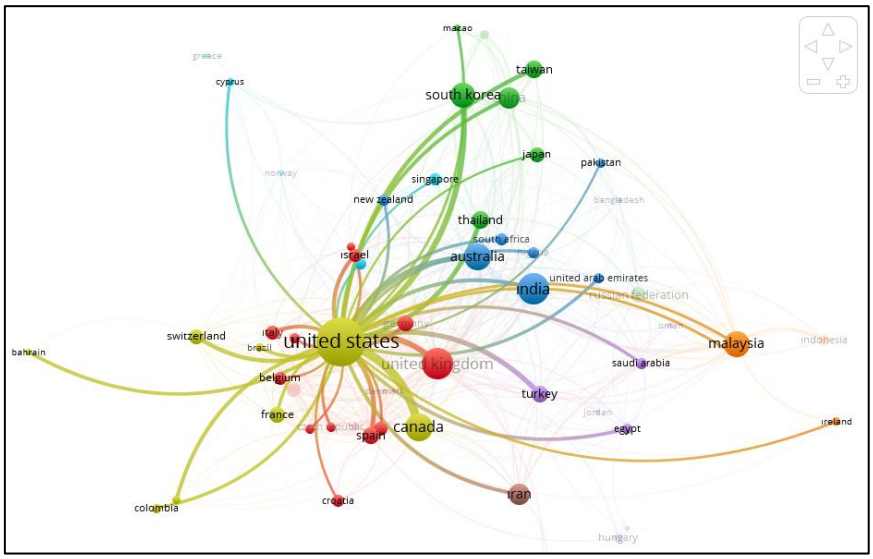

Görsel 3: Ortak Yazar Ağ Analizi Sarı Küme

Görsel-3'te analiz kapsamında etki büyüklüğü en fazla ülke konumunda Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) ilişkin ağ yapısı yer almaktadır. En fazla yayın bağlamında düğüm büyüklüğü ile ifade edilirken bağlantılar ve bağlantı kalınlıkları ise iş birliği içindeki ülkeleri ve iş birliğinin yoğunluğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda ABD özellikle Kanada ile yoğun bir iş birliği içinde araştırmalara katılım gösterirken özellikle diğer alt gruplarında en fazla etki büyüklüğüne sahip ülkeler ile de yakın iş birliği içindedir. İngiltere, Malezya, Hindistan gibi ülkeler bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca coğrafi yakınlık anlamında Meksika, Kolombiya ve Brezilya gibi ülkeler yine ABD ile iş birliği içinde olan ülkelerdendir. Ayrıca ABD diğer ülkelerden ayrılarak en fazla ülke ile çalışma yapan ülke konumundadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası iş birliği, ülkeler arasında bilgi, uzmanlık ve kaynak alışverişini kolaylaştırarak medikal turistler için daha iyi sağlık sonuçlarına yol açtığından medikal turizm kapsamında öne çıkan olgulardan bir tanesidir. İş birliği, farklı ülkelerden sağlık uzmanlarının uzmanlık becerilerini ve bilgilerini paylaşmalarına olanak tanıyarak, gelişmiş tedavi seçenekleri ve en son tıbbi teknolojilere erişimi kolaylaştırmaktadır. Uluslararası iş birliği aynı zamanda medikal turistlere fayda sağlayan en iyi uygulamaların, kalite standartlarının ve hasta güvenliği protokollerinin geliştirilmesini de teşvik etmektedir. Ayrıca, sağlık kurumları ve profesyoneller arasında sınır ötesi iş birliği, karşılıklı öğrenmeyi, kültürel anlayışı ve uluslararası ağların kurulmasını teşvik ederek sonuçta medikal turizm sektörünün büyümesine ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular uluslararası düzeyde alana ilişkin yazılan akademik çalışmalarda yoğun bir iş birliği olduğunu göstermektedir. ABD, İngiltere, Avustralya, Kanada ve Malezya gibi ülkeler ilgili literatüre katkı sağlayan eserlerin menşei ülkeleri bağlamında ön plana çıkmaktadır. Çalışma kapsamında öne çıkan bir diğer önemli bulgu özellikle ülkelerin kümelenme durumları incelendiğinde coğrafi yakınlığı olan ülkelerin çok daha fazla iş birliği içinde olduğunu göstermektedir. Bu anlamda, bazı bölgeler bu iş birliğinin yarattığı sinerji ile Medikal Turizm alanında kendilerine katma değer yaratma potansiyeli göstermektedirler. Sonuç olarak alanın doğası gereği ülkeler

arasında yoğun iş birliği ihtiyacı alanda yazılan akademik çalışmalara da yansımış ve çalışmaların çok uluslu olarak devam etmesine katkı sunmuştur. Etki büyüklüğü açısından Amerika Birleşik Devletleri alanda en fazla eser yayınlanan, en fazla atıf alan eserin yayınlandığı ve en fazla ülke ile ortak yayın noktasında ilişki içinde olan ülke olarak ön plana çıkmakta ve bu bağlamda alana yön veren ülke konumundadır. İlerleyen yıllarda Medikal Turizm kavramı ile ilgili akademik çalışmalarda bulunacak araştırmacıların bu anlamda uluslararası iş birliğine önem vermelerinin gerekliliği ortaya konulmakla birlikte çalışma kapsamında ön plana çıkan alt grupların incelenerek kümelenmelerin coğrafi yakınlık dışındaki etki faktörlerinin incelenmesinin alana katkı sunacağı değerlendirilmektedir. Çalışmanın temel kısıtı olarak örneklemin elde edildiği veri tabanı öne sürülebilir. Ayrıca bir başka kısıt ise çalışmaların içerik analizinden bağımsız olarak ele alınması esasında çalışmaların hangi ülke orijininde yapıldığını görmemize imkân vermektedir. Bu kapsamda izleyen yıllarda benzer kapsamda yapılacak çalışmalarda farklı veri tabanlarından yararlanılması ve içerik bağlamında yayın yapılan ülkelerin araştırılmasının çalışma derinliğini arttırarak alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Chakraborty, P., & Poddar, M. (2020). Role of Multiple Stakeholders in Value Co-creation and Effects on Medical Tourism. *Jindal Journal of Business Research*, *9*(1), 18-26.

Cook, P. S. (2008). What is health and medical tourism. The annual conference of the Australian Sociological Association,

Eissler, L. A., & Casken, J. (2013). Seeking Health Care Through International Medical Tourism. *Journal of Nursing Scholarship*, *45*(2), 177-184. https://doi.org/10.1111/jnu.12014

Ekiyor, A., & Karademir, G. (2023a). *Analysis of Medical Tourism In International Studies Through Co-Citation Network Analysis* 4th International Latin American Congress on Social Sciences & Humanities, Rio De Janerio.

Ekiyor, A., & Karademir, G. (2023b). *Bibliometric Analysis Of Medical Tourism In International Studies* 4TH International Latin American Congress on Social Sciences & Humanities Rio de Janerio.

Fonseca, B. D. F. E., Sampaio, R. B., Fonseca, M. V. D., & Zicker, F. (2016). Co-authorship network analysis in health research: method and potential use. *Health Research Policy and Systems*, *14*. https://doi.org/10.1186/s12961-016-0104-5

Glanzel, W., & Schubert, A. (2005). Domesticity and internationality in co-authorship, references and citations. *Scientometrics*, *65*(3), 323-342. https://doi.org/10.1007/s11192-005-0277-0

Hodges, J. R. (2012). *Risks and challenges in medical tourism: understanding the global market for health services*. ABC-CLIO.

Horowitz, M. D., Rosensweig, J. A., & Jones, C. A. (2007). Medical tourism: globalization of the healthcare marketplace. *MedGenMed*, *9*(4), 33. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18311383

John, S. P., & Larke, R. (2016). An analysis of push and pull motivators investigated in medical tourism research published from 2000 to 2016. *Tourism Review International*, *20*(2-3), 73-90.

Lunt, N. (2011). *Medical Tourism: Treatments, Markets and Health System Implications : a Scoping Review*. OECD, Directorate for Employment, Labour and Social Affairs. https://books.google.com.tr/books?id=dEEpMwEACAAJ

Lunt, N., Machin, L., Green, S., & Mannion, R. (2011). Are there implications for quality of care for patients who participate in international medical tourism? *Expert Review of Pharmacoeconomics & Outcomes Research*, *11*(2), 133-136. https://doi.org/10.1586/Erp.11.4

Ormond, M. (2014). Medical tourism. *The Wiley Blackwell companion to tourism*, 425-434.

Reed, C. M. (2008). Medical Tourism. *Medical Clinics of North America*, *92*(6), 1433-+. https://doi.org/10.1016/j.mcna.2008.08.001

Turski, I., Mashika, H., Tkachenko, T., Khmara, M., Komarnitskyi, I., & Oliinyk, M. (2021). Medical tourism: Analysis of the state of international tourism and prospects for domestic development. *Universal Journal of Public Health*, *9*(2), 27-34.

Uddin, S., Hossain, L., Abbasi, A., & Rasmussen, K. (2012). Trend and efficiency analysis of co-authorship network. *Scientometrics*, *90*(2), 687-699. https://doi.org/10.1007/s11192-011-0511-x

PETROL FİYATLARININ IRAK BÜTÇESİNE ETKİLERİ

Ahmed Hashim Ahmed ALMATHNO
Z. Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID:0009-0003-7245-225X
Dr.Öğr.Üyesi, Volkan BEKTAŞ
Z. Bülent Ecevit Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-9732-2983

ÖZET

Önemli bir petrol üreticisi ve ihracatçısı olan Irak'ın en önemli gelir kaynağı petroldür. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, Irak ekonomisini derinden etkilemektedir. Petrol fiyatlarında bir artış, Irak'ın ihracat gelirlerini arttırmakta ve bütçe dengesi ile dış ticaret dengesini iyileştirmekte, dolayısıyla da ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Petrol fiyatlarındaki düşüş ise Irak ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı, 2005-2021 dönemi için, küresel petrol fiyatlarında meydana gelen değişimlerin Irak genel bütçesine etkisini ARDL yöntemi ile analiz etmektir. Sonuçlar, petrol fiyatları ile Irak'ın genel bütçesi arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Petrol fiyatları, Irak Bütçesi, ARDL

1. Giriş

Petrol, modern dünyada enerji kaynakları arasında en önemli ve en yaygın kullanılanlardan biridir. Günümüzde petrol, endüstriyel üretimden ulaşıma, tarımdan elektrik üretimine kadar birçok alanda kullanılmaktadır. Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki değişim, tüm ülkeleri önemli ölçüde etkilemektedir. Petrol ihraç eden ülkeler için petrol fiyatlarında bir artış, petrolden elde edilen gelirleri arttırarak, ekonomik büyümeyi teşvik etmekte, kamu harcamalarının finansmanı için önemli bir gelir kaynağı olarak bütçe dengesinin sağlanmasına katkıda bulunmakta ve bu ülkelerin ithalatının finansmanı için önemli bir döviz kaynağı olarak dış ticaret dengesinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Petrol fiyatlarındaki düşüş ise petrol üreten ülkelerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik politikalarını uygulamalarının önünde engel teşkil etmektedir.

2022 yılında en büyük petrol üreticisi[1] ülkeler Çizelge 1'de verilmiştir. 2022 Yılında dünyada toplam petrol üretimi günlük 99,89 milyon varil olarak gerçekleşmiştir. Bu üretimin yaklaşık %74'ü en büyük 10 üretici tarafından gerçekleştirilmiştir. Irak, 2022 yılında günlük 4,55 milyon varil ile dünya üretiminin yaklaşık %5'ini gerçekleştirerek, en büyük 5. Petrol

[1] Veriler, ham petrol üretimini, diğer tüm petrol sıvılarını, biyoyakıtları ve rafineri işleme kazançlarını kapsamaktadır.

üreticisi ülke olmuştur. Ayrıca dünyada bilinen petrol rezervlerinin yaklaşık %12'si Irak sınırları içerisinde bulunmaktadır (OPEC, 2022).

Çizelge 1: Dünyada Petrol Üretimi

Ülkeler	Günlük Üretim (Milyon Varil)	Dünya Üretimindeki Payı (%)
ABD	20.21	20
Suudi Arabistan	12.14	12
Rusya	10.94	11
Kanada	5.70	6
Çin	5.12	5
Irak	4.55	5
Birleşik Arap Emirlikleri	4.24	4
Brezilya	3.77	4
İran	3.66	4
Kuveyt	3.02	3
En Büyük 10 Üretici	73.36	73
Diğer Ülkeler	26.53	27
Toplam	99.89	100

Kaynak: U.S. Energy Information Administration (2023)

Irak, petrol ihraç eden ülkeler arasında ilk dörtte yer almaktadır. Petrol ihracatının Irak'ın toplam ihracatındaki payı ise yaklaşık %89'dur (IMF, 2003). Irak'ın en önemli gelir kaynağı petroldür. Görsel 1'de 2022 yılında Irak kamu gelirlerinin dağılımı verilmiştir. Kamu gelirlerinin yaklaşık %89'u petrolden elde edilmektedir. Doğrudan vergilerin payı yaklaşık %2 iken, dolaylı vergilerin payı yaklaşık %1'dir. Vergi dışı gelirler ise kamu gelirlerinin yaklaşık %8'ini oluşturmaktadır.

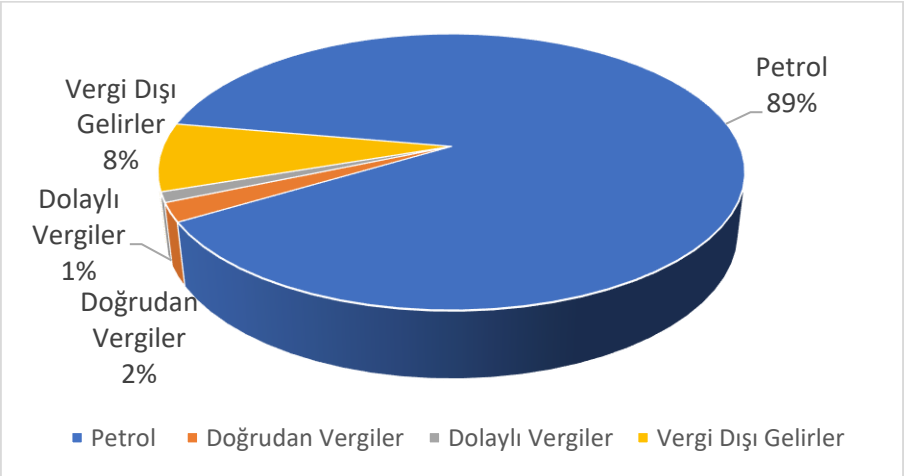

Görsel 1: Irak'ın Bütçe Gelir Kaynakları (2022-%)
Kaynak: IMF (2023)

Irak kamu bütçesinde petrol gelirlerinin dağılımı Görsel 2'de verilmiştir. Irak bütçesindeki petrol gelirlerinin yaklaşık %98'i ham petrol ihracatından kaynaklanmaktadır. Petrol gelirlerinin içerisinde petrol ile ilişkili kamu kurumlarından transferler ve petrol şirketlerinden alınan vergiler %1'er paya sahiptir.

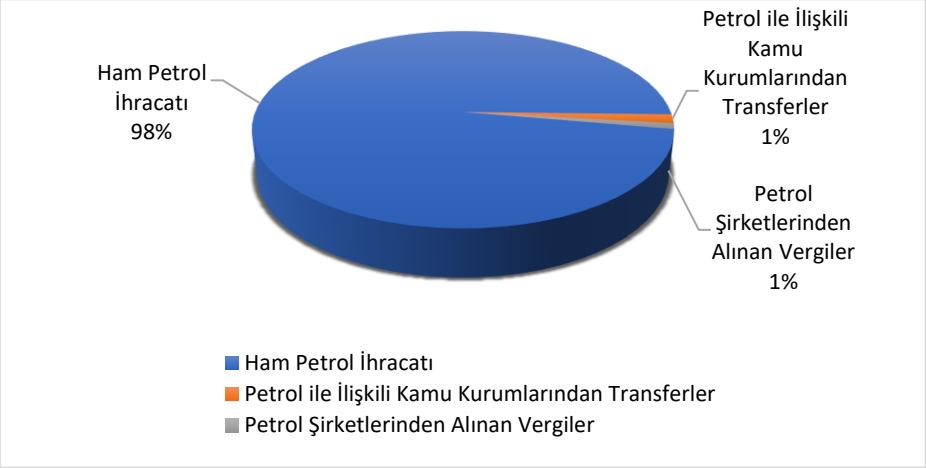

Görsel 2: Irak Bütçesinde Petrol Gelirlerinin Dağılımı (2022-%)
Kaynak: IMF (2023)

Petrol fiyatlarındaki değişmeler, Irak ekonomisi için oldukça kritik bir öneme sahiptir. Bu çalışmanın amacı, küresel petrol fiyatlarında meydana gelen değişimlerin Irak genel bütçesine etkisini analiz etmektir.

2. Literatür Özeti

Literatürde petrol ihraç eden ülkelerde petrol fiyatlarıyla kamu bütçesi arasındaki ilişkileri inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu bölümde, öncelikle Irak için son yıllarda yapılmış çalışmalardan, daha sonra da diğer petrol ihracatçısı ülkeler için yapılan çalışmalardan örnekler verilecektir.

Al-Shammari vd. (2020), petrol fiyatlarındaki değişmelerin Irak'ın temel makroekonomik göstergelerine etkilerini 1990-2018 dönemi için VAR modeliyle analiz etmiştir. Sonuçlara göre petrol fiyatlarındaki artışlar, ekonomik büyümeye ve kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Saud vd. (2020), 2004-2019 döneminde petrol fiyatlarıyla kamu bütçe dengesi arasındaki ilişkiyi Irak için ARDL modeli kullanarak incelemiştir. Sonuçlar, kısa dönemde kamu harcamaları ile petrol fiyatları arasında pozitif bir ilişki olduğunu ancak bu ilişkinin uzun dönemde tersine döndüğünü bulmuşlardır. Sohaili vd (2021), petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların kamunun yatırım ve cari harcamaları üzerindeki etkisini 2003-2018 döneminde Irak için analiz etmiş ve petrol fiyatlarındaki değişimlerin cari harcamalardan çok yatırım harcamalarını etkilediğini bulmuşlardır. Mohammad vd. (2022), petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların Irak kamu bütçesine olan etkilerini 1982-2018 dönemi içim VAR modeli ile tahmin etmiştir. Sonuçlara göre petrol fiyatları ile Irak bütçesi arasında güçlü bir pozitif ilişki bulunmaktadır. Kadhim (2023), 2001-2019 döneminde petrol fiyatları ile Irak kamu bütçesi arasında güçlü bir pozitif ilişki bulmuştur.

Farzanegan (2011), 1959-2007 döneminde petrol gelirlerinin İran kamu harcamaları üzerindeki etkilerini VAR modeli analiz etmiş ve petrol fiyatlarındaki değişim ile askeri ve güvenlik harcamaları arasında pozitif bir ilişki olduğu, petrol fiyatlarıyla kamunun sosyal harcamaları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. El Anshasy ve Bradley (2012), petrol ihraç eden 16 ülkenin 1972-2007 döneminde petrol fiyatlarının mali politika üzerindeki etkilerini havuzlanmış ortalama grup tahmincisi (PMG) yöntemiyle analiz etmiştir. Sonuçlar, uzun vadede, daha yüksek petrol fiyatlarının kamu harcamalarını arttırdığını, kısa dönemde ise kamu harcamalarının petrol gelirlerindeki artıştan daha az arttığını göstermektedir. Rahma vd (2016), petrol fiyatları şokunun, 2000-2011 döneminde, Sudan bütçe açıklarına etkisini VAR modeliyle incelemiş ve petrol fiyatlarındaki düşüşlerin kamu harcamalarını ve bütçe açığını önemli düzeyde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Humbatova (2022), petrol fiyatlarındaki değişikliklerin kamu harcamalarına ve kamu gelirlerine olan etkisini Azerbaycan için 2005-2022 dönemi için ARDL modeli ile analiz etmiştir. Petrol fiyatlarının hem kısa hem de uzun dönemde kamu bütçesini etkilediği, düşük petrol fiyatlarının kamu gelirlerini azalttığı, yüksek petrol fiyatlarının ise kamu harcamalarını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

3. Ekonometrik Analiz

3.1. Model ve Veri Seti

Petrol fiyatlarındaki değişimin Irak bütçesine etkilerini analiz edebilmek için aşağıdaki model kullanılacaktır.

$$BD = \beta_0 + \beta_1 PF + u_t \quad (1)$$

Eşitlik 1'de BD, bütçe dengesini; PF, petrol fiyatlarını; u ise hata terimini temsil etmektedir. Tüm veriler ABD doları cinsinden olup, Irak İstatistik Kurumundan (Central Organization for Statistics and Information Technology -CSOIT) alınmıştır.

3.2. Analiz Sonuçları

Ekonometrik analizde öncelikle serilerin durağanlık seviyelerini belirleyebilmek için ADF birim kök testi yapılmıştır. Hem sabitli hem de trendli modelde, seriler seviyelerinde iken, serilerin birim kök içerdiği şeklindeki boş hipotezler ret edilememiştir. Dolayısıyla seriler birim kök içermektedir. Ancak serilerin 1. Farkları alındıktan sonra hem sabitli hem de trendli modelde boş hipotezler ret edilmiş yani seriler 1. Farkları alındıktan sonra durağan hale gelmişlerdir.

Çizelge 2: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli		Sabitli ve Trendli		Durağanlık Seviyesi
Değişkenler	Düzey	1. Fark	Düzey	1. Fark	
Bütçe Dengesi	-1,928 (0,318)	-2,966** (0,038)	-1,265 (0,896)	-3,322* (0,082)	I(1)
Petrol Fiyatları	-1,507 (0,529)	-3,719*** (0,003)	-2,101 (0,546)	-3,722** (0,021)	I(1)

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler, olasılık değerleridir.

Serilerin durağanlık seviyeleri belirlendikten sonra, petrol fiyatlarındaki değişimlerin Irak bütçesi üzerindeki etkileri ARDL modeli ile analiz edilmiştir. ARDL modelinde öncelikle F testi ile seriler arasında bir eşbütünleşme ilişkisininin olup olmadığı tespit edilmelidir. Sonuçlara göre F istatistiği değeri, %5 anlamlılık düzeyinde kritik değerlerden büyük olduğu için değişkenler arasında herhangi bir eşbütünleşme ilişkisi yoktur şeklindeki boş hipotez ret edilmektedir. Yani bütçe dengesi ile petrol fiyatları arasında bir eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır[2].

Çizelge 3: ARDL Sınır Testi

F-İstatistiği	Kritik Değerler					
	I(0)			I(1)		
8,999**	%1	%5	%10	%1	%5	%10
	10,605	7,36	6,01	11,65	8,265	6,78

**, %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edildiği için uzun dönemli katsayılar tahmin edilebilir. Çizelge 4'te uzun dönem sonuçlar verilmiştir. Petrol fiyatlarının bütçe dengesi üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Sonuçlara göre petrol fiyatları bir ABD doları arttığında, kamu bütçe dengesi 1140 ABD doları artmaktadır.

Çizelge 4: ARDL Uzun Dönem Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T-istatistiği	Olasılık Değeri
Petrol Fiyatları	1140,12**	2,346	0,037

**, %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Uzun dönemli ilişkiler tespit edildikten sonra hata düzeltme modeli ile kısa dönemli ilişkiler analiz edilmiştir. Hata düzeltme modelinin anlamlı olabilmesi için hata düzeltme katsayısının (EC(-1)) negatif ve anlamlı olması gerekmektedir. Hata düzeltme katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır (Çizelge 5). Sonuçlara göre kısa dönemde de petrol fiyatlarıyla bütçe dengesi arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Kısa dönemde petrol fiyatları bir ABD doları arttığında, kamu bütçe dengesi yaklaşık 510 ABD doları artmaktadır. Ayrıca sonuçlar önceki dönem bütçe dengesinin, cari dönemdeki bütçe dengesini olumlu etkilediğini göstermektedir. Diğer taraftan sabit terim istatistiksel olarak anlamsız, trend terimi ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Çizelge 5: ARDL (1,0) Kısa Dönem Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T-istatistiği	Olasılık Değeri
D(ButceDengesi)	0,553**	2,919	0,013
Petrol Fiyatları	509,809**	4,122	0,001

[2] SIC Bilgi kriterine göre gecikme uzunluğu 1 olarak hesaplanmıştır.

Sabit	-16240,59	-1,338	0,206
Trend	2532,22*	1,904	0,081
EC(-1)	-0,175***	3,999	0,001

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Son olarak modelin tanısal (diagnostik) testleri yapılmıştır. Sonuçlar (Çizelge 6), modelde herhangi bir otokorelasyon (Breusch-Godfrey LM Testi) ve değişen varyans (Breusch-Pagan-Godfrey Testi) sorununun bulunmadığı, spesifikasyon sorunun (Ramsey Reset Testi) olmadığı ve hata teriminin normal dağılıma (Jarque-Bera NormallikTesti) sahip olduğunu göstermektedir.

Çizelge 6: Tanısal (Diagnostik) Testler

Tanısal (Diagnostik) Testler	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Otokolerasyon (LM Testi) (H_0: Otokolerasyon yoktur)	2,806	0,108
Değişen Varyans (Breusch-Pagan-Godfrey) (H_0: Sabit Varyans)	1,058	0,375
Spesifikasyon (Ramsey Reset) (H_0: Spesifikasyon yoktur)	0,644	0,602
Normallik (Jarque-Bera) (H_0: Kalıntılar normal dağılıma sahiptir)	0,432	0,806

Tahmin edilen ARDL modelinin kararlılığını sınamak için yapılan CUSUM ve $CUSUM^2$ testleri grafikle gösterilmiştir. ARDL modelindeki katsayıların istikrarlı olduğu şeklindeki boş hipotezin ret edilememesi için grafikte mavi çizgi ile gösterilen parametre tahminlerinin, kırmızı çizgi ile gösterilen %5 anlamlılık düzeyindeki sınır çizgileri arasında yer alması gerekmektedir. Grafikler incelendiğinde hem CUSUM ve $CUSUM^2$ testlerine göre parametre tahminleri, sınır çizgileri arasında yer aldığından modeldeki parametre tahminleri istikrarlıdır yani modelde yapısal kırılma yoktur.

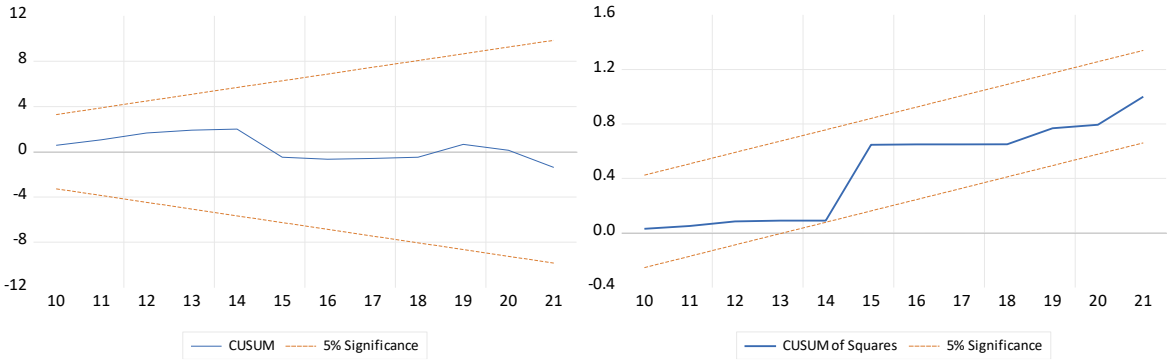

Görsel 3: CUSUM ve $CUSUM^2$ Testleri

Sonuç

Bu çalışmada petrol fiyatlarının Irak bütçesi üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. ARDL model sonuçlarına göre petrol fiyatlarıyla Irak bütçesi arasında, hem uzun dönemli hem de kısa dönemli, istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Petrol fiyatlarındaki artışlar, Irak'ın kamu gelirlerini arttırarak kamu harcamaları için önemli bir finansman kaynağı oluşturmakta, dolayısıyla ekonomik büyümeye ve istihdama önemli katkılar sağlamaktadır. Ayrıca, petrol fiyatlarındaki artışlar, Irak'ın ihracat değerini de arttırmakta, dolayısıyla da gelişmekte olan ülkeler için oldukça önemli olan dış ticaret dengesine de olumlu katkılar sağlamaktadır.

Ancak, özellikle İklim Krizi doğrultusunda çevre dostu alternatif enerji kaynaklarına yönelik küresel düzeyde artan ilgi ve petrol fiyatlarındaki oynaklık dikkate alındığında, Irak ekonomisinin petrol gelirlerine olan bu yüksek bağımlılığı gelecek açısından oldukça önemli riskler taşımaktadır. Dolayısıyla Irak'ın ekonomik yapısında gerekli dönüşümleri gerçekleştirerek, hem ihraç ettiği mal ve hizmetleri hem de bütçe gelir kaynaklarını çeşitlendirmek zorundadır.

Kaynakça

AL-Shammaria, H. A., Al-Bakrib, J. K., & Sinan, S. (2020). The Impact of Oil Price Shocks on the Iraq Economy–a Case Study for the Period 1990-2018. *growth*, *12*(10).

El Anshasy, Amany A. and Bradley, Michael, (2012), Oil prices and the fiscal policy response in oil-exporting countries, *Journal of Policy Modeling*, **34**, issue 5, p. 605-620.

Farzanegan, M. R. (2011). Oil revenue shocks and government spending behavior in Iran. *Energy Economics*, *33*(6), 1055-1069.

Humbatova, S. I. (2022). The impact of oil prices on income in Azerbaijan. *International Journal of Energy Economics and Policy*.

IMF (2023), IMF Country Report No. 23/75, 01.06.2023 tarihinde https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/02/03/Iraq-2022-Article-IV-Consultation-Press-Release-and-Staff-Report-529146 adresinden erişilmiştir.

Kadhim, R. (2023). The Impact of Fluctuation of the International Oil Prices on the Public Budget of Iraq (An Analytical Study During the Period from (2001-2019). *Estudios de economía aplicada*, *41*(2), 5.

Rahma, E., Perera, N., & Tan, K. (2016). Impact of oil price shocks on Sudan's government budget. *International Journal of Energy Economics and Policy*, *6*(2), 243-248.

Mohammad, M. H., Farhan, M. A., & Darag, J. S. (2022). Investigating the Effect of Oil Price Fluctuations on the Budgets of Oil Exporting Countries, Case study/Iraq. *al esraa univerity college journal*, *8*(4).

OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries). 2022. *OPEC Annual Statistical Bulletin*, https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm adresinden 13.06.2023 tarihinde erişilmiştir.

Saud, D., Mohammed, A., Talib, H. (2020), The impact of oil price fluctuations on the fiscal deficit and surplus of the public budget in Iraq for the period 2004-2019. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt Egyptology, 17(5), 1334-1345

Sohaili, K., Falahati, A., & Goli, Y. (2021). Analysis and Measurement of the Impact of Oil Price Fluctuations on the Structure of Public Expenditures in Iraq for the Period 1980-2018. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, *12*(9).

U.S. Energy Information Administration, International Energy Statistics, Total oil (petroleum and other liquids) production, as of May 1, 2023

GÜFTESİ VE USÛLÜ AYNI MAKAMLARI FARKLI EZGİLERDE DUYGU UNSURU

Arş. Gör. Dr., Semih OKCU

Atatürk Üniversitesi,– 0000-0002-9992-9834

ÖZET

Türk mûsikîsinde makamların verdiği hissiyat söz konusu olduğunda, niceliksel olarak herhangi bir veriye dayanmayan, genellikle öznel birtakım çıkarımlar olduğu tesbit edilmiş, bu doğrultuda, "Güftesi ve Usûlü Aynı, Makamları Farklı Ezgilerde Duygu Unsuru" adlı çalışmamız ile makamların duygu unsurunu daha objektif ve niceliksel bir veriye dayandırmayı amaçlamış bulunmaktayız. Bu amaç doğrultusunda her makamın hem oyun havası hem de hüzün hissiyatını ortaya çıkaran eserleri olduğunu düşünerek, bu düşünceden hareketle makamların gerçek hissiyatını ortaya çıkarmak için bir eserin güfte, usûl, metronom ve hatta makamın seyrine göre ezgi diziliminin dahi aynı olduğu, sadece ses değiştirici işaretlerinin yani makamının farklı olduğu bir çalışma ortaya koyulmuştur. Sözleri Yunus Emre'ye ait olan "Ben yürürüm yâne yâne" adlı A+B formundaki ilâhînin sadece ilk motifi kullanarak mûsikîmizde en çok kullanılan makamlar olan Segâh, Eviç, Sabâ, Hüzzâm, Hicâz, Hicâzkâr, Nikriz, Neveser, Nihâvend, Rast, Acem Aşîran, Kürdî, Muhayyer Kürdî, Uşşâk, Karcığar, Hüseyni ve Hisâr makamları ile yeniden oluşturulmuştur. Oluşturulan bu ezgiler Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü Lisans, Yüksek Lisans; Alanya Alaadin Keykubat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü, Adıyaman Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müzikoloji Bölümü, Kars Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müzik Bölümü, Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü ve Devlet Konservatuarı Türk Müziği Bölümü, Munzur Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Müzik Bölümü, Iğdır Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzikoloji Bölümü, İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü Lisans öğrencilerine dinletilerek "ezginin size verdiği duyguyu seçiniz" sorusu ile çoktan seçmeli bir ankete tabi tutulmuşlardır. Elde edilen veriler doğrultusunda katılımcılarda "Dini, Uhrevi" bir hissiyat uyandırdığını düşündükleri makamlar; Segâh(%67,6), Sabâ(%59,3) ve Hisar(%31,3), "Hasret, Gurbet" hissiyatı uyandırdığını düşündükleri makam; Hüseyni(%31,3), "Hüzün, Aşk, Şefkat, Melankoli" hissiyatı uyandırdığını düşündükleri makamlar; Hüzzâm(%56,5), Hicaz((%56,5), Hicazkâr(%46,3), Uşşak(%39,5), Karcığar(%40,5), Neveser(%34,7), Nihâvend(%40,8), Kürdi(%47,6), Muhayyer Kürdi(%37,4) ve Eviç(%33,8), "Neşe, Coşku, Kahramanlık, Ferahlık, Cesaret" hissiyatı uyandırdığını düşündükleri makamlar ise Rast(%57,1), Acem Aşîran(%40,1) ve Nikriz(%34,7) makamları olduğu yüzdelik verilerle tesbit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Makam, Duygu, Güfte, Usûl

ABSTARCT

When it comes to the feeling of the makams in Turkish music, it has been determined that there are generally subjective inferences that are not based on any quantitative data. We aim to base it on data. For this purpose, considering that each maqam has works that reveal both the mood of play and the feeling of sadness, based on this idea, in order to reveal the real feeling of the maqams, the melody sequence of a piece is the same according to the lyrics, the tempo, the metronome and even the course of the maqam, only the voice changer signs, namely A study in which the maqam is different has been revealed. It was reconstituted with the makams of Segâh, Eviç, Sabâ, Hüzzâm, Hicâz, Hicâzkar, Nikriz, Neveser, Nihâvend, Rast, AcemAşiran, Kürdî, Muhayyer Kürdî, Uşşâk, Karcığar, Hüseyni and Hisâr which are the most used maqams in our music, using only the first motif of the hymn in A+B form, “Ben yürürüm yane yane” the lyrics of which belong to Yunus Emre. These melodies are composed of Atatürk University, Faculty of Fine Arts, Department of Music Sciences, Bachelor's, Master's; Alanya Alaadin Keykubat University Education Faculty Music Education Department, Adıyaman University State Conservatory Musicology Department, Kars Kafkas University State Conservatory Music Department, Kocaeli University Fine Arts Faculty Music Department and State Conservatory Turkish Music Department, Munzur University Fine Arts, Design and Architecture Faculty Music Department , Iğdır University Fine Arts Faculty Musicology Department, İnönü University Fine Arts and Design Faculty Music Sciences Department undergraduate students were listened to and subjected to a multiple choice questionnaire with the question "choose the emotion that the tune gives you". In line with the data obtained, the authorities that they think arouse a "Religious, Otherworldly" feeling in the participants; Segah (67.6%), Sabâ (59.3%) and Hisar (31.3%) maqams that they think evoke the feeling of "Longing, Homelessness"; Hüseyni (31.3%) maqams that they think evoke the feeling of "Sadness, Love, Compassion, Melancholy"; Hüzzâm(56.5%), Hicaz((56.5%), Hicazkar(46.3%), Uşşak(39.5%), Karcığar(40.5%), Neveser(34.7%), Nihâvend (40.8%), Kürdi (47.6%), Muhayyer Kürdi (37.4%) and Eviç (33.8%), the maqams that they think evoke the feeling of "Joy, Enthusiasm, Heroism, Refreshment, Courage" are Rast(57.1%), Acem Aşîran (40.1%) and Nikriz (34.7%) maqams were determined by percentage data.

1. GİRİŞ

Mûsikî, şiir-güfte, beste-şair, güftekâr ve bestekârlarla ses ve ses sanatkârı beraberliğinin bir mahsulüdür (Güldaş, 2003: 318). Günlük konuşmaya göre edebi konuşmada bir mûsikî ve ahenk çeşitli faktörlerle kendini açığa çıkarmaktadır (Güldaş, 1990: 311).

Mûsikî kendine has bir dildir. Duyguların sesle anlaşılabilmesi için nota adı verilen yazı türü kullanılır. Duygu ve düşüncelerimizi harflerden meydana gelen yazı ile ele alıyorken notayla da bestekâr oluşturduğu eserini aktarma imkânına vakıf olur (Sayan, 2010: 266).

Dizi denilen unsur aralıklardan oluşmaktadır. Aralıklar, dizilere farklı tesirler oluşturmaktadır. Aralıklar tekrar ettikçe duyguları tanımaya başlarız. Aralık ne kadar küçük olursa hissiyatı o kadar sıkıntı ve darlık şeklinde, ne kadar geniş olursa o kadar ferahlık serbestliği ifade eder. Örnek verecek olursak; Hüseyni ile Acem perdeleri arasında bakiye mevcuttur. Dolayısıyla bunları ardı ardına işittiğimiz zaman önemli bir tesir hissetmeyeceğiz. Fakat, Hüseyni daha

sonra Acem daha sonra Evc daha sonra dik Mâhur perdeleri üzerinde biraz sırayla durursak vaziyeti kavramış olacağız. Bir de artık ikili aralığı vardır ki hüzün kaynağının bu aralıktan dolayı olduğu söylenir. Ancak bu durum artık ikili aralığından değil, iki tarafında küçük mücennep aradıklarından kaynaklanmaktadır. O üçlü olan seslerde birbiri ardından sıralandığında iki adet kilidin birleşik oldukları için yine bu ikililerin karakterlerini taşıyacaklardır. Tam dörtlülere geldiğimizde ise tamamen subjektif olan o düşüncelerim ise şu şekildedir; Çargâh sadelik, şenlik ve cesaret vb., Pûselik; hüzün, korku, utanma, yorgunluk, şefkat, Kürdî; hasret, gurbet, Rast; ciddiyet, hürmet, Uşşak; aşk, şefkat, Hicaz; üzüntü, serzeniş, tevekkül vb. duyguları ifade etmektedir. Bu düşüncelerim beşliler içinde aşağı yukarı dörtlülerle benzer şekildedir. Bu subjektif düşüncelerin olmakla beraber bir kısım prensipler üzerinde ihtilaf olmayacağı kanaatindeyim. Örnek olarak Sabâ, Bestenigâr, Segâh makamlarında dinî zühd hissinin var olduğunu inkâr etmek mümkün değildir(Arel, 1952:3-5).

Öznel ifadelerden oluşan bu bilgiler ışığında "Güftesi ve Usûlü Aynı, Makamları Farklı Ezgilerde Duygu Unsuru" adlı çalışmamız ile makamların duygu unsurunu daha objektif ve niceliksel bir veriye dayandırmayı amaçlamış bulunmaktayız. Bu amaç doğrultusunda her makamın hem oyun havası hem de hüzün hissiyatını ortaya çıkaran eserleri olduğunu düşünerek, bu düşünceden hareketle makamların gerçek hissiyatını ortaya çıkarmak için bir eserin güfte, usûl, metronom ve hatta makamın seyrine göre ezgi diziliminin dahi aynı olduğu, sadece ses değiştirici işaretlerinin yani makamının farklı olduğu bir çalışma ortaya koyulmuş, sözleri Yunus Emre'ye ait olan "Ben yürürüm yâne yâne" adlı A+B formundaki ilâhînin sadece ilk motifi kullanarak mûsikîmizde en çok kullanılan makamlar farklı üniversitelerin Müzikoloji, Müzik ve Müzik Eğitimi bölümlerindeki Lisans ve Yüksek Lisans öğrencilerine dinletilerek "ezginin size verdiği duyguyu seçiniz" sorusu ile çoktan seçmeli bir ankete tabi tutulmuşlar, nicel veri yöntemi vasıtasıyla konu dahilinde elde edilen veriler ise araştırmamızın sonuç kısmına aktarılmıştır.

2. Mûsikîde Duygu Unsurunu Oluşturan Unsurlar

2.1. Güfte-Makam İlişkisi

Her makamın ayrı bir duygu özelliği olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla güftenin konusu mutluluk ise bize bu duyguyu daha iyi yansıtacak Rast, Nihâvend, Mahûr gibi makamlar seçilmelidir. Güftenin konusu hüzün ise Uşşâk, Sabâ, Hüzzâm, Hicâz gibi makamlar seçilmelidir. Konu eğer dinî olacak ise Segâh, Bestenigâr, Evc, Hüzzâm gibi makamlar seçilmelidir (Akbay, 2020: 24).

Sayan (2010) ise bu durumu farklı şekilde yaklaşmaktadır ve güfte-makam ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir; "Her söz bir duyguyu betimler. O halde her duyguyu betimleyen makam olduğunu iddia edemeyiz. Yarım sesle biten makamlar karamsar ve kapalı, tam sesle bitenler ise neşeli ve açık duyguları betimler. Her bir aralığında kendine has anlatım biçimi olduğunu ifade edebiliriz. Dolayısıyla beste yapanların "hangi söz hangi makamda beslenir" diye bir endişe taşımaları gerekmedir (267-268).

2.2. Güfte-Usul ve Form İlişkisi

Ritmik yapı ve metronom, tema ve konu uyumu güfte-usûl uyumunu vermektedir. Konu genel olarak hüzün ise, usûl ona göre seçilmeli, metronomda ona göre yavaş olmalı, yürük ve hızlı bir usûl kullanılmamalı, konu sevinç ise büyük usûl yada büyük nota değerleri ve ağır usûl tercih edilmemelidir (Akbay, 2020: 26).

Özellikle anlam vurgusu formu belirleyen en önemli etmendir. Ezginin seyrini belirlemek içinde yol gösterecektir (Tuğcular, 2015: 11).

2.3. Beste-Güfte İlişkisi

Beste ve şiir ahenk açısından eserlerimize aynı oranda sorumluluk katar. Eserler gücünü şiirden almaktadır. Bazı eserlerde ise müzik, şiiri ezmekte adeta yok olmasına sebebiyet vermektedir. Bizim amacımız ise şiir ve mûsikînin iç içe harmanlandığı şekliyle kullanılmasını sağlamaktır (Sayan, 2010: 282).

Beste ve güfte ilişkisini açığa çıkarmayı hedefleyen bir müzikolog, dil ile mûsikî arasındaki ilişkiyi sağlam temellere oturtmalıdır (Güven, 2012: 102). Mûsikîmizde beste ve güfte ilişkisini en fazla arttıran unsurlardan biri ise sözlü eserlerin anlatım gücü bakımından çok önemli bir özelliğe sahip olmasıdır (Şen, 2001:192).

Tüm bu bilgiler ışığında "Ben Yürürüm Yâne Yâne" adlı ilâhinin aynı usûl, form ve metronomda olacak şekilde 17 farklı makamda yeniden oluşturulmuş ve oluşturulan bu ezgiler Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü Lisans, Yüksek Lisans; Alanya Alaadin Keykubat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü, Adıyaman Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müzikoloji Bölümü, Kars Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müzik Bölümü, Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü ve Devlet Konservatuarı Türk Müziği Bölümü, Munzur Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Müzik Bölümü, Iğdır Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzikoloji Bölümü, İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü Lisans öğrencilerine dinletilerek "ezginin size verdiği duyguyu seçiniz" sorusu ile çoktan seçmeli bir ankete tabi tutulmuşlardır. Çoktan seçmeli anketimiz 4 farklı gruba ayrılmış olup 1. Dini, Uhrevi, 2. Hasret, Gurbet, 3. Hüzün, Aşk, Şefkat, Melankoli, 4. Neşe, Coşku, Kahramanlık, Ferahlık, Cesaret şeklinde gruplandırılarak öğrecilere yöneltilmiştir. Elde edilen veriler ise şu şekidedir;

2.2.1. Dini, Uhrevî

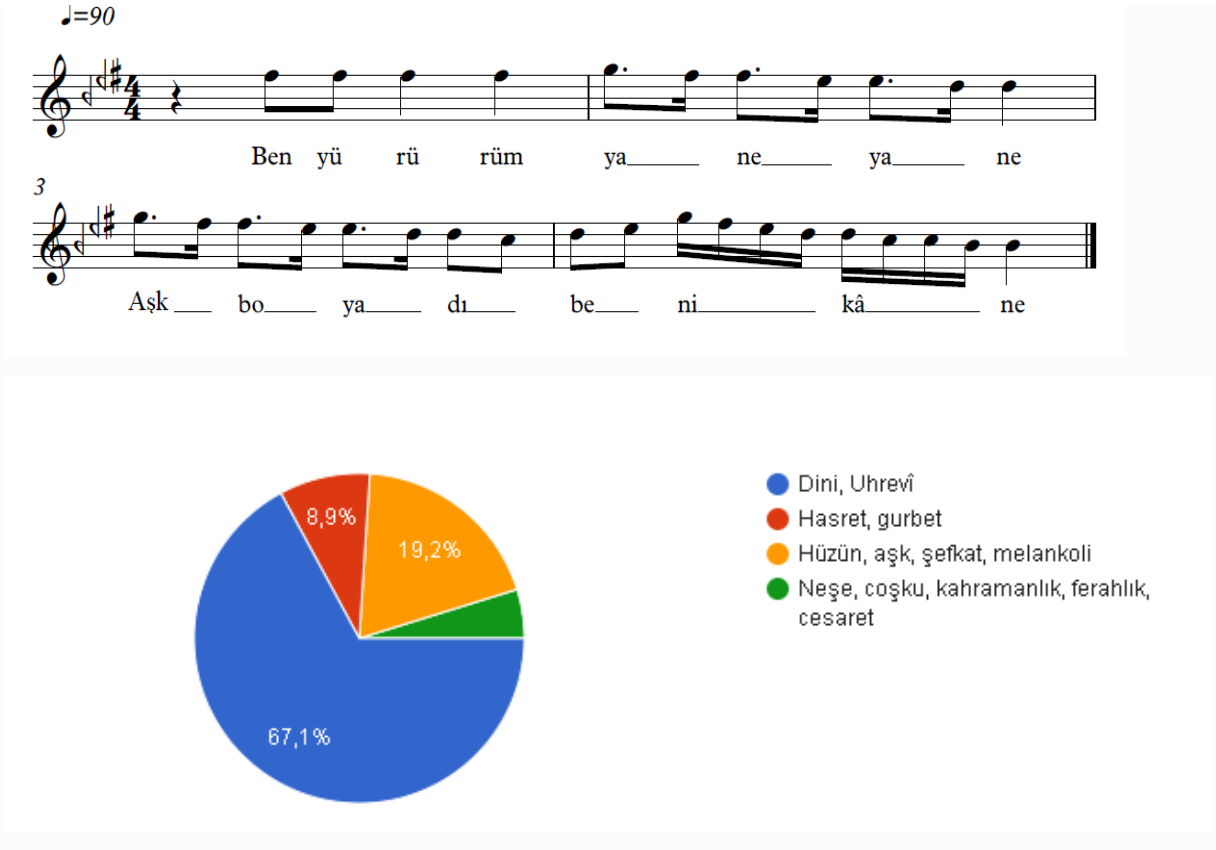

Görsel 1. Segâh

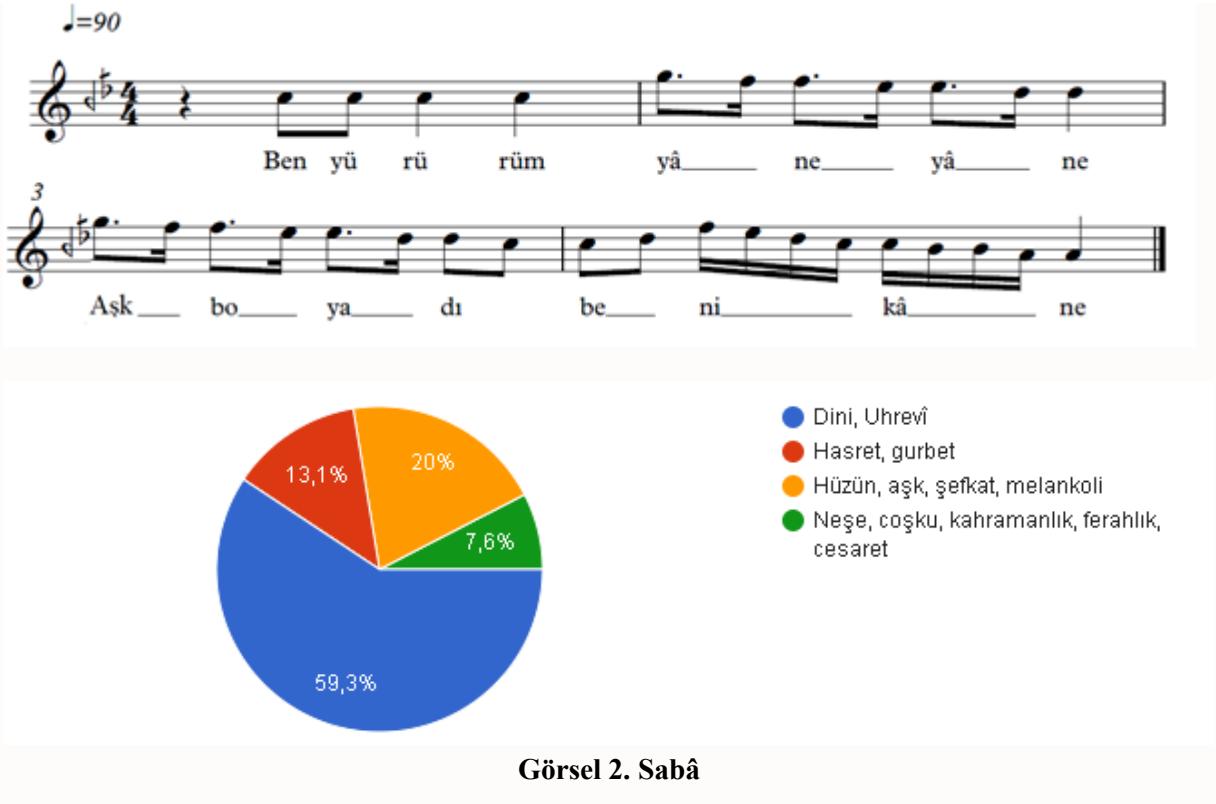

Görsel 2. Sabâ

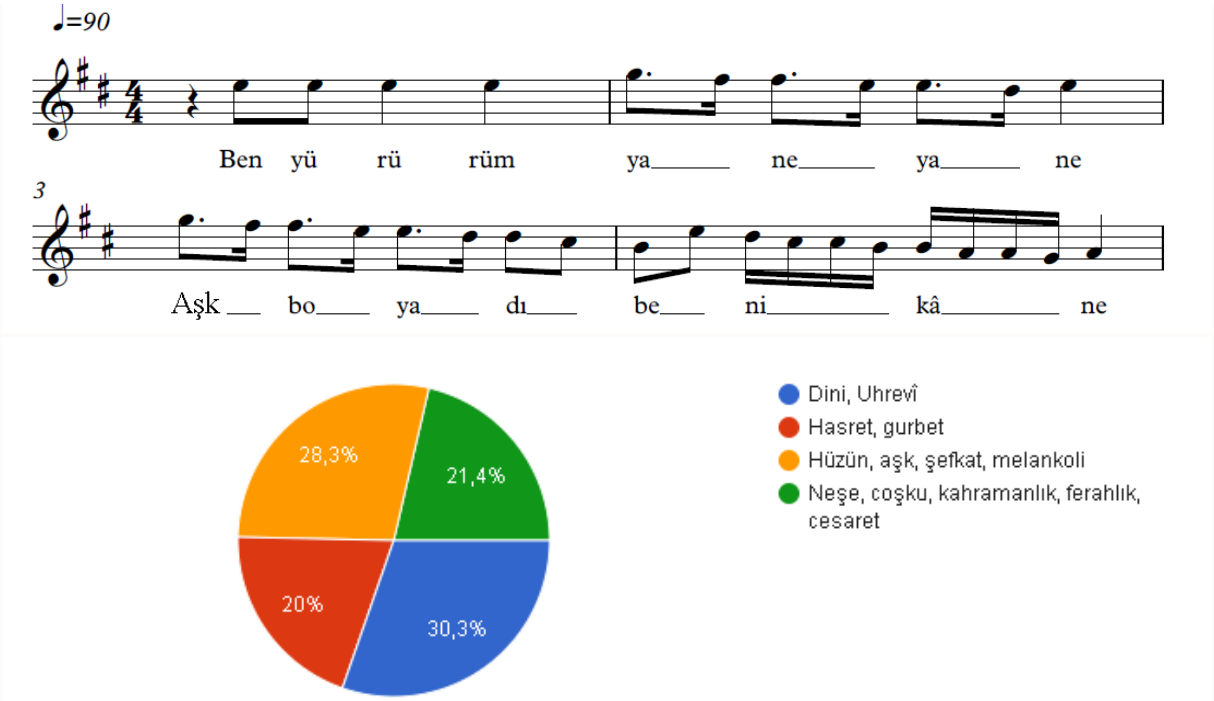

Görsel 3. Hisâr

2.2.2. Hasret, Gurbet

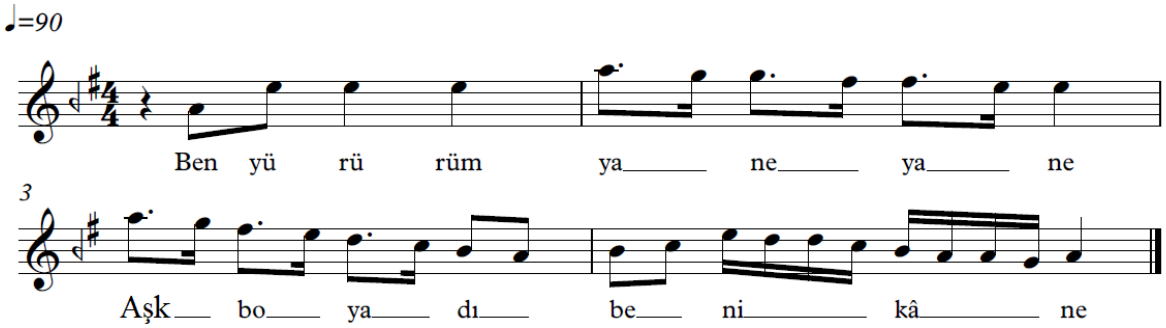

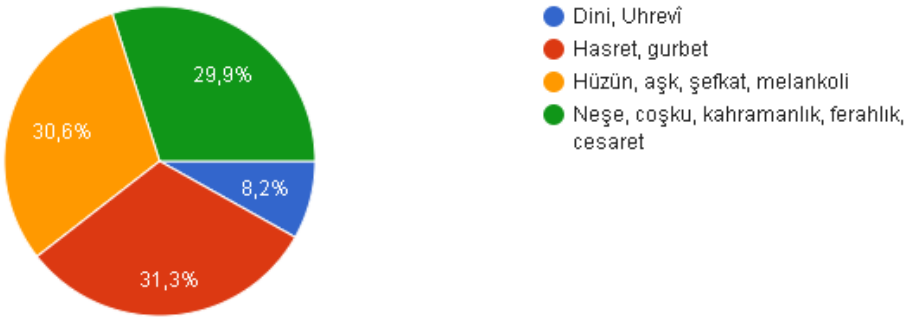

Görsel 4. Hüseyni

2.2.3. Hüzün, Aşk, Şefkat, Melankoli

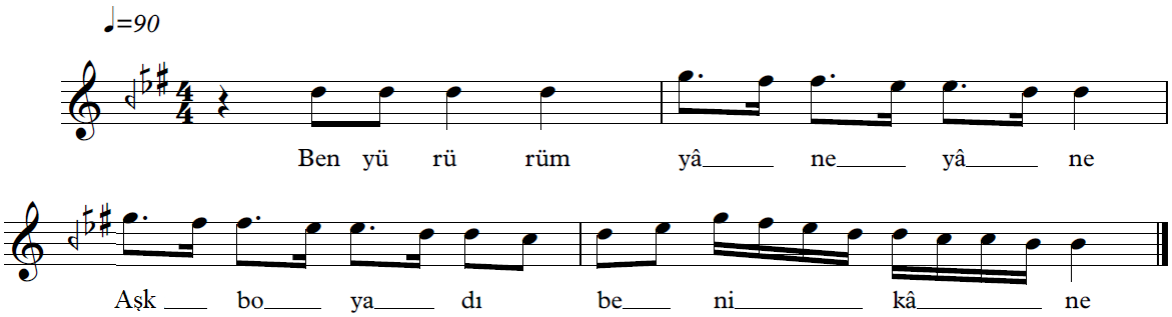

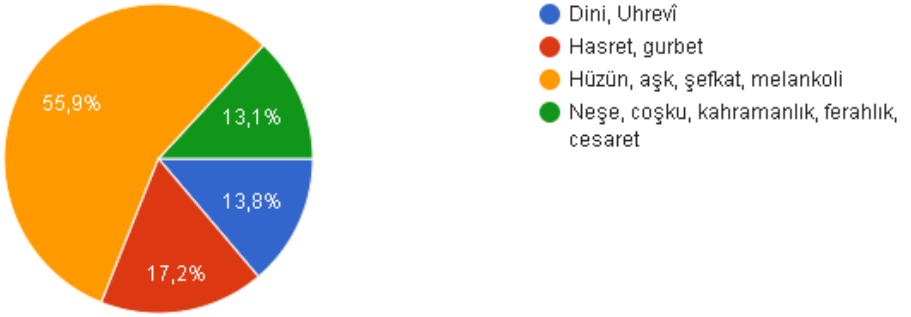

Görsel 5. Hüzzâm

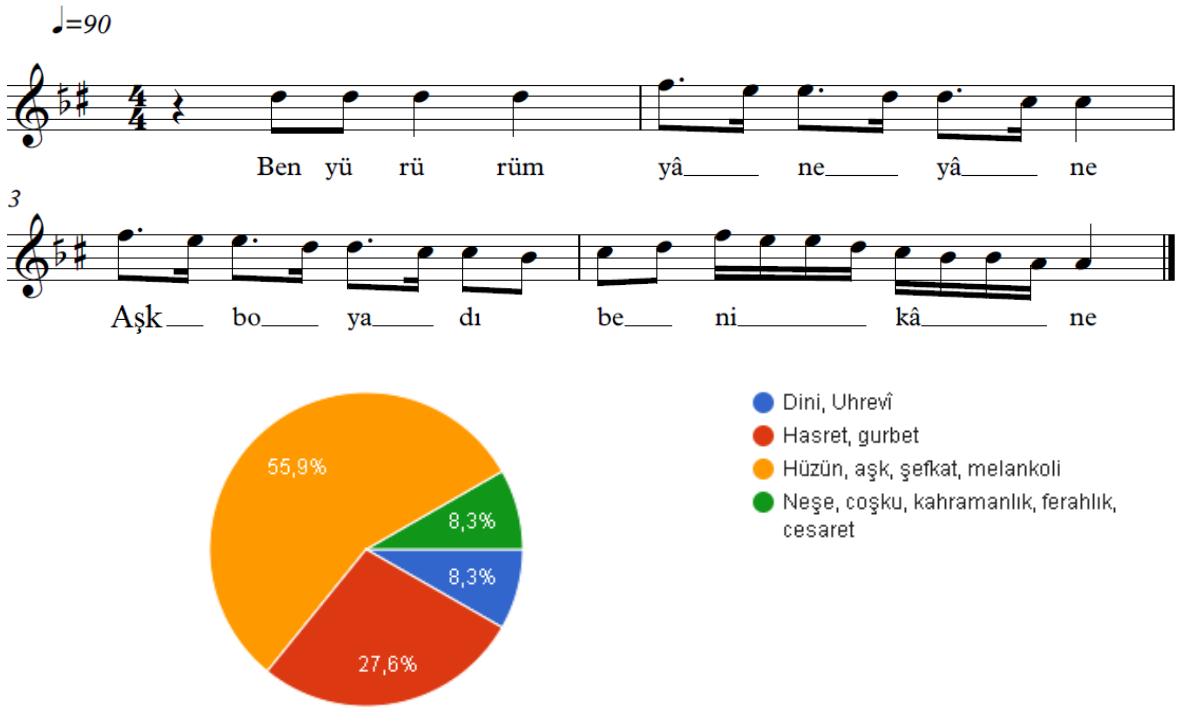

Görsel 6. Hicâz

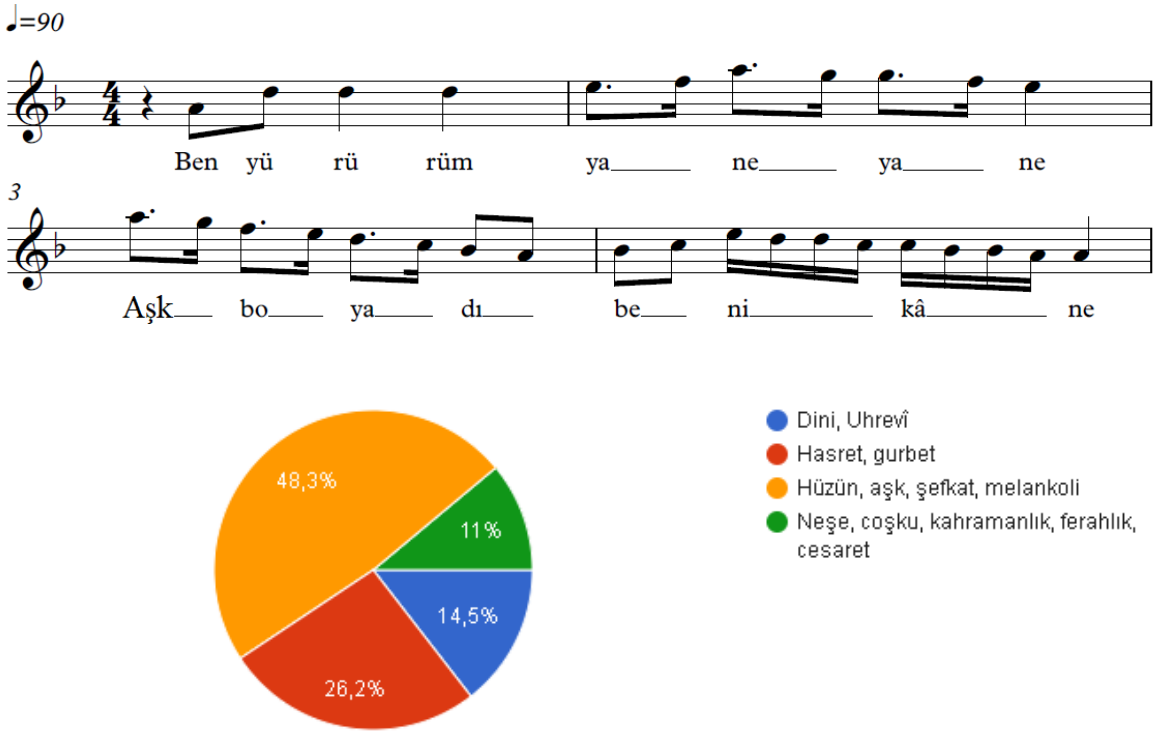

Görsel 7. Kürdî

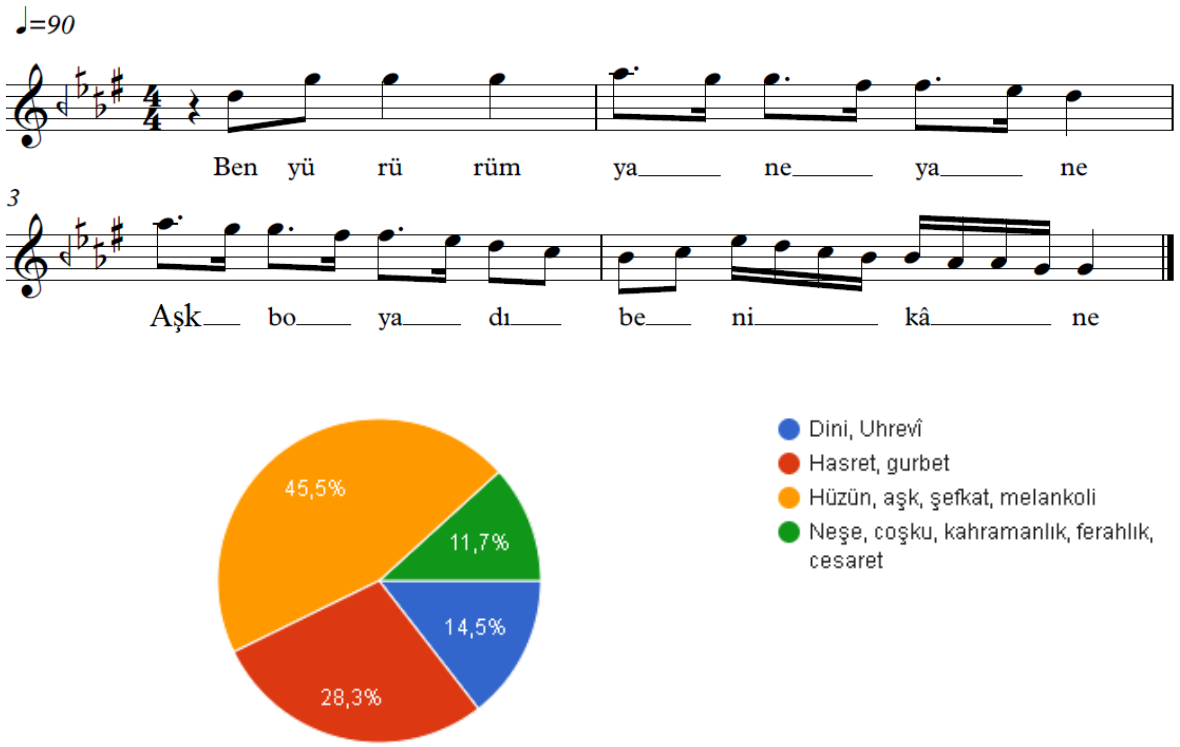

Görsel 8. Hicâzkâr

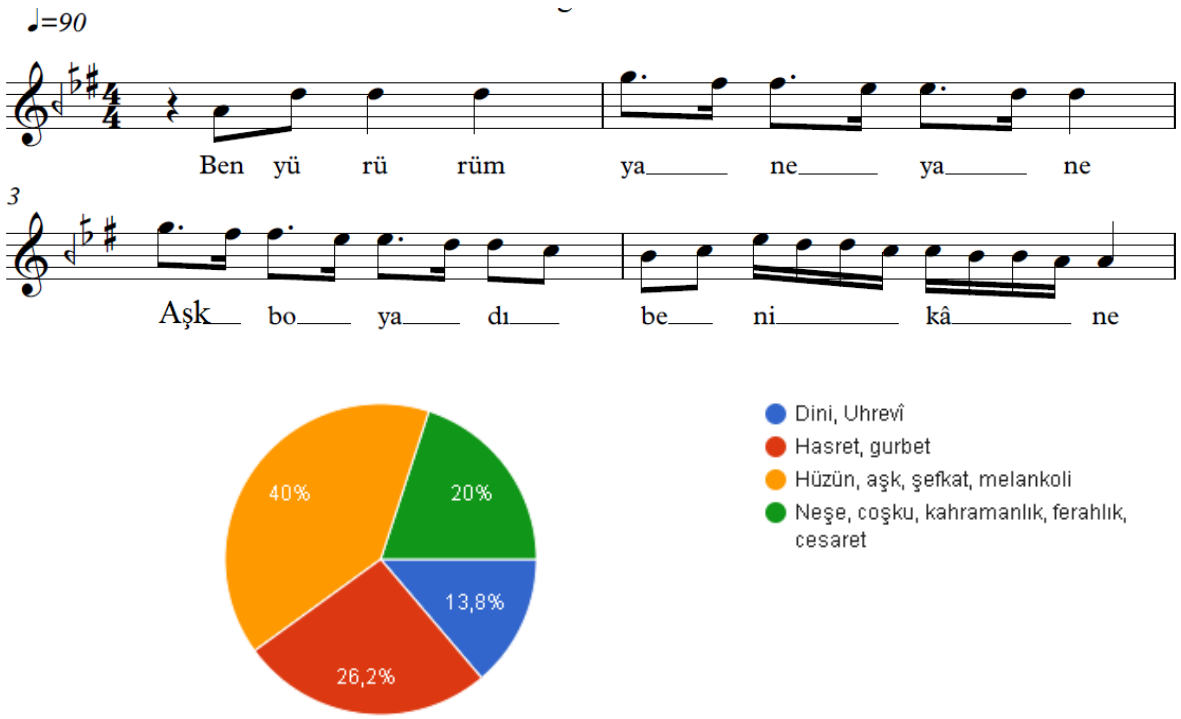

Görsel 9. Karcığar

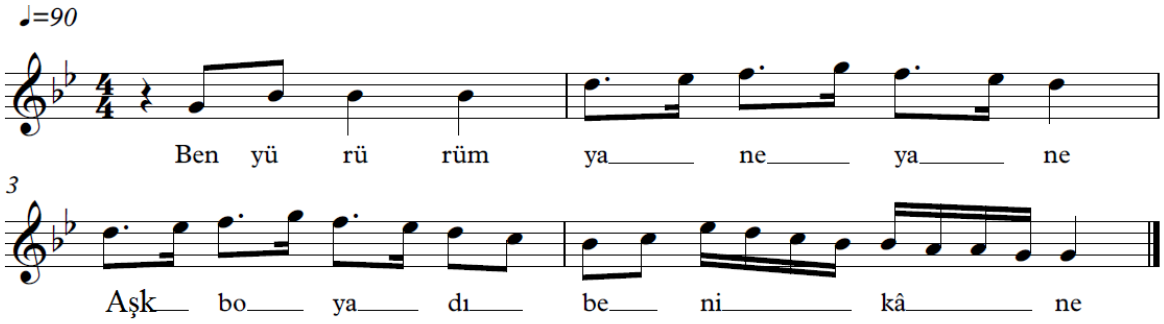

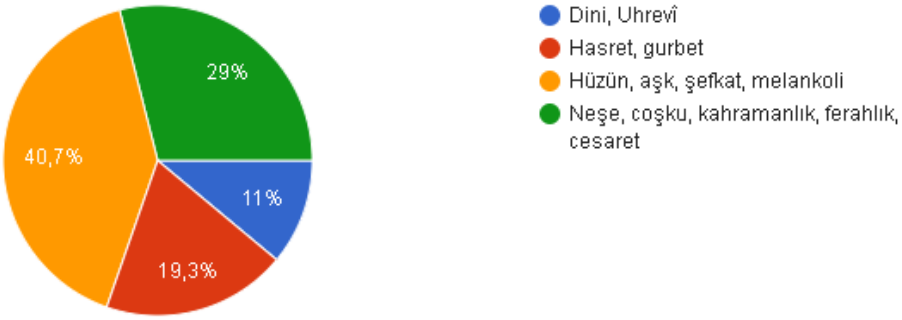

Görsel 10. Nihâvend

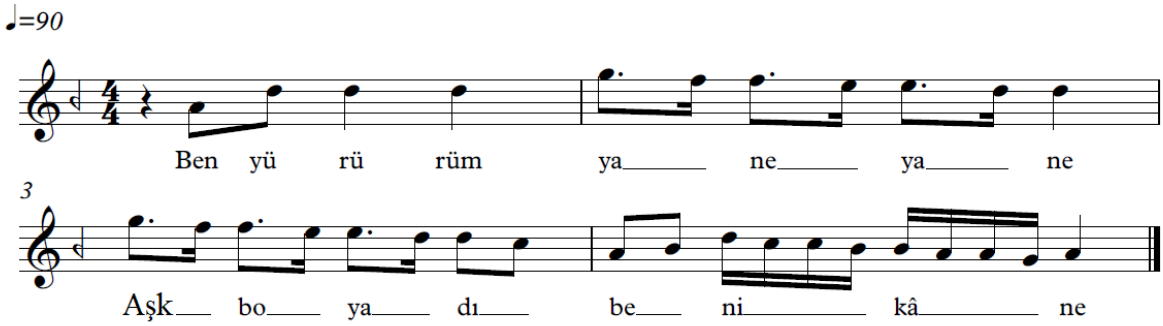

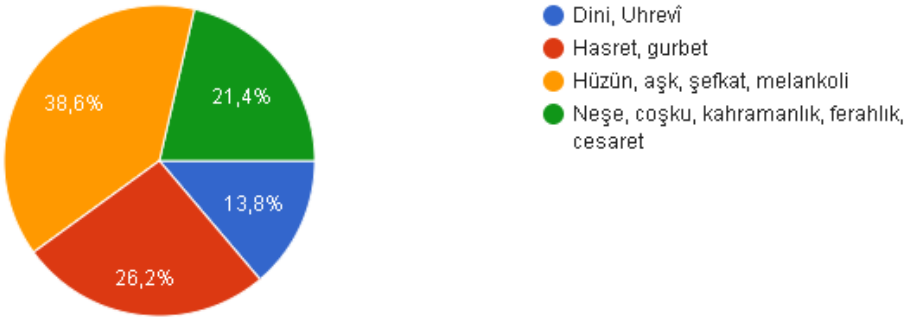

Görsel 11. Uşşâk

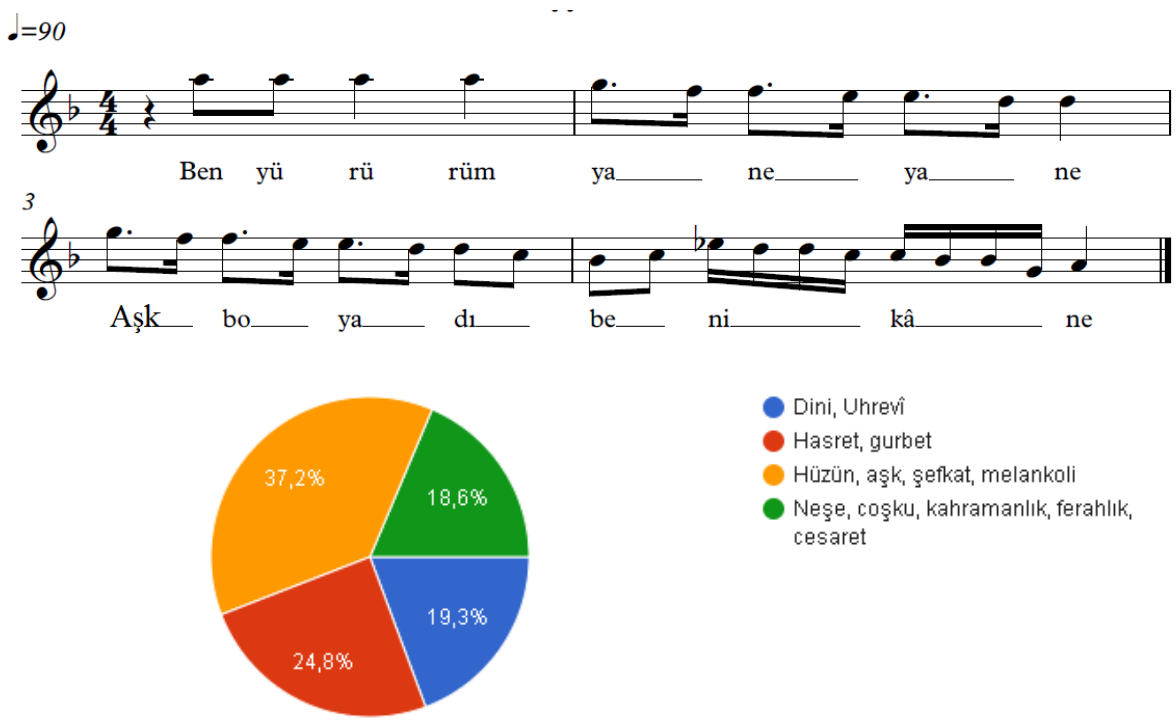

Görsel 12. Muhayyer Kürdî

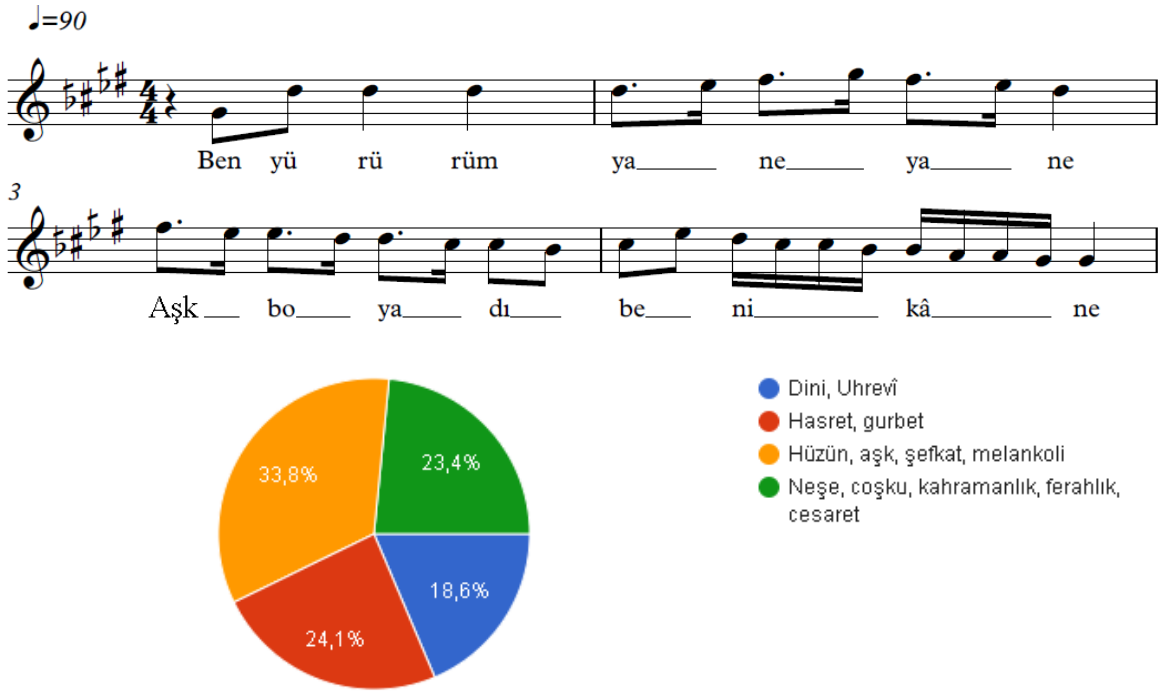

Görsel 13. Neveser

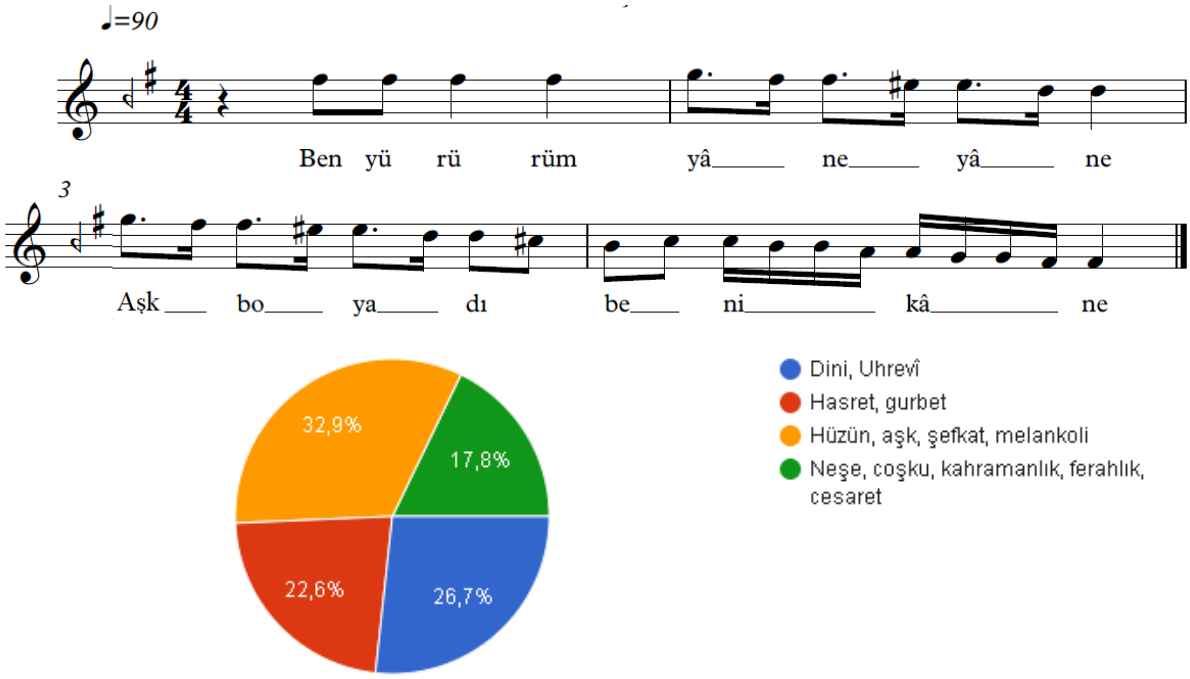

Görsel 14. Eviç

2.2.4. Neşe, Coşku, Kahramanlık, Ferahlık, Cesaret

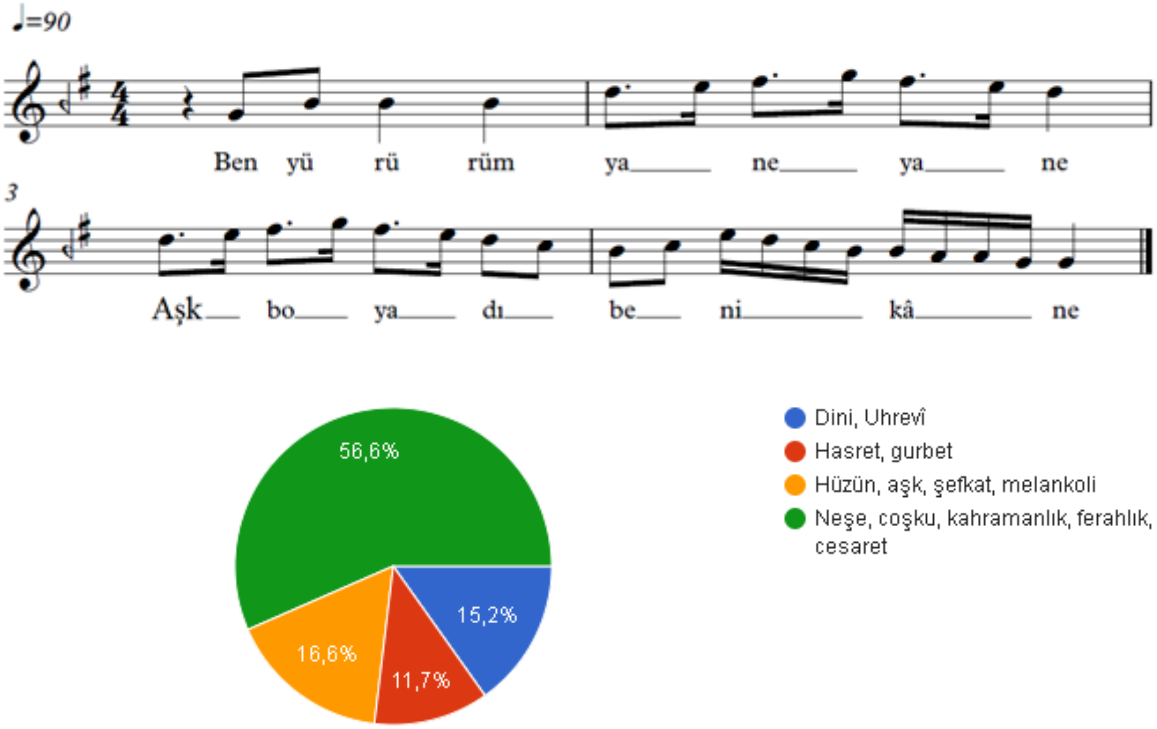

Görsel 15. Rast

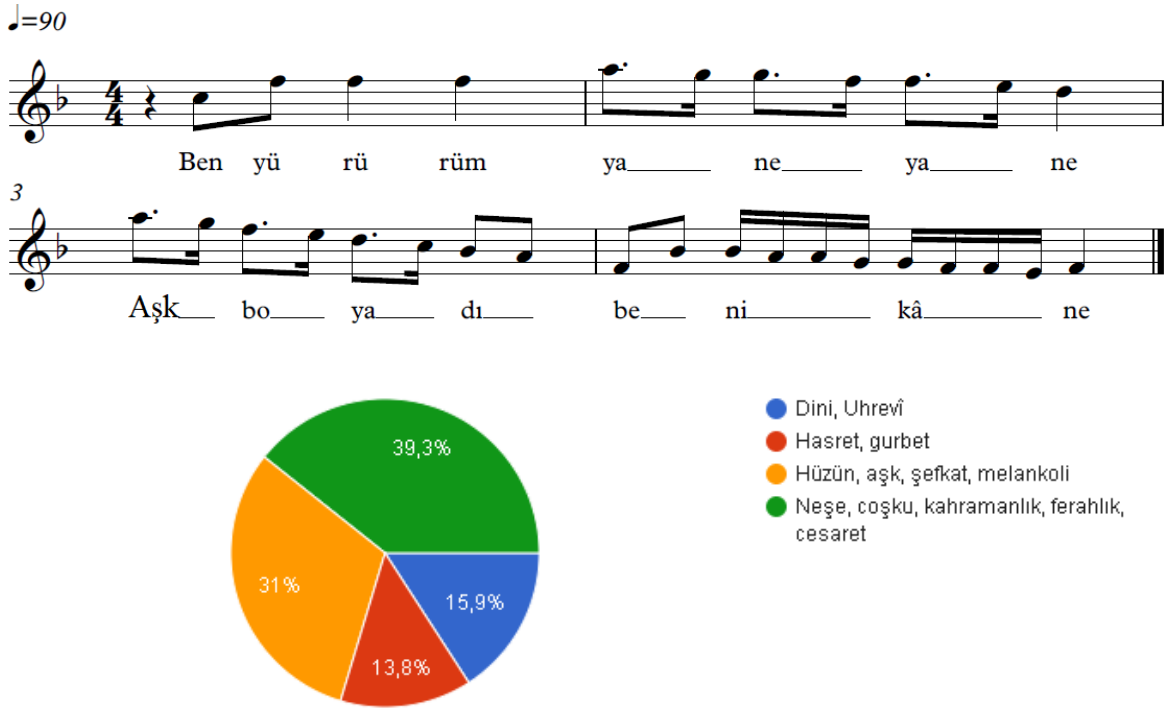

Görsel 16. Acem Aşîran

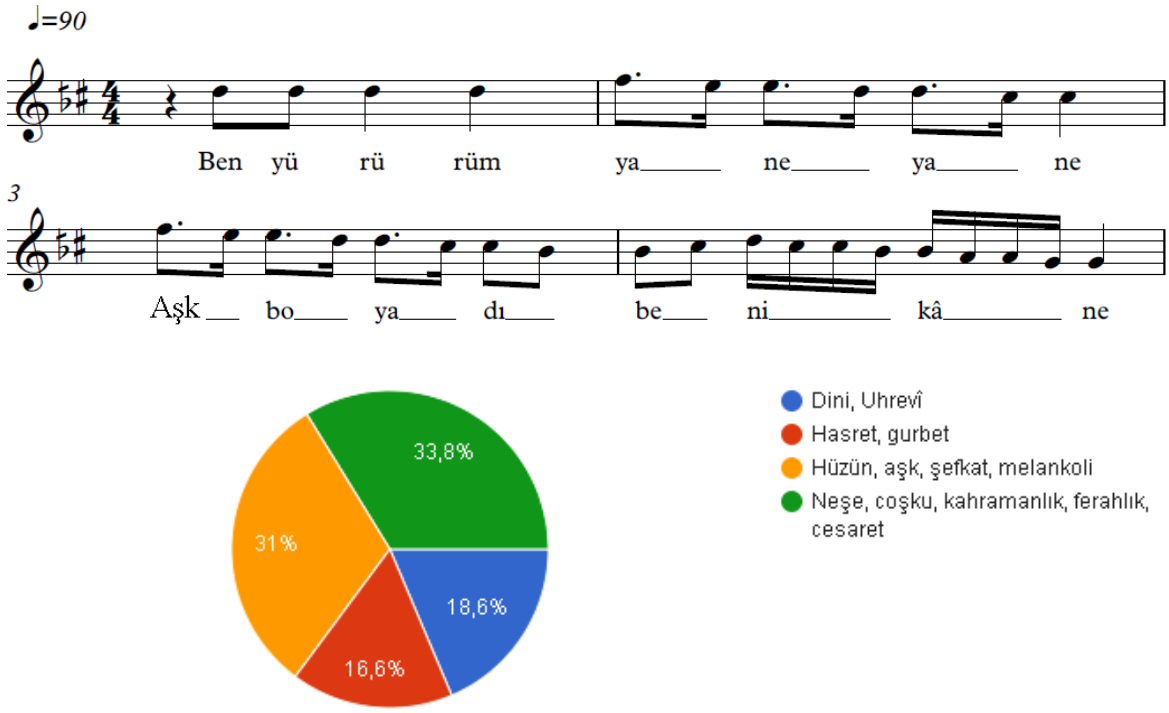

Görsel 17. Nikriz

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Katılımcıların ilgili makam doğrultusunda en çok seçmiş oldukları seçenekteki hissiyat yüzdelik dilimler olarak yansıtılmıştır. "Dini, Uhrevi" bir hissiyat uyandırdığını düşündükleri makamlar; Segâh(%67,6), Sabâ(%59,3) ve Hisar(%31,3), "Hasret, Gurbet" hissiyatı uyandırdığını düşündükleri makam; Hüseyni(%31,3), "Hüzün, Aşk, Şefkat, Melankoli" hissiyatı uyandırdığını düşündükleri makamlar; Hüzzâm(%56,5), Hicaz((%56,5), Hicazkâr(%46,3), Uşşak(%39,5), Karcığar(%40,5), Neveser(%34,7), Nihâvend(%40,8), Kürdi(%47,6), Muhayyer Kürdi(%37,4) ve Eviç(%33,8), "Neşe, Coşku, Kahramanlık, Ferahlık, Cesaret" hissiyatı uyandırdığını düşündükleri makamlar ise Rast(%57,1), Acem Aşîran(%40,1) ve Nikriz(%34,7) makamları olduğu yüzdelik verilerle tesbit edilmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Çıkarımlarımız doğrultusunda her makamın yoğun olarak bizlere verdiği hissiyatla beraber 2. bir hissiyat oluşturduğu da açıkça görülmektedir. Çalışmada kullanılan makamların verdiği hissiyat sıralamasını ise bir tablo halinde aşağıda gösterecek olursak:

Çizelge 1. Makamların Verdiği Hissiyat Dilimler(%)

	Dini, Uhrevi	Hasret, Gurbet	Hüzün, Aşk, Şefkat, Melankoli	Neşe, Coşku, Kahramanlık, Ferahlık, Cesaret
Segâh	%67,6	%8,8	%18,9	%4,7
Sabâ	%59,3	%12,9	%19,7	%7,5
Hisar	%31,3	%19,7	%27,9	%21,1
Hüseyni	%8,2	%31,3	%30,6	%29,9
Hüzzâm	%13,6	%17	%56,5	%12,9
Hicaz	%8,2	%27,2	%56,5	%8,2
Hicazkâr	%14,3	%27,9	%46,3	%11,6
Uşşak	%13,6	%25,9	%39,5	%21,1
Karcığar	%13,6	%25,9	%40,8	%19,7
Neveser	%18,4	%23,8	%34,7	%23,1
Nihâvend	%10,9	%19	%40,8	%29,3
Kürdi	%14,3	%27,2	%47,6	%10,9
Muhayyer Kürdi	%19	%25,2	%37,4	%18,4
Eviç	%26,4	%22,3	%33,8	%17,6
Rast	%15	%11,6	%16,3	%57,1
Acem Aşîran	%15,6	%13,8	%30,6	%40,1
Nikriz	%18,4	%16,3	%30,6	%34,7

Segâh, Sabâ ve Hisar makamlarının 2. verdiği hissiyat "Hüzün, Aşk, Şefkat, Melankoli"

Hüseyni makamının 2. verdiği hissiyat "Hüzün, Aşk, Şefkat, Melankoli"

Hüzzâm, Hicaz, Hicazkâr, Uşşak, Karcığar, Neveser, Kürdi, Muhayyer Kürdî makamlarının 2. verdiği hissiyat "Hasret, Gurbet"

Nihâvend makamının 2. verdiği hissiyat ise "Neşe, Coşku, Kahramanlık, Ferahlık, Cesaret"

Eviç makamının 2. verdiği hissiyat ise ""Dini, Uhrevi"

Rast, Acem Aşîran ve Nikriz makamlarının 2. verdiği hissiyat ise "Neşe, Coşku, Kahramanlık, Ferahlık, Cesaret" tema veya duygu kavramlarıdır.

Bu sonuçlardan yola çıkarak Segâh, Sabâ, Hisar, Hüzzâm, Hicaz, Hicazkâr, Uşşak, Karcığar, Neveser, Kürdi, Muhayyer ve Eviç makamlarının aynı şartlar altında verdikleri yoğun hissiyat genel itibarıyla "Hüzün, Aşk, Şefkat, Melankoli" tema veya duygu kavramlarıdır. Zaten bu kavramlar daha da yoğunlaştırıldığında "Dini, Uhrevi" hissiyat oluşacaktır.

"Dini, Uhrevi" hissiyat oluşturan öncelikli makamların Segâh, Sabâ ve Hisar makamları olmasıyla beraber bu makamların benzer dizilerine sahip olmalarından ötürü Müstear, Bestenigâr, Sabâ Zemzeme, Tarz-ı Nevin ve Şevk û Tarab gibi makamları da ilave etmemiz mümkündür. Ayrıca bu makamlara Eviç ve Hüzzam makamlarını da ilave edebiliriz

"Hasret, Gurbet" hissiyat oluşturan öncelikli makamın Hüseyni makamı olmasıyla beraber bu makamın benzer dizilerine sahip olmalarından ötürü Muhayyer, Tahir, Gülizar, Gerdaniye, Nevâ, Sipihir, Şehnâz ve Kûçek makamlarını da ilave etmemiz mümkündür. Ayrıca bu makamlara Hicaz, Hicazkâr, Uşşak, Karcığar, Neveser, Kürdi ve Muhayyer Kürdî makamlarını da ilave edebiliriz

"Hüzün, Aşk, Şefkat, Melankoli" hissiyat oluşturan öncelikli makamların Hüzzâm, Hicaz, Hicazkâr, Uşşak, Karcığar, Neveser, Kürdi, Muhayyer, Nihâvend ve Eviç makamları olmasıyla beraber bu makamların benzer dizilerine sahip olmalarından ötürü Beyâti, Sûznak, Evcara, Suzidil, Suzidilara ve Kürdîlihicazkâr gibi makamları da ilave etmemiz mümkündür.

"Neşe, Coşku, Kahramanlık, Ferahlık, Cesaret" hissiyat oluşturan öncelikli makamların Rast, Acem Aşîran ve Nikriz makamları olmasıyla beraber bu makamların benzer dizilerine sahip olmalarından ötürü Mâhur, Çargâh, Pesendîde, Acem, Acem Kürdî, Ferahnâk ve Ferahfezâ makamlarını da ilave etmemiz mümkündür. Ayrıca bu makamlara Nihâvend, Sultâniyegâh, Buselik, Neveser, Kürdi ve Muhayyer Kürdî ve Kürdîlihicazkâr makamlarını da ilave edebiliriz.

Nihâvend, Hüseyni ve Neveser makamlarının ilk verdiği hissiyat dışında "Neşe, Coşku, Kahramanlık, Ferahlık, Cesaret" seçeneklerinde de yüksek oranlar vermesinin sebebi ise "Melankoli ve Aşk" unsurları yada hissiyatlarının duruma göre "Neşe ve Coşku" hissiyatını da vermesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Tüm sonuçlar doğrultusunda aynı güfte, aynı usul, aynı metronom fakat farklı makam dizileri kullanılarak makamların verdiği hissiyatı niceliksel olarak tesbit etmiş bulunmaktayız. Böylelikle Türk mûsikîsinin en çok kullanılan ve benzer yada türevlerinin insanlar üzerinde vermiş oldukları hissiyatlar niceliksel veri çerçevesine oturtulmuş, bununla beraber

bestekârların beste yapma sürecinde uygun tema, makam, usul ve güfte seçerken kullanabilecekleri bir çalışma ortaya çıkarmış olduğumuzu da düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Akbay, F., Türk Müziğinde Besteden Güfteye Gitme Yolunda Prozodi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2020.

Arel, H. S., *Makamlardaki Duygu Unsuru I-Batı Mûsikîsinde*, Mûsikî Mecmuası, Sayı:46, İstanbul, 1951.

Arel, H. S., *Makamlardaki Duygu Unsuru III-Türk Mûsikîsinde*, Mûsikî Mecmuası, Sayı:49, İstanbul, 1952.

Gazimihal, M. R., *Mûsikî Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1961.

Güldaş, S., *Vurgu ve Vurgulamaları ile Türk Mûsikîsinde Prozodi*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2003.

Güven, M., *Altın Adam Gazimihal,* Fenomen Yayınları, Ankara, 2012.

Özkan, İ. H. "Güfte", *İslam Ansiklopedisi* C. XIV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1996.

Sayan, E., *Ulusal Müziğimiz Teknik-Analiz ve Bestecilik*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Şen, H. O., *Alâeddin Yavaşça*, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Akbay, F., *Sözlü Türk Müziğinde Dönemsel Prozodi Anlayışı ve Seçilmiş Bestekârların Eserlerinin Prozodik Açıdan İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Güldaş, S., *Türkçe'de Vurgu ve Musikimizin Sözlü Eserlerinde Prozodik Uygulamalar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Dil-Ezgi-Tahlil), İstanbul, 1990.

Tuğcular, E. (2015). Eğitim Müziği Besteleme Dersinde İzlenen Yöntemler (Gazi Üniversitesi Örneği). Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi, Ağustos, 07, 08,

DİJİTAL ÇAĞDA KÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TASARIMCININ ROLÜ

Dr. Öğr. Üy. FATMA BULAT
Kırıkkale Üni. Keskin MYO,
Tekstil Giyim Ayakkabı ve Deri Böl.
- Orcid: 0000-0002-6367-4243

ÖZET

Endüstri devriminden günümüze değin sürekli gelişen teknolojiler dijitalleşme sürecini başlatmış ve yaşanan pandemi süreci dijitalleşmeyi bir ihtiyaç haline getirmiştir. Bu süreç üretimden tasarıma pek çok alanda değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Tasarımda ve üretimde, 3D yazıcılar, robotik kollar, yapay zekâ gibi kitlesel üretim yöntemleri ve dijital tasarım ve sunum teknikleri kullanılır hale gelmiştir. Bununla birlikte, malzeme alanı gelişerek bu malzemeleri işlemek için kullanılan yöntemler de değişmiştir. Aynı zamanda iletişim ağlarındaki çeşitlilik, dijital mecraların kullanımının yaygınlaşması tüketicilerin e-ticaret sayesinde dünyanın her yerinden ihtiyacını karşılayabiliyor olması, bunun yanında estetik anlayışın ve güzel algısının da küresel bir boyuta taşınması kültürel sürdürülebilirliği gündeme taşımıştır. Kültürel sürdürülebilirlik kavramı, sosyal sürdürülebilirlik bağlamında ele alınmakla beraber literatürde, sürdürülebilir kalkınma içinde kültürü ön plana alan çalışmaların arttığı görülmektedir. Kültürel sürdürülebilirlik iki önemli konuya odaklanmaktadır. Bunlar; ortak değerlerin, algıların ve tutumların sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine katkısı ve bir kültürün kendisinin sürdürülebilirliğidir. Her iki konuda tasarımcıların dijitalleşme bağlamında hem sınırlılığı hem de avantajı kabul edilebilmektedir. Bu çalışmada dijitalleşen çağda kültürel sürdürülebilirlik konusu tekstil ve moda tasarımcıların rolü bağlamında tartışılmış ve kültürel sürdürülebilirlik konusunda yeni strateji önerileri yapılmıştır. Sonuç olarak tasarımcılar hem sürdürülebilir kalkınmaya katkı sunacak hem de toplumsal değerlerimizi dijitalleşmenin etkisiyle kaybolmaktan koruyacak tasarımlarla kültür mirasımızı gelecek nesillere aktarma rolünü üstlenmelidir. Kültür bir milletin nesiller boyu aktarılan zenginliğidir, tasarım probleminin çözümünde bu zenginliklerden faydalanarak özgün kalmak, tasarımcılar için mesleki bir sorumluluktur.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Kültürel Sürdürülebilirlik, Tasarım, Moda, Tekstil

1.GİRİŞ

Tekstil sektöründe küçük ölçekli dokuma tezgahlarının mekanik hale getirilmesi sonucu ortaya çıkan Endüstri devrimi ile insanoğlu köklü bir değişim yaşamış birbiri ardına yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu değişim ve dönüşüm süreci ilerlemeye devam etmiştir (Bulat ve Başaran,2018:123). Tarihsel süreç içerisinde ekonomik, sosyolojik, politik boyutları ile çeşitli köklü değişim örnekleri kayda geçmiştir. 20. yüzyılda birbiri ardına gerçekleşen sanayi devrimleri, buhar enerjisine ek olarak elektrik ve petrol enerjisinin üretim sürecine katılması, gittikçe önemi artan makineleşme ek olarak otomasyon ve dijitalleşmeyle büyük bir dönüşüm sürecini başlatmış (Çapçıoğlu ve Anık, 2021:30) içinde bulunduğumuz sistemin inşasına sebep

olmuştur. Bu gelişmeler ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda bütüncül dönüşüme neden olmuş ve günlük hayatı tamamıyla etkisi altına almıştır (Ersöz ve Özmen, 2020:171).

Bugün yaşadığımız IV. Sanayi Devrimi, sonrasında ve yaşanan pandemi sürecinin de etkisiyle dijitalleşme iş dünyasından, sosyal yaşamımıza kadar hayati önem kazanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda üretim verimliliği yükselerek dijitalleşmeye başlayan dünyada bilginin ve ticaretin kapsamı ve sınırları ortadan kalkmıştır (Davutoğlu, 2020: 178). Dijitalleşme ve tüm alanlarda üretilen bilginin bilgi denetim araçları ve internet teknolojisi ile geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır (Aslıyüksek, 2016: 88). Dijitalleşmeyi sağlayan teknolojik gelişmeleri Web 2, internet, mobil teknolojiler, geniş bant internet, bulut bilişim, dijital medya, büyük veri, yapay zekâ, artırılmış gerçeklik, nesnelerin interneti ve 3D yazıcılar olarak tanımlamak mümkündür (Şekil 1) ve bu gelişmeler tüm sektörlerde yeni bir dönem başlatmıştır (TÜBİTAK'a, 2019; Rahman, 2021: 114).

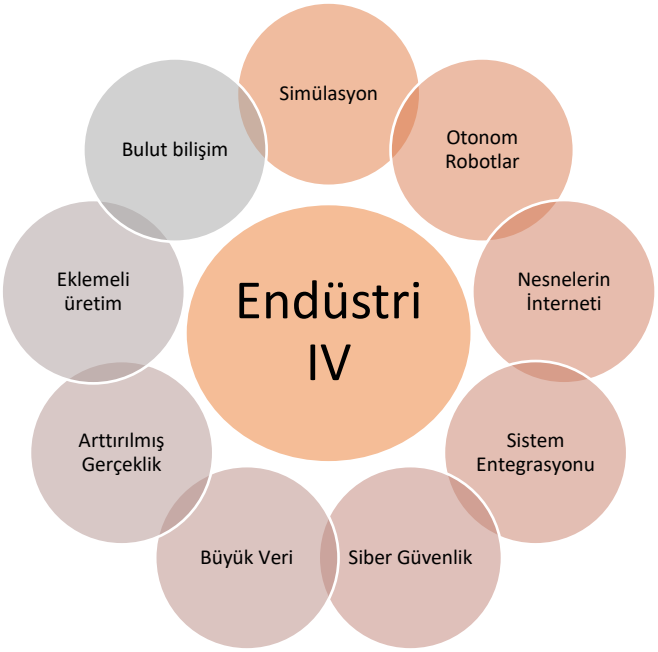

Şekil 1: Endüstri IV (Seyrek,2023:1).

Günümüzde iletişimin dijitalleşmesi küresel bazda kültürel etkileşimin artması sonucunu doğurmuştur. Dahası, lojistik ve etkileşimli dijital mecralardan sağlanan mal ve hizmet sunumları ile küresel bütünleşmenin önündeki engellerin azaldığını göstermektedir. Bu durum küresel kültür ürünlerinin, ulus ötesi medya kuruluşları ve dijitalleşen iletişim stratejileriyle, ulusal kültürlerin içerisinde önemli gedikler açmasına sebep olmaktadır (Kaya,2020:172). Dijitalleşme iş dünyasının yönetim, üretim ve pazarlama dağıtım süreçlerinde değişimler yaratmış özellikle pazarlama satış süreçlerinde yaşanan gelişmeler müşterilerin tüm dünyadan alışveriş yapabilme özgürlüğü kazanmasını sağlamıştır. Bu durum küresel tüketici kavramını ortaya çıkarmış ve ürünlerin tek tipleşmesi endişesi ortaya çıkmıştır bununla birlikte toplumların kültürel değerlerinin nasıl korunacağı bir diğer ifadeyle kültürel sürdürülebilirlik konusunu problem haline gelmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma ilk olarak 1987 yılında "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma" olarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilirlik çalışmalarının odak noktası, toplumun ihtiyaçlarıyla, çevresel, sosyal ve ekonomik sınırlamaları dengelemeye çalışmak aynı zamanda dünyanın kültürel mirasının ve çeşitliliğinin korumaktır. Literatürde sürdürülebilirlik kavramı üç boyutta ele alınmasına rağmen kültürel sürdürülebilirliğin ayrı bir boyut olarak tanımlandığı modellerde mevcuttur (Şahin,20223:1).

Temelde kültürün korunmasıyla örtüşen, 1995 yılında UNESCO sürdürülebilirlikte yeni bir boyut olarak önerilen kültürel sürdürülebilirlik,2001 yılında Jon Hawkes tarafından dördüncü boyut olarak tanımlanmıştır (Hawkes, 2001, Akt.Gürcüm ve Tanyer,2021:551). UNESCO'ya göre sürdürülebilir kalkınmanın dört boyutu; toplum, çevre, kültür ve ekonomidir (UNESCO,2015). Bu bağlamda kültürümüzün tüm unsurları ve geleneksel sanat olarak tanımladığımız zanaat çalışmaları sonucu ortaya çıkan ve günümüze aktarılan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması önemlidir.

Bu çalışma da söz konusu gelişmeleri tüm boyutlarıyla incelemek imkânı bulunmadığından, temel endüstrilerden biri olan tekstil ve moda tasarımı bağlamında ele alınacaktır.

Bu çalışmada, dijitalleşme ve kültürel sürdürülebilirlik konusu moda ve tekstil tasarımcıların rolü bağlamında ele alınmış ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

-Dijitalleşme kültürel farklılıkları ortadan kaldırır mı?

-Dijitalleşme kültürel mirasın sürdürülebilirliğini engeller mi?

-Dijital çağda kültürel sürdürülebilirlik konusunda tasarımcının rolü nedir?

Araştırmada betimsel yöntemlerden tarama yöntemi kullanılmış, çeşitli örneklerle Tekstil/ Moda tasarımı ve üretimi bağlamında durum değerlendirmesi yapılarak "tasarımcının rolü" tartışılmıştır.

1.1.Dijitalleşme ve Kültürel Sürdürülebilirlik

Teknoloji alanındaki gelişmelere paralel yaşanan büyüme ve beraberinde gelen bilgi patlaması, yaşadığımız yüzyıl dijital bir çağın başlangıcı olarak tanımlanmaktadır (Deveciyan ve Alay:2022: 116). Dijital çağın iletişim kanalları ve araçları baskın kültürlerin kültürel kodlarını küresel ölçekte dayatmaya başlamıştır. Dünyanın her köşesinden gelen dijital iletiler, kendi kültürel değerleriyle yoğurulmuş insanların dünyayı anlamlandırma biçimlerini farklılaştırmakta; kültürel akışlar hızlanmaktadır (Çaycı ve Karagülle, 2016:572). Mevrowitz (1985:85)'in yeni iletişim sistemleri, "mekânlar ile toplumsal durumlar arasındaki ilişkileri dönüştürmekte ve hayatın coğrafyasını daraltmaktadır" (Meyrowitz, 1985: 85) tespitinden yola çıkarak günümüzde, kültürel etkileşim ve kültürel melezliklerin en önemli aşaması olarak kabul gören kültürlerarası etkileşim lojistik ve yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bunun sonucu olarak da insanlar daha önce tecrübe etmedikleri kültürlerin etkisine daha açık hale gelmektedir (Çaycı ve Karagülle, 2016:572). Dijitalleşme sonucunda ortaya çıkan "küreselleşme, farklı kültürleri, eriten, türdeş bir kültürel ortam yaratan süreç olarak görülmektedir" (Savaşlar, 2007:40). Bu süreç toplumların yerel kültürünü etkileyerek farkında

olmadan farklı yaşam formlarını kabul etmeye ve içselleştirmeye yönlendirmektedir (Ölçekçi, 2020:152). Bu etkileşimler, farklı kültürlerin yaşam biçimlerini benzeşme sürecine sokmuştur (Holton, 2013: 59-61). İçekal (2020:154) araştırmasında kültürel tüketim ürünlerinin küresel düzlemde standartlaştırılması, dağıtım ve tanıtımlarının tekelleşmesi, ekonomik ve siyasi güç yardımıyla batı kültürünün başka milletlere dayatılmasını sağlayan bir ideoloji olarak değerlendirmektedir ve başka kültürlerin medyayı, yerel kültürlerini etkilemek ve kendilerine benzetmek için bir araç olarak kullanmakta olduğunu iddia etmektedir. Schiller, (1976: 4) ise baskın kültürlerin medya içeriklerinin tek yönlü kültürel akıştaki rolüne dikkat çekmekte ve bu durumun çevre ülkelerin kültürel değerlerinde aşınma ve dönüşüm etkisi yarattığını söylemektedir.

Kültür, paylaşılan bir bellek (dil, tarih, gelenek) ve toplumsal mutabakatlar ve davranış kuralları gibi ortak yaşama olanak tanıyan kurallar bütünüdür (Haviland, 2002, s. 65). Bu çerçevede kültürlerin birbirlerinden etkilenmesi, ilk insandan günümüze yaşanan doğal bir süreçtir. Ancak kültürel üretim ve dağıtımın kontrolü üzerinde hegemonik güç uygulayan ulus-ötesi şirketler, baskın egemen kültürün tüm kültürel kodlarını dijital iletişim araçlarıyla kitlelere dayatmaktadır (Stevenson, 2008: 28). Özellikle tüketim arzusunu pekiştirmek isteyen büyük şirketler, kültürel küreselleşmenin önünü açmak, baskın kültürü ulusal kültürlere eklemlemek veya yerel kültürlerin melezleşmesi adına çaba sarf etmektedir. Bütün bu gelişmeler ışığında özgün kalabilmek için toplumlar bilinçli olarak kültürünü korumak bağlamında yetenekleri geliştirmek durumundadırlar.

Küreselleşme ve kültürel koruma arasındaki dengeyi bulmak, özellikle azınlık toplulukları için zorunludur. Kültür ve toplumla entegrasyon, ekonomik büyümeyi teşvik ederek bağlılığı artırır. Bununla birlikte hem entegrasyon hem de küreselleşme, kültürel sürdürülebilirliği tehdit etmekte ve çoğunluğun kültürü azınlık pahasına egemen olmaktadır (Yapıkredi,2023). Kültürel melezlik olarak bilinen bu durumu önlemek için kültürel sürdürülebilirlik yolunu izlemek ve değerlendirmek önemlidir.

Kültürel sürdürülebilirlik, toplumların kültürel değerlerini, kimliklerini ve miraslarını koruma, geliştirme ve gelecek nesillere aktarma sürecidir. Bu kavram, sürdürülebilirlik anlayışının bir parçası olarak kültürel çeşitlilik, yerel bilgi ve uygulamaların korunması, kültürel mirasın sürdürülebilir kullanımı ve toplumların kültürel kimliklerini güçlendirme üzerine odaklanmaktadır.

Şekil 3: Kültürel sürdürülebilirliğin unsurları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Kültürel sürdürülebilirliğe katkıda bulunan pek çok unsur bulunmaktadır (Şahin 2023:1). Bunlar; Kültürel çeşitliliğin bilinmesi ve korunması, Kültürel mirasın sürdürülebilir kullanımı, Kültürel sürdürülebilirlik konusunda toplumun bilinçlendirilmesi ve katılımcı yaklaşımla yerel değerlerin güçlendirilmesi, Kültürel turizm ve ekonomik sürdürülebilirlik biçiminde özetlenebilir.

1.2.Kültürel Sürdürülebilirlik ve Tasarım

Kültürel sürdürülebilirlik, baskın kültürler karşısında değerleri ve tutumları koruma veya geliştirme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Spesifik olarak, sürdürülebilir kalkınmanın kolaylaştırıcısı ve itici gücüdür ve sürdürülebilir kalkınma programlarında kritik bir rol oynamaktadır (UNESCO,2015). Kültür, sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarından biridir ve ekonomik büyümeyi (kültür turizmi, el sanatları, gıda vb.) ve çevresel sürdürülebilirliği (kültürel ve doğal mirasın korunması) teşvik edebilir. Dünya genelinde sürdürülebilir bir geleceğe geçişi hızlandırabileceği düşüncesiyle kültürel kimliklerin korunması son derece önemli bir konudur. Ancak dijitalleşme, sonucu baskın kültürün genellikle azınlığa etkisi altına alması kültürel sürdürülebilirliği tehdit etmektedir (Şahin, 2023:1). Birbirinden bağımsız gibi görünen ekonomik, çevresel ve sosyal boyutta incelenen dijitalleşme, kültürel sürdürülebilirlik boyutları birlikte ele alındığında anlamlılık kazanmaktadır (Halaç ve Öğülmüş, 2021:523). Toplumların yüzyıllardır oluştura geldiği ve kültürün gelecek yüzyıllarda var olabilmelerini amaçlayan kültürel sürdürülebilirlik kavramı, kültürel mirasın sürdürülebilirliğine vurgu yapmaktadır (Gültekin ve Dikmen,2006:160). Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılabilmesi, geçmişin işaret ve simgelerinin kuşaklar boyunca taşınabilmesine bağlıdır (Tekeli,1989). Tarihi, kültürel ve geleneksel mimari özellikler taşıyan yapıların doku ve çevreyi oluşturan tüm elemanlarla bir bütün olarak korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sürdürülebilirlik çerçevesinde önemlidir (Dikmen ve Toruk,2017:12). Kültürler arası etkileşimin pek çok faydası olmakla birlikte yerelliği ortadan kaldırma ihtimali kimlik bağlamında önemli sorunlara neden olabileceği düşünülmektedir. Bu noktada tasarımın ve tasarımcının üstleneceği rol çok önemlidir.

Tasarım Gürsoy (2010:37)' a göre, "Belirsizlik içerisinde karar verme", "Fiziksel bir yapının doğru fiziksel bileşenlerini bulma", "Şimdiki zamanın gerçeklerinden gelecek zamanın olasılıklarına hayali sıçrama", yaşamı yeniden şekillendiren ve duygularımıza yön veren bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Tasarlama eylemi ise tasarlayıcının zihninde oluşan imgenin somutlaşma süreci olarak tanımlanmaktadır (Bulat,2022:106). Tasarım 21. yüzyılda küresel etik, toplumsal etik, kültürel etik, semiyoloji, estetik duyarlılık konularında geçmişe oranla daha kapsamlı roller üstlenmesi gereken bir etkinliktir (Gerhard, 2004, s. 16). Tasarımcı da geleceğin yaşam modellerinin şekillendirilmesinde daha aktif rol üstlenmektedir (Kaya,2020 :176).

Endüstrileşmenin başladığı yıllarda devam eden geleneksel zanaat kültürü 19 yy.'da endüstriyel üretime geçiş sürecinin tamamlanmasıyla yerini endüstriyel üretime bırakmıştır. 20 yy.'da nesne mülkiyeti, üst tabakaların ayrıcalığı olmaktan çıkıp, bir kitle gereksinimi biçimine doğru gelişmiştir (Sağocak, 2007:155-156). Endüstri öncesi toplumlardaki gündelik eşyalara yönelik geleneksel ilişki biçimleri bu yeni dönemde temelden değiştirmiş, tasarım eylemi sonucunda endüstriyel üretimin ihtiyacı olan yenilik beklentisine yönelik tasarımlar ağırlık kazanmıştır. Günümüzde ise tasarım sürecinde kullanılan materyaller, malzemeler, teknik ve yöntemler teknolojik gelişmelere paralel değişim göstermiş dijitalleşme bağlamında tasarlama işini kolaylaştıran dijital yazılımlar tasarım sürecini hızlandırırken, dijital robotlar ise malzemenin çeşitli şekillerde biçimlendirilme yöntemlerini çeşitlendirmiştir.

Tasarım sürecindeki bu sınırsızlaşma her türlü malzeme ve görseli tasarımcının kullanabilmesi imkânı yaratmaktadır. Zanaata dayalı üretimde kültürel simgelerin kullanımı daha yaygın bir anlayışken, dijitalleşmenin etkisiyle tasarımcılar farklı kültürlerin ortak beğenisine sunulabilecek tasarımlar ortaya koyma eğiliminde hareket etmeye başlamıştır. Robertson (1999) tasarım-üretim ve tüketim süreçlerinin, toplumsal iletişim sürecinde ve gündelik yaşam pratikleriyle (yorumlama, beğeni, algılama) bağlantılı olduğunu belirmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın kimliğini ve farklılığını ortaya koyma çabası tüketim sürecinin itici gücünü oluşturmaktadır (Doulas ve Isherwood, 2002: 67). Bu bağlamda özgünlük ve yaratıcılık arayışları, küreselleşme karşısında kimlik bunalımları, kültür, anlam ve iletişim sorunları tasarım dünyasının değerlendirmesi gereken unsurları artırmaktadır (Sağocak, 2007: 255).

Tasarım problemin çözümü aşamasında etkin olan bu zihinsel aktiviteler, tasarımcının kültürel ve kişisel özellikleri ile ilişkilidir (Kaya,2020 :179) ve sınırlanmalardan uzak, lineer olmayan, sorgulamaya dayanan, kendi içinde tutarlılığı olan karmaşık bir süreçtir (Yabanigül,2021:52). Tasarımcıların tasarım süreçlerine (Şekil 3) kültürel sürdürülebilirlik konusunu entegre etmeleri bu konuda fayda sağlayacaktır. Özellikle problemi tanımlama, araştırma, planlama, yaratıcı süreç ve değerlendirme basamaklarında tasarımcının "Kültürel sürdürülebilirliğe hizmet ediyor mu? sorusuna cevap aramasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Şekil 4: Tasarım Sürecinin Aşamaları (Barcellos ve Junior, 2016).

Dijitalleşen çağda kültürel sürdürülebilirlik, toplumların kimliklerini koruma, kültürel miraslarını yaşatma ve gelecek nesillere aktarma konusunda önemli bir rol oynar. Aynı zamanda bu kavram, sürdürülebilirlik çerçevesinde çevresel ve ekonomik faktörlerle birlikte ele alınarak toplumların bütüncül bir şekilde sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemelerine yardımcı olur. Tüm tasarım alanlarında kültürel unsurların merkeze koyulduğu bir tasarım süreci bu devamlılığı sağlamanın önemli bir koşuludur. Bu tasarım alanlarından biri de Tekstil ve moda tasarımıdır.

1.3.Kültürel Sürdürülebilirlik ve Tekstil / Moda Tasarımcısının Rolü

Tekstil ve Moda endüstrisinde sürdürülebilirlik ihtiyacı, elbette sürdürülemeyecek düzeyde tüketimin başladığı zaman doğmuştur. Sürdürülebilirlik konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde genellikle çevresel sürdürülebilirlik konusuna odaklanan çalışmalar görülmektedir bununla birlikte az da olsa kültürel sürdürülebilirlik ve tekstil ve moda tasarımı bağlamında yapılan çalışmalarda bulunmaktadır.

Çizelge 1. Tasarım ve kültürel sürdürülebilirlikle ilgili makalelere ilişkin bilgiler

No	*Yazarlar*	*Tür*	*Yıl*	*İçerik*
1	Çelik,	Makale	2016	Çalışmada, Kültürel sürdürülebilirlik bağlamında esin kaynağı olarak Anadolu kilim motiflerini alınmış ve motiflerin özgün değerlerini koruyarak giysi tasarımları yapılmıştır.
2	Pekerşen ve Çalık,	Makale	2016	Araştırmada, Konya'da keçecilik sanatının gelecek nesillere ulaştırılmasında ve korunmasında karşılaşılan güçlükler açıklanarak turizmin bu değerlerin korunmasındaki rolü hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.
3	Can ve Ayvaz	Makale	2017	Araştırmada Tekstil ve Moda sektöründe sürdürülebilirlik; ekolojik açıdan incelenmiştir.
4	Gürcüm ve ark.	Makale	2018	Bu çalışma el sanatları alanında etkinlik gösteren tasarımcının kültürel sürdürülebilirlik anlayışıyla sorumluluğu konusu ele alınmıştır.
	Tok Dereci,	Bildiri	2018	Bildiride, Anadolu'da dokunan yöresel bezlerini Duygusal Dayanıklı Tasarım felsefesi yaklaşımından ele alarak tasarımcı sorumluluğuna

				dikkat çekmekte ve yöresel bezler ile tasarlanmış giysi örnekleri paylaşılmaktadır.
5	Yücel ve Tiber	Makale	2019	Çalışmada tekstil ve hazır giyim sektöründe sürdürülebilir moda kavramı, yavaş moda, ekolojik moda ve geri dönüşüm konularına da yer verilmiştir.
6	Odabaşı ve Şahin	Makale	2019	Araştırmada, moda sektörünün neden olduğu olumsuz sonuçlara yönelik moda tasarımı eğitiminde sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımlar tespit edilmeye çalışılmıştır.
7	Gürcüm ve Öztürk	Makale	2020	Araştırmacılar geleneklerin yok olmasına karşı çıkan bir yaklaşımla geleneksel kumaşlarımızı, moda sektöründe tasarım öğrencilerine tanıtmaktadır.
8	Er Bıyıklı ve ark.	Makale	2021	Araştırma, kültürel sürdürülebilirlik kapsamında yer alan zanaat ürünlerini tanıtarak tasarımcılara esin kaynağı olarak kullanması konusunda yol göstermektedir.
9	Gürcüm ve Tanyer	Makale	2021	Çalışma da sürdürülebilir moda tasarımında yeni bir yaklaşım olan "yeniden doğuş" kavramı örnekleriyle tanımlamaktadır.
10	Koca ve Emiroğlu	Makale	2022	Araştırmada, moda /tekstil tasarımı programların da sürdürülebilirlikle ilgili ders veya konuların yer alma durumunun belirlenmeye çalışılmış ve ders önerileri sunulmuştur.
	Nas,E.	Makale	2022	Çalışmada; kültürel değerleri özgün görselleştirme, yorumlama, yenileme çerçevesinde, özgün değeri olan tasarım ürünlerine karşı bilinç oluşturmak amaçlanmıştır.
11	Paralı, A.	Makale	2023	Araştırmada tasarım da esin kaynağı olarak kültürel unsurların seçilmesine vurgu yapılmış ve Konya etnografya müzesinde bulunan geleneksel işlik ve şalvarın esin kaynağı olduğu tasarımlar sunulmuştur.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde kültürel sürdürülebilirlik bağlamında tasarımcılara önemli sorumluluklar yüklendiği görülmektedir. Bu sorumluluk, tasarım sürecinde malzeme, süsleme ve esin kaynağı olarak kültürel unsurlardan faydalanma biçiminde tanımlanmaktadır.

Tekstil ve Moda endüstrisi, müşteri odaklı, emek yoğun, dinamik ve inovatif bir yapıya sahiptir. Bu sektörde, rekabet edebilirlik, tüketici istek ve tercihlerini yakalayabilen tasarımlar üretmeyle çok yakından ilişkilidir. Rekabetçi üretim ortamında ayakta kalabilmek, kaynakların kısıtlı olduğu bir ortamda çok hızlı olan moda döngüsüne cevap vermek, çevresel etkileri azaltmak, maliyetleri düşürmek günümüzde "sürdürülebilirlik" ifadesi ile karşımıza çıkmaktadır (UİB,2017:18). Sürdürülebilirlik çok geniş bir kapsamda ele alınmakla birlikte çeşitli başlıklar altında incelenmektedir.Sürdürülebilirliğin sosyal boyutu içinde ele alınan kültürel sürdürülebilirlik toplumsal çeşitliliği tanıyan ve geliştiren, coğrafya ve inanç sistemlerini yansıtan ve toplumların tarihlerini koruyabilmesi için çeşitli stratejilerin kullanılmasını içeren bir kavram olarak tanımlamaktadır (Williams ve ark.,2019:8). Temelde kültürün korunmasıyla ilgili olan bu kavram bir toplumun maddi kültür varlıklarını ve somut olmayan kültürel mirasının (sözlü gelenekler, toplumsal uygulamalar, adetler ve görenekler) korunmasını ifade etmektedir (Gürcüm vd., 2018: 375).

Dijitalleşen dünyada sosyal medya aracılığıyla da tetiklenen tüketim kültürü ve hızlı moda dayatmasına bağlı olarak üreticiler için rekabet edebilmenin tek yolu tüm dünyayı etkisi altına alan trendleri takip ederek yeni ürün tasarımlarını müşterilere sunmak haline gelmiştir (UİB,2017:26). Moda dünyasında yaşanan bu değişim perakendecinin hızlı moda sistemine benzer şekilde sezon içinde sıkça mağazalarına son moda ürünler çekme noktasında üzerinde büyük baskılar hissetmesi sonucunda hızlı moda kavramı popüler hale gelmiştir (Aktan,

2013:2). Sürdürülebilik bağlamında pek çok olumsuzluğa sebep olan hızlı moda, kültürel üretim yöntemleri, özgün ve etnik desenleri, kumaşları ve giysileri de olumsuz yönde etkilemiştir.

Etkileşimli internet kültürü günümüzde tüketici alışkanlıklarını etkilerken, her türlü ulusal ve ekonomik engeli aşarak kültürel aktarım sağlamaktadır (Ölçekçi, 2020:154). Kawamura (2005:53) giyimin ve giysinin evrensel ancak modanın batıya özgü modern bir kavram olduğunu aktarmıştır. Moda, onu tasarlayan, yapan, satın alan, satan, giyen, değiş tokuş eden, iletişim kuran veya hizmet veren herkesi içeren sanatsal, ticari ve sosyal uygulamaları aracılığıyla değişim yaratmada kendine özgü, (Williams, Stevenson, Crew, Bonnelame & diğerleri,2019:8) anlamı değişmeden her zaman değişen, aynı zamanda kültürel bir ifade olan ve doğrudan kim olduğumuz, diğer insanlarla nasıl bağ kurduğumuz konularıyla ilişkili olan bir kavramdır (Gardetti ve Torres 2017:8). Moda ve tekstil tasarımı alanında dijital dünyadaki etkileşimler, trendler, akımlar tüketici kitleyi etkilemekte bu anlamda kültürel unsurlar göz ardı edilebilmektedir. Yerellik bağlamında özgün olan Avusturya, Çin, Japonya ve Orta Doğu, Afrika, Hindistan gibi ülkelerin çok renkli ve özgün yerel kıyafetleri yerini (Görsel 1), etkisi altında kaldığı kültüre bağlı gelişen moda akımlarına bırakmıştır (Ateş, Asma ve Suel,2020:105).

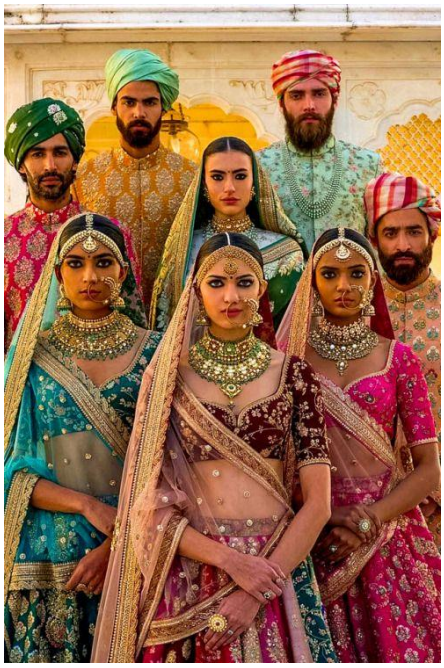

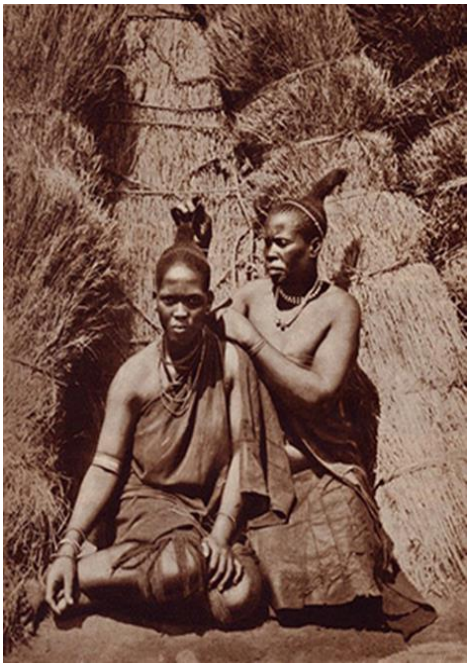

Görsel 1. Hindistan geleneksel giysisi "Sâri" (URL 1) **Görsel 2:** Sömürge öncesi Zimbabwe'de kadın giyimi (URL 2).

Kaya (2020:177) araştırmasında, küreselleşmenin etkisiyle tasarımcıların farklı kültürlerden yararlanma yoluna gittiğini ve moda ve giyim açısından ise farklılıkların ve bireyselleşmenin ön plana çıktığı, moda hareketlerinin bu noktada kitlesel aynılıklar değil bireysel farklılıklara göre şekillendiği bir yola girdiğini belirtmektedir.

Kişilikli bir toplum olarak gelişebilmek için ulusların kültürel kimliklerini yeni yaşam çevreleriyle entegre etmeleri önem kazanmaktadır (Emre, 2016: 1) Dolayısıyla, kültürün korunması, için stratejilerin belirlenmesi, kasıtlı ve istendik olarak kültürel sürdürülebilirliğin

sağlanması bir sorumluluktur. Ancak sürdürülebilirlik bağlamı, bazı tasarımcılar için fırsattan ziyade engel olarak görülmektedir. Sosyal duyarlılıklara ilginin azlığı, kültürel sürdürülebilirlik konusunun en büyük dezavantajıdır. Tekstil ve moda endüstrisinde tasarımcılar, tedarik zincirinin her aşamasında sürdürülebilirlik koşullarının sağlanabilmesi için çalışmalıdır. Böylece çevreye zarar vermeden moda üretmeye devam edilebilirken kültürel sürdürülebilirliği sağlayacak önlemlerle sektör üretken olmaya ve ekonomiye katkı sunmaya devam edebilir (UİB,2017:21).

Kültür bilincine sahip tasarımcılar toplumsal bir sorumluluk bilinciyle tasarım faaliyetini sürdürmelidir. Tekstil tasarımı öğretim programlarında kültür ve tasarım tarihine yönelik derslerinin yapılandırılmasının, tasarımcının Batı tarihi kadar kendi öz tarihini ve kültürünü bilmesinin ve tasarımda esin kaynağı olarak tarihsel bilgi arkeolojik araştırma, müze, ören gezilerinden elde edilen izlenimlerin ve araştırmaların kullanılmasının kültürel devamlılık için faydalı olacağını belirtmişlerdir (Gürcüm ve ark., 2018:376). Moda kavramı hızlı değişen geçici olanı tanımlarken, sürdürülebilirlik kavramı uzun vadeli perspektifle ilgilidir. Bu bağlamda tasarımcı, farkındalık ve duyarlılık bilinci yüksek, gören, yüksek algılama yeteneği ile gördüğünü estetik değerlerle öğütüp soyutlayarak değer üreten kişidir (Sarıoğlu vd., 2011:19) ve kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması tekstil ve moda özelin de giyim kuşam ve tekstil malzemeler olan halı, kilim, heybe, seccade vb. geleneksel sanatlarımızın korunması ve devamlılığının sağlanması boyutuyla önemli çalışmalar yürütebilme potansiyeline sahiptir. Tekstil ve Moda tasarımcıları, tasarlanan ürünlerin işlevsel, tasarım ve estetik değerini farklı bir gözle değerlendirmeli, geleneksel etkisini dikkat çekecek şekilde sunabilmeli ve kültürel sürdürülebilirliğe katkıda bulunmalıdır (Gürcüm ve Öztürk, 2020: 255-256).

Bu bağlamda mısır hiyerogliflerinden esinlenen ve Karl Lagerfeld'in imzasını taşıyan Chanel Métiers d'Art defilesi, örnek gösterilebilir. Hiyerogliflerde gördüğümüz katlamalı etekler, Kleopatra'nın giydiklerine benzeyen ve yerlere dek uzanan uçuşan etekleriyle fildişi renkli elbiseler, mercan rengi ve kutsal Mısır böceğiyle aynı tona sahip maviler her detay eksiksizce düşünülerek vurgulanmıştır (www.brandlifemag.com).

Görsel 3: Chanel Métiers d'Art, (http:www.brandlifemag.com/misir-tanricalari-new-yorkta/).

Tasarımcı yerel kültürün göz ardı edilmesinde veya yerel kültürün popüler olmasında da rol oynayabilmektedir. Tasarım ürünü olarak giysi, yaratıcı sürecin ürünüdür ve moda endüstrisinin çıkarlarından en çok etkilenen alanların başında gelmektedir (Tok Dereci, 2017: 81). Moda tasarımcılarının bu bağlamda, zengin kültürel birikimlerini küresel pazarın diline ve güncel kültüre uyarlayarak küresel platformda yaratıcılıkları ile yarışabileceklerini söylemek mümkündür (Kaya, 2020:181). Dünya bir kültürler mozaiğidir ve dijitalleşme sonucu ortaya çıkan küreselleşme, kültürel çeşitliliği tehdit etmektedir (Şahin,2023:1). Kültür bütünlüğün sürdürülmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için maddi ve manevi kültürel sürdürülebilirlik önemlidir. Geleneksel motifler, renkler ve kompozisyon biçim ve üslûpları ve bunların süsleme de aynı zamanda geleneksel dokuma kumaşların tasarımlarda kullanılmasıyla kültürel unsurlar kuşaktan kuşağa aktarılmış olur (Nas, 2022: 88). Tekstil ve moda tasarımcılarının en önemli rolü tekstil tarihini bilmektir. Geleneksel kumaşlarımızı tanımak süsleme unsurlarını yorumlamak yerel dokuma türleri ve dokuma ve malzeme özelliklerini tanımak bu bağlamda önem arz etmektedir.

Görsel 4: Geleneksel kutnu kumaşının modern tasarımlarla buluşması. (Berksu, 2018:1).

Örneğin16. yüzyıldan bu yana Gaziantep'te geleneksel kara tezgahlarda dokunmaya devam eden pamuk atkı, ipek floş çözgü ipliklerden oluşan ve boyuna çizgileri en önemli biçimsel özelliği olan Kutnu kumaşında renk, çizgi ve teknik olarak değişime giderek kendi kutnu kumaşını üreten KUTNİA markası giyim, aksesuar, ev tekstilinden oluşan koleksiyonu oluşturmuştur (Berksu, 2018:1). Geleneksel olanı çağdaşlaştıran ve yeni sunum teknikleriyle sunan bu çalışma, tekstil ve moda sektöründe kültürel sürdürülebilirlik konusunda en iyi örneklerden biridir. Geleneksel kumaşlar kendi özgün yapısıyla kullanılabileceği gibi ürün geliştirme çalışmaları ile bu kumaşlara günün ihtiyaçlarına cevap verecek estetik niteliklerde kazandırılabilir.

Görsel 5: Osmanlı kraliyet kumaşı Dior'un koleksiyonunda 'yeniden doğdu (Dior, 2022).

Dijitalleşme ve kültürel bağlamdaki etkileri doğru yönetilebilirse (bunun yolunun güçlü markalar yaratmaktan geçtiği düşünülmektedir) bu durum kültürel sürdürülebilirlik çerçevesinde avantaja da çevrilebilir. Dior'un 2022 yılında Kutnu kumaşı koleksiyonuna eklemesi tasarımcı, tasarım ve marka ekseninde düşünüldüğünde güçlü bir örnektir. Etkisi bağlamında değerlendirildiğinde dijital dünya da varlık gösteren moda severlerin "Kutnu" kumaşından haberdar olması anlamına gelir ki bu durum kültürün tanıtılması açısından tasarımcı ve tasarımın gücünü doğrulamaktadır.

Tekstil ve moda tasarımcılarının, kültürel değerleri, yerel zanaatları, geleneksel tekstilleri korumak ve teşvik etmek için üstlenmesi gereken sorumluluklar aşağıda tanımlanmaya çalışılmıştır.

- ✓ *Yerel ve Kültürel Değerleri Tanımak:* Tasarımcılar kültürel unsurları tanımak ve bilmek ve kültürel sürdürülebilirlik konusunda farkındalık kazanmış olmalıdır.
- ✓ *Tasarımlarda Yerel ve Kültürel Değerleri Yansıtmak*: Tasarımcılar, yerel kültürel değerleri, sembolleri, motifleri ve gelenekleri, tarihi olayları tasarımlarına yansıtarak yerel kültürleri korumada ve yaşatmada etkili olabilirler. Örneğin, geleneksel el dokuması tekniklerini kullanarak veya yerel desenleri ve renkleri ilham alarak kıyafetler tasarlayabilirler. Tasarım sürecinin problemi çözme diye diye tanımlanan aşamada çözüm arayışında kültürden beslenmelidir.
- ✓ *Somut olmayan kültürel miras olarak tanımladığımız Yerel Zanaatları Desteklemek*: Tasarımcılar, yerel zanaatkarları ve el sanatlarını destekleyerek kültürel mirasın

korunmasına katkıda bulunabilirler. Geleneksel el dokuması, nakış, dantel gibi zanaatları kullanarak tasarımlarını zenginleştirebilir ve bu becerilerin sürdürülmesine yardımcı olabilirler.

- ✓ *Sürdürülebilir Malzemeler ve Sürdürülebilir Üretim Süreçleri Kullanmak*: Tasarımcılar, sürdürülebilir malzemelerin kullanımına öncelik verebilir geri dönüştürülmüş malzemeler gibi çevre dostu seçenekleri tercih ederek doğal kaynakların korunmasına katkıda bulunabilirler.
- ✓ *Bilinçli Tüketimi Teşvik Etmek*: Tasarımcılar, tüketiciler arasında sürdürülebilir moda ve etik tüketim farkındalığını artırmak için rol modeller olabilirler. Sürdürülebilir ürünlerin tanıtımını yaparak, kaliteli ve uzun ömürlü tasarımların tercih edilmesini teşvik edebilirler. Aynı zamanda, tüketim alışkanlıklarını dönüştürmek ve giysi atıklarını azaltmak için yeniden kullanım, geri dönüşüm ve kiralama gibi alternatif yaklaşımları teşvik edebilirler.

2. Sonuç ve Değerlendirme

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) (2015) kültürü, toplum çapında sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri olan kalkınma için güçlü bir itici güç olarak tanımlamaktadır. Hardoy ve ark. (1993), kültürel sürdürülebilirliğin iki önemli noktasını vurgulamaktadır. Bunlardan birincisi, ortak değerlerin, algıların ve tutumların sürdürülebilir kalkınmaya etkisidir. İkincisi ise, bir kültürün kendisinin sürdürülebilirliğidir. Bu bağlamda kültür, gelişmenin stratejik bir bileşenidir ve sosyo-ekonomik gelişmelerle birlikte gelişmeli, kültürel mirasın korunması yoluyla aktarılmalıdır. Kültürel sektöre ilişkin istatistikler, göstergeler, kültürün topluluk çapında sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri ile kalkınma için güçlü bir itici güç olabileceğinin vurgulamaktadır (UNESCO, 2015:3). Ancak günümüzde dijitalleşme bağlamında kültürel aktarım konusu ele alındığında çeşitli sorunlar göze çarpmaktadır.

Yapılan araştırmalar, kültürel yapının bilimsel, kültürel ve teknolojik unsurlarla değişmeye başlamasıyla Türkiye'de zanaatın, ülkenin genelinde gerilediğini ve büyük bir bölümünün ya tamamen kaybolduğunu ya da kaybolmaya yüz tuttuğunu ortaya çıkarmaktadır (Erarslan, 2009: 375-376). Dolayısıyla toplumların, değerlerin ve geleneklerin gelecek nesillere aktarılması konusunda tasarımcılara önemli görevler düşmektedir. Bu araştırmada, dijitalleşmenin kültürel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisini ve dijital çağda kültürel sürdürülebilirliğin sağlanmasında, teşvik edilmesinde tasarımcının rolü belirlenmeye çalışılmıştır.

Kültürel sürdürülebilirlik, tasarımda son yıllarda artan ilgi gören önemli bir kavramdır. Bir kültürün değişen koşullara uyum sağlarken kendi kimliğini, değerlerini ve geleneklerini koruma ve geliştirme yeteneğini ifade etmektedir. Tasarımcılar, hizmet ettikleri toplumların kültürel değerlerini ve geleneklerini yansıtan ürünler tasarlayarak kültürel sürdürülebilirliğin teşvik edilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Tasarım, bir toplumun kültürel değerlerini yansıtan ürünler, hizmetler ve ortamların oluşturulması sürecidir. Bu bağlamda tasarımcılara önemli roller düştüğünü kabul edilmekle birlikte, katılımcı bir yaklaşımla merkezi yönetimin, eğitim kurumlarının, toplumun bu konuda aynı çabayı göstermesi gerekmektedir. Bu konuda gerekli politikaların üretilmesi, eğitimlerin verilmesi hem süregelen kültürel değerlerin korunması hem de yaşam devam ederken kültürel zenginlik yaratacak katkıların sunulması

önemlidir. Kültür geçmişten günümüze toplumsal kimliğini sergileyen ve canlılığı yani, yaratıcılığı devam eden bir kavramdır. Bu bağlamda tekstil ve moda tasarımcıları;

- ✓ Tasarım sürecinde kültürel sürdürülebilirlik konusunu dikkate almalıdır.
- ✓ Kültürel bilgi ve becerilere bir diğer ifadeyle zanaata değer vermelidir.
- ✓ Sürdürülebilir malzemeleri ve üretim yöntemlerini kullanmalıdır.
- ✓ Kültürel sürdürülebilirlik konusunda eğitim ve farkındalık çalışmalarına katılmalıdır.
- ✓ Toplumun değerlerini yansıtacak tasarımlar yapmalıdır.
- ✓ Zanaatkârlarla iş birliği yaparak, onların yeteneklerini değerlendirerek bu zanaatları tasarımlara entegre etmelidir.
- ✓ Tasarımlarda farklı kültürel motifler, semboller ve desenler kullanarak farklı kültürlerin çeşitliliğini yansıtarak, kültürel mirası desteklemelidir.

Dijitalleşme bir taraftan küreselleşmenin etkisiyle baskın kültürü dayatıp kültürel çeşitliliğin ve yerel kültürlerin devamlılığının sağlanmasında problemler yaratırken diğer taraftan kültürel mirası daha önce imkânsız olan şekillerde koruma ve tanıtma fırsatları sunmaktadır. Bu teknolojiyi avantaja çevirerek dijital arşivler, çevrimiçi müzeler, sanal müzeler, dijital sergi mekanları, dijital defileler planlayarak kültürel eserlere ve bilgiye erişim sağlanabilecek dijital mecralar oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Barcellos, İ.E.E., & Junior, B. G. (2019). *Design process: interaction methodology between design and engineering as an innovation factor,* Conference: 12º Congresso Brasileiro de Pesquisa e Desenvolvimento em Design. DOI: 10.5151/despro-ped2016-0111

Berksu, Ö.Z. (2018). Geleneksel Kutnu Kumaşının Modern Tasarımlarla Buluşması. (https://www.oggusto.com/moda/markalar-ve-tasarimcilar/kutnia-geleneksel-kutnu-kumasinin-modern-tasarimlarla-bulusmasi, Erişim tarihi:09.06.2023.

Bulat, F. & Başaran, F. N. (2018). Tekstil Tasarımında Yenilikçi Yaklaşımlar: 3b Yazıcılarla Deneysel Çalışmalar. Kesit Akademi Dergisi, (15), 257-273. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/kesitakademi/issue/59826/864165

Bulat, F. (2022). 3D Baskılı Tekstillerle Dijital Tasarım Uygulamaları. Kesit Akademi Dergisi,30, 92-118.

Çaycı, B., & Karagülle, A. E. (2016). İletişimin dijitalleşmesi ve kültürel melezleşme. Global Media Journal TR Edition, 6 (12), 570-586.

Çapcıoğlu, İ., & Hilal, A. (2021). Sanayi Devrimi'nden Endüstri 4.0'a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü". Tevilat 2/1 (2021), 27-43. https://doi.org/10.53352/tevilat.976763

Çelik, D. (2016). Kilim Motiflerinin ve Heybe Dokumaların Modern Giysilere Yansımaları, STFD,1(1), 28-38. https://docplayer.biz.tr/42798585-Kilim-motiflerinin-ve-heybe-dokumalarin-modern-giysilere-yansimalari-derya-celik-ozet.html

Tok Dereci, V. (2017). Giysi Tasarım Alanında Moda Eğilim Öngörüleri Anlama Üzerine. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı: 59 Ocak-Şubat 2017.

Tok Dereci, V. (2018). *Sürdürülebilir Tasarım Arayışında Kültürel Nitelikli Ürün Tasarımı ve Tasarımcının Rolü,* Uluslararası Kültür, Sanat ve Toplum Sempozyumu, Van, Türkiye, 18- 20 Ekim 2018, cilt.1,141-160.

Davutoğlu, N. A. (2020). Üçüncü ve Dördüncü Sanayi Devrimleri Arasındaki Temel ve Sistematik Farklılıkların Determinist Bir Yaklaşımla Analizi, Management and Political Sciences Review, 2 (1), 176-194. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mpsr/issue/57618/739808

Dikmen, B.Ç.& Toruk F. (2017). Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Kapsamında Gerede (Krateıa) Hanlar Bölgesi'nin Değerlendirilmesi. Türk Bilim araştırma Vakfı, 10(2), 11-26.

Er Bıyıklı, N., Saatçıoğlu, K. & Yakıran Sezgin, S. E. (2021). Tasarımda Sürdürülebilirlik Anlayışı ile Bir Değer Yaratmak: Kültürel Miras Kavramı. STAR- Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 2(3), 138-156.

Deveciyan, T.M.& Alay,K.H.(2022). Sürdürülebilirlik Bağlamında Dijital Miras Kavramı, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Yıl: 2022, Cilt: 13, Sayı: 30. YönOrg 2022, 114-125

Emre, G. (2016). *Kültürel Mirasın Korunması.* Auzef (1st ed.). Auzef.

Halaç, H. H. & Öğülmüş, V. (2021). Kültürel miras verilerinin dijital olarak depolanması: Openherıtage 3d örneği. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 11(2), 521-540.

Haviland, W. (2002). *Kültürel Antropoloji*, İstanbul: Kanüs Yayınları.

Hawkes, J. (2001). The Fourth Pillar Of Sustainability: Culture's Essential Role İn Public Planning". Champaign, Illinois: Common Ground Publishing, 2001. Aktaran: Gürcüm, Banu Hatice ve Tanyer, Semay. "Moda Tasarımında Sürdürülebilirlik ile Yeniden Doğuş". İdil, 80 (2021 Nisan): s. 549–562. doi: 10.7816/idil-10-80-01

Holton, R. (2013). *Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları*, Sosyoloji Konferansları, 47, 59-75.

Gerhard, H. (2004). *Design Basics*: From Ideas to Products, Braun Publish.

Gültekin, B.A.& Dikmen, B.Ç. *Mimari Tasarım Sürecinde Ekolojik Tasarım Ölçütlerinin İrdelenmesi*. VI. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi Biyologlar Derneği Yayını, 159-167, 2006, İzmir.

Gürcüm, H.B., Baykasoğlu, N., & Yerdenova, A. (2018). El Sanatının Sürdürülebilmesinde Tasarımcının Sorumluluğu, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(58). 373-382. http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2550

Gürcüm, B. H. & Öztürk, Ö. (2020). Tekstil ve Moda Tasarımında Gelenekselin Yaşatılması, Folklor Akademi Dergisi, Prof. Dr. H. Feriha Akpınarlı Armağan Sayısı, 244-264. https://dergipark.org.tr/tr/pub/folklor/issue/58667/798039

Gürcüm, H. B.& Tanyer, S. (2021). "Moda Tasarımında Sürdürülebilirlik ile Yeniden Doğuş". İdil, 80 (2021 Nisan): s. 549–562. doi: 10.7816/idil-10-80-01

İçekal, H. (2020). Dijital İletişim ve Küresel Kültürel Etkileşimin Homojenleşme, Kutuplaşma ve Melezleşme Süreçleri. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 50,147-162.

Kaya, Ö. (2020). Moda Tasarımında Yaratıcı Sürecin Önemi, Journal of İnterdisciplinary and İntercultural Art, 5 (10), 175-183.

Koca, E.& Emiroğlu, S. (2022). Moda ve Tekstil Tasarımı Lisans Programlarının Sürdürülebilirlik Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilmesi, ART Dergi Uluslararası Hakemli Sanat, Moda, Müzik ve Tasarım Dergisi, 1(1),20-28. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.7083209

Kohler, N. (1999). The Relevance of the Green Building Challenge: An Observer's Perspective. Building Research & Information. Volume 27. Issue 4/5. p. 309-320, 1999, Canada.

Meyrowitz, J. (1985). No Sense of Place. Oxford University Place.

Nas, E. (2022). *Ürün Tasarımında Kültürel Sürdürülebilirlik ve Özgün Değer*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, DEU SBE I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi-Sürdürülebilirlik ve Toplumsal Dönüşüm, 81-99. DOI: 10.16953/deusosbil.1190378

Odabaşı, S., & Sahin, Y. (2019). Moda Tasarımı Eğitiminde Sürdürülebilirlik Üzerine Yaklaşımlar. Art-e Sanat Dergisi, 12(23), 1–25. https://doi.org/10.21602/SDUARTE.514273

Ölçekçi, H. (2020). Dijital İletişim ve Küresel Kültürel Etkileşimin Homojenleşme, Kutuplaşma ve Melezleşme Süreçleri, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 50, 146-163.

Robertson, R. (1999) *Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, Bilim ve Sanat Yay., Sf:83, Ankara.

Sağocak, M. (2007). Tasarımın Sosyo-Kültürel Boyutu, Megaron Mim. Fak. E-Dergisi, 2 (4), 254-265. https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-04696-ARTICLE-SAGOCAK.pdf.

Şahin Zübeyde, (2023). Modada Kültürel Sürdürülebilirlik, https://tr.linkedin.com/pulse/modada-k%C3%BClt%C3%BCrel s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik-z%C3%BCbeyde-%C5%9Fahin, Erişim tarihi:08.06.2023

Savaşlar, Z. (2007). *Küreselleşme ve Sosyal Boyutu Zekâi Savaşlar,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Seyrek. G.A. (2023). Endüstri 4.0 Uygulama için Yol Haritası. https://www.endustri40.com/endustri-4-0-uygulama-icin-yol-haritasi/

Schiller, H. (1976). *Communication and Cultural Domination*. White Plains, ME Sharpe, NY.

Stevenson, N. (2008). *Medya Kültürleri*. Ankara: Ütopya Yayıncılık.

Tekeli, İ. (1989). *Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler*. Türkiye II. Dünya Şehircilik Günü Kologyumu, Ankara.

UİB, Uludağ İhracatçılar Birliği Raporu (2017). Hazır Giyim Sektöründe Sürdürülebilir Trendler. Uludağ Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği Ar-Ge ve Pazara Giriş Şubesi Nisan, 2017

United Nations Economics, Scientific, and Cultual Organization (UNESCO) 2015. *UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda: Cutlure: A Driver and Enabler of SustainableDevelopment*. Paris: UNESCO.

Williams, D., N. Stevenson, J. Crew, N. Bonnelame, F. Vacca, C. Colombi, E. D'Itria, et al. 2019. *Education and Research: BenchmarkinReport*. London: FashionSEEDS. https://www.artun.ee/app/uploads/2020/02/IO1_BENCHMARKING-REPORT_-Fashion-SEEDS.pdf.

Yabanigül, M. N. (2021).Interpretation and types in design process as measuring instrument. JCoDe: Journal of Computational Design, 2(1), 47-66.https://www.un.org/millenniumgoals/pdf/Think%20Pieces/2_culture.pdf.

Yapıkredi (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na Ulaşmada KültürelSürdürülebilirliğin Önemi. https://www.yapikredi.com.tr/blog/yasam/kultursanat/detay/surdurulebilir-kalkinma-amaclarina-ulasmada-kulturel-surdurulebilirligin-onemi. Erişim tarihi: 1.06.2023.

Görsel 1. Hindistan Geleneksel Giysisi "Sari": https://www.google.com/search?q=hindistan+yerel+k%C4%B1yafetleri&rlz=1C1CHBF_enTR857TR858&oq=Hindistan+yerel+k%C4%B1yafetleri&aqs=chrome.0.0i19i512j0i19i22i30l9.8218j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#imgrc=CZTFyh6CmTRK6M- Erişim tarihi:09.06.2023.

Görsel 2: Sömürge öncesi Zimbabwe'de kadın giyimi, https://www.yoair.com/tr/blog/anthropology-in-fashion-cultural-clothing-in-southern-africa/ -Erişim tarihi:09.06.2023.

Görsel 3: Mısır Tanrıçaları New York'ta
http://www.brandlifemag.com/misir-tanricalari-new-yorkta/ Erişim tarihi:09.06.2023.

Görsel 4: Geleneksel Kutnu Kumaşının Modern Tasarımlarla Buluşması. (https://www.oggusto.com/moda/markalar-ve-tasarimcilar/kutnia-geleneksel-kutnu-kumasinin-modern-tasarimlarla-bulusmasi- Erişim tarihi:09.06.2023.

Görsel 5: Osmanlı kraliyet kumaşı Dior'un koleksiyonunda 'yeniden doğdu
https://www.dior.com/en_int/fashion/products/383C560A5803_C186-pullover-shirt-with-high-collar-beige-striped-cotton-blend-kutnu- Erişim tarihi:09.06.2023.

DİJİTAL OYUN TASARIMI VE METAVERSE

Dr.Öğr.Üyesi, Merve KARAMAN
İstanbul Topkapı Üniversitesi, - ORCID ID 0000-0002-6010-6996

ÖZET

Geçmişten günümüze çoğumuz oyun sektörü ile bir şekilde temas etmiş bulunmaktayız. Geçmişte oyun konsolları, atari gibi kavramlarla yalnızca basit bir şekilde bölüm geçmek üzerine planlanarak hayatlarımıza giren dijital oyunlar günümüzde kurguları, senaryoları ile gelişerek çok farklı sanal gerçeklik ortamları olarak karşımıza çıkmaktadır. Metaverse ise "meta" ve "verse" kelimelerinden oluşan, evren ötesi anlamında kullanılan bir sanal dünya evrenidir. Pandemiden beri daha çok bilinir hale gelen Metaverse kavramı aslında oyunların içerisinde kullanılan bir yapıyı temsil etmektedir. Öyle ki her ne kadar yeni duyulan bir kavram olsa da sanal gerçeklik üzerine bir dünyanın kurulduğu dijital oyunlarda ilk Metaverse evreni kurgularının yapıldığı bilinmektedir. Dijital oyun tasarımlarında günümüzde hem Metaverse evreninde kalıcı olabilmek hem de oyun kullanıcılarına daha gerçekçi deneyimler sunabilmek için artırılmış gerçeklik (AR), karma gerçeklik (MR) ve sanal gerçeklik (VR) gibi teknolojilerle gerçek dünyaya çok benzer ortamlar kurgulanmaya başlamıştır. Öyle ki gelişen teknolojilerle birlikte oyunların içerisinde kullanıcılarının birbirleriyle etkileşim içinde olduğu ve oyun içerisinde alışveriş, konser, sinema gibi etkinliklerin yapıldığı durumlar söz konusu hale gelmiştir. Literatür taraması sonucunda ise dijital oyun ve Metaverse kavramlarının birbirine temas eden kavramlar olduğu, bu güncel teknolojilerin gelecekte daha fazla gelişerek avatarlar ve oyun içerisinde kurulan Metaverse evreniyle sosyalleşmelerin artacağı vurgulanmaktadır. Böylece Metaverse'ün sunduğu gerçekçi deneyimler yoluyla bireylerin hem dijital hem oyun dünyasına bakışı değişime uğrayacaktır. Araştırma kapsamında çok güncel konular olan dijital oyun tasarımı ve metaverse kavramları irdelenmiş, metaverse ve dijital oyun tasarımı örnekleri incelenmiş ve dijital oyun tasarımlarında kurgulanan metaverse evrenler betimsel analiz çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Oyun, Oyun Tasarımı, Metaverse, Sanal Gerçeklik.

DIGITAL GAME DESIGN AND METAVERSE

ABSTRACT

From past to present, most of us have been in contact with the game industry in some way. In the past, digital games, which entered our lives by simply planning to pass the episode with concepts such as game consoles and arcade, are now emerging as very different virtual reality environments by developing with their fictions and scenarios. Metaverse, on the other hand, is a virtual world universe consisting of the words "meta" and "verse", used in the sense of beyond the universe. The concept of Metaverse, which has become more known since the pandemic,

actually represents a structure used in games. So much so that although it is a new concept, it is known that the first Metaverse universe fictions are made in digital games in which a world is built on virtual reality. In digital game designs, environments that are very similar to the real world have begun to be constructed with technologies such as augmented reality (AR), mixed reality (MR) and virtual reality (VR) in order to be permanent in the Metaverse universe and to offer more realistic experiences to game users. So much so that with the developing technologies, there are situations in which the users of the games interact with each other, and the activities such as shopping, concerts and movies are made in the game. As a result of the literature review, it is emphasized that the concepts of digital game and Metaverse are concepts that touch each other, and that these current technologies will develop more in the future and socialization will increase with avatars and the Metaverse universe established within the game. Thus, individuals' view of both the digital and game world will change through the realistic experiences offered by Metaverse. Within the scope of the research, the concepts of digital game design and metaverse, which are very current topics, were examined, examples of metaverse and digital game design were examined, and metaverse universes constructed in digital game designs were discussed within the framework of descriptive analysis.

Keywords: Digital Game, Game Design, Metaverse, Virtual Reality.

1. GİRİŞ

Ning vd.'ne (2021) göre Metaverse dijital ve gerçek dünyayı birleştiren, ilgi çekici ve ortak kullanılan sanal bir alanı temsil etmektedir. Diğer bir değişle Metaverse teknolojileri fiziksel gerçekliği sanal mekan ile birleştirmektedir. Bu yönüyle de ekonomi, eğitim ve günlük rutinleri oldukça etkileyici potansiyel barındırmaktadır. Video oyunları ise hayatımızda önemli bir yer edinerek dijitalleşmenin artması ile birlikte kullanıcı faaliyetlerinin en popüler kısmını oluşturmaktadır. Metaverse uygulamaları içerisinde en popüler alan ise şüphesiz ki dijital oyunlardır. Oyun kültürü içindeki dijital oyunlar bireylerin Metaverse ortamında ne yapacağını belirlemede Metaverse kültürü anlamında önemli bir roldedir. Bu bağlamda Metaverse ile beraber dijital oyunların günümüzde yalnızca eğlence veya boş zaman aktivitesi olarak değil aynı zamanda sosyal bir deneyim sunduğu, etkileme oralarının giderek fazlalaştığını söylemek doğru olmaktadır. Bu anlamda Metaverse'ün oyun kullanıcılarına sunacağı her türlü yeni deneyim gündelik yaşantımızı dönüştürerek bireylerin bu alana ilgisini artıracaktır.

Görsel 1. SuperMario Oyununa ait görsel https://playerbros.com/super-mario-bros-satildi/

Örneğin Görsel 1'de görülen *SuperMario* oyunu büyük çoğunluğun bildiği veya deneyimlediği bir bilgisayar oyunudur. Burada *SuperMario* kahramanı üzerinden kullanıcıların tur/bölüm geçmesi ve başarıyla sonuca ulaşması söz konusudur. Eskiden yalnızca bilgisayar, atari,

internet ortamında bulunan oyunlar giderek dönüşüme uğramıştır. Gemalmaz'a (2011) göre kökleri çok eskiye dayanan oyunlar teknolojik gelişmeler sayesinde sanal ortamlarda yer edinmiştir. Dijital oyunlar klasik internet ve bilgisayar oyunlarının ötesinde yaşam merkezi konumundadır. Burada kullanıcılar kendi özel alanlarında sanal bir ortam kurarak karakterleri yoluyla gerçek dünyadaymışçasına yaşamaktadırlar. Metaverse'ün dijitalleşmenin ötesine geçirdiği oyunlar bugün en popüler kullanılan alan halini almıştır.

Gelişen blokzincir teknolojisinde bulunan yeni ortamlar sayesinde NFT almak, kripto para almak, varlıklar oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır. Metaverse ve Blokzincir teknolojileri birbiriyle oldukça içi içe geçmiş ve ilişkili alanlardır. Metaverse'de tüm dünya birbiriyle etkileşim halindedir. Metaverse içinde blokzincir kullanılarak kullanıcılara burada oyun deneyimi sunulmaktadır. Aynı zamanda Metaverse evreninde oyuncular hem oyun oynamakta hem de sosyalleşme sağlanmaktadır. Burada oyun tasarımcıları artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik ve karma gerçeklik teknolojilerini kullanmaktadır. Bunun en büyük nedeni ise hem gerçekçi bir deneyim sunmak hem de Metaverse'de kalma sürelerini artırmaktır. Oyunlar genellikle artırılmış gerçeklik, karma gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin işe koşulmasıyla iki ve üç boyutlu olarak hazırlanmaktadır. Artırılmış gerçeklik teknolojisinin kullanıldığı en iyi örneği Görsel 2'de görülen *Pokemon GO* oyunudur.

Görsel 2. PokemonGo Oyununa ait görsel https://pokemongolive.com/

Bu oyun mobil cihazları gerçek dünyaya entegre edilmesiyle oynanan bir oyundur. Karma gerçeklikte oyun kullanıcıları sanal gerçeklik gözlüğünü takarak oyun oynayabilmektedir. Metaverse'ün temelini oluşturan sanal gerçeklikte ise yine sanal gerçeklik gözlüğü ile belirli tema çerçevesinde yapılanan sanal bir evrene girerek oyun oynamaktadırlar. Görsel 3'te bir örneği görülen *Skyrim, Doom, CS: GO* gibi oyunlar sanal gerçeklik üzerine kurgulanan oyunlardandır.

Görsel 3. Skyrim Oyununa ait görsel https://store.steampowered.com/agecheck/app/489830/?l=turkish

Hollensen vd.'ne (2022) göre Metaverse bireylerin oyun oynayabileceği, çalışacağı, sosyalleşebileceği güncel olarak etkileşim kuracağı deneyimsel sanal gerçeklik platformudur. Genişletilmiş gerçeklik uygulamaları sadece salt film ya da oyun için değil eğitim, sağlık, satış gibi birçok hizmeti kapsamaktadır. Metaverse alanı pazarda söz sahibi olan Mark Zuckerberg, Epic Games gibi hem kişi hem de firmalar Metaverse'e yatırım yaparak destek verdiklerini belirtmiştir. *Minecraft, Fortnite, Roblox* gibi birçok oyun da bu platforma adım atmıştır. Metaverse alanı özellikle son dönemlerde popülaritesini artırarak gelişmeye devam eden sanal bir evrendir. Bu alanda özel olarak geliştirilen dijital oyunlar bulunmaktadır. Metaverse oyunları arasında *Axie Infinity, Minecraft, Fortnite, Meta Spatial, Roblox, Acknoledger, Ex-Populus, Netvrk, Sandbox, Crucible Network* gibi oyunlar bulunmaktadır.

Görsel 4. Axie Infinity Oyununa ait görsel https://playtoearndiary.com/exciting-updates-on-axie-infinity/

Örneğin Görsel 4'te görülen *Axie Infinity* isimli dijital oyun bir Metaverse oyunudur ve kripto tabanlı olarak blockzincir üzerinde çalışmaktadır. Metaverse oyununda zorunlu olarak NFT şeklinde üç adet Axie karakteri satın alınmakta ve böylece diğer kullanıcılarla rekabete girilebilmektedir.

Görsel 5. Sandbox Oyununa ait görsel https://www.everyeye.it/articoli/speciale-the-sandbox-metaverso-qui-55415.html

Shin'e (2022) göre Metaverse içerisinde en dikkat çeken alan sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR) ve karma gerçekliği (MR) içeren dijital oyunlar olarak gösterilmektedir. Görsel 5'te ise *Sandbox* oyununa ait bir sahne görülmektedir. *Sandbox* hem Metaverse hem NFT platformu için en fazla merak uyandıran oldukça popüler bir oyun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ethereum tabanlı bu Metaverse oyununda kullanıcılar kendi oyun deneyimlerini oluşturarak para kazabilmekte parsel alanları alabilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Metaverse ile dijital oyun dünyasının nasıl etkilendiğini, Metaverse evreninin dijital oyun ortamı bağlamındaki yerini ve bireylerin hayatına nasıl etki

edeceğini, nasıl deneyimler sunacağını inceleyerek bu iki kavramın ilişkisini ortaya koymaktır. Özetle gelişen Metaverse teknolojisinin dijital oyun dünyasına yansıması ele alınmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi literatür taraması doğrultusunda ilgili aramalar yapılmış dijital oyun ve Metaverse'e ilişkin durum analizi çerçevesinde günümüz ve gelecek bağlamında yorumlanmıştır. Aynı zamanda Metaverse'ün dijital oyun sektöründeki yeri açıklanmıştır.

2. METAVERSE VE DİJİTAL OYUNLAR

Yılmaz'a (2018) göre oyun tarihi insanoğlunun başlangıcına kadar gitmektedir. Oyun kavramı sokak oyunları, eğitici oyunlar, eğlence amaçlı oyunlar gibi pek çok çeşidi içermektedir. Teknolojik gelişmeler oyun ve oyun tasarımlarını da etkilemiştir. Günümüzde oyun kavramı dijitalleşmiş geçmişteki konumundan uzaklaşmış ve sanal platformlara taşınmıştır. Shin ve Kim, (2022) dijital oyunu kullanıcılar adına hatırlanabilir nitelikte yapay zeka, müzik, yazılım gibi bir çok alanın birleştiği eğlence aktivitesi olarak tanımlamaktadır. Gönül (2019) oyunların insanlık kültürünü oluşturmada önemli bir yapı taşı olduğunu ifade etmektedir. Geçmişi oldukça eskiye dayanan oyunlar günümüz teknolojik gelişmeleri ile birlikte dönüşüme uğrayarak dijital çağa uygun hale gelmiştir. Atari salonları ile temel şekilde hedefe gitmek üzerine kurgulanan oyunlar bugün değişerek Metaverse ortamlarında etkileşimli olarak oynanabilecek şeklinde güncellenmiştir.

Cheah vd.'ne (2022) göre oyun tasarımları artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, yapay zeka teknolojileri ile birlikte değişmiş böylece kullanıcıların etkileşimli olarak oyun oynama faaliyetlerine olanak vermiştir. Böylece oyun kullanıcıları bir arada oyun oynayabilmekte ve gerçek hayatta zor olan her deneyimi oyunların içerisinde yaşayabilmektedir. Metaverse ve dijital oyunlar kullanıcılar için yeni deneyimler sunmaktadır. Örneğin *Fortnite* oyunu Metaverse evreninin ilerlemesinde yapı taşı görevindedir. Öyle ki oyun ile konser gibi birçok yenilik gerçekleştirilmiştir. Wiederhold'e (2022) göre *Minecraft, Roblox, Fortnite* gibi etkileşimli dijital oyunlar popülerliğini artırmış ve sektörde ticari olarak potansiyel oluşturmuştur.

Örneğin ünlü bir oyun şirketi olan Epic Games tarafından tasarlanan *Fortnite* oyunu bir nişancı oyunudur. Oyunda sığınak veya bina inşa edilebilmekte aynı zamanda çok oyunculu oynanabilmektedir (Wang vd, 2022). Jungherr ve Schlarb (2022) ise *Fortnite* oyununun anlatım devamlılığı ve bir mekan hissi oluşmadaki etkisi bakımından Metaverse mantığını anlamada önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Böylece *Fortnite* oyunu ve daha pek çok dijital oyunun Metaverse evreninin gelişmesine katkı sunacağı açıktır.

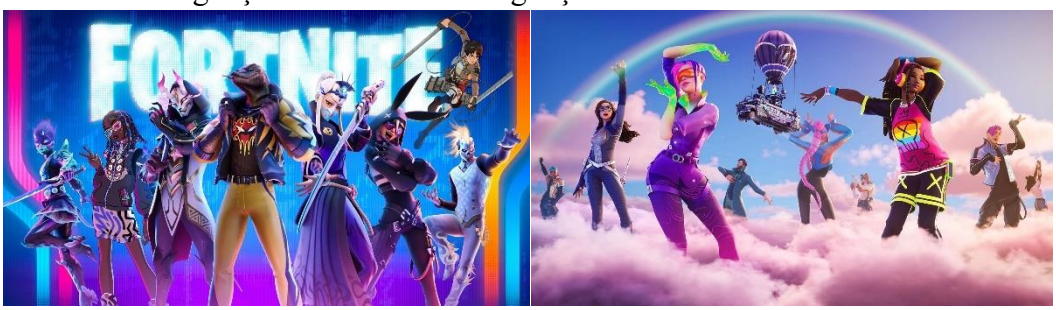

Görsel 6. Fortnite Oyununa ait görsel https://www.fortnite.com/

Dyulicheva ve Glazieva'ya (2021) göre bugün Metaverse ile içerisinde sergi, konser gibi pek çok etkinliğin yapılmasına olanak veren dijital oyunların yaratıcı düşüncenin gerçek hayattaki tecrübelere uyarlanması ile eğitim odaklı kullanılmasını sağlamak mümkündür. Gelişen dijitalleşme, gelişmiş cihaz, yazılım, yapay zeka teknolojileri çocuklara yönelik eğitici nitelikte dijital oyunların üretilmesi adına önemli olmaktadır. Bu anlamda örnek olarak *Roblox* oyunu küçük yaştaki çocukların oyun geliştirebilmesini desteklemektedir.

Görsel 7. Roblox Oyununa ait görsel
https://www.xbox.com/enin/games/store/roblox/9nblgggzm6wm?ocid=MSCOMWin10GameHero&cid=msft_web_collection

Görsel 8. Minecraft Oyununa ait görsel
https://www.xbox.com/enin/games/store/roblox/9nblgggzm6wm?ocid=MSCOMWin10GameHero&cid=msft_web_collection

Görsel 8'de görülen *Minecraft* oyunu Metaverse'de oldukça popüler olmakla birlikte aynı zamanda *Sandbox* oyununa benzer içerikteki türünde açık dünya oyun türüdür. Bu oyunda kullanıcılara kendilerine ait sanal dünyalar yaratma imkanı verilmektedir. Gelecekte ise *Minecraft, Fortnite, Roblox* oyun kullanıcılarının çoklu ortam seçeneği ile bir arada oynayabilecekleri ortamın yaratılabileceği düşünülmektedir (etailblog, 2023). Ahn vd'ne (2022) göre Metaverse evreni birden fazla kişinin aynı anda etkileşim içinde olduğu karmaşık bir sanal dünyayı ifade etmektedir. Narin'e (2021) göre dijital oyunların ilk faaliyet yerinin Metaverse evreni olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde Metaverse'ün teknoloji devleri tarafından daha bilinir kılınmasıyla bilinirliği oldukça artmıştır. Bu alanın etkileme oranı, geniş kapsamlı olmasından kaynaklı olarak dijital oyunların gelecekteki konumunda Metaverse etkisi önemli bir görevde olacaktır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırmada literatür taraması sonucunda güncel kavramlar olan dijital oyun ve Metaverse kavramlarının birbiri ile ilişkili iç içe bulunan kavramlar olduğu anlaşılmıştır. Bu çerçevede,

dijital oyun anlayışının Metaverse ile günümüzde yaşanılan deneyimler anlamında oldukça değiştiği ve gelecekte daha fazla etkileneceğini ön görmek mümkündür. Geçmişten bugüne oyun kültürü ve dijital oyun platformu gelişerek büyük bir sektör haline gelmiştir. Önemli ölçüde değişim yaşayan oyunlar günümüzde Metaverse evreni ile dijital oyunların çok ilerisine geçmiştir. Bugün ise oyunların içerisinde araba, kıyafet, ev gibi ürünlerin alış, satışına izin veren ekonomik bir alan oluşturmuştur. Eskiden bireylerin tekil şekilde oynayabildiği oyunlar günümüzde etkileşimli bir boyut kazanmış sosyalleşmenin, alışverişin gerçekleşebildiği aynı zamanda *Fortnite, Minecraft* ya da *Pokemon GO* oyunlarında olduğu gibi interaktif bir deneyimle gerçekleşebilen bir forma bürünmüştür. Araştırmada incelenen Metaverse oyunlarının özellikle interaktif bir şekilde oynanabilmesi, etkileşimi ön plana çıkarması, yeni bir sanal dünya yaratmaya izin vermesi, oyun içerisinde parsel satın alma veya para kazanma fırsatı sunması, sosyalleşmeye olanak tanıması, NFT/kripto para alıp satma gibi yenilikler getirmesi veya tüketim anlamında oluşturulan avatarlar için alışveriş yapabilmesi gibi yeni deneyimler sunduğu görülmüştür. Yuan ve Yang'a (2022) göre blokzincir teknolojisi tabanlı ve dijital para birimine dayanan Metaverse alanı hem oyun sektörünü hem de bireylerin hayatlarını kendi içerisine dahil eden sanal bir dünyadır. Oyunlar benzer içerikte olması nedeniyle Metaverse evrenini keşfetmenin yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü dijital oyunlar yolu ile edinilen tecrübeler Metaverse'de de benzer şekilde olacaktır. Bu çerçevede kullanıcılara sunulan gerçekçi, yeni deneyimlerle oyun, dijital oyun, Metaverse kavramlarının içeriğinin ve etki alanlarının gelecek dönemlerde daha da genişleyeceği öngörülmektedir. Ülkemiz açısından ise yaşayan genç nüfus oranı düşünüldüğünde büyüyen oyun sektörünün pazarda daha fazla yer edineceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Ahn, S.J., Kim, J. and Kim, J., The bifold triadic relationships framework:Atheoretical primer for advertising research in the Metaverse. Journal of Advertising, 51 (5), 592-607, 2022.

Cheah, I., Shimul, A.S. and Phau, I., Motivations of playing digital games: A review and research agenda. Psychology & Marketing, 39 (5), 937-950, 2022.

Dyulicheva, Y.Y. and Glazieva, A.O., Game based learning with artificial intelligence and immersive technologies: An overview. CEUR Workshop Proceedings. 146-159, 2021.

Etailblog, (2023). Metaverse ve Oyunlar. https://etail.com.tr/blog/metaverse-ve-oyunlar (Erişim tarihi: 13.05.2023)

Etailblog, (2023). The Elder Scrolls V: Skyrim Nedir?, https://etail.com.tr/blog/the-elder-scrolls-v-skyrim-nedir (Erişim tarihi: 10.05.2023)

Gemalmaz, H.B., Sanal Dünyalarda İktidar ve Özgürlük. Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Gönül, G.E., Johan Huizinga'nın Homo Ludens'i. Söylem Filoloji Dergisi, 4 (2), 582 585, 2019.

Hollensen, S., Kotler, P. and Opresnik, M.O., Metaverse - the new marketing universe. Journal of Business Strategy, 1-7, 2022.

Jungherr, A. ve Schlarb, D.B., The extended reach of game engine companies: How companies like Epic Games and Unity Technologies provide platforms for extended reality applications and the Metaverse. Social Media + Society, 8(2), 1-12, 2022.

Narin, N.G., A content analysis of the Metaverse articles. Journal of Metaverse, 1(1), 17-24, 2021.

Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., Ding, J. ve Daneshmand, M., A survey on Metaverse: The state-of-the-art, technologies, applications, and challenges. arXiv preprint arXiv:2111.09673, 2021.

Shin, D., The actualization of meta affordances: Conceptualizing affordance actualization in the Metaverse games. Computers in Human Behavior, 133, 107292, 2022.

Shin, E. and Kim, J.H., The Metaverse and video games: Merging media to improve soft skills training. Journal of Internet Computing and Services, 23 (1), 69-76, 2022.

Wang, Y., Su, Z., Zhang, N., Liu, D., Xing, R., Luan, T.H. and Shen, X., A survey on Metaverse: Fundamentals, Security and Privacy Arxiv Preprint, 2022.

Wiederhold, B.K., Metaverse games: Game changer for healthcare? Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 25 (5), 267-269, 2022.

Yılmaz, E. A., *İş'te Oyunlaştırma Yeni Nesil Motivasyon.* Ceres Yayınları, İstanbul, 2022.

Yuan, Y. and Yang, Y., Embracing the Metaverse: Mechanism and logic of a new digital economy. Metaverse, 3 (2), 1-15, 2022.

KÜRESELLEŞME VE KİMLİK

Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU

Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0219-3657

Gamze KOÇAK ERAT

Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı#

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0557-9774

ÖZET

Dünyanın küçülerek yoğunlaşması olarak nitelendirilen küreselleşme; ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin derinleştiği bir sürece işaret etmektedir. Küreselleşmenin ekonomik boyutu kadar siyasi, sosyal ve kültürel boyutları da incelemeye değerdir. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan kültürel etkileşim, kimliklerin şekillendirilmesinde önemli değişikliklere yol açmaktadır.

Küreselleşme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişim, bireylerin farklı kültürler ve kimliklerle etkileşim kurmasını sağlamaktadır. Bu etkileşim, yerel ve geleneksel kimliklerin değişmesine ve benzer yaşam tarzlarının yaygınlaşması ile kültürel homojenleşmeye neden olabilmektedir. Ancak küresel iletişim ve ulaşım imkânları; insanların değişik kültürleri keşfetmelerini sağlayarak farklı kimlik unsurlarını benimsemelerini de beraberinde getirebilmektedir. Diğer bir ifade ile küreselleşme, hem 'türdeşlik' hem de 'çokkültürcülük' gibi iki tezat anlayışı içerisinde barındıran bir olgudur. Bu nedenle kimliklerin homojenleşmesi ve çeşitliliğin korunması, küreselleşme sürecinde tartışılan önemli bir konuyu teşkil etmektedir.

Küreselleşmenin tek bir kültürü oluşturarak homojen bir kültür anlayışını mı desteklediği, yoksa çeşitliliğin korunması prensibine dayanan çokkültürcü bir yaklaşımı mı benimsediği sorunsalının ele alındığı bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde küreselleşme olgusu hakkında kavramsal bir çerçeve çizilmiş ve farklı teorisyenlerin küreselleşme tanımlarına değinilmiştir. İkinci bölümde kimlik tanımlaması ele alınarak geleneksel, modern ve post-modern dönem kimlik algılamaları açıklanmıştır. Son bölümde ise küreselleşme olgusunun kimlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonunda küreselleşmenin bir yandan yerel kimlikleri destekleyip ulusal kimliği tehlikeye atma riskini, diğer yandan evrensel değerlerle bir üst kimlik oluşturma olasılığını ihtiva eden girift bir olgu olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kimlik, Çokkültürcülük.

1. KÜRESELLEŞME

Küreselleşme ile ilgili literatür zenginliğine rağmen kavram üzerinde birbirinden farklı yaklaşımlar mevcuttur. Kavramın çok boyutlu ve çok yönlü olması sebebiyle pek çok teorisyen küreselleşme kavramı ile ilgili farklı tanımlamalarda bulunmaktadır. Bu tanımlamalar küreselleşmenin farklı boyutlarıyla ilgilidir (Cebeci, 2011: 364). Dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesi, farklı ülkelerdeki üretim ve pazarların her gün artan bir biçimde birbirine bağımlı hale gelmesi küreselleşmenin ekonomik boyutuna karşılık gelmekte ve genellikle küreselleşme bu ekonomik boyut açısından tanımlanmaktadır (Aydın, 2002: 23; Kıvılcım, 2013: 234). Küreselleşme ile beraber birey, toplum, devlet ilişkisi yeniden düzenlenmiş ve ulus devletlerin hakimiyetinin azaldığı yönünde bir görüş belirmiştir. Bu bağlamda devletlerin sınırlı ama etkin bir yapıya bürünmesi tartışması küreselleşmenin siyasal boyutuna karşılık gelmektedir (Aktel, 2001: 197- 199). İnsan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi gibi evrensel insani değerlerin oluşturduğu sorunlar ve bu sorunların çözümünün küresel sınırları aşan bir biçimde çözülmesi durumu küreselleşmenin hukuki boyutuna karşılık gelmektedir (Aydın, 2002: 26).

Bir takım yazarlar da küreselleşmenin farklı yönlerini nazara alarak tanımlamışlardır. Giddens, küreselleşmenin kavramsallaştırılmasında zaman ve uzam ilişkisine dikkat çekmiştir. Bu noktada küreselleşme kavramını yerel katılımlar ve uzak etkileşimler arasındaki karmaşık ilişkiyi merkeze alarak incelemiştir (Giddens, 2021: 67- 68). Bauman ise; küreselleşmeyi işlerin kontrolden çıktığı düzensiz ve rahatsız edici bir algı olarak tanımlamaktadır. Düşünüre göre; küreselleşme, dünyayı kendi kendine işleyen bir yapıya büründürerek merkez anlayışını soyutlaştırmaktadır (Bauman, 2021: 76). Marshall McLuhan, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile beraber medyanın insanlığı birleştirdiğini ve dünyanın tek bir bilince sahip olduğu bir duruma dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu teknolojik araçların kültürü yaygın bir hale getirerek dünyayı küresel bir köy haline getirdiğini ifade etmiştir (Altay, 2005: 17). Immanuel Wallerstein, 'Dünya Sistemi Kuramı' ile Dünya sistemini merkez, yarı çevre ve çevre olarak tasvir etmektedir. Bu teori çoğunlukla ekonomik etkiler üzerine yoğunlaşmaktadır (Giddens, 2021: 72).

Küreselleşmenin bir diğer boyutu da bu çalışmanın konusu olan kültür adı verilen beşeri boyuttur. Küreselleşmenin kültürlerin etkileşim alanını genişlettiği ve hatta yeryüzünün önemli bir bölümünde kültürleri birbirine yakınlaştırdığı ifade edilmektedir. Bu nedenle kültürlerarası farklılıkların azaldığı, benzerliklerin daha görünür hale geldiği bir dünya düzeni oluşmuştur (Aydın, 2002: 27- 28). Dünya genelinde farklı kültürdeki insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıyla tek bir dünya kültürü anlayışının yaygınlaşması küreselleşme tanımlarının ortak özellikleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda; küreselleşme kavramını politik ve ideolojik bir noktaya yerleştirmekten ziyade dünya durumunu çözümlemeye yarayan bir olgu olarak görmek gerekmektedir (Cebeci, 2011: 366- 367, Coştu, 2005: 100).

2. KİMLİK

Kimlik kelimesi, genel olarak bireyin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütününe karşılık gelmektedir. Latince 'idem' kökünden türetilmiş sürekliliği ve ayniliği ifade eden bir kavramdır (Aydoğdu, 2004: 117). Fakat kimliğin değişken olma durumu dikkate alındığında

kimlik olgusu aynılık ve farklılık kavramlarını içinde barındırmaktadır (Anık, 2012: 19). Birey kimliğini var edebilmek için ötekinin varlığına ihtiyaç duymaktadır ve kendi kimliğini ötekinin içselleştirmesi ile oluşturmaktadır (Kurnaz, 2021: 37- 38).

Kimlik bir anlamlar dünyasını ifade etmektedir. Bireylerin farklı alanlarda kurmuş oldukları ilişkiler ağı ve bu ilişkiler ağı çerçevesinde kendilerini nasıl konumlandırdıkları onların kimlikleriyle alakalı olmaktadır. Bu bağlamda kimlik bir keşif olmanın yanı sıra daha çok inşa etme sürecidir (Anık, 2012: 22). Birey kendi kimliğinin inşa sürecinde, toplumun değer yargılarından, ortak hafızadan, tarihten, coğrafyadan, dini değerlerden ve iktidar aygıtlarından yararlanmaktadır. Kimlik inşa süreci bireysel bir kimlik olarak başlayıp grup kimliği, etnik kimlik, ulusal kimlik ve medeniyet kimliği gibi süreçlerden geçmektedir. Birey içinde bulunduğu ortamdan etkilenmekte ve diğer bireylerle kurmuş olduğu ilişkiler sonucunda benimsediği hayat görüşü ve kazanımlarını harmanlayıp kendi kimliğine yansıtmaktadır (Selçuk, 2011: 19; Anık, 2012: 9- 10).

Geleneksel dönemde kimlik; aile, klan ve köy topluluklarının ilişkileri ile şekillenmiştir. Bu dönemde akrabalık ilişkilerinin yoğun olması törelerin ve kültürlerin nesilden nesile aktarılması bireylerin farklı bir kimlik benimsemesini ve bireysel olarak kendini ifade etmesini zorlaştırmıştır. Bireyler toplum tarafından verilmiş olan kimlikleri sorgulamadan ve değiştirmeden kabul etmişlerdir (Kurnaz, 2021: 38). Geleneksel kültürde bireyin bir önemi bulunmamaktadır ve topluluk ruhunun yüceltilmesi ön planda tutulmaktadır. 'Ben' bilinci yerine 'biz' bilinci ön plandadır. Bireyin sahip olduğu kimlik ait olduğu topluluk ve zümre ile eşdeğer tutulmaktadır (Anık, 2012: 17- 18). Modern dönem kimlik algısı geleneksel dönemden farklılaşmıştır. Bu dönemde toplumsal bağlar oldukça zayıflamış bireysellik ön plana çıkmıştır. Artık kimlikler bireyler tarafından oluşturulan bir durum haline gelmiştir. Geleneksel dönemin katı ve durağan kimlik yapısının yerini değişim ve yeniliklere açık, devingen ve çok katmanlı bir yapının aldığı ifade edilmiştir (Karaduman, 2010: 2889; İlhan, 2013: 235). Postmodern dönemde kimlik toplumsal yaşantıya uygun bir biçimde giyilip çıkarılabilir bir hale gelmiştir. Postmodern felsefenin üretmiş olduğu siyasal kültürle kimlik kavramı daha özgür ve subjektif bir alana çekilmiştir. Bu dönemde insanın aidiyeti kültürel bağlar, siyasal bütünleşme ya da ekonomik refahın birleştiriciliği gibi üst anlatılara değil belirli alt grup yapılanmalarına dönüşmüştür. postmodernizmin kimlik algısı çoğulculuk ve farklılık ekseninde kimliklerin yok olması kapsamında değerlendirilmelidir (Kurnaz, 2021: 40; Babacan, 2018: 213- 216).

3. KÜRESELLEŞMENİN KİMLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Küreselleşmenin getirileri olan bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişip dünya ölçeğinde yaygınlaşması, haberleşme ve ulaşımın kolaylaşması, ekonomik karşılıklı bağımlılığın artması bireylerin kimlik özelliklerini ciddi bir biçimde sarsmıştır (Çevik, 2002: 219). Küreselleşme olgusu içerisinde kültürel değerler, kimlik sorununa dönüşmüş ve birbiriyle çelişir tarzda iki anlayış geliştirmiştir. Biri türdeşlik ya da kültürel homojenlik olarak değerlendirilirken diğer anlayış ise farklılıkları korumayı amaçlamış çokkültürlü anlayıştır (Akdemir, 2004: 44).

Küreselleşme ile beraber kültürlerin hareket alanı genişlemiş, birbirlerine yakınlaşmış ve kültürlerin ortak noktalarının bulunduğu durumlar yoğunlaşmıştır. Kültürel kimlikler, tüketim alışkanlıkları ile beraber tek tipleşmiş ve homojen bir yapıya bürünmüştür. Dolayısıyla

toplumsal yapıda değişiklikler meydana gelmiş ve kimlik olgusunun sahip olduğu dayanakların tek tek yıkılmasıyla kim olduğumuz sorusunun cevabını bulmak zorlaşmıştır (Akdemir, 2004: 45- 46). Toplumdaki farklılıkların azaldığı ve benzerliklerin arttığı bir ortamda egemen kültür diğer kültürlerin üzerinde tahakküm kurmuştur ve bu tahakküm sonunda kültürler tek tipleşmeye başlamıştır (UPA, 2018). Ancak kültürel kimlik geçmişin bir kazanımı ve mirası olarak değerlendirildiğinde kültürün yerel toplulukların kolektif hazinesi olduğu belirtilmiştir. Bu bakımdan küreselleşmenin aslında kültürel kimlikleri yaratıp zenginleştirdiği ve kimlikleri yok etmediği görüşü, küreselleşmenin kültürel kimlikleri yok ettiği savını zayıflatmaktadır (Tomlinson, 2014: 320- 323).

Küreselleşmenin ön plana çıkarmış olduğu kültürel homojenleşmenin tam karşıtı olan çokkültürlülük anlayışı ile birbirinden farklı grupların bir arada yaşama durumu ifade edilmektedir (Akdemir, 2004: 47). Çokkültürlülük toplum içerisinde değişik kültürlerin varlığının kabul edilmesi anlamına gelmekteyken çokkültürcülük ise devletlerin çokkültürlülüğü tanıyıp politika alanına taşıması anlamına gelmektedir (Anık, 2012: 12). Küreselleşme kuramsal ve ideolojik dayanaklarını bu çokkültürcü politikalardan almaktadır (Duman, 2009: 96). Devletlerin etnik nüfus açısından melez bir toplum olarak değerlendirilmesi ulus-devlet açısından bir tanımlama yapmanın mümkün olmadığını göstermektedir. Böylece küreselleşmenin ulus devleti zayıflattığı görüşü belirmektedir (Erat, 2017: 200). Küreselleşme ile beraber ulus-devletin zayıfladığı ve egemenliğinin aşındığı düşüncesinin kısmi bir doğruluk payı bulunsa da ulus-devletin tarih sahnesinden tamamen silinemeyeceği belirtilmektedir (Bakan & Tuncel, 2012: 63).

SONUÇ

Küreselleşme; mal, hizmet, sermaye ve fikirlerin uluslararası mübadelesinin hızlanarak devletlerin ticaret, yatırım, uluslararası işbirliği vb. konularda birbirine olan bağımlılığını ifade eden bir kavramdır. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler ve sosyal dönüşümlerin şekline göre bir değişim sürecini de içerisinde barındırdığından kümülatif bir özellik göstermektedir. Bu nedenle geleneksel yönetim anlayışı yerine uluslararası işbirliğinin, paydaş katılımının ve koordinasyonun önemli olduğu modern yönetim anlayışlarıyla da yakından bağlantılıdır.

Literatürde yapılan çalışmalar küreselleşme süreçlerinin kimlik üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konudaki yaygın görüşler iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. Birinci görüşe göre; küreselleşme süreci teknolojik gelişmelerin de etkisiyle kimlikler arasındaki farklılıkları önemli ölçüde azaltmıştır. Üretime ilişkin unsurların ve kültürel kodların sınır ötesi bir özellik göstermesi kültürler arasındaki etkileşimi arttırmıştır. İletişim imkanlarının da çeşitlenmesiyle bireyler kendi geleneksel değerlerini sorgulamış ve homojenleşme süreci hızlanmıştır. George Ritzer'in McDonaldlaştırma adlı tezinde de belirttiği gibi toplumun rasyonel hale getirilmesi amacıyla oluşturulan standartlaştırma kalıpları zararlı boyutlara ulaşarak kültürel yıkıma yol açmıştır. İkinci görüşe göre ise; küreselleşme, kimlikleri ortadan kaldırmamakta aksine kültürel birikim sürecini kolaylaştırmaktadır. Bir toplumun kültürel kodları geçmiş tecrübelerin yanında güncel gelişmelerden de etkilenen dinamik bir özellik göstermektedir. Bu birikim süreci kimlikleri statik olmaktan çıkartmış zaman içerisinde değişen ve zenginleşen bir özelliğe sahip kılmıştır. Sonuç olarak fikirlerin uluslararası alışverişi kimlikleri birbirine yakınlaştırmaktan çok onları zenginleştiren bir özellik göstermiştir.

Kaynakça

Akdemir, M. (2004). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 43- 50.

Aktel, M. (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Dergisi, 6(2), 193- 202.

Altay, D. (2005). Kadife Karanlık 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar, Rigel, N. (Editör), 'McLuhan', (9-48), Su Yayınları, İstanbul.

Anık, M. (2012). Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi, Açılımkitap, İstanbul.

Aydın, S. (2002). Küreselleşme, İslam Dünyası ve Türkiye, İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz (Yayına hazırlayan), 'Küreselleşme: Genel Bir Bakış', Step Ajans, İstanbul.

Aydoğdu, H. (2004). Modern Kimlikte Öznenin Ölümü, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, S.10, 115-147.

Babacan, A. (2018). Siyaset, Postmodern Kimlik ve Gençlik, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6(1), 211- 228.

Bakan, S., & Tuncel, G. (2012). Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi. Birey ve Toplum, 2(3), 51-65.

Bauman, Z.(2021). Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Cebeci, İ. (2011). Küreselleşme Yaklaşımları Kapsamında Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Değerlendirilmesi, Istanbul Journal of Sociological Studies, 0(43), 359- 386.

Coştu, Y. (2005). Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(7-8), 95-104.

Çevik, A. (2002). Küreselleşme ve Kimlik, Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel, 8(4), 216- 226.

Duman, Z. (2009). Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük, Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 93-112.

Erat, V. (2017). Küreselleşme ve Ulus Devlet Sarmalında Devletlerin Göçmen Politikası, Kafkas Ünversitesi İİBF Dergisi, 8(15), 197- 209.

Giddens, A. (2021). Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları (10. Basım). İstanbul.

İlhan, S. (2013). Akışkan Toplumda Kimlik İnşası: Geçişken, Eklektik, Ben Odaklı Kimlikler, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(2), 233- 246.

Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü, Journal of Yasar University, 17(5), 2886- 2889.

Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1), 220- 230.

Kurnaz, S. Ç. (2021). Kimlik ve Çokkültürlülük Üzerine Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(41), 32- 54.

Tomlinson, J. (2014). "Küreselleşme ve Kültürel Kimlik" (Çev. Bülent Özçelik). Küresel Dönüşümler, Ed. Held D. & McGrew, A. 320- 329, Phoneix Yayınları, Ankara.

Uluslararası Politika Akademisi (UPA), (2018). http://politikaakademisi.org/2018/06/28/kuresellesmenin-kulturel-sonuclari/ adresinden 07.06.2023 tarinde alındı.

Selçuk, S. S. (2011). Küresel Dönüşümün Kimlik Boyutu 'Öteki'nin İnşası, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN TEKNOLOJİ KULLANIMLARININ FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Buğra Çağatay SAVAŞ[1] Burak KARABABA[1]

[1]Erzurum Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Erzurum, Türkiye.

ÖZET:

Bu çalışmanın amacı, spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin teknoloji kullanımlarının farklı değişkenlere göre incelenmesidir. Çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen 362 (262 erkek, 100 kadın) katılımcıdan oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak demografik değişkenler ve teknoloji kullanım ölçeği kullanılmıştır. Çalışma sonucunda katılımcı öğrencilerin teknoloji kullanımlarının yaş, bölüm ve sınıf değişkenlerine göre farklılık gösterdiği, cinsiyet değişkenine göre ise farklılık göstermediği bulgularına ulaşılmıştır. Küçük yaş grubundaki, birinci sınıf ve spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin diğer gruplardan daha yüksek düzeyde teknoloji kullanım puanlarına sahip oldukları tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin teknoloji kullanımının genel olarak olumlu olduğu, spor bilimleri fakülteleri öğrencilerinin teknoloji kullanım düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Teknoloji kullanımı ile ilgili çalışmaların, farklı üniversitelerde ve üniversitelerin farklı bölümlerinde yapılarak sonuçlar arasında karşılaştırmalar yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, Teknoloji kullanımı, Spor Bilimleri Fakültesi.

INVESTIGATION OF TECHNOLOGY USES ACCORDING TO DIFFERENT VARIABLES OF STUDENTS AT THE FACULTY OF SPORTS SCIENCES

ABSTRACT:

This study examines the technology use of students studying at the faculty of sports sciences according to different variables. The scanning method was used in the study. The study group consisted of 362 (262 male, 100 female) participants determined by convenience sampling method from the Faculty of Sport Sciences students. Demographic variables and technology usage scale were used as data collection tools. As a result of the study, it was found that the technology use of the participant students differed according to age, department, and class variables but did not differ according to gender variables. It has been determined that the young age group, first-year, and sports management students, have higher technology usage scores than other groups. When the research results are evaluated in general, the students' technology use and the technology use levels of the students of the faculties of sports sciences are high. It can be suggested to make comparisons between the results by conducting studies on the use of technology in different universities and different departments of universities.

Keywords: Technology, Use of Technology, Faculty of Sport Sciences.

GİRİŞ

21. yüzyıl teknoloji çağı sürekli gelişmekte, bilgi ve iletişim teknolojilerine duyulan ihtiyaç da artmaktadır. Bu ihtiyaç ve gelişimler hayatın birçok alanına yayılmaya devam etmektedir. Bu yayılmalar ile birlikte çalışmalar hız kesmeden devam etmekte ve birçok sektör büyümeye devam etmektedir. Bu gelişim ve değişimler nedeniyle teknoloji hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir.

Bilgi çağının ortaya çıkmasında teknoloji temel konulardan birisidir ve yaşantımızın ayrılmaz bir bölümü olmuştur. Teknolojinin olduğu her alanda insanoğluna sağlamış olduğu kolaylıklar onun eğitim alanında da önemli oranda kullanılmasına neden olmaktadır (Çar & Aydos, 2022).

Teknoloji, insan sorununu çözmeye yardımcı olan araç, makine, malzeme ve süreçlerin geliştirilmesi ve uygulanması (Reisman, 2006), zamana ve mekâna göre değişim gösterirken, genel anlamda hayatlarımızı organize etmek amacıyla seçtiğimiz bir araç olarak ifade edilebilir (Aksoy, 2018).

Teknoloji, üretim süreçleri, şirket içi organizasyon yapıları, yönetim teknikleri ve finansman araçları, pazarlama yöntemi veya bunların herhangi bir kombinasyonunu içeren seçilmiş girdilerin belirli bir şekilde birleştirilmesi veya işlenmesi yoluyla belirli bir üretim sonucuna ulaşmak için gerekli bilgi olarak tanımlanabilir (Maskus, 2004). Ayrıca, Mascus (2004) bu tanımı genişleterek, teknoloji üretim süreçleri, firma içi organizasyonel yapılar da dahil olmak üzere seçilen girdilerin belirli bir şekilde birleştirilmesi veya işlenmesi yoluyla belirli bir üretim sonucuna ulaşmak için gerekli bilgi olarak tanımlanmıştır.

Öğrencilerin teknolojiye yönelik tutumları, bilgi iletişim teknolojilerini öğretim uygulamalarına dahil ederek geliştirilebilir. Öğretim görevlileri, öğrencilerin öğrenme, başarı ve araştırma yeteneklerini artırmak amacıyla sorunları çözmek, bilgi iletmek ve bilgi alışverişinde bulunmak için bilgi iletişim teknolojilerini kullanmaları konusunda teşvik etmelidir (Sayaf ve ark., 2022).

21. Yüzyıl da bireylerin gerek eğitim yaşamında gerekse iş yaşamında başarılı olabilmesi için yaratıcı ve eleştirel düşünebilen, başkaları ile işbirliği yapabilen, problem çözücü ve yüksek iletişim becerilerine sahip, gerekli bilgeye nasıl ulaşabileceğini bilen, bilgiye ulaşırken teknoloji kullanabilen, yeni fikirlere açık, esnek ve uyumlu, sorumluluklarını bilen, öz-yönetimli ve insiyatif sahibi, sosyal ve kültürel becerilerini gelişmiş, üretken ve liderlik becerilerine sahip olmaları gerekmektedir (Uluyol ve Eryılmaz,2015).

Teknoloji son zamanlarda bazı önemli değişimler geçirmiş ve hayatımızdaki yerini genişletmiştir. Gelişen teknoloji, eğitime yön vermede ve eğitim eğilimini belirlemede kritik bir rol oynamıştır (Banaszewski, 2005).

ABD'deki beden eğitimi öğretmenlerinin eğitimi araştırmacıları öğretmen adaylarının teknoloji öğreniminin önemini kabul ettiler (Ayers & Housner, 2008; Krause & Lynch, 2016). Ayers ve Housner (2008), beden eğitimi içeriği, müfredat konuları, teknoloji ve çeşitliliğin beden eğitimi öğretmenlerinin eğitimi programında yer alan dört özel alan olması gerektiğini öne sürmüştür. Hizmet içi birçok beden eğitimi öğretmeni, teknolojiyi kullanmanın önemli bir beceri olduğu

ve öğretimlerine entegre edilmesi gerektiği konusunda hemfikir olsa da, birçoğu teknolojiyi gerçek öğretimde etkili bir şekilde uygulamak için yeterli bilgi eksikliğini bildirmiştir (Ince ve ark, 2006; Lee ve Tsai, 2008; Russell, 2007; Strand & Bender, 2011; Woods ve ark, 2008). Russell (2007), hizmet içi beden eğitimi öğretmenlerinin bilgi, deneyim, beklenen skolastik kullanım algısı ve aktif oyunla ilgili tutumlarını inceledi. Öğretmenlerin çoğunluğunun, teknolojinin daha az kullanılmasıyla sonuçlanan eğitim teknolojisine karşı daha az olumlu tutumlar, bilgi ve deneyim eksikliği gösterdiğini bulmuşlardır. Lee ve Tsai (2008) tarafından yapılan bir araştırma da daha yaşlı ve daha deneyimli hizmet içi beden eğitimi öğretmenlerinin teknolojik pedagojik içerik bilgilerine ilişkin daha düşük öz yeterlik seviyelerine sahip olduğunu bulmuştur.

Teknolojiyi kullanmanın ayrıcalık olmaktan çok zorunluluk haline dönüştüğü günümüz koşullarında, insanların sürekli değişmekte ve gelişmekte olan teknolojiye uyumu, teknolojiyi anlayabilmesi ve sunduğu fırsatlardan yararlanması için bilgi, beceri, tutum ve alışkanlık kazanmaları gerekir. Eğitim yoluyla, bireylerin bilgiye ulaşma, bilgiyi düzenleme, bilgiyi değerlendirme, bilgiyi sunma ve iletişim kurma becerileri ile donatılması amaçlanır (Akkoyunlu,1995).

Teknoloji, öğretim hedeflerini destekleyerek öğretmen adaylarının öğrenmelerini desteklerken, öğretmen adaylarının teknolojinin sınıfta nasıl kullanılabileceğini gözlemlemeleri için de fırsatlar yaratmaktadır. Yukarıdaki açıklamalar ışığında bu çalışma ile spor bilimleri fakültesindeki öğrencilerin teknoloji kullanımlarını çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırma grubu, verilerin toplanması ve analizine ilişkin hususlar açıklanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi, betimsel araştırmalarda genel olarak kullanılan yöntemdir. Tarama yönteminde, araştırma grubundaki katılımcıların konu veya olay hakkındaki görüş ve tutumları alınarak kendi şartları içinde anlatılmaya çalışılır (Karasar, 2005). Genel olarak tarama çalışmalarının amacı araştırma konusu ile ilgili mevcut bir durumu ortaya çıkarmaktır (Büyüköztürk ve ark., 2014).

Araştırma Grubu

Araştırmanın evreni, Erzurum Teknik Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri, örneklemi ise; kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiş olan 262’si erkek, 100’ü kadın olmak üzere toplam 362 öğrenciden oluşmaktadır.

Verilerin toplanması

Verilerin toplanmasında, katılımcıların demografik durumlarına ilişkin bilgilerini toplamak amacıyla; yaş, cinsiyet, bölüm ve sınıf değişkenleri kullanılmıştır. Teknoloji kullanımına

yönelik verilerin toplanmasında ise Zincirkıran ve Tiftik (2014) tarafından geliştirilen "Teknoloji Kullanım Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri, 0.84 olarak ölçülmüştür. İfadelerden her biri için sırasıyla 5'ten 1'e doğru puanlanacak şekilde "Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum ve "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklinde 5'li Likert tipinde cevaplardan oluşmaktadır. Bu çalışmada yapılan güvenirlik analizi sonucunda Croncbach Alpha katsayılarının, teknoloji takibi alt boyutunda 0.76, inovasyon algısı alt boyutunda 0.78, teknolojik çılgınlık alt boyutunda 0.73 ve ölçek toplamında 0.79 olduğu tespit edilmiştir.

Verilerin analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerden toplanan verilerin istatistiksel analizi , "SPSS v25.0" programında yapılmıştır. Elde edilen verilerin basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmış, katılımcıların demografik durumlarını belirlemek için frekans analizi yapılmıştır. Cinsiyet, değişkenine göre bağımsız gruplarda t-testi, diğer değişkenler için tek yönlü varyans analizi kullanılmış, farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için de LSD testi uygulanmış ve anlamlılık düzeyi ($p<0.05$) alınmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde katılımcılara ait demografik bilgiler ve farklı değişkenlere göre yapılan istatiksel analizler sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özelliklere İlişkin Bilgiler

Yaş	**N**	**%**
18-21	122	33.7
22-24	192	53.0
25 ve üzeri	48	13.3
Cinsiyet	**N**	**%**
Erkek	262	72.4
Kadın	100	27.6
Bölüm	**N**	**%**
Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	200	55.2
Antrenörlük	20	5.5
Spor Yöneticiliği	142	39.2
Sınıf	**N**	**%**
1.Sınıf	122	12.4

2.Sınıf	192	30.9
3.Sınıf	48	22.9
4.Sınıf	48	33.7
Toplam	**362**	**100**

Katılımcıların yaş değişkenine göre dağılımlarına bakıldığında 122 bireyin (%33.7) 18-21, 192 bireyin (%53.0) 22-24 ve 48 bireyin (%13.3) 25 ve üzeri yaş aralığında oldukları; cinsiyet değişkenine göre dağılımlarına bakıldığında 262 bireyin (%72.4) ve 100 bireyin (%27.6) kadın oldukları; bölüm değişkenine göre dağılımlarına bakıldığında 200 bireyin (%55.2) beden eğitimi ve spor öğretmenliği, 20 bireyin (%5.5) antrenörlük ve 142 bireyin (%39.2) spor yöneticiliği bölümü öğrencisi oldukları; sınıf değişkenine göre dağılımlarına bakıldığında 122 bireyin (%12.4) 1.sınıf, 192 bireyin (%30.9) 2.sınıf, 48 bireyin (%22.9) 3.sınıf ve 48 bireyin (%33.7) bireyin 4.sınıf öğrencisi oldukları görülmektedir.

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Normallik Dağılımı

Ölçek	N	Min.	Mak.	Mean	SD	Skewness	Curtosis
Teknoloji Takibi	362	1.00	4.00	2.42	.680	.117	-.787
İnovasyon Algısı	362	1.20	5.00	3.56	.656	-.284	.173
Teknolojik Çılgınlık	362	1.00	5.00	3.77	.751	-.964	1.222
Toplam	362	1.62	4.23	3.07	.508	-.141	-.296

Tablo 2'de görüldüğü üzere yapılan normallik dağılımı analizinde, tekonoloji takibi (Skewness=.117, Curtosis=-.787), inovasyon algısı (Skewness=-.284, Curtosis=.173), teknolojik çılgınlık (Skewness=-.964, Curtosis=1.222) ve toplam alt boyutu için değerler (Skewness=-.141, Curtosis=-.296) olarak görülmektedir. -1.5 ile + 1.5 arasındaki verilerin normal dağılım gösterdiği ifade edilmektedir (Tabachnik ve Fidell, 2015). Çalışmamız normallik dağılım ölçütleri arasında yer aldığından "parametrik testlerden" yararlanılmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Yaşlarına Göre Teknoloji Kullanımı Düzeylerinin Karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Yaş	N	X	Ss.	F	P(sig.)	Post hoc (LSD)
Teknoloji Takibi	18-21[1]	122	2.20	.642	10.155	**.000***	**1<2,3**
	22-24[2]	192	2.55	.665			
	25 ve üzeri[3]	48	2.47	.705			
İnovasyon Algısı	18-21[1]	122	3.45	.677	4.084	**.018***	**1<2**
	22-24[2]	192	3.65	.632			
	25 ve üzeri[3]	48	3.49	.657			
Teknolojik Çılgınlık	18-21[1]	122	3.63	.760	3.568	**.029***	**1<2**
	22-24[2]	192	3.86	.754			
	25 ve üzeri[3]	48	3.77	.676			
Toplam	18-21[1]	122	2.90	.478	11.385	**.000***	**1<2**
	22-24[2]	192	3.17	.502			
	25 ve üzeri[3]	48	3.06	.502			

*p <.05

Tablo 3' de görüldüğü üzere çalışmaya katılanların yaş değişkenine göre teknoloji kullanım düzeylerinin karşılaştırılmalı analizinde; teknoloji takibi (p=.000), inovasyon algısı (p=.018), teknolojik çılgınlık (p=.029)alt boyutlarında ve ölçek toplamında (p=.000) anlamlı farklılık görülmektedir. Yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda teknoloji takibi alt boyutunda 22-24 ve 25 üzeri yaş aralığında olan katılımcıların 18-21 yaş aralığında olan katılımcılara göre; inovasyon algısı, teknolojik çılgınlık alt boyutlarında ve ölçek toplamında 22-24 yaş aralığında olan katılımcıların 18-21 yaş aralığında olan katılımcılara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Teknoloji Kullanımı Düzeylerinin Karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	X	Ss.	t	p(sig.)
Teknoloji Takibi	**Erkek**	262	2,416	,688	-,437	**,662**
	Kadın	100	2,451	,661		
İnovasyon Algısı	**Erkek**	262	3,562	,661	-,251	**,802**
	Kadın	100	3,582	,648		
	Erkek	262	3,772	,757	,033	**,974**

Teknolojik Çılgınlık	**Kadın**	100	3,770	,739		
Toplam	**Erkek**	262	3,066	,519	-,387	**,699**
	Kadın	100	3,089	,482		

Tablo 4 incelendiğinde, çalışmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre teknoloji kullanım düzeyleri ölçeğinin alt boyutlarında ve ölçek toplamında (p>.05) anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle katılımcı öğrencilerin teknoloji kullanımlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı söylenebilir.

Tablo 5. Katılımcıların Bölümlerine Göre Teknoloji Kullanımı Düzeylerinin Karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Bölüm	N	X	Ss.	F	P(sig.)	Post hoc (LSD)
Teknoloji Takibi	Bed.Eğ.Sp.Öğr.[1]	200	2.25	.679			
	Antrenörlük[2]	20	2.31	.535	18.147	**.000***	**1,2<3**
	Spor Yönet.[3]	142	2.68	.621			
İnovasyon Algısı	Bed.Eğ.Sp.Öğr.[1]	200	3.44	.671			
	Antrenörlük[2]	20	3.53	.602	8.724	**.000***	**1<3**
	Spor Yönet.[3]	142	3.74	.606			
Teknolojik Çılgınlık	Bed.Eğ.Sp.Öğr.[1]	200	3.58	.762			
	Antrenörlük[2]	20	4.02	.785	14.500	**.000***	**1<2,3**
	Spor Yönet.[3]	142	3.99	.659			
Toplam	Bed.Eğ.Sp.Öğr.[1]	200	2.91	.486			
	Antrenörlük[2]	20	3.04	.415	25.330	**.000***	**1,2<3**
	Spor Yönet.[3]	142	3.29	.471			

**p* <.05

Tablo 5' de görüldüğü üzere çalışmaya katılanların bölüm değişkenine göre teknoloji kullanım düzeylerinin karşılaştırılmalı analizinde; teknoloji takibi (p=.000), inovasyon algısı (p=.000), teknolojik çılgınlık (p=.000) ve toplam (p=.000) alt boyutlarında anlamlı farklılık görülmektedir. Yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda teknoloji takibi ve toplam alt boyutunda spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin beden eğitimi ve spor öğretmenliği ve antrenörlük bölümü öğrencilerine göre; inovasyon algısı alt boyutunda spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerine göre ve teknolojik çılgınlık alt boyutunda antrenörlük ve spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Sınıf Düzeylerine Göre Teknoloji Kullanımı Düzeylerinin Karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Sınıf	N	X	Ss.	F	P(sig.)	Post hoc (LSD)
Teknoloji Takibi	1.Sınıf[1]	45	2.25	.662	15.964	**.000***	**1,2,3<4**
	2.Sınıf[2]	112	2.19	.698			
	3.Sınıf[3]	83	2.36	.535			
	4.Sınıf[4]	122	2.74	.644			
İnovasyon Algısı	1.Sınıf[1]	45	3.60	.754	6.021	**.001***	**2<1,3,4**
	2.Sınıf[2]	112	3.37	.657			
	3.Sınıf[3]	83	3.57	.648			
	4.Sınıf[4]	122	3.72	.580			
Teknolojik Çılgınlık	1.Sınıf[1]	45	3.74	.653	8.614	**.000***	**1,2,3<4**
	2.Sınıf[2]	112	3.56	.798			
	3.Sınıf[3]	83	3.68	.922			
	4.Sınıf[4]	122	4.03	.505			
Toplam	1.Sınıf[1]	45	3.00	.547	19.168	**.000***	**1,2,3<4**
	2.Sınıf[2]	112	2.85	.470			
	3.Sınıf[3]	83	3.03	.454			
	4.Sınıf[4]	122	3.32	.461			

*p <.05

Tablo 6' da görüldüğü üzere çalışmaya katılanların sınıf değişkenine göre teknoloji kullanım düzeylerinin karşılaştırılmalı analizinde; teknoloji takibi (p=.000), inovasyon algısı (p=.001), teknolojik çılgınlık (p=.000) ve toplam (p=.000) alt boyutlarında anlamlı farklılık görülmektedir. Yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda teknoloji takibi, teknolojik çılgınlık ve toplam alt boyutunda 4.sınıf öğrencilerinin 1. 2. ve 3.sınıf öğrencilerine göre ve inovasyon algısı alt boyutunda 1. 3. ve 4.sınıf öğrencilerinin 2.sınıf öğrencilerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu bölümde elde edilen bulgular mevcut literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Araştırma bulgularına göre spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin teknoloji kullanımında yaş, bölüm ve sınıf değişkenlerine göre teknoloji takibi, inovasyon algısı, teknolojik çılgınlık alt boyutlarında ve ölçek toplamında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılıklar olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre ise farklılık olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Elde edilen farklılık bulguları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda; yaş değişkenine göre en düşük yaş aralığında bulunan katılımcıların düşük düzeyde ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. Hakkari ve ark. (2016)'nın öğretmenler üzerine yaptığı bir araştırmada istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmese de en düşük yaş aralığında bulunan katılımcıların daha düşük düzeyde ortalamalara sahip oldukları bulunmuştur. Bu sonuç bulgumuzla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların yaş düzeyi arttıkça teknoloji kullanım düzeylerinin artması, daha düşük düzeyde yaş aralığına sahip olan katılımcılara göre yaşa bağlı olarak teknoloji ile daha fazla vakit geçirme, ihtiyaç duydukları bilgilere nereden ve nasıl ulaşacaklarını bilme gibi nedenlerden dolayı yüksek ortalamalara sahip oldukları düşünülmektedir. Korkmaz (2021), kamuya ait okullarda ve özel okullarda görev yapmakta olan beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin teknolojiye ilişkin tutumlarının belirlenmesine yönelik araştırmasında, yaş ortalaması düşük olan öğretim görevlilerinin tutum ve davranışlarının yaş ortalaması yüksek olanlara kıyasla daha olumlu olduğunu bulmuştur.

Literatürde anlamlı farklılığın olmadığı sonuçlarda görülmektedir (Aksoy, 2018; Koçer, 2021; Yiğiter, 2019; Yirci ve Aydoğar, 2017).

Çalışmamızda spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin teknoloji kullanımlarının cinsiyet değişkenine göre alt boyutlarda ve ölçek toplamında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılıklar olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Sivrikaya ve Biricik (2019) araştırmalarında, cinsiyet değişkenine göre kız ve erkek öğrencilerin teknoloji kullanım düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bu tespit çalışma bulgumuzla paralellik göstermektedir.

Bulgularımızdan farklı olarak, Yirci ve Aydoğar (2017), üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanıma bağlı tutumlarına yönelik yapmış oldukları çalışmada cinsiyet değişkeni bağlamında grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak erkekler lehine anlamlı bir fark bulmuşlardır.

Bölüm değişkenine göre spor yöneticiliği bölümünde bulunan katılımcıların tüm alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. Spor yöneticiliği bölümü diğer bölümlere göre daha çok teorik ağırlıklı dersler içermesi, öğrencilerin teknoloji ile iç içe olmalarını zorunlu hale getirebileceği ve bu nedenden dolayı yüksek ortalamalara sahip oldukları düşünülmektedir. Literatürde spor bilimleri alanında teknoloji kullanımının alt boyutlarının bölümlere göre incelendiği sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır.

Göktaş (2011), Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin bölümlerine göre teknoloji kullanımına yönelik özgüven puanlarının farklılık gösterdiğini, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümündeki öğrencilerin ortalamasının diğer bölümlere göre daha yüksek olarak bulunduğunu belirtmiştir.

Çalışma bulgularımızdan farklı olarak, Sivrikaya ve Biricik, (2019), ölçek toplamına göre yaptıkları çalışmada, bölüm değişkeni bakımından öğrencilerin teknoloji kullanım düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulamadıklarını belirtmişlerdir. Benzer

şekilde Aksoy, (2018) farklı fakültelerde bulunan bölümlerin karşılaştırılmasında, bölümler arasında anlamlı farklılık görülmediği sonucuna ulaştığını belirtmiştir.

Sınıf değişkenine göre 4. sınıfta öğrenim gören katılımcıların tüm alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. Şahin ve Namlı (2019)'nın öğretmen adayları üzerine yaptığı bir araştırmada 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören katılımcıların daha yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. Literatürde sınıf düzeyine göre teknoloji kullanımının arttığı çalışmalar mevcuttur (Russell ve ark., 2003; Van ve ark., 2004). Bu durumun sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin teknoloji kullanım deneyimlerinin artmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Literatürde farklı sonuçların olduğu çalışmalarda görülmektedir (Dargut & Çelik, 2014; Yılmaz ve ark., 2015; Şimşek, 2015; Aksoy, 2018; Şimşek, 2015). Sivrikaya ve Biricik (2019), farklı sınıflarda öğrenim gören öğrenciler arasında teknoloji kullanımı bakımından farklılık olmadığını tespit etmişlerdir.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin teknoloji kullanımının genel olarak olumlu olduğu, spor bilimleri fakülteleri öğrencilerinin teknoloji kullanım düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Yılmaz ve ark. (2010), beden eğitimi öğretmen adaylarının eğitimde teknolojik araç gereç kullanımına karşı sahip oldukları tutum ve düşüncede olduklarını, teknolojik araçların eğitimde kullanılması durumu, teknolojinin eğitim yaşamına etkileri, teknolojik araçların kullanımının öğretilmesi konularında olumlu tutumlara sahip olduklarını savunmuşlardır. Uslu ve Güner (2022) araştırmalarında, matematik öğretmen adaylarının matematikte teknoloji kullanımına yönelik olumlu tutumlara sahip olduklarını, gelecekte teknolojiyi ders işleme, ödev verme, ön bilgilerini değerlendirme ve olumlu tutumlar geliştirme gibi çeşitli amaçlar için kullanmayı planladıklarını bulmuşlardır. Zincirkıran ve Tiftik (2014) yaptıkları araştırmada, katılımcıların teknoloji ve inovasyon kavramlarına tepkilerinin orta düzeyde olduğunu bulmuşlar ve teknolojinin artık bir çılgınlık olmaktan çıkıp bir yaşam tarzı haline geldiğini ve insanların teknolojiyi hayatlarının bir parçası olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Göktaş (2011) araştırmasında, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin bilgisayar ve iletişim teknolojilerini kullanmada özgüvenlerinin olduğunu, bu durumun, öğrencilerin bilgisayar ve iletişim teknolojilerini derslerde ve araştırmalarında etkili olarak kullandıklarını gösterdiğini savunmuştur. Nitekim Balanskat ve ark., (2006), bilgi ve iletişim teknolojileri konusunda bilgi ve yetenekten yoksunluğun, düşük motivasyonun ve özgüven eksikliğinin öğrenme ve öğretmede yeni teknolojilerin kullanımındaki en önemli engeller olduğunu belirtmektedirler.

Russell ve ark. (2003)'na göre, öğretmenlerin teknolojiyi genellikle öğretimi sunmaktan veya teknoloji kullanımını gerektiren öğrenme etkinlikleri belirlemekten çok hazırlık ve iletişim için kullandıklarına dair kanıtlar bulunmaktadır. Bununla birlikte, daha deneyimli meslektaşlarına göre alanda yeni olan öğretmenler arasında önemli farklılıklar bulunmuştur. Her ne kadar yeni öğretmenler teknoloji konusunda daha rahat olduklarını ve bunu hazırlık için daha çok kullandıklarını bildirmiş olsalar da, daha deneyimli öğretmenler sınıfta öğretimi verirken veya öğrencileri öğrenme etkinliklerine dahil ederken teknolojiyi daha sık kullandıklarını bildirmişlerdir. Yirci ve Aydoğar (2017), üniversite öğrencilerinin bilgi ve

iletişim teknolojilerine yönelik tutum puanlarının, cinsiyet, okuduğu fakülte, bilgi ve iletişim teknolojilerinde harcanan zaman değişkenleri bağlamında incelendiğinde erkeklerin kadınlardan daha yüksek puan aldığını ve bu farkın anlamlı olduğunu, yaş değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmediğini bildirmişlerdir. Haznedar (2012), üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojileri becerileri ile cinsiyet, sınıf düzeyi, yabancı dil düzeyi, bilgisayar kullanma deneyimi ve internet kullanma sıklığı arasında anlamlı bir farklılıklar bulduğunu belirtmiştir.

Seyitoğulları ve Yalçınsoy (2016) araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin teknoloji ve inovasyon kavramlarına yönelik tepkilerinin orta düzeyde olduğunu belirtmiştir. Liu ve ark. (2018) ise çalışmalarında, beden eğitimi öğretmen adaylarının yeterli teknolojik bilgiye sahip olmadıklarını bulmuşlardır. Arslan (2023), öğrencilerin teknoloji kullanım düzeylerinin internet kullanım süresi, dijital okuma öz-yeterliklerinin sınıf düzeyi, branş ve internet kullanım süresi değişkenleri açısından anlamlı farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin teknoloji kullanım düzeylerinin dijital okuma öz-yeterlik düzeyleri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu ve tüm faktörlerini yordadığını bulmuştur. Yavuz ve Coşkun (2008), sınıf öğretmeni adaylarının eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin tutum ve düşüncelerini değerlendirdikleri çalışmada, öğrencilerin öğretimde teknolojik araç gereçleri kullanmalarının, öğrencilerin tutumlarını olumlu yönde etkilediğini ve yapılan görüşmelerde öğrencilerin teknoloji kullanımı hakkında olumlu fikirlerinin olduğunu belirlemişlerdir. Şahin ve Dursun (2022) öğretmen adayları örnekleminde yaptıkları araştırmada, teknoloji kullanımındaki davranışsal niyetleri üzerindeki en önemli etkinin algılanan kullanışlılıktan kaynaklandığını, öğretmen adaylarının bilgi teknolojileri kullanım niyetleri üzerindeki en önemli etkinin, eğitimde teknoloji kullanımı yoluyla elde edecekleri performans artışı üzerinde odaklandığını bulmuşlardır.

Sonuç olarak, spor bilimleri alanındaki öğrencilerin teknoloji kullanım düzeylerinin yüksek seviyede olduğu, yaş, bölüm ve sınıf değişkenlerine göre, alt boyutlarda ve ölçek toplamında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılıklar ölçüldüğü, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmadığı, ulaşılan sonuçların literatür ile uyumlu olduğu söylenebilir. Teknoloji kullanımı ile ilgili çalışmaların, farklı üniversitelerde ve üniversitelerin farklı bölümlerinde yapılarak sonuçlar arasında karşılaştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Aksoy, C. (2018). Teknoloji kullanım ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliğinin ölçülmesi: üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *OPUS International Journal of Society Researches, 8*(15), 1111-1131.

Akkoyunlu, B. (1995). Bilgi teknolojilerinin okullarda kullanımı ve öğretmenlerin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 11, 105-109.

Arslan, A. (2023). Determining the effect of university students' technology usage levels on digital reading self-efficacy. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 12(1), 73-84. https://doi.org/10.14686/buefad.993603

Ayers, S. F., & Housner, L. D. (2008). A descriptive analysis of undergraduate PETE programs. *Journal of Teaching in Physical Education*, 27, 51-67.

Balanskat, A., Blamire, R. & Kefala, S. (2006). The ICT Impact Report: A Review of Studies of ICT impact on Schools in Europe, European Schoolnet. (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2023). http://ec.europa.eu/education/pdf/doc 254_en.pdf

Banaszewski, T. M. (2005). Digital storytelling: Supporting digital literacy in grades 4-12. Doctoral dissertation, Georgia Institute of Technology.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

Çar, B. & Aydos, L. (2022). Investigation of the technological pedagogical field knowledge competencies of physical education and sports teachers in terms of class management behavior. *Research in Sport Education and Sciences*, 24(1), 1-9.

Dargut, T., & Çelik, G. (2014). Türkçe öğretmeni adaylarının eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin tutum ve düşünceleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *2*(2), 28-41.

Göktaş, Z. (2011). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik özgüven algılarının incelenmesi, *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 50-57.

Hakkari, F., Tüysüz, C., & Atalar, T. (2016). Öğretmenlerin bilgisayar yeterlikleri ve öğretimde teknoloji kullanımına ilişkin algılarının çeşitli değişkenler bakımından incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 10*(2).

Haznedar, Ö. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Becerilerinin ve E-Öğrenmeye Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği Programı, Yüksek Lisans Tezi.

Ince, M. L., Goodway, J. D., Ward, P., & Lee, M. A. (2006). The effects of professional development on technological competency and the attitudes of urban physical education teachers toward technology. *Journal of Teaching in Physical Education*, 25, 428-440.

Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Koçer, K. (2021). *Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin teknoloji kullanımına yönelik tutumları* (Master's thesis, Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Korkmaz, E. (2021). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin beden eğitimi ve spor derslerinde teknoloji kullanım düzeyleri (Antalya ili örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Krause, J. M., & Lynch, B. M. (2016). Preparing 21st-century educators: TPACK in physical education teacher education. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 82(S2), A131A132

Lee, M. H., & Tsai, C. C. (2008). Exploring teachers' perceived selfefficacy and technological pedagogical content knowledge with respect to educational use of the world wide web. *Instructional Science*, 38(1), 1-21.

Liu, S., Liu, X., Shangguan, R., Lim, M., ve Xiaofen, D. K. (2018). When physical education meet technology: Responding to technological needs of teaching physical education in U.S. Technology Componenets in Pete Preparation Programs, *Journal of Research*, 2084-2090. https://www.learntechlib.org/primary/p/182814/

Maskus, K. E. (2004). Encouraging International Technology Transfer. *International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD)*, Issue Paper No. 7, 1-49.

Reisman, A. (2006). Transfer of Technologies: A Cross-disciplinary Taxonomy. *The International Journal of Management Science*, 33, 189-202.

Russell, M., Bebell, D., O'Dwyer, L., & O'Connor, K. (2003). Examining teacher technology use: Implications for preservice and inservice teacher preparation. *Journal of teacher Education*, 54(4), 297-310.

Russell, W. (2007). Physical educators' perceptions and attitudes toward interactive video game technology within the physical education curriculum. *Missouri Journal of Health Physical Education Recreation and Dance*, 17, 76–89.

Seyitoğulları, O. ve Yalçınsoy, A. (2016). Günümüz gençliğinin inovasyon ve teknoloji algılarına yönelik ampirik bir araştırma. *International Journal of Social Academia*, 1(1), 13-23.

Sivrikaya, M. H. ve Biricik, Y. S. (2019). Dijital çağda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı: Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(3), 1-9.

Strand, B. & Bender, V. (2011). Knowledge and use of appropriate instructional strategies by physical education teachers. *Physical Educator*, 68(1), 2-17.

Sayaf, A. M., Alamri, M. M., Alqahtani, M. A. & Alrahmi, W. M. (2022). Factors Influencing University Students' Adoption of Digital Learning Technology in Teaching and Learning. *Sustainability*, 14, 493. https://doi.org/10.3390/su14010493

Şahin, M. C., & Namlı, N. A. (2019). Öğretmen Adaylarinin Eğitimde Teknoloji Kullanma Tutumlarinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *23*(1), 95-112.

Şahin, F., & Dursun, Ö. Ö. (2022). Does innovativeness matter in technology adoption? Addressing pre-service teachers' intention to use ITs. *Journal of Educational Technology & Online Learning*, 5(3), 676-693.

Şimşek, Ü. (2015). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin tutum ve görüşlerinin incelenmesi* (Master's thesis, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Tabachnick, B. G., & Fidel, L. S. (2015). *Using multivariate statistics*., (Baloğlu, M., Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Uluyol, Ç. & Eryılmaz, S. (2015). 21. Yüzyıl becerileri ışığında FATİH projesi değerlendirmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 35(2), 209-229.

Uslu, B. ve Güner, P. (2022). Matematik öğretmen adaylarının TPACK yeterlilik düzeyleri algıları ve eğitimde teknoloji kullanımına yönelik görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 24(3), 457-468.

Van Braak, J., Tondeur, J., & Valcke, M. (2004). Explaining different types of computer use among primary school teachers. *European journal of psychology of education*, *19*, 407-422.

Woods, M. L., Karp, G. G., Hui, M., & Perlman, D. (2008). Physical educators' technology competencies and usage. *Physical Educator*, 65(2), 82-99.

Yavuz, S. ve Coşkun, A. S. (2008). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin tutum ve düşünceleri*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 34, 274-286.

Yılmaz, M., Üredi, L., & Akbaşlı, S. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının bilgisayar yeterlilik düzeylerinin ve eğitimde teknoloji kullanımına yönelik algılarının belirlenmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, *1*(1), 105-121.

Yılmaz, İ., Ulucan, H. ve Pehlivan, S. (2010). Beden Eğitimi Öğretmenliği Programında öğrenim gören öğrencilerin eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin tutum ve düşünceleri, *Ahi Evran Ünv. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 11(1), 105-118.

Yiğiter, M. S. (2019). *Öğretmenlerin teknoloji kullanımının mesleki motivasyonlarına etkisi: Çankaya ilçesi örneği* (Master's thesis, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Yirci, R. ve Aydoğar, N. (2017). Üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Ulakbilge*, 5(18), 2175-2203.

Zincirkıran, M. ve Tiftik, H. (2014). Innovation or technological madness? A research on the students of business administration for their preferences of innovation and technology. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4(2), 320-336.

BİR KAMU POLİTİKASI SONLANDIRMA ÖRNEĞİ: DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATININ KAPATILMASI

Doç. Dr. Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi, - https://orcid.org/0000-0002-0735-5432
Doktora Öğrencisi, Merve İZCİ
Bitlis Eren Üniversitesi, - https://orcid.org/0000-0002-3050-2533

ÖZET

Klasik kamu politika döngüsünün bir parçası olarak kabul edilse de politika sonlandırma diğer aşamalar ile karşılaştırıldığında oldukça az çalışılan bir konudur. Belirli hükümet işlevlerinin, program ya da politikaların durdurulması anlamına gelen politika sonlandırma aynı zamanda politika sürecinin en zor aşamasıdır. Bir kamu politikasını sonlandırmak neden olacağı maliyetler, elde edilen çıkarlar ve siyasi isteksizlik gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak oldukça zordur.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kapatılması, kamu politikalarının sona erdirilmesinin önemli örneklerinden biridir. DPT, 1960 yılında ülkedeki ekonomik planlama ve kalkınmayı koordine etmek üzere kurulmuştur. Ancak 2011 yılında hükümet, bürokrasiyi düzene sokma ve verimliliği artırma ihtiyacını gerekçe göstererek kurumu kapatma kararı almıştır. DPT'nin kapatılması; Türkiye ekonomisi üzerinde uzun vadeli planlamanın azalması, devlet kurumları arasında koordinasyon eksikliği, uzmanlık ve kurumsal hafıza kaybına neden olacağı öne sürülerek eleştirilmiştir.

DPT'nin hazırlamış olduğu uzun vadeli planlar aracılığı ile neredeyse tüm politika alanlarını düzenlemesi, özellikle ilk planlar aracılığı ile sağladığı ekonomik katkı ve kurum içerisindeki uzmanlaşmış bürokratik yapının güçlülüğü gibi yararlılıklarına rağmen DPT'nin kapatılması politika sonlandırma literatürü açısından incelenmeye değer bir konudur. Bu kapsamda sonlandırma literatürü ekseninde DPT'yi incelemeyi hedefleyen çalışma dört bölüm olarak kurgulanmıştır. Birinci bölümde DPT'nin kuruluş öyküsüne yer verilmiş, ikinci bölümde DPT'nin yapısı ve görevleri incelenmiştir. Akabinde DPT'ye yöneltilen eleştiriler ele alınarak son bölümde DPT'nin kapatılması, politika sonlandırma açısından değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, DPT'nin, politika sonlandırma karşıtlarının örgütlenmesine fırsat verilmeden, politika sonlandırmada sıklıkla başvurulan yöntem olan kapalı ve hızlı bir şekilde sonlandırma (big bang) ile ortadan kaldırıldığı anlaşılmıştır. Böylece kapatma karşıtları eleştirilerini dile getirecekleri bir platform bulmadan politika sonlandırma olayı gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Politika Sonlandırma, Devlet Planlama Teşkilatı, Kamu Politikası.

ABSTRACT

Although considered part of the classical public policy cycle, policy termination is a relatively understudied issue compared to other phases. Policy termination, which means the

cessation of certain government functions, programs or policies, is also the most difficult stage of the policy process. Ending a public policy is very difficult for a variety of reasons, including costs, benefits, and political reluctance.

The closure of the State Planning Organization (SPO), which is the subject of this study, is one of the important examples of ending public policies. SPO was established in 1960 to coordinate economic planning and development in the country. However, in 2011, the government decided to close the institution, citing the need to streamline the bureaucracy and increase efficiency. closure of DPT; The reduction in long-term planning on the Turkish economy has been criticized on the grounds that it will cause a lack of coordination among government agencies, loss of expertise and institutional memory.

Despite the benefits of the SPO, such as the regulation of almost all policy areas through long-term plans, especially the economic contribution it provided through the first plans, and the strength of the specialized bureaucratic structure within the institution, the closure of the SPO is a subject worth examining in terms of policy termination literature. In this context, the study aiming to examine the SPO in the axis of the termination literature was designed as four chapters. In the first part, the establishment story of the SPO is given, and in the second part, the structure and duties of the SPO are examined. Subsequently, the criticisms directed at the SPO were discussed and in the last section, the closure of the SPO was evaluated in terms of policy termination. As a result, it has been understood that the SPO was abolished with a closed and rapid termination (big bang), which is the method often used in policy termination, without allowing the opposition of policy termination to organize. Thus, the policy termination event took place before the oppositionists found a platform to voice their criticism.

Keywords: Policy Termination, State Planning Organization, Public Policy.

1. KAMU POLİTİKASI SONLANDIRMA: TANIMI

Politika sonlandırma, kamu kuruluşlarının bilinçli biçimde sona erdirilmesi ve planlı biçimde sonlandırılması demektir. Özenle yapılmış bir politika analizinden sonra etkisi gereksiz ve verimsiz politikaların uygulamadan kaldırılması için başvurulan yöntem, politika sürecinin en son aşamasıdır (Kaufman, 1976; DeLeon, 1978; Brewer ve DeLeon, 1983; Daniels, 1997). Politika sonlandırma, genelde işlevler, örgütler, politikalar ve programlar üzerine yapılmaktadır. Örgütlerin sonlandırılması, işlevlerin sonlandırılmasından daha kolay biçimde gerçekleştirilir. Programlar sonlandırılması en kolay olanlardır. Bunlar, kurumun en az mali kaynağını temsil eder ve koruma açısından en az politik kaynağa sahiptir (DeLeon, 1987: 177-189).

Politika sonlandırma sürecinde politika aktörleri, politikalar için sonlandırma kararı alabilmekte veya değişikliğe gidebilmektedir. Kesintili Denge Teorisi (KDT), sonlandırma sürecinde meydana gelen bu politika değişikliklerini açıklamak için kullanılabilir bir teoridir. KDT, politika sonlandırma sürecinde önemli bir rol oynayabilmektedir. Teori Frank R. Baumgartner ve Bryan D. Jones tarafından geliştirilmiştir. Politikanın sona ermesi, politik liderlikteki değişiklikler, kamuoyundaki kaymalar veya politika hedeflerine ulaşılması gibi

çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilen bir politikanın uygulanmasının sona ermesini ifade etmektedir. Politik süreçlerde meydana gelen politika değişikliklerinin belirli faktörler tarafından etkilendiğini ve bu faktörlerin politika yapıcılar, ilgi grupları ve diğer etkili aktörler tarafından şekillendirildiğini ileri sürmektedir. Politika yapma sürecinin üç ana bileşenine odaklanmaktadır: Politika Saldırıları (Policy Punctuations), Politika Durağanlığı (Policy Stability), Politika Yeniden Düzenlemesi (Policy Reequilibration).

2. TÜRLİYE'DE PLANLAMAYA GEÇİŞ NEDENLERİ

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumu düzeltme, kaynakları verimli kullanma, iktisadî faaliyetlere düzen ve yön verme ihtiyacı yalnızca akademik kesime değil, halk kitlelerine de mal olmuş bir düşüncedir. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti Liberal politikalar yürütmüştür. Bir süre sonra yürütülen bu politikalar etkisiz kalmış, ekonomi tıkanma ve durgunluk dönemine girmiştir. Artan dış borçlar ve bütçe açıklarına karşı atılan adımlar tepki vermeyince enflasyonist süreç başlamıştır. Bu dönemde hükümet liberal söylemleri bırakmış ve devlet müdahalelerinin şiddetini arttırmıştır (Soyak, 2003: 137).

Sivil ve askeri bürokratlar kalkınma programlarının planlı biçimde hayata geçirilmesini en çok isteyenlerdi. Bunalım nedeniyle bürokrasi de gelir kaybetmekteydi. Ayrıca iktidarın tarım burjuvazisi lehine yürüttüğü politikalar burjuvaziyi ikiye ayırmış ve sanayi burjuvazisini rahatsız etmiştir. Bürokrasinin eski gücüne tekrar kavuşması için planlı kalkınmaya geçilmesi ivedi bir mesele olmuştur (Küçükaslan, 2007: 51).

3. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI KURULUŞ VE GÖREVLERİ

DPT, 30 Eylül 1960 tarihinde kurulmuş anayasal bir örgüttür. Kuruluşun temel amacı, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere göre yönlendirmek ve kalkınma planları yapmaktır. Planlama sürecinde, ekonomik, sosyal ve kültürel politikalar ve stratejiler geliştirilir. DPT, bu sürecin koordinasyonunu sağlar ve ilgili paydaşlarla iş birliği içinde çalışarak kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. (1961 Anayasası, md.129).

DPT, "Yüksek Planlama Kurulu (YPK)" ve "Merkez Teşkilatı (MT)" olmak üzere iki temel birimi bulunmaktadır. YPK'nın görevi, Bakanlar Kuruluna ekonomik ve sosyal politika hedeflerine ulaşmada yardımcı olmak ve hazırlanan planların belirlenen hedeflere uygunluğunu ve yeterliliğini değerlendirmektir. Kurul, Başbakan veya Başbakan Yardımcısı, Bakanlar Kurulu tarafından seçilecek üç bakan, Planlama Müsteşarı, İktisadi Planlama Dairesi Başkanı, Sosyal Planlama Dairesi Başkanı ve Koordinasyon Dairesi Başkanından oluşmaktadır (md.3; md.4; md.5). Teşkilatın diğer birimi olan MT, İktisadî Planlama Dairesi Başkanlığı, Sosyal Plânlama Dairesi Başkanlığı ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. İktisadî Planlama Dairesi Başkanlığı, gerekli araştırmaları gerçekleştirerek uzun ve kısa vadeli, genel ve bölgesel planlar ve programları hazırlamakla yükümlüdür (md.7). Sosyal Plânlama Dairesi Başkanlığı ise, sosyal sorunların incelenmesi ve bu sorunlara yönelik uzun ve kısa vadeli planların hazırlanması görevini üstlenmektedir (md.8). Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, devlet teşkilatı ve özel sektörde planların uygulanmasını kolaylaştıracak idarî, malî ve hukukî tedbirleri tespit ve tavsiye etmekle görevlidir. Koordinasyon Dairesi

Başkanlığı; Malî ve Hukukî Tedbirler Şubesi, Tetkik ve Tahlil Şubesi ile Yayın ve Temsil Şubesinden oluşmaktadır (md.9).

4. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI'NIN EVRİMİ

DPT teknokratlarının siyasal iktidarla sürekli çatışma halinde oldukları 1960-80 döneminde, kalkınma kaynaklarını siyasi müdahalelerden koruma kaygısı, DPT'nin siyasal iktidar ve kamu bürokrasisi ile ilişkilerini belirlemiştir. 1962 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış, yapılan Vergi Reformu nedeniyle DPT ile siyasi iktidar arasında çatışma çıkmıştır (Sezen, 1999). 1965'te çıkarılan 933 sayılı Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun ile Bakanlar Kurulu planlama alanında geniş biçimde yetkilendirilmiştir. Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi kaldırılarak görevleri DPT'ye devredilmiştir. 13.09.1967 tarihli Başbakanlık Genelgesi ile YPK, DPT'ye bağlanmıştır. DPT'ye yeni bir ana hizmet birimi olarak "Kalkınmada Öncelikli Yöreler Dairesi" eklenmiştir. 24 Ocak (1980) Kararları ile Yabancı sermaye ile Teşvik ve Uygulama daireleri Başbakanlık genelgesi ile DPT'ye bağlanmıştır. 1982'de bakanlar kurulu kararı ile DPT'ye yeni bir birim olan "Avrupa Ekonomik Topluluğu Dairesi" eklenmiştir. 31 Ağustos 1982 tarihli ve 17798 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 44 sayılı KHK ile Başbakanın ilgili yetkilerinin "Devlet Bakanı-Başbakan Yardımcısı veya Devlet Bakanı" aracılığıyla kullanılabilmesine izin verilmiş ve 91 sayılı yasada yer alan, DPT müsteşarını Başbakan yardımcısına bağlı kılan hüküm kaldırmıştır. 1982 Anayasasıyla planlamanın örgütlenmesi görevi Devlete yüklenerek DPT Anayasa metninden çıkarılmıştır. Böylece DPT, anayasal kurum niteliğini kaybetmiştir (Sezen, 1999; Yalman, 2022). 641 sayılı KHK Kalkınma Bakanlığı kurulmuş ve DPT Kalkınma Bakanlığı bünyesine aktarılmıştır. Böylece planlama görevi Bakanlığa devredilmiştir (Yalman, 2022). 24.7.2018 tarihli ve 13 sayılı CB Kararnamesiyle, Kalkınma Bakanlığı ve Maliye Bakanlığının Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü birleştirilmiş, Cumhurbaşkanlığı bünyesinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı kurulmuştur. Kalkınma Bakanlığına bağlı olan Kalkınma Ajansları ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlanmıştır.

5. SONUÇ YERİNE POLİTİKA SONLANDIRMA AÇISINDAN DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

DPT 2011 yılında kapatılsa da Kalkınma Bakanlığına aktarılan bir kısım uzman personeli ve DPT'nin görev ve yetkileri ile kendisinden sonra gelen Kalkınma Bakanlığının görev ve yetkilerinin neredeyse aynı olması nedeniyle aslında varlığını devam ettirdiği söylenebilir. Nitekim 1960 yılında çıkarılan Devlet Planlama Teşkilatının Kurulması Hakkındaki Kanun'da DPT'nin politika tayini, müşavirlik yapmak, planların takibi ve revizyonu görevlerini yerine getirmek (md. 2) gibi önemli görevleri, 2011 yılında çıkarılan Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de aynen korunmuştur (md.2). Ancak kurumun 2018 yılında başkanlığa dönüştürülmesi ile DPT tamamen kapatılmıştır. DPT, yeni dönemde yerini, Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde belirtildiği haliyle, cumhurbaşkanı tarafından belirlenen hedefler çerçevesinde kalkınma planları hazırlayan (md. 2) Strateji ve Bütçe Başkanlığına bırakmıştır. Böylece DPT ve onunla birlikte 1960'lardan bu yana uygulanan görece özgün planlama mantığı son bulmuştur.

DPT'nin daha önceden neden kapatılamadığı ayrı bir inceleme konusu olmakla birlikte güçlü bir kadrosunun bulunması, DPT'yi istemeyenler kadar isteyenlerin de bulunması, kapatılmanın neden olacağı mali yük vb. birçok neden ile DPT varlığını sürdürmüştür. Ancak cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte birçok kurumun dönüştüğü ve bazı kurumların kapatıldığı bir dönemde DPT de kapatılmıştır. Bu kapsamda DPT'nin kapatılması meselesinin cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Bu durum politika sonlandırma konusunda KDT'nin kullanılabilir bir araç olabileceğini akla getirmektedir.

KDT'nin temel savı büyük çaplı değişiklikler olmadıkça politika sürecinin denge halinde ilerleyeceğidir. Diğer bir ifade ile politika sisteminde herhangi bir kırılma yaşanmadığı müddetçe ilerlemeler arttırımcıdır. Ancak kriz, afet, savaş ve siyaseti geçmişten kesin çizgilerle ayıran ve neticede siyasetin bakış açısını değiştiren bir neden politikaların değişmesini sağlamaktadır (Babaoğlu ve Yılmaz, 2021). Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile siyasete bakış açısı tamamen değişmiş, yasama ve yürütme arasındaki denge yürütme lehine yeniden kurulmuş, cumhurbaşkanı DPT'nin de içerisinde yer aldığı yürütme erkinin tek başına başı olmuştur. Yeni dönemde planlama mantığı cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine uygun hale getirilerek politika değişimine gidilmiştir ve neticede DPT kapatılarak Strateji Bütçe Başkanlığı'na geçilmiştir. DPT kuruluşundan bu yana siyasetçilerin birtakım eleştirilerine maruz kalsa da dönemin özellikle ekonomik anlayışını okuyarak ve buna eklemlenerek varlığını sürdürmüş ve planlama faaliyetine devam etmiştir. DPT'nin Kalkınma Bakanlığına geçişi amaç ve görev açısından bir değişiklik olmadığı için arttırımcı bir politika hamlesi iken Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na geçiş ise bir kesintiyi ifade etmektedir ve bu da cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

Babaoğlu, C., & Yılmaz, F. H. *Kamu Politikası Analizi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021.

Brewer, G., & DeLeon, P., *The Foundations of Pol-icy Analysis*, Dorsey Press, Homewood, IL, 1983.

Daniels, M., *TerminatingPublic Programs: An American Political Paradox,* M.E. Sharpe, New York, 1997.

DeLeon, P., Public Policy Termination: An End and a Beginning, Policy Analysis 4(3), 369-392, 1978.

DeLeon, P., Policy Termination as a Political Phenomenon. D. Palumbo içinde, *The Politics of Program Evaluation* (s. 173-199). SAGE Publications, California, USA, 1987.

Kaufman, H., *Are Government Organizations Immortal?,* Brookings, Washington, DC, 1976.

Küçükaslan, D, *Darbeler ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Sezen, S., *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama,* TODAİE, Ankara, 1999.

Soyak, A., Türkiye'de İktisadi Planlama: Dpt'ye İhtiyaç Var Mı? . Doğuş Üniversitesi Dergisi 4 (2) , 167-182, 2003.

Yalman, S., *Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatının ve Planlama Sürecinin Değişimi.* Yüksek Lisans Tezi. Kütahya, 2022.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA AMASYA'DA BİR YARDIM KURULUŞU: ŞEFKAT-İ İSLAMİYE CEMİYETİ VE TÜZÜĞÜ

Doç. Dr. Turgut İLERİ

Amasya Üniversitesi, - 0000-0003-2029-1354

ÖZET

Bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen sonra kimsesiz çocukların barınması ve korunması amacıyla Amasya'da kurulan Şefkat-i İslamiye Cemiyeti'nin kuruluşu ile Cemiyetin daha sonra hazırlanan tüzüğü ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Savaşın sona erdiği devrede, Merzifon'da bulunan Amerikan ve İngiliz görevlilerin bölgedeki kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak amacıyla Amasya Mutasarrıflığına baş vurmaları ve bu taleplerini birkaç kez tekrarlamaları üzerine gelişmeleri yakından takip eden Amasya eşrafından kimseler, söz konusu devletlerin niyetlerinde samimi olmadıklarını düşünerek, Amasya ve kazalarında yetim ve bakıma muhtaç olan çocukların koruma altına alınması amacıyla Şefkat-i İslamiye Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurmuşlardır. Söz konusu cemiyet, Amasya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin öncülüğünde, Miralayzade Ahmet Hamdi Beyin girişimleri ile 1919 yılında kurulmuştur. Cemiyetin esas amacı; savaşta eşlerini kaybederek dul kalmış kadınların çocukları ile diğer sebeplerle yetim kalmış yardıma muhtaç çocukların barındırılması, giydirilmesi, yiyecek ihtiyacının görülmesi, eğitim-öğretim almaları, ilim ve irfan sahibi olmaları ve nihayet bir sanat öğrenebilmelerini sağlamak olmuştur. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere cemiyet, o tarihlerde sancak statüsünde olan Amasya'da Şefkat Yurdu adıyla bir yurt kurmuştur. Buraya Amasya dışında Erzurum, Erzincan, Bayburt, Trabzon ve Sivas vilayetlerinden çoğunluğu kız olmak üzere yaklaşık 300 yetim ve muhtaç çocuk yerleştirilmiştir. Yaşları 6 ila 11 arasında olanlar için özel bir okul tesis edilmiştir. Yaşları daha büyük olanlar için özel öğretmenler tahsis edilerek biçki, dikiş, nakış ve dokumacılık kursları açılmıştır.

1921 yılına gelindiğinde cemiyetin resmi olarak işleyişini, gelir ve giderlerinin neler olduğunu ve idare heyetinin kimlerden oluştuğunu belirleyen kapsamlı bir tüzüğün hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine tüzük hazırlanmış, tüzük esasları Bakanlar Kurulunun 27.02.1337 (1921) tarihli toplantısında onaylanarak yürürlüğe konmuştur. Bundan sonra cemiyetin çalışmaları kabul edilen tüzük esaslarına uygun olarak yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Şefkat-i İslamiye, Cemiyet.

1- GİRİŞ

Toplumlar zaman zaman buhranlı, sıkıntılı ve zor günler yaşamışlardır. Bu zor günlerin yaşanmasına doğal afetler dışında, toplulukların kendi aralarında herhangi bir nedene dayalı olarak yaptıkları savaşlar etkili olmuştur. Savaşlarda, savaşan tarafların maddi kayıpları

yanında insan kayıpları da önemli yer tutmuştur. Cephede idealleri uğruna çarpışanlar, mücadele verenler çoğu kez bu mücadelenin bedelini canları ile ödemişlerdir. Hayatını kaybeden kimseler, evli ise geride dul bir eş ve yetim çocuklar, bekar ise onu sağ-salim bekleyen anne ve babalar bırakmışlardır. Bu durum, cephede savaşıp hayatının kaybeden kimselerin başta yetim kalan çocukları ve dul eşleri olmak üzere geride kalanların bakılması, kollanması, sahip çıkılması ve yaşamlarını devam ettirebilmeleri için birtakım önlemler alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu konu, söz konusu dönemlerin önemli bir sorunu olarak belirmiş ve dikkate alınmıştır. Bu bağlamda yetim ve kimsesiz kalan çocukların bakımı, yedirilip içirilmesi, giydirilmesi, durumlarının iyileştirilmesi, gelişimlerinin sağlanması ve topluma kazandırılması için bu görevleri yerine getirecek kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Batı toplumlarında çeşitli adlarla söz konusu misyonu yerine getirmek üzere hizmet veren kurumlar tesis edilmiş olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında İstanbul başta olmak üzere diğer şehirlerde de bu maksatlı kurumlar açılmıştır. Bu kurumlar genel olarak Darüleytam adı ile anılmıştır.

Kelime olarak "yetimler yurdu, yetimhane" anlamına gelen darüleytam, ilk olarak Maarif Nâzırı Ahmed Şükrü Bey'in teklifiyle 12 Teşrinisani 1330 (25 Kasım 1914) tarihinde İstanbul'da kurulmuştur (Nuhoğlu, 1993:521). Aslında daha önce benzer görevleri üstelenen kurumlar açılmış olup, her biri farklı isimlerle anılmıştır[1]. 1914 yılından itibaren söz konusu misyon üzere kurulmuş olan eğitim kurumlara Darüleytam adı verilmiştir. Bu eğitim kurumları, savaş, göç, saldırı ve baskın gibi olayların ardından öksüz ve kimsesiz kalmış, fakir, yardıma muhtaç çocukların koruma altına alınarak onların her türlü ihtiyaçlarının karşılandığı, sosyal ve toplum hayatına uyumlu bireyler olarak yetiştirilmeye çalışıldığı kurumlar olmuştur. Bu maksatla her vilayette bir darüleytam açılması yolunda Osmanlı Sadaret Makamı görüş almak üzere bakanlıklara bir emirname göndermiştir. Bu talebe, Maarif Vekaletinden olumlu görüş bildirilmiştir (Kılınç vd., 2021: 1). Bu gelişmeler ardından Darüleytamlar için kanun çıkarılarak, ihtiyaç duyulan vilayetlerde toplam 65 Darüleytam açılmıştır (Kılınç, 2016: 123).

Darüleytamların açıldığı yerlerden biri de o tarihlerde sancak statüsünde olan Amasya'dır. Amasya'da bir Darüleytamın açıldığı resmi kayıtlardan anlaşılmakla beraber açılış tarihi hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. 1329 (1913) tarihli Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinde Amasya'da Leyli (yatılı) ve Nehari (gündüzlü) bir Darüleytamın varlığından söz edilmektedir (BOA. DH.İD., 4 Teşrinisani 1329). Yine arşiv belgelerinde, Dahiliye Nezaretiyle yapılan yazışmalar bulunmaktadır. Bu belgeler, 1913 yılında Amasya'da böyle bir kurumun tesis edildiğini ve faaliyette olduğunu göstermektedir (BOA. DH.İD.,166-12-H.17.05.1332). Diğer taraftan, konu hakkında bilgi veren 2020 yılında yapılan Tez'de Amasya Darüleytamının 1331 (1915) yılında henüz kurulmadığı, ancak var olan Öksüz Yurtlarının Darüleytam teşkilatlanması içinde değerlendirilebileceği bilgisi verilmiştir (As, 2020: 255). Sonuçta, Amasya Sancağında bir Darüleytamın var olduğu bilinmektedir. Ülke genelinde bu kurumların görevlerini yerine getirme çabaları devam ederken zaman zaman maddi ve yönetsel sıkıntılar yaşadıkları da görülmüştür. Bu durumda kurumlar, yerel cemiyetler veya eşraftan kimselerin

[1] Osmanlıda Darüleytamlardan daha önce kurulmuş olup, Darüleytamların işlevini üstlenen kurumlar şunlardır: Islahhaneler (1863), Darüşşafaka (1863), Darülaceze (1895), Darülhayr-i Âli (1903), Darüleytam-ı Osmanî (1911). Kılınç, M. vd. (2021), *Kimsesizlerin Sığınağı: Amasya yetim Kızlar Yurdu*, Pegem Akademi, Ankara, s.1.

sağladığı iaşe ve yardımlarla görevlerini sürdürmüşlerdir. Amasya Darüleytamında da benzer şekilde bir kısım nedenlere dayalı sıkıntılılar yaşanmıştır. Bunun üzerine bu misyonu sürdürecek bir cemiyetin kurulması akıl edilmiş ve Şefkat-i İslamiye Cemiyeti adıyla bir dernek kurulmuştur (Türk Parlamento Tarihi, Cilt III: 53). Bu çalışmada söz konusu cemiyetin kuruluşu, faaliyetleri ve 1921 yılında hazırlanan tüzüğü hakkında bilgi verilmiştir.

2- ŞEFKAT-İ İSLAMİYE CEMİYETİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşına Osmanlı Devleti'nin de katılması üzerine açılan cephelere birçok vilayet ve kazadan asker toplanarak gönderilmesi zorunlu olmuştur. Cepheye giden askerlerin bir kısmı bu savaşta şehit düşmüş, evlerine, ana-baba ocağına geri dönememişlerdir. Bu kader, Anadolu'nun birçok yerinde yaşanmış olmakla birlikte, o tarihlerde Sivas Vilayetine bağlı bir sancak olan Amasya ve kazalarında da yaşanmıştır. Canlarını bu toprakları korumak üzere feda eden şehitlerin geride bıraktıkları çocuklarının bakılması, barındırılması, koruma altına alınması ve onlara gelecek temin edilmesi durumu önemli bir sorun olarak belirmiştir. Sadece savaşa bağlı olmayıp, onun dışında başka nedenlerle yetim ve kimsesiz kalmış muhtaç çocukların da bakımı, eğitimi, iaşe ve sağlık sorunları ile ilgilenilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması kaçınılmaz olmuştur. Bu hizmetleri vermeye çalışan Darüleytamlar ve Yetim Yurtları bulunmakla beraber bunların yetersiz kalmaları, mali sıkıntı yaşamaları durumu bu sorunun çözümüne yönelik çalışmaların başlamasına neden olmuştur. Diğer taraftan, 1918 yılında Merzifon'da bulunan İngiliz ve Amerikalıların şehit çocukları ile kimsesi olmayan yardıma muhtaç çocukların barındırılması ve iaşelerinin karşılanması amacıyla Amasya Mutasarrıflığına başvurmaları, bunu birkaç kez tekrarlamaları Amasya halkını harekete geçirmiştir. Şehit ve yetim çocuklarının her türlü ihtiyaçlarının Merzifon'da bulunan Amerikan Kolejinden giderilmesi isteği, başta Miralayzade Ahmet Hamdi Bey[2] olmak üzere tüm Amasyalıları üzmüştür (Menç, 2002: 429). Bu gelişmelerin ardından Amasya Hilal-i Ahmer şubesinin öncülüğünde, Miralayzade Ahmet Hamdi Beyin önderliğinde, Amasya eşrafından kimselerin yardımları ile 1919 yılında Şefkat-i İslamiye Cemiyeti adı altında bir yetim yurdu kurulmuştur (Sarı, 2021: 1453-1454; Kılınç vd., 2021: 117).

Cemiyet, Amasya merkez ve kazalarında bulunan yetim çocukların tespit edilmesi ve toplanması ile işe başlamış, ardından Erzincan, Erzurum, Bayburt ve Trabzon muhacirleri ile Sivas mültecilerinden çoğunluğu kız olan 300 kimsesiz ve yardıma muhtaç çocukları toplayarak cemiyetin oluşturduğu yurtta barındırmaya başlamıştır (Karavar, 2022:64). Burada toplanan yetim çocuklardan yaşları 6 ile 11 arasında olan 170 çocuğa, cemiyetin açtığı okulda eğitim verilmeye başlanmıştır. Daha büyük yaşta olanlara ise özel muallimler tahsis edilmek suretiyle biçki, dikiş, nakış ve dokumacılık öğretilmeye çalışılmıştır (TBMMZC, 1337:150). Özellikle yetişkin yetimler, dokumacılıkta iyi bir seviyeye getirilmişlerdir. Bu durumun iyi bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak üzere cemiyetin temel ihtiyaçlarının ve çocukların harcırahlarının karşılanması için bir de ipek fabrikası satın alınmıştır. Bu çalışmalar sürdürülürken diğer taraftan cemiyetin çabaları ile bakıma muhtaç çocukların sağlık sorunlarını giderecek, tedavileri

[2] Ahmet Hamdi Bey'in biyografisi için bakınız: Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem, 1919-1923, Cilt III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. Ankara. s. 53-54

ile meşgul olacak 25 yataklı bir hastahane, 5. Kafkas Fırkası Baş Tabibi H. Kadri Bey idaresinde açılmıştır. (Menç, 2002: 429). Cemiyetin kuruluşunda çok önemli katkısı olanlardan biri olan Ahmet Hamdi Bey, T.B.M.M'nin I. Döneminde Amasya'dan milletvekili seçilerek 23 Nisan 1920'de meclisin açılışında hazır bulunmuştur. Ahmet Hamdi Bey Mecliste Maliye ve Tasarı Encümenlerinde görev almış, Amasya Şefkat-i İslamiye Cemiyetine yatakhane, dershane, hastahane gibi hizmetlerin verileceği bir binanın yapımını sağlamak üzere Muavenet-i İçtimaiye bütçesinden 30 bin lira aktarılmasını talep eden kanun bir teklifi hazırlayarak meclise sunmuştur. Bu talep mecliste görüşülmüş, talep edilen miktar kadar olmasa da Sıhhıye ve Muavenet-i İçtimaiye bütçesine 5 bin liralık tahsisatın kabulüne dair kanun kabul edilmiştir (TBMMZC, 1337:151). Ahmet Hamdi Bey'in cemiyette barınan çocukların ihtiyaçlarını gidermek üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Sıhhıye Vekâleti ile iletişime geçtiği, bu iki kurumdan sağladığı yardım malzemelerini Amasya'ya ulaştırdığı, dönemin yerel gazetelerinde haber olarak verilmiştir. Bu bağlamda Amasya'da yayınlanan Emel gazetesinde; Milletvekili Ahmet Hamdi Beyin Ankara'dan Amasya'ya dönerken Şefkat-i İslamiye Cemiyeti Yurduna Hilal-i Ahmer Cemiyetinden sağladığı 401 metre pazen, 20 ceket, 20 eteklik ile 40 adet Anadolu Yavrusu Kitabı ile Sıhhiye Vekaletinden 1500 lira para getirdiği belirtilmiştir. Gazete aynı sayısında, vatandaşlar tarafından yapılan nakdi yardımları isimlerini zikrederek vermiştir (Emel, 14 Eylül 1922: 2). Tüm bu çalışmalar yanında Ahmet Hamdi Bey'in özverili ve gayretli çalışmaları ile Hüseyin Cahit, Süleyman Nazif ve Halid Ziya gibi dönemin en meşhur isimlerine mektuplar yazılarak kütüphane oluşturmak amacıyla çok sayıda kitap toplanmış, yurt genelinde isim yapmış yazar ve şairlerden büyük destek sağlanmıştır (Menç, 2002: 435).

Diğer taraftan Cemiyetin koruması altında bulunan çocukların iyi bir meslek sahibi olmalarını sağlamak amacıyla 1923 yılında "Darüleytam Sanayi" adı ile bir okul açılmıştır. Okul eğitimini Fransız Cizvit Mektebi olarak bilinen Fransız Kız koleji binasında sürdürmüştür. 1929 yılında Maarif Müdürlüğüne devredilen okul binası, 10 derslik, 5 oda, yemekhane, tiyatro salonu ve geniş bir bahçeye sahiptir (Balcı, 2014: 395-396).

Cemiyetin sevk ve idare ettiği okul, yurt ve barınma yerleri ile ilgili harcamalar ağırlıklı olarak halkın yaptığı yardımlardan karşılanmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere zaman zaman genel bütçeden yardımlar da alınmıştır. Ahmet Hamdi Bey ve Amasya halkının yardımları ile faaliyetlerini sürdüren cemiyet ve benzeri diğer kurumlar bir süre sonra karşılaşılan ekonomik sıkıntılar nedeniyle Maarif Vekaletine devredilmek zorunda kalmıştır. Dolayısı ile Şefkat-i İslamiye Cemiyeti'nin aktif görevi sona ermiştir. Maarif Vekaletine bağlandıktan sonra Vekalet tarafından sağlanan mali kaynaklar ve görevlendirilen memurlar vasıtasıyla okul ve bağlı sanayi şubelerinin geliştirilmesine çaba sarfedilmiştir. Ancak, bu kurumların Maarif Vekaletine devredilmesi kurumun yapısını değiştirmiş, aksaklıkların doğması yol açmıştır. Bu dönemde Şefkat Yurdu, Öksüz Yurdu, Darüleytam gibi adlarla anılan kurumlar Maarif Vekâleti bünyesinde "Şehir Yatı Mektebi" olarak yeniden adlandırılmıştır (Balcı, 2014: 396-397). 1926 yılından itibaren Yatı Mektebi adıyla anılan okul, daha sonra tüm Türkiye'de olduğu gibi Çocuk Esirgeme Kurumuna[3] bağlanmıştır.

[3] Çocuk Esirgeme Kurumu, 30 Haziran 1921'de Ankara'da Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti adıyla kurulmuştur. 1934 yılının son aylarında dildeki sadeleşme akımının etkisiyle Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, Çocuk Esirgeme

3- ŞEFKAT-İ İSLAMİYE CEMİYETİ TÜZÜĞÜNÜN ONAYLANMASI VE TÜZÜĞÜN İÇERİĞİ

1919 yılında, Miralayzade Ahmet Hamdi Bey'in gayretleri ve Amasya halkının destekleri ile kurularak yardıma muhtaç yetimlerin ve kimsesiz çocukların barınması, eğitilmesi ve topluma kazandırılması amacıyla kurulan Şefkat-i İslamiye Cemiyetine, taşıdığı sorumluluğun ve faaliyetlerinin temel esaslarını belirlemek amacıyla TBMM'de kapsamlı bir tüzük hazırlanmıştır. Hazırlanan tüzük, 27 Şubat 1337 (1921) tarihinde İcra Vekilleri Heyeti toplantısında kabul edilerek onaylanmıştır (BCA. 30.18-1-1 yer: 2-37-4). Söz konusu kararnamenin sadeleştirilmiş hali şöyledir:

> *Kararnâme*
>
> *Amasya Sancağında yardıma muhtaç yetimlerin ve Müslüman dul kadınların çocuklarının barınmaları, giyim, yemek, eğitim ve öğretim ihtiyaçları, ilim ve irfan sahibi olmaları ile sanat öğrenmelerini sağlamak için, Amasya'da kurulmuş olduğu Dahiliye Vekaletinin 21 Şubat 337 tarih ve 14681/369 numaralı tezkeresi ile bildirilen Şefkat-i İslamiye Yurdu'nun ekte sunulmuş tüzük esaslarının onanması İcra vekillerinin 27. 2. 337 tarihindeki toplantısında kararlaştırılmıştır. 27 Şubat 337.*
>
> *İcra vekilleri Heyeti Reisi*
>
> *Müdafaa-ı Milliye Vekili*
>
> *Fevzi*

Cemiyetin tüzüğünün onaylandığı gösteren kararnamenin alt kısmında "Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal" ismine de yer verilmiştir. Onaylanan tüzükte cemiyetin amacı, gelir ve giderleri ile İdare Heyeti hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Tüzüğün içeriğinde yer alan esaslar şu şekilde belirlenmiştir:

3.1- Cemiyetin Unvan ve Amacı:

Madde 1- Amasya'da Amasya Şefkat-i İslamiye Cemiyeti adıyla bir cemiyet teşkil edilmiştir. Kazalarda ve nahiyelerde şubeleri bulunacaktır.

Madde 2- Cemiyetin amacı; sancakta yardıma muhtaç olan Müslüman yetimlerin ve dul kalmış kimselerin barındırılmaları, yiyecek ve giyeceklerinin temin edilmesi, eğitim ve öğretimleri ile ilim ve sanat sahibi olmalarını sağlamaktır.

Madde 3- Bütçesinin elverdiği nispette, sancak dışına da yardımlarını esirgemeyecektir.

Madde 4- Cemiyete katılım şartları:

Her fert cemiyete dahil olabilir. Üyelik için giriş ücreti olarak aylık veya yıllık taahhütte bulunarak kayıt defterine kaydolanlar daimi üye (Azay-ı dâime), oldukça yüklü yardımda

---

Kurumu adını almıştır. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-himaye-i-etfal-cemiyeti/?pdf=3303.Erişim 09.05.2023.

bulunan yardımseverlere onursal üye (Azay-ı Fahriye), sadece yardımda bulunanlara yardımcı üye (Yardımcı aza) unvanı verilir.

Madde 5- Cemiyetin idaresi, tüm üyeler tarafından seçilerek oluşturulan idare heyeti tarafından yürütülecek, gerekli olduğu kadar yardımcı kurullar bulunacaktır. Daimi üyeler, cemiyetin umumi heyetini oluşturacak, her senenin başında yenilenmek üzere bir reis (Başkan) ve reisin olmadığı zamanlarda vekalet etmek üzere birinci ve ikinci vekiller seçilecektir.

Madde 6- Her sene başında şubelere gönderilecek iki üyenin katılımı ile oluşan heyet, nizamname uyarınca kararlar almak ve mali durumu dengeli sürdürmek ve icabına göre nizamnameyi düzeltmek ve yeniden yorumlamak üzere bir seneye mahsus gizli oy ile Merkez İdare Meclisini oluşturacaktır. İdare Meclisi, yedi kişiden oluşacak, meclisler (encümenler) üçer kişiden kurulacak, Reis ve katip aralarından seçilecektir. İdare Meclis Reisi, Cemiyetler Kanunun 9. Maddesindeki mevcut yetkiye sahiptir. Bir muhasip ve veznedar görevli olarak bulunacak ve bunlar maaşlı olacaktır.

Madde 7- Genel Kurul, ayda bir defa belirli günlerde ve gerektiğinde İdare heyetinin daveti ve daimi üyelerden on üyenin göstereceği bir sebeple toplanma isteği üzerine toplanacaktır. Belirli zamanda ve davet olunduğunda toplantıda olmayanların oyu geçersiz olacaktır.

Madde 8- İdare heyeti, cemiyetin amacı gereği, yetimhane, hastahane, eğitim ve öğretim kurumlarının kurulması ve açılışı, tüm gelirlerin ve masrafların toplanıp harcanması, hesap işlerinin tutulması ve genel kurulun alacağı kararların tatbiki ile sorumlu olup, kurullar arası işlemleri yürütmekle görevlidir.

Madde 9- Yardımcı kurullar, İdare Heyetinin nizamname ve meclis kararlarına uygun olarak havale edeceği emir ve hususları yerine getirecektir.

3.2- Cemiyetin Gelirleri ve Masrafları (Giderleri):

Madde 1- Cemiyetin gelirleri; üyelik girişi, aylık ve senelik bağışlar, zekât ve sadaka, kurban derileri, eti veya bedeli, göç edenlerden hükümet tarafından alınan ücretler, maarif bütçelerinden vakıflara ayrılan gelirler, el işlerinden elde edilen gelirler, edebi ve ahlaki temsiller, sergiler ve sergi mahallerinden elde edilen gelirler.

Madde 2- Cemiyetin masrafı; tesisat, beslenme, elbise, bina, aydınlatma, ısıtma, inşaat ve tamirat, nakliye, maaşlar ve çeşitli harcamalardan ibarettir. Yetimhane, kendini kurtaracak kadar kazanma güç ve imkânına sahip olan çocukları mezun eder. Gerekirse, ödünç sermaye verir veya ziraat ve ticari faaliyetlerden birine kabulünü temin eder.

Madde 3- Cemiyetin malî dengesi, malî yılın başlangıcında Genel Kurul tarafından denkleştirilerek, düzenlenir. Ayrıca olağanüstü ödenek ilave olabilir. Harcamalar idare heyetinin sorumluluğunda gerçekleştirilir.

Madde 4- Bütçe fasılları ve maddeleri arasında aktarım yapma işi Genel Kurulun kararına bağlı olacaktır.

Madde 5- Cemiyetin faaliyetlerinin devam ettirilmesinden vazgeçildiği takdirde cemiyetin tüm mal varlığı, Cemiyet-i İslimiye'yi temsil eden hâkim ve müftü efendilerde yed-i emanet olarak

kalır. Garipler ve kimsesizler için hastanelerin tesis edilmesi veya var olanların devam ettirilme karşılığı elde tutulur.

Geçici madde: Aynı sene için Mart ayına kadar geçerli olmak üzere altı aylık bir bütçe tanzim edilecektir (BCA. 30.18-1-1, yer: 2-37-4).

3.3- Amasya Şefkat-i İslamiye Cemiyetinin idare heyeti üyeleri:

Belde müftüsü Hacı Tevfik Efendi,

Eşraftan İsmail Hakkı Bey,

Eşraftan Nafiz Bey,

Eşraftan Mehmet Efendi ,

Tüccardan Halil Efendi,

Tüccardan Halil Efendi,

Nafia Başmühendisi Nazif Bey (BCA. 30.18-1-1, yer: 2-37-4).

4- SONUÇ

Osmanlı Devleti 20. Yüzyıla girerken kendisini, önce Trablusgarp ve Balkan Savaşları, ardından I. Dünya Savaşının içinde bulmuştur. Savaşların uzun sürmesi, doğal olarak yarattığı etkiyi de kalıcı kılmıştır. Bu süreçte cephelerde oldukça fazla kayıplar verilmiştir. Cephelerde şehit olan askerlerin yetim kalan çocuklarının bakılması, korunması, yiyecek, giyecek ve eğitim gibi ihtiyaçlarının giderilmesi ile onlara bir gelecek hazırlanması önemli bir sorun olarak belirmiştir. Sadece şehit çocukları için değil, başka nedenlere dayalı olarak kimsesiz kalmış çocukların da bakımı ve korunması gündeme gelmiştir. Daha önceleri kimsesiz çocukların barınması ve yetiştirilmesi ile ilgili açılan kurumlar olmuştur. Ancak söz konusu dönemde bu kurumlara duyulan ihtiyacın arttığı görülmüştür. Oldukça önemli görülen bu konuya duyarlılık gösterilerek başta İstanbul'da, ardından diğer vilayetlerde Darüleytam adıyla anılan kurumlar açılmaya başlanmıştır. Bu yollu çalışmalar Osmanlı Arşiv Belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla 1913 yılında başlatılmıştır.

O tarihlerde Sivas Vilayetine bağlı bir sancak olan Amasya ve kazalarında da bu eğitim kurumlarının açıldığı tespit edilmiştir. Darüleytam adıyla anılan kurumlar ile yine kimsesiz çocukların bakımı ve korunması amacıyla faaliyette olan diğer yurtların sevk ve idaresinin daha etkin ve kapsamlı bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere bir cemiyetin kurulması düşünülmüştür. Bu bağlamada Amasya'da Şefkat-i İslamiye Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyetin esas amacı; savaşta eşlerini kaybederek dul kalmış kadınların çocukları ile diğer sebeplerle yetim kalmış yardıma muhtaç çocukların barınmaları, giydirilmeleri, yiyecek ihtiyaçlarının karşılanması, eğitilmesi, ilim sahibi olmaları ve nihayet bir sanat öğrenebilmelerini sağlamak olmuştur.

Cemiyetin kuruluşunda Amasya halkının ve Ahmet Hamdi Bey'in çok katkıları olmuştur. Ahmet Hamdi Bey, milletvekili olarak göreve başladıktan sonra yatakhane, dershane, hastahane gibi hizmetlerin verileceği bir binanın yapımı için Şefkat-i İslamiye Cemiyetine merkezi

bütçeden maddi yardım talebinde bulunmuş, bir miktar yardımın ulaşmasını sağlamıştır. Ayrıca, Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Sıhhıye Vekâletinden sağladığı çeşitli yardım malzemelerini cemiyete ulaştırılmıştır. Yapılan yardımlarla ilgili ayrıntılar Amasya'da yayınlanan Emel gazetesinde, yardım malzemelerinin çeşidi ve miktarı hakkında bilgi verilerek konu ile ilgili haber yapılmıştır. Diğer taraftan başta Hüseyin Cahit, Süleyman Nazif ve Halid Ziya olmak üzere dönemin en meşhur yazarlarına mektuplar gönderilerek, oluşturulacak kütüphane için kitap isteğinde bulunulmuştur. Tüm bu gayretlerin, yetim kalmış çocuklara anne veya babasızlığı hissettirmeme yanında, onlara bir ana ve baba şefkati ile yaklaşarak geleceklerini kurmada yardımcı olmak üzere gösterildiği, dolayısı ile bu kapsamda cemiyetin gereken hizmeti vermeye çalıştığı anlaşılmıştır.

Diğer taraftan cemiyetin Milli Mücadele döneminde kurulması ve o günün zorlu şartlarında faaliyetini sürdürmesi ve üstlenilen sosyal sorumluluğu yerine getirme çabaları, takdire şayan bir davranış olarak değerlendirilmektedir.

Cemiyetin çalışmaları oldukça önemli ve değerli görülmüştür. Bu nedenle cemiyetin taşıdığı sorumluluğun ve faaliyetlerinin temel esaslarını belirlemek amacıyla kapsamlı bir tüzük hazırlanmıştır. Tüzükte, cemiyetin unvan ve amacı, gelir ve giderleri ile kurulların nasıl teşkil edeceği ve nasıl çalışacağı ayrıntıları ile belirtilmiştir. O dönemde yerelde hizmet veren bir kurum olan Şefkat-i İslamiye Cemiyeti'nin Bakanlar Kurulu onaylı bir tüzük ile idare edilmiş olması konuya verilen önemi göstermekle beraber, merkezi hükümetin hassasiyetini de ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda söz konusu hizmetlerin yerine getirilmesinde istismarı önleyecek bir düzenleme olarak görülebilir.

Sonuç olarak, genellikle Balkan ve I. Dünya savaşları sırasında cephelerde şehit olmuş askerlerimizin geride kalan yetim ve kimsesiz çocuklarının bakımı, korunması ve eğitilmesi amacıyla kurulan Amasya Şefkat-i İslamiye Cemiyeti, dönemin oldukça sınırlı ve zor şartları içinde üzerine düşen sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirerek, şehitlerimize olan vefa borcunu ödemeye çalışmıştır. Bu yönüyle sonraki yıllarda aynı amaçla açılan kurumlara örnek teşkil etmiştir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). DH.İD. 166-12-2, 4 Teşrinisani 1329.

BOA. DH.İD.,166-12-H. 17.05.1332.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30.18-1-1, 2-37.4.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Devre 1, C. 13, İçtima 93, 15.10.1337 (1921).

As, İ., *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2020.

Balcı, S., *Cumhuriyet Döneminde Amasya (1923 1950) "İdari, Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yapı"*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2020.

Emel Gazetesi, 14 Eylül 1922.

Karavar, H., Milli Mücadele Döneminde Sıhhat ve Muavenet-i İçtimaiye Vekillerinin Faaliyetleri, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 42, 47-75, 2022.

Kılınç, M., *Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitim Tarihi (1886-1986*), Pegem Akademi, Ankara, 2016.

Kılınç, M. vd., *Kimsesizlerin Sığınağı: Amasya yetim Kızlar Yurdu*, Pegem Akademi, Ankara, 2021.

Menç, H., *Milli Mücadele Yıllarında Amasya, Olaylar-Belgeler-Portreler*, Genişletilmiş 2. Baskı, Amasya Valiliği Kültür Yayınları No: 4, Ankara 2002.

Menç, H., *Tarih İçinde Amasya*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.

Nuhoğlu, H.Y., *TDV İslâm Ansiklopedisi,* 8. cilt, İstanbul, 1993.

Sarı, M., Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Hilâl-İ Ahmer Cemiyeti'nin Amasya'daki Faaliyetleri (1919-1925), 9. Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiri Kitabı, C. III, 1454-1481, Ankara, 2021.

Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem, 1919-1923, Cilt III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. Ankara.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-himaye-i-etfal-cemiyeti/?pdf=3303.Erişim 09.05.2023.

Fotoğraf: Şefkat-i İslamiye Öğrencileri, (Menç, H. *Tarih İçinde Amasya*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014, s. 305.

BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN YURT GEZİSİNE BİR ÖRNEK: 8 KASIM 1955 GÜNÜ YAPILAN AMASYA GEZİSİ

Doç. Dr. Turgut İLERİ

Amasya Üniversitesi, - 0000-0003-2029-1354

ÖZET

1946 yılında Demokrat Parti (DP)'nin kurulması ile çok partili sisteme geçilen Türkiye'de, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimle iktidar el değiştirmiş, yeni kurulan DP iktidara gelmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihine kadar yönetimde olan DP'nin iktidarı, gerçekleşen bir hükümet darbesi ile sona ermiştir. 1950 yılında iktidara gelişini sağlayan seçimlerde, rakip partiye üstünlük kuran DP, 1954 seçiminde oy kaybına uğramasına rağmen yine de çoğunluğa sahip olmuştur. 1957 yılında yapılan seçimde ise oy oranında düşüş olmakla birlikte yine hükümeti kurmuş, 27 Mayıs 1960 tarihine kadar ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur. Bu süreçte yapılan seçimlerin kazanılmasında siyasilerin tüm köy, kasaba ve yerleşim yerlerine giderek, halkla temas kurmalarının büyük rolü olmuştur.

Ülkemizde seçim süreçlerinde halka gidilmesi, onların talep ve önerilerinin alınması, şikâyetlerinin dinlenmesi klasik seçim yöntemlerinden olmakla birlikte zaman zaman seçim süreci dışında da siyasilerin taşraya gezi yapmaları ve halkı yerinde ziyaret etmeleri gelenekselleşen bir olgudur. Çok partili sisteme geçişle birlikte, iktidarın değişmesi sonucu yeni kurulan hükümetin Başbakanı Adnan Menderes de her siyasetçi gibi seçim dönemlerinde ve seçim dışındaki zamanlarda doğal olarak politikalarını anlatmak, izlenen politikaların muhasebesini yapmak veya seçmen tepkileri ile onların istek ve ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek amacıyla yurt içinde gezi ve ziyaretlerde bulunmuştur. Bu gezilerden biri de 8 Kasım 1955 günü Amasya'ya yapılan gezidir. Çorum'da yapılacak olan çimento fabrikasının temel atma töreni nedeniyle bölgede bulunan Başbakan Adnan Menderes söz konusu fabrikanın temel atma töreninden sonra aynı gün Amasya'ya teşrif etmişlerdir.

Bu çalışmada Başbakan Adnan Menderes'in Amasya halkı ile buluşması, şehirdeki ziyaretleri, hükümet politikaları ile ilgili halkı bilgilendirmeye yönelik konuşmaları, bölge insanına kendilerini tanıtma ve vaatleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Adnan Menderes, Demokrat Parti.

1-GİRİŞ

Siyasetin halk kitlelerini daha fazla dikkate alması gerektiğini ortaya koyan yeni anlayışın egemen olduğu son yüzyılda, siyaseti yönlendiren lider ve kitle arasında kurulan ilişki son derece önemli hale gelmiştir. Liderler için halk, hem meşru destek ve dayanak noktası hem de bir güç gösterisinin unsuru olmuştur. Halkın desteğini arkasına almak isteyen siyasi liderler, düşünce ve önerilerini kabul ettirmeye ve kamuoyunu etkilemeye çalışmışlardır. Bu yolla karşısında yer alan siyasal gücün eksikliklerini ve açıklarını bilerek, hitap ettikleri kitleleri kendi fikirleri doğrultusunda ikna etmeyi amaçlamışlardır. Toplumun hassasiyetlerini çok iyi

bilen liderler, onların bu durumunu dile getirerek veya kullanarak başarı elde edebilmişlerdir. Başarının elde edilmesi, liderin doğası, karizması ve hitap ettikleri kitlelerin nabzını iyi tutabilmeleri ile ilgili görülmüştür (Aydın, 2021: 850-851). Siyasi liderler, zaman zaman oylarına talip oldukları ve oyları ile kendilerini iktidara taşıyan halk kitlelerini dinlemek, isteklerini yerinde görmek, şikâyetlerinden haberdar olmak, onlara ulaşmak ve yakın olmak gibi niyetlerle yurt gezileri tertip etmişlerdir. Bu geziler planlı, programlı ve kapsamlı bir şekilde yürütülmüştür. Liderler yanlarında bakan, müsteşar ve uzmanlardan oluşan sayıca kalabalık heyetleri de bulundurmuşlardır. Uzmanlar, halkın beklentilerini, isteklerini ve şikâyetlerini içeren raporlar hazırlamışlar ve merkeze döndüklerinde hazırlanan raporlar değerlendirilerek, tespit edilen sorunlar giderilmeye çalışılmıştır (Aydın, 2014: 77). Bu kapsamda liderlerin zaman zaman yaptıkları yurt gezilerinin, siyasi gücün çözmesi gereken sorunları tespit etmede ve çözmede oldukça etkili olduğu görülmüştür.

1950-1960 yılları arasında Türkiye'de iktidarda bulunmuş olan Başbakan Adnan Menderes de halkla içi içe olmak, onların istek ve şikâyetlerini yerinde görmek ve dinlemek maksadı ile yurt gezilerine çıkmıştır. Zaman zaman tesis temel atma veya yapımı biten tesislerin açılış törenlerine katılım amacıyla ziyaretler yapılmıştır. Bilindiği üzere Adnan Menderes ve üç arkadaşı, mensubu oldukları Cumhuriyet Halk Partisinden (CHP) ayrılarak 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi (DP) kurmuşlardır (Albayrak, 2004: 24). Partinin kuruluşunu doğuran muhalefet hareketi, 1945 yılı bütçe görüşmelerinde ve Toprak Reformu ile Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısının Türkiye Büyük Millet Meclisindeki tartışmaları sırasında ortaya çıkmıştır (Timur,1991: 11). Celal Bayar başta olmak üzere Adnan Menderes, Emin Sazak, Hikmet Bayur ve Feridun Fikri Düşünsel hükümetin ekonomi politikalarını eleştirmişlerdir. Meclise "Dörtlü Takrir" adıyla bir önerge veren Adnan Menderes ve Fuat Köprülü parti disiplinine aykırı hareket ettikleri için partiden ihraç edilmişlerdir. Ardından, ihraçların tüzüğe aykırı olduğunu savunan Refik Koraltan ve sonrasında Celal Bayar milletvekilliğinden ve parti üyeliğinden istifa ederek onlara katılmıştır (Eroğul, 1990: 12). Yeni partiyi kuracak ekip bu şekilde oluşmuş ve Celal Bayar liderliğinde DP resmen kurulmuştur. Böylece, daha önceki kısa süren deneyimler bir tarafa bırakıldığında, fazla demokrasi deneyimi olmayan Türkiye'de siyasi ortam, iç ve dış koşullarla demokratik hayat için olumlu ve hatta zorunlu hale gelmiş ve çok partili hayata geçiş sağlanabilmiştir (Şentürk, 2012: 157).

Partinin iktidara geldiği 1950 yılından itibaren hükümet, Devletçi ekonomik modeli terk ederek Liberal ekonomi sistemini benimsemiştir. Bu süreçte ekonomik yatırımlara öncelik verilmiş, Türk ekonomisinde gözle görülür bir büyüme gerçekleşmiştir. Diğer taraftan dışa bağımlılık da artmıştır. Bu bağlamda yeni birtakım kanunlar çıkarılmış, dışarıdan borç alınmış, yabancı yatırımı teşvik gibi yasal ve siyasi düzenlemeler yapılmıştır (Baytal, 2007: 545). Gözle görülür değişimin halka anlatılmasına ve haberdar edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla yapılan çalışmalar ve yatırımlar ile iç siyasete ilişkin konular, şehir ve kazalara yapılan ziyaretlerde halka aktarılmaya çalışılmıştır. Bu devrede yurt gezileri, DP'nin iktidarını sağlamlaştıran önemli unsurlardan biri olmuştur (Serter, 2021:554).

Partinin kurucularından olan Adnan Menderes, kurdukları partinin hedeflerini ve politikalarını anlatmak üzere henüz iktidar olmadan, Anadolu'nun birçok kent ve kasabasına gezi yapmıştır. 1950 de yapılan seçimler sonucunda partisinin iktidara gelmesi ile bu kez Başbakan olarak yurt

gezilerini sürdürmüştür. Bu kapsamda Amasya'ya da gezi ve ziyaretlerde bulunulmuştur. Bu çalışmada esas olarak Başbakan Adnan Menderes'in 8 Kasım 1955 günü yaptığı gezi hakkında ayrıntılı, daha önce yapılan gezilerle ilgili de kısa bilgi verilecektir.

2- ADNAN MENDERES'İN AMASYA GEZİLERİ

Adnan Menderes'in 1955 yılına kadar Amasya'ya yaptığı gezileri; 1948-1954 arası yapılan geziler ve 1955 yılında yapılan gezi olarak iki kısımda ele almak mümkündür. Amasya'ya ilk ziyaret 6 Mayıs 1948 de, ikinci ziyaret, 13 Eylül 1953 de Amasya Şeker Fabrikasının temel atma töreni nedeniyle, üçüncü ziyaret 21 Eylül 1954 günü şeker fabrikasının açılışı nedeniyle yapılmıştır. 1955 yılındaki ziyaret ise, 8 Kasım 1955 günü Çorum Çimento Fabrikasının açılışı yapıldıktan sonra yapılan ziyarettir. Aşağıda Menderes'in Amasya'ya farklı zamanlarda yaptığı gezi ve ziyaretler hakkında bilgi verilmiştir

A- Adnan Menderes'in Amasya'ya 1948-1954 Yılları Arası Yaptığı Gezi ve Ziyaretleri

Adnan Menderes'in Amasya'ya ilk gezisi, kurucusu olduğu DP'nin henüz muhalefette olduğu 6 Mayıs 1948 günü Celal Bayar ve DP milletvekillerinden oluşan bir heyetle gerçekleşmiştir. Akşam saat 22.00 sularında Tokat'tan Amasya'ya gelen heyet, parti binası önünde büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Bina önünde toplanmış halka seslenen Celal Bayar, kendilerine gösterdikleri bağlılıktan dolayı onlara teşekkür etmiştir. Ertesi gün saat 11.00 de parti binası önünde halkın sevgi gösterileri eşliğinde ilk olarak Afyon Milletvekili Kemal Özçoban, ardından Kütahya Milletvekili İhsan Şerif Özgen halka hitaben birer konuşma yapmışlardır. Milletvekillerinin konuşmalarının ardından Adnan Menderes halka hitap etmiştir. Menderes konuşmasında; halkın DP etrafında kenetlendiğini, iktisadi ve idari sıkıntıların had safhada olduğunu, gerçekleştirdikleri geziler ile parti mensupları ve halk ile bir araya gelmelerinden duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Daha sonra Celal Bayar, Amasya halkının sevgi gösterileri eşliğinde bir konuşma yapmıştır[1]. Bayar konuşmasında; DP'nin milletimize hizmet etmek yolunda olduğunu, bu yolda her türlü zorlukları göze aldıklarını, partilerinin iktidara namzet olduğunu ve milletin bunu istediğini herkesin anlayacağı cümlelerle ifade etmiştir. Amasya'ya yapılan bu ilk ziyarette, gazete haberlerinden de anlaşıldığı üzere halk ile yakın temasın kurulması sağlanmıştır. Halkı aydınlanmaya yönelik konuşmalardan sonra toplantı sona ermiş, öğle yemeğinden sonra Ankara'ya dönülmek üzere yoğun bir kalabalığın eşliğinde istasyona gelinmiştir. Menderes ve beraberindekiler sevgi gösterileri istasyondan uğurlanmıştır (Yeşilyurt, 7 Mayıs 1948: 3). Bu ziyaret, Bayar ve Menderes'in partilerini, politikalarını ve kendilerini tanıtma odaklı olmuştur.

Adnan Menderes'in Amasya'ya ikinci gelişleri, Amasya Şeker Fabrikasının temel atma töreni nedeniyle olmuştur. 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra iktidara gelen DP'nin ilk kurduğu hükümette Başbakan olan Adnan Menderes, 27 Mayıs 1960 tarihindeki askeri darbeye kadar geçen sürede kurulan beş hükümette Başbakanlık görevinde bulunmuştur. İlk hükümet 22 Mayıs 1950'de kurulmuş, 8 Mart 1951'e kadar görevde kalmıştır (Irmak, 2009: 13). Menderes'in Başbakan olarak Amasya'ya ilk ziyaretleri II. Menderes Hükümeti olarak adlandırılan dönemde (9 Mart 1951-14 Mayıs 1954) 13 Eylül 1953 günü olmuştur. Amasya

[1] Celal Bayar'ın konuşmasının tam metni için bakınız: *Amasya Yeşilyurt Gazetesi,* 7 Mayıs 1948, s. 3.

Şeker Fabrikasının temel atma töreni dolayısı ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, beraberinde Şeker Fabrikaları Müdürü Baha Tekand, İşletmeler Vekili Sıtkı Yırcalı, Bankalar Umum Müdürleri ve bazı Milletvekilleri ile Amasya'ya gelmişlerdir (Çekin, 2021: 64). Merzifon Hava alanına uçakla gelen heyet, aynı gün Amasya'nın Suluca[2] adıyla anılan beldesine geçmişlerdir. Heyet, Amasya ve Samsun Milletvekilleri, valiler, askeri ve mülkî erkân, partililer ve halkın oluşturduğu kalabalıklar tarafından büyük bir tezahüratla karşılanmıştır. Fabrikanın temel atma töreni saat 11.00 de yapılmış temele ilk harç, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes tarafından konulmuştur. Şeker sanayiye duyulan ihtiyaç ve fabrikanın önemine vurgu yapılan konuşmaların ardından tören sona ermiş, heyet Suluca'dan ayrılmıştır (Cumhuriyet, 14 Eylül 1953: 1, 6)

Başbakan Adnan Menderes'in Amasya'ya üçüncü kez gelişleri, 13 Eylül 1953 günü temeli atılan şeker fabrikasının açılış töreni vesilesi ile olmuştur. Fabrikanın inşaat ve montaj işlerinin daha kısa zamanda yapılmasının sağlamak üzere İş Kanunun 37. maddesinde daha önceden yapılmış olan düzenlemeden yararlanılarak, günlük 3 saatten fazla mesai yapılmış fabrika 363 günde tamamlanmıştır (BCA. 30-18-12/132-42-16). Amasya Şeker Fabrikası, 21 Eylül 1954 günü Başbakan Adnan Menderesin katıldığı törenle açılmıştır. Açılış kurdelasını kesen Başbakan, törende kısa bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında fabrikanın açılışından dolayı bölge halkının duyduğu sevinci paylaştığını belirtmiş, teçhizat desteğinde bulunan Alman fabrikalarına teşekkür etmiş, ardından fabrikanın ülkemize hayırlı ve uğurlu olması temennilerinde bulunmuştur. Konuşmasında ayrıca Türkiye'nin iktisadi geleceğinde, siyasi istikrarında ve sosyal bünyesinde gelecek için korkuya sebep olacak herhangi durumun olmadığını ifade etmiştir (Akşam, 22 Eylül 1954: 2). Açılış töreninden sonra Başbakan Menderes ve beraberindekiler Amasya'dan ayrılmışlardır.

B- Adnan Menderes'in Amasya'ya 8 Kasım 1955 Tarihinde Yaptığı Gezi

Başbakan Adnan Menderes'in 1955 yılındaki Amasya'ya ziyaretleri, Çorum Çimento Fabrikasının temel atma töreni nedeniyle bölgede bulunduğu sırada gerçekleşmiştir. Bir başka açıdan bakıldığında gezi, 13 Kasım da yapılacak olan Belediye Meclisi ve Belediye Başkanlığı seçimleri öncesi yapılmıştır. Çorum'da çimento fabrikasının temel atma töreninden sonra Başbakan Menderes, beraberinde Adliye Bakanı Şevki Çiçekdağ, Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Kalafat, bazı milletvekilleri, Amasya ve civar illerin valileri ile gazeteciler Mecitözü üzerinden 8 Kasım 1955 günü saat 15.45 'te Amasya'ya gelmişlerdir (Öztürk, 2020: 77-78). Şehre girerken üzeri açık bir otomobile binen Başbakan, tüm güzergâh üzerindeki yollar üzerinde toplanmış bulunan Amasya halkı tarafından bir bayram havası için de büyük tezahüratla karşılanmıştır. Evlerin pencerelerini, balkonlarını hatta damlarını dolduran vatandaşlar tarafından çiçek yağmuruna tutulmuştur. Köprübaşına gelindiğinde izdihamdan araçla yoluna devam edemeyen Menderes, araçtan inerek yaya olarak DP il binasına gelmiştir. Burada parti binasının balkonundan, kent meydanı ve çevresini dolduran vatandaşların tezahürat ve sevgi gösterileri arasında halka hitaben uzunca bir konuşma yapmıştır (BCA.30-1-00/2-4-7: 7).

[2] Suluca adıyla anılan yerleşim yeri 1902 yılında Bucak (Nahiye) statüsüne getirilmiştir. İdare Teşkilat içinde bu statüde bulunan Suluca, 1957 yılında ilçe olmuştur (http://www.suluova.gov.tr/ilçemizin-tarihi).

Başbakan konuşmasına, Amasya halkının göstermiş olduğu teveccüh, muhabbet, iltifat ve telkin etmiş oldukları minnettarlık ve şükran hislerine teşekkür ederek başlamıştır. Arzu etmiş olmalarına rağmen muhalefette bulunduklarından ve meşguliyetlerinin çokluğundan dolayı Amasya'ya gelemediklerini belirterek halktan özür dilemiştir. Devamında, Amasya'nın ihtiyaçlarını ve işlerini yakından takip edebilmek maksadıyla bu ziyaretleri artıracağını ve hep aralarında olacaklarını, gösterilen itimat ve yakınlığa layık olabilmek için durmadan çalışacaklarını ifade etmiştir. Uzun yıllar ülkenin ihmal edildiğini, su ve yol işleri ile eğitim, tarım ve iktisadi alanda, yeterli ölçüde faaliyetlerin yapılmış olması durumunda medeni milletler seviyesine ulaşmanın zor ve zahmetli olmayacağını belirterek bir önceki iktidarı eleştirmiştir. İktidara geldikleri 1950 yılından beri az şey yapılmadığını belirten Menderes, memleketin hayat seviyesinin yükselmesinin mucize ile olamayacağına vurgu yaparak kalkınmanın kolay bir iş olmadığına işaret etmiştir. Bu kapsamda, iktidarı devir aldıklarında devlet bütçesinin 1 milyar 250 milyon lira olduğunu, belediyelerin ve hususi idarelerin memurlara maaş veremeyecek durumda olduklarını, hastanelerin durumlarının ümit kırıcı bir manzara teşkil ettiğini söyleyerek, yeni iktidarın memleketin iktisadi kaynaklarını harekete geçirmek için temelden işe başlamak zorunda olunduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de asıl arzu ettikleri eserin ortaya çıkacağı zamana kadar sabır ve tahammül göstermek lazım geldiğini de sözlerine eklemiştir. 1950 yılından beri yapılan çalışmaların semeresinin 1956 yılında görüleceğini, 1957 yılının ise memleketin çehresini çok farklı şekilde gösterecek, olumlu ve güzel bir yıl olacağını ifade etmiştir (BCA.30-1-00/2-4-7).

Konuşmasında yapılmak istenenler karşısında bir kısım engellemelerden de söz eden Başbakan Menderes, bir taraftan yıllarca ihmal edilen eksiklikleri gidermeye çalışırken diğer taraftan en haksız şekilde yapılan engellemelerle de mücadele ettiklerini, bu nedenle halkın beklentilerini yerine getirmekte yetersiz kalındığını açıklamıştır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen kısa zamanda memleket sathında yapılan işlere her gün daha büyük gayretler sarf etmek suretiyle yenilerini ilave etmekte azim ve kararlı olunduğuna işaret etmiştir (BCA.30-1-00/2-4-7: 9). Yapılamayan işlerle, yapmayı planladıkları çalışmaları Amasyalılara kısaca aktarmak isteyen Başbakan, onlara şu şekilde hitap etmiştir:

> *Sevgili Amasyalılar,*
>
> *Amasya olarak, sizin için yapmamız lazım gelen hizmetlerden birçoğunu yapmamış olmamızdan dolayı kalplerinizde üzüntüler mevcut olabilir ve bu üzüntüler bizler için de müşterek üzüntüler bulunabilir. Fakat bizlerle birlikte siz aziz Amasyalılar da kabul ve teslim edersiniz ki, asırlar boyunca birçok küçük ve büyük imparatorluklar yaratmış bulunan bu büyük millet elbet bütün müşkülleri yenmeğe muktedir olacak ve bugünün giderilemeyen görünen ihtiyaç ve intizarlarını çok yakın bir gelecekte tamamıyla tarihe gömmüş olacaktır. Aziz Amasyalılar, milli ve iktisadi kalkınma ve imar mevzuundaki çalışmalarımız bütün vatan sathında bir kül olarak ele alınmış bulunuyor. Esaslı temeller üzerinde çalışıyoruz. Limanlar yapıyoruz, barajlar yapıyoruz, fabrikalar kuruyoruz, yollar, silolar velhasıl akla gelen, gelmeyen türlü iktisadi kalkınma işlerini ele*

> *almış bulunuyoruz. Bunların her birisi bulundukları yerlerde birer kalkınma mihrakını teşkil ediyorlar. Bu kalkınma mihrakının tesirlerinin bütün vatan sathına yayılacağından asla şüpheniz olmamalıdır. Kalkınma vatanın herhangi bir hattında değil bütün sathındadır* (BCA.30-1-00/2-4-7:9-10).

Bu konuşmasının ardından Menderes, şeker, çimento, demir, mensucat ve diğer ihtiyaç maddeleri hakkında rakamlarla açıklamalarda bulunduktan sonra beş gün sonra yapılacak olan belediye seçimlerine de temas etmiştir. Konuyla ilgili olarak; " *Bizlere karşı göstermekte olduğunuz yüksek itimat ve teveccühe bir kere daha teşekkürlerimizi arzetmek isterim. Bu itimadın büyük olduğunu müşahede etmemeye asla imkân yoktur. Buna layık olmaya çalışacağımız da muhakkaktır. Sizlerden bu günlerde vaki olacak belediye seçimlerinde de yüksek itimat ve teveccühünüzü esirgememenizi rica ve temenni ederim"* şeklinde açıklamalarıyla, halktan seçimlerde kendilerini desteklemelerini istemiştir (BCA.30-1-00/2-4-7: 10). Konuşmasının bundan sonraki kısmında Amasyalıların itimadından oldukça emin olduklarını belirterek Amasya'ya her konuda hizmet etmeye çalışacaklarına dair söz vermiştir. Bu kapsamdaki konuşmaları ise şöyledir:

> *Aziz Amasyalılar,*
>
> *Bir kere daha tekrar ediyorum, bizlere itimadınıza eminiz. İtimat etmeseydiniz güler yüzle karşı karşıya bulunmamıza imkân olmazdı. Hiçbir tesir sizi bu tezahürü yapmaya mecbur edemez. Bunun içindir ki bizleri güler yüzle karşılamış bulunuyorsunuz Bizler de en derin şükran hisleri ile mukabele etmek ve Amasya'ya yapacağımız tamamlayıcı hizmetlerle bunlara layık bulunduğumuzu ispat edeceğimizi bir kere daha ifade etmek isterim. ... Amasya'ya elimizden gelen gayretle hizmet etmeye çalışacağız ve kısa bir zaman sonra tekrar karşı karşıya gelerek yaptıklarımızın hesabını vererek bunun zevkini hissederken yeni yeni beliren ihtiyaçlarının dilek ve direktiflerini alacağımız da şüphesizdir. Medeniyetin bir tarifi olan ihtiyaçların namütenahiliği (sınırsızlığı) de zaten bunu icap ettirir. Bizler de bu müşterek zihniyet ve anlayış içeresinde hizmetinizde bulunan bir iktidarın insanlarıyız* (BCA.30-1-00/2-4-7: 10).

Başbakan Menderes, halkın gönlünü ve yüreğini okşayıcı, onlara içtenlikle sahip çıkılacağını vurgulayan konuşmasının ardından Merzifon ilçesinin müstakil bir vilayet olması konusuna temas etmiştir. Bu konuda da açıklamada bulunan Başbakan, yeni kurulması düşünülen vilayetler arasında Merzifon'unda olabileceğini, bu ihtimalin Amasya'nın tarihi hüviyet ve karakterini, vilayet vasıf ve konumunu değiştirmeyeceğini, bu konuda Amasyalıların gönül rahatlığı ile emin olmalarını rica ettikten sonra sözlerine son vererek, halkın sevgi gösterileri ve tezahüratı arasında önce parti binasına, ardından vilayet binasına teşrif etmişlerdir. Burada parti mensubu kişiler ve hükümet erkânından kimselerle sohbet edilerek bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Ardından saat 20.00 de Amasya Belediyesi tarafından düzenlenen Şehir Kulübündeki akşam yemeğine geçilmiştir. Başbakan Adnan Menderes'e yemekte Adliye Bakanı Şevki Çiçekdağ, Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Kalafat ve Amasya milletvekilleri eşlik

etmişlerdir (Amasya Sesi, 9 Kasım 1955:1). Geceyi Amasya'da geçiren ve Belediye seçimleri öncesi Amasya ziyaretini tamamlayan Başbakan ve beraberindekiler ertesi gün Ankara'ya gitmek üzere Amasya'dan ayrılmışlardır (BCA.30-1-00/2-4-7: 7).

3- SONUÇ

Demokrasinin egemen olduğu toplumlarda siyasi partiler ve seçimler olmazsa olmaz kabul edilen olgulardır. Çok partili hayata geçilmesi ile birlikte halkın desteğini arkasına alarak iktidar olmak isteyen siyasi liderler, düşünce ve önerilerini kabul ettirmek ve kamuoyunu etkilemeye çalışmak amacıyla propaganda yöntemini kullanmışlardır. Bu yolla bir taraftan karşısında yer alan siyasal gücün eksikliklerini ve açıklarını ortaya koyarken diğer taraftan kendi fikir ve düşüncelerini hitap ettikleri kitlelere anlatmaya çalışmışlardır. Bunun için zaman zaman toplantılar veya mitingler yaparak halkın nabzını tutmaya çalışmışlar, bu amaçla kent ve kasabalara ziyaretlerde bulunulmuştur. Bu yöntem, Türkiye'de çok partili hayata geçildikten sonra etkili bir şekilde kullanılmıştır.

DP kurucusu ve partinin iktidara gelmesi ile Başbakanlık görevinde bulunan Adnan Menderesin yaptığı yurt gezilerinden birisi de Amasya'ya yapılan gezilerdir. 1955 yılına kadar Amasya'ya farklı tarihlerde ve farklı nedenlerle toplam dört kez gezi tertiplenmiştir. Adnan Menderes'in Amasya'ya ilk gezisi, kurucusu olduğu DP'nin henüz muhalefette olduğu günlerde, 6 Mayıs 1948 günü, Celal Bayar ve DP milletvekillerinden oluşan bir heyetle gerçekleşmiştir. Burada halka hitaben konuşmalar yapılmıştır. Adnan Menderes yaptığı konuşmasında, halkın DP etrafında kenetlendiğini, iktisadi ve idari sıkıntıların had safhada olduğunu, sıkıntıların giderileceğine işaret ederek parti mensupları ve halk ile bir araya gelmiş olmalarından duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Daha sonra Celal Bayar söz almış, o da DP'nin millete hizmet etme yolunda olduğunu, bu yolda her türlü zorlukları göze aldıklarını, partilerinin iktidara namzet olduğunu, milletin de bunu istediğini ifade etmiştir. Amasya'ya yapılan bu ilk gezide partinin kurucuları, partinin programını ve politikalarını halka anlatmaya, onların desteğini almaya yönelik çaba gösterdikleri görülmüştür.

Adnan Menderes'in Amasya'ya ikinci gelişleri, 13 Eylül 1953 tarihinde Amasya Şeker Fabrikasının temel atma töreni nedeniyle, üçüncü kez gelişleri ise temeli atılan şeker fabrikasının açılış töreni vesilesi ile olmuştur. Fabrika temeli atıldıktan yaklaşık bir yıl sonra tamamlanmıştır. Temel atma ve açılış törenlerinde Başbakan Adnan Menderes ve beraberinde kalabalık bir heyet hazır bulunmuştur. Her iki törende şeker sanayiye duyulan ihtiyaç ve fabrikanın önemine vurgu yapılan konuşmalar yapılmış, bölgenin ve ülke ekonomisine katkıları anlatılmıştır. Fabrikanın temel atma ve açılış törenine kalabalık bir heyetle katılımın olması, bizzat Cumhurbaşkanı ve Başbakanın törene katılması, iktidarın yatırımlara çok önem verdiği izlenimini yaratmış, halkın ilgi ve dikkatini artırmış, bu da DP'ye halkın desteğini artırmıştır.

Başbakan Adnan Menderes'in 1955 yılındaki Amasya'ya dördüncü ziyaretleri Çorum Çimento Fabrikasının temel atma töreni nedeniyle bölgede bulunduğu sırada gerçekleşmiştir. Çorum'da Çimento Fabrikasının temel atma töreninden sonra Başbakan Menderes, beraberinde Adliye

Bakanı Şevki Çiçekdağ, Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Kalafat, bazı milletvekilleri ile 8 Kasım 1955 günü Amasya'ya gelmişlerdir. Bu ziyaret 13 Kasım da yapılacak olan Belediye Meclisi ve Belediye Başkanlığı seçimleri öncesi yapılmıştır. Bu nedenle hazırlıklar daha kapsamlı, karşılama töreni oldukça gösterişli ve halkın katılımı yoğun olmuştur. Başbakanın halkla buluşması ve hitabeti coşkulu, halkın sevgi ve ilgisi de o denli büyük olmuştur. Amasyalılara hitaben yaptığı hayli uzun konuşmasında; yapılmak istenenler karşısında bir kısım engellemelerden de söz eden Başbakan Menderes, bir taraftan yıllarca ihmal edilen eksiklikleri gidermeye çalışırken diğer taraftan en haksız şekilde yapılan engellemelerle de mücadele ettiklerini, bu nedenle halkın beklentilerini yerine getirmekte yetersiz kaldıklarından söz etmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen kısa zamanda memleketin her tarafında yeni yatırımlar yapmak üzere büyük gayret göstereceklerini, bu alandaki çabalarını sürdürmekte azim ve kararlı olduklarına işaret etmiştir.

Başbakan Adnan Menderes'in yaptığı tüm bu gezilerdeki konuşmalarından Türkiye'nin iç siyasetine ve ekonomik kalkınmasına ağırlık verildiği gözlenmektedir. Ayrıca, muhalefetin iktidarda olduğu dönemde eksik bıraktıkları ve yapamadıkları dile getirilerek ciddi manada eleştirilmiştir. Kendi iktidarlarının, eksik ve yanlış olanları düzelteceklerini, ülkenin kalkınması için ne gerekiyorsa istisnasız yapacaklarını ifade ederek, halkın güven duymalarını ister mahiyette konuşmaların yapıldığı görülmüştür. Yine bu konuşmalarda, DP döneminde gerçekleştirilen ekonomik yatırımlarla bir önceki dönemdeki yatırımlar karşılaştırılarak mevcut durumun analizi yapılmıştır.

Amasya'ya Menderes tarafından yapılan 1948 yılındaki ilk gezi, partilerini ve kendilerini tanıtmak ve iktidara talip olduklarını Amasya halkına anlatmak ve destek bulmak amacıyla yapıldığı, 2 ve 3. gezilerin ise şeker fabrikasının temelini atma ve sonrasında fabrikayı hizmete açma törenleri münasebetiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Gezilerin yapılmasına neden olan törenler, siyasi liderler için başarıyı kanıtlama vesilesi olması yanında çaba ve çalışmaların devam edeceğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Gerçekleşen hizmetlerin halkın gözünde, yapılacakların teminatı olarak gösterilmek istendiği söylenebilir. Bu bağlamda 8 Kasım 1955 tarihinde yapılan gezi, 13 Kasım da yapılacak olan Belediye Meclisi ve Belediye Başkanlığı seçimleri öncesi yapılması dikkat çekici bulunmuştur. Zira yapılan konuşmada, belediye seçimlerinde yüksek itimat ve teveccühün esirgenmemesi ricasında bulunularak, kendilerinin desteklenmesi istenmiştir. Bu nedenle bu gezinin, seçim kampanyası kapsamında yapılan propaganda amaçlı bir gezi olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Sonuç olarak, 1948-1955 yılları arasında Adnan Menderes'in Amasya'ya yaptığı gezilerde halkın kendisine büyük sevgi ve teveccüh gösterdiği, coşkulu kalabalıklarla karşılandığı, bu durumdan Başbakanın oldukça memnun olduğu ve Amasya'dan mutlu olarak ayrıldığı sözlerinden anlaşılmaktadır. Söz konusu yıllar arasında yapılan iki genel seçimde Türkiye genelinde DP çok yüksek oya sahip olmuştur. Seçimlerin kazanılmasında, partiye halk desteğinin yoğun olması yanında desteğin sağlanmasında bizzat Başbakanın halkla bütünleşmesini sağlayacak ziyaretlerde bulunmasının da önemli rolü olmuştur denilebilir.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).30-1-00/2-4-7

BCA.30-1-00/2-4-7: 7.

BCA.30-1-00/2-4-7: 9.

BCA.30-1-00/2-4-7: 10.

BCA. 30-18-12/132-42-16

Amasya Sesi, 9 Kasım 1955.

Amasya Yeşilyurt, 7 Mayıs 1948.

Akşam, 22 Eylül 1954.

Cumhuriyet, 14 Eylül 1953.

http://www.suluova.gov.tr/ilcemizin-tarihi). Erişim: 29 Mayıs 2023.

Albayrak, M., *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

Aydın, T., Siyasal İkna Yeteneği ve Stratejileri Açısından Adnan Menderes'in Son Dönem Batı Anadolu Gezileri, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, XXI/43, 2021.

Aydın, M. K., Atatürk'ün Amasya Gezileri, Turkish Studies, 9/4 Spring 2014.

Baytal,.Y., Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 40, Kasım 2007.

Çekin, E., *Türkiye'de Şeker Sanayinin Gelişimi ve Amasya Şeker Fabrikası*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya, 2021.

Eroğul, C., *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, İmge Kitabevi. Ankara, 1990.

Irmak, Ö., *Adnan Menderes'in Yurt Dışı Gezileri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Öztürk, K., *Amasya Belediyesi Tarihi (1923-1973*), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2020.

Serter, T. Y., Adnan Menderes'in Yurt Gezilerine Bir Örnek: Hatay Ziyareti, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, (1), 2021.

Şentürk, A., Çok Partili Hayat Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, XII/25,Güz, 2012.

Timur, T., *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları. İstanbul, 1991.

SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLAR VE OKULA UYUM: BİNGÖL ÖRNEĞİ

Zeynep ÖYLEK

Bingöl Üniversitesi,ORCID- ID 0009-0001-8960-1683

ÖZET

2011 yılında Suriye'de başlayan ve bir iç savaşa dönüşen sosyopolitik süreçte, ülke halkının demokrasi mücadelesi bastırılmış, yaşam hakları tehdit altına alınmış milyonlarca Suriyeli, bir yaşam mücadelesi vererek göçmen, iltica, sığınmacı, mültecilik gibi insani haklardan yararlanmak için başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelere sığınmışlardır. Bu göçlerin büyük çoğunluğu Türkiye'ye yapılmış olup burada kendilerine verilen geçici koruma statüsünden yararlanarak yaşamlarına devam etmektedirler. Edinilen bilgilere göre Türkiye'deki geçici koruma statüsünden yararlanan Suriyelilerin yarısını 18 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktadır. Göç ve mültecilik olgusu tüm bireyleri etkilemekle beraber çocukları daha fazla etki altına alıp derin izler bırakmaktadır. Şuanda Türkiye'de bulunan Suriyeli mülteci çocukların eğitim, sağlık, barınma, sosyalleşme gibi temel ihtiyaçlara erişmede zorluk yaşamaktadırlar. Bununla birlikte ev sahibi ülkenin dilini konuşamama, ekonomik yoksunluk, çocuk işçiliği, akranları tarafından dışlanma ve ötekileştirme, erken yaşta evlilik gibi sorunlar da çocukların sıkça karşılaştıkları durumlar arasındadır. Bu konuda yapılan araştırmalara bakıldığında söz konusu çocukların, ev sahibi akranları tarafından kabul edilmemeleri ve dil probleminden dolayı okula uyum konusunda zorluk çektikleri, akademik başarı gösteremedikleri, birçoğunun da bu problemlerden dolayı okula devam etmedikleri gözlemlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı Bingöl'de eğitim gören Suriyeli mülteci çocukların okula uyumunu, uyumda problem yaratan etkenleri, eğitim sürecinde karşılaştıkları sorunları tespit etmek ve bu problemlerin çözümüne yönelik önerilerde bulunmak ve mülteci çocukların eğitimde karşılaştıkları boşlukların doldurulmasında katkıda bulunmaktır. Ayrıca elde edilen bulgular temelinde Suriyeli mülteci çocukların okula uyum sürecinde daha verimli bir eğitim almaları için öneriler sunmak projenin temel amacıdır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Mülteci, Sosyal Uyum, Eğitim

SYRIAN REFUGEE CHILDREN AND ADAPTATION TO SCHOOL: BİNGÖL AS A SAMPLE

ABSTRACT

In the 2011 sociopolitical process that started in Syria and turned into a civil war, the country's people's struggle for democracy was suppressed. Millions of Syrian people whose rights to life were threatened, to benefit from humanitarian rights such as migration, asylum, asylum seeker, refugee, etc. by struggling for a living, sought refuge in various countries, especially Turkey.

The vast majority of these migrations have been to Turkey, They have continued their lives here by benefiting from the temporary protection status granted to them. According to available information, half of the Syrians under temporary protection in Turkey are children under 18. Although migration and refugee phenomenon affects all people, it affects children more and leaves deep sorrow. Now, Syrian refugee children in Turkey have difficulties in accessing basic needs such as education, health, shelter and socialization. In addition, problems such as not being able to speak the native language of the country, economic deprivation, child labor, exclusion and marginalization by the others who are in the same age with them, and early marriage are among the common problems faced by the children. Studies on this issue shows that these children have difficulties in adapting to school because they are not accepted by their friends who are host and have language problems, they do not achieve academic success, and many of them do not attend school due to these problems. The aim of this study is to determine the school adaptation of Syrian refugee children studying in Bingöl, the factors that cause problems in adaptation, the problems they face in the education process, and to make suggestions for the solution of these problems and to contribute to filling the gaps faced by refugee children in education. In addtion, on the basis of the findings obtained, the main objective of the project is to provide suggestions for Syrian refugee children to receive a more efficient education in the process of adaptation to school.

Key Words: Migration, Migrant, Refugee, Social Adaptation, Education

GİRİŞ

Bu çalışmanın odağını Suriyeli mülteci çocukların okula uyumu ve eğitiminde karşılaştıkları temel problemler oluşturmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Bingöl'de yaşayan Suriyeli öğrencilerin eğitim süreci içerisinde karşılaştıkları temel sorunları tespit etmek, okuldaki deneyimlerini ve sorunların üstesinden nasıl gelebildiklerini öğretmenlerin gözünden analiz etmektir. Araştırma kapsamında konu ile ilgili literatür taranmış, Suriyeli mülteci çocukların okula uyumu, eğitim sürecinde yaşadıkları zorluklar, adaptasyon süreçleri ve öğretmenlerinin gözünde mülteci çocuklar ele alınmıştır. Bu araştırmada, nitel araştırma yönteminin veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği ve doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmacı ile katılımcı arasında bilgi toplama ve mülakat tekniği ile konu hakkında bilgi elde edilmektedir Bu çerçevede Bingöl'de Suriyeli öğrenci sayısının daha fazla olduğu okullardan olan bir devlet okulunda 10 öğretmen/idareci ile görüşme yapılmıştır.

İnsanların çeşitli sebeplerle bir yerden başka bir yere göç etmesi beraberinde gittikleri yere uyum sorunlarını da gündeme getirmektedir. Çünkü farklı geçmişlere, farklı yaşantılara, farklı dil, din, kültüre sahip insanlar aynı ortamda bir yaşam sürme mücadelesi içine girmektedirler. Farklı etnik ve kültürel geçmişe sahip grupların bir arada yaşamaya başlamaları, bireysel ve toplumsal düzeyde bir takım problemleri beraberinde getirmektedir. Göçmenlerin ev sahibi toplumlara, ev sahibi toplumların ise tek kültürlü toplumlardan çok kültürlü topluma geçişinde ve beklenen uyumun gerçekleşmesi sürecinde önemli sosyal ve psikolojik sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Yalçın, 2017, s. 5). Göç, insanlık tarihi boyunca farklı nedenlerden ve

amaçlardan dolayı her zaman var olup belirli dönemlerde daha fazla dikkat çeken bir konu olmuştur. Özellikle Suriye göçü ile birlikte son yıllarda Türkiye'nin de önemli ve güncel bir sorunu haline gelmiştir. İnsanların gönülsüz bir şekilde yerinden yurdundan edinmeleri travmatik bir süreçtir ve çeşitli ruhsal sorunlara, karşılanamayan gereksinimlere neden olup derin etkilere yol açmaktadır. Bu süreç hassas gelişimsel özelliklere sahip olan çocuklar için daha kritik ve zorlu geçmektedir. Yetişkinlerden daha farklı gelişimsel özellikler göstermeleri, belli başlı mekanizmaların yeterince gelişmemiş olmaları, bilişsel ve gelişimsel duyguların henüz tamamlanmamış olmaları gibi durumlar göçün çocuklar üzerinde daha yıpratıcı etkiler bırakmasına neden olmaktadır. (Gencer, 2021)

Türkiye'de Suriyeli mülteci çocuklar resmi olarak okula gidebiliyor gibi görünseler de okul çağında olup da okula gidemeyen çocukların sayısı okula gidebilenlerden çok daha fazladır. Bu sayı resmi kayıtlarda var olan rakamların daha da üzerindedir. Çocukların eğitime ulaşmakta güçlük çekmelerinin başlıca nedenleri; statüsüzlük, ekonomik zorluklar, çalışmak zorunda olmaları, dil bilmeme, hukuki haklarının neler olduğunu bilmeme, psikolojik baskılar, savaşın yarattığı yıkım ve travma halidir. Fakat bu sayılanların en başındaki sorun statüsüzlüktür. Bu durum eğitim hakkından faydalanmalarını önemli ölçüde engellemektedir. (Yalçın, 2017, s. 3)

BİRİNCİ BÖLÜM

1.Göç Olgusuna ilişkin Genel Kavramlar

1.1 Göç

Göç, birçok araştırmacı ve kurumlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. "Bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine doğru gerçekleşen ve bir insan hareketliliği olarak tanımlanan göç, insanlık tarihinin her sahnesinde kısa ya da uzun süreli olarak sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yönleriyle bireyin ve toplumun yapısını değiştiren bir olgudur." (Emin M. N., 2019) Göçe ilişkin başka bir tanım da şu şekildedir: "Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesidir. Süresi yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir." (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009)

1.2. Göçmen

"Göçmen terimi genellikle bireyin göç etme kararını zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve 'kişisel uygunluk' sebepleri ile aldığı tüm durumları

kapsar şeklinde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek, kendilerini ve ailelerin ilişki beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için kabul edilmiştir. Birlemiş Milletler göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlar." (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009)

1.3.Sığınmacı

"İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi sığınmacı olarak tanımlanır." (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009)

Mülteci ve sığınmacı kavramları genelde birbirleri ile karıştırılmaktadır. Ancak temelde belirli farklılıkları vardır. "Mülteci kavramı ırkı, dini, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi olarak tanımlanmaktadır." (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009) Sığınmacı ise; "Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında başka bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir." Basit bir şekilde ifade etmek gerekirse sığınmacı durumu bir başvurunun sonuçlanması süreci iken mültecilik durumu da bu başvurunun kabul edilmesi durumudur. Yani sığınmacılık hali mültecilik statüsünü alma sürecidir. Kişi başka bir ülkeye mülteci olmak için başvuru yaptığında direk sığınmacı statüsünü kazanmış olur.

1.4. Mülteci

"Mültecilik kavramı ilk kez; BMMYK'nın tüzüğündeki kriterlere uygun olup Cenevre Sözleşmesi(1951) Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokole (1967) imza atan herhangi bir ülkeye giriş yapsın veya yapmasın, Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan BM korumasından yararlanmaya hakkı olan kişi olarak tanımlanmıştır." (Sever, 2020)

Mültecilik, koruma talebinde bulunan devletin verdiği bir statüdür. Koruma sağlayan devlet, önce sığınma talebinde bulunan kişinin durumunu incelemekte ve mültecilik ile ilgili uluslararası kabul gören şartların bulunup bulunmadığını araştırmaktadır. Bu statünün tanınmasına kadar geçen sürede sığınma talebinde bulunan kişi de sığınmacı olarak adlandırılmaktadır. (Çelik, 2018)

1951 Cenevre Sözleşmesine Sözleşmesi'ne göre: "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek

istemeyen her şahsa uygulanacaktır." (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi)

1.5. Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitim Sorunları

İnsanın en temel hakkı aynı zamanda en önemli gelecek hakkı olan eğitim, geçmiş ve gelecek arasında sıkışıp kalmış mülteci çocukların araftan kurtulması için de önemli bir yoldur. Eğitim olmadan mülteci çocukların, gerek gelinen ülkede gerekse dönüşün mümkün olmadığı kendi ülkelerinde kötü hayat şartları ve dışlanma ile karşı karşıya kalacakları ve *'kayıp nesil'* diye adlandırılan toplumsal sonuçları ortaya çıkaracağı açıktır. Dolayısıyla tarihte ilk kez günümüzde yaşanan ve kitlesel boyutta olan Suriye kaynaklı bir göç dalgası ile karşılaşan Türkiye'nin, Suriyeli çocukların eğitime erişimini sağlanması için kısa vadeli tedbirler yerine uzun vadeli ve kapsamlı politikaların oluşturmasını desteklemesi gerekmektedir. (Özer, Komsuoğlu, & Ateşok, 2016)

2011'den bu yana Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitime dâhil edilebilmeleri için birçok çalışma yürütülmüştür. Ancak resmi eğitim politikaları, Suriyelilere hukuki olarak geçici koruma statüsü verilmesi ile birlikte uygulanmaya başlamıştır. Bu gecikmenin temel nedeni Suriyelilerin kısa sürede geri dönecekleri varsayımıdır. Bu nedenle öncelik barınma, gıda, giyim gibi daha çok acil ihtiyaçların temin edilmesi olmuştur. (Emin M. N., 2019)

Mülteci çocukların sosyal uyum ve eğitim-öğretim başarıları, yerel çocuklar ile mukayese edildiğinde daha düşük olduğu görülmüştür. Bunun altında yatan en önemli etken Suriyeli çocukların ana dilleri olan Arapça ile Türkçe arsındaki farklılıklardır. Çevre ile iletişim kuramama, sınıf içi etkinliklere katılamama, telaffuz problemleri gibi durumlar çocukların okul içinde yaşadığı öne çıkan eğitim sorunlarıdır. (Yalçın, 2017) Türkiye'deki çocukların büyük bir kısmı eğitime erişememektedir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında eğitim gören Suriyeli çocuklar öncelikle dil sorunu yaşamaktadırlar. Dil sorunu Suriyeli çocuklar ve öğretmenleri arasında iletişim problemlerinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Maddi sıkıntılar yaşayan Suriyeli aileler, çocuklarının okul ve ulaşım masraflarını karşılayamamaktadırlar. Bu yüzden çocuklar çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Kız çocuklarının erken yaştaki evlilikleri, eğitim hakkından mahrum kalmalarına sebep olmaktadır. Türkiye'de Suriyeli çocuk ve genç nüfusun giderek artmasından dolayı, kaynakların ve alt yapının yetersiz kalması ve yasal statüdeki belirsizlikler eğitim sisteminde ciddi zorlukların yaşanmasına sebep olmaktadır. (Kağnıcı, 2017)

1.6. Türkiye'nin Mülteci Çocuklara Yönelik Eğitim Politikaları

Türkiye'deki okul çağındaki mülteci çocukların okula gitmeleri gerekirken, büyük çoğunluğu maddi sıkıntılardan dolayı çalışmak zorunda kalmakta, beslenme ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamamaktadır. Bu ve benzeri çeşitli sebepler Suriyeli çocukların 'kayıp nesil' olarak yetişmeleri sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu çocukların 'kayıp nesil' olarak yetişmemesi ve topluma sağlıklı bir şekilde kazandırılmaları için devletin bu konu ile alakalı

politikalar üretmesi zorunluluğunu getirmiştir. (Yıldız, 2018) Milli Eğitim Bakanlığı 2014 yılına kadar Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitiminde Arapça dilinde öğretimi desteklemiştir. Ancak 2014'de çıkarılan 'Yabancılara Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri' genelgesi ile kamp dışında olan ve oturma izni almış çocuklar için MEB'e bağlı kurumlarda eğitim görebileceklerine dair eklemelerde bulunulmuştur. Bu sebeple mülteci çocuklar da Türk çocuklarla birlikte eğitim görecekleri için onların da Türkçe dilinde eğitim görmeleri sağlanmıştır. (Sever, 2020)

Türkiye ilk zamanlar Suriyelilere misafir gözüyle baktığı ve ülkelerine geri döneceklerini varsaydığı için eğitimde kısa vadeli politikalar uygulanmıştır. Daha önce Milli Eğitim Bakanlığı(MEB)'nın desteği ile Suriyeli çocuklara kendi anadillerinde Arapça eğitim verilmesini desteklemişti. 2013 yılından sonra Suriye'den Türkiye'ye daha büyük göç hareketinin başlaması ile eğitimde yeni düzenlemeler getirilmiştir. 23 Eylül 2014 tarihinde MEB tarafından "Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" başlıklı bir genelge yayınladı ve bu genelge ile Suriyeli çocukların eğitim hakları güvence altına alındı. (Abay, 2019) Ayrıca 2014 yılı itibariyle Suriyeli çocukların Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda yerli öğrenciler ile birlikte eğitime dahil edilmeleri sonucunda Türkçe eğitim görmelerine karar verilmiştir.

Mülteci çocukların eğitimine yönelik her ne kadar çeşitli politikalar oluşturulup uygulansa da hedeflenen sonuca ulaşılması ancak güçlü bir okul idaresinin ve öğretmenlerin desteği ile mümkün olacaktır. Mülteci çocuklar üzerine yapılan çeşitli araştırmalarda çocukların göç nedeni ile yaşadığı sorunların üstesinden gelme, okula uyum, dil problemleri, eğitim imkânlarından yeterli düzeyde yararlanmaları, sosyal ve akademik başarılarında okul yönetimi ve öğretmenlerine önemli rol biçildiği vurgulanmıştır. (Emin M. N., 2018)

"Okullarda sağlıklı işleyen bir eğitim sistemi oluşturmak hem toplum hem de mülteci çocuklar için önemlidir. Mülteci çocukların okula uyumunu kolaylaştırmak için durumu çok boyutlu ele almak gerekmektedir. Ancak ilk olarak, Suriyeli mülteci çocukların dil probleminin çözülmesine öncelik verilmelidir. UNICEF'in raporuna göre kamplardaki çocuklar Türkçe eğitim almaktadır ancak kamp dışında yaşayan mülteci sayısı daha fazla olduğu için devlet okullarına devam eden mülteci çocukların bu eğitimden geçmemiş olma olasılığı oldukça yüksektir. Bu nedenle okullarda ilk olarak mülteci çocuklara Türkçe eğitimin verilebileceği bir düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak mülteci çocukların ana diline hâkim öğretmenlerin de okullarda istihdam edilmesi süreci kolaylaştırıcı olacaktır. Bu bağlamda yürütülen çalışmalar kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Destekleme Projesi (PICTES)" kapsamında Mart 2017 tarihi itibariyle geçici süreli olarak psikolojik danışmanlarla birlikte Türkçe öğreticilerini istihdam etmeye başlamıştır." (Kağnıcı, 2017)

1.7. Suriyeli Mülteci Çocukların Okul ve Sosyal Uyumu

Uyum, bir bireyin yeni edindiği çevresi ile dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bunu devam ettirebilmesi sürecidir. Bu süreç herkes için önemli olsa da mülteciler için ekstra zorluk getiren

bir durumdur. Kendi ülkelerinden başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalan Suriyeli mültecilerin yaşadıkları yere alışmaları, içinde bulundukları topluma ve kültürüne adapte olmaları için iyi bir entegrasyon süreci şarttır. (Sever, 2020)

Okul çağındaki çocuklar zamanlarının büyük bir çoğunluğunu okul ortamında, arkadaş ve öğretmenleri ile geçirmektedirler. Bu nedenle mülteci çocukların da hem okula hem de topluma uyumu konusunda okulun rolü büyüktür. Mülteci çocukların topluma sağlıklı bir şekilde katılımı ve sosyal hayata uyumu, ev sahibi toplumun kültürlerine ve yaşantılarına daha hızlı adapte olmaları için okul hayatının verimli ve etkin bir şekilde geçirmeleri sağlanmalıdır. "Mülteci ve göçmen çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda eğitim hayatının çocukların bireysel ve sosyal gelişimine katkı sağladığı bilinmektedir. Bu nedenle çocukların okula uyumuna ilişkin durumlarının incelenmesi, okula uyumunu etkileyen unsurların ve müdahale yöntemlerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu durumda mülteci çocukların okul uyumunun sağlanması, öğrencilerini okula devam etmesi, psiko-sosyal ve akademik açıdan gelişmeleri, okuldaki faaliyetlerden yüksek düzeyde fayda sağlamaları ve akademik başarılarının artmasına yönelik çalışmaları zaruri kılmaktadır." (Sever, 2020)

Mülteci çocukların okula uyumu konusunda, okul kültürünün tanınması ve ev sahibi ülkenin dilinin öğrenilmesi önemlidir. Zira mülteci çocukların ev sahibi toplumun dilini öğrenmemesi başta okula uyum olmak üzere hem sosyal hem de kültürel uyum sağlamalarında zorluk çekmelerine neden olabilmektedir. Yapılan birçok araştırma mülteci çocukların dil engelinden dolayı okulda dezavantajlı olduklarını, eğitimde eşitsizliklerle karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Bu durum okulda akademik başarısızlığa sebep olmakta ve çocukların okula devam etmelerine engel olabilmektedir. Tüm bu problemlerin aşılması, mülteci çocuklara yönelik dil desteğinin etkin bir şekilde sağlanması ile mümkün olacaktır. (Yılmaz, 2021)

"Sığınmacı gruplar, yeni bir kültüre uyum ve toplumsal kabul sorunları; dahil olunan yeni toplumun dilini konuşamamanın yarattığı informel ve formel sektördeki zorluklar ve istihdam sektörüne dahil olamamanın getirdiği ekonomik sıkıntılar gibi pek çok zorlukla baş etmek zorunda kalabilmektedirler. Aynı zamanda bireysel, toplumsal, grupsal, kültürel, ruhsal, sosyal ve yapısal açılardan pek çok dezavantaja ve güç durumlara maruz kalabilmektedirler." (Gencer, 2019)

İKİNCİ BÖLÜM

2. BULGULAR VE YORUMLAMA

Araştırmanın bu bölümünde, Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Okula Uyum konusunda saha araştırması yapılmış ve bu kapsamda Bingöl İlinin Turgut Özal Ortaokulu'ndaki öğretmen ve idareciler ile derinlemesine yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulguların yorumlaması yapılmıştır.

Çizelge1: Görüşmecilerin Demografik Özellikleri

İSİM	CİNSYET	GÖREV	BRANŞ
A-1	E	Öğretmen	Sosyal Bilimler
A-2	E	Öğretmen	Matematik
A-3	K	Öğretmen	Arapça
A-4	E	Öğretmen	PDR
A-5	E	Öğretmen	Türkçe
A-6	K	Öğretmen	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
A-7	E	Öğretmen	Fen Bilimleri
B-1	E	Okul müdürü	-
B-2	E	Okul Müdür Yard.	-

Yapılan bu görüşmenin neticesinde mülteci öğrencilerin eğitime uyum süreçlerinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular arasında Dil Problemi, Anlama ve Algılama Problemi, Suriyeli Öğrenci- Yerli Öğrenci İlişkisi ve Okula Uyum, Akademik Başarı, Suriyeli Veli ve Okul İlişkisi gibi çeşitli sorunların olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgular sonucunda elde edilen verilere göre başlık seçimi ve önem sırası belirlenmiştir.

2.1. Dil Problemi

Dil problemi, mülteci çocukların eğitime uyum süreçlerini doğrudan olumlu veya olumsuz etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Mülteci öğrencilerin dil konusundaki başarıları sosyal uyum ve adapte olma sürecini hızlandırırken bu konudaki eksiklikler sürecin sorunlu bir şekilde geçmesine sebep olabilmektedir. Suriyeli öğrencilerin ana dillerinin Arapça oluşu, alfabe farklılıkları, ailelerin ev ortamında Arapça konuşmaları, dil öğrenme ve sosyal uyum sürecini zorlaştırmakta ve beraberinde iletişim sorununu getirmektedir. Öğrencilerin içe kapanık bir tavır sergilemeleri veya saldırganca davranışları, kendilerini ifade etmekte yetersiz kalmaları, eksiklik ve yabancılık duygularının oluşması, özellikle okulda akran dışı kalmaları bu durumun sıkça görülen sonuçları arasındadır. Zira dil insana insan olduğunu hissettiren temel unsurdur. İnsanlar dil sayesinde iletişim kurabilir, anlatmak istediklerini dil aracılığı ile iletebilirler.

Yapılan saha görüşmesinde de, Suriyeli öğrencilerin temelde ne sorunlar yaşadığına ilişkin sorular sorulmuştur. Elde edilen bulgulardan hareketle Suriyeli öğrencilerin okula uyum sürecini zorlaştıran temel unsurlardan birinin dil bilmeme olduğu ortaya çıkmıştır. Dil konusundaki probleme öğretmenler şu şekilde değinmiştir:

A-1: *Dil konusunda ciddi manada sıkıntımız var, konuşuyor gibi görünüyorlar ama şeyleri sözcükleri anlama algılama da çok ciddi zorluklar yaşıyoruz. Şunu, dil olarak konuşunca kendini ifade ediyor çocuk. Mesela altıncı sınıfta bir ıı beşinci sınıfta bir kız var diyorsun ki herhalde her şeyi biliyor ama anlattığın zamanda ya da kitap okuttuğun zaman da bir bakıyorsun kitabı hiç anlayamamış algılamış. Ben bunu derse fark ettim. Ders anlatırken soru soruyorum, herhangi bir sorduğum soruya bir cevap gelmiyor. Cevap gelmeyince buna o zaman sadece konuşuyor. Ama onu algılaması anlaması ve ona yönelik bir cevap verilmesi noktasında ciddi manada sıkıntı var.*

A-3: *Dil problemi yaşamıyorlar, anlıyorlar normal günlük konuşmaları. Eee ama derslerle ilgili zaman zaman işte şu hoca bu kadar ödev vermiş, nasıl yapayım diye....Ya da denemelerde büyük paragrafları, uzun paragrafları anlamadıkları için o anlamda sıkıntı yaşıyorlar. Yaşıyorlar yani, hiç yaşamıyorlar diyemeyiz.*

2.2. Anlama ve Algılama Problemi

Algı, psikoloji ve bilişsel bilimlerde duyusal bilginin alınması, yorumlanması, seçilmesi ve düzenlenmesi anlamına gelir. Algı, duyu organlarının fiziksel uyarılmasıyla oluşan sinir sistemindeki sinyallerden oluşur. (Vikipedia) Daha yalın ifade etmek gerekirse algı, bireyin çevresinde yer alan "gerçek" uyaranların bilincine varma, idrak etme ve anlamlandırma sürecidir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022)

Algıların anlamlandırma sürecinde bireyin değerleri, inançları, kültürü, grup normları ve ritüellerinin etkisi de devreye girmektedir. Bu nedenle algılar çoğu kez beklenti, ihtiyaç ve daha önceden kimliğimize kodlanmış enformasyonlardan etkilenmektedir. Böylece görmek istediğimizi yani dikkatimizi çekeni istediğimiz şekilde algılarız.(Özdemir, 2017:119)

Görüşmeye katılan öğretmenler Suriyeli öğrencilerin akademik başarısızlığına etken olarak algılama ve anlama problemlerini göstermektedirler.

Öğrenciler okuma yazmayı biliyorlar mı ya da henüz okuma yazma bilmeyen öğrenciler var mı? sorusuna da genel olarak okuma yazma bildiklerini ancak sadece bilme kısmında kaldıklarını ifade eden cevaplar verilmiştir. Öğrencilerin genel olarak bunun ötesine geçemediklerini veya geçmekte zorlandıklarını, okuduğunu anlama, kavrama, analiz etme noktasında ciddi manada problem yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Bu konuda **A-1** şu şekilde ifadelerde bulunmuştur. : *"Şöyle, dil olarak yazınca konuşunca kendini ifade ediyor çocuk mesela beşinci sınıftan beri bir kız var. Diyorsun ki herhalde her şeyi biliyor ama anlattığı zamanda ya da kitap okuduğu zaman da bir bakıyorsun kitabı hiç anlayamamış algılamamış. Ben bunu derse fark ettim. Ders anlatırken soru soruyorum, herhangi bir sorduğum soruya bir cevap gelmiyor. Cevap gelmeyince bu o zaman sadece konuşuyor ama onu algılaması anlaması ve ona yönelik bir cevap verilmesi noktasında ciddi manada sıkıntı var."*

Öğretmenlerin ifadelerine göre bu öğrenciler, okul dışındaki zamanlarında ana dilleri olan Arapçayı konuşmaktadırlar. Bu da Türkçeyi kısıtlı bir şekilde öğrenmelerine, kelime haznelerinin dar olmasına, dersi anlayamama ve akademik bir başarısızlık sergilemesine sebebiyet vermektedir.

Sonuç olarak, yapılan görüşmelerden de hareketle Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları temel sorunların bir diğeri de anlama ve algılama problemidir. Öğrenciler genel olarak okuma yazma bilmekte ancak okuduklarını anlamada ve kavramların altını doldurmakta büyük oranda sorun yaşamaktadırlar. Buna sebep olan en büyük etken, öğrencilerin sadece okulda Türkçe konuşmaları, hayatlarının geri kalan zamanlarında Arapça konuşmalarıdır. Dil sadece bir konuşma aracı değil aynı zamanda düşünme aracıdır. Dolayısıyla öğrenci zamanının büyük bir çoğunluğunu Arapça konuşup Arapça da düşünmüş olmaktadır. Bu da öğrencilerin Türkçe kelime haznesinin gelişmememsine, akademik olarak anlama ve algılama seviyesinde bir düşüşe sebebiyet vermektedir.

2.3. Suriyeli Öğrenci-Yerli Öğrenci İlişkisi ve Okula Uyum

Okul, mülteci çocuklar için her ne kadar akademik başarılarının geliştirilmesini sağlayan bir yer olsa da, aynı zamanda sosyalleşme ihtiyaçlarının karşılandığı yerdir. Bu sebeple mülteci çocukların topluma uyum becerilerinin kazandırılması, akranları ile ilişkilerin geliştirilmesi, yerli halkın kültürünü öğrenmeleri, yaşadıkları toplumun belirli normlarını kazanmaları noktasında okullar çok büyük bir öneme sahiptir. Mülteci öğrencilerin ev sahibi toplumda yaşadıkları soruların üstesinden gelme, sosyal uyum, okul ve eğitim sürecine uyum, akademik başarılarının gelişmesi noktasında okul idaresi ve öğretmenlerinin çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Çünkü hem mülteci öğrencilerin hem de yerli öğrencilerin en önemli ortak buluşma alanları okullardır.

Araştırmanın bu bölümünde, Suriyeli mülteci öğrencilerin genel olarak sosyal uyum konusunda herhangi bir problem yaşamadıklarını, mülteci öğrenci ve yerli öğrenci arasında herhangi bir gruplaşma, kabul etmeme, dışlama ve ötekileştirme gibi problemlerin yaşanmadığını belirten görüşmeciler olmuştur. Ancak bunun aksini ifade eden; öğrenciler arasındaki sosyal uyum, birbirlerini kabul etmeme, ötekileşirme gibi problemlerin devam ettiğini belirten görüşmeciler de olmuştur.. Okul idarecileri ve okul psikolojik danışman ve rehber öğretmeninin ifadelerine göre eğitimin başlarında okuldaki yerli öğrencilere, Suriyeli öğrencilerle beraber eğitim göreceklerinin bilgilendirilmesi yapılıp, sosyal uyum probleminin yaşanmaması için bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Suriyeli öğrencilerin okuldaki sosyal uyum konusu için öğretmenler şu ifadelerde bulunmuşlardır.

A-3:*Öğrencilerimiz genel olarak bir sosyal uyum problemi yaşamamaktadırlar. Arada tabi ki ister istemez tatsızlıklar oluyor ama bu şey işte biraz da... Yani öğrencinin ve çocuğun olduğu her yer de illaki problemler olacaktır hiç yoktur diyemeyiz. Ama birkaç yıl öncesi ile şu anki hali kıyaslarsak arada çok çok büyük bir fark ve iyileşme var. Hatta bu Suriyeli*

öğrencilerimizden biri sınıf başkanı olarak da seçildi. Yani akademik olarak çok iyi olduklarını söyleyemeyiz ama sosyal uyum konusunda genel olarak çok problem yaşandığı söylenemez.

A-7: *Bu öğrencilerimiz sosyal uyum konusunda herhangi bir problem yaşamamaktadırlar. Hatta dışarıdan bakıldığında yerli öğrencilerden bir farkı olduğu da anlaşılmıyor. Bizim kendi yerli öğrencilerimiz de onlara karşı bir ötekileştirme gibi davranışlarda bulunmuyorlar. Zaten dediğim gibi bu öğrenciler uzun zamandır Bingöl'de yaşadıkları için adapte olmuşlar.*

Görüşmeye katılan öğretmen ve idarecilere özellikle yerli velilerin Suriyeli öğrenci ve velilere karşı nasıl bir tavır sergiledikleri, kabul görmeme gibi durumların olup olmadığı sorulmuştur. Genel olarak katılımcıların çoğu bu konuda olumsuz herhangi bir durumla karşılaşmadıklarını, yerli veliler tarafından Suriyelileri kabul etmeme gibi tutumların olmadığını belirtmişlerdir. Her ne kadar söz konusu öğrencilerin okula uyum konusunda problem yaşamadıklarına dair ifadeler bulunsa da bunun aksini ifade eden katılımcılar da olmuştur.

A-1:*Oluyor tabi. Mesela bizim öğrencilerimizden bir kız başka bir kızın kalemini gidip onun çantasına (Suriyeli öğrencinin) koyuyor ve gidip kıza diyor ki senin kalemin nerde, kız da yok diyor. Bu sefer de diyor ki git onun çantasına bak o zaman o almıştır kesin. Bu hırsızlık yok mu? Şöyledir bu böyledir, birbirlerini hala kabul etmiyor. Arap deyince farklı bir şey, algı oluşuyor. Suriye deyince farklı bir şey oluşuyor. Bunların hepsi başlı başına sorun ama biz bunların üstünde çok dura, dura, dura, dura şu anda sorunlarımızı çözdük.*

A-4: *"Önceki yıllara oranla bir iyileşme olsa da sosyal uyum ve yerli öğrenciler ile ilişkiler de problemlerin olduğu zamanlar da oluyor. Özellikle kültür farklılığı uyum problemine ve gruplaşmaya neden oluyor."*

Sonuç olarak araştırmaya konu olan okuldaki Suriyeli öğrenci-yerli öğrenci ilişkisi ve okula uyum konusuna dair problemlerin yaşanmakta olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

2.4. Akademik Başarı

Suriyeli mülteci çocukların eğitimde yaşadığı temel problemlerden bir diğeri de akademik başarıdır. Mülteci öğrenciler ev sahibi toplumda eğitime erişimde ve imkânlardan yararlanma noktasında yerli öğrenciler ile aynı fırsatlara sahip olamamaktadırlar. Mülteci öğrencilerin eşit olmayan koşullarda mücadele etmeleri, yaşadıkları savaşın kendilerinde bıraktıkları travmanın izinde hayatlarına devam etme çabaları, dil bilmemeleri, ev sahibi toplumun ve akranlarının kendilerine karşı dışlama ve ötekileştirmede bulunmaları başarısızlığa iten başlıca etkenlerdir.

Görüşme yapılan öğretmenler, bu sebeplerden dolayı Suriyeli öğrencilerin dili daha iyi öğrenmeleri, geliştirmeleri ve eğitime hazır hale gelmeleri için ayrı sınıfların oluşturulmasının daha sağlıklı olacağını ifade etmişlerdir. Ancak okuldaki Suriyeli öğrenci sayısısın az olması, devamsız çok fazla öğrencinin olması ve bu ayrı sınıflarla ile ilgilenebilecek öğretmen kadrosunun eksik olmasından kaynaklı böyle bir uygulamaya da gidemediklerini belirtmişlerdir.

Dil ve ayrı sınıfların açılması konusunda öğretmenler şu ifadeleri bulunmuşlardır:

A-1: *"Şunu söyleyeyim, bu öğrencilerimizin evet eğitim evrenseldir kuralları ilkeleri var ama ne kadar evrensel de olsa neticede ülkeler bazında çok ciddi manada farklılıklar var. Belki de hani o alfabeli öğretiminden tutunuz da kelimelerin, kullanılan kelimelerin vs. birbirine farklı oluşuna varıncaya kadar farklılıkların da giderilmesi, öğrencilerin başarısını daha da artıracaktır diye düşünüyorum. Bunun yapılması için de bence bu çocuklar gelir gelmez bizim direk insanımıza monte edilmemesi önce bir özel bir birimin oluşturulması, bu özel birimde tabiri caizse bu rehabilitasyon merkezinde dediğimiz rehabilite etmeli, edilmelidir. Rehabilite den sonra sınıflara aktarılması bence hem ülkemizdeki sınıflarındaki öğrenciler için hem de onlar için daha faydalı olur kanaatindeyim. Savaştan geldiler bunlar. Gerçi onlar da kendilerince haklılar işte geçen derste soruyorum, zeytin den bahsediyorum hocam diyor bizim bahçede zeytin vardı diyor, biz zeytinimizi bırakıp geldik diyor. Ya da işte benim babamı öldüreceklerdi diyor, babam kara listedeydi diyor, biz kaçarak buraya geldik... Şimdi bütün bunların farkında olan bir öğrenciyi sizin derse biraz motive etmeniz şey yapmanız biraz sahte gibi."*

B-1: *"Bu çocuklarımızın akademik olarak başarıları çok düşük düzeyde maalesef. Okul olarak ekstra bir şey yapamıyoruz ama daha çok öğretmen arkadaşlarımızın fedakârlığı ve özverili çalışmaları ile bir yol alınabiliyor. Ama bu öğrencilerimizden de gerekli özveri ve çabayı göremiyoruz. Sosyal uyum ve iletişim anlamında hiçbir problem yaşamıyoruz, oldukça uyumlular ama aynı başarıyı akademik olarak göremiyoruz."*

A-5: *"Evet bu öğrencilerimiz sosyal uyum ve iletişim olarak herhangi bir problem yaşamıyorlar, hatta çok iyi olduklarını da söyleyebilirim ancak akademik olarak başarıları çok kötü. Zaten şöyle bir şey var, şuan ki ve geçmiş dönem mezun öğrencilerimize baktığımız zaman çoğu öğrenci zorunluluktan dolayı okula gelmektedir. Ülkemizde yaşıyorlar ve buradan gitmek istemiyorlar, kendi ülkelerine geri dönmek istemiyorlar. E bizde de eğitim belli bir seviyeye kadar zorunlu olduğu için bunlar da ilerleyen süreçte sıkıntı yaşamamak için okula geliyorlar. Sadece diploma almak için gelenler de var yani."*

2.5.Suriyeli Veli- Okul İlişkisi

Ailelerin sosyoekonomik yapısı ve kültürel yaşantısı, çocukların eğitim düzeyi ve okuldaki akademik başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ailelerin içinde bulundukları konum bazı çocuklar için avantajken bazı çocuklar için de dezavantaja dönüşmektedir. Konum olarak iyi bir sosyoekonomik yapıya sahip olan ailelerdeki çocuklar her türlü imkândan yararlanırken ekonomik yoksunluk içerisinde yaşam süren ailelerdeki çocuklar da fırsat eşitsizliği ile mücadele eden dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Mülteci ve göçmen aile çocukları da genel olarak dezavantajlı grubun içine dâhil olmaktadırlar. Göç ettikleri ülkedeki topluma nazaran sosyoekonomik olarak daha alt seviyededirler. Ne yazık ki ülkemizdeki Suriyeli ailelerin durumu da bundan farksız değildir. Sosyoekonomik durumları kötü olan söz konusu aileler çocuklarının okul masraflarını karşılamakta yetersiz kalmaktadırlar. Öyle ki içinde bulundukları durumdan dolayı çocuklarını okula gönderemeyen aileler de bulunmaktadır

Görüşmeye katılan öğretmenler de sıklıkla buna değinmiştir. Okul idarecilerinin ifadelerine göre sene başında okula kayıt olan öğrenci ile okula devam eden öğrenci sayısı arasında fark olmakta, okula devam etmeyen öğrencilerin genelde ekonomik sıkıntılardan dolayı okula devam etmediklerini ya da ailelerin iş bulmak için başka şehre yerleşmek zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir. Söz konusu bu problemler okul-veli ilişkisini güçsüz kılmaktadır.

Bunlar dışında Suriyeli veli ve okul ilişkisini güçsüz kılan diğer etken de ailelerin dil bilmemesidir. Katılımcıların en çok yakındığı durumlardan biri de budur. Anne baba Türkçe bilmediği için çocuğun eğitimine ilgisiz kalmaktadır. Kendilerine telefonla ulaşmaya çalıştıklarında ise '*Türkçe bilmiyorum, beni arama, anlamıyorum'* gibi tepkiler ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmeye katılan öğretmen ve idarecilerin ifadelerine göre Suriyeli velilerin dil engeli, okula ve çocukların eğitim süreçlerine karşı ilgisiz ve kayıtsız kalmalarına sebep olmaktadır. Suriyeli öğrenciler ile alakalı herhangi bir durum hakkında kendileri ile iletişim kuramadıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak öğretmenler Suriyeli velilerin okula gelmediklerini gelseler dahi iletişim kurmada problem yaşadıklarını belirtmişlerdir. Suriyeli veli ve öğretmen/idareci iletişiminin kurulabilmesi için bir tercümana gerek duyulmaktadır. Ancak okul şartlarından dolayı bunun da mümkün olmadığını dile getirmişlerdir.

Suriyeli velilerin okula giden çocukların eğitim sürecinden uzak kalmalarına neden olan bir diğer etken de ekonomik yoksulluktur. Maddi durumları yetersiz olan aileler çocuklarının sosyoekonomik ihtiyaçlarına cevap verememekte, çocuklarının eğitim masraflarını karşılayamamakta ve öğrenci ile okul arasındaki ilişkiden uzak kalmaktadırlar.

Sonuç olarak öğrencilerin okul başarısında ve sosyal uyum konusunda velilerin büyük payı bulunmaktadır. Özellikle mülteci velilerin çocuklarının eğitim süreci ve okul başarısında bu pay daha da önem arz etmektedir. Ancak Suriyeli velilerin dil problemi, kültür farklılıkları ve ekonomik yoksulluk gibi problemler yaşamaları çocuklarının eğitim sürecini takip edememelerine, bu sürece ilgisiz kalmalarına sebep olmaktadır

SONUÇ

- Suriyeli çocukların eğitimde yaşadıkları temel sorunlardan biri dildir. Suriyeli çocukların dahil oldukları topluma aidiyet duygularının gelişmesi için eğitim kurumları önemli birer araçtır. Sürdürülebilir bir eğitim için dil probleminin aşılması gerekmektedir. Fakat söz konusu çocuklar bu problemden dolayı eğitim düzeyinde ilerleme sağlayamamaktadırlar.

- Suriyeli ailelerin mevcut sosyoekonomik durumlarının hem adaptasyon hem de eğitim için zorlaştırıcı bir durumdur. Eve katkı sağlayabilmek için çalışmak zorunda olan çocuklar, maddi imkansızlıktan dolayı ailelleri tarafından okula gönderilemeyen çocuklar bulunmaktadır.

- Ailelerin eğitim sürecine katılımı, öğrencilerin etkin bir eğitim hayatı geçirmeleri için önemli bir faktördür.Ancak dil problemi iletişim kurma noktasında problem yaratmakta ve aileler çocukların eğitimi ile ilgilenememektedir. Tüm bunların sonucunda veli-okul ilişkisi gelişememektedir.

- Suriyeli mülteci çocukların eğitim seviyesinin iyileştirilmesi için sadece okul imkanlarının yeterli olmadığı görülmüştür.

- Yerli öğrenciler ile aynı sınıflarda eğitime dahil edilen Suriyeli çocukların ön hazırlık yapmadan eğitime başlatılmaları akademik başarısızlığı beraberinde getirmektedir.

- Suriyeli mülteci çocukların bulundukları toplumun kültür ve yaşantısına adapte olabilmeleri için eğitim kurumları önemli birer araçtır. İletişim ve sosyal becerileri gelişmiş olan çocukların Türkçeyi daha çabuk öğrendiği ve sosyal uyum konusunda daha başarılı oldukları görülmüştür.

ÖNERİLER

- Konu ile alakalı en çok karşılaşılan sorunlardan biri hem Suriyeli çocukların hem de ailelerin Türkçeyi yeterince bilmemeleri ve söz konusu bu sorunun her alanda iletişim kopukluğuna sebep olmasıdır. Bu sorunun aşılması için ilgili kişi ve kurumlar ile iş birliği yapılabilir.

- Sınıf içi kaynaştırma etkinlikleri ile Suriyeli öğrenci- yerli öğrenci arasındaki adaptasyon ve uyum sorunları giderilebilir veya daha aza indirgenebilir.
- Sosyoekonomik düzeyi düşük olan Suriyeli öğrencilerin okula devam etmeleri ve daha etkin bir eğitim hayatına sahip olabilmeleri için bu problemlerin giderilmelidir.

- Akademik başarısızlığın giderilmesi için Suriyeli öğrencilerin eğitime başlamadan önce bir ön hazırlık sürecinden geçirilerek daha etkin bir öğrenme için rehabilite edici adımlar atılabilir.

- Hem Suriyeli aileler hem de öğrenciler için sosyal uyum çalışmaları yapılabilir.

- Okul dışında da Suriyeli öğrenci ve yerli öğrenciler için kaynaştırıcı aktivite ve etkinlikler düzenlenebilir.

- Suriyeli ailelerin yabancılık çekmemesi ve topluma adapte olabilmeleri için yerel yönetimler ve ilgili merkezler tarafından çeşitli aktiviteler, kurslar düzenlenebilir

KAYNAKÇA

Abay, A. (2019). Türkiye'deki Suriyeli çocukların Eğitim Durumlarının Değerlendirilmesi: Kızıltepe Örneği. *Yüksek LisansTezi.* içinde Eskişehir.

Çelik, Y. (2018). Türkiye'de Suriyeli Çocuklara Yönelik Uygulanan Eğitim Politikalrının İncelenmesi: Tespitler, Sorunlar ve Öneriler. *Yüksek Lisans Tezi* . içinde Ankara.

Emin, M. N. (2018). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştığı Sorunlar: Ankara İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi.

Emin, M. N. (2019). *Geleceğin İnşası Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi.* İstanbul: Seta.

Gencer, T. E. (2019). Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanmayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği. *Doktora Tezi.* içinde Ankara.

Gencer, T. E. (2021). Çocuk Göçü: Yaşamları Yaşlarından Büyük Çocuklar. D. B. Dr. Tahir Emre Gencer içinde, *Göç, Göçmenlerle Çalışma ve Sosyal Gizmet* (s. 248). Nobel.

Göç Terimleri Sözlüğü. (2009).

Göç Terimleri Sözlüğü. (2011).

Kağnıcı, D. Y. (2017). Suriyeli Mülteci Çocukların Kültürel Uyum Sürecinde Okul Psikolojik Danışmanlarına Düşen Rol ve Sorumluluklar. *İlokul Online*.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi. (tarih yok). madde14: http://www.madde14.org adresinden alındı

Özer, Y. Y., Komsuoğlu, A., & Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 34-42.

Sever, M. B. (2020). Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitim Durumu ve Sosyal Uyum Örneklemi. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2022, Nisan). https://sozluk.gov.tr/. adresinden alındı

Vikipedia: www.vikipedia.com.tr adresinden alındı

Yalçın, F. (2017). *İstanbul'da yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitime Katılımları Bağlamında Uyum ve Kültürleşme Süreci.* İstanbul: Yüksek Lisans Tezi .

Yıldız, F. (2018). Suriyeli Sığınmacı Çocukların Eğitim Sorunları ve Entegrasyon Süreçleri: Mersin Örneği. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, İ. H. (2021). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Okula Uyumu. *Doktora Tezi.* içinde Ankara.

SON DÖNEM İSLAMCI ARAP ŞAİRLERİ: İNANÇ, DİL VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

CONTEMPORARY ISLAMIC ARAB POETS: BELIEF, LANGUAGE, AND SOCIAL TRANSFORMATION

Dr. Öğretim Üyesi Tahsin YILDIRIM[1]

[1]İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi, İzmir / Türkiye
ORCID: 0000-0003-0219-1421,

Özet

Bu çalışma, Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allâl el-Fâsî gibi Son dönem İslamcı Arap şairlerinin eserlerini incelerken inanç, dil ve toplumsal dönüşüm kavramlarının nasıl etkileşimde olduğunu araştırmayı amaçlamaktadır. Bu şairlerin eserleri, İslam düşüncesini derinlemesine anlamamıza ve İslam toplumlarında gerçekleşen dönüşümleri anlamlandırmamıza yardımcı olabilir. Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allâl el-Fâsî gibi şairler, İslam inancının toplum üzerindeki etkisini vurgulayan önemli eserler üretmiştir. İslam'ın temel öğretilerine dayanarak, bu şairler toplumsal dönüşümün ancak inançla birlikte gerçekleşebileceğini savunmuşlardır. İnanç, bireylerin düşünce ve davranışlarını yönlendirirken, toplumu da pozitif yönde değiştirebilir. Şairler, İslam inancının toplumsal adalet, eşitlik ve insan onuru gibi değerlere vurgu yaparak, toplumsal dönüşümün bu temel ilkelere dayanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu şairler, dilin inanç ve toplumsal dönüşüm üzerindeki gücünü de vurgulamışlardır. Dil, insanların düşüncelerini ifade etmek ve toplumları etkilemek için kullanılan önemli bir araçtır. Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allâl el-Fâsî, kendi eserlerinde Arapça dilini ustalıkla kullanarak İslam'ın evrensel mesajını aktarmışlardır. Dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda bir kültürel ve dini mirasın da taşıyıcısı olduğunu savunmuşlardır. Dil, inanç ve toplumsal dönüşüm arasındaki bağı güçlendirerek toplumlarda olumlu değişimlere yol açabilir. Genel olarak İslamcı şairler, toplumsal dönüşümün İslam toplumlarında önemli bir gereklilik olduğunu vurgulamışlardır. Toplumları saran haksızlık, yozlaşma ve adaletsizlik gibi sorunlarla mücadele etmek için toplumsal dönüşümün gerekliliğini belirtmişlerdir. İnanç ve dilin gücünü kullanarak, bu şairler toplumsal dönüşümün gerçekleşmesi için bireylerin farkındalığını artırmayı hedeflemişlerdir. İslam'ın evrensel mesajını anlatarak, toplumların adalet, eşitlik ve insana saygı gibi temel değerlere dayalı bir yapıya dönüşmesini teşvik etmişlerdir. Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allâl el-Fâsî gibi son dönem İslamcı Arap şairleri, inanç, dil ve toplumsal dönüşüm kavramlarının etkileşimini derinlemesine incelemektedirler. Bu şairler, inanç ve dilin toplumsal dönüşüm üzerindeki önemini vurgulayarak, İslam toplumlarında adalet, eşitlik ve insan onuru gibi değerleri ön plana çıkarmışlardır. İnançla birlikte dilin etkisiyle toplumları dönüştürmek için şairler, bireylerin farkındalığını artırmaya ve evrensel mesajı iletmeye odaklanmışlardır. Bu çalışma, Son dönem İslamcı Arap şairlerinin eserlerinin derinlemesine incelenmesi ve toplumsal dönüşümün gerçekleşmesi için inanç ve dilin nasıl kullanılabileceği konusunda önemli bir kaynak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Arap Şiiri, İslamcı Arap Şairler, Toplumsal Dönüşüm.

Abstract

This study aims to investigate the interaction of belief, language, and social transformation while examining the works of contemporary Islamic Arab poets such as Ahmad Shawki and Mouhammed Iqbal. The works of these poets can assist in deepening our understanding of Islamic thought and making sense of the transformations occurring in Islamic societies. They have produced significant works emphasizing the impact of Islamic belief on society. Based on the fundamental teachings of Islam, these poets argue that social transformation can only occur in conjunction with belief. Belief not only directs the thoughts and behaviors of individuals but also has the potential to positively change society. The poets express the necessity for social transformation to be rooted in these fundamental principles, such as social justice, equality, and human dignity, by emphasizing the values associated with Islamic belief.

Furthermore, these poets also highlight the power of language in relation to belief and social transformation. Language is a crucial tool for expressing thoughts and influencing societies. Mouhammed Abdouh, Ahmad Shawki and Mouhammed Iqbal skillfully utilize the Arabic language in their works to convey the universal message of Islam. They argue that language is not merely a means of communication but also a carrier of cultural and religious heritage. By strengthening the connection between language, belief, and social transformation, language can contribute to positive changes in societies.

Overall, Islamic poets emphasize the importance of social transformation in Islamic societies. They highlight the necessity of addressing issues such as injustice, corruption, and inequality through social transformation. By harnessing the power of belief and language, these poets aim to increase individuals' awareness for the realization of social transformation. They promote the transformation of societies into structures based on fundamental values like justice, equality, and respect for humanity by conveying the universal message of Islam. Mouhammed Abdouh, Ahmad Shawki and Mouhammed Iqbal, as contemporary Islamic Arab poets, deeply examine the interaction of belief, language, and social transformation. They emphasize the significance of belief and language in social transformation, foregrounding values like justice, equality, and human dignity in Islamic societies. With belief and the influence of language, these poets focus on enhancing individuals' awareness and conveying the universal message to facilitate the transformation of societies. This paper will serve as an important resource for the in-depth examination of the works of contemporary Islamic Arab poets and the utilization of belief and language for the realization of social transformation.

Keywords: Poetry, Arab Poetry, Islamic Arab Poets, Social Transformation.

SON DÖNEM İSLAMCI ARAP ŞAİRLERİ: İNANÇ, DİL VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

GİRİŞ

Dil ve edebiyat sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda bir kültürel ve dini mirasın da taşıyıcısıdır. Dil, inanç ve toplumsal dönüşüm arasındaki bağı güçlendirerek toplumlarda olumlu değişimlere yol açabilir. Genel olarak şairler, toplumsal dönüşümün İslam toplumlarında önemli bir gereklilik olduğunu vurgulamışlardır. Toplumları saran haksızlık,

yozlaşma ve adaletsizlik gibi sorunlarla mücadele etmek için toplumsal dönüşümün gerekliliğini belirtmişlerdir. İnanç ve dilin gücünü kullanarak şairler toplumsal dönüşümün gerçekleşmesi için bireylerin farkındalığını artırmayı hedeflemişlerdir. İslam'ın evrensel mesajını anlatarak, toplumların adalet, eşitlik ve insana saygı gibi temel değerlere dayalı bir yapıya dönüşmesini teşvik etmişlerdir. Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allal el-Fâsî gibi son dönem İslamcı Arap şairleri, inanç, dil ve toplumsal dönüşüm kavramlarının etkileşimini şiirlerinde derinlemesine kullanarak toplumsal dönüşümün öncüsü olmuşlardır.

Bu çalışma, Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allal el-Fâsî gibi son dönem İslamcı Arap şairlerinin eserlerini incelerken inanç, dil ve toplumsal dönüşüm kavramlarının nasıl etkileşimde olduğunu araştırmayı amaçlamaktadır. Bu şairlerin eserleri, İslam düşüncesini derinlemesine anlamamıza ve İslam toplumlarında gerçekleşen dönüşümleri anlamlandırmamıza yardımcı olabilir. Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allal el-Fâsî gibi şairler, İslam inancının toplum üzerindeki etkisini vurgulayan önemli eserler üretmiştir. İslam'ın temel öğretilerine dayanarak, bu şairler toplumsal dönüşümün ancak inançla birlikte gerçekleşebileceğini savunmuşlardır. İnanç, bireylerin düşünce ve davranışlarını yönlendirirken, toplumu da pozitif yönde değiştirebilir. Şairler, İslam inancının toplumsal adalet, eşitlik ve insan onuru gibi değerlere vurgu yaparak, toplumsal dönüşümün bu temel ilkelere dayanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu şairler, dilin inanç ve toplumsal dönüşüm üzerindeki gücünü de vurgulamışlardır. Dil, insanların düşüncelerini ifade etmek ve toplumları etkilemek için kullanılan önemli bir araçtır. Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allal el-Fâsî, kendi eserlerinde Arapça dilini ustalıkla kullanarak İslam'ın evrensel mesajını aktarmışlardır. Bu şairler, inanç ve dilin toplumsal dönüşüm üzerindeki önemini vurgulayarak, İslam toplumlarında adalet, eşitlik ve insan onuru gibi değerleri ön plana çıkarmışlardır. İnançla birlikte dilin etkisiyle toplumları dönüştürmek için şairler, bireylerin farkındalığını artırmaya ve evrensel mesajı iletmeye odaklanmışlardır.

AHMED ŞEVKÎ

Hayatı ve Edebî Kişiliği

Ahmed Şevki, 1868 yılında Mısır'ın İskenderiye şehrinde doğmuş olan bir şair ve düşünürdür. İslami bir ailede yetişen Şevki, genç yaşlardan itibaren edebiyata ve şiire ilgi duymaya başlamıştır. Mısır'da el-Ezher Üniversitesi'nde eğitim görmüş ve İslam hukuku alanında yüksek bir eğitim almıştır.[1]

Şevki'nin edebi kariyeri, geleneksel Arap şiirinin kalıplarını kullanarak modern konulara odaklanmasıyla öne çıkmıştır. İslam'ın evrensel mesajını vurgulayan eserler kaleme almış ve İslam'ın toplumsal dönüşümdeki rolünü tartışmıştır. Reformist bir İslamcı olarak tanınan Şevki, İslami değerlerin toplumun farklı alanlarına yayılması ve modernleşme sürecinde İslam'ın korunması gerektiğini savunmuştur.

Ahmet Şevki, vatansever bir şair olarak tanımlanabilir ve vatan anlayışının sınırlarını genişletmiştir. Mısır doğumlu olmasına rağmen vatan kavramını sadece Mısır ile sınırlı tutmamıştır. Suriye, Irak ve Osmanlı'nın Avrupa'da kalan bölgeleri gibi tarihi Arap topraklarını da kendi vatanının bir parçası olarak görmüştür. Yani İslam ve Arap coğrafyası onun gözünde vatan olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, siyasi görüşleri belirsiz olarak nitelendirilen Şevki'nin milliyetçilik anlayışı, Pan-İslamizm ile Mısır milliyetçiliğinin bir karışımı olarak değerlendirilebilir.[2]

[1] Ramazan Şeşen, "Ahmed Şevkī", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).
[2] Ramazan Şeşen, "Ahmed Şevkī", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).

Ahmet Şevki, Araplar ve Müslümanlar arasındaki birlik anlayışına önem vermiş ve İslam coğrafyasını tek bir vatan olarak görmüştür. Örneğin, şairin Türklerin elinden çıkan Makedonya'yı kaybedilmiş ikinci bir Endülüs olarak gördüğü belirtilmektedir. Ayrıca, Edirne'nin düşman eline geçtiğinde, Edirne'ye "Ey Endülüs'ün kız kardeşi" diyerek hitap etmesi gibi örnekler de bu birlik anlayışını yansıtmaktadır. Ahmed Şevki, 1932 yılında Kahire'de hayatını kaybetmiştir. Ancak, edebi ve düşünsel mirası hala Mısır ve Arap dünyasında önemini korumaktadır. Şevki'nin reformist İslamcı kimliği, İslam'ın toplumsal dönüşümdeki rolü üzerine yapılan akademik çalışmalarda ve entelektüel tartışmalarda önemli bir yer tutmaktadır.[3]

Şevki, edebi çalışmalarında geleneksel Arap şiirinin kalıplarını kullanırken, içerik olarak modern konulara odaklanmıştır. Eserlerinde İslam'ın evrensel mesajını vurgulayan temalar işlemiştir. İslam'ın insan hakları, adalet, eşitlik gibi kavramlarla ilişkilendirilmesini savunmuş ve İslam'ın toplumsal dönüşümde önemli bir role sahip olduğunu dile getirmiştir. Şevki'nin reformist düşünceleri, İslam'ın yeniden yorumlanması ve İslami değerlerin toplumun farklı alanlarına yayılması gerektiği fikrine dayanır.[4]

Reformist İslamcı kimliğiyle Şevki, dönemindeki Mısır toplumunda ve entelektüel çevrelerde etkili olmuştur. Modernleşme ve Batılılaşma sürecinde, İslam'ın korunması ve İslami değerlerin toplumda hakim olması gerektiğini savunmuştur. Özellikle eğitim kurumlarının İslami değerlerle uyumlu hale getirilmesi, kadın haklarının güçlendirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması gibi konularda aktif rol oynamıştır.

Ahmed Şevki'nin edebi kişiliği ve reformist İslamcı kimliği, dönemindeki entelektüel ve siyasi atmosferin bir yansımasıdır. Şevki'nin eserleri, geleneksel şiirle modernizm arasında bir köprü kurarak İslamcı düşüncenin yeni bir perspektiften ele alınmasını sağlamıştır. Özellikle Mısır toplumunda ve Arap dünyasında İslamcı hareketlerin ve düşüncenin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Şiirlerinde Kullandığı Belli Başlı Semboller

Doğa Şiirleri

تِلكَ الطَبيعَةُ قِف بِنا يا ساري

وَلَقَد تَمُرُّ عَلى الغَديرِ تَخالُهُ وَالنَبتُ مِرآةً زَهَت بِإِطارِ
حُلوُ التَسَلسُلِ مَوجُهُ وَجَريرُهُ كَأَنامِلٍ مَرَّت عَلى أَوتارِ

“Bazan küçük göle uğradığın zaman onu ve civarındaki bitkiyi adeta çerçevelenmiş parlayan güzel bir ayna gibi görürsün.

Adeta çalgı tellerinin üzerinden geçen parmak uçları gibi dalgasının ve şıkırtısının tatlı akıntısı vardır.”[5]

Şiirde Ahmed Şevkî’nin kullandığı sembolik ifadeler, şiirdeki doğal ve duygusal imgeler aracılığıyla anlam katmanları oluşturarak okuyucunun derin bir algısal deneyim yaşamasını

[3] Şevki Dayf, *el-Edebu’l-‘Arabiyyu’l-mu‘asır fi Mısr* (Kahire: Kahire: Daru’l-Me‘ârif, 1992), 46-47.
[4] ‘Umar ed-Desûkî, *Fi’l-Edebi’l-Hadis* (Dâru’l-Fikr, 1973), 124.
[5] Ahmed Şevkî, *eş-Şevkiyyât* (Kahire: Kalimat Arabia, 2011), 1/40.

sağlamaktadır. Söz konusu sembolik anlatımlar, şiirin içeriğinin ve mesajının daha derin bir anlamını ortaya çıkarmaya yardım etmektedir.[6]

Örneğin küçük göl, içsel huzur, dinginlik, ruhsal sığınak veya doğanın saflığı gibi sembolik anlamları temsil eder. Çerçevelenmiş parlayan ayna ise gözlem ve farkındalık, gerçekliği yansıtma veya derinliği keşfetme anlamını taşır. Bitkiler, doğanın canlılığı, büyüme, yenilenme veya doğal döngü gibi sembolik anlamlara işaret etmektedir. Çalgı tellerinin üzerinde gezinen parmak uçları, zariflik, ritim, uyum, yenilenme veya değişim gibi sembolik kavramları ifade etmektedir. Dalgaların tatlı akıntısı ve şıkırtısı; huzur, akış, değişim veya uyum gibi sembolik anlamları temsil eder.

Bu sembolik ifadeler, şiirdeki doğal ve duygusal imgeler aracılığıyla anlam katmanları oluşturarak okuyucunun derin bir algısal deneyim yaşamasını sağlar. Söz konusu sembolik anlatımların analizi, şiirin içeriğinin ve mesajının daha derin bir anlamını ortaya çıkarmaya yardımcı olur.

Vatan Şiirleri

سماؤك يا دنيا خداع سراب

وَما الشَرقُ إِلّا أُسرَةٌ أَو عَشيرَةٌ تَلُمُّ بَنيها عِندَ كُلِّ مُصابِ

“Doğu, sadece bir aile veya kabile değildir. Her felaket anında çocuklarını bir araya getirir.”[7]

Şevkî, bu şiirinde vatan sevgisi ve birlik bilincini ifade ederken sembolik anlatımlardan yararlanmıştır. Doğu, vatanın sembolik bir temsilcisidir ve vatan sevgisiyle ilişkilendirilmiştir. Doğu, vatanın ilk aydınlığını temsil ederek vatanın değerine vurgu yapar. Tek bir ocak veya oymak ise vatanın birlik ve bütünlüğünü sembolize eder. Bu ifadeler, aynı kökenden gelen insanların aidiyet ve dayanışma duygusuyla bir araya gelerek oluşturduğu toplulukları temsil eder. Vatan sevgisi, bu birlik ve beraberlik içinde şekillenir. Felaketlerde ise insanlar bir araya gelerek dayanışma gösterir, vatanlarını koruma ve savunma iradesini ortaya koyar. Bu şekilde, vatan sevgisi gücünü ve birleştirici etkisini ortaya koyar.

كبير السابقين من الكرام

خَطَبتَ فَكُنتَ خَطباً لا خَطيباً أُضيفَ إِلى مَصائِبِنا العِظامِ

لُهِجتَ بِالِاحتِلالِ وَما أَتاهُ وَجُرحُكَ مِنهُ لَو أَحسَستَ دامي

“Sen nutuk çektin, bir hatip olmadın. Büyük felaketlerimize eklenen bir musibettin.

İşgali övdün ve getirdiklerini methettin. Buna rağmen yaran kanıyor, ama farkında değilsin.”[8]

Bu beyitte Ahmed Şevki, 1904 Haziranında İskenderiye'deki bir törende Mısır Başvekili Riyad Paşa'nın İngiliz komutanı Ciomer'e yaranmak için Mısırlıları eleştiren konuşmasını eleştirmiştir. Şiirinde ironi ve eleştirel bir ton kullanarak işgalin vatan üzerindeki olumsuz etkilerini ve devlet adamlarının sorumsuzluğunu vurgulayan Ahmed Şevki, halkın dikkatini bu duruma çekmeyi hedefler.

[6] ed-Desûkî, *Fi'l-Edebi'l-Hadis*, 122.
[7] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.
[8] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/54.

İslâm ve Müslümanlar

Hazret-i Peygamber (s.a.v.)'i öven bir kasidesinde ona bütün kalp ile sığınarak zayıf kalan Müslümanlara şefaatte bulunmasını isteyen şu beyitinde şöyle sesleniyor:

ولد الهدى فالكائنات ضياء

أَدعوكَ عَن قَومي الضِعافِ لِأَزمَةٍ في مِثلِها يُلقى عَلَيكَ رَجاءُ

مُتَفَكِّكونَ فَما تَضُمُّ نُفوسَهُمْ ثِقَةٌ وَلا جَمَعَ القُلوبَ صَفاءُ

"Ey Peygamberim! Zayıf milletimin içinde bulunduğu sıkıntıyı görmek için sana sesleniyorum, çünkü bu tür durumlarda umut seninle doğar. Onlar ayrılmış durumdalar, ne özgüven nefislerini bir arada tutar, ne de sevgi kalplerini birleştirir."[9]

Şevkî şiirde, toplumsal değişim ve ilerleme arayışını ifade eden sembolik ifadeler kullanmıştır. İlk olarak, "Ey Peygamberim!" ifadesi sembolik bir hitap olarak kullanılmıştır. Bu ifade, peygamberin manevi otoritesine referans vererek, toplumsal değişimin yolunu gösterecek bir liderin çağrısını temsil eder.

Metinde kullanılan "sıkıntı" kavramı, toplumun içinde bulunduğu zorlukları, sıkıntıları ve krizleri ifade eder. Bu sembol, mevcut durumun toplumun dönüşüm ve iyileşme ihtiyacını vurgular. "Umut" ise geleceğe yönelik olumlu beklentileri temsil eder. Bu sembol, toplumun sıkıntılarını aşma potansiyeline ve değişim arayışına atıfta bulunur.

Metindeki "parçalanmışlık" sembolü, toplumun bölünmüşlüğünü ve ayrışmışlığını ifade eder. Bu sembol, toplumun birlik ve dayanışma içinde olmamasının olumsuz sonuçlarına işaret eder. "Güven" ve "sevgi" sembolleri ise toplumun birlikte çalışma, dayanışma ve ortak değerlere sahip olma gerekliliğini vurgular. Bu semboller, toplumun bütünleşmesi, sosyal bağların güçlenmesi ve ortak hedeflere odaklanması için önemli unsurları temsil eder.

Bu semantik analiz, metindeki sembollerin toplumsal değişim, birlik ve beraberlik arayışını yansıttığını belirtmektedir. Metin, reformist bir perspektifi benimseyerek toplumun dönüşümüne yönelik mesajlar verir ve toplumun daha iyi bir gelecek inşa etmek için birlikte çalışması gerektiğini vurgular.

Şevki, özellikle Mısır başta olmak üzere Arap dünyasında kadınların hakları ve özgürlüklerinin talep edildiği bir dönemde, kısmen de olsa, kadınlara eğitim imkânı sağlanması ve evlilikle ilgili sorunlarına dikkat çekmiş, onların yanında durmuş ve öğrenim görmelerinin gerekliliğini belirten bir şiirinde şu şekilde ifade etmiştir.

قم حي هذي النيرات

خُذ بِالكِتابِ وَبِالحَديثِ وَسيرَةِ السَلَفِ الثِقاتِ

هَذا رَسولُ اللهِ لَم يُنقِص حُقوقَ المُؤمِناتِ

[9] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/32.

العِلمُ كانَ شَريعَةً لِنِسائِهِ المُتَفَقِّهاتِ

رُضنَ التِجارَةَ وَالسِياسَةَ وَالشُؤونَ الأُخرَياتِ

“Kur’ân’ı, hadîsi ve güvenilir ilk Müslümanların hayatını örnek al.

İşte Allah (c.c.)’ın elçisi, mümin kadınların haklarından eksiltmemiştir.

Bilgi, onun din bilimleri kadınlarını için bir kanundu.

Ticaret, siyaset sahalarında ve ahiret işlerine çalıştılar.”[10]

Ahmed Şevkî, bu beyitlerde İslam'ın temel öğretilerine dayanan toplumsal değişimi ve dönüşümü sembolik ifadelerle anlatmaktadır. İlk olarak, "Kur'an", "hadis" ve "güvenilir ilk Müslümanlar (selef-i salihîn)" sembolleri, İslam'ın kutsal metinleri ve erken Müslümanların hayatlarına atıfta bulunur. Bu semboller, İslam'ın temel kaynaklarını örnek almanın önemini vurgular ve toplumsal değişimin bu kaynaklara dayanması gerektiğini ifade eder.

Metindeki "Allah'ın elçisi" sembolü, peygamberin liderlik ve rehberlik rolünü temsil eder. Bu sembol, toplumun İslam'ın prensiplerini takip etme ve İslami değerleri koruma sorumluluğunu vurgular. "Mümin kadınların hakları" sembolü, cinsiyet eşitliği ve kadın haklarının önemini ifade eder. Bu sembol, İslam'ın kadınların toplumsal ve hukuki haklarını koruduğunu vurgular ve toplumun kadınları destekleme ve güçlendirme ihtiyacını yansıtır.

Metindeki "bilgi" sembolü, İslam'ın bilgiye verdiği önemi ve İslam'ın ilim ve öğrenme teşvikini temsil eder. Bu sembol, toplumun bilgiye erişim hakkını ve bilgiye dayalı düşünce ve karar alma süreçlerini vurgular. "Ticaret" ve "siyaset" sembolleri, İslam'ın ekonomi ve siyaset alanlarında aktif katılımı teşvik ettiğini ifade eder. Bu semboller, İslam'ın toplumsal ve ekonomik adaleti, dürüst ticareti ve adil yönetimi teşvik etme hedefini yansıtır.

Metindeki "ahiret" sembolü, İslam'ın dünya hayatının yanı sıra ahiret hayatına da odaklandığını ve insanların bu bilinçle yaşaması gerektiğini ifade eder. Bu sembol, toplumun geçici dünya hayatının yanı sıra sonsuz ahiret hayatını gözetmesi gerektiğini vurgular.

Şiirdeki sembollerin İslam'ın öğretilerine dayanan toplumsal değişimi, cinsiyet eşitliğini, ilim ve öğrenmeyi teşvik etmeyi, adaletli ticaret ve yönetimi savunmayı, ve ahiret bilincini yansıttığını belirtmektedir. Şiir, İslam'ın prensiplerine dayalı bir toplumun inşa edilmesi gerektiği mesajını verirken aynı zamanda İslami değerleri koruyarak toplumsal dönüşümü hedefler.

Şevkî, tarihi olaylara işaret etmekten kaçınmadığı gibi, çağdaş hayatla ilişkilendirerek çeşitli yönleri ele almayı ihmal etmemiştir. Örneğin, vatan sevgisine (Hicaz'da iki güvercin) hayvanları aracılığıyla atıfta bulunurken, sömürgeciliğe (Yerli horoz ve hint horozu) gönderme yapmıştır. Ayrıca, kralların akıbetine (Nudir-ul-Hadim) ve zayıfların güçlülere karşı birlik olup zafer kazanmasına (Fil ve tavşan ümmeti) dikkat çekmiştir. Bu şekilde, Şevkî, tarihi olayları çağdaş hayatla ilişkilendirerek çeşitli yönleri ele almıştır.

عصفورتان في الحجاز

[10] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/87-89.

عُصفورَتانِ في الحِجازِ حَلَّتا عَلى فَنَن في خامِلٍ مِنَ الرِياضِ لا نَدٍ وَلا حَسَن
بَيناهُما تَنتَجِيانِ سَحَراً عَلى الغُصُن مَرَّ عَلى أَيكِهِما ريحٌ سَرى مِنَ اليَمَن[11]

Aynı zamanda bu tema, modern dönemde siyasî tutumlarından dolayı sürgüne gönderilen veya maruz kaldıkları işgallerden dolayı bağımsızlık mücadelesi veren şairlerin vatana olan sevgi ve özlemlerinin farklı bir ifadesi olarak da değerlendirilebilir. Mısır'da modern dönemde birçok şair işgalci devletlere veya otoriter rejime karşı tutumlarından dolayı sürgüne gönderilmiştir. Dolayısıyla modern dönemde vatan özlemi şiirleri en çok sürgünde olan şairler tarafından dile getirilmiştir.

وَ يا وطـنِي لَقيتُكَ بَعدَ يـأس كَأَني قَد لَقيتُ بِكَ الشَبابا
وَ لَو أَني دُعيتُ لَكُنتَ دينـي عَلَيهِ أُقابِلُ الحَتمَ المُجابا

"Ey Vatanım! Umutlarım tükendikten sonra sana kavuştum. Adeta gençliğimi sende yeniden bulmuş gibiyim.

Ben çağrıldığımda ölüme, sen olurdun dinim ve bu din etrafında canımı seve seve verirdim."[12]

Şair, "vatan" sembolü ile toplumsal kimlik ve bağlılık duygusunu ifade eder. Vatan, milli birlik ve beraberliğin sembolüdür. Şair, vatanı bir umut kaynağı olarak betimler ve vatanına kavuşmanın umutlarını yeniden canlandırdığını ifade etmektedir.

"Gençlik" sembolü, yeniden canlanma, taze bir başlangıç ve umut dolu bir gelecek anlamını taşır. Şair, vatanına kavuştuğunda gençliğini yeniden bulduğunu ifade eder. Bu sembol, vatan sevgisi ve vatanına olan bağlılığın bir ifadesidir.

"Ölüm" sembolü, fedakârlık, sadakat ve vatan için canını feda etme anlamını taşır. Şair, vatanı için ölmeye çağrıldığında vatanın dinine dönüşür ve vatan için canını seve seve vermekten bahseder. Bu sembol, vatan sevgisinin derinliğini ve fedakârlığı vurgular.

Ahmed Şevkî'nin vatan sevgisi, milli birlik, umut, gençlik, fedakârlık ve sadakat gibi kavramları temsil etmtekedir. Şair, vatanın değerini vurgulayarak, toplumu vatan sevgisi ve birlik bilinciyle hareket etmeye teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

SEYYİD KUTUB

Seyyid Kutub (1906-1966), çok yönlü bir kişilik olup birçok yeteneği bünyesinde barındırmıştır. O, şehit ve âlim, Müslüman bir düşünür, edebiyatçılar için ise bir şairdir. Hayatının farklı dönemlerinde farklı alanlara odaklanarak bu yeteneklerini ortaya koymuştur. Örneğin gençlik yıllarında şiir ve çocuk hikâyelerine yoğunlaşmış, kırklı yaşlarda edebiyat eleştirileriyle ilgilenmiştir. Elli yaşlarından itibaren ise sosyal ve siyasi konulara odaklanmış ve Müslüman bir düşünür olarak dünya Müslümanlarına önderlik etmiştir. Hatta sonradan hapse mahkûm edilmesi de bu düşünür kimliğinin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır.[13]

Edebî Kişiliği

Kutub'un şiir yeteneği öğrencilik yıllarında ortaya çıkmış ve bu onun hocalarının dikkatini çekmesine neden olmuştur. Gençlik yıllarında edebiyat ve şiir yarışmalarına katılmış, düşüncelerini ve makalelerini ülkenin önde gelen dergileri olan el-Ahrâm ve el-Katibu'l-

[11] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/120.
[12] Abdurrahman er-Rafi'î, *Şu'arau'l-Vataniyye fi Mısr* (Kahire: Daru'l-Me'arif, t.y.), 46.
[13] Hilal Görgün, "Seyyid Kutub", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

Mısrî'de yayımlamıştır. İnatçı bir şekilde fikirlerini savunmuş ve seçtiği kelimeler ve cümleler ilgi çekmiştir.

Edebiyat yolculuğuna şiirle başlayan Kutub, daha sonra diğer edebi türlerle ilgilenmiş ve hayatının son dönemlerinde İslam düşüncesi ve İslamî ilimler üzerine çalışmalar yapmıştır. Genç yaşlardan itibaren şiir yazmaya başlayan Kutub, kırk yaşına kadar birçok şiir kaleme almıştır. Kutub'un yayımlanan tek divanı eş-Şâṭıʾü'l-Mechûl'dür. Bu divanda yer alan ve zindanda yazıldığı bilinen Ahi Ente Hurrun şiiri, dünya genelinde tanınan ve birçok dile çevrilen önemli bir şiirdir. Şiir deneyiminin yanı sıra, Kutub şiir ve şairlik konularına dair düşüncelerini ve şiir felsefesini ele almıştır. Bu bağlamda Muhimmetu'ş-Şair fi'l-Hayat adlı kitabı kaleme almıştır. Bu bölümde Kutub'un divanı incelenerek şiirlerinin içerdiği sembolik ifadeler ele alınacaktır.

Şiirlerinde Kullandığı Belli Başlı Semboller

Özgürlük

هبلٌ ...هُبلْ رَمـزُ السَّخـــافَةِ وَ الدَّجَـل مِنْ بَعْد ما اندَثَرَتْ عَلى أَيْدِي الأُباة

عَادَتْ إِلَيْنا اليَـوْ مُ في ثَــوْ بِ الطُّغاةُ تَتَنَشَّقُ البُخُورَ تَحْرِقُهُ أَساطيرُ النِّـفاق

"Hübel... Hübel, iğrençlik ve ikiyüzlülüğün sembolü, Kahramanların elleri ile silindikten sonra

Bugün zulmün elbisesi ile geri geldi, Münafıkların efsaneleri ile yakılan tütsüyü içine çekerler."[14]

Seyyid Kutub'un bu şiirinde geçen "Hübel" putperest Araplar tarafından tapınılan bir putun adıdır. Söz konusu şiirde ise Hübel sembolik bir şekilde iğrençlik ve ikiyüzlülüğü temsil eden bir figür olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, şiirde Hübel, putperestlik ve putların sembolize ettiği yanlış inançları ve ahlaki çürümeyi temsil eder. Şiirde geçen "Kahramanların elleri ile silindikten sonra" ifadesiyle, bu sembolün bir dönem güçlü kişiler tarafından ortadan kaldırıldığı ancak bugün zulmün elbisesiyle geri döndüğü anlatılmaktadır.

Daha sonra şiirde "Münafıkların efsaneleri ile yakılan tütsüyü içine çekerler" ifadesi yer alır. Bu ifade, sembolün geri dönüşünü destekleyen ve ona inanan ikiyüzlü kişilerin, yani münafıkların sembolün etrafında hikayeler uydurduğunu ve onu desteklediğini göstermektedir. "Tütsü" sembolik olarak kutsallığı ve dini ritüelleri çağrıştırabilir. Dolayısıyla, münafıklar, Hübel sembolünü kutsallıkla birleştirerek toplumu etkilemeye ve yanıltmaya çalışırlar.

Seyyid Kutub'un bu şiiri, İslamcı düşünce ve toplum eleştirisi bağlamında değerlendirilebilir. Şiirde Hübel, İslam düşmanı bir figür olarak temsil edilirken, münafıklar ise İslam'ın özünden saparak toplumu yanıltan ve zulme ortak olan kişileri temsil eder. Şiirdeki reformist mesaj ise, toplumun bu iğrençlikleri ve ikiyüzlülükleri reddederek gerçek İslam değerlerine dönmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Seyyid Kutub'un düşünceleri ve şiirleri, İslamcı hareketler ve düşünce okulları içinde önemli bir yere sahiptir ve İslamcı ideolojilere dair anlayışları yansıtmaktadır.

Vatan Sevgisi

ما ذلك العـُرض ّالشـــرِيف يُـثْـلَـم؟ ويِسيل ـمِنْ حَنقٍ- حوالـىْه الـدَّ م؟

ومن الذي سـَام النُفـوسَ مهانةَ يَأْبَى ويَأنفها الذلول الأعـْجَـمُ

[14] Seyyid Kutub, *Divân-ı Seyyid Kutub* (Kahire: Daru'l-Vefa ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1989), 289.

"Bu şerefli namus kirletilebilir mi? Öfkelerinin etrafında kan akıtılırken

Bu insanlara rezilce kirleten kimdir? Zavallı bir yabancı bile kabul etmeyip boyun eğmeyecektir."[15]

Şiirde, "şerefli namus" sembolik olarak temsil edilen bir değerdir. Şiirde, şerefli namusun "kirletilebilir" olduğu ifade edilirken, bunun etrafında öfke ve kan akıtıldığı belirtilir. Bu sembolik ifade, toplumda itibarlı, değerli ve onurlu kabul edilen değerlerin, bazı insanlar veya olaylar tarafından aşağılanıp kirletilebileceğini ifade etmektedir.

Ayrıca, şiirde geçen "rezilce kirleten kimdir?" ifadesi, şerefli namusun kirletilmesine neden olan kişilerin eleştirisi olarak görülebilir. Bu kişiler, şerefli namusu zedelerken aynı zamanda toplumun değerlerine de saldırmaktadır. Şiirde bahsedilen kişilerin "zavallı bir yabancı bile kabul etmeyip boyun eğmeyecektir" şeklinde tanımlanması, namus ve onurun korunması için direnç gösterme çağrısı yapmaktadır.

Sembolik olarak, bu şiir toplumun değerlerinin ve onurunun korunması gerektiğini vurgulamakta ve değerlerin kirletilmesine karşı direnç gösterme çağrısı yapmaktadır. Aynı zamanda, şiirde kullanılan semboller, toplumun ahlaki değerlerine olan bağlılığın önemini vurgulamaktadır

Değişim ve Bağımsızlık

تبغون َ الاسْتِقْلاَ لَ؟ تلْك طَرِ يقُهُ ! وَ لَقَد ْ أخَذْتُم ْ بِالطَّرِيقِ فـَيَمِمُوا

وَهُوَ الجِهَادُ حَمِيَّةٌ جشَّامَةُ مَا إن ْ تَخَافُ مِن َ الرَّدَى أوْ تُحْجِم

Bağımsızlık mı istiyorsunuz? Tek yol da bu işte doğru yoldasınız devam edin.

Bu savaş çok zor ve amansızdır, ne ölmekten korkulur ne de vaz geçilir.[16]

Şiirde, bağımsızlık sembolik olarak temsil edilen bir değerdir. Şiirde bağımsızlık isteği desteklenirken, "doğru yolda olduğunuz" ifadesiyle bu hedefe olan inancın vurgulandığı söylenmektedir. Bağımsızlık, bir toplumun özgür olma, kendi kaderini belirleme ve dış etkilerden bağımsızlık arzusunu ifade eder.

Şiirde bahsedilen savaş ise bağımsızlık için verilen mücadeleyi temsil eder. "Bu savaş çok zor ve amansızdır" ifadesi, bağımsızlık mücadelesinin zorluklarla dolu olduğunu vurgularken, "ne ölmekten korkulur ne de vazgeçilir" ifadesi ise bu mücadelede cesaretin ve kararlılığın önemini yansıtır. Bu sembolik ifadeler, bağımsızlık için verilen mücadeledeki fedakarlık, cesaret ve kararlılığı temsil etmektedir.

Şiirdeki sembolik anlatımlar, bağımsızlık mücadelesinin zorluğunu ve kararlılığın önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, bağımsızlık arzusunun insanların özgürlük ve kendi iradeleri üzerinde kontrol sahibi olma ihtiyacını ifade ettiği söylenebilir.

[15] Kutub, *Divân-ı Seyyid Kutub*, 281.
[16] Kutub, *Divân-ı Seyyid Kutub*, 277.

الشـرقُ يَا لِلشَّرْقِ تـلْكَ دِماؤُهُ والغَرَبُ يَا لِلْغَرْبِ يَضِريه الدّم

الشرق وَيْحَ الشَّرْقِ كَيفَ تَقَحَّمُوا حُرَمَاتِهِ الكُبْرَى وكَيْفَ تَهَجَّمُوا ؟

“Ah zavallı Doğu, bu onun kanları ve kan akıtmaya alışmış ey Batı!

Zavallı Doğu, şerefini ve kutsallarını nasıl çiğnediler ve saldırdılar.”[17]

Şiirde, "Doğu" ve "Batı" sembolik olarak temsil edilen iki farklı bölge veya kültürdür. "Zavallı Doğu" ifadesiyle Doğu'nun acınası bir durumda olduğu ve şeref ve kutsallarının çiğnendiği ifade edilirken, "ey Batı" ifadesiyle de Batı'nın bu durumda sorumluluk taşıdığı vurgulanmaktadır.

Şiirde "kan akıtmaya alışmış" ifadesi, Batı'nın şiddet ve saldırganlık eğilimini temsil etmektedir. Bu ifadeyle Batı'nın, Doğu'ya karşı saldırgan bir tutum sergilediği ve bunun bir alışkanlık haline geldiği ima edilmektedir. Doğu'nun "şerefini ve kutsallarını nasıl çiğnedikleri ve saldırdıkları" ifadeleri ise Doğu'nun Batı'nın saldırılarına maruz kaldığı ve değerlerinin yok sayıldığı anlamına gelmektedir.

Sembolik olarak, şiirdeki ifadeler Doğu ve Batı arasındaki güç dengesi, emperyalizm, kültürel istila veya sömürgecilik gibi konuları yansıtmaktadır. Şiir, Doğu'nun zayıf durumunu ve Batı'nın saldırganlığını eleştirirken, Doğu'nun değerlerine ve kimliğine sahip çıkması gerektiğini vurgulamaktadır.

İslam ve Müslümanlar

شَبَابَ النِّيلِ مَاذَا؟وَ يْـحَـكم! أَفَأنْتُم حَيْثُ يـحـيـيكم دُعـاء؟

يَا شَبَاباً نـكب النِّيلُ بـهِ في الأمَانِي وَالتَّعِلاَّ تِ الوِضاءْ

“Ey Nil gençliği! Yazıklar olsun size, duanın size fayda sağlamayacak biliyor musunuz?

Nil’in nice umutlarda, ışıltılı hayallerde yitirdiği ey gençlik!”[18]

Şiirde, "Nil gençliği" sembolik olarak temsil edilen bir gençlik grubunu ifade etmektedir. "Ey Nil gençliği" ifadesiyle bu gençlik grubuna hitap edilmekte ve onlara eleştirel bir seslenişte bulunulmaktadır.

Şiirdeki "Yazıklar olsun size" ifadesi, gençliğin bir yanlışa düştüğü, beklenen ya da umut edilen davranışları gerçekleştiremediği veya toplumun değerlerine uymadığı anlamında bir eleştiriyi ifade eder. "Duanın size fayda sağlamayacak" ifadesiyle ise gençliğin umutlarının, dualarının veya beklentilerinin gerçekleşmeyeceği, çabalarının boşa gideceği vurgulanmaktadır.

Şiirde geçen "Nil'in nice umutlarda, ışıltılı hayallerde yitirdiği" ifadesi, gençliğin umutlarının ve hayallerinin, zamanla kaybedildiğini ve gerçekleşmediğini ifade etmektedir. Bu sembolik ifade, gençliğin hayal kırıklıkları ve toplumun beklentileriyle başa çıkma mücadelesini yansıtmaktadır.

[17] Kutub, *Divân-ı Seyyid Kutub*, 279.
[18] Kutub, *Divân-ı Seyyid Kutub*, 262-263.

Sembolik olarak, verilen şiirde gençlik, umutlar, beklentiler ve hayal kırıklıkları üzerine bir eleştiri yapılırken, aynı zamanda toplumsal ve bireysel değerlerin sorgulanması ve gerçekleşmeyen umutlara dikkat çekilir.

Sonsuzluk Özlemi

أ في كُلِّ لُقْيا شُعورٌ جَدِيدٌ؟ وَ في كُلِّ قُرْبٍ ظِماءٌ شَـــديد

وَ في كُلِّ يَـوْمٍ أَرَى عـالَماً مِن الحُبِّ يَـــنْـسُبُنا لِلْخُلود

"Her karşılaşmada ayrı bir duygu mu? Her yaklaşmada daha çok özlem

Her gün sevgiden başka bir dünya görüyorum, bizi sonsuzluğa bağlayan."[19]

Şiirde, karşılaşmaların ve yaklaşmaların sembolik olarak farklı duyguları ifade ettiği ve sevgiye duyulan özlemi vurgulandığı anlaşılıyor.

"Her karşılaşmada ayrı bir duygu mu?" ifadesiyle, her karşılaşmanın kendine özgü bir duyguyu beraberinde getirdiği ve bu duyguların farklılık gösterdiği ifade ediliyor. Bu sembolik ifade, insan ilişkilerindeki her karşılaşmanın benzersiz ve özel bir deneyim olduğunu vurgulamaktadır.

"Her yaklaşmada daha çok özlem" ifadesi ise, her yakınlaşmanın sevgiye duyulan özlemi artırdığını ifade ediyor. Yakınlaşmaların, insanların sevgi ve bağlantı ihtiyacını karşılamada önemli bir rol oynadığına işaret ediyor. Bu sembolik ifade, insanların birbirlerine olan özlem ve ihtiyacının sürekli olarak büyüdüğünü anlatıyor.

"Her gün sevgiden başka bir dünya görüyorum, bizi sonsuzluğa bağlayan" ifadesi ise sevginin insanları başka bir dünyaya taşıyan, evrensel bir bağlantı olduğunu ifade ediyor. Sevgi, insanları sınırları aşan bir boyuta taşıyarak sonsuzluğa bağlıyor. Bu sembolik ifade, sevginin gücünü ve insanların sevgi arayışını vurgulamaktadır.

Seyyid Kutub, Kur'an ve sünnete dayanarak doğrudan çözümler üretme çabasıyla, Müslüman toplumun sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve ahlaki sorunlarına odaklanan birçok Müslüman düşünür ve yazar gibi önemli bir rol oynamıştır. Eserlerinde ve şiirlerinde özgürlük, vatan sevgisi ve İslam toplumlarının birliği gibi konulara ek olarak, İslam'ın doğru bir şekilde gelecek nesillere aktarılması, Müslüman kimliğin geliştirilmesi ve hurafelerden arınmış bir düşünce yapısının benimsenmesi gibi konulara da değinmiştir. Bu yönüyle de Seyyid Kutub, İslam düşünce eserleri yanı sıra şiirleriyle de dikkat çeken bir isimdir.

1. ALLÂL EL-FÂSÎ

Faslı büyük İslam reformisti Allal el-Fâsî'nin şiirleri, 20. yüzyılda Fas ve İslam dünyasındaki sosyal, kültürel ve düşünsel değişimlerin belgelenmesinde en önemli edebi kaynaklardan biri olarak kabul edilir. el-Fâsî'nin şiirleri, çağdaş İslam düşüncesine reformcu bir bakış açısıyla yaklaşır ve çoklu semboller ve anlamlar içerir, sosyal, siyasal ve kültürel mesajlar taşır.[20]

Allal el-Fâsî (1910-1974), Faslı bir şair ve siyasetçi olup, 20. yüzyıldaki Fas milli hareketi ve İslami reform hareketinde önemli bir figürdür. Fes şehrinde doğan el-Fâsî, Fransız okullarında eğitim gördü. 17 yaşında milli bağımsızlık hareketine katılarak çeşitli gazete ve dergilerde

[19] Kutub, *Divân-ı Seyyid Kutub*, 174.
[20] Muhammed Edib es-Selâvî, *el-Ahzâbü's-Siyasiyyetü'l-Mağribiyyetü* (Rabat: Matabi' Rabat Net, 2015), 28-29.

gazeteci olarak çalıştı.[21] Yetenekli bir şair ve geniş bir entelektüel olan el-Fâsî ve Fas'taki İslami reformun öncülerinden biri olarak kabul edilmiştir. İslam'ın ilerleme, modernite ve demokrasiyle uyumlu olabileceğine inanan el-Fâsî'nin düşünceleri çeşitli dini ve kültürel sembollere ve anlamlara yansımıştır.[22]

el-Fâsî, İslami reform ruhunu taşıyan ve özgürleşme, toplumsal ve kültürel değişimlere inanan eserler yayımladı. Şiiri, güzel retorik ifadeler, karmaşık dil yapısı, zengin imgeler ve çoklu anlamlarla dikkat çekmektedir. Siyasette, el-Fâsî, gazetecilik, yayıncılık ve siyasi çalışmaları aracılığıyla reformcu, milliyetçi ve demokratik fikirlerini yaymak için çalıştı. Fas milli bağımsızlık hareketinin önde gelen figürlerinden biri olarak kabul edildi. 1944 yılında kurulan Fas'ın bağımsızlığı için kurulan Ulusal Konsey'in üyesi oldu.[23]

Bağımsızlık sonrasında el-Fâsî, Fas hükümetine atanarak 1961 yılında Kültür ve İslami Rehberlik Bakanı olarak görevlendirildi. 1965 ile 1970 yılları arasını af yasası gereği hapiste geçirdi. el-Fâsî, 1974 yılında Fas'ta kültür ve siyaset alanında önemli katkılarda bulunmuş bir hayatın ardından vefat etti. Edebi ve siyasi kariyeri, Arap dünyasında örnek alınacak bir önder olarak kabul edilen el-Fâsî, İslami reform hareketi ile çağdaş Arap edebiyatında belirgin bir iz bırakmıştır.

Edebi kişiliği

Allal el-Fâsî'nin edebi kariyeri 1950'lerde başlamış olup, siyasi ve sosyal duruşunu yansıtan şiirler yazmaktadır. Şiirleri, kendine ve Arap-İslam mirasına dair arayışlarla öne çıkar ve şiiri, entelektüel ve sosyal duruşunu ifade etmenin bir aracı olarak görmektedir.

el-Fâsî, Arap edebiyatındaki değişime önemli katkıları olan bir figür olarak öne çıkmıştır. Geleneksel şiir tarzını aşarak sembolizm, benzetme ve mecaz gibi yeni ve gelişmiş ifade yöntemlerini kullanmıştır. Bu da onun Arap dünyasındaki sembolizm şairlerinden önde gelenlerinden biri olmasına katkı sağlamıştır.

el-Fâsî'nin edebi kariyeri, kültürel ve entelektüel hareketlerle açık bir şekilde etkileşim içinde olmuştur. Avrupa ve dünya çapındaki kültürel ve entelektüel gelişmeleri yakından takip etmiş ve bunları Fas gerçekliğine çevirme ve uygulama çabasında olmuştur.

1970 yılında vefat etmiş olmasına rağmen Allal el-Fâsî'nin edebi mirası ve katkıları Arap ve İslam dünyasındaki kültürel sahnede hala önemini korumaktadır. O, modern Fas şiir geleneğinin önde gelen şairlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Şiirlerindeki sembolizm ve imgeler, okuyucuya derin düşünceler ve duygular iletmek için kullanılır. el-Fâsî'nin şiirleri, ilahî aşk, bağımsızlık, doğa, din, milliyetçilik ve özgürlük gibi çeşitli konuları ele almaktadır.[24]

el-Fâsî'nin edebi katkıları, Arap edebiyatının evriminde ve Arap şiirinin modernleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Onun eserleri, çağdaş şiirin ve edebiyatın sınırlarını zorlayan yenilikçi bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Allal el-Fâsî, Fas ve Arap edebiyatında önemli bir figür olarak kabul edilen bir şair ve yazardır. Eserleri, İslami değerlerin ve evrensel düşüncelerin ifadesiyle birlikte Fas toplumunun çağdaş

[21] Muahmmed Darif, *el-İslâmü's-Siyâsiyyü fi'l-Mağrib* (Rabat: Matbaatü'l-Mearifü'l-Cedide, 1992), 15-17.
[22] Mustafa L. Bilge, "Allâl el-Fâsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).
[23] Ahmed el-Musûlî, *Mevsûatü'l-Hareketü'l-İslâmiyyeti fi'l-Vatani'l-Arabî* (Londra: Merkezü'd-Dirâseti'l-Vahdeti'l-Arabbiyyeti, 1999), 211.
[24] el-Musûlî, *Mevsûatü'l-Hareketü'l-İslâmiyyeti fi'l-Vatani'l-Arabî*, 249.

sorunlarına da ışık tutmaktadır. Edebi mirası, onun ölümünden sonra dahi etkisini sürdürmekte ve Arap dünyasındaki kültürel sahnede anılmaya devam etmektedir.[25]

el-Fâsî şiirlerinde İslami reform fikrine odaklanmaktadır. İslam'ı temel prensiplere bağlı kalarak modern çağa uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Şiirlerinde değişim ve yenilenme gerekliliğini vurgulayan el-Fâsî, İslam toplumunda özgürlük ve adaletin önemine vurgu yapar.[26]

el-Fâsî'nin İslami reform fikrini ifade eden en ünlü şiirlerinden biri "Hürriyet" şiiridir. Bu şiir, insan hayatındaki özgürlüğün önemini ifade etmektedir. O, özgürlük sembolünü, insanların sosyal ve kültürel kısıtlamalardan özgürleştirilmesini simgelemek için kullanmıştır.

Şiirlerinde Kullandığı Belli Başlı Semboller

Hürriyet ve Özgürlük

الْحُرِّيَّةُ حَقٌّ لِلْجَمِيعِ السَّعَيــدٌ، لَا يَجِبُ أَنْ يَسْتَبِيحَهَا أَحَدٌ،
كُلُّ الْبَشَرِ يَحقُّ لَهُمْ الْعِيَشُ بِكِرَامَةٍ، وَأَنْ يَعِيشُوا فِي ظِلَّ الْعَدْلِ وَالْحَقُّ

“Özgürlük, herkesin hakkıdır, mutluluk; kimse onu ihlal etmemeli.

Onurlu bir şekilde yaşama hakkına sahip insanlık, hak ve adalet gölgesinde yaşamalı.”[27]

"الحرية" Özgürlük: Şiirin temel teması olan özgürlük, insanların haklarına ve onuruna sahip olma hakkını temsil etmektedir. Ona göre özgürlük, insanların kısıtlamalardan, baskılardan ve zulümlerden kurtularak, insan onuruna yakışan bir hayat arzusunu ifade eder.

"أن يستبيحها أحد" İhlal Edilmemesi Gereken Bir Hak: Bu ifade, özgürlüğün herhangi bir kişi tarafından ihlal edilmemesi gerektiğini vurgular. Özgürlüğün, her bireyin yaratılıştan sahip olduğu bir hakkı olduğu ve başkaları tarafından gasp edilmemesi gerektiği vurgulanır.

"العيش بكرامة" - Onurlu Bir Hayat: Bu ifade, insanların onurlu bir şekilde yaşama hakkını temsil eder. Bu sembolik ifadeyle herkesin saygı görmesi, haklarının korunması ve insanca bir yaşam sürmesi gerektiği vurgulanır.

"العدل والحق" Adalet ve Hak: Bu ifade ile adaletin ve doğruluğun önemini vurgular. İnsanların özgür bir şekilde yaşayabilmeleri için adil bir toplum düzeninin olması gerektiği, herkesin haklarına saygı duyulması ve haksızlıkların önlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Şiirdeki sembolik kavramlar, insanların özgürlüklerine ve haklarına sahip olma arzusunu yansıtır. Özgürlük, her insanın doğuştan sahip olduğu bir hak olarak görülür ve başkaları tarafından ihlal edilmemesi gerektiği vurgulanır. Onurlu bir hayat sürme hakkı, insanların saygı görmesi ve haklarının korunması gerektiği anlamını taşır. Adalet ve doğruluk, toplumda adil bir düzenin olması ve herkesin haklarına saygı duyulması gerektiğini ifade eder. el-Fâsî’ye göre bu sembolik kavramlar, insan hakları ve adil bir toplum düzeninin değerlerini yüceltmektedir.

[25] Abdülhamid el-Merînîsî, , *el-Hareketü’l-Vataniyyetü min Hilâli Şahsiyyeti Üstaz Allâl el-Fâsî* (Rabat: el-Matbaatü’r-Risâle, 1978), 58-60.
[26] el-Merînîsî, , *el-Hareketü’l-Vataniyyetü min Hilâli Şahsiyyeti Üstaz Allâl el-Fâsî*, 48.
[27] Allâl el-Fâsî, *Dîvânü Allâl el-Fâsî* (Rabat: Menşârâtü Allâl el-Fâsî, 2017), 458.

Vatan ve Zafer

سيروا إلى المجد إنّ المجد ينتظر واهرقوا الدّم في الأوطان تنتصروا
موتوا لتحيوا فما في العيش فائدة لمن ظلّ بالاستعباد يحتقر

"Gelin, şan için ilerleyin, şan sizi bekler, Vatanlara kan dökün, zafer elde edin.

Ölün ki yaşayın, çünkü hayatta değer yok, Kölelikle yaşayanlar için aşağılık kalır."[28]

el-Fâsî "Vatan" kasidesinde kullandığı sembolik ifadeler, özgürlük, vatanseverlik, fedakarlık ve mücadele gibi temaları yüceltirken insanların özgür ve onurlu bir yaşam için cesaret ve kararlılık göstermelerini teşvik etmektedir. Kasidede geçen sembolleri şu şekilde anlayabiliriz:

"سيروا إلى المجد إنّ المجد ينتظر" (Gelin, şana doğru ilerleyin çünkü şan sizi bekliyor): Bu ifade, bir amaç uğruna ilerlemenin önemini vurgular. "Şan", başarı, itibar ve onur anlamında kullanılır. İlerleme ve hedefe yönelme gerekliliğini sembolize eder.

"واهرقوا الدّم في الأوطان تنتصروا" (Vatanlara kan dökün, zafer elde edin): Bu ifade, vatanseverlik ve ulusal bağlılık temasını taşır. "Kan" sembolik olarak fedakarlık, mücadele ve vatanseverlik anlamında kullanılır. Vatan için verilen mücadelelerin sonunda zafer ve başarı elde edileceğini ifade etmektedir.

"موتوا لتحيوا فما في العيش فائدة" (Ölün ki yaşayın, çünkü hayatta değer yok): Bu ifade, bireysel özveri ve fedakarlık anlamını taşır. Ölümün, anlam ve değer katmak için hayatta bir amacı olan bir yaşamı sembolize ettiği düşünülür. Bireysel çıkarlar yerine daha büyük bir amaç için özveri gösterme gerekliliğini vurgulamaktadır.

"لمن ظلّ بالاستعباد يحتقر" (Kölelikle yaşayanlar için aşağılık kalır): Bu ifade, özgürlük ve insan onuru temasını taşır. "Kölelik" sembolik olarak zulüm, baskı ve bağımlılık anlamında kullanılır. Özgür olmanın, insanın onurunu korumasının ve kendini aşağılık hissetmeden yaşamanın önemini belirtmektedir.

Mücadele ve Dayanışma

لقد عاد مدّ الاستعمار يدرعنا ونحن في غفلة منه وتهوين
كنّا على فطرة الشّعب الموحّد لا نخشى الجهارة في دنيا ولا دين
كان التّضامن من أسمى ما نردّده ما بين مسلم إفريقيا إلى الصّين
إن مسّ واحدنا في الهند تلحظنا كثائر واحد في الحقّ مغبون

"Aşılmış bir sömürge dönemi geri döndü,
Biz farkında bile değilken, küçümsediğimiz bir uykuda.
Birleşik halkın doğal düşüncesindeydik,

[28] el-Fâsî, *Dîvânü Allâl el-Fâsî*, c. 2, s. 301-302.

Dünyada da din de korku bilmezcesine.
Dayanışma en yüce değerlerimizden biriydi,
Müslümandan Afrikalıya, Çin'e kadar.
Hindistan'da birimiz incinirse, Haklı olan birçok insan kaybedilir."[29]

Şiir, reform ve değişim ihtiyacını sembolik olarak yansıtmaktadır. "مدّ الاستعمار" ifadesi, geçmişte yaşanan sömürgecilik dönemine atıfta bulunurken, bu durumu günümüzdeki değişim gerekliliğine vurgu yapmak için kullanılır. Şair, insanların bu değişim ihtiyacının farkında olmadığını ve küçümsediğini ifade ederek reforma yönelik bir çağrıda bulunmaktadır.
"غفلة" kelimesi, insanların değişim ihtiyacını göz ardı ettiği ve umursamadığı anlamına gelir.
"تهوين" kelimesi ise değişimi önemsememe veya hafife alma durumunu sembolize eder.
Şair, toplumun birlik ve dayanışma içinde olması gerektiğini vurgulamak için " فطرة الشّعب الموحّد" ifadesini kullanır. Bu, toplumun ortak değerler etrafında bir araya gelerek reform sürecine destek olması gerektiğini ifade eder.
"الجهارة في دنيا ولا دين" ifadesi, reformun cesurca ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini sembolize eder. Şair, bu reformist adımların ne dünyevi ne de dini engellerle karşılaşması gerektiğini ifade eder.
"التّضامن" "dayanışma" kavramı, reform sürecinde toplumun birbirine destek olmasını ve birlikte hareket etmesini sembolize eder. Bu, farklı grupların bir araya gelerek değişim için ortak çözümler üretmesi ve güçlü bir toplumsal yapı oluşturması anlamına gelir.
"مسّ واحدنا في الهند تلحظنا" ifadesi ise, bireysel bir hareketin reform sürecinde geniş bir etkiye sahip olabileceğini sembolize eder. Şair, her bireyin reform sürecinde aktif rol alması gerektiğini vurgulayarak toplumsal değişimin küçük adımlarla başlayabileceğini ifade eder.
Bu sembolik ifadeler, reform ihtiyacını vurgulayarak toplumun değişim için birlikte çalışması ve dönüşüm sürecine katkıda bulunması gerektiğini yansıtır. Şair, insanların değişime açık olmalarını ve toplumsal reformları desteklemelerini teşvik etmektedir.

Kadın ve Onur

Şairin içindeki milli duygu ve vicdanının yanı sıra, Filistin'in trajik yarasının 20. yüzyılın 30'lu yıllarında yaygınlaştığı ve Arap kızlarının Marakeşli kızlar için istediği özgürlük, gurur, onur ve eşitliği istediği gerçeği göz önüne alındığında, 1933'te Filistinli kadınların protesto ettiği, Siyonist sömürgeci planlardan kaynaklanan büyük Filistin felaketine (Nakba) karşı çıktığı anlaşılıyor. Şair, kadınların mücadelelerle dolu eylemler yapabileceğine, hatta tarih ve toplum içinde büyük işler başarabileceğine dair tam bir güven duymaktadır. el-Fâsî bu kasidede erkek egemen düşüncenin olumsuz, önyargılı ve kibirli fikirlerine karşı bir başkaldırıyı da ifade etmektedir.

إيه فتاة العرب في كلّ المواطن والبلاد
مُدِّي يديك وانقذينا من مهاوي الازدراد
ولتشعرينا بالكرامة في النّفوس والاعتداد

"Evet, Arap kızı, tüm vatandaşlarda ve ülkelerde, ellerini uzat ve beni aşağılayan tehlikelerden kurtar. Ve ruhumuzu ve değerimizi hissettir, inancı ve saygıyı."[30]

[29] el-Fâsî, *Dîvânü Allâl el-Fâsî*, c. 2, s. 85-86.
[30] el-Fâsî, *Dîvânü Allâl el-Fâsî*, c. 1, s. 129.

Şiirdeki reformist öğeler, toplumsal değişim ve eşitlik taleplerini yansıtmaktadır. Şair, Filistinli kadınların protestolarını destekleyerek, kadınların özgürlük, onur ve eşitlik isteğine vurgu yapar.

Şiirde geçen "إيه فتاة العرب في كلّ المواطن والبلاد" ifadesi, Arap kızlarının tüm vatandaşlık haklarına ve ülkelerde eşitlik taleplerine atıfta bulunur. Bu ifade, toplumda cinsiyet eşitliğini sağlama amacını taşır.

Şairin "مُدِّي يديك وانقذينا من مهاوي الازدراد" ifadesi, toplumun kötü alışkanlıklarından ve ayrımcılık içeren düşüncelerden kurtulma çağrısı yapar. Şair, bu çağrıyla toplumsal dönüşümü teşvik eder ve eşitlikçi bir toplumun inşası için kadınların rolüne vurgu yapmaktadır.

"ولتشعرينا بالكراة في النفوس والاعتداد" ifadesi, insanların içsel düşünce ve inançlarında ayrımcılığa karşı hassasiyet geliştirmesini ve eşitlikçi değerlere dayanan bir toplum oluşturulmasını isteyen bir çağrıdır. Şair, toplumun olumsuz önyargılardan kurtulması ve karşılıklı saygı ve anlayışa dayalı bir toplumun inşası için reformu teşvik eder.

el-Fâsî reformist öğeler kullanarak, toplumsal değişimin gerekliliğini vurgulayarak kadınların eşitlik, özgürlük ve onur taleplerine destek verir. Aynı zamanda ayrımcılıkla mücadele için toplumsal reformun önemini vurgular.

SONUÇ

Bu çalışma Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allâl el-Fâsî gibi son dönem İslamcı Arap şairlerinin eserlerini inceleyerek inanç, dil ve toplumsal dönüşüm kavramlarının etkileşimini derinlemesine anlama amacını taşımaktadır. İslam düşüncesinin daha derin bir anlayışına ve İslam toplumlarında gerçekleşen dönüşümlerin anlamlandırılmasına katkı sağlamak adına bu şairlerin eserleri önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu şairler, İslam inancının toplum üzerindeki etkisine vurgu yaparak, inanç ve toplumsal dönüşüm arasında güçlü bir ilişki olduğunu savunmuşlardır. İnanç, bireylerin düşünce ve davranışlarını yönlendirirken aynı zamanda toplumun da olumlu yönde değişmesine katkı sağlayabilir. Adalet, eşitlik ve insan onuru gibi temel değerlerin İslam'ın öğretilerine dayanarak toplumsal dönüşümün temelini oluşturması gerektiğini vurgulamışlardır.

Ayrıca, dilin inanç ve toplumsal dönüşüm üzerindeki gücüne de dikkat çekilmiştir. Dil, düşüncelerin ifade edilmesi ve toplumları etkileme konusunda önemli bir araçtır. Bu şairler, Arapça dilini ustalıkla kullanarak İslam'ın evrensel mesajını iletmekte ve dilin sadece iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda kültürel ve dini mirasın da taşıyıcısı olduğunu savunmaktadır.

Sonuç olarak, Ahmed Şevki, Seyyid Kutub ve Allâl el-Fâsî gibi son dönem İslamcı Arap şairlerinin eserleri, inanç, dil ve toplumsal dönüşüm arasındaki etkileşimi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu şairler, İslam toplumlarında adalet, eşitlik ve insan onurunu vurgulayarak toplumsal dönüşümü teşvik etmişlerdir. İnanç ve dilin gücünü kullanarak, bireylerin farkındalığını artırmayı hedeflemişler ve toplumların evrensel değerlere dayalı bir yapıya dönüşmesini teşvik etmişlerdir.

KAYNAKÇA

Bilge, Mustafa L. “Allâl el-Fâsî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/504. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Darif, Muahmmed. *el-İslâmü's-Siyâsiyyü fi'l-Mağrib*. Rabat: Matbaatü'l-Mearifü'l-Cedide, 1992.
Dayf, Şevki. *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-mu'asır fi Mısr*. Kahire: Kahire: Daru'l-Me'ârif, 1992.
Desûkî, 'Umar ed-. *Fi'l-Edebi'l-Hadis*. I-II Cilt. Dâru'l-Fikr, 8.b., 1973.
Fâsî, Allâl el-. *Dîvânü Allâl el-Fâsî*. Rabat: Menşârâtü Allâl el-Fâsî, 2017.
Görgün, Hilal. "Seyyid Kutub". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/64-68. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
î, Abdurrahman er-Rafi'. *Şu'arau'l-Vataniyye fi Mısr*. Kahire: Daru'l-Me'arif, t.y.
Kutub, Seyyid. *Divân-ı Seyyid Kutub*. Kahire: Daru'l-Vefa ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1989.
Merînîsî, Abdülhamid el-. , *el-Hareketü'l-Vataniyyetü min Hilâli Şahsiyyeti Üstaz Allâl el-Fâsî*. Rabat: el-Matbaatü'r-Risâle, 1978.
Musûlî, Ahmed el-. *Mevsûatü'l-Hareketü'l-İslâmiyyeti fi'l-Vatani'l-Arabî*. Londra: Merkezü'd-Dirâseti'l-Vahdeti'l-Arabbiyyeti, 1999.
Selâvî, Muhammed Edib es-. *el-Ahzâbü's-Siyasiyyetü'l-Mağribiyyetü*. Rabat: Matabi' Rabat Net, 2015.
Şeşen, Ramazan. "Ahmed Şevkī". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/136-138. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
Şeşen, Ramazan. "Ahmed Şevkī". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/136-138. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
Şevkî, Ahmed. *eş-Şevkiyyât*. Kahire: Kalimat Arabia, 2011.

TE'VÎLÂT'ÜL KURÂN'DA CAHİLİYE DÖNEMİ PUTPERESTLİĞİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Büşra Nur EDEMEN
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, -0009-0006-7079-5170

ÖZET

Cahiliye Dönemi Kur'an-ı Kerim'in nüzulünden önce yaşanmış olan zaman dilimini kapsamaktadır. Bu kavram İslamiyet'ten sonra kullanılmaya başlanmıştır. Cahiliye Dönemi isminin kullanılmasıyla iki dönemin birbirinden ayırt edilmesi amaçlanmıştır. Burada yer alan Cahiliye terimi, Arapların medeniyet bakımından çağdaşlarına göre daha geride kalmaları olabileceği gibi müfessirlerin ve tarihçilerin büyük bir kısmına göre Arapların ahlaki çöküntü içinde olmaları ve putlara tapmaları sebebiyle kullanılmıştır.

Bu dönemde Mekke yarımadasında çeşitli din ve inanışlar yer almıştır. Bunların arasından en çok kabul edilen inanış putperestlik olmuştur. Cahiliye dönemi arapları için putperestlik atalarının dini olması sebebiyle önemlidir. Putlara inanmalarının, şefaat beklentisi, kötülüklerden korunma, Allah'a daha yakın konumda bulunma, dünyadaki işleri için yardım talebi gibi çeşitli sebepleri vardır. Bu çalışmada Cahiliye döneminde yaygın olan putperestlik inancı hem İslam Tarihi kaynaklarından hem de Tefsirlerden hareketle araştırılacak, bulunan sonuçlar içerisinde İmam Maturidi'nin görüşleri daha kapsamlı olarak değerlendirilecektir. Çalışma Kur'an-ı Kerim'de yer alan şirk, müşrik, putperestlik, cahiliye gibi kavramların yer aldığı ayetlerin anlaşılması için önemli bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca putperestliğin tarihte yaşanıp biten bir inanış olmadığı, şekil değiştirerek günümüzde de devam ettiği açıklanarak geçmişle günümüz arasında mukayese yapılacak, Kur'an ayetlerini anlamanın belirli dönemde olup bitmiş bir eylem olmadığı, güncelliğini koruduğu noktalarına dikkat çekilecektir. Araştırma sırasında kullanılan kaynakların hem Arapça hem de Türkçeleri çalışmaya eklenecek böylece çeviri sırasında oluşan sayfa numaralarının karışıklığı mümkün olduğunca önlenmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cahiliye, Te'vîlâtü'l Kur'an, Putperestlik

1.CAHİLİYE DÖNEMİ'NİN DİNİ İNANÇLARI

1.1Cahiliye Dönemi'nin Tanımı

Cahiliye Dönemi, vahiy öncesi dönemi ifade etmek için kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de toplam dört yerde yer alan bu kelimenin sadece Medeni surelerde geçmesi, bu terimle kast edilen zamanın İslamiyet'ten öncesi olduğu şeklinde yorumlanabilir. Izutsu, cahiliye'yi açıklarken, Arapların kaba saba davranışları, medeniyet bakımından geride olmaları, sürekli savaş halinde olmaları, Allah'ın mesajından yüz çevirip şirk koştukları sebebiyle bu isimlendirmenin yapılmış olduğunu söyler(İzutsu,1975). Cahiliye Dönemini Kur'ân perspektifinden daha iyi anlayabilmek için öncelikle yer aldığı ayetlere bakalım:

> 1. *Sonra o kederin ardından Allah size bir güven, bir grubunuzu kendinden geçiren uyuklama hali verdi; bir grup da kendi canlarının derdine düşmüşler, Allah hakkında haksız yere Cahiliye düşüncelerine kapılarak, "Bu işten bize ne?" diyorlardı. De ki: "İşin tamamı Allah'a aittir." Sana açmadıklarını içlerinde gizliyorlar: "Bu işte bizim görüşümüz alınsaydı burada öldürülmezdik" diyorlar. De ki: "Evlerinizde dahi olsaydınız, yine de haklarında ölüm yazılmış olanlar ölüp düşecekleri yere geleceklerdi. Bu, Allah'ın içinizde olanı ortaya çıkarması ve kalplerinizdeki şüpheyi gidermesi içindir. Allah kalplerde olanı bilir."*(Âl-i İmrân,3: 154).

Cahiliye kavramı burada müşrikleri eleştirmek, onların vahiy öncesi davranışlarının yanlışlığını belirtmek için kullanılmıştır. Müfessir Matürîdî onların şirk ehli ve şüpheci olduklarını söylemiştir. Müşrik Araplar içlerinde var olan Cahiliye duygusunu atamamışlar, cihad etmek yerine evlerinde kalmayı istemişler, münafıklıklarından dolayı bunu açığa çıkaramamışlardır(Matürîdî, 2015: II,502).

2.*Evlerinizde oturun ve daha önce Câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah'a ve resulüne itaat edin. Ey peygamber ailesi! Allah sizi sadece günah kirlerinden arındırmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*(Ahzab:33:33).

Önceki cahiliye ifadesi, müfessirler tarafından iki şekilde anlaşılmıştır: Burada anlatılan önceki Cahiliye ya Hz İbrahim döneminin doğumundan önce zenginliğiyle meşhur olan kimseler için ya da daha önceki ümmetler için kullanılmıştır.

3. *İnkâra sapmış olanlar o zaman kalplerini o gurura, Câhiliye dönemine ait büyüklenme duygusuna kaptırmışlardı, Allah da resulünün ve müminlerin gönüllerine huzur ve güven duygusu verdi, onları takvâ sözüne bağlı kıldı. Zaten onlar bu sözü hak etmişlerdi, onlar buna lâyıktı. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir*(Fetih,48:26)

Cahiliye hamiyeti, müşrik arapların kendilerini üstün görmeleri, gurura kapılıp kendi ilahları olan putlardan başka hiçbir şeye saygı göstermemeleri olarak tanımlanabilir. Hamiyet kelimesinin sözlükte öfkeli olma hali, birine ya da bir şeye karşı sinirlenmek, gibi anlamlara gelmesi Cahiliye halkının öfkeli ve savaşçı yapılarına da dikkat çekmektedir(Elmalılı, 2008: VIII, 174).

4. *Yoksa Cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Gerçeği kesin olarak bilip kabul eden kimseler için Allah'tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir?*(Maide, 5:50).

Ayetin sebebi nüzulüne bakıldığında Beni Nadir ve Beni Kureyza kabileleri içinde yaşanmış olan adam öldürme hadisesi ile ilgili olduğu görülmektedir. Beni Nadir, cahiliye dönemi adetlerinden sıyrılamamış, kendilerine ayrıcalık tanınmasını isteyen bir kabileydi. Kendi kabilelerinden birisi Kureyza'dan birini öldürdüğünde diyet vermeyi yeterli görürlerken, Kureyza'dan birisi onların kabilelerinden birini öldürdüğünde hem diyet hem de kısas talep ederler, kendi uyguladıkları yönteme razı olmazlardı. Bu sorunun çözümü için Hz. Peygambere başvurulduğunda O aralarında eşit hüküm vermiş ancak beni Nadir bunu kabul etmemiştir.

Güçlü ile zayıf arasında ayrım yapmak, Cahiliye zihniyetinin en belirgin özelliklerinden biridir. Onlar aralarında hüküm verirken zengin fakir, zayıf güçlü ayrımı yapar, aynı cezadan dolayı farklı cezalara tabi tutulurlardı(Kurtubî, 1999: VI, 280).

Cahiliye Dönemi ayetlerden de anlaşılacağı üzere adaletin olmadığı, kanunların güçlü kabilelerin isteği doğrultusunda oluşturulduğu sürecin adıdır. Allah inancına sahip olmalarına rağmen onların bu haksız tutumları İslamiyette olduğu gibi bir ahiret inancının yerleşmediğinin göstergesidir. Cahiliye İslam'ın zıddıdır, İslam'da yasak olan pek çok şey Müşrik Araplara göre meşru kabul edilmiştir. Bize göre Cahiliyeyi tarihin belirli bir dönemi olmaktan ziyade çeşitli sıfatlarla anılan bir zaman dilimi olarak anlamak, o sıfatlar tekrar ortaya çıktığından Cahiliye Dönemine geri dönülmüş olacağı daha doğru bir yaklaşımdır.

1.2. Cahiliye Döneminde Dini Yapı

Cahiliye Dönemi bünyesinde Yahudilik, Hristiyanlık, Mecusilik, Sabiilik, Haniflik gibi inançları bünyesinde barındırmıştır. Bu inançlardan en yaygın olan ve toplumsal yapıyı etkileyen ise putperestliktir.İnsan diğer varlıklardan farklı olarak akıl ve irade sahibi bir varlıktır. Bu akıl nimetini gerektiği gibi kullanabilmesi için önce O'nu yaratanı tanımalı, daha sonra da O'ndan başka ilah kabul etmeyerek inancının gerektirdiklerini yerine getirmelidir. İnsan aklı sayesinde doğruyu yanlıştan ayırma, gönderilen peygamberlere uyma yetisi kazanır. Tarihin belirli dönemlerinde insan zihninde sapmalar meydana gelmiştir. Putperestlik de Haniflik dininde meydana gelen sapmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Putperestlik, Arap yarımadasında sadece dini değil aynı zamanda ekonoöik ve toplumsal olarak da önemli bir değerdi. Kabileyi temsil eden putlar, üyeleri için saygınlık ve kazanç kaynağıydı(Söylemez, 2016: 13). Araplar arasında putçuluk o kadar yaygın bir hal almıştı ki insanlar kendi saygı duydukları atalarını ziyaret eder gibi sefere giderken, sefer dönüşlerinde putlarını ziyaret eder, onlar için kurbanlar kesip hediyeler sunarlardı(Atalay, 2010: 95).

Kur'ân-ı Ker'îm'de Arapların bu inançları sert bir şekilde eleştirilmiş, bazı puların isimleri söylenerek bazen de putperestler yoluyla bu inancın yanlışlığına dikkat çekilmiştir. Putlara tapma sadece Arap yarım adasına ait bir inanç değildir. İlk putperestlerin varlığı bazı kaynaklara göre Hz Adem'e kadar dayandırılır(Kaya,2011:124)

2. MÜŞRİKLERİN PUTLARA TAPMA SEBEPLERİ

2.1. Şefaat Beklentisi

Cahiliye Arapları, Allah'ın varlığından habersiz değillerdi Aksine Onlar yaratıcı olarak benimsiyor, sorulduğunda Allah'ın yarattığını söylemekten çekinmiyorlardı, Allah Teâlâ onların bu durumu şu şekile özetlemiştir:

Andolsun, eğer onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?" diye soracak olsan mutlaka, "Allah" diyeceklerdir. O hâlde nasıl (haktan) döndürülüyorlar?(Ankebut,29:61)

Yaratıcı olarak Allah'a inanmalarına rağmen onları şirk koşmaya iten ve inandığı gibi yaşamalarına engel olan en önemli sebeplerden birisi şefaat beklentisidir. Onlar Allah'ı ulaşılamaz, kendi isteklerini duymayan ve onlarla iletişim kuramayan bir Tanrı olarak algıladıkları için Allah ile kendileri arasında diyalog kurabilecek başka varlıklara ihtiyaç duymuşlardır, putlar bu görevi yerine getirmek için toplum tarafından en çok tercih edilen unsur olmuştur(Derveze,2011:338). Allah'ı bırakıp putları tanrı edinenlerin durumu pek çok ayette zikredilmişse de somut bir örnek olması açısından en'am suresinin 72. Ayetine bakılabilir.

Allah müşrik arapları çölde yolunu kaybeden kimselere benzetmiş, dostları O'na doğru yolu gösterirken düşmanlarının yanlış yola davet edip Onları saptırdığı açıklanmıştır(Ateş, 1989: III,171).

2.2. Somut Tanrı İnancı

Müşrik Arapların putlara tapmalarının bir diğer sebebi de putlarına daha yakın olabilme ve üzüntü ve isteklerini onlara daha çabuk dile getirebildiklerine inanmalarıdır. Onların Allah inancı bulanık olduğu gibi put inancı da bulanıktır. Bazen talepleri gerçekleşmediğinde putlarını cezalandırmaya yeltenmişler, hatta kırıp yeni tanrılar edinmişlerdir.Ulaşılamaz olan Tanrı'ya ise bunu yapma imkanları olmadığı için ve gazabından korkulduğu için putları aracı yapmışlardır.

Allah'ı bırakıp kendilerine fayda da zarar da veremeyen şeylere tapıyorlar ve 'Bunlar Allah katında bizim aracılarımız' diyorlar" (Yûnus, 10:18)

Müşriklerin şirk koşmaları dikkatlice incelendiğinde inançlarının aslında kendi içerisinde de tutarlı olmadığı bu ayette açıkça görülmektedir. Onlar putlarının gerçek ilah olmadıklarını biliyor bu yüzden onlara sadece Allah'a yakınlaşmak için taptıklarını söylüyorlardı. Put gibi cansız, kendi varoluşları için bile başka bir güce ihtiyaç duyan nesnelerin gerçekte İlah olamayacağını biliyorlardı. Tüm bu farkındalıklarına rağmen onların putlara tapmaya devam etmelerinin ana sebepleri Matürîdî'ye göre iki başlık altında incelenebilir:

Birincisi onlar kendilerini Tanrı'ya yakın olabilecek konumda görmüyor, O'nun yüceliği sebebiyle muhakkak bir vasıtaya ihtiyaç olduğunu düşünüyorlardı. Bu tıpkı dünyadaki makam sahibi kimselerle görüşmeden önce sorumlu kişiden randevu almak gibidir ki İslam böyle bir şey köprüye ihtiyaç olmadığını söylemektedir(Matürîdî, 2018: XII, 318) Müşriklerin aracılar koymaları günümüzde farklı isim ya da topluluklarca da devam ettirilmektedir, bu durum bize putçuluğun ve putperestlerin tarihte kalan bir olay değil her zaman ortaya çıkabilecek bir durum olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Putperestlik tarihin farklı zamanlarında başka isimlerle varolan, cansız varlıklara tapınan insanlar tarafından benimsenen inancın adıdır. Mekke' de ilk putperestliğin nasıl başladığı konusu tartışmalı olsa da genel kabule göre Amr. B. Luhay tarafından, hastalığının tedavisi için gittiği bölgeden getirdiği putla başlamıştır. Ekonomik getirilerinin de olması sebebiyle bu inanç hızla yayılmış, toplumda vazgeçilemez bir hâl almıştır. Mekkede var olan Haniflik dinine inananların sayısı azaldığında, insan fıratının temel ihtiyacı olan inanma duygusunun tatmin edilmesi için putlarına daha çok önem vermişlerdir. Allah'ın mesajı geldikten sonra, uyarılmalarına rağmen şirk koşmaya devam etmeleri İmam Matürîdî'ye göre onların akılsızlıklarından ve gerçeği görememelerinden kaynaklanmaktadır. Bir Çin atasözünün dediği gibi: *Putları ve timsalleri yapan hiçbir sanatkâr, bunlara tapmaz, çünkü bunların kendi eliyle ve hangi madenden yapıldığını bilir*(Feyizli, 2015:283).

KAYNAKÇA

ATALAY, Orhan, *Cahiliyye Döneminde Putlar ve Putçuluk*,,İslami İlimler Dergisi, sy 1, 2010.

ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989.

DERVEZE, İzzet, *Kur'ân'a Göre Hz Peygamberin Hayatı*,İstanbul , 2011.

FEYİZLİ, Hasan Tahsin, *Kur'ân Perspektifinden Put Edinme ve Putlaştırma Psikolojisi*, SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, sy 21, 2015.

IZUTSU, Toshihiko, Kur'ân'da Allah ve İnsan(trc. Süleyman ATEŞ), Ankara,1975.

KAYA, Remzi, "*Vahiy Öncesi Hicaz' da Müşrik Araplarm İnanç Esasları: Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu*", VIII. Türkiye Tefsir Akademisyenleri Buluşması, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Başkanlıgı, İstanbul, 2011, 124.

Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, İstanbul, 1999.

MATÜRÎDÎ, Ebû Mansur Muhammed bin Muhammed, *Te'vîlât'ül Kur'ân Tercümesi*(trc. Kemal SANDIKÇI), İstanbul, 2018.

SÖYLEMEZ, Mehmet Mahfuz, "*Câhiliye Döneminde Lât Kültü*", Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 2008.

ANNELERİN ÇOCUK SUÇLULUĞU ALGISI

Büşra FİDANCI

Kırıkkale Üniversitesi, - 0000-0003-4531-2545

Prof. Dr., İbrahim MAZMAN

Kırıkkale Üniversitesi, 0000-0003-0564-502

ÖZET

Suç, insanlık tarihinde her zaman var olmuş sosyal bir sorundur. En genel tanımı itibariyle "ceza yasalarının ihlali" olarak adlandırılan suç, hem yetişkinler hem de çocuklar arasında yaygın olarak görülmekte ve pek çok araştırmaya konu olmaktadır. Bu araştırmalar içerisinde "çocuk suçluluğu" ayrı bir önem taşımaktadır. Henüz tam bir olgunluğa erişememiş ve eylemlerinin sonuçlarını tam anlamıyla kavrayamayacak olan çocukların suç işlemesini bir yetişkinin işlediği suçtan ayrı olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Çocukların suç işlemesinde bireysel, psikolojik ve sosyolojik bir dizi faktör etkili olmaktadır. İnsan, toplumsal bir varlık olarak çevresiyle sürekli bir etkileşim içindedir. Çocukların suç işlemesinde de çevresel etkileşim önemli bir rol oynamaktadır. Aile, akran grupları, okul, sosyal çevre, medya çocuğun suça sürüklenmesinde önemli bir yere sahiptir. Çocuk suçluluğunun altında yatan nedenleri saptamak; çocukları suçtan koruma, mükerrer çocuk suçluğunu önleme ve suç işlemiş çocukların topluma yeniden kazandırılması açısından önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda bireylerin suçu ve çocuk suçluluğunu nasıl algıladığı da bir diğer önemli husustur. Çalışmanın amacı çocuk suçluluğuna neden olan toplumsal faktörleri incelemek ve toplumun çocuk suçluluğunu nasıl algıladığını analiz etmektir. Araştırmanın örneklem grubunu Yozgat'ın Yerköy ilçesinde ikamet eden 20 anne oluşturmaktadır. Yapılan görüşmeler neticesinde çalışmaya katılmış olan farklı demografik özelliklere sahip olan annelerin çocuk suçluluğunda çevresel faktörlere vurgu yaptığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Çocuk Suçluluğu, Suç Algısı

GİRİŞ

Her toplum, topluluk halinde yaşamayı mümkün kılmak için belirli kurallar koymaktadır. Kimi zaman yazılı kimi zamansa yazısız olarak karşımıza çıkan bu kurallar sayesinde insanlar bir arada huzurlu ve güvenli bir biçimde yaşamını sürdürür. Bu kurallara uyulmadığında toplumsal huzur ve güvenlikte bozulmalar meydana gelir. Suç ya da sapma olarak nitelendirdiğimiz olgu da burada karşımıza çıkmaktadır. Toplumun ya da devletin ortaya koymuş olduğu, toplumsal dirlik ve düzeni sağlamak için gerekli olan kuralların ihlal edilmesi suç olarak nitelendirilir (Yavuzer, 2019: 16; İçli, 2021: 26).

Çocuk ise fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak tam bir olgunluğa erişememiş kişidir. Çocukluk dönemi bu özellikleriyle yetişkinlik döneminden farklılık göstermektedir. Pek çok ülkede çocukluk dönemi yaş sınırı 18 olarak belirlenmiştir. Nitekim çocuk haklarına dair pek çok düzenlemeyi içeren Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 'de de çocuk "Erken reşit olma durumu hariç 18 yaşından küçük kişidir." olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de de çocukluk yaş sınırı 18 olarak belirlenmiştir, erken reşit olma durumu hariç 18 yaşından küçük her birey çocuk olarak kabul edilmiştir.

Çocuk her bakımdan korunmaya, kollanmaya muhtaç, yetişkinden farklı muamele görmesi gereken, henüz tam bir olgunluğa erişemeyen kişidir. Bu yönüyle ele alındığında bir çocuğun suç işlemesi de yetişkininin işlediği suçtan farklı olarak değerlendirilmesi gereken bir konudur. Çocuk her ne kadar kanuna aykırı bir davranışta bulunmuş olsa da henüz bir yetişkin gibi bilinçli karar verememesi, davranışlarının sonuçlarını tam kestiremiyor oluşu, yönlendirmeye ve suiistimale açık olmasından dolayı çocuk ve çocuk suçluluğu ayrı olarak değerlendirilmelidir.

Suç, farklı bilim dallarının araştırmalarına konu olmuştur. Farklı perspektiflerden ele alınan suç ve suçun nedenleri sosyoloji biliminin de araştırma konusu haline gelmiştir. Sosyolojik bakış açısına göre suç, antisosyal bir davranış biçimidir ve bireylerin varlıklarını tehdit eden bir unsurdur (İçli, 2021: 26). 2022 TÜİK verilerine göre Türkiye nüfusunun yaklaşık % 26' sını çocuklar oluşturmaktadır. Yine 2022 TÜİK verilerine göre bu çocuklardan 132 bin 943 çocuk 2022 yılında suça sürüklenme sebebiyle emniyet birimlerine getirilmiştir (TÜİK, 2022). Bu veriler bize aslınsa çocuk suçluluğunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çocuk suçluluğunun altında yatan nedenleri saptamak; çocukları suçtan koruma, mükerrer çocuk suçluğunu önleme ve suç işlemiş çocukların topluma yeniden kazandırılması açısından önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada çocuk suçluluğuna sosyolojik bir perspektiften bakmanın yanı sıra toplumun da çocuk suçluluğuna dair düşüncelerini sosyolojik teorilere dayandırarak anlamak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında; anneler evren olarak belirlenmiş, örneklem olarak ise Yozgat'ın Yerköy ilçesinde ikamet eden kişiler seçilmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada 20 anne ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme yapılmıştır. Çocuk suçluluğu konusunda literatürde çalışmalar bulunsa da Yozgat örneklemi için böyle bir çalışma mevcut değildir. Hem çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri hem de çocuk suçluluğuna dair algının ölçülmesi hedeflenen bu çalışmanın çocuk suçluluğu literatürüne katkı sunması amaçlanmaktadır.

Çocuk suçluluğunun nedeni hakkında sahada pek çok nicel ve nitel çalışma bulunmakla birlikte suç algısı üzerine kısıtlı sayıda saha çalışması yer almaktadır. Literatürde yapılan çalışmalar şu şekildedir:

Kevser Tarla' nın 2011 yılında "Üniversite Gençliğinin Suç Algısı Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma (Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Örneği)" başlıklı yüksek lisans tezinde İletişim Fakültesinde okuyan 316 kişiye anket uygulanmış ve veriler SPSS programı ile analize tabi tutulmuştur. Katılımcıların % 80' i suçun nedeninin ekonomik sıkıntılardan kaynaklandığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra suça neden olan faktörleri ruhsal

sorunlar, kötü eğitim durumu, dini eğitim eksikliği gibi değişkenlerde görmüşlerdir. Katılımcıların % 55'i suçun nedeninin toplumsal faktörler olduğunu dile getirmiştir.

Ahmet Özalp'in 2016 yılında "Suçlu Çocuk Algısı: İngiltere ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Kültürel Bir Çalışma" isimli doktora tezinde İngiltere' de suçlu çocuğa yönelik algılar ile çocuğun da çevre içerisindeki yaş, cinsiyet, yoksulluk ve psikolojik durum arasında yakında bir ilişki olduğu görülmüştür. Çalışmada suçlu çocukların hem Türkiye' de hem de İngiltere' de sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları ve ötekileştirmeye uğradıkları sonucuna varılmıştır.

Firdevs Yardımcı'nın 2020 yılında "Mahalle Örnekleminde Çocuk Suçluluğu Olgusuna Bakmak: Elazığ İli Örneği" isimli yüksek lisans tezi nitel bir çalışma olup örneklem grubu Elazığ' da ikamet eden, 11- 18 yaş arası çocuğu olan kişilerdir. Yapılan görüşmeler sonucunda katılımcıların hepsi çocuğun suçu çevreden görüp yaptığını, suçun öğrenilen bir davranış olduğunu dile getirmiştir. Suçluluğun nedenleri olarak aile ilgisizliği, kötü arkadaş seçimi gibi nedenler söylenmiştir.

ÇOCUK SUÇLULUĞUNDA SOSYOLOJİK TEORİLER

Çocuk suçluluğunu sosyolojik açıdan ele alan çeşitli teoriler ortaya konmuştur. Bunlar; Chicago ekolü, sosyal öğrenme ve ayırıcı birleşimler teorisi, alt kültür teorileri, sosyal kontrol teorileridir.

Chicago ekolü; toplumsal değişimlerin suç üzerindeki etkisini incelenirken, sanayileşme, sanayileşmenin doğurmuş olduğu göç hareketliliği ve şehirleşmeyi dikkate almıştır. Ekolün en önemli temsilcilerinden R. Ezra Park, çocuk suçluluğunda bireylerin içinde yaşadığı topluma dikkat çekmektedir. Toplumsal örgütlerin işlevlerinde meydana gelen bozuklar suçun ölçülmesinde önemli bir yere sahiptir (Bal, 2016: 55). Park ve Burgess suç ve suç işlenen bölge arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. "Çemberler Teorisi" adını verdikleri teoriye göre şehirler 5 bölgeden oluşmaktadır. Her bölgenin kendine has bir yapısı bulunmaktadır. İçten dışa doğru oluşan halkaların en iç kısmında iş merkezleri bulunu, en dışta ise uydu kentler yer almaktadır. Park ve Burgess suçun 2. Bölgede yoğun olarak görüldüğünü ileri sürmektedir. Geçiş bölgesi özelliği taşıyan 2. Bölgede genellikle kalifiyesiz işlerde çalışan veya ekonomik durumu iyi olmayan kişiler yaşamaktadır. 2. Bölgenin şehir yapısını fabrikalar, imalathaneler, yıkılmak üzere olan evler, terk edilmiş yapılar oluşturmaktadır (İçli, 2021: 117- 118).

Bölgeler arasında yer değiştirme hareketi bireylerin ekonomik durumu ile bağlantılıdır. Ekonomik olarak iyileşme gösteren bireyler merkezden çevreye doğru bir hareketlilik meydana getirir. Hareketliliğin yoğun olduğu bölgelerde herhangi bir kültürün yaygınlaşması, kök salması, sosyal bağların gelişmesi ve sosyal kontrol mekanizmasının devrede kalması pek mümkün olmamaktadır. Sürekli biçimde görülen yer değiştirme buna imkan sağlamamaktadır.

Sosyal öğrenme ve ayırıcı birleşimler teorisi; suçlu davranışın öğrenme sonucu meydana geldiğini ileri sürmektedir. Suça teşvik eden tanımlamalar, suçun nasıl işleneceği, suç işledikten sonra suçlu davranışın bireyler ve suç işleyen kişinin gözünde nasıl haklı çıkarılacağı öğrenme yoluyla gerçekleşir (İçli, 2021: 132).

Öğrenme sürecinde kişinin temasta olduğu yakın çevre teori için önemli bir yer tutmaktadır. Kişiler suçlu davranışı sık iletişimde olduğu, yoğun etkileşim içinde bulunduğu yakın çevresinden öğrenir. Teoriye göre nasıl ki diğer davranış kalıpları taklit etme veya örnek alma yoluyla öğreniliyorsa suçlu davranış da aynı öğrenme sürecinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Suça ilişkin tüm süreç öğrenmenin bir sonucudur. Birey yakın çevresinden suç işlemeyi öğrenir. İletişim, öğrenmenin önemli bir unsurudur. İletişim sıklığı, sürekliliği, yoğunluğu ve önceliği öğrenmeyi etkileyen faktörlerdir (Dolu, 2010: 233).

Alt kültür teorileri; temelde toplum içinde belirli amaçlar, benzerlikler doğrultusunda bir araya gelen grupları ele almaktadır. Alt kültür teorilerine göre suç, yaygın olarak ekonomik düzeyi düşük, genç erkekler arasında görülmektedir (Kızmaz, 2005: 157). Albert Cohen suç ve alt kültür grupları arasındaki ilişkiyi ele almış ve genç suçluluğunun çocukların ailelerinin mensup oldukları sınıfla ilişkilendirmiştir. Alt sınıfa mensup aileler, çocuklarını kendi sınıf değerlerine göre yetiştirmektedir. Bu tarz yetişen çocuklar, orta sınıf değerlerinin benimsenmiş olduğu sosyal alanlarda alt sınıf değerleri ve orta sınıf değerleri arasında kalmaktadır. Bu durumun sonucu olarak da çocuklara bir gerilim meydana gelmektedir (Dolu, 2010: 312).

Çalışan sınıfın sosyalizasyonu ve orta sınıfın başarı değerleri alt sistemde yer alan kişileri başarıya ulaştırmaz. Başarı elde edemeyen kişilerde özgüvenin ortadan kalkması ve bulunduğu sistemden dışlandığı hissi ortaya çıkar. Olumsuz duygularla kuşatılan çocuk kendisine böyle hissettiren ortamları terk eder ve suçlu arkadaş gruplarıyla birlikte hareket etmeye başlar. Başarısız olan suçlu arkadaş gruplarında kendilerine dayatılmış olan orta sınıf değerlerine karşı bir düşmanlık ortaya çıkar (İçli, 2021: 112).

Sosyal kontrol teorisi; suçun normal ve doğal olduğu görüşünden hareket ederek suç işlemeyi arttırıcı unsurlar üzerinde değil, bireyi suç işlemekten alıkoyan unsurlar üzerinde durmaktadır. Walter Reckless çocukların suçtan neden uzak durduklarına ilişkin yapmış olduğu çalışmada bireyleri suçtan iç ve dış etmenlerin birlikteliğinin alıkoyduğu sonucuna ulaşmıştır. Bireyleri suçtan uzak tutan iç engelleyiciler; kendine dair pozitif bir benlik algısı, toplumsal kurallara sadık kalmak, oluşabilecek hayal kırıklıklarıyla başa çıkabilme gücü ve kendine koymuş olduğu hedefe odaklanma ağırlıklı bir yaşam tarzı benimsemek. İç engelleyici unsurların yanında dış engelleyiciler de kişiyi suçtan alıkoyma noktasında etkili olmaktadır. Reckless' e göre dış engelleyiciler; kuralları benimsemek, toplumsal yaşamda rollere sahip olmak, olumlu davranışların grup içinde pekiştirilmesi (Bal, 2016; 127).

Ivan Nye kontrol mekanizmalarının sosyalizasyon sürecinde öğrenme yoluyla devreye girdiğini ileri sürmektedir. Bireyin sosyalizasyon sürecinde hem kendi oluşturmuş olduğu bilinç hem de bireye bakım verenlerin etkisi ile oluşturduğu bir bilinç söz konusudur. Bu bilinç ile kişi iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt etme yetisi kazanır (İçli, 2021; 142).

BULGULAR

Araştırma kapsamında Yozgat' ın Yerköy ilçesinde ikamet eden 20 anne ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılara öncelikle demografik bilgilerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların demografik bilgileri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1:

Katılımcı	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Meslek	Çocuk Sayısı
1	52	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	3
2	52	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	3
3	46	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	3
4	27	Lisans	Evli	Ev Hanımı	1
5	52	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	3
6	33	Ortaokul	Evli	Ev Hanımı	3
7	46	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	4
8	57	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	3
9	43	Ortaokul	Evli	Ev Hanımı	2
10	43	Lise	Evli	Temizlik Görevlisi	3
11	32	Önlisans	Evli	Ev Hanımı	3
12	40	Lise	Evli	Ev Hanımı	3
13	48	Ortaokul	Evli	Ev Hanımı	2
14	48	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	3
15	51	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	2
16	52	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	2
17	41	Ortaokul	Evli	Ev Hanımı	4
18	29	Lisans	Evli	Mühendis	1
19	26	Önlisans	Evli	Tıbbi Sekreter	1
20	25	Lisans	Evli	Felsefe Öğretmeni	1

Yozgat ilinin Yerköy ilçesinde yapılan çalışmada katılımcıların yaş aralığının 25 ile 57 arası olduğu görülmektedir. Katılımcılar farklı mesleklere, eğitim durumuna sahip olmakla birlikte, katılımcıların tamamı evli kadınlardan oluşmaktadır.

Çocuk suçluluğunda sosyal çevre önemli bir yere sahiptir. Suça neden olan toplumsal faktörler, bu faktörlerin neler olduğu, çocuğun suçu nereden ve ne şekilde öğrendiği ve katılımcıların suçlu çocuklara karşı tutumlarının nasıl olduğu görüşmelere çeşitli sorular yöneltilerek anlaşılmaya çalışılmıştır.

Katılımcılar çocuk suçluluğuna neden olan faktörler sorulduğunda katılımcılardan 15'i çocuğun kişisel yatkınlığına vurgu yapmıştır. Katılımcıların tamamında aile vurgusu ön plana çıkmıştır. Ailenin maddi durumunun iyi olmaması, çocuğun aile içinde sevgisiz ve ilgisiz kalması, aile içi ilişkilerin iyi olmaması, ailenin çocuğa yeterli bir terbiye vermemesi hususları da tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bir katılımcı aile içi şiddete değinmiş, yine aynı katılımcı parçalanmış aile yapısının çocuk suçluluğunda etkili olabileceğini ifade etmiştir.

Katılımcılardan 6'sı bu soruya arkadaş çevresinin etkisi olabileceği yönünde cevap vermiştir. Genel olarak katılımcılar aile ve sosyal çevre üzerinde durmuştur ancak bağımlılık, dışlanma korkusu, özentilik, psikolojik rahatsızlık da verilen cevaplar arasındadır.

Katılımcılara suçun öğrenilen bir davranış mı olduğu yoksa doğuştan gelen bir özellik mi olduğu sorusu yöneltmiş ve 19 katılımcı suçun sonradan öğrenilen bir davranış olduğunu dile getirmiştir. Öğrenilen bir davranış olduğunu söyleyen katılımcılara çocuğun suçu nerden öğrendiği sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 12'si ailenin öğrenmede önemli bir yeri olduğuna işaret etmiştir. Sosyalizasyon sürecinin de ailede başlaması durumunu destekler nitelikte bir sonuç çıkmıştır. Aile vurgusu yapan annelerin söylemlerinde aile içi ilişkilerin sağlıklı olmaması, baskı, şiddet gibi olumsuz durumların çocukların davranışlarında olumsuz sonuçlara yol açtığı vurgusu vardır. Katılımcılar en az aile vurgusu kadar arkadaş vurgusu da yapmıştır. 13 katılımcı arkadaş çevresinin kötü olmasının çocukların suçu öğrenmesinde etkili olabileceğini ifade etmiştir. 2 katılımcı ise medyanın çocukları suça ittiğini ve medyanın öğrenme üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu iki katılımcı çocukların sık sık televizyon, sosyal medya, bilgisayar oyunlarında suç içeriklerine maruz kalıyor olduklarını bu yüzden de dolaylı yoldan suç işlemeyi öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Çocuk suçluluğuna neden olan toplumsal faktörlere aile, arkadaş, maddi durum gibi alınan yanıtların ardından katılımcıların bu konu hakkındaki düşüncelerinin daha net anlaşılması için daha önceden belirlenmiş olan sosyal etkenleri kapsayan sorular ayrıntılı bir biçimde tekrar sorulmuştur. Çocuğun suça yönelmesinde hangi faktörün daha etkili olduğu sorulmuş ve katılımcılardan 12'si aile faktörünün önemli olduğunu dile getirmiştir. Burada ailenin çocuğu yetiştirme tarzı, vermiş olduğu eğitim, çocuğa karşı olan davranışlar, sevgisizlik ve ihmal gibi faktörlerin devrede olduğu söylenmiştir. 6 katılımcı en önemli faktörün arkadaş grubu olduğunu, çocukların akran gruplarıyla birlikte hareket etmeye meyilli olduklarını dile getirmiştir. Çevre ve yaşanılan yer de verilen cevaplar arasında olsa da aile ve arkadaş grubu etkisinin çocukların suça yönelmesinde daha fazla bir etkisi olduğu kanısı katılımcı anneler arasında yaygındır. Katılımcılardan bazıları aile faktörüyle birlikte arkadaş grubunun da çocuk üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu dile getirmişlerdir. Özellikle ergenlik dönemiyle birlikte çocukların ruhsal dünyalarında meydana gelen değişimler aileye karşı uzaklaşma ve isyan, arkadaş çevresine karşı da daha çok birlikte hareket etme ve arkadaşından onay alma şeklinde bir seyir göstermektedir. Katılımcılardan 4 tanesi erken çocukluk döneminde ailenin daha çok etkili olduğunu savunurken ergenlik dönemiyle birlikte arkadaş çevresinin ailenin yerine geçtiğini düşünmektedir.

Aile faktörünün daha net anlaşılması adına katılımcılara farklı sorular yöneltilmiştir. Ailenin maddi durumunun kötü olmasının çocuğun suç işlemesinde nasıl bir etkisi olduğu sorusu karşısında 6 katılımcı suça yönelmede maddiyatın önemli bir faktör olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Maddi durumu kötü olan ailelerde yetişen çocukların kendi ihtiyaçlarını karşılamak için hırsızlık gibi daha çok mala karşı işlenen suçlara yönelecekleri düşüncesi hâkimdir. Bunun yanında 7 katılımcı maddiyatla herhangi bir alakası olmadığını düşünmektedir. Maddiyattan daha ziyade ailenin vermiş olduğu eğitimin ve çocuğun kendi kişiliğinin burada ön plana çıktığı düşüncesi vardır. Diğer katılımcılar ise maddiyat konusunda çok net cevaplar vermeyerek etkili olabileceği gibi hiçbir etkisinin olamayacağını düşünmektedir. "Çocuklar maddi durumu kötü

olduğu için suç işler" gibi keskin yanıtlar katılımcılar tarafından söylenmemiştir. Görüşmeler esnasında maddi durumla ilgili olan bu soruda suçun türü belirtilmemiş olmasına rağmen katılımcıların büyük çoğunluğunun işlenebilecek olan suçu genellikle hırsızlık, dolandırıcılık, kapkaç gibi mala karşı işlenen suçlar olarak yorumlandığı görülmüştür.

Aile içi şiddetin çocukların suç işlemesinde nasıl bir etkiye sahip olduğu sorulduğunda katılımcı annelerden 3'ü direkt suça yönelmeye daha yatkın olduklarını düşünmektedir. 4 anne ise bu çocukların daha çok içine kapanık olduğunu, sosyal hayatlarında daha çekingen davrandıklarını düşünmektedir. 13 anne ise şiddet görerek veya şiddete tanık olarak büyüyen çocukların dışarıda etrafa karşı şiddet uygulamaya daha meyilli olacaklarını düşünmektedir. Çocuklarda şiddete eğilim olacağını düşünen annelerden biri özellikle şiddet gören çocukların madde bağımlılığı olabileceğini düşünmektedir.

Parçalanmış ailelerde yetişen çocuklarda suç işleme ihtimalinin daha fazla olup olmadığı merak konusu olmuş ve annelere bu konu hakkındaki fikirleri sorulmuştur. Anne babası boşanmış çocukların suça meyledeceğini düşünen 7 anne varken, 4 anne bir ilgisi olmadığını düşünmüştür. Bu soruda genellikle anneler ya kendi hayatlarından ya da etrafında gördüğü olaylardan yola çıkarak cevaplar vermiştir. 6 anne ise anne babası boşanmış çocukların eğer bir sevgi ve ilgi eksikliği çocuğun suça yönelmeyeceğini düşünmektedir. 3 anne ise çocuğun kendi yapısıyla alakalı olduğunu fikrindedir. Anne yokluğu da sorulmuş ve 3 anne hiçbir ilgisi olmadığını, diğer anneler ise anne yokluğunun çocuk için çok önemli olduğunu düşünmektedir. Çocuğun yetişmesinde, aile terbiyesi almasında annenin yerinin babaya göre daha fazla olduğunu, anne terbiyesi alamayan çocuklarda da suç işleme ihtimalinin olabileceği kanısı yaygın olarak karşıma çıkmıştır. Aynı şekilde baba yokluğu da sorulmuştur. Baba figürü katılımcılar arasında genellikle otorite ile bağdaştırılmış, gelir getirici kaynak olarak görülmüştür. Baba eksikliğinin suça yöneltmeyeceğini düşünen 6 anne vardır, diğerleri etkili olabileceği düşünmektedir.

Çocuğun ilk sosyalizasyon sürecinin ailede başlamaktadır. Çocuk taklit etmeye, öğrenmeye, sosyal hayata uyum sağlayacak biçimde yaşamayı ilk aşamada aileden öğrenmektedir. Bu düşünceden hareketle katılıcılara ailede suç geçmişinin olmasının çocukların suç işlemesine nasıl bir etkisi olduğu sorulmuştur. 6 katılımcı herhangi bir etkisinin olmayacağını, bu durumun çocuğun kendi yapısıyla alakası olduğu fikrindedir. Etkisi olduğunu düşünen 4 katılımcı çocukların ailede suçun varlığını görmesiyle suçu normal bir davranış şekliymiş gibi yorumlayacaklarını düşünmektedir. Etkisi olduğunu düşünen 10 katılımcı ise çocuğun ailesini örnek alarak veya taklit ederek suça karışabileceklerini düşünmektedir. Bu 11 katılımcıdan 2'si çocukların örnek alabileceği fikrinin yanı sıra bu durumdan ders çıkararak suçtan uzak durabileceklerini de düşündüklerini söylemişlerdir.

Çocuğun suça sürüklenmesinde bir diğer vurgulanan faktör arkadaş grupları olmuştur. Katılımcıların bu konuda düşüncelerinin daha net anlaşılması için öncelikle arkadaş gruplarının çocukların davranışlarında ne derece bir etkiye sahip olduklarını düşündükleri sorulmuştur. Katılımcıların hepsi arkadaş gruplarının çocukların davranışlarında etkili olduğunu söylemişlerdir. Bu yüzden de kötü arkadaş ortamında, suçlu arkadaş çevresinde bulunan kişilerin kolaylıkla suça yönelebileceğini ifade ettiler. Arkadaş grupları içerisinde çocuklar hangi düşünceyle suça yöneldikleri sorulduğunda ise dışlanma korkusu en çok vurgulanan

kavram oldu. Suçlu kişilerle arkadaşlık yapan çocuklar o grupta dışlanmamak, alay edilmemek için onlara ayak uyduruyor. Bir diğer vurgulanan kavramsa arkadaşlar arasında popüler olma düşüncesiyle hareket ettikleridir. Burada popülerlik sağlayan hareketler genellikle büyük suçlar değil de sapma olarak nitelendirebilecek suçlardır. Katılımcılara çocuklarının suçlu kişilerle arkadaşlık yapmalarını halinde nasıl tepki verirdiniz diye sorduğumda ise genellikle çocuğunu uzak tutmaya çalışacaklarını, çocuklarının da o kişilerden etkileneceğini düşündükleri ifade etmişlerdir. Verilen bu cevaplar araştırmanın başında verilen cevaplarla tutarlılık göstermektedir.

Yapılan araştırma sonucunda çalışmaya katılan 20 annenin çocuk suçluluğuna dair görüşleri değerlendirilmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar sosyolojik teoriler ışığında değerlendirilmiştir. Sosyal öğrenme teorisinde ileri sürülen; suçun öğrenilen bir davranış olması ve bu öğrenmenin yakın çevre aracılığıyla gerçekleşmesi katılımcıların söylemleriyle örtüşmektedir. Katılımcılar aile yapısı, ekonomik durumun kötü olması gibi unsurların çocuklarda suça sürüklenmeye sebep olacağını düşünmektedir. Alt kültür teorileri de sosyalizasyon sürecine dikkat çekmiş ve ekonomik durum ile suç arasında bir ilişki görmüştür. Katılımcıların düşünceleri de bu teorinin ele aldığı unsurlar benzerlik göstermektedir. Görüşmeye katılan anneler özellikle aile ve yakın çevrenin çocuğun eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu, çocuğun iyi terbiye almasının suçtan uzak tutmaya yarayacağını düşünmektedirler. Bu görüşler de sosyal kontrol teorilerinin vurgulamış olduğu hususlar ile tutarlılık göstermektedir.

SONUÇ:

Suçluluk geçmişten günümüze süregelen toplumsal bir sorundur. Geleceğin yetişkinleri olan çocukların suç işlemesi de toplumun düzeni, huzuru için sorun teşkil eden bir davranış biçimidir. Çocuk suçluluğunu engellemek için önlem alınması, mükerrer çocuk suçluluğunun önüne geçilmesi suçluluğa neden olan faktörleri saptamaktan geçmektedir.

Yapılan bu çalışmada annelerin gözünde çocuk suçluluğuna neden olan faktörlerin neler olduğu araştırılmıştır. Çalışmada ailenin ekonomik durumunun, suç geçmişinin, aile içi ilişkilerin, arkadaş çevresinin çocuğun suça sürüklenmesinde bir etkiye sahip olup olmadığı, medyanın çocuklar üzerindeki etkisinin ne gibi sonuçlar doğurduğu annelerin söylemleri üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda maddi durumun suça sürüklenmede çok fazla etkisi olmadığı, aile içi ilişkilerin ve aile eğitiminin çocuğun suça yönelip yönelmeyeceği hususunda önemli bir yere sahip olduğu, arkadaş çevresinin de özellikle ergenlik döneminde çocukların hayatlarında belirleyici bir rolde olduğu fikrinin ön planda olduğu görülmüştür.

Suçun öğrenilen bir davranış olarak görülmesi, suçun normalleştirilmesi, arkadaş çevresinde popüler olmak, dışlanmamak için suça yönelme, ailede yeterli ilgi, sevgi, terbiye ve eğitimin olmaması suça sürüklenmeye neden olan faktörler olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Bal, H. (2016). *Suç Sosyolojisi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık

Dolu, O. (2010). *Suç Teorileri* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık

İçli, T. (2021). *Kriminoloji* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık

İstatistiklerle Çocuk, 2021. https://www.tuik.gov.tr/. Erişim Tarihi: 12.01.2023

Kızmaz, Z. (2005). *Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme*. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2005 Cilt :29 No: 2 149-174

Özalp, A. (2016). *Suçlu Çocuk Algısı: İngiltere ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Kültürel Bir Çalışma*. Doktora tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji.

Tarla, K. (2011). Üniversite Gençliğinin Suç Algısı Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma (Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji.

Yardımcı, F. (2020). *Mahalle Örnekleminde Çocuk Suçluluğu Olgusuna Bakmak: Elazığ İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Çankırı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji

Yavuzer, H. (2019). *Çocuk ve Suç* (19. baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EVLİLİK VE ANNE BABA OLMA ÜZERİNEN DÜŞÜNCELERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF UNIVERSITY STUDENTS' OPINIONS ON MARRIAGE AND BEING A PARENT

Doç. Dr. Erkan EFİLTİ

Kırgızistan - Türkiye Manas üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Bişkek, Kırgızistan, 0000-0003-1158-5764

İslam MARLEN UULU

Kırgızistan-Türkiye Manas üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programı YL öğrencisi, Bişkek, Kırgızistan, 0000-0002-2198-4833

ÖZET

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin evlilik ve anne baba olma üzerine düşüncelerin belirlemektir. Araştırmada yöntem olarak ise nitel araştırma yöntemlerinden betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Kırgızistan'da yaşayan, farklı demografik özelliklere sahip gençler araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" kullanılmıştır. Araştırmada görüşme sonunda elde edilen verilerin çözümünde nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre, üniversite öğrencilere evlilik hayatın önemli parçasıdır, çiftini bulmaktır, kendini tanıyıp evlenilmeli, küçük devlet kurmaktır ifadelerini çağrıştırmaktadır. Üniversite öğrencilerinin evlenmeyi düşündükleri kişide en çok aradıkları özellikler ise inançlı, eğitimli olması şeklindedir. Öğrencilerin en çok beklentileri destekleyici aile, mutluluk, sevgi ve istikrarlı ailedir. Katılımcıların çoğu çocuk sahibi olmasını kimsenin etkilemediğini, eşiyle karar vereceğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğu çocuk sahibi olmadan önce finansal bağımlı olmamak, psikolojik olarak hazır olmak, konut olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, anne baba, üniversite öğrencileri

ABSTRACT

The aim of this research is to determine the thoughts of university students on marriage and parenting. As a method in the research, descriptive research model, one of the qualitative research methods, was used. Young people with different demographic characteristics living in Kyrgyzstan constitute the study group of the research. In this study, "Semi-Structured Interview Form" was used as a data collection tool. In the research, content analysis method, one of the qualitative data analysis methods, was used in the solution of the data obtained at the end of the interview.

According to the findings obtained as a result of the analysis, it reminds university students that marriage is an important part of life, it is finding a couple, getting to know oneself and getting married, and establishing a small state. The characteristics most sought after by university

students in the person they are considering marrying are being faithful and educated. The family that supports the most expectations of the students is happiness, love and stable family. Most of the participants stated that no one influences them to have children and they will decide with their spouses. Most of the students participating in the research stated that they should not be financially dependent, be psychologically ready, and have a residence before having a child.

Keywords: Marriage, parents, university students.

1. GİRİŞ

İnsan hayatı boyunca kısa, orta ve uzun süreli kararlar alır. Uzun süreli kararların sonucu insanı hayatı boyunca etkiler. Evlilik, anne baba olma ve meslek seçimi gibi kararlar toplumdaki gençlerin aldıkları en önemli ve uzun süreli karalardan biridir.

Evlilik geleneksel toplumlarda olduğu gibi modern toplumların da önemli bir toplumsal kurumu olup, en küçük ve en temel sosyal sistemidir. Evlilikle alan yazınları incelediğimizde birçok tanım ortaya çıkar. Bu tanımların bazıları bunlardır. Emiroğlu ve Aydın (2003)'a göre evlilik temelde aile olarak tanımlanan birimi oluşturmak ve türün üremesini düzenli, toplumca kabul edilebilir olan ve onaylanan ve çatışmaya yol açmayan bir biçimde temin etmeye yarayan iki karşı cins arasında kurulan cinsel ve iktisadi birliktir. Bilen (2004)'e göre ise, evlilik yasaların belirlediği şekilde, karşı cinsten en az iki kişinin yaşamlarını birleştirerek oluşturdukları ilişkiler bütünü şeklinde tanımlanabilir. Geleneksel olarak evlilik, yetişkin bir erkek ile yetişkin bir kadın arasında yasal geçerliliği olan, belirli hak ve hükümlülükler getiren bir ilişkidir (Özdemir, Torlak, Vatandaş, 2012).

Eş seçimi sürecinde birey, yaşamının geri kalan kısmında kiminle birlikte olacağına ve nasıl bir yaşam süreceğine de karar vermektedir (Bozgeyikli ve Toprak, 2013). Kişinin eş seçimine yönelik inançlarını ve evlenmeyi düşündüğü kişide aradığı özellikleri etkileyen birçok unsur vardır. Sosyal sınıf, statü, eğitim düzeyi, yaşam biçimleri ve aile kökenleri gibi birçok toplumsal faktör kişinin eş seçimini etkilemektedir (Özgüven, 2001). Bunun yanı sıra, kişilik özellikleri, genel görünüş, ekonomik imkânlar, mesleki ve sosyal statü, din ve ideolojik görüşler de eş olarak seçilecek kişide aranan niteliklerden bazılarıdır (Kasapkara ve Kasapkara, 2014).

İnsanların evliikten çeşitli beklentileri vardır. İnsanların evlilikten beklentileri; birbirlerine duydukları aşkın evlilik ile taçlanıp ömür boyu devam etmesi, sadece eş değil iyi birer arkadaş olma, anne-baba yani ebeveyn olma isteği, gelirlerini birleştirerek hane halkı için ekonomik güvenlik sağlamaktır (Knox ve Schacht, 2009). Beklentiler çoğunlukla çiftlerin evlilikle ilgili uygun gördükleri rolleri ve evliliğin nasıl yürüyeceğine dair inançlarını içermektedir. Bu beklentiler, evlilik ilişkisinin kalitesi ve doyumunun en önemli yordayıcılarından birisidir (Grant, 2000).

Bazı tanımlar ailenin sadece kan bağı yönünü ele alırken; bazıları ailenin sosyal örgüt, sosyal yapı, sosyal bir birlik oluşuna değinmiştir. Bazı tanımlar ise üreme, soyun devamlılığını sağlama, toplumda huzurlu bir ortam oluşturma, çocuğun gelişim evrelerinin temelini atma ve değerler oluşturma rollerine atıfta bulunmaktadır (Aluş, 2015). Çocuk ise ailenin en temel değerli üyesidir (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017). Çocuksuz ailenin bir an önce çocuk sahibi olması beklenirken çocuk sahibi olmayan bireyler ise toplumun psikolojik baskısı ve yargısı ile kaşı

karşıya kalabilmektedir. Çocuk sahibi olmaya yönelik yaklaşım ve düşüncelerin belirlenmesi ise aile yapısı, gelecek planlaması, toplum yapısının analizi, nüfus politikaları gibi konularda rehberlik etmesi açısından önemlidir. Çünkü çocuk sahibi olmak konusunda bilinçli gençlerin yetişmesi gelecekte bilinçli anne baba adayları olarak sağlıklı toplumun temellerini atma açısından önem arz etmektedir (Şimal ve Gürsoy, 2020).

Üniversite öğrencileri toplumun gelişen, değişen ve geleceğe yön veren grubunu oluşturmaktadır. Gençlere çocuk sahibi olmadan önce gerekli farkındalığın ve bilincin kazandırılması sağlıklı toplumlar sağlamak noktasında önemli bir adım olmakla birlikte; farkındalığı yüksek ve bilinçli bireylerin sahip olacağı bilinçli çocuk sahibi olma yolculuğu onları ileriki dönemlerinde sağlıklı karar vermeye yardımcı olacaktır (Şimal ve Gürsoy 2020).

Bu araştırmada Kırgızistan'daki üniversitede eğitim görmekte olan öğrencilerinin evlilik hakkında ne düşündükleri, eş seçiminde nelere dikkat edilmesi gerektiği, evlilikten beklentileri ve çocuk sahibi olmakla ilişkin sorulara nasıl cevap verdikleri önemli görülmüştür. Bu nedenlerden dolayı, üniversite öğrencilerinin evlilik ve anne baba olma üzerinen düşünceleri nelerdir? sorusu araştırma problemini oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin evlilik ve anne baba olma üzerine düşüncelerinin incelemesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, araştırma yapılan bireylerin sahip oldukları öznel görüş ve deneyimlerinin sistematik olarak incelenebilmesini ve elde edilen verilere bilimsel nitelikli yorumlar yapabilmesini sağlamaktadır (Ekiz, 2003; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Betimsel yöntemler, ilgilenilen ve araştırılmak istenen problemin mevcut var olan durumunu ortaya koymaya yöneliktir. Çalışan konunun mevcut durumuna ilişkin hipotezler test etmek için veya sorulara cevap bulmak için verileri toplamayı gerektirir (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel ve Kılıç, 2016).

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Kırgızsitan-Türkiye Manas üniversitesinde öğrenim gören ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 8'i erkek, 7'si kadın olmak üzere, toplam 15 kişiden oluşmaktadır. Grubun belirlenmesinde kolay örnekleme tekniği kullanılmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin evlilik ve anne baba olma üzerinen düşüncelerini incelemek için, veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" kullanılmıştır. Görüşme formunda açık uçlu 6 sorudan oluşmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formunu oluşturmak amacıyla, ilk olarak konu ile ilgili literatür taranmıştır. Literatür taramasının ardından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu, uzman görüşüne sunulmuştur ve son şekli verilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada görüşme yöntemi ile elde edilen verilerin çözümünde nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir. Önceden belirgin olmayan temaların ve kodların ortaya çıkarılmasına olanak tanır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

3. BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edlilen verilerin bulguları sunulmuştur.

Araştırmada birinci sorusu olan ‘‘Evlilik hakkında neler düşünüyorsunuz?’’ sorusuna verilen cevaplara ilgili bulgular çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Evlilik hakkında görüşler

Katılımcılar	**Verilen cevapların analizi**	**F**
K.4, K.6, K.7, K.12	Hayatın önemli parçasıdır	4
K.7, K.9, K10	Çiftini bulmaktır	3
K.8, K.15	Kendini tanıyıp evlenilmeli	2
K.1, K.10	Küçük devlet kurmaktır	2
K.2, K.3	En önemli karardır	2
K.3	Büyük bir başarıdır	1
K.5	Peygamberimizin sünnetidir	1
K.5	Evlilik bir emanettir	1
K.6	Ailelerin birleşmesidir	1
K.10	Soyu devam etmektir	1
K.11	Kendini birine adamaktır	1
K.13	İki insanın bir araya gelmesidir	1
K.14	Erken olması iyi olduğunu düşünüyorum	1
Toplam		**21**

Çizelge 1’i incelediğimizde 4 katılımcı evlilik hayatın en önemli parçası olduğu düşüncesine sahiptir. K.6 ‘‘*Evlilik insanın hayatının en önemli parçasıdır. Evlilik sadece erkek ile kızın eşleşmesi değil, aynı anda onların ailelerinin de birleşmesidir.’’*

Katılımcıların 3’ü evliliği çiftini bulmak diye cevaplamıştır. *K.7‘‘Evlilik benim hayatımda oldukça önemlidir. Her insan çiftiyle yaratılmıştır. Evlilik de çiftini blmaktır.’’*

K.9‘‘Her öğrenci aile kurmak ister ve üniversitedeyken evliliği planlamaya başlar. Her insan çiftini bularak mutlu yaşamak ister. Benim de düşüncelerim böyledir.

Yine diğer katılımcılar hayatmızda en önemli karar olduğunu belirtmiştir. *K.2‘‘Evlilik insan hayatında en önemli kararlardan biri diyebiliriz. O yüzden evlenmeden önce iyice düşünüp karar vermeli.’’*

Araştırmanın ikinci sorusu olan ‘‘Eş seçiminde nelere dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyoruz?’’ hakkında verilen bulgular çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Eş seçiminde dikkat edilen faktörler

Katılımcılar	Verilen cevapların analizi	F
K.2, K.3, K.4, K.5, K7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.14, K.15	İnanclı olmasına	11
K.2, K.8, K.9, K.11, K.15	Eğitimli olması	5
K.1, K.3	Güzelliğine	2
K.4, K.5	Azimli(kararlı) olması gerekir	2
K.6, K.13	Karakterlerin uyuması gerekir	2
K.10, K.15	Dürüst ve saygılı olamsı gerek	2
K.1	Anneme benzeyen	1
K.1	Rahatlık verebilen	1
K.1	Doğal olmasına	1
K.4	Sevdiğim birisi olmalı	1
K.4	İyi kalplı(ак-көңүл)	1
K.5	Aileye karşı cömert olmalı	1
K.6	Kendini tanıyan	1
K.7	Yaşına dikkat edeceğim	1
K.7	Mesleğine	1
K.8	Sorumluluk sahibi olmalı	1
K.9	Çocuklara iyi terbiye verebilen olması	1
K.10	Koşulsuz sevmesi	1
K.11	Çalışkan olması	1
K.12	Düşüncelerimizin benzer olması	1
K.13	Maddi ve manevi durumları	1
K.14	Biraz utancak olması	1
Toplam		**40**

Çizelge 2'ye baktığımızda katılımcıların çoğu eş seçiminde müstakbel eşinin inançlı olması gerektiğini belirtmiştir.

K4 ''Seçtiğimiz insanla hayatımız boyunca yaşayacağız. O yüzden eş seçimine çok dikkat edilmeli. Hayatımı onunla paylaştığım için sevdiğim birisi olmalı. Yine de inançlı olması gerekir. Çünkü inançlı birisi beni hayatta mutlu edebilir.''

Katılımcıların daha bir kısmı eğitimli olmasına önem verdiğini söylemiştir. *K.11''Ben gelecekte eş seçiminde onun inançlı, çalışkan ve eğitimli olmasına önem veririm. Bunlar benim en onemli üç isteğimdir.''*

Katılımcılardan karakterlerin uymasıyla ilişkin iki cevap gelmiştir. *K.13 ''En dikkat edilecek şey benim için karakter özelliğidir. Karakterlerimizin biribirinize uyması önemlidir. Ondan sonra maddi ve manevi durumlar gelir.''*

Araştırmanın üçüncü sorusu olan ''Evlilikten neleri bilmiyorsunuz?'' sorusunun bulguları çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Evlilikten beklentiler

Katılımcılar	**Verilen cevapların analizi**	**F**
K.4, K.5, K.7, K.8, K.9, K11, K.13, K15	Destekleyici aile	8
K.3, K.8, K.9, K.10, K.12, K.13, K15	Mutluluk	7
K.8, K.10, K.11, K.13, K.15	Sevgi	5
K.1, K.2, K.9	İstikrarlı aile	3
K.1, K.13	Saygı	2
K.2, K.5	Uyum içinde olmasını	2
K.4, K.11	Düşünceli	2
K.1	Biribirimizle açık olmak	1
K.1	Eşin rolünü biliyor olması	1
K.3	İnancımın güçlenmesi	1
K.3	Bereketli yaşam	1
K.5	İslam diniyle yaşam	1
K.7	Bende olmayan iyi karakterinin olması	1
K.5	Görevleri tam yerine getirme	1
K.6	Eşlerin biribirini tamamlaması	1
K.7	Biribirine koruması	1
K.8	Anne olmak	1
K.10	Günlük sorunlar ve anlaşmazlıklar	1
K.11	Başarıya birlikte ulaşmak	1
Toplam		**41**

Çizelge 3'ü incelediğimiz de katılımcıların çoğu evlilikten destekleyici aileyi beklediğini söylemiştir. *K.15 ''Ben gelecek ailemden destek, sevgi ve mutluluk bekliyorum.''*

Yine diğer katılımcılar ise mutluluğu beklediği görülmüştür

K.7 ''Karı kocanın biribirini desteklemesini, kötülüklerden korumasını bekliyorum. İnsanın insana ihtiyacı vardır ve benim ihtiyacım olan insanda bende olmayan iyi karakterlerinin olmasıı bekliyorum.''

Katılımcıların daha bir kısmı istikrarlı aile beklediğini belirtmiştir. *K.9''Evlilikten sonra eşim bana ben ona yardım, destek vermem gerek. Evlilik benim için istikrarlı, mutlu yaşam verecek diye bekliyorum.''*

Katılımcıların biri eşleri kendi röllerini bilmesi ve biribiriyle açık olması gerektiğini söylemiiştir. *K.1 ''Ailenin istkrarlı olması oldukça önemlidir. Eşler birirbiriyle saygıyla davranarak, açık olmalı. Yani sır saklamamamalı. Eşler kendi röllerini de bilmesi önemlidir.''*

Araştırmanın dördüncü sorusu olan ''Evlilikten sonra çocuk sahibi olmak hakkında ne düşünüyorsunuz?'' sorunun analizleri çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Çocuk sahibi olmak hakkında alınan cevaplar

Katılımcılar	Verilen cevapların analizi	F
K.2, K.5, K.9, K.14	Soyumuzu devam etmektir	4
K.4, K.7	Ailede çocuk olması gerektir	2
K.6, K.11	Çocuk ilişkileri güçlendirir	2
K.10, K.13	Planlı olarak çocuk sahibi olmak	2
K.1	Bilinçli karar verilmeli	1
K.1	Karşılıklı hazırlık olunmalı	1
K.3	Hemen çocuk sahibi olunmalı	1
K.15	Hemen öocuk sahibi olmamak	1
K.5	İyi, salih çocuk büyütmeyi istiyorum	1
K.6	Evliliğin bir sebebidir	1
K.8	Sağlığa ve olanaklara göre olmalı	1
K.12	Çocuk yetiştirmek hepimizin görevimizdir	1
Toplam		**18**

Çizelge 4'te alınan cevaplarda 4 katılımcıdan soyumuzu devam etmektir cevabı verilmiştir. *K.5 ''Allah bizi çoğalmak için yarattı. O yüzden soyumuzu devam etmek gerek diye düşünüyorum. Allah kısmetse ümmet için iyi, salih çocuk büyütmeyi isiyorum.''*

Katilimcıların ikisi çocuk ilişkileri güçlendirdiğini söylemişit. *K.6 ''Ailenini kurulmasının birden bir sebebi de çocuk sahibi olmaktır. Çocuk ilişkileri daha da güçlendirir.'' K.11 ''Eğer sevgi doğru paylaşılsa çocuk ilişkilerin güçlenmesine sebep olur.''*

Katılımcıların biri hemen çocuk sahibi olunmaması gerektiği görüşündedir. *K.15 ''Gençler evlendikten sonra hemen çocuk sahibi olması doğru değildir. Çiftler biribirini iyice tanıması gerekir. O için de 3-5 yıl gerek.''*

Araştırmanın beşinci sorusu olan ''Çocuk sahibi olmanıza kimin etkisi olacağını düşünüyorsunuz?'' sorusuna ilgili bulgular çizelge 5'te görülmektedir.

Çizelge 5. Çocuk sahibi olmaya etkileyen faktörler

Katılımcılar	Verilen cevapların analizi	F
K.4, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.5	Kimse etkilemeyecek. Eşimle karar veririz	9
K.2, K.15	Kendi isteklerim, kimse etkilemeyecek	2
K.9, K.10	Anne babam etkileyebilir	2
K.1	Kayınvalide	1
K.3	Çevredekilerin etkisi	1
K.3	Arkadaşlar	1
K.1	Başka aileler	1
Toplam		**17**

Çizelge 5'te çocuk sahibi olmada katılımcıların çoğunu kimse etliemeyeceğini, eşiyle karar vereceklerini fark edebiliriz. *K.14 ''Eşimle karar veririz. Böyle durumlarda kimsenin etkili olmaması lazım. Bazı durumlarda anne babaların etkisi olabilir. Ama bizim durumda öyle olmayacak diye düşünüyorum.''*

Daha iki katılımcı kimse etlkili olmadan kendi istekleriyle çocuk sahibi olunmalı gerektiğini belirtmiş. Örneğin kadın katılmcı (K.15) aşağıdaki cevabı vermiş:

K.15 ''Çocuk sahibi olmada kimsenin etkisi altında kalmadan, karar vermek kadına bırakılmalı. Çünkü kadın çocuğun doğduğundan itibaren hayatının son gününe kadar yanında olacak insandır. Çevredeki başka insanların karışmaması gerektiğini söyleyebiliriz.''

K.2 ''Kimsenin etkisi olmayacağını düşünüyorum. Kendi isteklerimle hazır olduğumda karar veririm.''

Araştırmanın altıncı sorusu olan ''Çocuk sahibi olmadan önce hangi şartların sağlanmış olması gerekir?'' sorusunun bulguları çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Çocuk sahibi olmadan önce olması gereken şartlar

Katılımcılar	Verilen cevapların analizi	F
K.3, K.4, K.5, K.6, K.11, K.8, K.9, K.10, K.13, K.15	Finansal bağımlı olmamak	10
K.6, K.8, K.10, K.11, K.12, K.15	Psikolojik olarak hazır olmak	6
K.1, K.2, K.3, K.5	Konut olması gerekir	4
K.7, K.12	Anne baba sağlıklı olmalı	2
K.5, K9	Ahlaki hazır olmak	2
K.2. K,4	Arabam olmalı	2
K.2, K.8	Eğitimli olmalıyım	2
K.14	Anne baba olmaya hazır olmak	1
K.1	Çocuğa örnek olabildiğimde	1
K.3	Merhametli olabildiğimde	1
K.7	Anne baba ruhsal sağlam olmalı	1
K.2	İş yerim olması gerekir	1
K.12	Beslenmeye dikkat edilmeli	1
K.14	Genlerim uyumlu olması	1
Toplam		**35**

Çizelge 6'ya baktığımızda, çocuk sahibi olmadan önce katılımcıların çoğu finansal bağımlı olmamak, psikolojik olarak hazır olmak ifadesini kullanmıştır. *K.10 ''Aile finansal bağılı olmaması, anne babanın psikolojik hazır olması gerek. Anne baba çocuk terbiyesinde, ve onu yetiştirmeye hazırlanmalı.''*

K.6 ''çocuk sahibi olmadan önce ebeveynlerin psikolojik olarak hazır olması gerek. Anne ve babalık da yapabilmesi önemlidir. Ekonomik sorunları olmamalı. Çocuğun ihtiyaclarını karşılamak gerektir.''

Yine diğer katılımcılar anne baba sağlikli olması gerektiğini belirtmiş. *K.12 ''Çocuk sahibi olmadan önce anne babanın sağliklı olması önemlidir. Beslenmeye dikkat edilip, psikolojik hazır olması lazım.''*

İki katılımcı ahlaki olarak hazır olması gerektiğini söylemiştir. *K.5 ''Öncelikle iki taraf ahlaksi ve finansal olarak hazır olması gerekir. Tam hazır olmak mümkün olmayabilir. Ama çocuk ve anne için gerekli şeyleri karşılamaya hazır olmak gerek.''*

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada görüşülen üniversite öğrencilere göre evlilik hayatın önemli parçasıdır, çiftini bulmaktır, kendini tanıyıp evlenilmeli, küçük devlet kurmaktır, en önemli karardır, büyük bir başarıdır, peygamberimizin sünnetidir, evlilik bir emanettir, ailelerin birleşmesidir, soyu devam etmektir, kendini birine adamaktır, iki insanın bir araya gelmesidir, erken olması iyi olduğunu düşünüyorum fikirlerini çağrıştırmaktadır. Baş ve Cengiz (2018) Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Aileyi Anlamlandırma Biçimleri adlı araştırmasında gençlere göre evlilik; yuva kurmak, yeni bir hayatı paylaşmak, mutlu ve bir birliktelik şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı

zaman da evlilik gençlere huzur, mutluluk ve çocuk fikrini çağrıştırmaktadır. Özellikle evliliği, çocuk yapmak için bir araç olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu bulgulaar benzerlik göstermediğinden araştırma sonucunu desteklememektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin evlenecek kişide dikkat edilen faktörler incelendiğinde inançlı, eğitimli olması, güzelliği, azimli olması, karakterlerin uyması, dürüst ve saygılı, çalışkan, aileye karşı cömert olması, mesleği, maddi ve manevi durumları vb. kategoriler ortaya çıkmıştır. Üniversite öğrencilerinin evlenmeyi düşündükleri kişide en çok aradıkları özellikler ise inançlı, eğitimli olması şeklindedir. Özteke Kozan, Baloğlu, Kesici, Kamer (2019) genç kızların evlğliğe ilişkin görüşlerinin incelediği araştırmada genç kızların evlenmeyi düşündükleri kişide en çok aradıkları özellikler inançlı, saygılı, anlayışlı ve güvenilir olması şeklinde olarak, bu araştırmaya benzerlik göstermiştir. Bozgeyikli ve Toprak (2013) üniversite öğrencilerinin eş seçimi kriterlerini incelediği araştırmada kişilik kriterinin en dikkat edildiği görülmüştür. Bunu sırasıyla dini inanç, sevgi/aşk, ailelerin uyumu, eğitim düzeyi, maddi gelir vb. sonucu ortaya çıkmış. Bu çalışma da araştırmaya benzerlik göstermektedir ve araştırma sonuçlarını desteklemektedir.

Araştırmada katılımcılar evlilikten destekleyici aile, mutluluk, sevgi, istikrarlı aile, saygı, uyum içinde olmasını, düşünceli, biribirimizle açık olmak, eşin rolünü biliyor olması, inancımın güçlenmesi, bereketli yaşam, islam diniyle yaşam, , günlük sorunlar ve anlaşmazlıklar vb. beklediği görülmüştür. Öğrecilerin en çok beklentileri destekleyici aile, mutluluk, sevgi ve istikrarlı ailedir. Baş ve Cengiz (2018) gençlerin evlilik kurumundan beklentilerine, nasıl bir aile yaşantısı istediklerine bakıldığında kadın erkek fark etmeksizin verilen cevaplar arasında ilk sırada sevgi ve saygı yer almaktadır. Sevgi, saygı olmadan ideal bir evliliğin olmayacağı, evlilikten beklentilerinde bunların ilk sıralarda yer alması gerektiği belirtilmiştir. Bizim yaptığımız araştırmada katılımcıların ilk sıralarda destekleyici bir aile ve evlilikten mutluluğu ilk sırada beklediklerinen dolayı bu araştırmaya tam benzerlik göstermediği görülmüştür. Bundan dolayı araştırma sonuçlarını desteklememektedir.

Üniversite öğrencilerinin çocuk sahibi olmak hakkında düşüncelerinden soyumuzu devam etmektir, ailede çocuk olması gerektir, çocuk ilişkileri güçlendirir, planlı olarak çocuk sahibi olmak, bilinçli karar verilmeli, karşılıklı hazırlık olunmalı, hemen çocuk sahibi olunmalı, hemen öocuk sahibi olmamak, iyi, salih çocuk büyütmeyi istiyorum, evliliğin bir sebebidir, sağlığa ve olanaklara göre olmalı, çocuk yetiştirmek hepimizin görevimizdir sonuçları ortaya çıkmıştır. Bunladan ilk sırada soyu devam etme ifadesi yer almıştşr. Ekşi (2015) Evliliğe Hazırlık Aşamasındaki Karı-Koca Adaylarının Evlilik ve Anne-Baba Olma Üzerine Düşünceleri çalışmasında anne-baba olma hakkında düşüncelerinin dağılımı araştırıldığında; eş adaylarının %88.5'i anne-baba olmayı "çocuk yetiştirmek, annelik/babalık duygusunu tatmak" olarak belirtilmişlerdir. Bu bulgular yaptığımız çalışmaya benzerlik göstermediğinden araştırma sonucunu desteklememektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çocuk sahibi olmasına çoğu kimse etkilemediğini, eşiyle karar vereceğini belirtmiştir. Bazı katılımcılar diğe aileler, arkadaşlar vb. etileyebileceğini söylemiştir. Üniversite öğrencilerinin eğitimli olduklarından dolayı bu sonuçlar çıktığını söyleyebiliriz. Şimal ve Gürsoy (2020) Üniversite Öğrencilerinin Gelecekte Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Düşünceleri ve Etkileyen Faktörler çalışmasında çocuk sahibi olmada bireysel

kararların toplumun ve ailenin beklentisinden daha önemli olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar benzerlik göstererek araştırmamızı desteklemektedir.

Bu çalışmada katılımcıların çoğu çocuk sahibi olmadan önce finansal bağımlı olmamak, psikolojik olarak hazır olmak, konut olması gerektiğini belirtmiştir. Bu şartlardan ilk sırada finansal bağımlı olmamak gerektiği görülmüş. Şimal ve Gürsoy (2020)'un çalışmasında öğrencilerin büyük bir kısmının çocuk sahibi olmak istediği fakat gelecek kaygılarının olduğu bu nedenle de ekonomik özgürlüğünü sağlamadan çocuk sahibi olmak istemedikleri saptandı. Bu bulgular da benzerlik gösterdiğiniden araştırma sonucunu desteklemektedir.

Çalışmayla ilgili aşağıdakiler önerebiliriz:

Evlilik öncesi gençlere evlilikle ilgili karşılaşabilecekleri problemlerle ilgili çalışmaların yapılması;

Evlilik öncesi süreçte veya yeni evlenen bireylere çocuk yetiştirmeye yönelik eğitimlerin verilmesi;

Yetişkin ebeveynlere yönelik yeni evli çiftlerle arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik seminerler düzenlenmesi önerilir.

KAYNAKLAR

Aluş Y. (2015), Kültürel ve toplumsal gerçekliğimiz açısından aile anlayışlarının ve türk ailesinin değerlendirmesi. Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

Baş E., Cengiz E (2018) Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Aileyi Anlamlandırma Biçimleri: Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği, İmgelem, 2(2), 5-27

Bozgeyikli, H., & Toprak, A. G. E. (2013). Üniversiteli gençlerin eş seçim kriterlerinin sıralama yargılarıyla ölçeklenmesi. Gençlik Araştırmaları Dergisi

Bilen, M. (2004). Sağlıklı İnsan İlişkileri. Ankara: Anı Yayıncılık

Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., Kılıç, Ç. (2016), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi.

Ekşi B. (2015), Evliliğe Hazırlık Aşamasındaki Karı-Koca Adaylarının Evlilik ve Anne-Baba Olma Üzerine Düşünceleri, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi

Emiroğlu Kudret ve Aydın Suavi (2003) Antropoloji Sözlüğü, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara.

Erkut Z, Balcı S, Yıldız S., (2017) Tarihsel süreç içinde çocuk. Çocuk ve Medeniyet Dergisi

Grant, J. (2000). Women managers and the gendered construction of personal relationships. Journal of Family Issues

Kasapkara, A., & Kasapkara, B. (2014). 20-30 yaş grubu bekar erkeklerin eş seçimine yönelik tutumları ve eşten beklentilerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. Journal of International Social Research

Knox, D. , Schahct, C. (2009). Choices in Relationships: An Introduction to Marriage and the Family. Canada: Cengage Learning.

Özdemir, Ş. Torlak, Ö., Vatandaş, C. (2012) Türkiye'de Aile Yaşam Dönemleri ve Özellikleri. Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu. İstanbul: Sekam Yayıncılık,

Özteke Kozan H.İ., Baloğlu M., Kesici Ş., Kamer Z. (2019), Genç Kızların Evliliğe İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi: Neden Evlenirim? Neden Evlenmem?, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

Özgüven, İ.E. (2001). Ailede iletişim ve yaşam. Ankara: PDREM Yayınları

Şimal N., Gürsoy E. (2020), Üniversite Öğrencilerinin Gelecekte Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Düşünceleri ve Etkileyen Faktörler, DEUHFED dergisi

Yıldırım A. Ve Şimşek H. (2006) Nitel Araştırma Yöntemleri 11. Baskı 427. Ankara

ERGENLERİN ÜZERİNDE ARKADAŞ ETKİSİNİN ERGEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF FRIENDS ON ADOLESCENTS ACCORDING TO ADOLESCENT VIEWS

Doç. Dr. Erkan EFİLTİ

Kırgızistan - Türkiye Manas üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Bişkek, Kırgızistan, 0000-0003-1158-5764

Laura ALMAZOVA

Kırgızistan-Türkiye Manas üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programı YL öğrencisi, Bişkek, Kırgızistan, 0000-0002-4335-1754

ÖZET

Bu araştırma ergenler üzerinde arkadaş etkisinin incelemesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma verileri nitel araştırma yönteminden betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Çalışma grubunu Kırgızistan Bişkek eyaletinde orta öğretim kademesinde eğitim gören ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 14-17 yaş arası ergenlerden oluşmaktadır. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırmanın veri içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenler arkadaşlarının kendilerini: açık konuşabilmeleri konusunda, korktuklarında birbirlerine destekte bulunma ve motive etme konusunda, okulla ilgili sosyal etkinliklere katılma konusunda ve aileyle çatışma yaşadıkları zaman öfkelerini azaltma konusunda etkilediklerini belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ergen, ergenlik dönemi, arkadaş etkisi.

ABSTRACT

This research was conducted to examine the effect of friends on adolescents. Descriptive research model was used from qualitative research method. The study group consists of adolescents between the ages of 14-17 who are studying at secondary education level in Bishkek province of Kyrgyzstan and participated in the study voluntarily. The data were collected with a semi-structured interview form. The data were analysed by content analysis method.

According to the findings of the study, adolescents stated that their friends influenced them in terms of: being able to speak openly, supporting and motivating each other when they were scared, participating in school-related social activities and reducing their anger when they had conflicts with their families.

Keywords: Adolescent, adolescence, peer influence.

1. GİRİŞ

Ergenlik (adolescence) kavramı, çocukluk ile yetişkinlik arasında yer alan gelişim dönemini ifade etmek için kullanılır. Kavram Latincede "yetişkinliğe doğru büyüyen" anlamına gelen, "adolescere" fiilinden türetilmiştir (Lerner ve Steinberg, 2004). Ergenlik, çoğu aynı anda ve kısa sürede yaşanan yoğun değişimlerle karakterizedir. Biyolojik, bilişsel ve psikososyal alanlardaki değişimlerle birlikte, ergenin aile ve arkadaşlarla olan iletişiminde, çocukluk ve ergenlik arasındaki sosyal ilişkilerinde sosyal ve duygusal yönlerinde değişimler yaşanmaktadır (Bayhan ve Işıtan, 2010). Ergenler bireysel olarak çocukluktan farklı olarak yeni ilişkiler kurmaya çalışırlar. Akranlarla ilişkiler, ergenlik döneminde kişilik için önceki yıllara göre çok daha önemlidir (Balta, 2021). Çocuk, aile çevresinde akranlarının dünyasına döndükçe, akranlarıyla iletişimden daha fazla doyum almayı öğrenir. Akran grubu yavaş yavaş onların davranış ve tutumlarını etkileyecek ve ailenin yerini alacaktır (Alisinanoğlu, 2002;Yavuzer, 2000). Erikson (1968) ergenlik döneminde kişilerarası ilişkilerin kişilik gelişiminin önemli bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Özellikle akran ilişkilerinin hem sosyal destek hem de deneyim açısından önemli olduğunu vurgulayarak, bu ilişkilerin yetişkinlikte dünya görüşünün oluşmasına katkı sağlayacağını belirtmiştir. Bir arkadaşın yakınlığı, ergenlerin arkadaş olmaları için çok önemli bir sebeptir. Ergenler birbirleri ile samimiyeti geliştirmek için kendi cinsinden arkadaşlıkları daha çok tercih etmekte ve böylece yalnızlıklarını aşmaktadırlar. Buna karşılık, 19 ve 20'li yaşlarda karşı cins ile samimi arkadaşlığında da ön plana çıktığı görülmektedir. (akt ;Collins ve Sprinthall,1995; akt. Büyükşahin Çevik ve Atıcı, 2008). Ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkileri, eğitim ve meslek gibi geleceğe yönelik alanlarda ve geçiş dönemlerinde önemini korurken, arkadaşlar ve akranlar günlük olaylarda, moda ve boş zaman etkinliklerinde daha etkili görünmektedir. Ancak ergenlerin önemli yaşam değerlerini ebeveynlerinden devraldıkları ve sosyal ilişkilerinde kişisel sorunlarını hem ebeveynlere hem de arkadaşlarına danıştıkları belirtilmektedir. Gençler, arkadaşlarının birbirlerine sosyal statü vermelerine ve ilgi alanlarını paylaşmalarına izin vermeye daha isteklidir. Ayrıca akranlarla olan ilişkiler, yetişkinler ve çocuklar arasındaki ilişkilere göre daha eşitlikçi ve esnek, daha anlayışlı ve güven vericidir (Coleman ve Hendry 1999: 147-148; akt.Demir, Baran ve Ulusoy, 2005). Yapılan araştırmalar arkadaşlardan algılanan sosyal destek açısından akademik yönden başarılı olan öğrencilerin başarısız olanlara göre arkadaşlarından daha olumlu destek aldıklarını, arkadaşları tarafından sevildiğini, arkadaşları herhangi bir konuda karar alırken kendisinin düşüncelerini sorduğunu göstermiştir. Ayrıca arkadaşlarını kendine yakın hissettiklerini, birlikte zaman geçirmekten hoşlandığını, yakın arkadaşlarının olduğunu, sorunları olduğunda arkadaşlarının yardımcı olduğunu, arkadaşları tarafından dışlanmadığını daha fazla ifade ettikleri, akademik çalışmalarında yardım almaktan çok, yardım etmeyi tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Karadağ, 2007). Akran grubunun işlevini bilemeyen ebeveynler ve yetişkinler çoğunlukla akran grubunu atipik ya da istenmedik bir oluşum olarak görebilirler. Dolayısı ile akran grubu bazı yetişkinlerin kriterlerine uygun olmayabilir. Dubin ve arkadaşlarının yapmış olduğu bir araştırmada ebeveynlerini otoriter olarak karakterize eden gençlerin, gerek yetişkin gerekse akranlarca desteklenen normları ödüllendiren akran grubuna yöneldiği bulunmuştur. Ebeveynlerini ilgisiz olarak karakterize eden kızlar yetişkin değerlerini onaylamayan akran gruplarına eğilim göstermektedir. Ebeveynlerinin hoş görülü olduğunu belirten erkekler

eğlence kültürü oryantasyonuna sahip topluluklara girdikleri tespit edilmiştir (Coleman ve Hendry 1999: 148). Akran gruplarıyla uyum gösteremeyen ya da onlarla yeterince vakit geçiremeyen gençlerin yaşadıkları sosyal izolasyon süreci sonunda sapmış davranış gösterme, depresyona girme ve hatta intihar düşüncesi taşıma risklerinin diğer gençlere göre artış kaydettiği görülmektedir (Demir,Baran, Ulusoy, 2005). Bu bilgilerden yola çıkarak araştırmanın problemini Kırızistan'da Bişkek'te yaşayan ergenler üzerinde arkadaş etkisinin incelemesi oluşturmaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; ergenler üzerinde arkadaş etkisinin ergen görüşlerine göre incelenmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, araştırma yapılan bireylerin sahip oldukları öznel görüş ve deneyimlerinin sistematik olarak incelenebilmesini ve edinilen verilerle bilimsel nitelikli yorumlar yapılabilmesini sağlamaktadır (Ekiz, 2003; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Betimsel yöntemler, ilgilenilen ve araştırılmak istenen problemin mevcut var olan durumunu ortaya koymaya yöneliktir. Çalışılan konunun mevcut durumuna ilişkin hipotezler test etmek için veya sorulara cevap bulmak için veriler toplamayı gerektirir (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel, Kılıç, 2016).

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Kırgızistan'ın Bişkek şehrinde 2022 yılında yaşamakta olan 14-17 yaşları arasında çalışmaya gönüllü olarak katılan 13 ergenden oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplamak için nitel araştırma yönteminden yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme, araştırmaya katılan bireylerin belli bir konuda duygu ve düşüncelerini anlatma etkinliği olarak tanımlanmaktadır. Görüşmenin temel amacı bireyin iç dünyasına girerek onun bakış açısını anlamaya çalışmaktır. Görüşme yoluyla araştırılan konu hakkında bireyin deneyimleri, tutumları, düşünceleri, niyetleri, yorumları, zihinsel algıları ve tepkileri gibi gözlenemeyen bilgilere ulaşılması umut edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 108).

2.4. Verilerin Toplanması

Makalenin kavramsal ve kuramsal çerçeve kısmında, yerli ve yabancı doküman incelemesi (literatür taraması) yapılmıştır. Toplanan ve derlenen bilgilerden, giriş bölüm meydana getirilmiştir. Literatür taraması yaparken, konuya ilişkin daha önceden yazılmış tezlerden, dergi ve makalelerden istifade edilmiştir.

Verilerin toplanmasının 2. kısmında görüşme formu uygulanmıştır. Verileri toplanırken etik ilkelere bağlı kalınmıştır. Veri toplama sürecine başlamadan önce kullanılmak istenen ölçme araçları için gerekli izin belgeleri alınmıştır. Veriler gönüllülük esasına göre toplanmıştır. Veriler toplanırken önce katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve katılımcıların onayı

alınmıştır. Katılımcılara kişisel bilgilerini gizli tutulacağı, ve verilerin sadece araştırma için kullanılacağı bilgisi verilmiştir. Verilerin daha sağlıklı şekilde alınabilmesi amacıyla izin veren katılımcıların sesleri kayda alınmıştır.

2.5. Veri Toplama Süreci

Veriler 2022 yılı Bişkek'te yaşayan, 14-17 yaşında olan 13 ergenden yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Veri toplama sürecine başlamadan önce araştırmaya dahil edilen ergenlerin aileleriyle görüşülerek yazılı olarak izin alınmıştır. Bilgilendirmenin ardından araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Görüşme, araştırmacı ve katılımcıya zaman esnekliği sağlanması, sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi elde etmeyi sağlanması açısından bu çalışmada tercih edilmiştir.

Bu çalışmada görüşmeler katılımcıların izni alınarak görüşme yapılan ortamda telefonda ses kayıt altına alınmıştır ve veri toplama işleminden önce katılımcılara çalışmanın amacı açıklanmış, kimlik bilgilerin gizli tutulacağı ve istedikleri taktirde görüşmeyi bırakabilecekleri sözlü olarak ifade edilmiştir. Her bir görüşmeye demografik görüşme soruları, telefon ve kalem götürülmüştür. Görüşmeler 30-40 dakika arasında yapılmıştır.

2.6. Verilerin Analizi

Araştırma sonucu elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, birbirlerine benzeyen verileri belirli kavramlar ve kategoriler çerçevesinde bir araya getirerek okuyucunun anlayacağı bir biçime dönüştürüp yorumlanmasını sağlar (Fraenkel & Wallen, 2000). Bu çalışmada verilerin analizinde, sırasıyla şu süreçler izlenmiştir. Öncelikle görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler ses kayıt cihazına kayıt edilmiş, görüşmeler bittikten sonra ses kayıtlarının ham dökümleri bilgisayar ortamına aktarılmış, ergenlerin ses kayıtları tekrar tekrar dinlenerek Microsoft Word programında yazıya geçirilmiştir. Bu süreçte ses kayıtları tekrar tekrar dinlenerek, yazılan Word belgesindeki veriler ile doğruluğu kontrol edilmiştir.

3. BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde amacına ilişkin veri toplama araçlarına dayalı olarak elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir.

Araştırmanın birinci sorusu olan "Arkadaşların senin için neden önemli?"sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevapların analizi çizelge 1 de verilmiştir.

Çizelge 3: Ergenlik döneminde arkadaşların önemi

Çörüşmeciler	Cevaplar	N	%
G.8, G.9, G,6,G.8, G.4, G.11, G,13,	Arkadaşlarıma kendimi daha iyi açabildiğim ve utanmadan açık konuşabildiğim için önemli	7	17,5
G.3, G.7, G.12, G.13, G,13, G,5, G,2	Beni desteklediği için	7	17,5
G.4, G.7, G.11, G.3, G.5, G.13	Karar veremediğim zaman arkadaşımın tavsiyede bulunarak yardım etmesi	6	15
G.1, G.2, G7, G.5, G.11	Düşüncelerim ile paylaşabildiğim ve beni daha iyi anladığı için	5	12,5

G.8, G.11, G.12, G.13	Eğlenceli ve moral verdikleri için	4	10
G.1, G.13, G.11	Benim hep yanımda olması ve yalnız bırakmaması	3	7,5
G.3, G.1	Beni eleştirmemesi	2	5
G.1, G.2	Geleceğe dönük aynı amaç ve hayallerimizin olması	2	5
G,2, G.11	Bana benzemesi	2	5
G.7	Arkadaşlarıma bakarak kendi davranışlarımı analiz edebilmem	1	2,5
G.11	Onlarla sosyalleştiğim için	1	2,5
Toplam		40	100

Çizelge 1 incelendiği zaman büyük oranda ergenler (%17,5) arkadaşlarına kendilerini daha iyi açabildiği ve utanmadan açık konuşabildiği için arkadaşlarının önemli olduğunu ve aynı sayıda katılımcı (%17,5) arkadaşların onları desteklediği için önemli olduğunu belirtmişlerdir. *''Arkadaşlara istediğin şeyi anlatabilirsin konuşabilirsin, bazen negatif duygularından bahsedebilirsin, aileme göre arkadaşlarıma kendimi daha iyi açabiliyorum''G.8. ''Arladaşlarım benim için beni anladığı, onlarla sosyalleştiğim için, her gün neler yaptığımız hakkında yeni neler bulduğumuz hakkında konuştuğumuz için önemli'' G.11. ''Arkadaşlarım benim fikrimi destekliyorlar'' G.3. ''Arkadaşlarım beni destekliyorlar, önemli tavsiyelerde bulunuyorlar ''G.7.*

Katılımcıların ikinci büyük kısmı ise (%15) karar veremedikleri zaman arkadaşlarının tavsiyede bulunarak yardım ettiği için önemli olduğunu belirtmişlerdir. *"Arkadaşlarım önemli tavsiyelerde bulunuyorlar, ben arkadaşlarıma bakarak kendimi ve davranışlarımı analiz edebilirim, bazen neyi yapıp neyi yapmam gerektiği konularda yardım ediyorlar ve bazen hatalarımı da görmeme yardımcı oluyorlar " G.7.* "Ben bazen herhangi bir konuda karar veremediğim zaman, arkadışım bana yardıma geliyor" G.4.

Bazı katılımcılara göre (%12,5) arkadaşların düşünceleri ile paylaşabildiği ve onu daha iyi anladığı için, (%10) eğlenceli ve moral verdikleri için, (%7,5) arkadaşlarının hep yanında olduğu ve yalnız bırakmadığı için önemli olduğunu belirtmişlerdir. *"Arkadaşlarımla ben hem düşüncelerimle paylaşabiliyorum hem onlardan enerji alıyorum, güçleniyorum onlar benim sanki evim gibi " G.4. "Arkadaşlarımla eğlenceli, sadece arkadaşlarımla olduğumda kendimi farklı hissediyorum, ane babamın yanında farklı hissediyorum" G.11. "Arkadaşımın benim yanımda olduğu, benim içimdeki düşüncelerimi anladığı için önemli, anne babam benim hep yanımda olmayacak fakat arkadaşlarım benimle olacaklar" G.1.*

En az sayıda katılımcı ise (%5) arkadaşlarının eleştirmediği, geleceğe dönük aynı amaç ve hayallerinin olduğu ve arkadaşlarının ona benzediği için için önemli olduğunu belirtmişlerdir. *"Arkadaşlarım bana başka isanlara göre daha yakın, bana benziyorlar, anlıyorlar, evlendiğimiz zaman bile aynı anda evleniriz, birlikte yurt dışına çıkıp eğitim alacaz diye planlar yaparız"G.2.*

Araştırmanın ikinci sorusu olan "Arkadaşların seni hangi konularda desteklediğini düşünüyorsun?" sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevapların analizi çizelge 2 de verilmiştir.

Çizelge 4: Ergenlik döneminde arkadaşların desteklediği konular

Çörüşmeciler	Cevaplar	N	%
G.2, G.10, G.1, G.3	Bazen bişey yapmaktan korktuğum zaman beni desteklemesi, motive etmesi	4	19
G.3, G.8, G.12	Ailemle olan çatışmada desteklemesi	3	14
G.2, G.4, G.1	Okuldaki bazı durumlarda beni desteklemesi	3	14
G.1, G.5, G.11	Arkadaşım beni yalnız bırakmaması	3	14
G.2, G.13	Olumsuz durumlarda arkadaşlarımın desteklemesi	2	9,5
G.3, G.5	Beni eleştirmemesi	2	9,5
G.1	Ben yanında olduğumda kendini güvende hissetiğini söylemesi	1	5
G.6	Arkadaşalarım bana kendimi açmama, daha sosyal olabilmeme yardım etmesi	1	5
G.9	Anne babamın önemsemeyip geçtikleri sorunlarımı dinleyerek rahtalamama yardım etmesi	1	5
G.10	Hata yapmamam konusunda desteklemesi	1	5
Toplam		21	100

Çizelge 2 incelendiği zaman büyük oranda katılımcılara göre (%19) arkadaşları bazen bişey yapmaktan korktuğu zaman desteklediğini ve motive ettiğini belirtmişlerdir. *"Bazen arkadaşalarım bişey yapmaktan korktuğum zaman beni destekliyorlar. Bir kere kaya yapmaya gitmiştik, arkadaşlarım yaparsın yaparsın dedikleri için, dağın başına çıktım ve düştüm" G.2. "Benim arkadaşım bana hep gaz veriyor, yardım lazım olursa hemen söyle diyor ve ben bu durumda onun taraftan destek hissediyorum." G.10.*

Katılımcıların ikinci büyük kısmı ise (%14) arkadaşlarının aileleriy'le olan çatışmada, aynı oranda katılımcı ise okuldaki bazı durumlarda ve arkadaşları yalnız bırakmadıkları zaman desteklediğini hissetiklerini belirtmişlerdir. *"Anne babamla olan çatışmadan sonra arkadaşım benim suçum olmadığını söyleyerek bana destek olmuştu" G.8. "Okulda derslerle ilgili yardım ediyorlar" G.4. "Arkadaşlarımın benim sadece yanımda olması benim için destek" G.5.*

Katılımcıların bazıları ise (%9.5) olumsuz durumlarda arkadaşlarının desteklediğini ve aynı oranda katılımcı arkadaşının onu eleştirmediği için desteklediğini belirtmişlerdir. *"Arkadaşlarım sokakta bazen kavga çıktığı zaman destekliyorlar" G.13. "Arkadaşlarım ben bazen bişey kırdığım zaman, polise yakalandığım zaman, bazen dışarda geç kaldığım zaman beni evlerine götürüyorlar, böyle şeyleri ailene söyleyemiyorsun" G.2.*

En az sayıda katılımcı ise (%5) anne babasının önemsemeyip geçtikleri sorunlarımı dinleyerek rahtalamalarına yardımcı olarak desteklediğini ve hata yapmamaları konusunda desteklediğini belirtmişlerdir. *"Anne babamın önemsemeyip geçtkleri sorunlarımı dinleyerek rahtalamama yardım ediyorlar" G.9.*

Araştırmanın üçüncü sorusu olan "Arkadaşlarının seni okulla ilgili nasıl etkilediğini düşünüyorsun?''sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevapların analizi çizelge 3 te verilmiştir.

Çizelge 3: Ergenlik döneminde arkadaşların okulla ilgili etkilediği durumlar

Çörüşmeciler	Cevaplar	N	%
G.1, G.2, G.9, G.11, G.12	Okulda sosyal etkinliklerle ilgili etkiliyorlar	5	33,3
G.1, G.6, G.3, G.8	Öğretmenlere karşı davranışlarımızı etkiliyorlar	4	27
G.4, G.9, G.11	Derslerle ilgili etkiliyorlar	3	20
G.5, G.6	Benim arkadaşlarım kendini geliştirmeyi sevmesi beni de etkiliyor, beni motive ediyor	2	13
G.1	Arkadaşlarım okumanın gereksizliği noktasında beni etkilemesi	1	6,6
Toplam		15	100

Çizelge 3 incelendiği zaman katılımcıların çoğunluğu (%33,3) ergenlik döneminde okulda sosyal etkinlikler konusunda arkadaşlarının etkilediğini belirtmişlerdir. *"Arkadaşlarım beni futbol yarışmalarına giderken destekliyorlar, okulda sporda ilerlememi etkilediler, ben yarışmaya giderken boş dönme diye söylüyorlar"G.12. "Okulda yarışmalar olduğu zaman birbirimizi destekliyoruz" G.11.*
Katılımcıların ikinci büyük kısmı ise (%27) arkadaşlarının okulda öğretmenlere karşı davranışlarını etkilediğini belirtmişlerdir. "*Bazen öğretmenler beni azarladğı zaman, arkadaşlarım benim üzüldüğümü anlıyorlar ve o öğretmen kendi öyle boşver gibi şeyler sölüyorlar" G.1. "Okulda öğretmenlerle çatışma yaşadığım zaman arkadaşlarım beni teselli ediyorlar" G.6. "Arkadaşım bir kere bir tane dersten kötü puan almıştı ve bana öğretmeni kötülemeye başlamıştı, fakat ben bu durumdan etkilenmedim ama etkilenedebilirdim" G.8.*

Katılımcıların bazıları ise (%20) arkadaşlarının derslerle ilgili etkilediğini, (%13) arkadaşlarının kendini geliştirmeyi sevmesi onu da kendini geliştirmek için motive ettiğini belirtmişlerdir. *"Benim arkadaşaım mesela fizik ve kimya derslerini çok iyi biliyor ve arkadaşımın desteğiyle ben de bu derslerde başarılı olabildim" G.9.*

Araştırmanın dördüncü sorusu olan "Arkadaşlarının seni ailenle ilişkini nasıl etkilediğini düşünüyorsun?''sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevapların analizi çizelge 4 de verilmiştir.

Çizelge 4: Ergenlik döneminde arkadaşların aileyle ilgili etkilediği durumlar

Çörüşmeciler	Cevaplar	N	%
G.12, G.13, G.3, G.4	Arkadaşlarım beni ailemle çatışma oldugu zaman öfkemi azaltmaya yardımcı oluyorlar	4	40
G.2, G.9	Sırlarımı saklama konusunda ayleme güvenmiyorum	2	20
G.2, G.5	Aileme anlatamadığım yanlış davranışlarımı arkadaşlarıma anlatıyorum	2	20
G.9	Anne babam önemsemediği sorunlarımı arkadaşlarımla paylaşıyorum	1	10
G.11	Arkadaşım anne babasına karşı kötü bişey yapıyorsa, ben onu yapmamaya çalışıyorum	1	10
Toplam		10	100

Çizelge 4, incelendiği zaman katılımcıların çoğunluğu (%40) ergenlik döneminde arkadaşlarının aileyle çatışma yaşadıkları zaman etkilediklerini belirtmişlerdir. "*Arkadaşlarım beni ailemle çatışma oldugu zaman dayan biraz, geçecek ben de de aynısı olmuştu diyorlar" G. 12. "Ben babamla çatışma yaşadım zaman, ben gelip arkadaşıma anlatıyorum anlattıktan sonra kendi daha iyi hissetmeye başlıyorum, arkadaşımın beni sadece dinlemesi bana yardım ediyor" G.3.*

Katılımcıların ikinci büyük kısmı ise (%20) sırlarını saklama konusunda aylelerine güvenmediğini ve aynı oranda katılımcı (%20) ailesine anlatamadığı yanlış davranışlarını arkadaşlarına anlatığını belirtmişlerdir. *"Arkadaşlarım benim sırlarımı saklıyorlar, aileme sırlarımla paylaştığım zaman evde herkes öğreniyorlar. Mesela bazen araba sürerken evdekilerle kural dışı davranamazsın, fakat arkadaşlarım ile kurallar dışında bişeyler rahatlıkla yapabiliyorum. Bu durumda benim arkadaşlar bana karşı değil benim düşündüğüm gibi düşünüyorlar. Kural dışı davrandığım zaman ailemle paylaşamıyorum, fakat arkadaşlarım ile rahatlıkla paylaşabiliyorum." G.2.*

En az sayda katılımcı (%10) anne babası önemsemediği sorunlarını arkadaşlarıyla paylaştığını ve arkadaşını anne babasına karşı kötü davranışını tekrarlamamaya çalıştığını belirtmişlerdir. *"Anne baba ben ergen olduğum için benim yaşadığım sorunları önemsemiyorlar. Arkadaşlarım bu durumlarda kendimi onlara anlatmama yardım ediyorlar, bu beni kendime kapanmaktan, kendime zarar vermekten koruduğunu düşünüyorum" G.9.*

4. SONUÇ- TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda toplanan verilerin analizi ile elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlara, bu sonuçların tartışılmasına ve bu sonuçlar doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

Bu araştırma, ergenler üzerinde arkadaş etkisinin incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın birinci sorusu olan "Arkadaşların senin için neden önemli?" sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan elde edilen sonuçlara göre; ergenler arkadaşları ile kendini daha iyi açabildiği, utanmadan açık konuşabildiği, düşünceleri ile paylaşabildiği, daha iyi anlaştıkları, bir birlerini desteklediği, eleştirmemesi, karar veremediği zaman arkadaşının tavsiyede bulunarak yardım ettiği için arkadaşlarını önemli buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Efilti ve Almazova (2022) çocuk yetiştirmede çocuğun ergenlik dönemindeki aile rollerine dayalı çalışmasında ergenler arkadaşlarının onun hakkında ne düşündüğünü önemsediği sonucuna ulaşarak bu araştırma sonucunu desteklemiştir. Demir, Baran, Ulusoy (2005) Ankara 726 genç ile yapılan survey çalışmasının neticesinde arkadaş – akran grubunun genci anlaması genç için her şeyden çok daha önemli olduğu, arkadaşları tarafından anlaşılma genç için bir güven, kendi dünyasını anlaması ve yorumlaması için bir kaynak olduğu sonucu ile bu araştırma sonucu ile paralellik göstermektedir. Atıcı ve Çevik (2008) lise 3. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkilerinin bazı değişkenlere göre incelediğinde, öğrencilerin iyi arkadaşı "yardım eden", "duygusal destek sağlayan" ve "düşüncelerin, sırların ortağı" şeklinde tanımlamaları bu araştırma bulgularını desteklemektedir.

Araştırmanın ikinci sorusu olan "Arkadaşların seni hangi konularda desteklediğini düşünüyorsun?" sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan elde edilen sonuçlara göre; ergenlik döneminde arkadaşlar birbirini, çoğu zaman bişey yapmaktan korktuğunda desteklediği ve motive ettiği, aileyle olan çatışmada, okuldaki bazı durumlarda, olumsuz durumlarda yalnız bırakmadığı ve eleştirmeden desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Köse (2015) ergenlerde akran ilişkilerinin mutluluk düzeyine etkisi adlı çalışmasında, ergenlerin akran grubuna girdikten sonra sapkın ve riskli davranışlar göstermede daha cesur oldukları, özellikle zor zamanlarında (kavga, yasal otoriteyle başı derde girdiğinde) arkadaşını içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için kendini tehlikeye bile attığı sonucu, bu araştırmadaki ergenlerin birbirini bazı olumsuz durumlarda desteklediğini belirtmesi bu araştırma sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın üçüncü sorusu olan "Arkadaşların seni okulla ilgili nasıl etkilediğini düşünüyorsun?'' sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan elde edilen sonuçlara göre; okulda sosyal etkinlikler konusunda, öğretmenlere karşı davranışlarını, arkadaşlarının kendini geliştirmeyi sevmesi onu da motive ettiğini ve okumanın gereksizliği noktasında etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın dördüncü sorusu olan "Arkadaşlarının seni ailenle ilişkini nasıl etkilediğini düşünüyorsun?''sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan elde edilen sonuçlara göre; ergenlerin arkadaşlarının aileyle çatışma yaşadıkları zaman öfkelerini azalttığı, sırlarını saklama konusunda ailelerine güvenmediği, ailelerine anlatamadığı yanlış davranışlarını arkadaşlarına anlattığı, anne babası önemsemediği sorunlarını arkadaşlarıyla paylaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Köse (2015) ergenlerde akran ilişkilerinin mutluluk düzeyine etkisi adlı çalışmasında, ergenler ebeveyn veya diğer yetişkin gruplarında bulamadığı onay ve desteği, akran grupları içerisinde rahatlıkla buldukları sonucu bu araştırma bulgularını desteklemektedir. Efilti ve Almazova (2022) çocuk yetiştirmede çocuğun ergenlik dönemindeki aile rolleri incelediğinde, ergenlik döneminde olan değişimler ile ilgili ergenlerin anne babayla iletişim kurmakta çatışmalar yaşadıklarıyla ile ilgili elde ettikleri sonuçlar bu araştırma sonucu ile paralellik göstermektedir.

KAYNAKÇA

Alisinanoğlu, F., (2002). Gençlik dönemi özellikleri ve genç anne baba iletişimi, Ankara: *Eğitim ve Bilim Dergisi,* 62, 27-123.

Atıcı, M., ve Büyükşahin Çevik, G. (2008). Lise 3. Sinif öğrencilerinin arkadaşlik ilişkilerinin bazi değişkenlere göre incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 35–50.

Balta, D. (2021). *Ergenlik dönemi romantik ilişkilerinde yakinlik,* Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas, 2021.

Bayhan, P., ve Işıtan, S. (2010). Ergenlik döneminde ilişkiler: Akran ve romantik ilişkilere genel bakış. *Aile ve toplum eğitim-kültür ve araştirma dergisi,* 5 (20) , 1303-0256.

Coleman, J. C. & Henry, L. B. (1999), The Nature of Adolescence. London: Routledge.

Collins,A.W, Sprinthall A.N (1995), "Adolescent Psychology" İnternational Edition, ss.172,177

Conger, J. J. & Galambos, N. L. (1997), Adolescence and Youth. U. S. A. : Longman.

Demir, N. Ö., Baran, A. G. ve Ulusoy, D. (2005). Türkiye'de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları İle İlişkileri ve Sapmış Davranışlar: Ankara Örneklemi. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı*, 32, 83-108.

Efilti, E., Almazova, L. (2022). Çocuk yetiştirmede çocuğun ergenlik dönemindeki aile rolleri. *Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft, 28*, 34-40.

Erikson, E.H. (1968). Identity: Youth and crisis. W.W. New York: Norton and Company, Inc.

Horroks, J. (1965), Adolescent Attitudes and Goals. Chicago: Aldine Pub. Com.,15-27

Köse, N., (2015). Ergenlerde akran ilişkilerinin mutluluk düzeyine etkisi. *İnönü üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü dergisi*, 2; (4), 4-5.

Steinberg, L. (2007). Risk taking in adolescence: New perspectives from brain.

Susman EJ., and Rogol A. (2004). Puberty and Psychological Development. In: "Handbook of Adolescent Psychology". (eds) Lerner RM, Steinberg L. 2th ed. Hoboken,

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAŞAM BOYU ÖĞRENME DÜZEYLERİ

Doç. Dr. Mustafa ERSOY
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,– ORCID ID: 0000-0002-7320-8844
Doç. Dr. Aysel ARSLAN
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,– ORCID ID: 0000-0002-8775-1119
Yük. Lis. Öğr. Hasibe KUZU
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yük. Lis. Öğr,– ORCID ID: 0009-0004-3323-074X

ÖZET

Yaşan boyu öğrenme dünyanın hızla ve biraz da yaşadığı teknolojik değişim ve gelişimler neticesinde ortaya çıkan ve geçtiğimiz yüzyıldan itibaren oldukça önem verilen eğitim faaliyetlerinden biridir. Çaın gereği olarak bireyden beklenen performansın ve becerinin sürekli değişmesi ve gelişmesi bireylerin ek eğitim alma zorunluluklarını da beraberinde getirmiştir. Bu konuda sadece bireyler değil devletlerin de farkındalığı üst düzeydedir. Çünkü vatandaşını çağın gereklerine gire yetiştiremeyen toplumların diğer toplumlardan geri kaldığı ve gelişmenin de çok hızlı olmasından dolayı toplumlar arasındaki farkın çok hızlı bir şekilde açıldığı görülmektedir. Devletler yaşam boyu öğrenme ile ilgili toplantılar, planlamalar yapmakta ve etkin öğretim programları hazırlamaktadır. Yaşam boyu öğrenme çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Her yaştan, düzeyden, ırktan, ülkeden ve kültürden bireyler bu çerçevede verilen eğitimleri alabilmektedir. Yaşam boyu öğrenme için özellikle dijital eğitim platformlarının da pozitif bir etkisi olduğu belirtilmektedir. Çünkü çalışan bireylerde zaman ve mekân sıkıntısı ortaya çıkmaktadır. Dijital platformlar bu baskının ortadan kalkmasını sağlamaktadır. Bu gerçekliklerden hareketle yapılan bu çalışmada üniversite düzeyinde eğitim alan öğrencilerin ve formasyon eğitimi alan mezun öğrencilerin yaşam boyu öğrenme seviyelerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan tarama modelinin tercih edildiği bu çalışmanın örneklemini 2022-2023 akademik yılı bahar döneminde İç Anadolu'da yer alan bir üniversitenin Eğitim Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem grubunun sayısı 408'dir (330 kadın-78 erkek). Araştırmada tercih edilen ölçeği Wielkiewicz ve Meuwissen (2014) geliştirmiş Engin, Kör ve Erbay (2017) Türkçeye uyarlamıştır. Yaşam Boyu Öğrenme Ölçeği 15 maddelik bir ölçek olup tek boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri .93, bu çalışmada .94 şeklinde saptanmıştır. Veriler Google Forms uygulaması kullanılarak online

toplanmıştır. SPSS'e aktarılan veriler normallik varsayımını karşıladığı için parametrik testler kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler neticesinde katılımcıların yaşam boyu öğrenme düzeylerinin yaş ve sınıf düzeylerine anlamlı farklılaştığı ($p<.05$), diğer araştırma değişkenleri açısından farklılaşmadığı neticesine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Boyu Öğrenme, Öğretmen Adayı, Formasyon, Üniversite.

1. GİRİŞ

Öğrenme genellikle örgün, yaygın ve sargın öğrenme olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Örgün öğrenme (Formal Learning); genellikle okullarda, kolejlerde, üniversitelerde ve diğer resmi eğitim kurumlarında yapılan, belirli bir müfredat ve yapıya dayanan ve genellikle bir diploma veya sertifika ile sonuçlanan öğrenme biçimidir. Örgün öğrenmede öğrencinin katılımı genellikle zorunlu ve değerlendirmeler formal ve düzenli şekilde yapılır (Eshach, 2007). Yaygın öğrenme (Non-Formal Learning) ise; genellikle yapılandırılmış, ancak resmi eğitim sisteminin dışında gerçekleşir. Kurslar, atölye çalışmaları, işyeri eğitimleri ve halk eğitim programları gibi çeşitli etkinlikleri içerebilir. Bu tür öğrenme genellikle belirli bir hedefe veya sonuca yöneliktir (Eshach, 2007). Sargın öğrenme (Informal Learning) ise; genellikle günlük yaşam aktiviteleri sırasında farkında olmadan gerçekleşen öğrenme biçimidir. Bu, ailede, işyerinde, sosyal etkinliklerde ve medyada öğrenmeyi içerir. Bu tür öğrenme genellikle yapılandırılmamış (Marsick & Watkins, 2001) ve çoğunlukla tesadüfi olarak gerçekleşir.

Yaşam boyu öğrenme, öğrenenlerin yaşamları boyunca öğrenmeyi sürdürmelerini ifade etmektedir (Koper vd., 2005). Bu süreç içinde, örgün, yaygın ve sargın öğrenme türlerinin hepsi bir arada birbirini tamamlamaktadır (Lambeir, 2005). Örgün öğrenme, genellikle hayatın başlangıç aşamalarında bireye temel bilgi ve becerileri sunar (Drigas & Tsolaki, 2015). Yaygın öğrenme, özellikle belirli bir konuda daha fazla bilgi edinmek veya belirli bir beceriyi geliştirmek isteyenler için alternatif bir öğrenme yolu sağlar (English & Carlsen, 2019). Sargın öğrenme ise günlük yaşantılarımızda, en çok başvurduğumuz öğrenme biçimidir (Koper vd., 2005). Çünkü yaşamın her anında yeni deneyimlerden ve etkileşimlerden bilgi edinmeye devam ederiz. Dolayısıyla, bu üç öğrenme biçimi, bir bireyin yaşam boyunca sürekli olarak bilgi ve beceri kazanmasını ve bu bilgi ve becerileri yeni durumlara uygulamasını sağlar (Huda, 2019). Yaşam boyu öğrenme, sürekli gelişimin ve kişisel/profesyonel başarının önemli bir unsurudur. Farklı kültürlerin ve toplumların tarihinde her zaman var olan yaşam boyu öğrenmede odak noktası genellikle birey olarak düşünülse birlikte, başarılı kuruluşların ve toplulukların

özelliklerinden biri de öğrenmeye devam etme kapasiteleridir. Bu topluluklar ve kuruluşlar araştırmayı ve yeniliği teşvik etmekle kalmazlar, aynı zamanda üretkenliği artırmak ve kalkınmanın sürdürülebilir ve adil olmasını sağlamak için üyelerinin bilgi, beceri ve fikirleri paylaşma yollarının çeşitliliğini en iyi şekilde kullanırlar. Böylece, bir öğrenen toplumdan söz edilebilir (Power & Maclean, 2013).

Yaşadığımız yüzyılda bilgi, teknoloji aracılığıyla hızlı bir şekilde yaygınlaşmakta, yaşam ve iş becerileri değişerek farklılaşmaktadır. Bu yeni döneme ayak uydurabilmek için de birey sürekli öğrenmek ve farklı becerileri edinmek zorundadır. Yaşam boyu öğrenme bu bağlamda gerek yaşamsal gerekse mesleki becerilerin sürekli güncellenmesini sağlamaktadır (Gür-Erdoğan ve Arsal, 2016). Her yaştan ve her düzeyden bireyin katılabildiği yaşam boyu öğrenme faaliyetleri devletlerin önem verdiği eğitsel eğitimler arasında öne çıkmaktadır (Aykac, Göğçe, & Korkut, 2019). Bireylerin sürekli kendi bilgilerini güncellemeleri veya yeni bilgi ve beceriler edinmelerinin zorunlu olduğu bu çağda özellikle topluma şekil veren öğretmenlerin bu beceriye sahip olmaları gerekmektedir (Bicaj & Treska, 2014; Demir-Basaran & Sesli, 2019; Wong, Britton & Ganser, 2005). Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme ile ilgili farkındalıklarının gelişmesi için Eğitim Fakültelerinde aldıkları derslerin onları bu yönde geliştirmeleri önemlidir (Hursen, 2016). Yaşam boyu öğrenmeyi etkileyen farklı faktörlerin olduğu da gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır (English & Carlsen, 2019; Ilgaz & Eskici, 2018; Tenekeci & Uzunboylu, 2020; Yılmaz, 2018). Bu çalışmada öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerinin belirlenmesi ve farklı değişkenlerle birlikte incelenmesi amaçlanmıştır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan soruların yanıtı aranmıştır:

Öğretmen adaylarının;

a) Yaşam boyu öğrenme düzeyleri nedir?

b) Yaşam boyu öğrenme düzeyleri cinsiyet, çalışma durumu, medeni durum, mezun olup olmama ve algılanan ekonomik durum değişkenlerine göre farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın yöntemiyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.1. Örneklem Grubu

Nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan tarama modelinin tercih edildiği bu çalışmanın örneklemini 2022-2023 akademik yılı bahar döneminde İç Anadolu'da yer alan bir

üniversitenin Eğitim Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem grubunun sayısı 408'dir (330 kadın-78 erkek). Örnekleme dâhil olan öğrencilerin demografik değişkenlere göre frekans dağılımı Çizelge 1'de verildiği gibidir.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımları

Değişken	Grup	*f*	%
Cinsiyet	Kadın	330	80.9
	Erkek	78	19.1
Öğrenim Durumu	Formasyon	254	62.30
	Öğretmen adayı	154	37.70
Çalışma Durumu	Evet	118	28.90
	Hayır	290	71.10
Medeni Durum	Bekâr	282	69.10
	Evli	126	30.90
Yaş	18-25	212	52.00
	26-30	76	18.60
	31-35	48	11.80
	36-40	48	11.80
	41-45	24	5.90
Sınıf Düzeyi	Birinci	6	1.50
	İkinci	72	17.60
	Üçüncü	58	14.20
	Dördüncü	6	1.50
	Mezun	266	65.20
Gelir Düzeyi	Düşük	68	16.70
	Orta	326	79.90
	Yüksek	14	3.40

Katılımcıların %80.9'unun kadın, %62.30'unun formasyon öğrencisi, %71.10'unun herhangi bir işte çalışmadığı, %69.10'unun bekâr olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %52'sinin 18-25 yaş aralığında olduğu, %65.20'sinin mezun olduğu, %79.90'ının gelir düzeyini orta olarak algıladığı tespit edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada tercih edilen ölçeği Wielkiewicz ve Meuwissen (2014) geliştirmiş Engin, Kör ve Erbay (2017) Türkçeye uyarlamıştır. Yaşam Boyu Öğrenme Ölçeği 15 maddelik bir ölçek olup tek boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri .93, bu çalışmada .94 şeklinde

saptanmıştır. Bu çalışmada ölçekle ilgili elde edilen bulgular aşağıda yer alan Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. YBÖÖ Betimsel İstatistikleri

YBÖÖ	n	En düşük puan	En yüksek puan	$\bar{x}$	Mad. ort. (1-5)	Mad. ort. (100)	sd	Skeness	Kurtosis	Cron. Alfa
Toplam	408	16	75	56.88	3.79	75.84	11.86	-.981	.984	.940

Yukarıdaki Çizelge 2 incelendiğinde öğrencilerin ölçekten aldıkları toplam puanlarının yüksek düzeyde olduğu (75.84>70) görülmektedir. Ölçek güvenirliğinin üst düzeyde olduğu (.940>.70), çarpıklık ve basıklık değerlerinin kabul edilebilir aralıkta olduğu tespit edilmiştir (±1.96).

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler Google Forms uygulaması kullanılarak ve gönüllü katılıma riayet edilerek online toplanmıştır. SPSS'e aktarılan veriler normallik varsayımını karşıladığı için parametrik testler kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimleyici istatistikler, Kolmogorov-Smirnov normallik testi, bağımsız gruplar t testi, tek yönlü varyans analizi (Oneway ANOVA) ve LSD analizi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde elde edilen bulgulara yer verilecektir. Katılımcıların YBÖÖ'den aldıkları puan ortalamalarının cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu ve medeni durum değişkenleri açısından incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3. YBÖÖ Cinsiyet ve Öğrenim Durumu, Çalışma Durumu ve Medeni Durum Değişkenleri Bağımsız t Testi Bulguları

Değişkenler		n	$\bar{x}$	sd	t	df	*p*
Cinsiyet	Kadın	330	57.21	11.385	1.134	406	.257
	Erkek	78	55.51	11.692			
Öğrenim Durumu	Formasyon	254	57.34	12.00	1.006	406	.315
	Öğretmen adayı	154	53.13	11.63			
	Evet	118	56.49	12.67	-.408	406	684

Çalışma Durumu	Hayır	290	57.04	11.53			
Medeni Durum	Bekar	282	57.24	11.08	.849	406	.397
	Evli	126	56.08	13.46			

Çizelge 3'te ölçekten alınan puan ortalamalarının cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu ve medeni durum değişkenlerine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmektedir (p>.05).

Çizelge 4. YBÖÖ Sınıf Düzeyi Değişkeni Anova Testi

Değişkenler		**n**	**x̄**	**sd**	**Varyans kaynağı**	**df**	**F**	***p***	**Anlamlı Farklılık**
Sınıf Düzeyi	1.Sınıf[1]	6	52.33	17.35	Gruplar arası	4	1.964	**.049***	**4>1, 4>2, 4>3**
	2.Sınıf[2]	72	56.22	10.09					
	3.Sınıf[3]	58	54.55	9.97	Gruplar içi	403			
	4.Sınıf[4]	6	66.33	4.93					
	Mezun[5]	266	57.46	12.53	Toplam	407			

***p*<.05**

Çizelge 4'teki bulgularda sınıf düzeyi değişkenine göre öğrencilerin aldığı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür (*p*<.05). 4. sınıflar ile diğer gruplar karşılaştırıldığında 4. sınıflar lehine anlamlı farklılık görülmektedir.

Çizelge 5. YBÖÖ Yaş Değişkeni Anova Testi

Değişkenler		**n**	**x̄**	**sd**	**Varyans kaynağı**	**df**	**F**	***p***	**Anlamlı Farklılık**
Yaş	18-25[1]	212	57.15	10.14	Gruplar arası	4	2.013	**.047***	**1>5, 4>5**
	26-30[2]	76	57.24	11.82					
	31-35[3]	48	54.92	15.72	Gruplar içi	403			
	36-40[4]	48	59.54	14.57					
	41-45[5]	24	52.00	10.19	Toplam	407			

***p*<.05**

Çizelge 5'teki bulgularda yaş değişkenine göre ölçekten öğrencilerin aldığı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür (*p*<.05). Alt boyutlardaki anlamlı farklılığın daha genç olan gruplar lehine olduğu saptanmıştır.

Çizelge 6. YBÖÖ Algılanan Gelir Düzeyi Değişkeni Anova Testi

Değişkenler		n	x̄	sd	Varyans kaynağı	df	F	*p*	Anlamlı Farklılık
Algılanan	Düşük[1]	68	56.85	9.52	Gruplar arası	2			
Gelir	Orta[2]	326	56.75	12.34	Gruplar içi	405	.549	.578	-
Düzeyi	Yüksek[3]	14	60.14	10.92	Toplam	407			

Katılımcıların ölçekten aldıkları puan ortalamalarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir (p>.05).

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin ölçekten aldıkları puanlar genelde yüksek seviyede bulunmuştur. Bu sonuç, öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak, bu sonuç literatürdeki diğer araştırmalarla tam olarak uyuşmamaktadır. Örneğin, Diker Coşkun'un (2009) çalışması, çeşitli üniversite ve fakültelerden katılan öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini düşük düzeyde bulmuştur. Bu farklılık, öğrenci popülasyonları, ölçme yöntemleri veya diğer bağlamsal faktörler gibi çeşitli sebeplerden kaynaklanabilir. Bu nedenle, yaşam boyu öğrenme eğilimlerini değerlendirirken bu tür farklılıkları göz önünde bulundurmak önemlidir.

Katılımcıların ölçekten aldıkları puan ortalamalarının cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Bu, her iki cinsiyetten katılımcıların yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin benzer olduğunu gösterir. Dindar ve Bayraktar (2015) tarafından üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenmelerine etki eden faktörlerin incelendiği çalışmada da cinsiyetin yaşam boyu öğrenmeye anlamlı bir etkisinin olmadığını ortaya konulmuştur. Ancak, bu bulgular, literatürdeki diğer araştırmalarla tam bir uyum içinde değildir. Örneğin, Gökyer ve Türkoğlu'nun (2018) çalışması, öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri arasında cinsiyete dayalı önemli bir farklılık bulmuştur. Bu çalışmada, kadın öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu tutarsızlığa örneklem grubu, ölçme araçları gibi çeşitli faktörler sebeplerle olabilir. Dolayısıyla, yaşam boyu öğrenme eğilimlerini cinsiyet açısından değerlendirirken bu sebeplerin de dikkate alınması gerekmektedir.

Öğrencilerin ölçekten aldıkları puanlarda Pedagojik formasyon öğrencileri ile eğitim fakültesi öğrencileri arasında anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır. Araştırma bulgularında ölçekten alınan puan ortalamalarının çalışma durumu değişkenine göre de anlamlı farklılık

oluşturmadığı görülmektedir. Oluşan anlamlı farklılıkların yaş ve sınıf düzeyi ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Çalışmanın sonuçları, sınıf düzeyi değişkenine göre öğrencilerin aldığı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermiştir. Özellikle, bu farklılık dördüncü sınıf öğrencileri lehine belirgindir. Bu bulgu, dördüncü sınıf öğrencilerinin son sınıfta olmaları ve bu nedenle daha fazla bilgi ve deneyim kazanmış olmaları, ayrıca meslek edinmeye daha yakın olmaları dolayısıyla yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin daha olumlu olduğunu destekler niteliktedir. Bu sonuç, Diker Coşkun ve Demirel'in (2012) araştırmasının bulgularıyla uyumludur. Öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinde sınıf düzeyi değişkenine göre dördüncü sınıf öğrencileri lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ancak, Dindar ve Bayraktar'ın (2015) çalışması, sınıf düzeyinin yaşam boyu öğrenmeyi yordamadığını bulmuştur. Bu, sınıf düzeyinin öğrenme eğilimleri üzerindeki etkisinin örnekleme, eğitim ortamına veya başka ilişkili faktörlere bağlı olarak değişebileceğini gösterir.

Bu çalışmada, yaş değişkenine göre öğrencilerin ölçekten aldığı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Bu farklılık, daha genç olan gruplar lehine belirgindir. Bu sonuçlar, Gökyer ve Türkoğlu'nun (2018) çalışmasının bulguları ile paralellik gösterir. Bu çalışmada, 17-20 yaş aralığında olan öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin düzeyi, 21 yaş ve üzerinde olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu durum, genç öğrencilerin öğrenmeye daha açık ve meraklı olabileceğini veya yaşam boyu öğrenme yeteneklerini geliştirmek için daha fazla fırsata sahip olabileceğini düşündürebilir. Bu bulgu, sınıf düzeylerine göre son sınıflar lehine olan bulgu ile örtüşmemektedir. Ancak, literatür geniş bir yelpazede yaş grupları içermesi ve her ne kadar genç öğrencilerin öğrenmeye ilgi ve merakının etkisi yüksek olsa da son sınıfa doğru öğrencilerin daha fazla sorumluluk alarak hayata atılma zorunluluğu bağlamında farklı şekilde tezahür edebileceği değerlendirilebilir. Yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin yaşla nasıl değiştiğine dair genel bir sonuca varmak zordur. Farklı yaş gruplarından öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini değerlendirirken bu tür sonuçlar ile karşılaşılabileceğini göstermektedir.

Çalışmada, katılımcıların ölçekten aldıkları puan ortalamalarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu sonuç, ailenin gelir düzeyi ve öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri arasında bir bağlantı olmadığını gösterir. Bu bulgu, Dindar ve Bayraktar'ın (2015) araştırmasının sonuçlarıyla tutarlıdır; bu çalışmada, aile gelirinin yaşam boyu öğrenmeyi belirleyici bir faktör olmadığı saptanmıştır. Bu, yaşam boyu

öğrenme eğilimlerinin geniş çeşitlilik gösteren sosyoekonomik koşullardan bağımsız olabileceğini düşündürebilir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda daha geniş bir örneklem grubuyla çalışmasının daha net sonuçlar ortaya koyacağı düşünülmektedir. Yine karma olarak yapılacak çalışmaların da değişkenlerin etkili olmasının ya da olmamasının nedenlerini belirlemede etkili olacağı kabul edilebilir. Farklı düzeylerde yapılmış olan yaşam boyu öğrenmeye yönelik çalışmaların birlikte bir meta analiz çalışmasıyla ele alınması bu konudaki etkenleri daha net ortaya koyacaktır. Özellikle öğretmenler ve öğretmen adaylarının mesleki ihtiyaçlarının belirlenerek buna yönelik olarak düzenlenecek yaşam boyu öğrenme eğitimlerinin daha verimli olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aykac, M., Kögce, D., & Korkut, P. (2019). A thematic analysis of theses made in the field of lifelong learning with pre-service teachers (2009-2020). *Journal of Educational Sciences Research, 10*(2), 42-61.

Demir-Basaran, S., & Sesli, C. (2019). Examination of primary school and middle school teachers' lifelong learning tendencies based on various variables. *European Journal of Educational Research, 8*(3), 729-741. https://doi.org/10.12973/eu-jer.8.3.729

Diker-Coşkun, Y. (2009). *Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Diker Coşkun, Y., & Demirel, M., (2012). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42*, 108-120.

Dindar, H., & Bayraktar, M. (2015). Factors Effecting Students' Lifelong Learning in Higher Education. *International Journal on Lifelong Education and Leadership, 1*(1): 11-20.

Drigas, A., & Tsolaki, V. (2015). Lifelong learning and ICTs. international journal of recent contributions from engineering, *Science & IT (iJES), 3*(2), pp. 15–20. https://doi.org/10.3991/ijes.v3i2.4353.

Engin, M., Kör, H., & Erbay, H. (2017). Yaşam boyu öğrenme ölçeği Türkçe uyarlama çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 25*(4), 1561-1572.

English, L. M., & Carlsen, A. (2019). Lifelong learning and the sustainable development goals (SDGs): Probing the implications and the effects. *International Review of Education*, 65, 205–211. https://doi.org/10.1007/s11159-019-09773-6

Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: formal, non-formal, and informal education. *Journal of Science Education and Technology*, *16*(2), 171–190.

Gökyer, N., & Türkoğlu, İ. (2018). Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28*(2), 125-136. https://doi.org/10.18069/firatsbed.460929

Gür-Erdoğan, D., & Arsal, Z. (2016). The development of lifelong learning trends scale (LLLTS) . *Sakarya University Journal of Education, 6* (1), 114-122. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/suje/issue/20641/220131

Huda, M. (2019). Life long education in islamic perspective. *International Journal of Nusantara Islam, 7*(1), 40-48. https://doi.org/10.15575/ijni.v7i1.4006

Hursen, C. (2016). A scale of lifelong learning attitudes of teachers: The development of LLLAS. *Cypriot Journal of Educational Science. 11*(1), 21-36.

Ilgaz, G., & Eskici, M. (2018). Examination of teacher candidates' lifelong learning competence and basic motivation resources as parts of sustainability. *Sustainability, 11*(1), 23. https://doi.org/10.3390/su11010023.

Koper, E. J. R., Giesbers, B., Van Rosmalen P., Sloep P., Van Bruggen J., Tattersall C., Vogten H., Brouns F. (2005) A design model for lifelong learning networks. *Interactive Learning Environments.* 1–2: 71–92.

Lambier, B. (2005). Education as liberation: The politics and techniques of life-long learning. *Educational Philosophy and Theory* 37:349–55. https://doi.org/:10.1111/j.1469-5812.2005.00125.x

Marsick, V. J., & Watkins, K. (2001). Informal and incidental learning. *New Directions for Adult and Continuing Education*, (89), 25–34.

Power, C. N., & Maclean, R. (2013). Lifelong Learning: meaning, challenges, and opportunities. In: Maclean, R., Jagannathan, S., Sarvi, J. (eds) *skills development for inclusive and sustainable growth in developing asia-pacific. technical and vocational education and training: Issues, concerns and prospects.* Vol 19. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-5937-4_2

Tenekeci, F., & Uzunboylu, H. (2020). Determining the relationship between the attitudes of private teaching institution teachers towards lifelong learning and their competence. *International Journal of Learning and Teaching, 12*(1), 1–16. https://doi.org/10.18844/ijlt.v 12i1.4559

Wong, H. K., Britton, T., & Ganser, T. (2005). What the world can teach us about new teacher induction. *Phi Delta Kappan, 86*(5), 379–384. https://doi.org/10.1177/003172170508600509

Yılmaz, M. (2018). Lifelong learning tendencies of prospective teachers receiving pedagogical formation education. *Universal Journal of Educational Research, 6*(8), 1684-1691. https://doi.org/10.13189/ujer.2018.060808

ÖĞRETMEN ADAYLARININ MESLEKİ GELİŞİM ÖZ YETERLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Doç. Dr. Aysel ARSLAN
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-8775-1119
Doç. Dr. Mustafa ERSOY
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,– ORCID ID: 0000-0002-7320-8844
Yük. Lis. Öğr. Hasibe KUZU
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yük. Lis. Öğr, ORCID ID: 0009-0004-3323-074X

ÖZET

Eğitimin her çağda farklı işlevleri olmakla birlikte günümüzde ihtiyaç duyulan işgücünü temin etmek, toplumların ve bireylerin çağın gereklerine uygun bir şekilde ilerlemesini sağlamaktadır. Siyasetten sağlığa, ekonomiden sosyalleşmeye, edebiyattan tarihe, çevreden eğitime kadar yaşamın tüm alanlarında eğitimin niceliği ve niteliği çok önemlidir. Bu eğitimi sunan öğretmenlerin de hem nicel olarak hem de nitel olarak gerekli donanımda olması gerekmektedir. Öğretmenlerin mesleki donanımlarının istenen niteliğe sahip olmasında ise gerekli eğitimleri alarak bunları içselleştirmiş olmaları önemlidir. Eğitime ilişkin olarak ortaya çıkan güncel değişimler, yeterlikler ve beklentileri karşılayabilecek öğretmenlerin öncelikle mesleki öz-yeterlikleri üst düzeyde olmalıdır. Kendilerini geliştirebilen öğretmenler eğitimdeki farklılaşmaları, teknolojinin getirdiği yenilikleri, yaşanan çağın eğitimsel becerilerini ve birçok farklı yeni paradigmaları anlayabilir ve uygulayabilir. Mesleki gelişimini gerçekleştirebilen öğretmenler kendi yeterliklerinin ve eksikliklerinin farkında oldukları için daha başarılı olmaktadır. Eğitim sürecinde öğrenci, idareci, veli vb. eğitimin her türlü paydaşıyla ilişki içinde olmaktadır. Öğretmenlerin mesleki gelişimlerini atandıktan sonra da devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları yeterlik algısını aday öğretmen oldukları dönemden itibaren edinmeleri gerekmektedir. Bu gerçekliklerden hareketle yapılan bu çalışmada üniversite düzeyinde eğitim alan öğrencilerin ve formasyon eğitimi alan mezun öğrencilerin mesleki gelişim öz-yeterliklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan tarama modelinin tercih edildiği bu çalışmanın örneklemini 2022-2023 akademik yılı bahar döneminde İç Anadolu'da yer alan bir üniversitenin Eğitim Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem grubunun sayısı 408'dir (330 kadın-78 erkek). Araştırmada tercih edilen ölçeği Yenen ve Kılınç (2021) geliştirmiştir. Öğretmenlerin Mesleki Gelişim Öz Yeterlikleri Ölçeği

20 maddelik bir ölçek olup üç boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri .91, bu çalışmada .94 şeklinde saptanmıştır. Veriler Google Forms uygulaması kullanılarak online toplanmıştır. SPSS'e aktarılan veriler normallik varsayımını karşıladığı için parametrik testler kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler neticesinde katılımcıların Öğretmenlerin ölçek puanlarının yaş, sınıf düzeyi, algılanan ekonomik durum ve medeni durum değişkenlerinde anlamlı farklılaştığı ($p<.05$), diğer araştırma değişkenleri açısından farklılaşmadığı neticesine ulaşılmıştır ($p>.05$). Ölçeğin toplam puanı ile alt boyutları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir korelasyonun olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Gelişim, Öğretmen Adayı, Öz-yeterlik, Formasyon, Üniversite

1. GİRİŞ

Genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon gerektiren öğretmenlik mesleği; özel bir ihtisas mesleği olarak kabul edilmiş ve devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine almıştır. (Millî Eğitim Temel Kanunu, 1973). Öğretmenlik yetkinlikleri, MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü ve Avrupa Birliği işbirliğiyle belirlenmiştir. Bu yeterlikler, kişisel ve mesleki değerler, öğrenciyi tanıma, öğretme ve öğrenme süreci, öğrenmeyi izleme ve değerlendirme, okul-aile-toplum ilişkileri ve program ve içerik bilgisi gibi altı ana başlıkta toplanmıştır.

Öğretmen yeterlikleri, öğretmen yetiştirme politikalarının belirlenmesinde, yükseköğretim kurumlarının öğretmen yetiştirme programlarında, öğretmenlerin iş performanslarının değerlendirilmesinde ve kariyer gelişimlerinde önemli bir rol oynar. Ayrıca öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri, bir öğretmenin etkili ve verimli bir biçimde görevini yerine getirebilmesi için sahip olması gereken genel bilgi, beceri ve tutumlardır (MEB, 2006).

Bir öğretmenin, mesleğinin gerektirdiği özelliklere sahip olması gerekmektedir. Öğretmenlik meslek bilgisi alanında yetişmek, bu yetenekleri geliştirmenin bir yolu olabilir. Öğretmenlik açısından önemli olan, alan bilgisi ve genel kültürün yanı sıra, öğrencilere bilgiyi aktarabilecek pedagojik formasyon bilgisine sahip olmaktır (Büyükkaragöz & Kesici, 1998).

Yeterlilik, bir iş veya görevi etkili bir şekilde yapabilmek için sahip olunması gereken yetenek, bilgi ve becerileri ifade eder (Şahin, 2004). Bir öğretmen, bilgi ve beceriyi başkalarına öğretme yeteneğine sahip olmalı ve bunu bilimsel, planlı ve programlı bir biçimde gerçekleştirebilmelidir (Küçükahmet, 1995). Ayrıca, öğretmenlerin öz-yeterlik algısı, yani kendi yeteneklerine ve becerilerine olan güvenleri, öğretmenlik mesleğindeki başarıları üzerinde büyük bir etkiye sahiptir (Baltaoğlu, Sucuoğlu, & Yurdabakan, 2015). Öğretmenlerin

kendilerine olan inançları, onların öğrencilere daha iyi hizmet etmelerine yardımcı olur ve öğrencilerin öğrenme süreçlerini daha etkili hale getirir (Tschannen-Moran & Woolfolk Hoy, 2001).

Öğretmenlerin eğitim sistemimizin stratejik bir parçası olduğunu vurgulayan Bursalıoğlu (2002), bu rollerini etkili bir şekilde yerine getirebilmeleri için devletin belirlediği ölçülere göre kendilerini sürekli yenilemeleri ve geliştirmeleri gerektiğini belirtir. Bu süreçte, müfettişlerin rehberlik ve yardımının önemli olduğunu Karagözoğlu (1977) vurgular. Başaran (1993) ve Sönmez (2000), öğretmenlerin davranışsal niteliklerine ve öğretim yeterliklerine odaklanırlar. Öğretmenliği sevmek, Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarına inanmak, demokratik değerlere bağlılık, öğrencilere model olma gibi kişisel ve ahlaki özelliklerin yanı sıra, öğretim stratejileri, öğrenci katılımı, değerlendirme ve öğrenci ilişkileri gibi profesyonel yetenekler üzerinde dururlar. Öğretmenlerin düzenli meslek bilgilerine, öğretim alanında derin ve geniş bilgiye ve genel kültüre sahip olması gerektiğini ifade eden Varış (1994), bu yetenek ve bilgilerin eğitim sürecinin kalitesini doğrudan etkilediğini belirtir. Tüm bu ifadeler, öğretmenlerin çok çeşitli yetenek ve bilgilere sahip olması gerektiğini, bunların sürekli olarak geliştirilmesi gerektiğini ve bunların öğretmenin etkinliği ve öğrencilerin öğrenme başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgular.

Öğretmen yeterliliklerini belirleyen bir başka önemli faktör de deneyimdir. Deneyimli öğretmenler, genellikle öğrencilere daha iyi hizmet verirler ve daha iyi sonuçlar elde ederler (Darling-Hammond, 2000). Ancak, deneyim sadece hizmet süresini ifade etmez. Öğretmenler, hizmet süreleri boyunca farklı deneyimlere sahip olabilirler ve bu deneyimler, öğretmenlerin yeterliliklerini etkileyebilir (Feiman-Nemser, 2008).

Öğretmen yeterliliği, öğrencilerin öğrenme süreçlerini iyileştirme, bireysel ihtiyaçlarına göre öğretim ortamını düzenleme, ilgi alanlarını ve hazırbulunuşluk seviyelerini göz önünde bulundurma ve tüm öğrenciler için bir öğrenme ortamı oluşturma konusunda ne kadar etkili olduğuyla tanımlanır. (Burnett & Meacham, 2002; Tomlinson, 2001).

Teknoloji, öğretmenlerin öğrenme süreçlerini zenginleştirme, öğrencilerin katılımını artırma ve onlara daha fazla öğrenme fırsatı sunma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle öğretmenlerin teknolojiyi etkin bir şekilde kullanma becerisi önemli görülmektedir. Ancak öğretmenlerin bu konudaki pedagojik düzeyleri teknoloji kullanımı konusunda bir bariyer olarak ortaya çıkmakta ve öz yeterliklerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum ise, öğretmenlerin teknoloji kullanımı konusunda isteksiz olmalarına sebep olmaktadır (Ertmer, 2005; Ertmer & Ottenbreit-Leftwich, 2010).

Öğretmenlerin sadece ders konularıyla değil, genel anlamda eğitim ve öğrenmeyle ilgili kapsamlı bir bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Bu, öğrenciler için etkili öğrenme deneyimleri tasarlamalarına ve her bir öğrencinin öğrenme hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmalarına katkıda bulunabilir (Darling-Hammond, 2000).

Ayrıca, öğretmenlerin öğrencileriyle etkili bir iletişim kurma becerisine sahip olmaları önemlidir. İyi bir öğretmen, öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine izin veren ve öğrencileriyle olumlu bir ilişki kurmayı amaçlayan biri olmalıdır (Korkut, 2005; Çilenti, 1998). İyi bir öğretmen ayrıca, öğrencilerin bireysel öğrenme hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak için öğrencilerle bire bir çalışabilen biridir.

Öğretmenler aynı zamanda sınıf yönetimi konusunda beceri sahibi olmalıdır. Etkili bir sınıf yönetimi, öğrencilerin dikkatlerini sürdürmeye ve öğrenme ortamını düzenlemeye yardımcı olabilir. Bu aynı zamanda, öğrencilere öğrenme süreçlerinde daha fazla sorumluluk vermek anlamına da gelebilir (Marzano, Marzano, & Pickering, 2003).

Araştırmacılar, iyi ve etkili bir öğretmenin sahip olması gereken nitelikleri araştırmışlar ve bu bağlamda birçok nitelik belirlemişlerdir. Öğretmenlik, özel uzmanlık bilgisi ve becerisi gerektiren bir meslektir ve bu nedenle bu mesleği tercih edenlerin, mesleğin gereklerini yerine getirebilmeleri adına belirli yeterliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bu noktada, öz yeterlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Öz yeterlik, bireyin bir görevi yerine getirebilme becerisine olan inancını ifade eder (Bandura, 1993). Öğretmenlerin sahip olduğu bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özellikler, öğrencilerin hangi bilgi, beceri, değer ve tutumları hangi nitelikte ve miktarda kazanacaklarını etkiler. Öğretmenlik mesleğindeki başarı, öğretmenlerin kendilerini bu mesleği yürütmede ne derece yeterli olarak gördükleriyle de ilişkilidir. Bu kavram, öğretmenlik öz-yeterlik algısı olarak adlandırılır (Berkant, 2017).

Öğretmenlerin öz yeterlik algıları, sınıf içi performanslarının ve bireysel yeterliklerinin açıklanmasında, öğretmen davranışlarının anlaşılmasında ve mesleki açıdan gelişimlerinin sağlanmasında önemli bir göstergedir (Riggs & Enochs, 1990, akt. Kurt, 2012). Ayrıca, öğretmen öz yeterliğinin öğrenci başarısını ve motivasyonunu doğrudan etkilediği ve öz yeterlik ile öğrenci başarısı arasında pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Fackler & Malmberg, 2016; Tschannen-Moran & Woolfolk Hoy, 2001).

Öğretmen yeterlilikleri, öğretmenlerin sahip olması gereken bilgi, beceri ve tutumları temsil eder. Öğretmenlerin öz-yeterlik algısı ve deneyimleri, öğretmenlik yeterliliklerini belirleyen ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerini etkileyen önemli bir faktör olarak kabul edilir. Bu bağlamda, yüksek düzeydeki öğretmen öz yeterliklerinin başarılı öğretmenlerin güçlü bir

açıklayıcısı olduğu kabul edilir (Chacon, 2005). Bireylerin mesleki başarıları, öz yeterlik algıları güçlü olduklarında artmaktadır. Zorlu görevlerle karşılaştıklarında, bu bireyler durumu bir problem olarak değil, kontrol altına alınması gereken bir durum olarak algılar. Bu durumlardan kaçmak yerine, onları yönetme eğilimindedirler (Akcaalan, 2018). Bu öğretmenler, eğitim sürecine yoğun bir çaba ve gayretle yaklaşırlar. Öğretme konusundaki istekleri oldukça yüksektir ve eğitimle ilgili kararları hızlı bir şekilde alırlar. Eğitim programlarını yürütme ve bu programları desteklemek için gerekli uygulamaları başarıyla yürütebilme yetenekleriyle öne çıkarlar. Ayrıca, meslektaşlarına kıyasla daha düşük seviyede kaygı ve stres yaşarlar. Yeniliklere açık olan bu öğretmenler, aynı zamanda bu yeniliklere uyum sağlama konusunda da başarılıdırlar. Öğrencilerin davranışlarını eleştirme eğilimleri daha azdır, bu da daha pozitif bir öğrenme ortamı yaratmaya yardımcı olabilir. Ayrıca, karşılaştıkları problemleri çözme konusunda da başarılıdırlar. Bu özellikler, öz yeterlik duygusu yüksek olan öğretmenlerin genel profilini çizer (Kesgin, 2006). Bu bağlamda, yüksek düzeydeki öğretmen öz yeterliklerinin başarılı öğretmenlerin güçlü bir açıklayıcısı olduğu kabul edilir (Chacon, 2005).

Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Katılımcıların mesleki gelişim öz-yeterlikleri,

- ✓ Düzeyleri nedir?
- ✓ Araştırmada kullanılan değişkenler açısından farklılaşmakta mıdır?
- ✓ Ölçekten aldıkları toplam puanlar ile alt boyutları arasındaki ilişkinin yönü ve düzeyi nedir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın yöntemiyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.1. Örneklem Grubu

Araştırmanın örneklem grubunu 2022-2023 eğitim yılı bahar döneminde bir devlet üniversitesinde öğrenimlerini sürdüren 408 (330 kadın-78 erkek) öğretmen adayı ve formasyon öğrencisi oluşturmaktadır. Örnekleme dâhil olan öğrencilerin demografik değişkenlere göre frekans dağılımı Çizelge 1'de verildiği gibidir.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımları

Değişken	Grup	*f*	%
Cinsiyet	Kadın	330	80.9
	Erkek	78	19.1
Öğrenim Durumu	Formasyon	254	62.30
	Öğretmen adayı	154	37.70
Çalışma Durumu	Evet	118	28.90
	Hayır	290	71.10
Medeni Durum	Bekâr	282	69.10
	Evli	126	30.90
Yaş	18-25	212	52.00
	26-30	76	18.60
	31-35	48	11.80
	36-40	48	11.80
	41-45	24	5.90
Sınıf Düzeyi	Birinci	6	1.50
	İkinci	72	17.60
	Üçüncü	58	14.20
	Dördüncü	6	1.50
	Mezun	266	65.20
Gelir Düzeyi	Düşük	68	16.70
	Orta	326	79.90
	Yüksek	14	3.40

Katılımcıların %80.9'unun kadın, %62.30'unun formasyon öğrencisi, %71.10'unun herhangi bir işte çalışmadığı, %69.10'unun bekâr olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %52'sinin 18-25 yaş aralığında olduğu, %65.20'sinin mezun olduğu, %79.90'ının gelir düzeyini orta olarak algıladığı tespit edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri Yenen ve Kılınç (2021) tarafından geliştirilen *"Öğretmenlerin Mesleki Gelişim Öz Yeterlikleri Ölçeği"* (ÖMGÖYÖ) kullanılarak elde edilmiştir. Ölçek Öğretimsel Gelişim (ÖĞG=6 madde), Kurumsal Gelişim (KUG=5 madde), Kişisel Gelişim (KİG=5 madde) ve Alansal Gelişim (ALG=4 madde) olarak tanımlanan dört alt boyut ve 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin iç tutarlığı .91, bu çalışmada ise .94 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ölçekle ilgili elde edilen bulgular aşağıda yer alan Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. ÖMGÖYÖ Betimsel İstatistikleri

ÖMGÖYÖ	n	En düşük puan	En yüksek puan	$\bar{x}$	Mad. ort. (1-5)	Mad. ort. (100)	sd	Skeness	Kurtosis	Cron. Alfa
ÖĞG	408	6	30	21.03	3.51	70.11	4.99	-.496	.280	.872
KUG	408	5	25	17.62	3.52	70.47	4.10	-.590	.382	.832
KİG	408	5	25	17.52	3.50	70.01	3.84	-.565	.570	.728
ALG	408	4	20	13.69	3.42	68.43	3.43	-.336	-.170	.759
Toplam	408	20	100	69.86	3.49	69.86	14.69	-.753	1.000	.937

Yukarıdaki Çizelge 2 incelendiğinde öğrencilerin ölçekten aldıkları toplam puanlarının orta düzeyde olduğu (69.86<70) görülmektedir. Ölçek güvenirliğinin üst düzeyde olduğu (.937>.70), çarpıklık ve basıklık değerlerinin kabul edilebilir aralıkta olduğu tespit edilmiştir (±1.96).

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın örneklem grubunu 2022-2023 eğitim yılı bahar döneminde bir devlet üniversitesinde öğrenimlerini sürdüren 408 (330 kadın-78 erkek) öğretmen adayı ve formasyon öğrencisi oluşturmaktadır. Veriler gönüllü katılıma riayet edilerek toplanmıştır. Verilerin analizinde betimleyici istatistikler, Kolmogorov-Smirnov normallik testi, bağımsız gruplar t testi, tek yönlü varyans analizi (Oneway ANOVA), Tukey analizi ve Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde elde edilen bulgulara yer verilecektir. Katılımcıların ÖMGÖYÖ'den aldıkları puan ortalamalarının cinsiyet değişkeni açısından incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3. Cinsiyet Değişkeni Bağımsız t Testi Bulguları

Cinsiyet		n	$\bar{x}$	sd	t	df	*p*
ÖĞG	Kadın	330	21.05	4.84	.108	406	.914
	Erkek	78	20.97	5.59			
KUG	Kadın	330	17.58	3.96	-.608	406	.544
	Erkek	78	17.87	4.67			
	Kadın	330	17.67	3.71	1.457	406	.148

KİG	Erkek	78	16.90	4.34			
ALG	Kadın	330	13.70	3.30	.203	406	.840
	Erkek	78	13.62	3.98			

Çizelge 3'te ölçek alt boyutlarından alınan puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmektedir (p>.05).

Çizelge 4. Öğrenim Durumu Değişkeni Bağımsız t Testi Bulguları

Öğrenim Durumu		**n**	**x̄**	**sd**	**t**	**df**	***p***
ÖĞG	Formasyon	254	21.19	5.00	.806	406	.421
	Öğretmen adayı	154	20.78	4.96			
KUG	Formasyon	254	17.89	4.02	1.707	406	.089
	Öğretmen adayı	154	17.17	4.20			
KİG	Formasyon	254	17.57	3.76	.282	406	.778
	Öğretmen adayı	154	17.45	3.99			
ALG	Formasyon	254	13.86	3.52	1.323	406	.187
	Öğretmen adayı	154	13.40	3.28			

Çizelge 4'te ölçek alt boyutlarından alınan puan ortalamalarının öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmektedir (p>.05).

Çizelge 5. Çalışma Durumu Değişkeni Bağımsız t Testi Bulguları

Çalışma Durumu		**n**	**x̄**	**sd**	**t**	**df**	***p***
ÖĞG	Evet	118	21.00	5.52	-.089	406	.926
	Hayır	290	21.05	4.76			
KUG	Evet	118	17.47	4.48	-.449	406	.654
	Hayır	290	17.68	3.95			
KİG	Evet	118	17.20	4.41	-1.077	406	.282
	Hayır	290	17.66	3.59			
ALG	Evet	118	13.25	3.85	-1.625	406	.105
	Hayır	290	13.86	3.24			

Çizelge 5'te ölçek alt boyutlarından alınan puan ortalamalarının çalışma durumu değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmektedir (p>.05).

Çizelge 6. Medeni Durum Değişkeni Bağımsız t Testi Bulguları

Medeni Durum		n	x̄	sd	t	df	*p*
ÖĞG	Bekâr	282	21.60	4.57	3.448	406	**.001***
	Evli	126	19.78	5.63			
KUG	Bekâr	282	17.85	3.70	1.724	406	.086
	Evli	126	17.10	4.86			
KİG	Bekâr	282	18.05	3.47	4.212	406	**.000***
	Evli	126	16.35	4.36			
ALG	Bekâr	282	14.03	3.26	2.904	406	**.003***
	Evli	126	12.92	3.68			

p<.05*

Çizelge 6'da ölçekten alınan puan ortalamalarının ÖĞG, KİG ve ALG alt boyutlarında bekâr katılımcılar lehine anlamlı farklılık gösterdiği (p<.05); KUG alt boyutunda göstermediği tespit edilmiştir (p>.05).

Çizelge 7. ÖMGÖYÖ Sınıf Düzeyi Değişkeni Anova Testi

Sınıf Düzeyi		n	x̄	sd	Varyans kaynağı	df	F	*p*	Anlamlı Farklılık
ÖĞG	1.Sınıf[1]	6	17.67	7.81	Gruplar arası	4	2.352	**.049***	**4>1**
	2.Sınıf[2]	72	20.69	3.82					
	3.Sınıf[3]	58	20.79	4.82	Gruplar içi	403			
	4.Sınıf[4]	6	26.00	3.10					
	Mezun[5]	266	21.14	5.30	Toplam	407			
KUG	1.Sınıf[1]	6	14.00	4.10	Gruplar arası	4	2.883	**.022***	**4>1**
	2.Sınıf[2]	72	17.39	3.59					
	3.Sınıf[3]	58	16.83	3.38	Gruplar içi	403			
	4.Sınıf[4]	6	20.67	2.88					
	Mezun[5]	266	17.86	4.33	Toplam	407			
KİG	1.Sınıf[1]	6	14.33	4.50	Gruplar arası	4	1.298	.270	-
	2.Sınıf[2]	72	17.61	3.59					
	3.Sınıf[3]	58	17.38	2.94	Gruplar içi	403			
	4.Sınıf[4]	6	19.00	4.10					
	Mezun[5]	266	17.57	4.05	Toplam	407			
ALG	1.Sınıf[1]	6	13.00	5.87	Gruplar arası	4	1.489	.205	-
	2.Sınıf[2]	72	13.39	2.78					
	3.Sınıf[3]	58	13.21	2.91	Gruplar içi	403			

	4.Sınıf[4]	6	16.33	1.86		
	Mezun[5]	266	13.83	3.64	Toplam	407

***p*<.05**

Çizelge 7'deki bulgularda sınıf düzeyi değişkenine göre ÖMGÖYÖ'den öğrencilerin aldığı puan ortalamalarının ÖĞG ve KUG alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılaştığı (*p*<.05), diğer alt boyutlarda farklılaşmadığı görülmüştür (p>.05). Alt boyuttaki anlamlı farklılık **4. Sınıf > 1. Sınıf** şeklindedir.

Çizelge 8. ÖMGÖYÖ Yaş Değişkeni Anova Testi

Yaş		**n**	**x̄**	**sd**	**Varyans kaynağı**	**df**	**F**	***p***	**Anlamlı Farklılık**
ÖĞG	18-25[1]	212	21.59	4.28	Gruplar arası	4	10.043	**.000***	**1>5, 2>5, 3>5, 4>5**
	26-30[2]	76	21.29	5.13					
	31-35[3]	48	20.04	6.21	Gruplar içi	403			
	36-40[4]	48	21.96	4.89					
	41-45[5]	24	15.42	4.28	Toplam	407			
KUG	18-25[1]	212	17.78	3.61	Gruplar arası	4	3.535	**.008***	**4>5**
	26-30[2]	76	17.42	4.28					
	31-35[3]	48	16.96	4.91	Gruplar içi	403			
	36-40[4]	48	18.96	4.04					
	41-45[5]	24	15.42	5.10	Toplam	407			
KİG	18-25[1]	212	17.97	3.33	Gruplar arası	4	8.048	.000*	**1>5, 2>5, 3>5, 4>5**
	26-30[2]	76	17.68	3.59					
	31-35[3]	48	17.08	5.06	Gruplar içi	403			
	36-40[4]	48	17.75	3.78					
	41-45[5]	24	13.50	4.10	Toplam	407			
ALG	18-25[1]	212	13.92	3.05	Gruplar arası	4	5.744	.000*	**1>5, 2>5, 3>5, 4>5**
	26-30[2]	76	13.79	3.46					
	31-35[3]	48	13.50	4.00	Gruplar içi	403			
	36-40[4]	48	14.21	3.90					
	41-45[5]	24	10.58	3.05	Toplam	407			

***p*<.05**

Çizelge 8'deki bulgularda yaş değişkenine göre ÖMGÖYÖ'den öğrencilerin aldığı puan ortalamalarının ölçeğin tüm alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür (p<.05).

Alt boyutlardaki anlamlı farklılığın daha genç olan katılımcılar lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 9. ÖMGÖYÖ Algılanan Gelir Düzeyi Değişkeni Anova Testi

Algılanan Gelir Düzeyi		n	x̄	sd	Varyans kaynağı	df	F	*p*	Anlamlı Farklılık
ÖĞG	Düşük[1]	68	20.29	3.99	Gruplar arası	2	.899	.408	-
	Orta[2]	326	21.18	5.13	Gruplar içi	405			
	Yüksek[3]	14	21.14	5.93	Toplam	407			
KUG	Düşük[1]	68	17.41	3.10	Gruplar arası	2	.759	.469	-
	Orta[2]	326	17.71	4.25	Gruplar içi	405			
	Yüksek[3]	14	16.43	4.96	Toplam	407			
KİG	Düşük[1]	68	18.56	2.98	Gruplar arası	2	5.739	**.003***	**1>3**
	Orta[2]	326	17.42	3.92	Gruplar içi	405			
	Yüksek[3]	14	15.00	4.44	Toplam	407			
ALG	Düşük[1]	68	14.18	2.97	Gruplar arası	2	1.047	.352	-
	Orta[2]	326	13.61	3.48	Gruplar içi	405			
	Yüksek[3]	14	13.00	4.37	Toplam	407			

Katılımcıların ölçekten aldıkları puan ortalamalarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre KİG alt boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği ($p<.05$), diğer alt boyutlarda ise anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir ($p>.05$).

Çizelge 10. ÖMGÖYÖ Toplam Puan ve Alt Boyutları Korelasyon Analizi Sonuçları

	Toplam	ÖĞG	KUG	KİG	ALG
Toplam	1.00	.905**	.902**	.873**	.911**
ÖĞG		1.00	.743**	.668**	.786**
KUG			1.00	.740**	.758**
KİG				1.00	.762**
ALG					1.00

ÖMGÖYÖ'nün toplam puanı ile ÖĞG (r=.905), KUG (r=.902), KİG (r=.873) ve ALG (r=.911) alt boyutları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin ölçekten aldıkları toplam puanlarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Araştırmanın bu sonucuna göre, öğretmen öz-yeterliklerinin tüm faktörlerde yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Orta düzeyde bir yeterlilik algısı, öğretmenlerin mevcut bilgi ve becerilerinin, öğretmenlik mesleğinin karmaşıklığı ve çok yönlülüğü karşısında yeterli olmadığını anladıklarını ifade edebilir. Bu, öğretmenlerin sürekli öğrenme ve gelişime açık olduğunu ve öğretmenlik pratiğini sürekli geliştirmeye yönelik bir tutum sergileyebileceğini gösterir. Öte yandan, orta düzeydeki yeterlilik algısı, öğretmenlerin bazı alanlarda kendilerini daha az yetenekli hissetmelerine de yol açabilir. Bu, belirli eğitim alanlarında veya öğretmenlik görevlerinde kendilerini yetersiz hissetmelerine neden olabilir.

Katılımcıların ölçek alt boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Benzer bir sonuca ulaşan Berkant (2017); öğretmenlerin, öz-yeterliklerinin tüm boyutları açısından öz-yeterlik algıları arasında cinsiyetlerine göre anlamlı fark bulunmadığı vurgulamıştır. Yine Çoban ve Sanalan (2002) da sınıf öğretmeni adaylarının cinsiyetinin fen öğretimi öz-yeterlik inançları üzerinde etkili olmadığını belirlemişlerdir. Ayrıca, Telef (2011) ve Aslan ve Kalkan (2018) öğretmenlerin cinsiyetinin öz-yeterlik algılarını etkilemediğini belirtmektedir. Cinsiyet değişkeni açısından öğretmen adaylarının öz-yeterlik algıları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koyan araştırmalar (Çalışkan vd. 2010; Çapri & Çelikkaleli, 2008; Özdemir, 2008;) da bulunmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin hem kendi becerilerini gerçekçi bir şekilde değerlendirebildiklerini hem de gelişim alanları olduğunun farkında olduklarını gösterebilir.

Öğrencilerin ölçekten aldıkları puan ortalamaları arasında formasyon programı veya eğitim fakültesi mezunu olma durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır. Sapsağlam (2009)'un araştırma bulguları da mezuniyet durumunun öz yeterlik algılarında anlamlı derecede farklılığa neden olmadığını desteklemektedir. Benzer bir sonuca Gençtürk ve Memiş (2010) ise, eğitim fakültesi mezunları ile diğer fakültelerden mezun olan öğretmenlerin öğretmen öz-yeterlik algıları arasında anlamlı fark olmadığını, ancak Berkant (2017) öğretmen adaylarının branşının, öğretim stratejilerine yönelik öz-yeterlik algısını düşük düzeyde etkilediğini ortaya koymuştur. Sözel ağırlıklı dersler ile sayısal ağırlıklı derslerin okutulduğu sınıflarda grupların aldığı puanların ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, eğitim programlarının içeriğinin veya uygulanmasının benzer olduğunu ve bu durumun öğrencilerin öz-yeterlik algıları üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını söylenebilir.

Araştırma bulgularında ölçek alt boyutlarından alınan puan ortalamalarının çalışma durumu değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Öğretmen adaylarının çalışıyor olmaları, çeşitli beceriler ve deneyimler kazanmalarını sağlayarak öz-yeterlik algısını olumlu yönde etkileyebilir. Adayların yalnızca öğretmenlik üzerine odaklanmak, adayların eğitimlerine daha fazla zaman ve enerji ayırmalarını sağlar, bu da öz-yeterliklerini artırabilir.

Katılımcılar tarafından ölçekten alınan puan ortalamalarının ÖĞG, KİG ve ALG alt boyutlarında bekâr katılımcılar lehine anlamlı farklılık gösterdiği; KUG alt boyutunda göstermediği tespit edilmiştir. Oysa Berkant (2017) tarafından yapılan çalışmada; öğretmenlerin, öz-yeterliklerinin tüm boyutlarına ilişkin olarak evli veya bekâr olma durumları arasında fark bulunmadığını vurgulamıştır. Öğretmen adaylarının evli veya bekar olma durumları, öğretmenlik mesleğine ilişkin öz-yeterlik algılarını çeşitli şekillerde etkileyebilir. Evli adaylar, eşlerinin desteği ile zorlukları daha kolay yönetebilir ancak aile ve ev işleri yükümlülükleri, mesleki odaklanmalarını zorlaştırabilir. Bekar adaylar, mesleki gelişimlerine daha fazla zaman ayırabilirler ancak yalnız başa çıkma gerekliliği ve destek eksikliği, öz-yeterlik algılarını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu etkiler, bireysel durumlar ve diğer çeşitli faktörlere bağlı olarak değişir.

Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgularda sınıf düzeyi değişkenine göre ÖMGÖYÖ'den öğrencilerin aldığı puan ortalamalarının ÖĞG ve KUG alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılaştığı, diğer alt boyutlarda farklılaşmadığı görülmüştür. Alt boyuttaki anlamlı farklılık **4. Sınıf > 1. Sınıf** şeklindedir. Sınıf düzeyleri, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin öz-yeterlik algılarını etkileyebilir. Alt sınıflardaki öğretmen adayları, uygulama ve meslek dersleriyle ilgili deneyim eksikliği nedeniyle öz-yeterlik algılarında belirsizlik yaşayabilirler. Buna karşılık, daha üst sınıflardaki öğretmen adayları, uygulamalı deneyimler sayesinde öğretmenlik becerilerine dair öz-yeterlik algılarını geliştirebilirler.

Yaş değişkenine göre ÖMGÖYÖ'den öğrencilerin aldığı puan ortalamalarının ölçeğin tüm alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Alt boyutlardaki anlamlı farklılığın daha genç olan katılımcılar lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Oysa Berkant (2017) öğretmenlerin yaş grupları arasında anlamlı farklılık bulunmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde Yılmaz ve Çokluk Bökeoğlu (2008) ve Özata (2007) tarafından yapılan çalışmalarda da yaş değişkeninin öğretmenlerinin öz yeterlik algıları üzerinde anlamlı farklılığa neden olmadığını göstermektedir. Öğretmen adaylarının yaşı, öz-yeterlik algılarını çeşitli şekillerde etkileyebilir. Genç adaylar genellikle enerjik, yenilikçi ve teknolojik beceriler konusunda daha yetenekli olabilirler, bu da öz-yeterliklerini artırabilir. Ancak, deneyim eksikliği nedeniyle, özellikle sınıf

yönetimi ve disiplin konularında öz-yeterlik algıları düşebilir. Yaşlı adaylar, daha fazla yaşam deneyimine sahip olabilirler ve bu da özellikle sınıf yönetimi ve öğrenci ilişkileri konusunda öz-yeterliklerini artırabilir. Ancak, teknolojik beceriler veya yeni öğretim stratejileri konusunda kendilerine daha az güvenebilirler. Bu nedenle, öğretmen adaylarının yaşları, öz-yeterlik algıları üzerinde karmaşık bir etkiye sahiptir ve yaş tek başına belirleyici bir faktör olmadığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların ölçekten aldıkları puan ortalamalarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre KİG alt boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği, diğer alt boyutlarda ise anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. İkiz ve Yörük (2013) tarafından elde edilen bulgularda ise gelir düzeyinin onların öz-yeterlik düzeylerini etkilemediği görülmüştür. Öz-yeterlik, bir kişinin belirli bir görevi başarabileceğine olan inancıdır ve gelir düzeyi bu algıyı etkileyebilir. Daha yüksek gelir düzeyi, daha iyi yaşam koşulları ve daha az finansal stres anlamına gelir, bu da öz-yeterlik algısını artırabilir. Ayrıca, yeterli geliri olan kişiler, daha fazla eğitim ve deneyim kazanma olanağına sahip olabilirler, bu da öz-yeterlik algısını güçlendirir. Ancak, öz-yeterlik algısı yalnızca gelir düzeyi ile değil, eğitim, deneyim, kişilik özellikleri ve sosyal çevre gibi faktörlerle de ilişkilidir.

Öğretmen adaylarının mesleki öz-yeterlik algılarını güçlendirmek için çeşitli stratejiler vardır. İlk olarak, adayların pratik öğretmenlik deneyimlerine katılmalarını sağlamak önemlidir, çünkü bu durum, gerçek sınıf ortamlarında becerilerini deneme ve geliştirme fırsatı sunar. İkinci olarak, adaylara düzenli ve yapıcı geri bildirim sağlanmalıdır. Bu geri bildirimler, onların hangi alanlarda iyileşme gösterdiklerini ve hangi alanların geliştirilmesi gerektiğini anlamalarına yardımcı olabilir. Üçüncü olarak, öğretmen adaylarının sürekli öğrenme ve profesyonel gelişime teşvik edilmeleri gereklidir. Bu, ek kurslar almak, pedagojik literatürü okumak veya eğitim konferanslarına katılmak gibi olabilir. Son olarak, adayların fikirlerini özgürce paylaşabilecekleri, sorular sorabilecekleri ve deneyimlerini tartışabilecekleri bir öğrenme ortamı oluşturulmalıdır. Bu tür bir ortam, adayların öz-yeterlik algılarını olumlu yönde geliştirebilir ve onların etkili öğretmenler olmalarına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Akcaalan, M. (2018). *Öğretmen adaylarının öz yeterlik inancı kaynaklarının belirlenmesi* (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.

Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychology*, *28*(2), 117-148.

Berkant, G. H. (2017). Examining teacher candidates' self-efficacy perceptions. *Journal of Educational Reflections, 1*(2), 1-17.

Burnett, P. C., & Meacham, D. (2002). Measuring the quality of teaching in elementary school classrooms. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education, 30*(2), 141–153.

Bursalıoğlu, Z. (2002). *New structure and behavior in school management*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Büyükkaragöz, S., & Kesici, Ş. (1998). *Democracy and human rights education*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.

Çalışkan, S., Sezgin Selçuk, G., & Özcan, Ö. (2010). The effects of gender, class level and academic success on the self-efficacy beliefs of physics teacher candidates. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 18*(2), 449-466.

Çapri, B., & Kan, A. (2006). Validity and reliability study of the Turkish form of the teacher interpersonal self-efficacy scale. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 48-61.

Çilenti, K. (1998). *Educational technology and instruction*. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Çoban, T. A., & Sanalan, V. A. (2002). The effect of the unique experiment design process in science course on the self-efficacy perception of the teacher candidate. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-10.

Darling-Hammond, L. (2006). *Powerful teacher education: Lessons from exemplary programs*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Ertmer, P. A. (2005). Teacher pedagogical beliefs: The final frontier in our quest for technology integration? *Educational Technology Research and Development, 53*(4), 25-39.

Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2010). Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect. *Journal of Research on Technology in Education*, 42(3), 255-284.

Fackler, S., & Malmberg, L-E. (2016). Teachers' self-efficacy in 14 OECD countries: Teacher, student group, school and leadership effects. *Teaching and Teacher Education*, 56, 185-195.

Feiman-Nemser, S. (2008). *Teacher learning. How do teachers learn to teach?* In M. Cochran-Smith, S. Feiman-Nemser, & D. McIntyre (Eds.), Handbook of research on teacher education: Enduring questions in changing contexts. New York/Abingdon: Routledge/Taylor & Francis.

Gençtürk, A., & Memiş, A. (2010). Examining the self-efficacy perceptions and job satisfaction of primary school teachers in terms of demographic factors. *İlköğretim Online. 9*(3), 1037-105

Gökdağ-Baltaoğlu, M., Sucuoğlu, H., & Yurdabakan, İ. (2015). Self-efficacy perceptions and success/failure attributions of prospective teachers: A longitudinal study. *İlköğretim Online. 14*(3), 803-814.

İkiz, F. E. & Yörük, C. (2013). Öğretmen adaylarının öz-yeterlik düzeyleri ile aile işlevlerinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 6(1) , 225-252.

Karagözoğlu, G. (1977). *Inspection applications in primary education* (Unpublished doctoral dissertation). Hacettepe University, Ankara.

Kesgin, E. (2006). *Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin öz-yeterlilik düzeyleri ile problem çözme yaklaşımlarını kullanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Denizli ili örneği)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Korkut, F. (2005). Communication skills training for adults. *Hacettepe University Education Faculty Journal*, 28, 143-149.

Kurt, T. (2012). Teachers' self-efficacy and collective efficacy perceptions. *Turkish Journal of Educational Sciences, 10*(2), 195-227.

Küçükahmet, L. (1995). *Teaching principles and methods.* Ankara.

Marzano, R. J., Marzano, J. S., & Pickering, D. J. (2003*). Classroom management that works: research-based strategies for every teacher*. Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).

MEB (2006). *Teacher competencies, general and special field competencies of the teaching profession*. Ankara: MEB Publications.

Milli Eğitim Temel Kanunu (1973, June 24). T.C. Official Gazette. Issue: 14574.

Özdemir, S. M. (2008). Examining the self-efficacy beliefs of prospective teachers about the teaching process in terms of various variables. *Theory and Practice in Education Management, (54),* 277-306.

Özata, H. (2007). *Öğretmenlerin öz-yeterlik algılarının ve örgütsel yenileşmeye ilişkin görüşlerinin araştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Sapsağlam, Ö. (2009). *Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan usta öğreticilerin öğretmenlik yeterliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Tokat ili örneği* (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Sönmez, V. (2000). *Introduction to the teaching profession*. Ankara: Ani Publishing.

Sternberg, R. J., & Zhang, L. F. (2005). Styles of thinking as a basis of differentiated instruction. *Theory into Practice, 44*(3), 245–253.

Şahin, A. E. (2004). Determining teacher competencies. *Education Journal in the Light of Science and Reason, 5*(58).

Telef, B. B. (2011). Investigation of teachers' self-efficacies, job satisfaction, life satisfaction, and burnouts. *İlköğretim Online, 10*(1), 91-108.

Tomlinson, C. A. (2001). How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms? Alexandria, VA: ASCD.

Tschannen-Moran, M., & Woolfolk Hoy, A. (2001). Teacher efficacy: Capturing an elusive concept. *Teaching and Teacher Education, 17*, 785–805.

Varış, F. (1994). Introduction to educational science. Ankara: *Ankara University Faculty of Educational Sciences.*

Yenen, E. T., & Kılınç, H. H. (2021). Validity and reliability study of the professional development self-efficacy scale for teachers. *Turkish Journal of Social Research, 25*(2), 455-468.

Yılmaz, K. & Çokluk Bökeoğlu, Ö. (2008), ilköğretim okulu öğretmenlerinin yeterlik inançları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 41*(2), 143-167.

YAZMA BECERİSİNİ DEĞERLENDİRME SÜRECİNDE ÖĞRETMENLERİN GERİBİLDİRİM VERME DURUMLARI

Doç. Dr. İbrahim Seçkin AYDIN
Dokuz Eylül Üniversitesi, - 0000-0003-0610-863X
Ayhan DÖNMEZ
Dokuz Eylül Üniversitesi, - 0000-0003-1499-319X

ÖZET

Yazma becerisi, öğrencilerin kendilerini ifade edebilmeleri, duygu ve düşüncelerini aktarabilmeleri ve akademik başarılarını artırmaları açısından gerekli bir beceridir. Dört temel beceriler arasında dinleme, konuşma ve okumadan sonra kazanılan yazma becerisi, süreç odaklı bir beceri türüdür. Çünkü bir metin oluşturulurken hazırlık yapma, planlama, taslak oluşturma, düzeltme ve paylaşma aşamalarından geçer. Bu süreç içerisinde yazma öncesi, yazma sırası ve yazma sonrasında öğretmenlerin öğrencilerine yönelik verecekleri geribildirim biçimleri ortaya çıkacak yazma ürünün niteliğini belirleme açısından önem kazanmaktadır. Bilişsel yazma modelleri incelendiğinde yazarların, yazma sürecinin tüm aşamalarının izlenmesine, kontrol edilmesine ve dönüt verilmesine gereksinim duyulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla dil öğretimi alanında hizmet veren öğretmenlerin uygulamaları ayrı bir önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkçe öğretmenlerinin yazma becerisini değerlendirme sürecinde geribildirim verme durumlarını saptamaktır. Araştırmadan elde edilen veriler, nicel araştırma yöntemine bağlı olarak toplanmış ve analiz edilmiştir. Verilerin analizinde parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Ölçme aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen "Yazma Becerisini Değerlendirme Sürecinde Öğretmenlerin Geribildirim Verme Durumları" anketi kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcı kümesini 76 kadın, 69 erkek, toplamda 145 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Ayrıca kategorik olarak 3 ayrı hizmet dönemi ve hizmet bölgesinden öğretmen grubu örnekleme dâhil edilmiştir. Araştırma sonunda örnekleme dâhil edilen Türkçe öğretmenlerinin yazma öncesi, yazma sırası ve yazma sonrasına ilişkin öğrencilere geribildirim verme durumlarının yetersiz kaldığı saptanmıştır. Hizmet yılına göre yapılan çözümlemelerde kimi değişkenler farklılık göstermiş olsa bile çoğunlukla anlamlılık düzeyleri açısından farklılık saptanmamıştır. Elde edilen sonuçların alanyazına katkı sağlayacağı ve ortaya çıkan sonuçların eğitim bilimlerinde yer alan bir boşluğu dolduracağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, yazma becerisi, geribildirim

1. GİRİŞ

Yazma, bireyin duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesini sağlayan, bilgilerini aktarmasına olanak tanıyan bir beceri türüdür. Göçer'e (2010) göre herhangi bir konuda duygu, imge veya kendine ait düşünceleri belirli bir düzen ve bütünlükle yazıya geçirme işi olarak da tanımlanan yazma becerisi diğer becerilerden sonra kazanılan bir beceridir. Çünkü bu eylemin öğrenilmesi karmaşık dilsel ve bilişsel bir iş bütünlüğü ve dikkat gerektirir (Bruning ve Horn, 2010). Köksal'a (1999) göre yazma üç boyuttan oluşur. Bu boyutlar şu şekildedir:

- Bilişsel boyut: Elde edilen bilgilerin, duyumların, görülenlerin ve okunanların belli bir sırayla zihinsel işlemlerden geçirilmesi ve yorumlanması boyutudur.
- Duyuşsal boyut: Anlatımın sadeliği, akıcı olması, etkileyiciliği ve yazının okunaklığını konu alan boyuttur.
- Devinişsel boyut: Yazma araçlarını kullanmaya yönelik bir boyuttur.

Tüm bu yazma işi öğrenildikten sonra birey yazma becerisini kazanmış olur. Yazma becerisi diğer becerilerden bağımsız olarak düşünülse de okuma, dinleme ve konuşma becerilerinin üzerine inşa edilen bir beceri türüdür. Bunun yanı sıra yazma becerisinin geliştirilmesi yazma öncesi, yazma sırası ve yazma sonrasında yapılacak etkinliklerle gerçekleştirilebilir. Söz konusu etkinlikler gerçekleştirilirken öğretmenlerin öğrencilerine verecekleri geribildirimler oldukça önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yapılan yazı çalışmaları incelendiğinde 1970'lere kadar yazma öğretiminin kural odaklı yazma olarak biçimlendiği görülmektedir (Nystrand, 2006). Ancak bilişsel psikoloji alanında yapılan çalışmalar sonucu ürün odaklı yazma yaklaşımı yerini süreç odaklı yazma yaklaşımı bırakmıştır (Galbraith & Rijlaarsdam, 1999; Grabe & Kaplan, 1996).

Yazma, süreç odaklı bir beceridir. Süreç odaklı yaklaşımın temel özelliği ise yazma sürecinde "Ne yazıldı?" sorusuna değil, "Nasıl yazıldı?" sorusuna odaklanmaktır (Ülper, 2008: 41). Bu yaklaşımda süreç öğretmen ve öğrenci tarafından yönlendirilir. Öğretmen de yazma sürecine katılarak yeni eserler oluşturabilir. Bu bakımdan öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişki usta-çırak ilişkisine benzer. Usta, çırağa öğretir ama kendisi de yeni eserler oluşturur (Oral, 2008: 25). Tüm bunların sonucu olarak bilişsel yazma modellerinden Hayes ve Flower'ın (1980) modeli ortaya çıkmıştır. Bu model metin üretim sürecindeki zihinsel işlemlerin neler olduğunu açıklarken aynı zamanda yazma sürecinde karşılaşılan zorluklara çözüm bulmayı amaçlar (Mességué, 1998). Hayes ve Flower'ın (1980) bilişsel yazma modeli 3 aşamadan meydana gelmektedir. Bunlardan ilki planlamadır. Planlama sürecinde yazar, oluşturacağı metin ile ilgili bilgileri bir araya getirerek yazma hedeflerine uygun bir biçimde düzenler. İkinci aşama olan düşünceleri yazıya aktarma aşamasında ise planlama sürecine uygun olarak metin oluşturulur. Son aşama olan gözden geçirmede oluşturulan yazı yeniden okunarak düzenlemeler yapılır. Öğretmenler, öğrencilerin gelişim düzeylerini gözlemleyip onlara yerinde geribildirim sağlayarak öğrencilerin öğrenmelerini geliştirmelerinde önemli bir rolü üstlenmiş olurlar (Nicaise, Bois & Fairclough 2007). Geribildirim, öğrenci tarafından bilgi, beceri ve düşünme aşamaları sunulduktan sonra öğretmenin öğrenci performansına yönelik verdiği bilgidir (McMillan, 2015). Geribildirimler, eğitimin kalitesini ölçmeye katkı sunar (Agius ve Wilkinson, 2014). Öğretmen, geribildirim sağladığında öğrencisine verdiği dönütler bir reçete niteliğinde olmalı, öğrencilerin gelecekte daha fazla çalışmasına ve daha düzenli olmasına imkân tanımalıdır (Wiliam, 1999).

Alanyazın incelendiğinde birçok geribildirim türünün olduğu görülmektedir. Ancak bu geribildirim türlerinden en yaygın olanı kuşkusuz öğretmen tarafından verilen öğretmen geribildirimidir. Öğrenciler bu geribildirim türünü daha güvenilir bulur (Beach ve Friederich, 2006). Öğretmenler, öğrencilerine geribildirimde bulunurken aşağıdaki hususlara dikkat etmelidir:

- Öğretmen geribildirimi yapıcı ve geliştirici özellikte olmakla birlikte açık, tanımlayıcı, yargı içermeyen, öğrenci seviyesine ve dil becerilerine uygun olmalıdır (Overall & Sangster, 2006, Beach & Friederich, 2006: 222-234).
- Öğretmen, öğrencilerine geribildirim sunarken yoğun içerikli bilgilerle metni düzeltme yoluna gittiğinde öğrenciler bu durumdan sıkılabilir. Bu sorunun önüne geçebilmek için öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik geri bildirimler verilmelidir (Welch, 1997).
- Öğretmen geribildirimde bulunurken aşırı övgü ve yergide bulunmamalı, yapılacak düzeltmeler için standart ölçütler oluşturulmalıdır (Yılmaz, 2006: 203-276).
- Geribildirim verilmeye başlandığında öğrenci performansı ile ilgili ilk olarak bir özetle başlamalıdır (Sternberg, 2002; Roediger, 2007: 41-43).

Bu çalışmanın amacı Türkçe öğretmenlerinin yazma becerisini değerlendirme sürecinde geribildirim verme durumlarını tespit etmektir. Bu nedenle araştırmanın problem cümlesi "Yazma becerisini değerlendirme sürecinde öğretmenlerin geribildirim verme durumları hizmet yıllarına göre nasıldır?" biçimindedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemine bağlı olarak parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Ölçme aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen "Yazma Becerisini Değerlendirme Sürecinde Öğretmenlerin Geribildirim Verme Durumları" anketi kullanılmıştır.

2.1. Katılımcılar

Bu çalışmanın katılımcı kümesini farklı bölgelerde farklı hizmet yıllarına bağlı olarak görev yapan 145 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcıların cinsiyet, hizmet yılı ve hizmet bölgesi değişkenleri Çizelge 1'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Çizelge 1. Cinsiyet, Hizmet Yılı ve Hizmet Bölgesi Değişkenlerine Göre Katılımcıların Dağılımı

Cinsiyet		Hizmet Yılı		Hizmet Bölgesi			
				1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	Toplam
Kadın		1-5 Yıl	N	17	12	13	42
			%	42,5	75	65	55,3
		6-10 Yıl	N	10	2	4	16
			%	25	12,5	20	21,1
		11 Yıl ve Üzeri	N	13	2	3	18
			%	32,5	12,5	15	23,7
	Toplam		N	40	16	20	76
			%	100	100	100	100
Erkek		1-5 Yıl	N	5	9	9	23

			%	14,3	50	56,3	33,3
		6-10 Yıl	**N**	11	6	7	24
			%	31,4	33,3	43,8	34,8
		11 Yıl ve Üzeri	**N**	19	3	0	22
			%	54,3	16,7	0	31,9
	Toplam		**N**	35	18	16	69
			%	100	100	100	100

Çizelge 1 incelendiğinde 76 kadın ve 69 erkek olmak üzere toplamda 145 Türkçe öğretmeninin çalışmaya katıldığı görülmektedir. Hizmet yılı değerleri dikkate alındığında kadın katılımcıların 1-5 yıl arasında 42 öğretmen, 6-10 yıl arasında 16 öğretmen, 11 yıl ve üzeri hizmet yılına sahip 18 öğretmen; erkek katılımcıların ise 1-5 yıl arasında 23 öğretmen, 6-10 yıl arasında 24 öğretmen, 11 yıl ve üzeri hizmet yılına sahip 22 öğretmen olduğu tespit edilmiştir. Çizelge 1, hizmet bölgesi olarak incelendiğinde kadınların 1. bölgede 40 öğretmen, 2. bölgede 16 öğretmen, 3. bölgede 20 öğretmen; erkeklerin ise 1. bölgede 35 öğretmen, 2. bölgede 18 öğretmen, 3. bölgede 16 öğretmen olarak görev yaptığı görülmüştür.

2.2. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada araştırmacılar tarafından "Yazma Becerisini Değerlendirme Sürecinde Öğretmenlerin Geribildirim Verme Durumlarının İncelenmesi" geliştirilerek "Google Forms" üzerinden farklı hizmet yıllarına ve bölgelerine sahip 145 Türkçe öğretmeninin yazma öncesi, yazma sırası ve yazma sonrasında kullandığı geribildirim türleri incelenmiştir. Anket içerisinde yazma öncesi, yazma sırası ve yazma sonrasında yer alacak maddeler alanyazın taranarak belirlenmiş, katılımcı grupla ön çalışma yapıldıktan sonra madde havuzu oluşturulmuş, ardından uzman görüşüne sunularak görüş birliği ile anketteki maddelerin son biçimi verilmiştir.
Anket maddeleri "Yazma Öncesi Geribildirim Verme", "Yazma Sırasında Geribildirim Verme" ve "Yazma Sonrasında (Yayınlama/Paylaşma) Geribildirim Verme" olmak üzere 3 ana başlık etrafında oluşturulmuştur. "Yazma Sonrasında (Yayınlama/Paylaşma) Geribildirim Verme" başlığı altında "Anlatım Özellikleri", "Biçimsel Özellikler", "Dilbilgisel Özellikler" ve "İçerik Özellikleri" olmak üzere 4 alt başlık belirlenmiştir. "Yazma Öncesi Geribildirim Verme" başlığı altında 7 madde, "Yazma Sırasında Geribildirim Verme" başlığı altında 32 madde, "Yazma Sonrasında (Yayınlama/Paylaşma) Geribildirim Verme" başlığı altında ise 6 madde belirlenerek toplamda 45 maddenin bir araya gelmesi ile anket hazırlama süreci tamamlanmıştır. Katılımcıların hizmet yılı ile bunlara bağlı olarak kullandıkları geribildirim türlerinin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmada öncelikle dağılımın normalliğine bakılmış, gerçekleştirilen çözümlemeler sonucunda dağılımın normal olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak parametrik olmayan Kruskal Wallis testi araştırmada çözümleme olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda Kruskal Wallis testi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

3. BULGULAR

Bu araştırmada ulaşılan bulgular çizelge haline getirilerek aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 2. Yazma Öncesi Geribildirim Verme

	Hizmet Yılı	N	Sıra Ortalaması	ss	χ2	p	Anlamlılık
Beyin fırtınası yaptırarak geribildirimde bulunma	1	65	72	2	0,09	0,95	
	2	40	73,8				
	3	40	73,8				
Amaç belirlemelerini sağlayarak bu amacı denetleme ve geribildirimde bulunma	1	65	74,7	2	0,69	0,71	
	2	40	74,4				
	3	40	68,9				
Araştırma yapmalarını sağlayarak kaynaklardan yararlanmalarını denetleme	1	65	69,1	2	2,17	0,34	
	2	40	79,8				
	3	40	72,6				
Sınırlandırma yapıp yapmama hakkında geribildirimde bulunma	1	65	74,6	2	0,88	0,64	
	2	40	69				
	3	40	74,4				
Güdülenmelerini sağlayarak odaklanma üzerine geribildirimde bulunma	1	65	76,1	2	0,93	0,63	
	2	40	71,4				
	3	40	69,6				
Yazı planı oluşturarak düşünsel düzeni sağlama hakkında denetleme yapma	1	65	64,4	2	6,81	0,03*	3>1
	2	40	78,2				
	3	40	81,8				
Diğer	1	65	73,6	2	1,23	0,54	
	2	40	72,5				
	3	40	72,5				

Çizelge 2 incelendiğinde "Yazı planı oluşturarak düşünsel düzeni sağlama hakkında denetleme yapma" geribildiriminin 11 yıl ve üzeri hizmet yılına sahip öğretmenlerin 1-5 yıl arası hizmet yılına sahip öğretmenlere göre anlamlı düzeyde ayrıldığı ve daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3. Yazma Sırasında Geribildirim Verme (Anlatım Özelikleri)

Anlatım Özellikleri	Hizmet Yılı	N	Sıra Ortalaması	ss	χ2	p	Anlamlılık
Amaç sonuç ve neden sonuç ilişkilerini kurma üzerine denetimde bulunma	1	65	70	2	1,15	0,56	
	2	40	75				
	3	40	77				
Anahtar kelimeleri göz önünde bulundurma hakkında geribildirim verme	1	65	64	2	7,96	0,02*	2>1
	2	40	83				
	3	40	78				
	1	65	64	2	6,81	0,03*	2>1

Düşünceyi geliştirme yollarından yararlanmaya yönelik kontrolde bulunma	2	40	82				
	3	40	78				
Metnin türünü dikkate almalarını sağlama üzerine geribildirim verme	1	65	70	2	2,50	0,29	
	2	40	80				
	3	40	71				
Özgünlüğün sağlanması hakkında kontrolde bulunma	1	65	70	2	1,16	0,56	
	2	40	74				
	3	40	77				
Plana uygunluğun denetlenmesi ve geribildirim verme	1	64	67	2	5,18	0,08	
	2	40	83				
	3	40	71				
Tekrara düşmeme konusunda denetleme ve geribildirim verme	1	63	68	2	2,57	0,28	
	2	40	79				
	3	40	72				
Uygun giriş ve sonuç cümlelerini denetleme ve geribildirim verme	1	65	72	2	4,17	0,12	
	2	40	65				
	3	40	82				
Zengin sözvarlığı kullanma durumlarını denetleme ve geribildirim verme	1	65	69	2	3,47	0,18	
	2	40	71				
	3	40	82				
Diğer	1	65	73	2	0,93	0,63	
	2	40	72				
	3	40	74				

Çizelge 3 incelendiğinde "Anahtar kelimeleri göz önünde bulundurma hakkında geribildirim verme" geribildiriminin 6-10 yıl arası hizmet eden öğretmenlerin 1-5 yıl arası hizmet yılına sahip öğretmenlere göre anlamlı düzeyde ayrıldığı ve daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca "Düşünceyi geliştirme yollarından yararlanmaya yönelik kontrolde bulunma" geribildiriminin 6-10 yıl arası hizmet yılına sahip öğretmenlerin lehine anlamlı farklılık saptanmış, 1-5 yıl arası hizmet yılına sahip öğretmenlere göre daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 4. Yazma Sırasında Geribildirim Verme (Biçimsel Özellikler)

Biçimsel Özellikler	Hizmet Yılı	N	Sıra Ortalaması	ss	χ2	p	Anlamlılık
Kâğıt düzenini denetleme ve geribildirim sağlama	1	65	68,3	2	3,70	0,16	
	2	40	77,8				
	3	40	75,9				
Okunaklı yazma konusunda geribildirim sağlama	1	65	71,1	2	1,51	0,47	
	2	40	72,8				
	3	40	76,4				
Uygun boşluk bırakma hakkında denetimde bulunma	1	65	74,2	2	2,92	0,23	
	2	40	78,4				
	3	40	65,7				
Yazı güzelliğine dikkat ederek geribildirim sağlama	1	65	67,4	2	2,94	0,23	
	2	40	78,4				
	3	40	76,6				
Diğer	1	65	73,7	2	1,20	0,55	
	2	40	71,5				
	3	40	73,3				

Çizelge 4'e göre biçimsel özellikler ile ilgili olan geribildirimlerin hizmet yıllarına göre incelendiğinde anlamlı farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 5. Yazma Sırasında Geribildirim Verme (Dilbilgisel Özellikler)

Dilbilgisel Özellikler	Hizmet Yılı	N	Sıra Ortalaması	ss	χ2	p	Anlamlılık
Anlaşılır cümleler kurma hakkında geribildirim sağlama	1	65	69,8	2	1,86	0,39	
	2	40	73,8				
	3	40	77,4				
Bağlantı kuran sözcük ve cümleler oluşturma üzerine kontrolde bulunma	1	65	75,7	2	1,45	0,48	
	2	40	74,4				
	3	40	67,2				
Sözdizimsel kurallara uyma hakkında geribildirimde bulunma	1	65	76,3	2	1,09	0,58	
	2	40	69,4				
	3	40	71,2				
Kelimeleri doğru yazmaya yönelik geribildirim sağlama	1	65	67,1	2	4,26	0,12	
	2	40	77,8				
	3	40	77,8				
Noktalama kurallarına uyma hakkında denetleme yapma	1	65	72,2	2	2,58	0,28	
	2	40	68,3				
	3	40	79,1				
Paragraflar arası geçiş cümleleri oluşturma üzerine geribildirim sağlama	1	65	74,5	2	0,69	0,71	
	2	40	69,1				
	3	40	74,5				
Uygun kelimenin seçilmesini sağlamak için denetlemede bulunma	1	65	65,5	2	5,83	0,05*	2>1
	2	40	82,7				
	3	40	75,4				
Yazım kurallarına uyma üzerine geribildirimde bulunma	1	65	67,5	2	3,13	0,21	
	2	40	78,4				
	3	40	76,6				
Diğer	1	65	73,6	2	1,23	0,54	
	2	40	72,5				
	3	40	72,5				

Çizelge 5 incelendiğinde "Uygun kelimenin seçilmesini sağlamak için denetlemede bulunma" geribildiriminin 6-10 yıl arası hizmet eden öğretmenlerin 1-5 yıl arası hizmet yılına sahip öğretmenlere göre anlamlı düzeyde ayrıldığı ve daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 6. Yazma Sırasında Geribildirim Verme (İçerik Özellikleri)

İçerik Özellikleri	Hizmet Yılı	N	Sıra Ortalaması	ss	χ2	p	Anlamlılık
Amaca uygun yazma konusunda denetleme yapma ve geribildirimde bulunma	1	65	69,7	2	1,26	0,53	
	2	40	75,7				
	3	40	75,7				
Ana fikir etrafında yazma üzerine kontrolde bulunma	1	65	64,7	2	7,51	0,02*	2>1
	2	40	82,5				
	3	40	77,1				

Metnin türüne göre belirli bir mantık veya kronolojik sırayı gözetme üzerine geribildirim sağlama	1	65	70,3	2	0,75	0,69	
	2	40	76,1				
	3	40	74,3				
Gereksiz ayrıntılardan kaçınma konusunda geribildirim verme	1	65	64,8	2	6,59	0,04*	2>1
	2	40	82,4				
	3	40	76,9				
İçeriğe uygun başlık koyma üzerine denetlemede bulunma	1	65	71,1	2	0,83	0,66	
	2	40	77,3				
	3	40	71,8				
Konu bütünlüğüne yönelik denetlemede bulunma	1	65	75,5	2	1,02	0,60	
	2	40	68,3				
	3	40	73,7				
Konunun farklı boyutlarını ele alma hakkında geribildirim verme	1	65	65,3	2	7,22	0,03*	3>1
	2	40	76,6				
	3	40	82,0				
Diğer	1	65	73,6	2	1,23	0,54	
	2	40	72,5				
	3	40	72,5				

Çizelge 6 incelendiğinde "Ana fikir etrafında yazma üzerine kontrolde bulunma" ve "Gereksiz ayrıntılardan kaçınma konusunda geribildirim verme" durumlarının 6-10 yıl arası hizmet eden öğretmenlerin 1-5 yıl arası hizmet yılına sahip öğretmenlere göre anlamlı düzeyde ayrıldığı ve daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca "Konunun farklı boyutlarını ele alma hakkında geribildirim verme" geribildiriminin 11 yıl ve üzeri hizmet yılına sahip öğretmenlerin 1-5 yıl arası hizmet yılına sahip öğretmenlere göre anlamlı düzeyde ayrıldığı ve daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 7. Yazma Sonrasında (Yayınlama/Paylaşma) Geribildirim Verme

	Hizmet Yılı	N	Sıra Ortalaması	ss	χ2	p	Anlamlılık
Dil ve anlatım yönünden geribildirimde bulunma	1	65	74,1	2	0,25	0,88	
	2	40	71,2				
	3	40	73,0				
Öz değerlendirme yapmalarına olanak tanıma	1	65	71,0	2	0,49	0,78	
	2	40	75,6				
	3	40	73,8				
Akran değerlendirme yapmalarına olanak tanıma	1	65	69,5	2	1,31	0,52	
	2	40	74,1				
	3	40	77,7				
İçerik yönünden gözden geçirme ve düzeltmeye yönelik geribildirimde bulunma	1	65	69,7	2	2,29	0,32	
	2	40	72,1				

	3	40	79,3				
Sayfa düzenini gözden geçirme ve düzeltmeye yönelik geribildirimde bulunma	1	65	64,7	2	7,06	0,03*	2>1
	2	40	80,7				
	3	40	78,9				
Diğer	1	65	73	2	0	1	
	2	40	73				
	3	40	73				

Çizelge 7 incelendiğinde "Sayfa düzenini gözden geçirme ve düzeltmeye yönelik geribildirimde bulunma" geribildiriminin 6-10 yıl arası hizmet eden öğretmenlerin 1-5 yıl arası hizmet yılına sahip öğretmenlere göre anlamlı düzeyde ayrıldığı ve daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Bu araştırmada "Yazma becerisini değerlendirme sürecinde öğretmenlerin geribildirim verme durumları hizmet yıllarına göre nasıldır?" sorusuna yanıt aranmış, bu nedenle Türkçe öğretmenlerinin yazma becerisini değerlendirirken geribildirim verme durumları hizmet yıllarına göre incelenmiştir. Hizmet yıllarına göre yapılan çözümlemelerde kimi değişkenlerin farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılsa da çoğunlukla anlamlı bir farklılığın görülmediği tespit edilmiştir.

Hizmet yılları incelendiğinde "Yazı planı oluşturarak düşünsel düzeni sağlama hakkında denetleme yapma" ve "Konunun farklı boyutlarını ele alma hakkında geribildirim verme" geribildirimlerinin 11 yıl ve üzeri hizmet yılına sahip öğretmenlerde anlamlı bir farlılık gösterdiği saptanmıştır. 6-10 yıl arası hizmet eden öğretmenlerde ise "Anahtar kelimeleri göz önünde bulundurma hakkında geribildirim verme", "Düşünceyi geliştirme yollarından yararlanmaya yönelik kontrolde bulunma", "Uygun kelimenin seçilmesini sağlamak için denetlemede bulunma", "Ana fikir etrafında yazma üzerine kontrolde bulunma", "Gereksiz ayrıntılardan kaçınma konusunda geribildirim verme" ve "Sayfa düzenini gözden geçirme ve düzeltmeye yönelik geribildirimde bulunma" geribildirimlerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Agius, N.M., Wilkinson, A., Students' And Teachers' Views of Written Feedback at Undergraduate Level: a Literature Review, Nurse Education Today, 34, 2014.

Beach, R. & Friederich, T., Response to Writing. In C. A MacArthur, S. Graham, J. Fitzgerald (Eds.). Handbook of Wiriting Research. The Guilford Press. New York, 2006.

Bruning, R., Horn, C., Developing Motivation to Write. Educational Psychologist, 35, 1, 2010.

Galbraith, D., Rijlaarsdam, G., Effective Strategies for The Teaching and Learning of Writing. Learning and Instruction, 9, 1999.

Göçer, A., Türkçe Öğretiminde Yazma Eğitimi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3, 12, 2010.

Grabe, W., Kaplan, R. B., Theory And Practice Of Writing: An Applied Linguistic Perspective, Addison Wesley Longma, Essex, UK, 1996.

Hayes, J. R., Flower, L. S., Identifying The Organization Of Writing Processes. In L. W. Gregg & E. R. Steinberg (Eds.), Cognitive Processes İn Writing (pp. 3-30). Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, New York, 1980.

Köksal, K., Okuma Yazmanın Öğretimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 1999.

McMillan, J. H., Biçimlendirici Durum Belirleme 2: Geri Bildirim ve Öğretimsel Düzeltmeler, (Çev. A.M. Sümbül & A.T. Kan). Sınıf İçi Değerlendirme (s. 159-180) (6. Basımdan çeviri. Çev. Ed. A. Arı). Eğitim Yayınevi, İzmir, 2015.

Mességué, A., Rôle de l'image de soi en production de textes, IIIèmes Journées de Psychologie Différentielle, Presses Universitaires de Rennes, September, 1998.

Nicaise, V., Bois, J.E., Fairclough, S.J., Gils' and Boys' Perceptions of Physical Education Teachers' Feedback: Effects on Performance and Psychological Responses, Journal of Sports Sciences. 28, 8, 2007.

Nystrand, M., The Social And Historical Context For Writing Research. In C. A. MacArthur, S. Graham & J. Fitzgerald (Eds.), The Guilford Press, New York, 2006.

Oral, G., Yine Yazı Yazıyoruz, Pegem Akademi, Ankara, 2008.

Overall, L., Sangster, M., Assessment: a Practical Guide for Primary Teachers, Continum, London, 2006.

Roediger, H. L., Twelve Tips for Reviewers, APS Observer, 20, 4, 2007.

Sternberg, R. J., On Civility in Reviewing, APS Observer, 15, 1, 2002.

Ülper, H., *Bilişsel Süreç Modeline Göre Hazırlanan Yazma Öğretim Programının Öğrenci Başarısına Etkisi,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Wiliam, D., Formative Assessment in Mathematics. Part 2: Feedback. Equals: Mathematics And Special Educational Needs, 5, 3, 1999.

Yılmaz, Y., Yazma Öğretimi: Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi (Ed.: Cemal Yıldız). Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2006.

DOKUZUNCU SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK OKURYAZARLIĞI ÖZ-YETERLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Öğretmen Hilmiye Gülnur YENİLMEZ
TOKİ Şehit İsmail Tetik Anadolu Lisesi,– 0009-0007-7427-2083
Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,– 0000-0001-6256-4686

ÖZET

Bireyin, matematiğin gerçek yaşamda nasıl kullanılabileceğini görme ve gereksinimleri karşılamada matematikten yararlanma ve onunla iç içe olma kapasitesi olarak tanımlanan matematik okuryazarlığı kavramı, günümüzde oldukça önem kazanmakta ve insanların matematik okuryazarlığı düzeylerini arttırma çalışmaları, öğretim programlarının önemli hedeflerinden biri haline gelmektedir. Bu çalışmanın amacı, TÜBİTAK-4004 projesi kapsamında gerçekleştirilen uygulamalı etkinliklerin lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği üzerinde etkisi olup olmadığını incelemektir. Bu amaca yönelik olarak söz konusu projede öğrencilerle gruplar halinde matematiğin hayatımızdaki yeri ve önemi, birlikte problem kurma ve çözme, matematiksel modelleme, Fermi problemleri ile tahmin stratejilerini kullanma ve GeoGebra'da özel dörtgenlerin alternatif tanımlarının oluşturulması konularında uygulamalı etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada zayıf deneysel desenlerden tek gruplu ön test-son test deseni kullanılmıştır. Araştırmanın deney grubunu 15 erkek ve 15 kadın olmak üzere toplam 30 dokuzuncu sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri Matematik Okuryazarlığı Öz-yeterlik Ölçeği ön test ve son test olarak uygulanarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analizin yanında deney grubunun matematik okuryazarlığı öz-yeterliği öntest ve sontest puanları arasında farklılık olup olmadığı bağımlı örneklemler t-testi, deney grubunun öntest ve sontest puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklemler t-testi, deney grubunun öntest ve sontest puanlarının matematik başarısı, anne ve baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda; proje kapsamında gerçekleştirilen uygulamalı etkinlikler ile lise öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterliklerinin anlamlı düzeyde artış gösterdiği, öntestte erkekler lehine anlamlı farklılık bulunurken sontestte farklılık olmadığı, öntestte matematik başarısı yüksek öğrenciler lehine

anlamlı farklılık bulunurken sontestte farklılık olmadığı, anne ve baba eğitim durumuna göre ise öntestte ve sontestte gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lise öğrencileri, matematik okuryazarlığı, öz-yeterlik.

1. GİRİŞ

Ülkemizde matematik eğitimi ile gerçek hayat problemlerinde aktif çözümler üretebilen, öğrendiği matematik bilgisini günlük hayatta aktif bir şekilde kullanabilen, matematiğin gerçek dünya ile ilişkisinin farkında olan (Sarıoğlu & Karataş, 2018) ve böylece matematikten kaçmak yerine matematikle sıkı ilişkiler kuran ve matematiği seven bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak öğrenciler çoğunlukla matematik derslerine niçin geldiğini bilmeden formüller ezberleyip sayıları yerine yerleştirerek matematiği öğrenebileceklerini düşünmektedirler (Doruk & Umay, 2011). Bu sebeplerden dolayı öğretim yöntem, teknik ve stratejilerinin öğrencilerin daha çok düşünme, yorum yapma ve analiz etme yeteneklerinin gelişmesine imkân sağlayacak biçimde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bireyin, matematiğin gerçek yaşamda nasıl kullanılabileceğini görme ve gereksinimleri karşılamada matematikten yararlanma ve onunla iç içe olma kapasitesi olarak (OECD, 2003) tanımlanan matematik okuryazarlığı kavramı, günümüzde oldukça önem kazanmakta ve insanların matematik okuryazarlığı düzeylerini arttırma çalışmaları, öğretim programların önemli hedeflerinden biri haline gelmektedir.

Matematik eğitimcilerinin bütün öğrencileri anlamlı matematiksel öğrenmelerin içine sokacak, matematiğin yaşamlarının bir parçası olduğunu onlara hissettirecek, matematikten zevk almalarını sağlayacak, daha etkili yöntemleri bulmaya ihtiyaçları vardır. Ayrıca bu yöntemler öğrencileri, okulları bittiğinde içerisine girecekleri meslek yaşamları ve hızla ilerleyen teknolojik dünya için hazırlayacak nitelikte olmalıdır. Bunun yanında günlük yaşamları boyunca karşılaşacakları problemlere pratik çözümler üretebilmek için onları destekleyecek matematiksel becerilere sahip olmalarını sağlamaya gereksinim duyulmaktadır. Söz konusu problemlerin çözümünde matematiğin dilini ve terminolojisini etkili bir şekilde kullanmaları, okulda öğrendikleri bilgileri günlük yaşamla ilişkilendirmeleri ve çevrelerinde gerçekleşen tüm olayların içerisindeki matematiksel ilişkileri görerek analiz edebilmeleri yani kısacası matematik okuryazarı olmalarını sağlanmasına ihtiyaç vardır.

Öğrenci için matematiği niçin ve neden öğrenmesi gerektiği matematiğe karşı tutum geliştirmesi ve değer yargısı oluşturması için önemlidir. Matematiğin gerçek yaşamla ilişkilendirilmesi matematiksel kavramların daha iyi anlaşılması, öğrencilerin motivasyonunu arttırması ve matematiğe yönelik olumlu tutum geliştirmesi açısından oldukça önemlidir (Gainsburg, 2008). Yapılan çalışmalarda konuların gerçek hayatla benzerliği doğrultusunda ilgi

uyandıracağı ve öğrencileri ezbercilikten kurtararak öğrenmenin de o derece etkili olacağı ileri sürülmektedir (Akyüz, 2001). Özetle matematiğin etkili bir şekilde öğrenilebilmesi için öğrenme sürecinde matematik ve gerçek yaşam arasındaki ilişkilerin kurulması önem arz etmektedir. Fakat bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında, öğrencilerin matematik ile diğer disiplinler ve gerçek yaşam arasındaki ilişkilerin kurulmasında problemler yaşadığı görülmektedir (Bayazıt, 2013; Elia, Heuvel ve Kolovou, 2009; Karataş ve Güven, 2010).

Lise öğrencilerinin matematik okuryazarlığına yönelik öz-yeterlik inançlarının belirlenmesi adlı çalışmanın sonucunda, lise öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz yeterlik inançlarının cinsiyet, sınıf, okul türü, matematik dersi başarı puanı, anne-baba eğitim durumu ve matematik dersine verilen öneme göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca matematik dersi başarı puanı ve matematik dersine verilen önem değişkenlerinin matematik okuryazarlığı öz yeterlik inancının anlamlı birer yordayıcısı oldukları bulunmuştur (Özgen ve Bindak, 2011).

Bu bağlamda ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin, matematik okuryazarlığı farkındalıklarının ve öz yeterliliklerinin uygulamalı etkinlikler yardımı ile geliştirilmesi amacıyla bir TÜBİTAK 4004 projesi hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda proje ekibi ile birlikte uygulamalı etkinlikler hazırlanmıştır. Projede yer alan etkinlikler öğrencilere gruplar halinde matematiğin hayatımızdaki yeri ve önemi, birlikte problem kurma ve çözme, matematiksel modelleme, Fermi problemleri ile tahmin stratejilerini kullanma ve GeoGebra'da özel dörtgenlerin alternatif tanımlarının oluşturulması etkinlikleri kullanılarak alanında uzman eğitmenler aracılığıyla yürütülmüştür. Bu eğitim süresince öğrencilerin kendi matematiklerini gerek somut materyaller aracılığıyla gerekse teknoloji yardımıyla diğer katılımcılarla paylaşmalarına imkân sağlanmıştır. Bu vesileyle öğrencilerin, sahip oldukları matematik bilgiyi günlük yaşam problemlerinde kullanabilen, teknolojiyi matematik derslerinde kullanabilen, araştıran, sorgulayan, ilişkilendirerek somutlaştırabilen matematik okuryazarı bireyler olmaları hedeflenmiştir. Bu çalışmanın amacı, TÜBİTAK-4004 projesi kapsamında gerçekleştirilen uygulamalı etkinliklerin lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği üzerinde etkisi olup olmadığını incelemektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada zayıf deneysel desenlerden deneysel desenlerden tek gruplu ön test-son test deseni kullanılmıştır. Deneysel desen, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisini test etmeye yönelik araştırmalardır (Cohen & Manion, 1997; Fraenkel & Wallen, 1996; Gay, 1996; Gay & Airasian, 2000). Bu araştırmada kullanılan tek gruplu ön test-son test deneysel desende bir

gruba bağımsız değişken uygulanır, deney öncesi ve deney sonrası ölçme yapılır. Ön test ve son test ortalamaları arasındaki fark bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini gösterir.

2.2. Deney Grubu

Bu araştırmanın deney grubunu 2022-2023 bahar döneminde Eskişehir ili merkezinde bir devlet okulunda okuyan ve bir TÜBİTAK 4004 projesine gönüllü olarak başvuran 15 kadın ve 15 erkek olmak üzere toplam 30 lise 9. Sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Projeye katılacak lise 9. Sınıf öğrencilerine yönelik 9. Sınıf matematik öğretmenlerinin yardımıyla sınıflarda duyurular yapılmıştır ve gönüllük esasına dayalı olarak ön kayıt formu oluşturulmuştur. Projeye kesin kayıt formu kapsamında tüm katılımcılardan, veli muvafakatnamesi istenerek süreç takip edilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak Özgen ve Bindak (2008) tarafından geliştirilen "Matematik Okuryazarlığı Öz-yeterlik Ölçeği" kullanılmıştır. Söz konusu ölçek projenin başlangıcında ve sonunda 30 öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerin matematik okuryazarlığı öz-yeterliklerini belirlemeye yarayan ve toplam 25 maddeden ve tek boyuttan oluşan ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Özgen ve Bindak (2008) tarafından yapılmış olup ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,94 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analizin yanında deney grubunun matematik okuryazarlığı öz-yeterliği öntest ve sontest puanları arasında farklılık olup olmadığı bağımlı örneklemler t-testi, deney grubunun öntest ve sontest puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklemler t-testi, deney grubunun öntest ve sontest puanlarının matematik başarısı, anne ve baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Analizler SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amacına yönelik ön-test ve son-test uygulamalarında elde edilen verilerin analizi ile elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri ön-test ve son-test verilerinin betimsel analizine ilişkin elde edilen bulgular Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 5. Matematik okuryazarlığı özyeterlik ölçeği betimsel analiz bulguları

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Ön-test	30	73	121	93,60	11,69
Son-test	30	92	119	100,83	6,57

Çizelge 1'deki ön-test ve son-test minimum, maksimum ve ortalama değerleri incelendiğinde; ön-testte en düşük özyeterlik puanı 73 puan iken son testte en düşük puanın 92 puana ulaştığı görülmektedir. Ön-testte maksimum puan 121 iken son-testte maksimum puan 119 olarak gerçekleşmiştir. Ön-test ortalaması 93,60 puan iken son-testte ortalamanın 100,83 puana yükseldiği görülmektedir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri ön-test verilerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t-testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. Ön-test puanlarının cinsiyete göre farklılığına ilişkin t-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Ön-test	Kadın	15	88,53	7,94	-2,599	0,015
	Erkek	15	98,67	12,85		

Çizelge 2'deki ön-test verileri üzerinde gerçekleştirilen bağımsız örneklem t-testi sonuçları incelendiğinde; ön-test puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Buna göre erkek öğrencilerin matematik okuryazarlığı ön-test öz-yeterliklerinin kadın öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri ön-test verilerinin matematik başarısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 3'de sunulmuştur.

Çizelge 3. Ön-test puanlarının matematik başarısına göre farklılığına ilişkin ANOVA sonuçları

	Kaynak	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Ön-test	G. Arası	1376,058	3	458,686	4,610	0,010	2>4
	G. İçi	2587,142	26	99,505			2>5
	Toplam	3963,200	29				

Çizelge 3'deki ön-test verileri üzerinde gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; ön-test puanlarının matematik başarısı değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Buna göre matematik başarısı 80-89 arasında olan öğrencilerin matematik okuryazarlığı ön-test öz-yeterliklerinin matematik başarısı 60-69 arasında ve 50-59 arasında olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri ön-test verilerinin anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 4'de sunulmuştur.

Çizelge 4. Ön-test puanlarının anne eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin ANOVA sonuçları

	Kaynak	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Ön-test	G. Arası	138,486	3	46,162	0,314	0,815	-
	G. İçi	3824,714	26	147,104			
	Toplam	3963,200	29				

Çizelge 4'deki ön-test verileri üzerinde gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; ön-test puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmektedir. Buna göre lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı ön-test öz-yeterliklerinin anne eğitim durumuna göre benzer olduğu söylenebilir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri ön-test verilerinin baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 5'de sunulmuştur.

Çizelge 5. Ön-test puanlarının baba eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin ANOVA sonuçları

	Kaynak	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Ön-test	G. Arası	347,000	3	115,667	0,832	0,489	-
	G. İçi	3616,200	26	139,085			
	Toplam	3963,200	29				

Çizelge 5'deki ön-test verileri üzerinde gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; ön-test puanlarının baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmektedir. Buna göre lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı ön-test öz-yeterliklerinin baba eğitim durumu değişkenine göre benzer olduğu söylenebilir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri son-test verilerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t-testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 6'da sunulmuştur.

Çizelge 6. Son-test puanlarının cinsiyete göre farklılığına ilişkin t-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Son-test	Kadın	15	98,67	4,14	-1,885	0,073
	Erkek	15	103,00	7,88		

Çizelge 6'daki son-test verileri üzerinde gerçekleştirilen bağımsız örneklem t-testi sonuçları incelendiğinde; son-test puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Buna göre erkek ve kadın öğrencilerin matematik okuryazarlığı son-test öz-yeterliklerinin birbirine yakın düzeyde olduğu söylenebilir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri son-test verilerinin matematik başarısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 7'de sunulmuştur.

Çizelge 7. Son-test puanlarının matematik başarısına göre farklılığına ilişkin ANOVA sonuçları

	Kaynak	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Son-test	G. Arası	66,025	3	22,008	0,483	0,697	-
	G. İçi	1184,142	26	45,544			
	Toplam	1250,167	29				

Çizelge 7'deki son-test verileri üzerinde gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; son-test puanlarının matematik başarısı değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Buna göre farklı matematik başarısına sahip öğrencilerin matematik okuryazarlığı son-test öz-yeterliklerinin benzer düzeyde olduğu söylenebilir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri son-test verilerinin anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 8'de sunulmuştur.

Çizelge 8. Son-test puanlarının anne eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin ANOVA sonuçları

	Kaynak	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Son-test	G. Arası	231,548	3	77,183	1,970	0,143	-
	G. İçi	1018,619	26	39,178			
	Toplam	1250,167	29				

Çizelge 8'deki son-test verileri üzerinde gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; son-test puanlarının anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmektedir. Buna göre lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı son-test öz-yeterliklerinin anne eğitim durumu değişkenine göre benzer olduğu söylenebilir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri son-test verilerinin baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 9'da sunulmuştur.

Çizelge 9. Son-test puanlarının baba eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin ANOVA sonuçları

	Kaynak	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Son-test	G. Arası	88,808	3	29,603	0,663	0,582	-
	G. İçi	1161,359	26	44,668			
	Toplam	1250,167	29				

Çizelge 9'daki son-test verileri üzerinde gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde; son-test puanlarının baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmektedir. Buna göre lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı son-test öz-yeterliklerinin baba eğitim durumu değişkenine göre benzer olduğu söylenebilir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri ön-test ve son-test verileri arasında farklılık olup olmadığı bağımlı örneklemler t-testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 10'da sunulmuştur.

Çizelge 10. Ön-test ve son-test puanlarının farklılığına ilişkin t-testi sonuçları

	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Ön-test	30	93,60	11,69	-3,452	0,002
Son-test	30	100,83	6,57		

Çizelge 10'daki ön-test ve son-test verileri üzerinde gerçekleştirilen bağımlı örneklemler t-testi sonuçları incelendiğinde; ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre öğrencilerin matematik okuryazarlığı son-test öz-yeterliklerinin ön-test öz-yeterliklerine göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

TÜBİTAK-4004 projesi kapsamında gerçekleştirilen uygulamalı etkinliklerin lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği üzerinde etkisi olup olmadığını incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada öğrencilerin matematik okuryazarlığı ön-test öz-yeterlikleri "orta" düzeyde iken son-test yeterliklerinin "yüksek" düzeyde olduğu sonucu edilmiştir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği ön-test puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ve erkek öğrencilerin matematik okuryazarlığı ön-test öz-yeterliklerinin kadın öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği son-test puanlarının ise cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı ancak erkek öğrencilerin matematik okuryazarlığı son-test öz-yeterliklerinin kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç ile Zehir ve Zehir (2016) çalışmasında elde edilen erkek öğretmen adaylarının öz-yeterliklerinin kadınlarınkinden istatistiksel olarak önemli düzeyde yüksek olduğu sonucu benzerlik göstermektedir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği ön-test puanlarının matematik başarısına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ve matematik başarısı yüksek olan öğrencilerin matematik okuryazarlığı ön-test öz-yeterliklerinin matematik başarısı düşük öğrencilere göre

anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği son-test puanlarının ise matematik başarısı değişkenine göre farklılaşmadığı ancak yüksek başarıya sahip öğrencilerin matematik okuryazarlığı son-test öz-yeterliklerinin düşük başarıya sahip öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç Zehir ve Zehir (2016) çalışmasında elde edilen öğretmen adaylarının matematik okuryazarlık öz-yeterlikleri ile ağırlıklı genel not ortalaması arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon olduğu sonucu ile örtüşmektedir.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği ön-test ve son-test puanlarının anne ve baba eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ancak anne ve baba eğitim durumu yükseldikçe matematik okuryazarlığı öz-yeterliklerinin yükseldiği görülmüştür.

Lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Öğrencilerin matematik okuryazarlığı son-test öz-yeterliklerinin ön-test öz-yeterliklerine göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buradan TÜBİTAK-4004 projesi kapsamında gerçekleştirilen uygulamalı etkinliklerin lise 9. Sınıf öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterliği üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak şu öneriler geliştirilmiştir: Matematik derslerinde öğretmenler matematik okuryazarlığı öz-yeterliğini geliştirmek için daha çok uygulamalı etkinlikler gerçekleştirebilirler. Bu kapsamda öğrencilerin günlük yaşam problemleri üzerinde çalışması sağlanabilir, ilgili konuların öğretiminde matematik tarihinden yararlanılabilir, öğrencilerin matematik dilini kullanarak iletişim kurabilecekleri ortamlar sağlanabilir. Bu çalışmada lise öğrencilerinin matematik okuryazarlığı öz-yeterlikleri incelenmiştir diğer öğretim kademelerinde öğrenim gören öğrenciler üzerinde benzer araştırmalar yapılabilir. Bu çalışmada kullanılan uygulamalı etkinliklerin içeriği değiştirilerek farklı uygulamalı etkinlikler kullanılarak benzer araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

[1] Akyüz, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi* (Başlangıçtan 2001'e) (8. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

[2] Bayazit, I., (2013). An Investigation of Problem Solving Approaches, Strategies, and Models Used by the 7th and 8th Grade Students when Solving Real-World Problems. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 13(3), 1920-1927.

[3] Cohen, L. & Manion, L. (1997). *Reseacrh methods in education* (4th ed.). Routledge: London and New York.

[4] Doruk, B. K., & Umay, A. (2011). Matematiği günlük yaşama transfer etmede matematiksel modellemenin etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41, 124-135.

[5] Elia, I., Heuvel-Panhuizen, M., & Kolovou, A. (2009). Exploring strategy use and strategy flexibility in non-routine problem solving by primary school high achievers in mathematics. ZDM Mathematics Education, 41, 605-618.

[6] Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (1996). *How to design and evaluate research in education* (3th ed). New York: Mc Graw Hill Higher Education.

[7] Gainsburg, J. (2008). Real world connections in secondary mathematics teaching. Journal of Mathematics Teacher Education, 11(3), 199-219.

[8] Gay, L. R. (1996). *Educational research, competencies for analysis and application* (5th Edition). Ohio: Merrill an imprint of Prentice Hall.

[9] Gay, L. R., & Airasian, P. (2000). *Educational research competencies for analysis and application* (6th Edition). Ohio: Merrill an imprint of Prentice Hall.

[10] Karataş, İ. ve Güven, B. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin günlük yaşam problemlerini çözebilme becerilerinin belirlenmesi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 201-217.

[11] OECD. (2003). The PISA 2003 assessment framework – mathematics, reading, science and problem solving knowledge and skills. https://www.oecd.org/education/school/programmeforinternationalstudentassessmentpisa/33694881.pdf adresinden 30.01.2022 tarihinde ulaşılmıştır.

[12] Özgen, K. & Bindak, R. (2008). Matematik okuryazarlığı öz-yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 16 (2), 517-528.

[13] Özgen, K., & Bindak, R. (2011). Lise öğrencilerinin matematik okuryazarlığına yönelik özyeterlik inançlarının belirlenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11(2), 1073-1089.

[14] Sarıoğlu, D. & Karataş, İ. (2018). Matematik öğretmenlerinin matematiksel modelleme yöntemine yönelik etkinlik oluşturma ve uygulama süreçlerinin incelenmesi. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik, Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 12(2), 102-135.

[15] Zehir, K. & Zehir, H. (2016). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının matematik okuryazarlığı öz-yeterlik inanç düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2(2), 104-117.

İSPAT YAPMAYA YÖNELİK ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Candaş UYGAN
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,– 0000-0002-2224-5004
Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,– 0000-0001-6256-4686

ÖZET

Matematiksel bilginin üretilmesinde ispat temel yapı taşlarından birisidir. Bunun yanında matematik eğitiminde temel süreç standartlarından biri akıl yürütme ve ispat olarak ifade edilmektedir. Diğer yandan literatürde akademik başarı ile öz-yeterlik arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koyan pek çok çalışmaya rastlanmaktadır. Buradan hareketle araştırmanın amacı, matematiksel düşünmenin önemli bileşenlerinden birisi olan ispat yapmaya yönelik öz-yeterliğin belirlenmesinde Likert türü bir ölçek geliştirmektir. Araştırmanın çalışma grubunu 396 ilköğretim matematik öğretmeni adayı oluşturmaktadır. İlk aşamada 25 maddelik taslak ölçeğin kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla biri matematik eğitimi, biri ölçme ve değerlendirme ve diğeri psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanından olmak üzere üç uzmandan görüş alınmıştır. Daha sonra ölçeğin faktör analizine uygunluğunu incelemek amacıyla; Bartlett (Küresellik) ve Kaiser-Meyer-Olkin testi uygulanmıştır. Bartlett (Küresellik) testi sonucu anlamlı bulunmuştur. Kaiser-Meyer-Olkin değerinin 1,00 değerine yaklaşmasının örneklem yeterliliğin mükemmel olduğuna işaret ettiği bilinmektedir. Örneklemin yeterliliği ile ilgili olarak yapılan test sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,935 olarak bulunmuştur. Bu değer, örneklemin faktör analizi için oldukça uygun olduğunu göstermiştir. "Principal Axis Factoring" seçeneği ile yürütülen faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapıda olduğu belirlenmiştir. Madde yükünün 0,40 değerinin altında olması sebebiyle iki madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin genel Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,924 olarak hesaplanmıştır. Gerçekleştirilen analizlere göre ölçeğin geçerliği ve güvenirliği sağlanmıştır. Ölçeğe "İspat Yapmaya Yönelik Öz-yeterlik Ölçeği" ismi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Matematik eğitimi, ispat yapma, öz-yeterlik.

1. GİRİŞ

Matematiksel düşünme ve matematiksel bilginin üretilmesinde ispat anahtar bir role sahiptir (Argün, Arıkan, Bulut ve Halıcıoğlu, 2014). Bu nedenle ABD'deki Ulusal Matematik Öğretmenleri Konseyi (National Council of Teachers of Mathematics) 2000 yılındaki raporlarında akıl yürütme ve ispat süreçlerini okul matematiğinde öğrencilere kazandırılması gereken temel matematiksel süreçlerden biri olarak ele almaktadır. Buna karşılık, öğrencilerin akıl yürütme ve ispat etkinliklerinde farklı türde zorluklarla karşılaşabildikleri ve hatalı bir ispatı geçerli kabul edebildikleri bilinmektedir (Harel & Sowder, 1998). Bu noktada, öğrencilerin ispata yönelik doğru bir kavrayış kazanması için öğretmenlerin söz konusu alanda yeterli bilgi ve beceriye sahip olması kritiktir. Literatürde öğretmen yetiştirme programlarına kayıtlı öğrencilerin ispata yönelik bilgi ve becerilerini inceleyen çeşitli araştırmaların yer aldığı bilinmektedir (Sears, 2019; Uygan, Tanışlı ve Köse, 2014). Ortaya çıkan sonuçlar, öğrenenlerin ispata yönelik zorluklarının temelinde ispatın doğasına ve ispat tekniklerine ilişkin bilgi eksikliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, matematik eğitimi alanındaki pek çok araştırma, alan bilgisinin yanında öğrenenlerin sahip oldukları çeşitli duyuşsal özelliklerin de onların matematik başarılarıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Akgül, 2019; Doğan ve Barış, 2010). Bu özelliklerden biri öz-yeterliktir.

Öz-yeterlik, insanların belirli eylemleri başarılı biçimde gerçekleştirebilmede kendi becerilerine yönelik sahip oldukları inançlarla ilgilidir (Bandura, 1977). Bu noktada, öz-yeterlik bireylerin belirli bir alanda ne kadar başarılı olacaklarını doğrudan göstermemekle birlikte, başarılı olmak için yeterliklerine ne kadar inandığına ve bu bağlamda ne kadar çaba göstereceğine ışık tutmaktadır (Bandura & Schunk, 1981). Diğer yandan, birey bir konuda başarılı olmak için gereken yeterliğe sahip olsa da, bunun farkında olmaması onun eyleme geçmesine veya eylemi devam ettirmesine engel olacaktır (Bandura, 1989). Bu nedenle bir konuda başarılı olmak için, gereken becerilere sahip olmak kadar öz-yeterliğe sahip olmak da önemli koşullardan biridir. Bu bağlamda, farklı alanlarda yürütülen pek çok araştırma öz-yeterlik ile akademik başarı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu veya öz-yeterliğin akademik başarıyı olumlu düzeyde etkilediğini göstermektedir (Atik, Tan, Doğan ve Erkoç, 2018; Çaycı, 2013; Yıldız, 2015). Bu alanlardan biri matematik eğitimidir.

Matematik eğitiminde öz-yeterliğin rolüne ilişkin, farklı öğrenim kademelerinden öğrencilerle yürütülen çok sayıda çalışmanın alanyazında yer aldığı bilinmektedir (Gerez-Cantimer ve Şengül, 2020). Akarsu (2009), PISA 2003'e Türkiye'de katılmış 4325 ve Finlandiya'da katılmış 5589 ortaokul ve lise öğrencilerinin öz-yeterlikleri ve başarı puanlarını incelemiş ve sonuç olarak öz-yeterliğin matematik başarısının güçlü bir yordayıcısı olduğunu

tespit etmiştir. Doğan ve Barış (2010) dördüncü ve sekizinci sınıf öğrencilerinden oluşan 4045 kişilik örneklemle yürüttükleri araştırmada, öz-yeterliğin öğrencilerin TIMSS-1999 ve TIMSS-2007 sınavlarındaki matematik başarılarını yordama düzeyini incelemişlerdir. Ulaşılan sonuçlarda öz-yeterliğin matematik başarısını yordama düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Bir diğer çalışmada Kurtuluş ve Öztürk (2017), 680 ortaokul öğrencisinin öz-yeterlik algılarının matematik başarılarına etkisini incelerken, ulaşılan sonuçlarda öz-yeterlik algısının matematik başarısı üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu belirlemişlerdir. Avustralya'da yürütülen bir çalışmada Parker vd. (2014), öz-yeterliğin öğrencilerin üniversiteye giriş sıralamasına yönelik önemli bir öngörücü olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Üstün yetenekli öğrencilerle yürütülen bir çalışmada da Akgül (2019), benzer biçimde matematik öz-yeterliğinin matematik başarısının anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Alanyazında öz-yeterlik düzeylerinin belirlenmesindeki temel aracın likert tipi öz-yeterlik ölçekleri olduğu ve bu bağlamda çeşitli ölçeklerin geliştirildiği bilinmektedir. Bu bağlamda Betz ve Hackett (1983), 10 dereceli Likert tipinde "Matematik Problemleri", "Matematik Görevleri" ve "Matematik Dersi" boyutlarını içeren 52 maddelik Matematik Öz-yeterlik Ölçeği'ni (akt. Işıksal ve Aşkar, 2003) geliştirmiştir. Diğer yandan matematik eğitimi alanında Günhan-Cantürk ve Başer'in (2007), 5 dereceli Likert tipinde 25 maddelik Geometriye Yönelik Öz-yeterlik Ölçeği; Alkaş Ulusoy ve Şahiner'in (2017), 5 dereceli Likert tipinde 19 maddelik Sayı Duyusuna Yönelik Özyeterlik Ölçeği; Özgen ve Bindak'ın (2018), 5 dereceli likert tipinde 22 maddelik Matematiksel İlişkilendirme Öz Yeterlik Ölçeği gibi farklı becerilere yönelik öz-yeterlik ölçeklerinin geliştirilmiş olduğu görülmektedir. Bunların yanında matematiksel muhakeme bağlamında, Mumcu'nun (2019) "Genelleme/Soyutlama/ Modelleme", "Akıl Yürütme/İlişkilendirme", "Geliştirme" ve "Yaratıcı Düşünme" boyutlarından oluşan 5 dereceli Likert tipinde 21 maddelik Matematiksel Muhakeme Öz-yeterlik Ölçeği'ni geliştirdiği bilinmektedir.

Matematik eğitiminde öz-yeterlik ile ispat arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada Doruk, Özdemir ve Kaplan'ın (2015) matematik öğretmeni adaylarının matematiksel ispat yapmaya yönelik görüşleri ile matematiğe karşı öz-yeterlikleri arasındaki ilişkiyi incelerken, sonuçlarda matematiğe karşı öz-yeterliğin ispat yapmaya yönelik görüşlerin anlamlı bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan alanyazın incelendiğinde, ispat ve öz-yeterlik arasındaki ilişkinin incelenmesi dışında, Shongwe ve Mudaly'nin (2021) Güney Afrika'da 11. sınıf öğrencilerine uygulanmak üzere, 7 dereceli Likert tipinde ve 8 maddeden oluşan ispata yönelik bir öz-yeterlik ölçeği geliştirdikleri görülmektedir. ABD'de yürütülen bir

çalışmada ise Regier (2020), üniversite öğrencilerine yönelik 0-100 arasında puanlamaya dayalı ve özel olarak sayılarla ilgili önermelerin ispatına dönük İspatlama için Öz-yeterlik Ölçeği'ni (Self-efficacy for Proving Scale [SEPS]) geliştirmiştir. Ulusal alanyazın incelendiğinde ise ispata yönelik bir öz-yeterlik ölçeğinin geliştirilmemiş olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, bu araştırmada üniversite düzeyi bağlamında ispat yapmaya yönelik bir öz-yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışma Grubu

Google forms aracılığıyla çevrimiçi taslak olarak geliştirilen öz-yeterlik ölçeği formu, 25 maddeden oluşmaktadır. Taslak ölçek Eskişehir, İzmir ve Denizli illerinde bulunan üç üniversitenin Eğitim Fakültesi İlköğretim Matematik Öğretmenliği lisans programında öğrenim gören 396 öğrenciye uygulanmış ve elde edilen veriler doğrultusunda taslak ölçeğin analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 396 ilköğretim matematik öğretmeni adayı oluşturmaktadır.

2.2. Taslak Ölçek Formunun Oluşturulması

Öz-yeterlik ölçeğine yönelik maddeler oluşturulmadan önce ispat süreci ve öz-yeterliğin ölçülmesine ilişkin alanyazın incelenmiştir. İnceleme ardından ispata dönük öz-yeterlikle ilgili 4 kategori belirlenerek (ispatı uygulayabilme, çözümleyebilme, değerlendirebilme ve genel başarı) taslak ölçekte bu kategorilere uygun maddeler yazılmıştır. Buna ek olarak, matematik eğitimi alanyazınında farklı becerilere yönelik geliştirilmiş öz-yeterlik ölçekleri de incelenmiş ve taslak ölçeğin maddelerindeki cümle yapıları oluşturulurken söz konusu ölçeklerden yararlanılmıştır. Gerekli incelemeler yapıldıktan sonra ispat yapmaya yönelik öz-yeterliği ölçmeye dönük 25 madde hazırlanmıştır. Maddeler alan eğitimi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık ve ölçme ve değerlendirme alanlarından birer uzman tarafından incelenirken, uzmanların önerileri doğrultusunda ölçek maddelerindeki bazı ifadeler veya fiiller revize edilmiş ve 25 maddelik nihai çevrimiçi taslak formu oluşturulmuştur. Çalışmaya katılan öğrenciler, "bana tamamen uyuyor" (5) ile "bana hiç uymuyor" (1) arasında değişen 5 kategorili derecelendirme ölçeğine göre yanıt vermişlerdir.

2.3. Verilerin Analizi

Oluşturulan 25 maddelik taslak ölçek, İlköğretim Matematik Öğretmenliği lisans programında 1, 2, 3 ve 4. sınıflarda öğrenim gören 420 öğrenciye uygulanmıştır. Ancak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, ölçeği özensiz biçimde doldurduğu tespit edilen katılımcılar (olumlu ve

olumsuz yargı içeren tüm maddelere aynı yanıtı veren katılımcılar) çıkarıldıktan sonra 396 katılımcı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler üzerinden ölçeğin güvenirliğini belirlemek amacıyla Crα güvenirlikleri, madde geçerliğini belirlemek amacıyla madde test korelasyonları incelenmiştir. Verilerin temel bileşenler analizine uygunluğunu tespit etmek için, *Kaiser-Meyer-Olkin* (KMO) testi ve *Bartlett Sphericity* testi kullanılırken, yapı geçerliğini incelemek amacıyla da açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

İspat yapmaya yönelik öz-yeterlik ölçeği ile ilgili analizler SPSS paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Taslak ölçek maddelerine ilişkin betimsel istatistik değerleri Çizelge 1'de görülmektedir.

Çizelge 1. Taslak Ölçek Maddelerine İlişkin Betimsel İstatistik Değerleri

Maddeler	n	En Küçük	En Büyük	Ortalama	S.S.
1.İspatlamam gereken bir önermeyi okuduğumda, kullanmam gereken öncül bilgilerin neler olduğunu anlayabilirim.	396	0,00	4,00	2,27	,852
2.Verilen bir önermeyi okuduğumda, önermenin örnekler üzerinden ispatlanıp ispatlanamayacağını anlayabilirim.	396	0,00	4,00	2,37	,901
3.İspat yaparken adımlarımın gerekçelerini açıklamada zorlanırım.	396	0,00	4,00	2,38	,943
4.İspat yaparken ilerleyemeyeceğimi düşündüğüm an ispattan vazgeçerim.	396	0,00	4,00	2,67	1,080
5.Verilen bir önermeyi okuduğumda, önermenin ispatında tümevarım ispat tekniğinin kullanılıp kullanılamayacağını anlayabilirim.	396	0,00	4,00	2,04	,922
6.İspat yapma konusunda başarılı olduğumu düşünürüm.	396	0,00	4,00	1,83	,938
7.Bir önermenin birden fazla yöntemle nasıl ispatlanabileceği üzerinde akıl yürütebilirim.	396	0,00	4,00	1,90	,964
8.İspat yaparken matematiksel sembolleri ve önerme dilini doğru kullanabilirim.	396	0,00	4,00	2,21	,912
9.İspat yapmaya yönelik derslerin sınavları öncesinde düşük puan alacağımı düşünürüm.	396	0,00	4,00	2,27	1,113
10.Verilen bir önermeyi okuduğumda, önermenin ispatında olmayana ergi ispat tekniğinin kullanılıp kullanılamayacağını anlayabilirim.	396	0,00	4,00	2,04	,921
11.Yaptığım bir ispatın doğru olup olmadığından emin olamam.	396	0,00	4,00	2,29	1,073
12.Matematik derslerinde öğretmen/öğretim üyesi bir önermenin nasıl ispatlanabileceğini sorduğunda söz almaktan kaçınırım.	396	0,00	4,00	2,09	1,154
13.Derste ilk kez karşılaştığımız bir önermeyi tahtaya kalkarak ispatlamaktan çekinirim.	396	0,00	4,00	1,74	1,179
14.İspat yaparken mutlaka bir şeyleri yanlış yaptığımı düşünürüm.	396	0,00	4,00	2,46	1,060

15.Bir önermeyi ispatlamam istenirse, yapacağım ispat daha önce öğrendiğim ispat yollarını taklit etmenin ötesine geçmez.	396	0,00	4,00	2,42	1,061
16.Nasıl ispat yapılacağı konusunda arkadaşlarıma yardımcı olabilirim.	396	0,00	4,00	2,12	1,015
17.Verilen bir önermeyi okuduğumda, önermenin ispatında doğrudan ispat tekniğinin kullanılıp kullanılamayacağını fark edebilirim.	396	0,00	4,00	2,12	,921
18.Arkadaşlarımın yaptıkları ispatların doğru olup olmadığını değerlendirebilirim.	396	0,00	4,00	2,12	,917
19.Kitaplarda verilen ispatları anlayabilirim.	396	0,00	4,00	2,66	,964
20.Verilen bir ispattaki eksiklik ve hataları düzeltebilirim.	396	0,00	4,00	1,96	,927
21.Verilen bir önermenin ispatını yaparken birilerinin yardımına ihtiyaç duyarım.	396	0,00	4,00	2,02	,892
22.Yaptığım bir ispatın doğru olup olmadığını kendi başıma kontrol edebilirim.	396	0,00	4,00	1,99	,965
23.Verilen bir önermenin ispatı için hangi ön bilgilerin (tanım, aksiyom vb) gerekli olacağını bilirim.	396	0,00	4,00	2,18	,906
24.İspat yapma konusunda arkadaşlarım kadar iyi olmadığımı düşünürüm.	396	0,00	4,00	2,54	1,118
25.Günlerce çalışsam bile ispat yapmada başarılı olamayacağımı düşünürüm.	396	0,00	4,00	3,14	1,051

Çizelge 1 incelendiğinde; taslak ölçek maddelerinin ortalamalarının 1,74 ile 3,14 arasında, standart sapmalarının ise 0,852 ile 1,154 arasında değiştiği görülmektedir. İkinci adımda ölçeğin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek için Bartlett Sphericity ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi kullanılmıştır. Bartlett Sphericity testine göre ($p=0,000<0,05$) olduğundan, anlamlı olduğu görülmüştür. Buna ek olarak, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0,935 olarak tespit edilmiştir. Bu değer, örneklemin faktör analizi için oldukça uygun olduğunu göstermektedir (Yorulmaz, 2014).

Üçüncü adımda "Principal Axis Factoring" seçeneği ile faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucuna göre, ölçeğin toplam varyansı uygun biçimde açıklayan tek faktörlü yapıda olduğu görülmüştür. Pallant'a (2001) göre madde yükü değeri 0,40'ın üzerinde olan maddeler ölçekten çıkarılmamalıdır. Diğer yandan, az sayıda olmak koşuluyla, madde yükü değeri 0,30'un üzerinde kalan maddelerin de ölçekte yer almaya devam edebileceği belirtilmektedir (Çakır, 2014). Buna karşılık, yapılan analizlerde madde yükü değerleri her ne kadar 0,30'un üzerinde olsa da 0,40'ın altında görünen iki maddenin (Madde 4 ve Madde 10) ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Taslak ölçek maddelerinin madde yüklerine yönelik elde edilen bulgular Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. Taslak Ölçek Maddelerinin Madde Yükleri

	Madde Yükü
Madde 1	,573
Madde 2	,514
Madde 3	,404
Madde 4	,325
Madde 5	,497
Madde 6	,624
Madde 7	,534
Madde 8	,460
Madde 9	,524
Madde 10	,374
Madde 11	,574
Madde 12	,646
Madde 13	,589
Madde 14	,636
Madde 15	,486
Madde 16	,571
Madde 17	,535
Madde 18	,643
Madde 19	,473
Madde 20	,537
Madde 21	,414
Madde 22	,452
Madde 23	,508
Madde 24	,555
Madde 25	,435

İlgili maddeler çıkarıldıktan sonra gerçekleştirilen faktör analizinde ölçeğin, toplam varyansı uygun biçimde açıklayan tek faktörlü yapıda olduğu görülmüştür. Maddelerin, bulundukları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması, bir yapıyı birlikte ölçebildiklerine işaret etmektedir. Bu noktada, ölçekteki maddelere ilişkin madde yükleri 0,325 ile 0,646 aralığında değişmektedir.

4 ve 10 numaralı maddeler ölçekten çıkarıldıktan sonra nihai ölçek maddelerinin tekrar faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucu elde edilen bulgular Çizelge 3'te görülmektedir.

Çizelge 3. Nihai Ölçek Maddelerinin Madde Yükleri

	Madde Yükü
Madde 1	,577
Madde 2	,501
Madde 3	,404
Madde 5	,456
Madde 6	,622
Madde 7	,541
Madde 8	,443
Madde 9	,507
Madde 11	,527
Madde 12	,672
Madde 13	,679

Madde 14	,646
Madde 15	,481
Madde 16	,570
Madde 17	,521
Madde 18	,620
Madde 19	,478
Madde 20	,537
Madde 21	,422
Madde 22	,417
Madde 23	,509
Madde 24	,623
Madde 25	,507

Çizelge 3 incelendiğinde tüm maddelerin madde yüklerinin 0,40 değerinin üstünde olduğu görülmektedir. Taslak ölçeğin faktör yapısını incelemek için yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 4'te yer almaktadır.

Çizelge 4. Taslak Ölçek Faktör Dağılımı

	Faktör 1
Madde 6	,770
Madde 18	,720
Madde 16	,711
Madde 1	,703
Madde 7	,699
Madde 20	,660
Madde 2	,649
Madde 17	,628
Madde 23	,619
Madde 8	,614
Madde 22	,602
Madde 14	,585
Madde 5	,581
Madde 19	,557
Madde 24	,525
Madde 25	,524
Madde 9	,523
Madde 15	,507
Madde 11	,499
Madde 12	,496
Madde 3	,474
Madde 10	,448
Madde 13	,446
Madde 4	,425
Madde 21	,388

Çizelge 4 incelendiğinde taslak ölçek maddeleri üzerinden gerçekleştirilen faktör analizinde taslak ölçeğin tek faktörlü bir yapıda olduğu görülmektedir. İlgili maddelerin çıkarılmasıyla elde edilen nihai ölçeğin faktör yapısını incelemek için yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 5'te görülmektedir.

Çizelge 5. Nihai Ölçek Faktör Dağılımı

	Faktör 1
Madde 6	,763
Madde 18	,718
Madde 16	,709
Madde 1	,703
Madde 7	,696
Madde 20	,668
Madde 2	,645
Madde 17	,622
Madde 23	,620
Madde 14	,609
Madde 8	,606
Madde 22	,603
Madde 5	,573
Madde 19	,560
Madde 24	,547
Madde 25	,538
Madde 9	,534
Madde 15	,521
Madde 11	,519
Madde 3	,477
Madde 12	,524
Madde 13	,474
Madde 21	,401

Çizelge 5 incelendiğinde nihai ölçek maddeleri üzerinden gerçekleştirilen faktör analizinde taslak ölçeğin yine tek faktörlü bir yapıda olduğu görülmektedir. Ölçeğin "Cronbach Alfa" değeri 0,924 olarak belirlenmiştir. Yorulmaz'a (2014) göre Cronbach Alfa değerinin 0,80 ile 1,00 aralığında bulunması ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Elde edilen değere göre, nihai ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının ispat yapmaya yönelik öz-yeterliklerini belirlemek için bir ölçek geliştirilmiştir (Bkz. Ek-1). Nihai ölçek 23 maddeden oluşmaktadır. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda tek boyuttan oluşan bir yapıya ulaşılmıştır. Ölçeğin toplamına ait iç-tutarlık güvenirlik katsayısı 0,924 olarak bulunmuştur.

Eğitim alanında özel bir yeri olan duyuşsal özelliklerin ölçülmesine yönelik ölçeklerin geliştirilmesi önemlidir. Bu bağlamda, yürütülen çalışmada akademik başarıyla ilişkili olduğu düşünülen öz-yeterlik üzerine odaklanılmış ve ispat yapmaya yönelik bir özyeterlik ölçeği geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenirliğine ait bulgular, ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının ispat yapmaya ilişkin öz-yeterliklerini belirlemek amacıyla kullanılabilir nitelikte olduğunu göstermektedir.

Ölçek geliştirme çalışması, ilköğretim matematik öğretmeni adaylarına yönelik yürütüldüğü için sonraki çalışmalarda ölçeğin farklı katılımcı gruplarına uygulanması durumunda, toplanan veriler üzerinde geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması önerilmektedir. Diğer yandan yapılan çalışmada katılımcı çeşitliliğini arttırmak amacıyla, Eskişehir, İzmir ve Denizli'de yer alan farklı öğrenci profillerine sahip üç üniversitenin İlköğretim Matematik Öğretmenliği lisans programına kayıtlı öğrencileriyle çalışılmıştır. Bu noktada, ölçeğin farklı bölgelerde lisans düzeyinde öğrenim gören matematik öğretmeni adaylarına uygulandığında, geçerlik ve güvenirliğe ilişkin benzer bulguların elde edilebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Akarsu, S., *Öz-yeterlik, Motivasyon ve PISA 2003 Matematik Okuryazarlığı Üzerine Uluslararası Bir Karşılaştırma: Türkiye ve Finlandiya*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2009.

[2] Akgül, S., Üstün Yetenekli Öğrencilerin Matematik Öz-yeterliklerinin Matematik Başarılarını Yordama Gücü, EKEV Akademi Dergisi, Bahar, 23, 78, 2019.

[3] Alkaş Ulusoy, Ç., ve Şahiner, Y., Sayı Duyusuna Yönelik Özyeterlik Ölçeği'nin Geliştirilmesi, Kastamonu Eğitim Dergisi, 25, 1, 2017.

[4] Argün, Z., Arıkan, A., Bulut, S., ve Halıcıoğlu, S., *Temel Matematik Kavramların Künyesi*, Gazi Kitabevi, 2014.

[5] Atik, A. D., Tan, Ş., Doğan, Y. ve Erkoç, F., Lise Öğrencilerinin Biyolojiye Yönelik Tutum, Öz-yeterlik ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişki, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, 8, 16, 2018.

[6] Bandura, A. Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychol. Rev.* 84, 2, 1977.

[7] Bandura, A., Regulation of Cognitive Processes through Perceived Self-efficacy. Developmental Psychology, September, 25, 5, 1989.

[8] Bandura, A., & Schunk, D. H., Cultivating Competence, Self-efficacy, and Intrinsic Interest Through Proximal Self-motivation, Journal of Personality and Social Psychology, 41, 3, 1981.

[9] Çakır, A., *Faktör Analizi*. T.C. Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı İşletme Doktora Programı, Ayhan Çakır 1250D91213, 2014.

[10] Çaycı, B., İlköğretim Öğrencilerinin Fen ve Teknoloji Dersi Öz-yeterlik İnançları ile Kavram Başarıları Arasındaki İlişki, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Mayıs, 24, 2, 2013.

[11] Doğan, N., ve Barış, F., Tutum, Değer ve Özyeterlik Değişkenlerinin TIMSS-1999 Ve TIMSS-2007 Sınavlarında Öğrencilerin Matematik Başarılarını Yordama Düzeyleri, Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi, Yaz, 1, 1, 2010.

[12] Doruk, M., Özdemir, F., & Kaplan, A., Matematik Öğretmeni Adaylarının Matematiksel İspat Yapmaya Yönelik Görüşleri ile Matematiğe Karşı Öz-yeterlik Algıları Arasındaki İlişki, Kastamonu Eğitim Dergisi, Mayıs, 23, 2, 2015.

[13] Gerez-Cantimer, G., ve Şengül, S., Matematik Eğitiminde Öz Yeterlik Araştırmalarının İncelenmesi, Ege Eğitim Dergisi, Aralık, 21, 2, 2020.

[14] Günhan-Cantürk, B., ve Başer, N., Geometriye Yönelik Öz-yeterlik Ölçeği, Hacette Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33, 2007.

[15] Harel, G., & Sowder, L., *Students' Proof Schemes: Results from Exploratory Studies*, Research in collegiate mathematics education III, Providence, RI: American Mathematical Society, 1998.

[16] Işıksal, M., ve Aşkar, P., İlköğretim Öğrencileri için Matematik ve Bilgisayar Öz-yeterlik Algısı Ölçekleri, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25, 2003.

[17] Kurtuluş,A, ve Öztürk, B., Ortaokul Öğrencilerinin Üstbilişsel Farkındalık Düzeyi ile Matematik Öz Yeterlik Algısının Matematik Başarısına Etkisi, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 31, 2017.

[18] Mumcu, H. Y., İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Matematiksel Muhakeme Öz-yeterlik İnançlarının İncelenmesi: Bir Ölçek Geliştirme ve Uygulama Çalışması, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 20, 3, 2019.

[19] National Council of Teachers of Mathematics, *Principles and Standards for School Mathematics NCTM*, Reston, VA, 2000.

[20] Özgen, K., ve Bindak, R., Matematiksel İlişkilendirme Öz Yeterlik Ölçeğinin Geliştirilmesi, Kastamonu Education Journal, 26, 3, 2018.

[21] Pallant, J., SPSS Survival Manual: *A Step-By-Step Guide to Data Analysis Using SPSS for Windows*, Philadelphia, PA: Open University Press, 2001.

[22] Parker, P. D., Marsh, H. W., Ciarrochi, J., Marshall, S., & Abduljabbar, A. S., Juxtaposing Math Self-efficacy and Self-concept as Predictors of Long-term Achievement Outcomes, Educational Psychology, 34, 1, 2014.

[23] Regier, P. R., *The Impact of Creativity Fostering Mathematics Instruction on Student Self-efficacy and Motivation*, Doctoral Dissertation, University of Oklahoma Graduate College, Norman, Oklahoma, 2020.

[24] Sears, R., Proof Schemes of Pre-service Middle and Secondary Mathematics Teachers, Investigations in Mathematics Learning, 11, 4, 2019.

[25] Shongwe, B., & Mudaly, V., Introducing a Measure of Perceived Self-efficacy for Proof (PSEP): Evidence of Validity, JRAMathEdu (Journal of Research and Advances in Mathematics Education), 6, 3, 2021.

[26] Uygan, C., Tanışlı, D., ve Köse, N., İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının Kanıt Bağlamındaki İnançlarının, Kanıtlama Süreçlerinin ve Örnek Kanıtları Değerlendirme Süreçlerinin İncelenmesi, Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 5, 2, 2014.

[27] Yıldız, D., 8. Sınıf Öğrencilerinin Bilişüstü Farkındalık ve Akademik Öz Yeterlik Düzeyleri, Motivasyonel İnançları ve TEOG sınavı Türkçe Puanları: Bir Yapısal Eşitlik Modeli Denemesi, Tarih Okulu Dergisi, Eylül, XXIII, 2015.

[28] Yorulmaz, Ö., *Çok değişkenli istatistik* (e-kitap sürümü), http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/ekonometri_ue/cokdegiskenli.pdf, 2014.

EK-1.

İspat Yapmaya Yönelik Öz-yeterlik (İYYÖ) Ölçeği

No	Maddeler	Bana Hiç Uymuyor	Bana Çok Az Uyuyor	Bana Biraz Uyuyor	Bana Oldukça Uyuyor	Bana Tamamen Uyuyor
1.	İspatlamam gereken bir önermeyi okuduğumda, kullanmam gereken öncül bilgilerin neler olduğunu anlayabilirim.					
2	Verilen bir önermeyi okuduğumda, önermenin örnekler üzerinden ispatlanıp ispatlanamayacağını anlayabilirim.					
3	İspat yaparken adımlarımın gerekçelerini açıklamada zorlanırım.					
4	Verilen bir önermeyi okuduğumda, önermenin ispatında tümevarım ispat tekniğinin kullanılıp kullanılamayacağını anlayabilirim.					
5	İspat yapma konusunda başarılı olduğumu düşünürüm.					
6	Bir önermenin birden fazla yöntemle nasıl ispatlanabileceği üzerinde akıl yürütebilirim.					
7	İspat yaparken matematiksel sembolleri ve önerme dilini doğru kullanabilirim.					
8	İspat yapmaya yönelik derslerin sınavları öncesinde düşük puan alacağımı düşünürüm.					
9	Yaptığım bir ispatın doğru olup olmadığından emin olamam.					
10	Matematik derslerinde öğretmen/öğretim üyesi bir önermenin nasıl ispatlanabileceğini sorduğunda söz almaktan kaçınırım.					
11	Derste ilk kez karşılaştığımız bir önermeyi tahtaya kalkarak ispatlamaktan çekinirim.					
12	İspat yaparken mutlaka bir şeyleri yanlış yaptığımı düşünürüm.					
13	Bir önermeyi ispatlamam istenirse, yapacağım ispat daha önce öğrendiğim ispat yollarını taklit etmenin ötesine geçmez.					
14	Nasıl ispat yapılacağı konusunda arkadaşlarıma yardımcı olabilirim.					
15	Verilen bir önermeyi okuduğumda, önermenin ispatında doğrudan ispat tekniğinin kullanılıp kullanılamayacağını fark edebilirim.					
16	Arkadaşlarımın yaptıkları ispatların doğru olup olmadığını değerlendirebilirim.					
17	Kitaplarda verilen ispatları anlayabilirim.					
18	Verilen bir ispattaki eksiklik ve hataları düzeltebilirim.					
19	Verilen bir önermenin ispatını yaparken birilerinin yardımına ihtiyaç duyarım.					
20	Yaptığım bir ispatın doğru olup olmadığını kendi başıma kontrol edebilirim.					
21	Verilen bir önermenin ispatı için hangi ön bilgilerin (tanım, aksiyom vb) gerekli olacağını bilirim.					
22	İspat yapma konusunda arkadaşlarım kadar iyi olmadığımı düşünürüm.					
23	Günlerce çalışsam bile ispat yapmada başarılı olamayacağımı düşünürüm.					

ÖĞRENCİLERİN SINAV KAYGILARININ İNCELENMESİ

Dr.Öğr. Üyesi, İzzet İSLAMOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,– 0000-0003-3995-0567

Dr.Öğr. Üyesi, Abdurrahim KAPLAN

Hitit Üniversitesi,– 0000-0002-6259-0726

ÖZET

Bu çalışmada, spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin sınav kaygı düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Ondokuz Mayıs Üniversitesinde Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 300 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin sınav kaygısı düzeyini belirlemek amacıyla Bahçeci (2006) tarafından geliştirilen "Sınav Kaygısı Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Bağımsız iki grup karşılaştırmasında Student's t test ve iki den fazla bağımsız gruba ait karşılaştırmalarda ise Tek Yönlü Varyans Analizi, post hoc testlerden ise Tukey uygulanmıştır. Spor bilimler fakültesi öğrencilerinin gelir durumu, okuduğu bölüm ve herhangi bir kulüpte sporcu olma durumlarına göre sınav kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Spor bilimler fakültesi öğrencilerinin cinsiyet, yaşadığı yer, çalışma durumlarına göre sınav kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p>0,05$). Sonuç olarak spor bilimleri öğrencilerinin sınav kaygıları düzeyleri orta düzeyde olduğu görülmüştür. Öğrencilerin sınav kaygı düzeylerini azaltıcı önlemlerin alınması konusunda çalışmalar yapılması önerilmektedir

Anahtar kelimeler: Sınav kaygısı, Öğrenci, Spor bilimleri

EXAMINATION OF EXAM ANXIETY OF STUDENTS

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the test anxiety levels of the students studying at the faculty of sports sciences. The sample of the research consists of 300 students studying at Yaşar Doğu Faculty of Sports Sciences at Ondokuz Mayıs University. The "Test Anxiety Scale" developed by Bahçeci (2006) was used to determine the test anxiety level of the students. A personal information form prepared by the researchers was used. SPSS 22 package program was used in the analysis of the data. Student's t test was used in the comparison of two independent groups, and One-Way Analysis of Variance was used in the comparisons of more than two independent groups, and Tukey was used from the post hoc tests. A significant difference was found in the test anxiety levels of the students of the faculty of sports sciences according to their income, department and being an athlete in any club ($p<0.05$). A significant difference was found in the test anxiety levels of the students of the faculty of sports sciences according to their gender, place of residence and working status ($p>0.05$). As a result, it was seen that the test anxiety levels of sports science students were moderate. It is recommended to carry out studies on taking measures to reduce students' exam anxiety levels.

Keywords: Exam Anxiety, Student, Sport Sciences

1. GİRİŞ

Ülkemizde beden eğitimi öğretmenliği ve antrenörlük mesleğini yapabilmek için lisans eğitimini tamamladıktan sonra bazı şartların yerine getirilmesi gerekir. Bunlardan en önemlisi ösym tarafından yapılan kpss sınavlarından atama için gerekli puanların sağlanması zorunluluğudur. Hem bu bölümlerde okuyan öğrenci sayısındaki artış hem de mezun olduktan sonra yeteri kadar kontenjanın ayrılmaması gün be gün artmakta. Buda lisans öğrencilerinde atama için yapılacak sınavlarda kaygı oluşumuna sebep olmakta (Karaman 2009). Tabiki gelecekte ne olacağını bilmemek ve eğitim sonrasında işsizlik, puan alamama, atanamama gibi değişik faktörlerin, sınava girecek üniversite öğrencilerinin kaygısını artıran etmenlerden bazılarıdır.

Kavram olarak kaygı; sosyal etkinlikleri, kişilerin sosyal ilişkilerini, öğrenimini günlük yaşantısını olumsuz etkileyen ve birçok kez kişiyi daha fazla tedirgin eden bir durum olarak ifade edilir. Sınav kaygısı ise kişilerin yapılacak sınavlarda normalde ortaya koyabileceği çabasını sergilemesini önleyen, stres oluşturan bilişsel, davranışsal, duyuşsal nitelikleri barındıran, istenmeyen bir duygu durumun ortaya çıkmasıdır (Cüceloğlu 2000, Yavuzer 2001). Sınav kaygısı kişinin olumsuz fikirlerini ve hissiyatını gösterip, odağını kontrol edebilme yetisini, kritik çözümler oluşturabilme yeteneğini, anlamlandırma ve sorgulama gücünü sınırlandırabilmektedir. Bu da kişilerin karar verme yeterliliklerini etkilediği ve sonuca ulaşamama durumunu ortaya çıkartmakta (Doğan ve Baş 2003, Acar 2018).

Üniversite eğitimine devam eden gençlerin işsiz kalma kaygısı yaşamaları kaçınılmaz bir olgudur (Kıcır, 2010). Gençlerde işsizliğin en önemli ruhsal sorunlarından biri olan bu umutsuzluk; geleceğe ilişkin olumsuz beklentilerin varlığı ile karakterize olan bilişsel bir durum olarak tanımlanmaktadır (O'Connor, Connery ve Cheyne 2000). Gelecek kaygısı sebebiyle bölümde eğitim gören öğrencilerin öğrenme niteliklerinde azalma görülmesinin, kişilerin uyarılmışlık sevilerinin fazla veya eksik olması ile öğrenilen bilgilerin hayata geçirilmesinde ve sınav performanslarında negatif bir etki yaratması noktasında olası bir sonuç doğuracağı kaçınılmazdır.

Bu çalışmayla beden eğitimi öğretmenliği ve antrenörlük bölümü öğrencilerinin sınav kaygılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu öğrencilerin bu duyguların oluşmasında gelir durumları, yaşadığı yer, çalışma durumu, okuduğu bölüm ve cinsiyet gibi faktörlerin sınav kaygısında nasıl bir etki yarattığı sorularına cevap aranmıştır.

2. YÖNTEM

2.1.Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini Ondokuz Mayıs Üniversitesinde Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 300 öğrenci oluşturmaktadır.

2.2.Veri Toplama Aracı

Kişisel bilgi formu: Araştırmada, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin sınav kaygı düzeylerinin belirlenmesi için, kişisel bilgileri (cinsiyet, bölüm, gelir ve çalışma durumu, yaşadığı yer ve kulüpte oynama durumu) hakkında bilgi toplamak için 6 soruluk form hazırlanmıştır.

Sınav Kaygısı Ölçeği (SKÖ): Bu araştırmada kullanılan SKÖ, Bahçeci (2006) tarafından geliştirilmiş olup likert tipi eşit aralıklı 5li derecelendirme ölçeği şeklinde 34 maddeden oluşan ve beş alt boyuta indirgenen bir ölçektir. Ölçekten alınacak en düşük puan 34, en yüksek puan ise 170'tir. Maddeler 5li likert tipi (1=Hiçbir Zaman, 2=Nadiren, 3=Bazen, 4=Sık Sık, 5=Her Zaman) derecelendirme ölçeğine göre puanlanmaktadır. Ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Toplam puan olarak; ölçekten alınan 38-78 puan düşük düzeyde kaygıyı, 79-125 puan orta düzeyde kaygıyı, 126-170 yüksek düzeyde kaygıyı ifade etmektedir. Yapılan analiz çalışmaları neticesinde ölçeğin güvenirlik düzeyi Cronbach Alpha = 0,87 olarak bulunmuştur (Bahçeci, 2006).

2.3.Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesi için SPSS 22 programından yararlanıldı. Verilerin normal dağılım durumuna Kolmogorov-Smirnov testi ile bakılmış ve veriler normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bağımsız iki grup karşılaştırmasında Student's t testi kullanıldı. İkiden fazla bağımsız gruba ait karşılaştırmalarda Tek Yönlü Varyans Analizi, post hoc testlerden ise Tukey uygulanmıştır. İstatistik anlamlılık seviyesi bütün analizlerde 0,05 olarak alınmıştır.

3. BULGULAR

Çizelge 1. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Sınav Kaygı Düzeyleri

	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	P
Sınav kaygısı toplam puan	Erkek	185	98,23	16,99	0,303
	Kadın	115	100,27	16,23	

Çizelge 1 incelendiğinde öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0,05).

Çizelge 2. Öğrencilerin Gelir Durumu Değişkenine Göre Sınav Kaygı Düzeyleri

	Gelir durumu	N	Ortalama	SS	P
Sınav kaygısı toplam puan	(1) 2000 ve altı	66	94,22	18,35	0,003* 1<2,3
	(2) 2001-3000	88	101,95	13,39	
	(3) 3001-4000	55	103,70	14,96	
	(4) 4001 ve üstü	91	96,81	18,24	

Çizelge 2 incelendiğinde öğrencilerin gelir durumu değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır (p<0,05).

Çizelge 3. Öğrencilerin Okuduğu Bölüm Değişkenine Göre Sınav Kaygı Düzeyleri

	Bölüm	N	Ortalama	SS	P
Sınav kaygısı toplam puan	Antrenörlük eğitimi	66	96,97	18,19	0,034
	Beden eğitimi ve spor öğretmenliği	88	101,06	14,84	

Çizelge 3 incelendiğinde öğrencilerin okudukları bölüm değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (p<0,05).

Çizelge 4. Öğrencilerin Yaşadığı Yer Değişkenine Göre Sınav Kaygı Düzeyleri

	Yaşadığı yer	N	Ortalama	SS	P
Sınav kaygısı toplam puan	Ev	162	97,64	17,20	0,12
	Yurt	138	100,62	16,01	

Çizelge 4 incelendiğinde öğrencilerin yaşadıkları yer değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0,05).

Çizelge 5. Öğrencilerin Çalışma Durumu Değişkenine Göre Sınav Kaygı Düzeyleri

	Çalışma durumu	N	Ortalama	SS	P
Sınav kaygısı toplam puan	Evet	84	97,75	16,07	0,41
	Hayır	216	99,50	16,95	

Çizelge 5 incelendiğinde öğrencilerin çalışma durumu değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0,05).

Çizelge 6. Öğrencilerin Kulüpte Oynama Durumu Değişkenine Göre Sınav Kaygı Düzeyleri

	Kulüpte oynama durumu	N	Ortalama	SS	P
Sınav kaygısı toplam puan	Evet	84	94,28	21,25	0,002
	Hayır	216	100,85	14,20	

Çizelge 6 incelendiğinde öğrencilerin kulüpte oynama durumu değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p<0,05).

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin bazı cinsiyet, gelir ve çalışma durumu, okudukları bölüm, yaşadığı yer, kulüpte oynama durumu değişkenlerine göre sınav kaygı düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmamızda öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Çalışmamızda öğrencilerin yaşadıkları yer ve çalışma durumu değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Çalışmamızda öğrencilerin gelir durumu, okudukları bölüm ve kulüpte oynama durumu değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Kulüpte oynayan öğrencilerin, oynamayan öğrencilere göre kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak kulüpte oynayan öğrencilerin, kulüpteki performans ve yaptıkları branştaki geleceklerinin daha önemli olduğunu düşünmeleri ile açıklanabilir.

Sonuç olarak spor bilimleri öğrencilerinin sınav kaygılarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin cinsiyet, yaşadıkları yer ve çalışma durumu değişkenlerinin sınav kaygı düzeylerini etkilemediği fakat gelir durumu, okudukları bölüm ve kulüpte oynama durumu değişkenlerinin sınav kaygı düzeylerini etkilediği görülmüştür. Sınav kaygısı, öğrencilerin eğitim sürecinde başarısını etkileyen önemli bir faktördür. Öğrencilerin sınav kaygılarının azaltılması için fakülte yönetimi, aileler ve psikolojik danışmanlarla belirli işbirliği yapılabilir.

KAYNAKÇA

[1] Bahçeci, D., *Anatomi Dersinde Portfolyo Kullanmanın Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Özellikleri Üzerine Etkisi,* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.

[2] Doğan, A. A. ve Baş, M. (2003). *Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Öğrencilerinin Durumluk Kaygı Düzeyleri ile Başarıları Arasındaki İlişkileri*. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt:5 - Sayı:3.

[3] O'Connor, R.C., Connery, H., Cheyne, W.M., Hopelessness: The Role Of Depression, Future Directed Thinking and Cognitive Vulnerability, Psychology, Health & Medicine, 5,2, 2000.

[4] Kıcır, B.Y., *Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinde İssizlik Kaygısı: Psikolojik Etmenler Açısından Bir İnceleme* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalısma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara, 2010.

[5] Karaman, S., *Sağlık ile İlgili Programlarda Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri,* Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 2009.

[6] Acar, S., *Sınav Kaygısının Yordanmasının Psikolojik Dayanıklılık ve Karar Verme Becerileri Açısından İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2018.

[7] Cüceloğlu, D., *İnsan İnsana,* Remzi Kitabevi. İstanbul, 2000.

[8] Yavuzer, H., *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.

BADMİNTON MİLLİ TAKIM SPORCULARININ SPORA KATILIM MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ

Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU
İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-8149-801X
Araştırma Görevlisi, Hakan BÜYÜKÇELEBİ
İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-5504-6917
Doçent Doktor, Yahya DOĞAR
İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-1068-2266
Profesör Doktor, Mahmut AÇAK
Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, - 0000-0002-2843-4834

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, badminton milli takım sporcularının spora katılım motivasyonlarının cinsiyet ve yaşa göre incelenmesidir. Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini son 2 yılda en az bir milli takım müsabakasına katılan badminton sporcuları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise son 2 yılda en az bir milli takım müsabakasına katılan 62 erkek, 39 kadın olmak üzere toplamda 101 badminton sporcusu oluşturmuştur. Veriler, Gill, Gross, ve Huddleston (1983) tarafından gençlerin spora katılım sebeplerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş ve Oyar ve ark. (2001) tarafından uyarlaması yapılan "Spora Katılım Güdüsü Ölçeği" kullanılmıştır. Veriler SPSS 23 Paket Programında analiz edilmiştir. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir. Cinsiyete göre yarışma alt boyutunda ise istatiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Yaşa göre ise başarı/statü alt boyutunda istatiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu durum küçük yaş grubundaki badminton milli takım sporcularının başarı ve statü motivasyonuyla spora katılırken erkek sporcular da yarışma motivasyonuyla katıldığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Spora Katılım, Badminton, Milli Sporcu, Motivasyon

INVESTIGATION OF SPORTS PARTICIPATION MOTIVATION OF BADMINTON NATIONAL TEAM ATHLETES

ÖZET

The aim of this study is to examine the motivation of badminton national team athletes to participate in sports according to gender and age. The survey model was used in this research. The population of the study consists of badminton athletes who participated in at least one national team competition in the last 2 years. The sample of the study consisted of a total of 101 badminton athletes, 62 male and 39 female, who participated in at least one national team competition in the last 2 years. The data were collected using the "Sports Participation Motivation Scale" developed by Gill, Gross, and Huddleston (1983) to determine the reasons for youth participation in sports and adapted by Oyar et al. (2001). The data were analyzed in SPSS 23 Package Program. The significance level was determined as .05. There is a statistically significant difference in the competition sub-dimension according to gender. According to age, there is a statistically significant difference in the success/status sub-dimension. This situation reveals that badminton national team athletes in the younger age group participate in sports with achievement and status motivation, while male athletes participate with competition motivation.

Keywords : Participation in Sports, Badminton, National Athlete, Motivation

GİRİŞ

Sporcular, başarılı olabilmek için sürekli olarak fiziksel, zihinsel ve psikolojik zorlanmaların olduğu yoğun programlara dayanmaktadırlar. Bu yoğun antrenman programlarına karşı dayanıklılıklarını arttıracak tedbirlerle devamlılıklarını sağlanması önemlidir. Bunun için sporcuların katılım motivasyonlarını belirlemek ve bu motivasyon unsurlarını dikkate alarak sporcunun katılımını arttıracak uygulamalar yapmak gerekmektedir (İlhan ve Gencer, 2017).

Motivasyon, bireyi belirli bir davranışa iten içsel ve dışsal uyarımlardır. İçsel uyarımlar, bireyin içinden gelerek bir görevden aldığı keyif ve ona duyduğu ilgidir. Dışsal uyarımlar ise, bireyin dışında olan görevi yerine getirerek elde edeceği ödül ve faydalardır (Wann, 1997). Spora katılım motivasyonu ise, bireyi çalışmaya yönlendirmek, çalışmak için harekete geçirmek ve isteklendirmektir (Kaman, Gündüz ve Gevat, 2017).

Bireylerin spora katılım motivasyonunu belirlemeye yönelik birçok araştırma yapılmıştır (Gill, Gross ve Huddleston, 1983; Oyar ve ark., 2001; İlhan ve Gencer, 2017; Kaman, Gündüz ve Gevat, 2017; Gould, Feltz ve Weiss, 1985; Başar, 2014; Şirin, 2008). Ancak badminton milli takım sporcularının spora katılım motivasyonları üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Milli takım düzeyine gelmiş badminton sporcularının spora katılım motivasyonlarının belirlenerek onları badmintona katılmaya teşvik eden sebepleri belirlemek ve bu motivasyon unsurlarının dikkate alarak planlamaların yapılması başarı elde edilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle araştırmanın amacı, badminton milli takım sporcularının spora katılım motivasyonlarının cinsiyet ve yaşa göre incelenmesidir.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli geçmişte var olan veya halen varlığını devam ettiren bir durumu olduğu gibi betimlemek amacıyla kullanılan bir yaklaşımdır (Karasar, 1998).

Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini son 2 yılda en az bir milli takım müsabakasına katılan badminton sporcuları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise son 2 yılda en az bir milli takım müsabakasına katılan 62 erkek, 39 kadın olmak üzere toplamda 101 badminton sporcusu oluşturmuştur.

Verilerin Toplama Aracı

Veriler Gill, Gross, ve Huddleston (1983) tarafından gençlerin spora katılım sebeplerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş ve Oyar ve ark. (2001) tarafından uyarlaması yapılan "Spora Katılım Güdüsü Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 30 maddeden ve 8 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutları; başarı/statü, fiziksel uygunluk/ enerji harcama, takım üyeliği/ ruhu, arkadaşlık, eğlence, yarışma, beceri gelişimi ve hareket/aktif olmadır. Maddeler "Hiç Önemli Değil (1)", "Az Önemli (2)", ve "Çok Önemli (3)" olarak 3'lü Likert tipinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelere göre alınan yüksek puanlar daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Oyar ve ark. (2001) ölçek geliştirme çalışmasında Cronbach's Alpha (α) değerini 0,86 olarak bulmuşlardır. Bu araştırmada ise ölçeğin α değeri 0,78 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS 23 Paket Programında analiz edilmiştir. Öncelikle basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilerek normallik sınaması yapılmıştır. Buna göre basıklık ve çarpıklık

değerleri +1.5 ile -1.5 aralığında olmaması nedeniyle verilerin normal dağılım göstermediği kabul edilmiştir (Tabachnick ve ark., 2007). Veriler normal dağılım göstermediği için ikili karşılaştırmalarda Mann Whitney U testi, üç ve daha fazla karşılaştırmalar için ise Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların Spora Katılım Motivasyonlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt Boyut	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	Z	p
Başarı/Statü	Erkek	62	52,56	3258,50	1112,50	-0,724	0,469
	Kadın	39	48,53	1892,50			
Fiziksel Uygunluk/ Enerji Harcama	Erkek	62	52,98	3284,50	1086,50	-0,933	0,351
	Kadın	39	47,86	1866,50			
Takım Üyeliği/ Ruhu	Erkek	62	52,38	3247,50	1123,50	-0,724	0,469
	Kadın	39	48,81	1903,50			
Arkadaşlık	Erkek	62	54,27	3365,00	1006,00	-1,470	0,142
	Kadın	39	45,79	1786,00			
Eğlence	Erkek	62	51,37	3185,00	1186,00	-0,169	0,866
	Kadın	39	50,41	1966,00			
Yarışma	Erkek	62	55,26	3426,00	945,00	-2,314	**0,021**
	Kadın	39	44,23	1725,00			
Beceri Gelişimi	Erkek	62	50,61	3138,00	1185,00	-0,339	0,735
	Kadın	39	51,62	2013,00			
Hareket/Aktif Olma	Erkek	62	53,02	3287,00	1084,00	-1,174	0,241
	Kadın	39	47,79	1864,00			

Tablo 1'e göre başarı/statü, fiziksel uygunluk/ enerji harcama, takım üyeliği/ ruhu, arkadaşlık, eğlence, beceri gelişimi ve hareket/aktif olma alt boyutlarında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yarışma alt boyutunda ise istatiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$). Sıra ortalamaları ve sıra toplamları erkek katılımcıların daha yüksek puana sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Spora Katılım Motivasyonlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Alt Boyut	Yaş	N	Sıra Ort.	X^2	p	Fark
Başarı/Statü	10-13 yaş arası (a)	26	66,25	10,982	**0,004**	a-b a-c
	14-15 yaş arası (b)	32	45,91			
	16-18 yaş arası (c)	43	45,57			
Fiziksel Uygunluk/ Enerji Harcama	10-13 yaş arası	26	48,15	0,607	0,738	
	14-15 yaş arası	32	50,33			
	16-18 yaş arası	43	53,22			
Takım Üyeliği/ Ruhu	10-13 yaş arası	26	56,69	3,451	0,178	
	14-15 yaş arası	32	52,98			
	16-18 yaş arası	43	46,08			
Arkadaşlık	10-13 yaş arası	26	59,31	4,006	0,135	
	14-15 yaş arası	32	51,84			
	16-18 yaş arası	43	45,35			
Eğlence	10-13 yaş arası	26	48,54	1,246	0,536	
	14-15 yaş arası	32	48,17			

	16-18 yaş arası	43	54,59		
Yarışma	10-13 yaş arası	26	56,65	2,225	0,329
	14-15 yaş arası	32	47,77		
	16-18 yaş arası	43	49,99		
Beceri Gelişimi	10-13 yaş arası	26	49,85	0,330	0,848
	14-15 yaş arası	32	50,77		
	16-18 yaş arası	43	51,87		
Hareket/Aktif Olma	10-13 yaş arası	26	48,94	0,412	0,814
	14-15 yaş arası	32	50,80		
	16-18 yaş arası	43	52,40		

Tablo 2'ye göre 10-13 yaş arası 26 sporcu, 14-15 yaş arası 32 sporcu ve 16-18 yaş arası 43 sporcu ölçek sorularına yanıt vermiştir. Badminton milli takım sporcularının yaşa göre spora katılım motivasyonlarına bakıldığında başarı/statü alt boyutunda istatiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Diğer alt boyutlarda ise istatiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bireyler farklı motivasyon unsurlarına sahiptir. Bu unsurlar cinsiyet ve yaşa göre de farklılık göstermektedir (Kaman, Gündüz ve Gevat, 2017). Bu nedenle araştırmada badminton milli takım sporcularının cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre spora katılım motivasyonlarını incelemek amaçlanmıştır.

Cinsiyete göre badminton milli takım sporcularının spora katılım motivasyonları yarışma alt boyutunda istatiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına paralel olarak, Kaman, Gündüz ve Gevat (2017) tenis sporcularının spora katılım motivasyonlarını incelemişler ve cinsiyete göre sporcuların yarışma alt boyutunda anlamlı bir fark tespit etmişlerdir. İlhan ve Gencer (2017) liselerarası badminton müsabakalarına katılan öğrencilerin spora katılım motivasyonlarının yarışma alt boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir fark olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırma sonucunda da yarışma isteği erkek badminton milli takım sporcularında daha yüksek olduğu görülmüştür. Kaman, Gündüz ve Gevat (2017) her yaş grubunda yarışmaya dayalı aktivitelerde erkeklerin kadınlara göre daha katılımcı olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca erkeklerin, yarışmaya, yeteneğe ve kas gücüne dayalı, futbol, boks, kartopu gibi oyunları, kızların ise okuma, yazma, birbirlerini ziyaret etme, çay partileri düzenleme gibi dil kullanımı içeren oyunları tercih ettikleri belirtilmektedir (Ormanlıoğlu, 1999). Dolayısıyla yarışmaya dayalı aktivitelere daha katılımcı olan erkek sporcuların yüksek puana sahip olması beklendik bir sonuç olduğu söylenebilir.

Yaşa göre badminton milli takım sporcularının spora katılım motivasyonları başarı/statü alt boyutunda istatiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Farkın 10-13 yaş arasındaki sporculardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Bu yaş grubundaki sporcuların sıra ortalamaları diğer yaş gruplarından yüksek olması 10-13 yaş arası sporcuların daha fazla başarı ve statü sahibi olmak amacıyla badminton oynadıklarını göstermektedir. Araştırma sonuçlarına paralel olarak, Kaman, Gündüz ve Gevat (2017) tenis sporcularının yaşa göre başarı/statü alt boyutunda anlamlı bir fark olduğunu ve bu farkın 10-13 yaş grubundaki sporculardan kaynaklandığını tespit etmişlerdir. Başar (2014), sualtı hokeyi sporcuları üzerinde yaptığı çalışmada benzer şekilde yaş grupları arasında anlamlı farkın olduğunu tespit etmiştir. Gould, Feltz ve Weiss (1985) 8-19 yaş aralığındaki yüzücülerle yaptıkları araştırmada, 8-11 yaş grubundaki takım üyeliği, arkadaşlık, beceri gelişimi ve statü alt boyutlarından etkilendiklerini tespit etmiştir. Bu durum küçük yaş grubundaki sporcuların başarı ve statü isteğinin büyük yaş gruplarına göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Spor yaşı küçük olan bireylerin başlangıçta motivasyonunu dışsal faktörler sağlarken ilerleyen süreçte içsel faktörler sağlamaktadır (Kaman, Gündüz ve Gevat, 2017). Bu sonuçlara göre badminton milli takım sporcuları küçük yaşlarda daha çok başarı ve statü sahibi olma güdüsüyle katılmaktayken yaşları ilerledikçe bu güdü katılımlarını etkilememektedir.

Araştırma bulgularına göre erkek badminton milli takım sporcuları kadın sporculara göre daha yarışma ve sporcular yaşları ilerledikçe daha az başarı ve statü motivasyonuyla badmintona devam ettikleri söylenebilir. Sonuç olarak, küçük yaş grubundaki badminton milli takım sporcuları başarı ve statü motivasyonuyla spora katılırken erkek sporcular da yarışma motivasyonuyla katılmaktadır.

KAYNAKÇA

Başar, O., *Türkiye'de sualtı hokeyi oynayan sporcuların spora katılım motivasyonlarının belirlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

Gill, D.L., Gross, J.B., Huddleston, S. Participation Motivation in youth sport, International Journal of Sport Psychology, 14, 1-14, 1983.

Gould, D., Feltz, D., Weiss, M. Motives for participating in competitive youth swimming. International Journal of Sport Psychology, 16: 2, 126-140, 1985.

İlhan, L., Gencer, E. Liselerarası badminton müsabakalarına katılan sporcu-öğrencilerin spora katılım motivasyonlarının belirlenmesi, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 18(1-4), 1-6, 2013.

Kaman, M. B., Gündüz, N., Gevat, C. Tenis sporcularının spora katılım motivasyonlarının incelenmesi, SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 15(2), 65-72, 2017.

Karasar, N., *Bilimsel araştırma yöntemi* (8.Basım), Nobel Yayın Dağıtım/Ankara, 1998.

Ormalıoğlu, M., Niçin Oyun? Çocuğun Gelişiminde ve Çocuğu Tanımada Oyunun Önemi, İstanbul/Özne Yayınları, 1999.

Oyar, Z. B., Aşçı, F. H., Çelebi, M., Mülazımoğlu, Ö. Spora Katılım Güdüsü Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması, Spor Bilimleri Dergisi, 12 (2), 21-32, 2001.

Şirin, E.F., Futbolcu kızların (12-15 yaş) spora katılım motivasyonlarının belirlenmesi, Spormetre, Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi, 6(1), 1-7, 2008.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., Ullman, J. B., *Using multivariate statistics* (Vol. 5, pp. 481-98), MA: Pearson / Boston, 2007.

Wann, D.L., *Sport psychology. Upper Saddle River*, Pretice-Hall/ New Jersey,1997.

DEPREMDEN ETKİLENEN SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DURUMLARININ İNCELENMESİ

Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU
İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-8149-801X
Araştırma Görevlisi, Hakan BÜYÜKÇELEBİ
İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-5504-6917
Doçent Doktor, Yahya DOĞAR
İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-1068-2266
Profesör Doktor, Mahmut AÇAK
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, - 0000-0002-2843-4834

ÖZET

Bu çalışmanın amacı depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarının incelenmesidir. Araştırmanın evrenini 2022/2023 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi spor bilimleri fakültesinde öğrenim görüp depremden etkilenen öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 110 erkek 82 kadın olmak üzere toplamda 192 öğrenci oluşturmuştur. Diener ve ark. (2010) tarafından geliştirilen ve Telef (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan "Psikolojik İyi Oluş Ölçeği" kullanılarak toplanan veriler, SPSS 23 Paket Programında analiz edilmiştir. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir. Cinsiyete göre psikolojik iyi oluşlar arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir. Depremde aile veya yakınlarından birini kaybeden öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Evin hasar durumuna göre ağır hasarlı olanlar ile hasarsız ve az hasarlı olanlar, evi hasarsız olanlar ile orta hasarlı olanlar arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Çadırda/konteynerde yaşayanlarla kendi evinde yaşayanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin aile veya yakınlarından birini kaybetmeleri, orta veya ağır hasarlı eve sahip olmaları ve çadırda/konteynerde yaşıyor olmaları psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Psikolojik iyi oluş, deprem, spor bilimleri fakültesi, öğrenciler

INVESTİGATİON OF PSYCHOLOGİCAL WELL-BEİNG OF STUDENTS OF THE FACULTY OF SPORT SCİENCES AFFECTED BY THE EARTHQUAKE

ÖZET

The aim of this study is to examine the psychological well-being of the students of the faculty of sport sciences affected by the earthquake. The population of the study consists of students who were affected by the earthquake in the 2022/2023 academic year at the Faculty of Sport Sciences of İnönü University. The sample of the study consisted of a total of 192 students, 110 male and 82 female. The data collected using the "Psychological Well-Being Scale" developed by Diener et al. (2010) and adapted into Turkish by Telef (2013) were analyzed in SPSS 23 Package Program. The significance level was determined as .05. No significant difference was found between psychological well-being according to gender. It was determined that the psychological well-being levels of the students who lost one of their family members or relatives in the earthquake were lower. According to the damage status of the house, it was determined that there was a significant difference between those whose houses were heavily damaged and those whose houses were undamaged and slightly damaged, and between those whose houses were undamaged and those whose houses were moderately damaged. It was determined that there was a difference between those living in tents/containers and those living in their own homes. As a result, it was determined that the loss of a family member or a close relative, having a moderately or heavily damaged house and living in a tent/container negatively affected the psychological well-being of the students of the Faculty of Sport Sciences who were affected by the earthquake.

Keywords : Psychological well-being, earthquake, sport sciences faculty, students

GİRİŞ

Depremler, doğal afetler arasında yaygın ve yıkıcı olanlarından biridir. Ülkemizde yaşanan son yıkıcı iki deprem 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta meydana gelmiştir. Bu depremlerin büyüklüğü 7.7 ve 7.6 olmuş ve 10 ili etkileyerek 50 binden fazla insanın can kaybına yol açmıştır. Ayrıca bu depremlerden yaklaşık olarak 15 milyon insan etkilenmiştir.

Depremin etkileri yaşandıktan sonra bitmemekte, binlerce insanı maddi ve manevi açıdan uzun yıllar etkilemektedir (Kaitz vd., 2009). Bu etkiler arasında artçılar, belirsizlikler, barınma ihtiyacı, can ve mal kaybı gibi birçok değişken yer almaktadır. Bunlar afete maruz kalan insanları fiziksel ve psikolojik olarak derinlemesine etkilemektedir. Ancak depremin yol açtığı fiziksel etkiler gözle görülüp müdahale edilirken, psikolojik etkileri göz ardı edilebilmektedir.

Deprem nedeniyle birçok zorlukla başa çıkmak zorunda kalan bireyler arasında, ders ve sınav kaygısı yaşayan, sınıf ortamında arkadaşlarıyla sağlıklı ilişkiler kurmak için çabalayan, geleceğini şekillendirecek sınavlara hazırlanan öğrenciler de yer almaktadır. Bu öğrenciler akademik performanslarını ve genel refahlarını etkileyebilecek kaygı, stres ve travma, ailelerini, sevdiklerini, evlerini ve kişisel eşyalarını kaybetmek gibi birçok maddi ve manevi kayıplarla baş etmek durumundadırlar (Fan vd., 2011; Gerstner vd., 2020; Goenjian vd., 2000; Karakaya vd., 2004; Pan vd., 2015). Bu da öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını doğrudan etkilemektedir (Ryff, 1989).

Psikolojik iyi oluş, kişinin yaşamında karşı karşıya kaldığı zorluklara meydan okuma, onlarla başa çıkma, özerklik, öz-kabul, diğerleri ile pozitif ilişkiler ve kişisel gelişimi ifade etmektedir (Ryff, 1989; Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). Bu nedenle öğrencilerin deprem sonrası psikolojik iyi oluşlarının incelenmesi önemlidir. Çünkü deprem gibi doğal afetlerin, insanların psikolojik iyi oluşlarını etkilediği ve bu etkinin öğrenciler arasında daha fazla hissedildiği düşünüldüğünde, bu tür çalışmanın yapılmasının önemini artırmaktadır.

Literatür incelendiğinde depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları üzerine yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu da alanda bir eksiklik olarak görülmektedir. Ayrıca böyle bir çalışmanın yapılması, spor bilimleri fakültesi öğrencileri üzerinde yapılacak olan benzer araştırmalar için de bir temel oluşturacağı düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmada, depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli geçmişte var olan veya halen varlığını devam ettiren bir durumu olduğu gibi betimlemek amacıyla kullanılan bir yaklaşımdır (Karasar, 1998).

Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini 2022/2023 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi spor bilimleri fakültesinde öğrenim görüp depremden etkilenen öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören 192 öğrenci oluşturmuştur. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Dağılımları

Değişken		F	%
Cinsiyet	Erkek	110	57.3
	Kadın	82	42.7
	Toplam	**192**	**100.0**
Depremde ailenizden veya yakınlarınızdan can kaybı oldu mu?	Evet	45	23.4
	Hayır	147	76.6
	Toplam	**192**	**100.0**
Evinizin şu anki hasar durumu nedir?	Hasarsız	61	31.8
	Az Hasarlı	75	39.1
	Orta Hasarlı	12	6.3
	Ağır Hasarlı	44	22.9
	Toplam	**192**	**100.0**
Şu an nerede kalıyorsunuz?	Kendi Evimde	106	55.2
	Çadırda/Konteynerde	24	12.5
	Akrabamda	18	9.4
	Başka Şehirde	44	22.9
	Toplam	**192**	**100.0**

Tablo 1'e göre araştırmaya 110 erkek ve 92 kadın katılmıştır. Depremde ailesinden ve yakınlarından birini kaybeden öğrenci sayısı 45 iken herhangi bir can kaybı yaşamayan öğrenci sayısı 147'dir. Evleri hasarsız olan öğrenci sayısı 61, az hasarlı olan75, orta hasarlı olan 12 ve ağır hasarlı olan öğrenci sayısı da 44'tür. Bunlar dışında öğrencilerin mevcut yaşam alanları incelendiğinde, 106'sı kendi evinde, 24' çadırda/konteynerde, 18'i akrabasında ve 44'ü başka şehirdedir.

Verilerin Toplama Aracı

Veriler Diener ve ark. (2010) tarafından geliştirilen ve Telef (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan Psikolojik İyi Oluş Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Ölçek 8 maddelik tek boyutlu ve 7'li Likert tiptedir (1 = Tamamen Katılmıyorum'dan 7 = Tamamen Katılıyorum'a).

Ölçekteki yüksek puan psikolojik iyi oluşun yüksekliğini ifade etmektedir. Telef (2013) tarafından yapılan çalışmada AFA sonucuna göre toplam varyansın %41.94'ünü açıklayan bir yapı elde edilmiştir. DFA sonuçlarına göre ise x^2= 92.90, N= 339, sd= 20, p= 0.00, RMSEA= 0.08, SRMR= 0.04, GFI= 0.96, NFI= 0.94, RFI= 0.92, CFI= 0.95, IFI= 0.95 olarak belirlenmiştir. Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .80 olarak tespit edilmiştir. Test-tekrar test analizi sonucunda ise pearson momentler korelasyon katsayısının .86 olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın Cronbach Alpha değeri ise .88 bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin frekans ve yüzdelerini bulmak amacıyla betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Veriler analiz edilmeden önce basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilerek normallik sınaması yapılmıştır. Tablo 12'ye göre basıklık ve çarpıklık değerleri +1.5 ile -1.5 aralığında olması nedeniyle verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Tabachnick ve ark., 2007). Veriler normal dağılım gösterdiği için ikili karşılaştırmalarda Independent Samples T-Test, üç ve daha fazla karşılaştırmalar için ise One Way Anova testi kullanılmıştır. Ayrıca anlamlı sonuçlarda farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post-Hoc testlerinden LSD testi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Katılımcıların bilişim teknolojileri kullanım düzeylerinin bazı değişkenlere göre analiz edilmesi sonucunda oluşan bulgular aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 2. Normallik Testi

Ölçek	N	$\bar{X}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Psikolojik İyi Oluş	192	4.80	1.25	-0.700	0.061

Tablo 2'ye göre araştırmaya 192 öğrencinin katıldığı bunların ortalamasının $\bar{X}$=4.80±1.25 olduğu ve çarpıklık değer -0.700 basıklık değeri de 0.061'dir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olduğu görülmektedir. Bu da Tabachnick ve ark. (2007)'e göre veriler normal dağılım gösterdiğini ifade etmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Psikolojik İyi Oluş	Erkek	110	4.69	0.65	-1.525	0.129
	Kadın	82	4.96	0.67		

Tablo 3'e göre katılımcıların 110'erkek ($\bar{X}$=4.69±0.65) ve 82'si kadındır ($\bar{X}$=4.96±0.67). Ayrıca cinsiyetler arasında istatiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir (t=-1.525, p>0.05).

Tablo 4. Katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin Depremde Aileden veya Yakınından Birini Kaybetme Durumuna Göre T-Testi Sonuçları

Ölçek	Depremde aileden veya yakınından birini kaybetme durumu	N	X̄	Ss	t	p	d
Psikolojik İyi Oluş	Evet	45	4.46	1.36	-2.163	**0.032**	0.352
	Hayır	147	4.91	1.19			

Tablo 4'e göre katılımcıların 45'i depremde ailesinden ya da yakınlarından birini kaybetmişken (X̄=4.46±1.36) ve 147'si herhangi bir yakınını kaybetmemiştir (X̄=4.91±1.19). Aileden veya yakınlarından birini kaybetme durumuna göre psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (t=-2.163, p<0.05). Bu anlamlı fark ise zayıf etkiye sahiptir (d=0.352).

Tablo 5. Katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin Evin Hasar Durumuna Göre Anova Sonuçları

Ölçek	Evin hasar durumu	N	X̄	Ss	F	p	d	LSD
Psikolojik İyi Oluş	Hasarsız (a)	61	5.13	1.02	4.417	**0.005**	0.066	a>c a>d b>d
	Az Hasarlı (b)	75	4.89	1.23				
	Orta Hasarlı (c)	12	4.35	1.59				
	Ağır Hasarlı (d)	44	4.33	1.33				
	Toplam	**192**	4.81	1.25				

Tablo 5'e göre evi hasarsız olan 61 kişi (X̄=5.13 ±1.02), az hasarlı olan 75 kişi (X̄=4.89±1.23), orta hasarlı olan 12 kişi (X̄=4.35±1.59) ve ağır hasarlı olan 44 kişidir (X̄=4.33±1.33). Katılımcıların evlerinin hasar durumuna göre psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (F=4.417, p<0.05). Bu fark ise zayıf düzeyde etkiye sahiptir (d=0.066). Ayrıca farkın hasarsız eve sahip olan öğrenciler ile orta ve ağır hasarlı eve sahip olanlar ve az hasarlı eve sahip olanlar ile ağır hasarlı eve sahip olanlar arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin Yaşanılan Yere Göre Anova Sonuçları

Ölçek	Yaşanılan yer	N	X̄	Ss	F	p	d	LSD
Psikolojik İyi Oluş	Kendi Evimde (a)	106	5.01	1.15	3.047	**0.030**	0.046	a>b
	Çadırda/Konteynerde (b)	24	4.20	1.22				
	Akrabamda (c)	18	4.73	1.18				
	Başka Şehirde (d)	44	4.68	1.41				
	Toplam	**192**	4.81	1.25				

Tablo 6'ya göre depremlerden sonra kendi evinde olan 106 öğrenci (X̄=5.01 ±1.15), çadırda/konteynerde kalan 24 öğrenci (X̄=4.20 ±1.22), akrabasında olan 18 öğrenci (X̄=4.73

±1.18) ve başka şehirde olan 44 öğrenci ($\bar{X}$=4.68 ±1.41) bulunmaktadır. Bu öğrencilerin ikamet ettiği yere göre psikolojik iyi oluş puanlarına bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir ($F=3.047$, $p<0.05$). Bu fark ise zayıf etkiye sahiptir ($d=0.046$). Gruplar arasındaki anlamlı farkın ise kendi evinde ikamet eden öğrenciler ile çadırda/konteynerde ikamet eden öğrenciler arasında olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın amacı doğrultusunda depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin bazı değişkenlere göre psikolojik iyi oluş düzeyleri incelenmiştir. Literatür incelendiğinde, hem deprem öncesinde hem de sonrasında spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin psikolojik iyi oluş düzeylerini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle tartışma benzer değişkenleri ele alan çalışmalarla yapılmıştır.

Cinsiyete göre psikolojik iyi oluşlar arasında anlamlı fark olmamasına karşın kadınların daha yüksek psikolojik iyi oluş puanına sahip olduğu belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde, benzer sonuçların olduğu görülmektedir (Cooper, Okamura ve McNeil, 1995; Gürel, 2009; Anlı, 2011; Karabeyeser, 2013; Topuz, 2013; Özden, 2014; Sandıkçı, 2014). Bu sonuçların elde edilmesinde kadınların erkeklere göre daha fazla başkalarıyla iletişime girip problemlerini paylaşması, ağlayıp psikolojik olarak iyi hissetmeleri ve duygularını daha kolay ifade etmelerinin etkili olduğu söylenebilir.

Depremde aile veya yakınlarından birini kaybeden öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Güven (2010)'in Marmara depremini yaşayan yetişkinler üzerine yaptığı araştırma sonucunda, ailede can kaybının olması sonucunda bireylerin psikolojik ve ruhsal olarak olumsuz etkilendiklerini ve bu kayıpların acısını unutmanın uzun zaman alacağını ifade etmiştir. Dizer (2008) Marmara depremini yaşayıp, ailelerinden kayıp ve yaralı olan lise öğrencilerinin travma (umutsuzluk) düzeylerinin ailelerinde kayıp olmayanlara kıyasla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Araştırma sonuçları ve literatür birlikte düşünüldüğünde Kahramanmaraş merkezli iki büyük depremde ailesinden veya yakınlarından can kaybı olan bireylerin psikolojik iyi oluşlarının daha fazla bozulabileceği ve bu duruma alışmalarının uzun zaman alacağı sonucuna varılmıştır.

Evin hasar durumuna göre ağır hasarlı olan hasarsız ve az hasarlı olanlar arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca evi hasarsız olanlar ile orta hasarlı olanlar arasında da anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Evi orta ve ağır hasarlı olan öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Güven (2010) 1999

Marmara depremini yaşayan depremzedelerden evleri yıkılanlar ile sağlam kalanların depresyon düzeyleri arasında fark olduğunu tespit etmiştir. Katılımcıların evlerinin yıkılmasının yarattığı travmanın yanı sıra, öğrencilerin evleri ile birlikte içerisinde bulunan maddi manevi kayıplar yaşamaları psikolojik iyi oluşlarını etkilediği söylenebilir. Ayrıca deprem sonrası evin hasar durumunun öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını belirlemede önemli bir ölçüt olabileceği de söylenebilir.

Katılımcıların yaşadıkları yere göre psikolojik iyi oluşları arasında fark olduğu tespit edilmiştir. Bu fark kendi evinde yaşayanlar ile çadırda/konteynerde yaşayanlar arasında olmuştur. Çadırda/konteynerde yaşayanların psikolojik iyi oluş düzeyleri kendi evinde yaşayanlara göre daha düşüktür. Buna göre çadırda/konteynerde yaşamanın öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde Şevli (2019) 2011 yılı Van depremlerini yaşayan beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin dikkat dağınıklığı ve kaygı düzeylerini incelediği çalışmada konteynerde yaşayanların sürekli kaygı ve dikkat dağınıklığı düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bu sonuçlara göre deprem sonrası bireyin yaşamış olduğu yerin psikolojik iyi oluşlarını etkileyen önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin aile veya yakınlarından birini kaybetmeleri, orta veya ağır hasarlı eve sahip olmaları ve çadırda/konteynerde yaşıyor olmaları psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

Anlı, G., *Kendini sabotaj ile psikolojik iyi olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2011.

Cooper, H., Okamura, L., McNeil, P. (). Situation and Personality Correlates of Psychological Well-Being: Social Activity and Personel Control, Journal of Research in Personality, 29 (4), 395-417, 1995.

Diener, E., Wirtz, D., Biswas-Diener, R., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., et al. New measures of wellbeing. Social Indicators Research Series, 39, 2009.

Dizer, D., *Sakarya ilindeki liseli ergenlerin 1999 Marmara depremi sonrası travmayı algılama, sosyal destek sistemleri ve umutsuzluk belirtilerinin izlenmesi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 2008.

Fan, F., Zhang, Y., Yang, Y., Mo, L., Liu, X. Symptoms of posttraumatic stress disorder, depression, and anxiety among adolescents following the 2008 Wenchuan earthquake in China, Journal of traumatic stress, 24(1), 44-53, 2011.

Gerstner, R. M., Lara-Lara, F., Vasconez, E., Viscor, G., Jarrin, J. D., Ortiz-Prado, E. Earthquake-related stressors associated with suicidality, depression, anxiety and post-traumatic stress in adolescents from Muisne after the earthquake 2016 in Ecuador, BMC psychiatry, 20(1), 1-9, 2020.

Goenjian, A. K., Steinberg, A. M., Najarian, L. M., Fairbanks, L. A., Tashjian, M., Pynoos, R.S. Prospective study of posttraumatic stress, anxiety, and depressive reactions after earthquake and political violence. American Journal of Psychiatry, 157(6), 911-916, 2000.

Gürel, N.A., *Düşünme stilleri ve cinsiyetin psikolojik iyi olma hali üzerine etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 2009.

Güven, K., *Marmara depremini yaşayan yetişkinlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi ile travma sonrası gelişim ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Kaitz, M., Levy, M., Ebstein, R., Faraone, S. V., Mankuta, D. The intergenerational effects of trauma from terror: a real possibility. Infant Mental Health Journal, 30(2), 158-179, 2009.

Karabeyeser, M., *Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumları ve stresli yaşam olaylarına göre psikolojik iyi oluşu*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2013.

Karakaya, I., Ağaoğlu, B., Coşkun, A., Sişmanlar, S.G. The symptoms of PTSD, depression and anxiety in adolescent students three and a half years after the Marmara earthquake, Turkish Journal of Psychiatry, 15(4), 257-263, 2004.

Karasar, N., *Bilimsel araştırma yöntemi* (8.Basım), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 1998.

Keyes, C.L.M., Shmotkin, D., Ryff, C.D. Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions, Journal of Personality and Social Psychology, 82, 1007–1022, 2002.

Özden, K., *Üniversite öğrencilerinde psikolojik iyi oluşun psikososyal yordayıcılarının sosyal bilişsel kariyer kuramı açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul, 2014.

Pan, X., Liu, W., Deng, G., Liu, T., Yan, J., Tang, Y., ..., Xu, M. Symptoms of posttraumatic stress disorder, depression, and anxiety among junior high school students in

worst-hit areas 3 years after the Wenchuan earthquake in China, Asia Pacific Journal of Public Health, 27(2), NP1985-NP1994, 2015.

Ryff, C.D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological wellbeing, Journal of Personality and Social Psychology, 57, 1069–1081, 1989.

Sandıkçı, M., *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi olma düzeyleri ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul, 2014.

Şevli, S., *2011 yılı Van depremlerini yaşayan beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin dikkat dağınıklığı durumlarının ve kaygı düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2019.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., Ullman, J. B. *Using multivariate statistics* (Vol. 5, pp. 481-98), Boston, MA: Pearson, 2007.

Telef, B.B. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education), 28(3), 374-384, 2013.

Topuz, C., *Üniversite öğrencilerinde özgeciliğin öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul, 2013.

GASTRONOMİ EĞİTİMİNDE OYUNLAŞTIRMA

HATİCE NUR EROL[1]

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-8841-1044

PROF. DR. ATİLLA AKBABA[2]

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi,– ORCID: 0000-0002-9434-2145

ÖZET

Oyun, ilk çağlardan bu yana insanların vakit geçirmek, eğlenmek ve öğrenmek amacıyla kurguladıkları aktiviteler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijitalleşme ile birlikte oyun kavramının öğreticilik özelliği ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise eğitim alanında kullanılmaya başlanmıştır. Yaşanan gelişmelerin gerisinde kalmamak için yenilikler gastronomi sektörüne entegre edilmek istenmiştir. Böylece akıllı teknolojilerin uygulanması hem sektör hem de akademik alan için teşvik edilmeye başlanmıştır. Akademik alanda 'Gastronomi ve Oyunlaştırma' kavramlarının eğitimde nasıl uygulanacağı konusunda yürütülen çalışmaları görmekteyiz. Bu nedenle bu yazıda 'Gastronomi Eğitiminde Oyunlaştırma' konusu ele alınarak kavramlar arasındaki bağ incelenmeye, oyunlaştırmanın gastronomi eğitiminde nasıl uygulanabileceğine dair fikir yürütülmeye çalışılmış ve literatür taraması olarak alanyazına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gamification, Oyunlaştırma, Eğitimde Oyunlaştırma, Gastronomi Eğitimi, Gastronomi ve Oyunlaştırma

ABSTRACT

Since the early ages, games have appeared as activities that people have designed to spend time, have fun, and learn. Along with digitalization, the instructive feature of the concept of the game has been tried to be brought to the forefront. Later on, it started to be used in the field of education. Innovations were desired to be integrated into the gastronomy sector to not fall behind the recent developments. Thus, the application of smart technologies has started to be encouraged both in the sector and the academic field. We see the studies carried out on how to apply the concepts of ' Gastronomy and Gamification' in education, in the academic field. For this reason, in this article, by discussing the subject of 'Gamification in Gastronomy Education', the connection between the concepts has been examined, and an idea has been tried to be made about how gamification can be applied in gastronomy education and it has been aimed to contribute to the literature as a literature search.

Keywords: Gamification, Gamification, Gamification in Education, Gastronomy Education, Gastronomy and Gamification

Eğitim ve Oyunlaştırma

Oyunların varlığı, insanoğlunun varlığıyla paralel bir tarihe dayanmaktadır. Öncelerde daha basit temellere dayandırılan oyunlar şimdilerde daha karışık bir yapıya sahip olmakla birlikte ilk çağlardan itibaren insanın kendisini ifade etmesine yardımcı araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Oyunlar, nesilden nesile gelişerek aktarılmışlardır. Ayrıca oyunların, ortaya çıktığı ilk zamanlarda vakit geçirme, eğlenme amacıyla uygulandığı düşünülmektedir. (Eldurmaz, Elmacı, Özgün, 2022, s. 205) Günümüzde ise oyunlar, sadece vakit geçirme amacıyla kurgulanan etkinliklerden ibaret değildirler. Çünkü oyunlar arka planında zihinsel ve bedensel becerileri de barındırırlar. (Özkan ve Samur, 2017, s.3) Oyun, insanlar arası iletişimi sağlarken sosyalleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Yarattığı ortam sayesinde kişiye; takım ruhu, özgüven, iş birliği, sosyal beceri gibi olguları aşılamaya yardımcı olmaktadır. (Aykutlu ve Şen, 2004) Oyun oynama isteğinin arkasında, strateji oluşturma, kendini geliştirme, problem çözümleme, rekabet yaratma, sosyalleşme, takım kurma gibi faktörler de yer almaktadır. Dolayısıyla birey bu faktörlerden bir veya birkaçını tatmin etmek için oyun oynamaya yönelebilir. Oyunlaştırma ise bu sebepleri kullanarak öğrenmeyi daha çekici hale getirmeyi kendisine ilke edinmiştir. Günümüzde oyunlaştırma, farklı alanlarda farklı amaçlara hizmet etmesi için tasarlanmaktadır. Oyunlaştırmanın kullanacağı alan seçilirken htap ettiği kitle ve kitlenin özellikleri dikkate alınmaktadır. Bu şekilde oyunlaştırma kavramı reklamcılıktan pazarlamaya, bilgi teknolojilerinden lojistiğe kadar hemen hemen her alanın içine entegre edilmeye çalışılmaktadır. Son yıllarda ise eğitimde oyunlaştırma konusu popülerlik kazanmıştır. Gamification adıyla da bilinen oyunlaştırma, öğrenciler arasında popüler olan ve tercih edilen öğrenme biçimlerinden bir tanesidir. Öğrenme sürecinin daha etkili, verimli ve çekici olmasının sağlanabilmesi için öğrencilerin motivasyonları arttırılmalıdır. Bu nedenle oyunlaştırma, öğrencilerin dikkatini çeken, yeni öneriler sunan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Oyunlaştırma, oyun felsefesini temel alarak oyun dışı alanlarda odaklanmayı sağlamak amacıyla motivasyonu arttırarak kullanıcıları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. (Huotari, K., & Hamari, J., 2012). Oyunlaştırma yöntemi her ne kadar oyunlardan esinlenerek oluşturulsa da sadece dijital ortamlarda değil, günlük hayatta da birçok duruma uyarlanabilmesi dikkat çekici bir noktadır. (Bozkurt, Genç Kumtepe, 2014, s.148) Bu nedenle de oyunlaştırma tekniği, pek çok alan için incelenmiş ve uygulanmıştır. Oyun kavramı akademik açıdan incelendiğinde Juul tarafından 'Kural temelli, ölçülebilir bir sonucu olan ve bu sonucu etkilemek için oyuna dâhil olan oyuncuların çabaladıkları sistemdir.' şeklinde tanımlanır. (Eldurmaz, Elmacı, Özgün, 2022, s. 207) Gelişen teknolojiyle değişen eğitim anlayışı, yeni uygulamaları denememize

imkân sağlamaktadır. Bu uygulamalardan birisi de oyun tabanlı öğrenme şeklidir. Oyun tabanlı öğrenme şekli, bir öğretimin amaçlarının oyun aracılığı ile gerçekleştirilmesidir. (Sezgin ve Yüzer, 2020) Derslerin oyunlaştırmayla birlikte yürütülmesi, öğrenme sürecini dikkat çekici hale getirmiş, derslerdeki başarı durumuna olumlu katkı sağlamaktadır. Elde edilen başarılar ise motivasyonu yükseltmeye yardımcı olmaktadır. 2019'da başlayan salgın nedeniyle okulların online eğitime geçişinin ardından akıllı teknolojiler eğitime entegre edilmek zorunda kalınmıştır. (Eldurmaz, Elmacı, Özgün, 2022, s. 210) Bu dönemde uygulanan canlı veya asenkron derslerin öğrencilerde adapte sorunlarına ve dikkat kaybına neden olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin motivasyonunu korumak amacıyla dijital ders materyallerinin kullanımı artış göstermiştir. Mobil uygulamaların ve oyunlaştırmanın kullanımı daha yaygın hale gelmeye başlamıştır. (Eldurmaz, Elmacı, Özgün, 2022, s. 210) Dijital dünyanın içerisine doğan 'Z Kuşağı' teknolojiyle gelen uygulamaları kullanmaya daha kolay uyum sağlamaktadır. Ancak bu adaptasyon her zaman olumlu sonuçları beraberinde getirmemektedir. Oyunlaştırma kontrolsüz bir şekilde uygulanırsa öğrenme eylemi geri planda kalabilir. Ayrıca sadece dijital çağın getirdiği imkanları kullanmak öğretim garantisi sağlamamaktadır. Oyunlaştırmanın kullanım amacının öğrencinin motivasyonunu sağlamak ve odaklanmasına yardımcı olmak olduğu unutulmamalıdır. Teknolojinin sunduğu oyunlaştırma gibi dijital yöntemler hem malzeme tedariğinde maliyete neden olmakta hem de oyunların geliştirilebilmesi için fazladan mesai ve yaratıcılık gerekmektedir. Tüm bunlara ek lider öğrenciler arasında davranışsal problemler yaşanabilmekte, alt sıralarda yer alan öğrenciler ise karamsar düşüncelere odaklanıp dersten soyutlanabilmektedir. (Eldurmaz, Elmacı, Özgün, 2022, s. 211) Dijital dünyaya çok fazla zaman ayıran bireylerin gerçek dünyayla bağ kurmakta zorlandığı ve akademik olarak başarısızlıklar yaşadığı görülmektedir. Oyunlaştırma uygulaması ile birlikte dijital ortamlarda çok fazla vakit geçiren bireylerin kazanılması amaçlanmaktadır. Yani oyunla kurgulanan eğitim ile beraber hem akademik motivasyonun sağlanması hem de bireysel özelliklerin gelişimi desteklenmektedir. (Eldurmaz, Elmacı, Özgün, 2022, s. 210)

Gastronomi Eğitiminde Oyunlaştırma

Gastronomi, en temel şekilde 'yeme ve içme sanatı' olarak tanımlanabilir. Ancak gastronomi sadece yeme ve içme eylemleriyle sınırlandırılamaz. (Öney, 2016, s.194) Çünkü bu faaliyetlerin ötesinde gastronomi kültür, gıda, bilim, sanat gibi ögeleri içerir ve bu ögeleri yemekle ile bağdaştırarak inceler. Yani gastronomi, multidisipliner bir alandır. Gastronomi biliminin her geçen gün bilinirliği artmakta, gastronomi farklı kavramlarla üzerinde

yoğunlaşmaktadır. Köklü bir geçmişe sahip olan Türk Mutfağı ise bu kavramların başlangıcı niteliği taşımaktadır. Türk Mutfağının tanıtılma çabasıyla gastronomi, turizm sektöründe kendisine yer edinmiştir. Turizm sektörüne giriş yapan gastronomi eğitim, tanıtım, sosyal, kültürel, tarihi, sanatsal açılardan irdelenmeye ve geliştirilmeye başlanmıştır. Son yıllarda akademik açıdan da değer gören gastronomi bilimi, yüksekokulların fakülteye dönüştürülmesi sürecinden yararlanmış, gastronomi bölümleri eğitim vermek üzere açılmıştır. (Öney, 2016, s. 194) Açılan bölümler gastronomiyi sadece yeme ve içme kısmıyla değil, işin felsefesini ve kültürünü de anlatmak amacıyla kurulmuştur. (Öney, 2016, s. 194) Le Gordon Blue 1895'ten, Cornell Üniversitesi ise 1922'den beri aşçılık eğitimi veren okullardır. (Allen, 2003, s.16). Boston ve Adelaide Üniversiteleri 1990'lı yıllarda kültür ve beslenmeyi tüketim yönüyle ele alan gastronomi yüksek lisans programı açmışlardır. Daha sonrasında ise 1996 yılında New York Üniversitesi doktora programını açmıştır. (Allen, 2003, s.17). Bu örnekler gastronomi eğitimine akademik açıdan öncülük eden gelişmelerdir. Günümüzde yaygın şekilde gastronomi eğitimi görülmekte, yüksek lisans ve doktora programlarına başvurular yapılmaktadır. Bu akademik süreçlerin yanı sıra, kişilerin isteğine özel olarak ders alabileceği 'Mutfak Sanatları Akademisi' gibi programlar, workshoplar, sanat atölyeleri ve istenilen mutfak bölümüne yönelik verilen aşçılık eğitimleri de bulunmaktadır. Gastronomi felsefesinin öğrenilebilmesi amacıyla derslerini teorik ve pratik olarak gerçekleştiren bir eğitim anlayışına sahiptir. Bu nedenle ders dağılımı dikkatli bir şekilde yapılmalıdır. Çünkü verilen mevcut dersler bazı noktalarda eksik kalabilir veya ihtiyaca uygun dersler olmayabilir. (Öney, 2016, s.199). Uygulamalı dersleri alan öğrenciler teorikte öğrendiklerini pratiğe aktarabilmelidirler. Burada eğitim veren kişilere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Yeni bilgiler ve uygulamalar öncelikle anlatacak kişi tarafından özümsenmelidir. Eğitimde ilerlemenin sağlanabilmesi için benimsenen konu öğrenciye yeni ve dikkat çekici yollarla anlatılmalıdır. Ayrıca gastronomi eğitiminin dinamik bir yapıya sahip olduğu unutulmamalıdır. Yani bölümde verilen dersler yaşanılan gelişmelere kolayca adapte olma özelliğine sahiptir. (Öney, 2016, s.197) Gastronomi eğitiminin bu özelliği de eğitimde dijital teknolojilerin ve yeni uygulamaların kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Bu noktada karşımıza teknoloji çağının sunduğu imkanlardan birisi olan 'eğitimde oyunlaştırma' uygulaması çıkmaktadır. Gamification, eğitimde iyileştirme amacıyla kullanılır. (Gökkaya, 2014) Yeni kuşağın sanal dünyada fazla vakit geçirmesi bu yöntemin kullanılmasında etken olmuştur. (Polat, 2014) Eğitimde oyunlaştırmanın yararlanacağı nokta oyunlar değil, öğrenme ve davranış kuramlarıdır. (Şahin, Samur, 2017, s.17) Gastronomi eğitiminde ise oyunlaştırmanın mantığı öğrenme, öğretme, akılda kalıcılık sağlama gibi

kavramlara dayanmaktadır. Bu kavramlar baz alınarak her ders için farklı içeriğe sahip oyunlaştırma etkinlikleri tasarlanabilir. Örneğin sosyal medya veya fotoğrafçılık gibi seçmeli derslerde dijital bir dünya yaratılarak ders notu bu uygulama üzerinden verilebilir. Tasarlanan ders öğrencinin uygulamalı derslerde yaptığı sunumların yeni oluşturulan bir uygulamaya yüklemesi ile başlayabilir. Her hafta yaptığı sunum/tabaklama işlemini uygulamaya yükleyen öğrencinin derse sağladığı katılım yani devamsızlığı uygulama üzerinden kontrol edilebilir. Oyunlaştırmadan yararlanabilmek amacıyla eğitim kataloğunda yer alan zorunlu derslerden herhangi birisi için de bu uygulamalar gerçekleştirilebilmelidir. Örnek olarak, öğrencilerin telefonlarına, bilgisayarlarına veya tabletlerine indireceği bir 'app' ile günlük görevler verilebilir. Verilen günlük görevler yerine getirilmeden o haftaki dersin konu başlığı öğrenciye gösterilmeyebilir. Böylece öğrenci günlük veya haftalık verilen görevleri yerine getirme zorunluluğuna sahip olacak, oyunlaştırma sayesinde bir sonraki görevi yerine getirme isteği duyacak ve ders çalışma motivasyonunu kendisinde bulacaktır. Öğrenciler bir kültür hakkında bilgi sahibi olurken de sadece içinde yaşadıkları kültürü değil, farklı kültürleri de tanıma imkanına sahip olmalıdır. (Öney, 2016, s.198) Oyunlaştırma ile farklı ülkelerin yemek kültürü tanınabilir. Tasarlanacak yeni bir 'oyunlaştırma' uygulamasıyla öğrencilere öğrendikleri mutfak kültürü hakkında sorular sorulabilir, bilinen her soru yeni seviyeyi açabilir. Açılan seviyeler sonucunda ülke deşifre edilebilir. Böylece rekabet ve kazanma isteği sayesinde öğrenci motive olurken vermek istenilen bilgi öğretilebilir. Ancak oyunlaştırma uygulaması derslere entegre edilirken tasarım kısmında profesyonellere danışılmalıdır. (Öney, 2016, s.197) Çünkü profesyoneller, tasarımcılar ve yöneticiler toplumun alışkanlıklarını yakından takip eden, ortaya çıkardıkları trendlerle moda, beslenme gibi konulara yöne veren kişilerdir. (Brookes, 2004, s. 124). Oyunlaştırma gibi teknolojik uygulamaların da eğitim sistemimize sağlam temellerle giriş yapması, konu hakkında bilgi sahibi olan kişilerin yardımlarıyla gerçekleşebilir. Kısacası öncelikle eğitim veren kişi oyunlaştırma tasarımı ve mantığını öğrenmek için eğitim almalıdır. Oyunlaştırmanın uygulanmasında ise tasarım bireyseldir. Çünkü her bireyin aklına gelen fikirler birbirinden farklıdır. Dolayısıyla uygulama şekli de farklıdır. Fakat fikirlerin ortak bir noktada buluştuğu gözle görülür bir gerçektir. Bu gerçeklikte teknoloji çağında olduğumuz ve teknolojik aletlerin hayatımızda büyük bir yere sahip olduğudur. Günümüzde her bireyin kendisine ait bir dijital iletişim aracı vardır. Bu sebeple de çoğu birey vaktinin büyük bir kısmını sanal aktiviteler yaparak geçirmektedir. Bu noktada dersler ile paralel şekilde uygulanacak olan 'oyunlaştırma' teknikleri derslerin verimliliğini arttırmaya yardımcı olabilir.

Sonuç ve Tartışma

Değişen dünya koşullarında ilerleyebilmek için gelişmelere ayak uydurmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu zorunluluk hayatın her alanına sirayet etmiş durumdadır. Özellikle eğitim alanında gelişmelerden geri kalmamak ve yeniliklere kolayca uyum sağlamak büyük önem arz etmektedir. Oyunların, doğru şekilde kullanılırlarsa öğrenme açısından yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle, oyunlaştırma uygulamaları eğitim hayatının içerisinde kendine yer edinmeye başlamıştır. Dinamik bir yapıya sahip olan gastronomi bilimi de bu yeni uygulamayı bünyesinde yer alan teorik ve pratik öğretilere entegre etmeye çaba göstermektedir. Akademik alanda başlayan eğitimlerle birlikte gastronomi ve mutfak sanatları bölümü öğrencileri oyunlaştırma ile harmanlanmış dersleri tercih ederek farklı bir öğrenme metodunu deneyimleyebilirler. Teknolojik gereçlerin kullanımını sağlayan oyunlaştırma uygulaması, teknolojik aletlerle dizayn edilen mutfak ortamında çalışmaya daha kolay adapte olabilirler. Oyunlaştırma ile tasarlanan dersler öğrenci için daha çekici hale gelebilir ve öğrenilen bilginin akılda kalmasını sağlayabilir. Böylece mezun olan öğrenciler eğitim hayatlarında edindikleri bilgiyi teorik/pratik dersler ve oyunlaştırma uygulamaları sayesinde çalışma hayatına kolaylıkla uyum sağlayabilirler. Tüm bu fikirler göz önünde bulundurulduğunda oyunlaştırmanın gastronomi eğitiminde kullanılmasının önemli olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Allen, G. (2003). Education About Food. In The Encyclopaedia of Food and Culture, (Vol. l, pp. 556- 558). New York: Encyclopaedia of Food and Culture.

Aykutlu, I. ve Şen, A. I. (2004). Oyun Tabanlı Hazırlanmış Ders Kitapları İle Fizik Öğretimi. Gazi Üniversitesi XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı. c-III., 1993- 2003. Ankara.

Bozkurt, A., Genç, Kumtepe E. (2014). 'Oyunlaştırma, Oyun Felsefesi ve Eğitim:Gamification'. Akademik Bilişim 2014 (s. 147-156). Mersin Üniversitesi, Mersin.

Brookes, M. Shaping Culinary Taste: The Influence of Commercial Operators (We are What We Eat, or What We are Persuaded to Eat?) Donald Sloan (Ed.), Culinary Taste: Consumer Behaviour in the International Restaurant Sector, Amsterdam: Elsevier Butterworth-Heinemann. pp. 109-131, 2004.

Eldurmaz T., Elmacı U., Özgün H., (2022), Doğa, Bilim ve Sanatla Gastronomi (1), Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

Gökkaya, Z. (2014). Yetişkin eğitiminde yeni bir yaklaşım: Oyunlaştırma. Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(1), ss.71-84.

Huotari, K., & Hamari, J. (2012). '*Defining Gamification - A Service Marketing Perspective*' (PDF). Proceedings of the 16th International Academic MindTrek Conference 2012, Tampere, Finland, October 3–5. *Erişim tarihi: 30 Mayıs 2014*.

Öney. (2016). 'Gastronomi Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme'. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 35, 193-203

Özkan, Z. Ve Samur, Y. (2017). Oyunlaştırma Yönteminin Öğrencilerin Motivasyonları Üzerine Etkisi. Ege Eğitim Dergisi, Sayı: 18 (2), Sayfa: 857-886.

Polat, Y., (2014). A Case Study: Gamification and its Effect on Motivation of Learners of English. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Sezgin, S. ve Yüzer, V. (2020). Oyun ve Oyunlaştırma. Gece Kitaplığı: Ankara. Şahin, M. ve Samur, Y. (2017). Dijital Çağda Bir Öğretim Yöntemi: Oyunlaştırma. Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi, 1 (1) , 1-27.

Şahin, Samur. (2017). 'Dijital Çağda Bir Öğretim Yöntemi: Oyunlaştırma'. Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi, 1(1), 1-27

AKILLI DESTİNASYONLAR VE GASTRONOMİ

HATİCE NUR EROL[1]

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-8841-1044

PROF. DR. ATİLLA AKBABA[2]

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi,– ORCID: 0000-0002-9434-2145

ÖZET

Değişen yüzyıllar ile birlikte insanlık tarihi de değişim göstermiş bu sebeple de insan ırkının ihtiyaçları farklılaşmıştır. Hayatın hemen hemen her alanında görülebilen bu değişimlerden birisi de 'teknoloji' kavramı adı altında yaşantımıza dahil olmuştur. Teknolojik gelişmeler ise insani istek ve ihtiyaçların ele alındığı her alanda kendisine yer edinmiş ve insanlığın ihtiyacına göre şekillenmiştir. Yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu her şeye kolay ulaşım sağlanması sektörler arasında rekabet oluşmasına imkân tanımıştır. Oluşan rekabet üreticileri inovasyona itmekle birlikte yaşanan gelişmelere ayak uydurmayı zorunlu kılmaktadır. Tüketicilerin tercihi ve turizm alanındaki gelişmelerle beraber teknoloji, turizm sektörünün içerisine entegre edilmeye başlanmıştır. Teknolojinin turizm sektörü içerisinde kendisine yer edinmesi ile birlikte 'akıllı turizm', 'akıllı destinasyon' gibi uygulamalar hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu kavramlar için tamamlayıcı nitelikte olan gastronomi kavramının da 'akıllı' uygulamalarla birleştirilmesi konu edinilen kavramlara fayda sağlaması düşünülmektedir. Bu nedenle bu yazıda 'akıllı destinasyonlar ve gastronomi' konusu ele alınarak iki kavram arasındaki bağ incelenmeye, akıllı uygulamalar yönünden irdelenmeye çalışılmış ve literatür taraması olarak alanyazına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Teknolojiler, Gastronomi, Akıllı Destinasyon, Akıllı Destinasyon ve Gastronomi

ABSTRACT

With the effects of passing centuries, history of humanity has also changed so that the necessities of human race became different. one of the changes that can be seen in almost every area of life has also been included in our life under the name of the concept of technology. Technological developments, on the other hand, have taken its place in every field where human wants and needs

are addressed and have been shaped according to the needs of humanity. as a result of the technological developments, providing easy access to everything has made it possible to form competition between sectors. the competition that has formed has made it necessary to keep up with the developments while pushing manufacturers to innovation. Technology has

been entegrated to the tourism sector with the preference of consumers and developments in the field of tourism. With the acquisition of technology in the tourism sector, applications such as smart tourism and smart destination have started to be implemented it is thought that the concept of gastronomy, which is complementary to these concepts, should also be combined with smart applications and provide benefits to the concepts being discussed. for this reason, in this article, the connection between the two concepts has been tried to be examined by considering the topic of smart destinations and gastronomy, and deciphered in terms of smart applications and it is aimed to contribute to the field literature as a literature search.

Key Words: Smart Technologies, Gastronomy, Smart Destination and Gastronomy.

GİRİŞ

Dinamik bir yapıya sahip olan dünya, yenilikleri benimseyerek değişime ve dönüşüme uğrar. Her yenilik bazı gereksinimleri beraberinde getirir. Bu gereksinimler yaşanılan yüzyıl ve gelişen trendlere kolay uyum sağlamak için insan hayatına uyarlanmaya çalışılır. İçinde bulunduğumuz çağın gereksinimlerinden birisi de teknolojidir. Yaşanılan teknolojik gelişmelerle birlikte tüketicinin istekleri de değişmekte, talep edilen ürün veya hizmette bu doğrultuda farklılaşmaktadır. Arz talep ilişkisi sonucunda akıllı teknolojilerde geçmişten günümüze gelişmeler yaşanmıştır. 1970'lerde Bilgisayarlı Rezervasyon Sistemleri ile başlayan bu gelişmeler 2010'lu yıllarda akıllı teknolojilerin internete entegre edilmesiyle bütünleşik bir sistem haline getirilmiştir. (Koo, Gretzel, Hunter & Chung, 2015, s.99). Küreselleşme ile beraber teknolojinin yaygın şekilde kullanımı her alanda kendisini göstermektedir. Yapay zekâ, akıllı cihazlar, robot, sensör, sinyal, sanal gerçeklik gibi sistemler her geçen gün daha yaygın hale gelmekte ve varyasyonları arttırılmaktadır. Teknolojik gelişmelerde görülen bu uygulama artışları her sektörü olduğu gibi turizm sektörünü de değişime uğratmaktadır. (Sigala, 2018, s.152) Teknolojik gelişmeler ve uygulamalarının takibi turizm sektörü içerisinde yer alan işletmeleri ve destinasyonları doğrudan bir rekabete tabii tutmaktadır. Dolayısıyla teknolojik gelişmelerin yakından takibi işletmelere rekabette avantaj sağlamaktadır. Turizm sektörü ve sektör içerisinde yer alan işletmeler sürdürülebilir bir rekabet sağlamak için teknoloji ve bilgiyi harmanlayarak birlikte çalışılabilir bir akıllı turizm modeline dönüştürmeye çabalamaktadırlar. (C Koo, Park & Lee, 2017). Yani turizm deneyimleri, iş ekosistemi, bilgi teknolojilerinin ortak bir noktada birleşmesini amaçlamaktadırlar. (Gretzel vd., 2015b, s.181) Çünkü turistler seyahatlerinde tercih ettikleri destinasyonlarla ilgili bilgilere ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca turistler ziyaret ettikleri destinasyondaki lokasyonlar veya işletmelerle alakalı içerik paylaşmak, bilgi vermek eğilimine girmektedirler. Bu nedenle akıllı turizme duyulan ihtiyaç artmakta, turist ile kurulan iletişim biçimleri değişikliğe uğramaktadır. (Lopes vd., 2019) Bu noktada bilgi iletişim teknolojileri ise ihtiyaç duyulan bilgiyi turiste sunan en büyük araçtır. (Neuhofer, Buhalis & Ladkin, 2012, s.37). Akıllı turizm sistemi bu ihtiyaçların sonucunda ortaya çıkmış, turistlerin seyahat ettikleri sırada işlerine yarayan faaliyetler bütününe verilen addır. (Binbaşıoğlu, 2020, s.2827) Bu sistem son zamanlarda dikkat çeken, turistlerin gereksinimlerini kolaylaştıran bir uygulama olarak görülmektedir. (Binbaşıoğlu, 2020, s.2826) Temel teknolojisi ise destinasyon yöneticilerinin turistlerin ihtiyaç duyabileceği bilgileri önceden tahmin ederek, bu bilgileri kullanmaları için ortam yaratmalarını sağlayan sensör ve mobil cihazlara

dayanmaktadır. (Gretzel, Koo, Sigala & Xiang, 2015a). Bu yönüyle de teknoloji tüketicisine en iyi deneyimi sunmayı amaçlamaktadır. (Neuhofer, Buhalis & Ladkin, 2012, s. 41**).** Akıllı turizm faaliyetlerinin uygulanabilmesi için birçok unsura ihtiyaç duyulmaktadır. Bu unsurlar en temel haliyle; Wİ-Fİ, Web sitesi, mobil app'ten oluşmakta sonrasında ise QR kodu, dokunmatik ekranlar, kısa mesaj sistemi, akıllı rehber ve sayılan unsurlara eklenebilecek pek çok uygulamayı bünyesinde barındırmaktadır. Böylece gereken zamanda doğru hizmeti sunarak büyük veriden yararlanmaktadır. (Buhalis & Amaranggana, 2015). Yapılan araştırmalar sonucu akıllı turizmin akıllı şehirlerin bir parçası olduğu ortaya konmuş, (Binbaşıoğlu, 2020, s.2829) akıllı destinasyon kavramı da akıllı şehirlerin gelişimiyle ortaya çıkmıştır. (Buhalis ve Amaranggana, 2014) Akıllı destinasyon; seyahat öncesi, sırası ve sonrasında, teknoloji, yenilik, sürdürülebilirlik, erişilebilirlik ve kapsayıcılık stratejisine sahip olan turizm döngüsüdür. Nesnelerin interneti, bulut iletişim, mobil iletişim ve yapay zekâ olmak üzere dört temel bilgi teknolojisine dayanmaktadır. (Guo, Liu, ve Chai, 2014, s.59). Destinasyon içerisindeki veriyi toplayarak turistlerin deneyimlerini arttırmayı amaçlayan, teknolojiyle kişiselleştirilen hizmeti ziyaretçilere ulaştırmak için kullanılan 'akıllı' uygulama olarak kabul görmektedir. (Xiang, Tussyadiah, Buhalis, 2015; Wang vd., 2016). Akıllı teknolojilerin sağladığı imkanlar ve turistlerin istekleri göz önüne alındığında, destinasyonların sunduğu deneyimleri geliştirmek ve bu deneyimlerin kalitesini arttırmak mümkündür. Akıllı destinasyonların genel hedefi; sürdürülebilirliği sağlamak, seyahat deneyimini geliştirmek, kaynak yönetimiyle verimliliği sağlamak ve destinasyonunun gücünü arttırmak olarak Buhalis ve Amaranggana tarafından sıralanmıştır. (Yayla, Aydın, 2021, s. 142). Ayrıca destinasyondaki akıllı altyapı varlığı, fiziksel alanların sanal alanlara entegre edilmesiyle seyahat memnuniyetini arttırmaktadır. (Lee, Hwang ve Jang, 2018; Neuhofer, Buhalis ve Ladkin, 2012; Zatori, Smith ve Puczko, 2018). Akıllı şehir ve akıllı destinasyon kavramları insan ve teknoloji yönünden benzerlik gösterse de bazı noktalarda farklılıkları da bünyelerinde barındırmaktadırlar. Örneğin akıllı destinasyonda hedef kitlesi turist iken akıllı şehirlerin kitlesini yerel halk oluşturmaktadır. Bu nedenle destinasyonlar geliştirilirken tüm hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. (Yayla, Aydın, 2021, s. 142). Aynı zamanda, akıllı destinasyon oluşturmak için bütün paydaşların birbiriyle entegre şekilde tüm faaliyetlerle ilgili bilgileri hemen aktarabileceği teknolojik bir sistem içerisinde çalışması gerekmektedir. (Yayla, Aydın, 2021, s. 144) Dolayısıyla ülkeler akıllı destinasyonların gelişimini desteklemek ve katkı sağlamak amacıyla önemli projeler yürütmektedirler. (Yayla, Aydın, 2021, s. 145) Yeniliklerle şekillenen istek ve ihtiyaçların karşılanması, teknolojik gelişmelerin turizm sektörüne sağladığı fırsatların kullanılabilmesi adına yönetici ve paydaşlar akıllı destinasyonları geliştirmelidirler. (Wang, Li, Zhen ve Zhang, 2016)

Akıllı Destinasyon ve Gastronomi

Gastronomi turizmi yılın 12 ayı gerçekleştirilebildiği için destinasyonun pazarlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yılın belirli aylarında yapılan turizm faaliyetleri gastronomi turizmi sayesinde tüm yıla yayılarak turist için alternatif oluşturabilmektedir. Turizm de destinasyonun sağladığı avantajlardan faydalanmaktadır. (Kivela ve Crotts, 2005). Kültürün bir tanıtıcısı olması nedeniyle çekicilik unsuru olarak kullanılmakta, turistlerin seyahat motivasyonları arasında ilk sırada yer almaktadır. (Selwood, 2003; aktaran Güzelşahin, Ünver, 2015, s.66) Yerel mutfaklar da destinasyonların pazarlanmasında kullanılması gereken

kaynaklardır. Çünkü destinasyonların kendilerine özgü ürünleri öne çıkartması yoluyla farklılaşmaya çalışması rekabet ortamı yaratmaktadır. (Güzel Şahin, Ünver, 2015, s.66) Ziyaret edilen destinasyonun yöresel yiyeceklerinin tadılması turistin yaşadığı deneyimin kalite ve zevk unsurlarını arttırabilme özelliğine sahiptir. (Zağralı ve Akbaba, 2015; Aslan, Güneren ve Çoban, 2014; Kesici, 2012; Hamlacıbaşı, 2008). Dolayısıyla da destinasyonun barındırdığı özellikleri ve gastronominin teknolojiyle harmanlanması noktasında, akıllı mutfak uygulamalarından yararlanabileceği akıllara gelmektedir. Globalleşen dünyanın akıllı teknolojilere yönelmesiyle birlikte yaşamımıza dahil olan akıllı şehir, akıllı destinasyon, akıllı restoran gibi kavramlar gün geçtikçe hayatımızda daha önemli bir yer tutmaktadır. (Borovska, Yılmaz, 2021, s.102). Bu kavramlar başlarda sektörlere etki etse de zaman geçtikçe özel hayatımıza kadar indirgenmiş, günlük yaşantının içerisinde yerini almıştır. Akıllı şehir ve destinasyonun gelişiminin bir sonucu olan akıllı restoran ve akıllı mutfak konseptleri bu değişime birer örnek olarak gösterilebilmektedir. Uzaktan erişimin Bluetooth ve Wİ-Fİ ile sağlanabilmesinden dolayı insanlar, evlerinde bulunmamalarına rağmen fırın, buzdolabı gibi beyaz eşyalara komut verebilmektedirler. Bu uygulamalarda akıllı teknolojilerin mutfak alanında kullanımına örnek olarak gösterilebilmektedir. (Aguilera, 2018) Özellikle turistlerin seyahatlerinde tercih ettiği akıllı destinasyonlarda yaygınlaşan akıllı restoranlar gastronominin teknolojik gelişimine imkân sağlamaktadır. Gastronomi açısından bakıldığında akıllı teknolojiler; gıdanın üretimi, servisi ve sunumu sürecinde sıklıkla kullanılmaktadır. (Aydın, Uçkan Çakır, 2022, s.2143) Yiyeceklerin pişirilmesi tarihsel gelişim açısından incelendiğinde yemek yapmanın ortaya çıkmasından itibaren, kültür, coğrafya, teknoloji alanlarında yaşanan gelişmelerin de etkisiyle mutfakta yeni eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. (Güneş vd., 2018, s.77). Kullanılan mutfak araç-gereçleri, teknikleri ve mutfak akımları da bu değişimlerdendir. Yüzyılın değişmesiyle beraber mutfaklara teknolojik uygulamalar da eklenmeye başlamıştır. Tüketicilerin değişen istekleriyle birlikte işletmelerde sunulan hizmetin daha kolay ve verimli olması açısından akıllı teknolojilerden yararlanılmaya başlanmıştır. (Ghosh vd., 2015). Akıllı restoran, akıllı teknoloji uygulamalarının kullanıldığı bir konsept olarak karşımıza çıkmaktadır. Akıllı restoran; siparişten, yemeklerin hazırlanmasına, (Ghosh vd., 2015) sunumdan, ödeme şekline, eğlence aktivitelerinden, (Bolden vd., 2017) geri bildirime kadar olan (Tussyadiah ve Tian, 2017) tüm süreçleri kapsayan kısmen veya tamamen akıllı teknolojileri kullanmaya dayalı konsept olarak tanımlanmaktadır. (Borovska, Yılmaz, 2021, s.105). Bu akıllı teknolojiler, gastronomi açısından değerlendirildiğinde sipariş, servis, ödeme açısından kolaylık sağlayan Dijital Denü, Dijital Dasa, QR Kod, Self Servis Kiosk, Robot olarak sıralanabilmektedirler. Dijital Menü ve Masalar: Müşteriler, dijital menüleri akıllı telefon veya tablet yardımıyla kullanırken dijital masaları başka bir akıllı teknolojiye gerek kalmadan kullanabilmektedirler. İki uygulamada da müşteri menüye gezinebilmekte, sipariş oluşturabilmekte hatta ödeme işlemini de gerçekleştirebilmektedir. (Borovska, Yılmaz, 2021, s.106) Ayrıca bu menüler, daha detaylı bir anlatım sunarken sipariş hatalarını azaltmakta ve servis sürecini hızlandırmaktadır. (Chang vd., 2015, s. 119). Dijital masalarda oyun ve eğlence içerikli seçeneklerde bulunmaktadır, konuklar siparişleri hazırlanana kadar bu uygulamaları da kullanabilmektedirler. (Deshmukh ve Vyawahare, 2017, s. 5128). Self Servis Kioskları: Kioskların kullanımına sadece self servis alanında değil, check-in yapmak, sıra almak gibi pek çok noktada başvurulmaktadır. Yiyecek sektöründe ise genellikle sipariş verme noktasında

tercih edilmektedir. (Rastegar, 2018, s.2). Self servis kiokslar genellikle fast food sunan restoranlarda kullanılmaktadır. (Beldona vd., 2014). Kiosklarda da dijital menüler gibi sipariş verme ve ödeme seçenekleri görüntülenebilmektedir. Ayrıca kiokslardan verilen siparişler direkt mutfağa ulaşmakta, hazır olduğunda siparişin numarası ekrana yansıtılmakta ve müşteri yiyeceği kendisi almaktadır. (Deshmukh ve Vyawahare, 2017, s. 5127). Robotlar: Yemeklerin siparişinden servisine kadar olan tüm aşamalarda robotlar belirli işleri kısmen veya tamamen yapmaktadır. (Verevka, 2019, s.8). Dijital masalar da olduğu gibi robotlarda eğlence ve oyun imkânı sunmaktadır. Hatta robotların kullanımının artmasıyla birlikte insan iş gücünün yerini robot şefler almaktadır. Konuklara farklı deneyimler sunan ve ilgi çekici olan robotlar restoran endüstrisinde emek gücünün değişimine olanak sağlamaktadır. (Van Doorn vd., 2017; Murphy, Hofacker ve Gretzel, 2017; Bowen ve Morosan, 2018; Park, 2020) (Borovska, Yılmaz, 2021, s.106) Dolayısıyla restoranlara QR kodlu menüler, interaktif masalar ve self servis kiosklar adım adım entegre edilmeye başlanmıştır. (Borovska, Yılmaz, 2021, s.103). QR kodu yaygın olarak hemen hemen her restoranda görmekle birlikte diğer uygulamaların henüz QR kod kadar yaygınlık kazanmadığı görülmektedir. Akıllı uygulamalar çalışan kaynaklı hataları azaltmakta ve sunulan hizmet için anında geri dönüş sağlayabilmektedir. (Jakhete ve Mankar, 2015; Tussyadiah ve Tian, 2017). Ayrıca akıllı teknolojilerin mutfaklarda kullanılması da nihai üründe yaşanan deneyimleri önemli ölçüde etkilemektedir. (Aydın, Uçkan Çakır, 2022, s.2146)

Sonuç ve Öneriler

Rekabetin her geçen gün arttığı dünyada her sektörde olduğu gibi gastronomi sektöründe de gelişim ve değişime açık olmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Gastronomi ve akıllı destinasyon ikilisi bu zorunluluğun örneklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm sektörünün akıllı kavramını bünyesine entegre etmesiyle beraber akıllı uygulamalar ve uygulandığı alanları artmıştır. Akıllı turizm akıllı şehre, akıllı şehir akıllı destinasyona, akıllı destinasyon akıllı restorana, akıllı restoran akıllı mutfağın oluşturulmasına yol açmıştır. Teknolojinin hem restoranlara hem de mutfaklara entegre edilmesinin sebebi tüketicisinin oluşturduğu arz ve talepten kaynaklanmaktadır. Arz ve talep de rekabetin ortaya çıkmasına neden olmuş, akıllı uygulamaların hayat geçirilmesinde motive kaynağı olarak kullanılmıştır. Akıllı destinasyonlar, gastronominin mevsimsiz oluşunu kullanarak çekicilik unsuru yaratmışlardır. Gelişmelerin gerisinde kalmayan gastronomi kavramı ise akıllı uygulamalarda kendisine yer edinmiştir. Öncelerde internet sayesinde reçetelerden faydalanırken, günümüzde robot şeflerin de içerisinde yer aldığı akıllı mutfaklar kurulmaya başlanmıştır. Yani akıllı destinasyonlardaki aktivitelerin dolaylı olarak gastronomi turizmi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Tüm bunlara ek, destinasyon ve gastronominin sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli rol oynadığı unutulmamalıdır. Akıllı destinasyon, gastronomi ve akıllı mutfak uygulamaları;

-Bölgenin gelişimine ve değişimine katkı sağlarken yörenin kendine özgü kültürel değerlerini tanıtım aracı olarak kullanarak destinasyonu farklılaştırabilir.

- Turistin yaşadığı deneyimde olumlu etkiler bırakabilir. Böylece gastronomi destinasyonunun imajına katkıda bulunabilir.

- Markalaşmayı ve akılda yer edinmeyi sağlayabilir. Markalaşma da bölgeye hem gelir kaynağı sağlayabilir hem de bölgenin tanıtılmasına olanak sağlayabilir. (Rand ve diğerleri, 2003, s.1071)

- Gastronomi turizmi ile alakalı gerçekleştirilen destinasyon etkinliklerinde ortaya çıkartılan yöresel ve kültürel ürünler, gastronomi ve destinasyon açısından birbirini tamamlar nitelikle olabilir. (Aydoğdu, Okay, Köse, 2016, s.120)

Akıllı destinasyon ve gastronomi konusu ele alındığında yukarıda bahsedilen hususlar ileriki araştırmaların konusu olabilir.

KAYNAKÇA

Aguilera, J. M. (2018). 'Relating food engineering to cooking and gastronomy'. Comprehensive reviews in food science and food safety, 17(4), 1021-1039

Aslan, Z.,Güneren, E. ve Çoban, G. (2014), Destinasyon Markalaşma Sürecinde Yöresel Mutfağın Rolü: Nevşehir Örneği, Journal of Tourism and Gastronomy Studies 2/4 (2014), 3-13.

Aydın, Uçkan Çakır. (2022). 'Gastronomi ve Dijitalleşme'. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(4), 2143-2159

Aydoğdu, Okay, Köse. (2016). 'Destinasyon Tercihinde Gastronomi Turizmi'nin Önemi: Bozcaada Örneği'. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(2), 120-132

Beldona, S., Buchanan, N., ve Miller, B. L. (2014). Exploring the promise of e-tablet restaurant menus. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 26(3), 367-382.

Binbaşıoğlu. (2020). 'Akıllı Turizm Üzerine Bibliyometrik Bir Literatür Taraması'. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 8(4), 2825-2847

Bolden D., Hadlock P., Martin M., Luther A., Taylor L. (2017). The New Digital Reality for Restaurants. The Boston Consulting Group, Boston USA.

Borovska, Yılmaz. (2021). 'Gastronomi ve Mutfak Sanatları Öğrencilerinin Akıllı Restoran Uygulamalarını Kullanma Niyetlerinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma'. Journal of Gastronomy Hospitality and Travel, 4(1), 102-121

Bowen, J., & Morosan, C. (2018). Beware hospitality industry: the robots are coming. Worldwide Hospitality and Tourism Themes, 10(6), 726-733.

Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart tourism destinations enhancing tourism experience through personalisation of services. In. I. Tussyadiah & A. Inversini (Eds.). Information and communication technologies in tourism 2015 (ss. 377-389). Switzerland: Springer

Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2014). Smart tourism destinations. In. Z. Xiang & I. Tussyadiah (Eds.). Information and communication technologies in tourism 2014 (ss. 553-564). Dublin: Springer.

Chang, Y., Wong, S., Sugumar, S., Murathappa, M. (2015). Determinants of Consumer Intention to Continue Using TableTop Tablet Ordering Systems in Restaurant Businesses. International Journal of u- and eService, Science and Technology 8 (8), 119-128.

Deshmukh, R. ve Vyawahare, H. (2017). Digitalized Interactive Dining Table: A Review, International Journal of Innovative Research in Computer and Communication Engineering. 5 (3), 5125-5129

Ghosh, T., Bhoir, S., Patel, P., Mehta, N., Mhatre, A. (2015). Smart restaurant. International Journal of Industrial Electronics and Electronical Engineering, 3(11), 37-57.

Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., Koo, C. (2015b). Smart tourism: foundations and developments. Elekcron Markets, 25, 179-188.

Gretzel, U., Koo, C., Sigala, M., & Xiang, Z. (2015a). Special issue on smart tourism: Convergence of information technologies, experiences, and theories. Electronic Markets, 25(3), 175-177.

Guo, Y., Liu, H., Chai, Y. (2014). 'The embedding convergence of smart cities and tourism internet of things in China: An advance perspective'. Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR), 2(1), 54-69.

Güneş, E., Bayram, S., B., Özkan, M., & Nizamlıoğlu, H. F. (2018), Gastronomy four zero (4.0), International Journal of Environmental Pollution and Environmental Modelling, 1(3), 77-84.

Güzel Şahin, Ünver,. (2015). 'Destinasyon Pazarlama Aracı Olarak "Gastronomi Turizmi":İstanbul'un Gastronomi Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma'. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3/2, 63-73

Hamlacıbaşı, F.Ü. (2008). Yiyecek Turizmi ve Yiyecek Turizmi Açısından Bozcaada'nın Kaynakları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Jakhete, M. D. ve Mankar, P. C. (2015). Implementation of smart restaurant with e-menu card. International Journal of Computer Applications, 119 (21), 23-27

Kesici, M. (2012). Kırsal Turizme Olan Talepte Yöresel Yiyecek Ve İçecek Kültürünün Rolü, KMÜ, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (23), 33-37

Kivela, J. ve Crotts, J. C. (2005). 'aguleirat'. Journal of Culinary Science and Technology, 4 (2/3), 39-55.

Koo, C., Gretzel, U., Hunter, W.C., & Chung, N. (2015). 'The role of IT in tourism'. Asia Pacific Journal of Information Systems, 25(1), 99-104

Koo, C., Park, J., & Lee, J.N. (2017). Smart tourism: Traveler, business, and organizational perspectives. Information & Management, 54, 683-686

Lee, C. S., Hwang, Y. K., & Jang, H. Y. (2018). 'Moderating effect of growth mindset on the relationship between attitude toward tourism and meaning in life'. International Journal of Pure and Applied Mathematics, 120(6), 5523-5540.

Lopes, P., Almeida, L., Pinto, J., de Jesus, J., Fernandes, D., Vieira, I., & Gama, R. (2019). neuhofer Information Technology & Tourism, 21, 577-593.

Murphy, J., Hofacker, C., & Gretzel, U. (2017). Dawning of the age of robots in hospitality and tourism: Challenges for teaching and research. European Journal of Tourism Research, 15(2017), 104-111.

Neuhofer, B., Buhalis, D., & Ladkin, A. (2012). Conceptualising technology enhanced destination experiences. Journal of Destination Marketing & Management, 1(1), 36-46.

Park, S. (2020). Multifaceted trust in tourism service robots. Annals of Tourism Research, 81, 102888.

Rand, G.E., Heath,E, Albert, N. (2003). The Role Of Local and Regonal Food in Destination Marketing. Journal of Travel and Tourism Marketing. 14:3,97-112.

Rastegar, N. (2018). Adoption of Self-service Kiosks in Quick-service Restaurants. The University of Guelph'de savunan tez, Guelph, Ontario, Canada, 66

Sigala, M. (2018). New technologies in tourism: From multi-disciplinary to anti-disciplinary advances and trajectories. Tourism Management Perspectives, 25, 151-155.

Tussyadiah, L. ve Tian, S. (2017). Byteing into the eating out market, A report on the impact of technology on the UK eating out sector, Master thesis, University of Surrey, Guildford, UK.

Van Doorn, J., Mende, M., Noble, S. M., Hulland, J., Ostrom, A. L., Grewal, D., & Petersen, J. A. (2017). Domo arigato Mr. Roboto: Emergence of automated social presence in organizational frontlines and customers' service experiences. Journal of service research, 20(1), 43-58.

Verevka T. (2019). Development of Industry 4.0 in the Hotel and Restaurant Business. IBIMA Business Review.

Wang, X., Li, X., Zhen, F., & Zhang, J. (2016). 'How smart is your tourist attraction?: Measuring tourist preferences of smart tourism attractions via a FCEM-AHP 165 and ipa approach'. Tourism Management, 54 http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2015.12.003

Xiang, Z., Tussyadiah, I., & Buhalis, D. (2015). Smart destinations: Foundations, analytics, and applications, Journal of Destination Marketing & Management, Elsevier, https://www.tussyadiah.com/JDMM_Editorial.pdf

Yayla, Aydın. (2021). 'Akıllı destinasyon uygulamaları: Kavramsal bir değerlendirme'. Journal of Tourism Research Institute, 2 (2), 141-150

Zağralı, E.,& Akbaba, A. (2015). Turistlerin Destinasyon Seçiminde Yöresel Yemeklerin Rolü: İzmir Yarımadası'nı Ziyaret Eden Turistlerin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma, Journal of Yaşar University, 10(40), 6633-6644.

Zatori, A., Smith, M. K., & Puczko, L. (2018). Experience-involvement, memorability and authenticity: The service provider's effect on tourist experience, Tourism Management, 67, 111-126

TEORİDE VE UYGULAMADA MÜLTECİ YÜK PAYLAŞIM MEKANİZMALARI

Ümmühan Elçin ERTUĞRUL
Uluslararası Hukuk ABD, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye
ORCID: 0000-0003-3930-8531

ÖZET

İnsanlar, diğerlerinin yanı sıra, uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalar, siyasi ve toplumsal baskılar, soykırım ve ağır insan hakları ihlalleri sonucunda uyruğunda oldukları - veya vatansızlar için ikametgahları olan- ülkeleri terk etmeye zorlanırlar. Bugün, dünyadaki mülteci sayısı yüz milyondan fazladır ve mülteci yükü çok az sayıda devletin omuzlarındadır. Mülteci yük paylaşımı kavramı, devletlerin sığınma hakkı vermesiyle ilgilidir. Bu çalışma, teoride veya pratikte ortaya çıkan bazı mülteci yük paylaşım mekanizmalarını incelemektedir. Bu mekanizmalar şunlardır: ev sahibi devlete tazminat ödenmesi, kota uygulanması; mülteciler için güvenli bölgeler kurulması; uluslararası mülteci ülkeleri; menşe ülkenin sorumluluğu; belirli bölgeler veya gruplar arasında sorumluluk paylaşımı ve işgalci devletin sorumluluğudur. Söz konusu bu mekanizmalar uygulamada etkili bir şekilde çalışmamakta ve bazı zorluklarla karşılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci yük paylaşımı, ev sahibi devlete tazminat, mülteciler için güvenli bölgeler, mülteci kotaları, uluslararası mülteci ülkeleri

REFUGEE BURDEN-SHARING MECHANISMS IN THEORY AND PRACTICE

ABSTRACT

People are forced to leave the countries at which their nationality - or habitual residence for stateless- , inter alia, as a result of international and non-international armed conflicts, political and social pressures, genocide, and grave human rights violations. Today, the number of refugees in the World is more than one hundred million, and the refugee burden is on the shoulders of very few States. The refugee burden-sharing concept is related to the grant of asylum by States. This paper examines some refugee burden-sharing mechanisms in theory or arising in practice. These mechanisms are as follows: paying compensation to the host State, providing safe havens for refugees; applying quotas; international refugee countries; the responsibility of the origin country; sharing responsibility among certain regions or groups; and the occupier's responsibility. Mentioned the mechanisms do not work effectively and have some challenges in practice.

Key Words: Refugee burden-sharing, compensation to the host countries, safe havens for refugees, refugee quotas, international refugee countries.

1. GİRİŞ

Mısır papirüsleri, Asur ve Babil levhaları, mülteciliğin insanlık kadar eski tarihine işaret eder. Savaşlar, siyasi karışıklıklar, dini çatışmalar, etnik ayrımcılık ve insan hakları ihlalleri tarihin her döneminde insanları, başka ülkelerde sığınma aramak zorunda bırakmıştır.

1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmede (Mülteci Sözleşmesi), mülteci *"1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen…"* kişiler şeklinde tanımlanmıştır. Mülteci Sözleşmesine Ek 1967 Protokolü, Mülteci Sözleşmesinde yer alan zaman sınırını kaldırmıştır.

Mültecilik hukuki bir statüdür. Ancak, kişiler Mülteci Sözleşmesindeki şartları yerine getirdiği andan itibaren mülteci olarak kabul edilirler. Resmi olarak mülteci statüsünün tanınması kişiyi mülteci yapmaz, aksine zaten mülteci olduğunu ilan eder. Kişi, tanındığı için mülteci olmayıp, mülteci olduğu için tanınır (Handbook on Procedures Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention…2019; para.28).

Mültecilik, bireysel temellidir. Devletlerin, zulüm dolayısıyla ülkelerine sığınan kişileri, mülteci olarak kabul edip etmemeleri münhasıran takdir yetkileri içerisindedir. Devletler, bireysel olarak yapılan mülakatlar sonucunda, kişileri mültecileri olarak kabul ederler ya da etmezler. Mülteci Sözleşmesi, ülkelerine mülteci kabul etme konusunda devletleri zorlamaz ancak mülteci kabulünden sonra, non-refoulement (geri gönderme yasağı) ilkesi kapsamında mültecinin menşe ülkesine geri gönderilmesini yasaklar.

Günümüzde en çok mülteci üreten durumlar, silahlı çatışmalardır. 2022 yılı ortalarında mülteci, mülteci benzeri durumda olanlar ile uluslararası koruma ihtiyacında olan kişilerin menşe -ya da kaynak- ülkeleri en yüksekten başlayarak sırasıyla; Suriye, Venezuela, Ukrayna, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti'dir (Mid-year Trends 2022). Bu ülkeler, uluslararası ya da uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma içindedirler. Günümüz silahlı çatışmalarında ölenlerin %80'inin sivil olması ve şiddetin sivil halka yöneltilmesi (Münkler, 2010; 30-32), silahlı çatışmaların yaşandığı ülkeleri, mülteci ya da mülteci benzeri durumların kaynağı haline getirir. Ancak, Mülteci Sözleşmesi silahlı çatışmalardan kaçanları mülteci olarak kabul etmez. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından hazırlanan, 1992 tarihli, Mülteci Statüsüne Karar Verme Kriterleri ve Usulleri ve 2019 tarihli BMMYK Mülteci Statüsüne Karar Verme Kriterleri ve Usulleri ve Uluslararası Koruma Talimatları El Kitabı (1992 ya da 2019 BMMYK Mülteci El Kitabı), uluslararası ya da ulusal silahlı çatışmalar sonucunda ülkelerini terk etmek zorunda olan kişilerin, normalde Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne göre mülteci sayılmadıklarını ifade eder (Handbook on Procedures Criteria for

Determining Refugee Status under the 1951 Convention…1992), (Handbook on Procedures Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention…2019; para 164-166).

BMMYK'nın 14 Haziran 2023 tarihli verisine göre, dünya çapında zorla yerinden edilen kişi sayısı 108, 4 milyondur. Bu rakam, BMMYK himayesinde olmayan mülteciler dahil olmak üzere, sığınma arayanlar, ülke içinde yerinden edilen kişiler ve uluslararası koruma ihtiyacında olan diğer kişileri de içerir. Zorla yerinden edilen kişi sayısı 2022-2023 tarihleri arasındaki 1 yıllık dilimde 5 milyondan fazla artmıştır. 2022 yılı, 2021 ile kıyaslandığında, 13.6 milyon kişiyle %15 oranında arttığı ve bunun Belçika, Küba ve Burundi'nin toplam nüfuslarından daha fazla olduğu görülür (Mid-year Trends 2022). Söz konusu durum, 2022 yılında her 77 kişiden birinin zorla yerinden edildiği anlamındadır. - 2012 yılında her 167 kişiden biri zorla yerinden edilen kişiydi.- Her 5 Suriyelinin 1'inden fazlası mültecidir.

Mültecilik ile ilgili hususlarda yük, ekonomik, demografik, ulusal kaynaklar, tıbbi hizmet, iş, konut gibi pek çok boyutu çağrıştırır. Bunlara ek olarak, yerel halkın dengesinin bozulması, ekoloji ve çevre açısından diğer sayılamayan maliyet artışları da yük olarak değerlendirilir. Yük paylaşımı ilk kez 1950'lerin başlarında NATO üzerinde görüşmeler bağlamında kullanılmıştır. 1980'lerin ortalarından itibaren de Avrupa Birliği (AB) tarafından tartışılmaktadır. Mülteci konusunda yük paylaşımı, gösterilen çabaların eşitsiz dağılımı ile ilgili görülmüştür (Ertuğrul, 2014; 571).

Bütün mültecilerin yarısından fazlasına (%53), sadece 10 ülke -Türkiye, Kolombiya, Almanya, Pakistan, Uganda, Rusya Federasyonu, Polonya, Sudan, Peru Bangladeş- ev sahipliği yapmaktadır. İlk sırada Türkiye, resmi rakamlara göre, 3.7 milyon kişinin ev sahibidir. Mültecilerin %22'si, Bangladeş, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Güney Sudan ve Yemen gibi en az gelişmiş ülkelerdedir (UNHCR, Mid-year Trends 2022). Mülteci, mülteci benzeri durumda olan kişiler ve uluslararası korunma ihtiyacı olan kişilerin % 69'u komşu, % 74'ü düşük ve orta gelirli ülkelerdedir. 2022 yılının ortalarında alınan bu veriler, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya saldırısı sonrasında, Ukraynalıların Avrupa coğrafyasına kitlesel akınlarıyla değişmiştir. Ukrayna'nın işgali öncesi, mültecilerin % 83'üne düşük ve orta gelirli ülkeler, %74'üne mülteci üreten ülkelere komşu ülkeler ev sahipliği yapmaktaydı (Figures at a Glance, 2023). Yine, BMMYK fonlarının yaklaşık %80'i ve yeniden yerleştirilenlerin %80'inden fazlası, 10 bağışçı devlet tarafından sağlanmaktadır (Betts and Milner, 2019;10). 2022 yılında ilk 10 devlet ve özel bağışçının yaptığı katkı, toplam katkının yaklaşık %70'ini oluşturmuştur (UNHCR Donor-Ranking, 2023).

Raynolds ve Vacatello'nun Dünya Bankasının gayri safi yurt içi hasıla ve nüfuslarını esas alarak 193 ülke üzerinden yaptığı yük paylaşım sistemine göre; diğer ülkelerle kıyaslandığında Ürdün'ün mülteci yükü % 20127, Lübnan'ın %9740 ve Türkiye'nin %1193'tür. Mevcut mülteci yükünden bu devletlerin sorumlulukları Ürdün ve Lübnan'ın % 0.06 Türkiye'nin %1.03'tür. (Reynolds and Vacatello, 2019; 16).

Mülteci yükü paylaşımı, uluslararası toplumun iş birliği yükümlülüğünün bir gereğidir. İş birliği, Uluslararası Hukukun temel ilkelerinden biri olup, BM Andlaşmasının 55 ve 56. Maddelerinde, Mülteci Sözleşmesinin Başlangıç kısmında ve 35. maddesinde, 1970 tarihli BM

Andlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirgede, 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesinde, 1986 tarihli Gelişme Hakkı Bildirisinde açıkça ifade edilmiştir (Kritzman-Amir, 2008-2009:376).

Mülteci Sözleşmesinde, iş birliğine vurgu yapılmış olsa da mülteci yükünün paylaşılması konusunda herhangi bir özel hüküm ya da prosedür içermez. Uluslararası toplumda yükün paylaşılması, devletler açısından hukuken bağlayıcı bir yükümlülükten ziyade ahlaki bir istektir (Schuck, 1997; 272).

2016 New York Bildirisinde, mülteci koruma rejimi için uluslararası iş birliğinin önemine, mültecileri destekleme ve ev sahipliğinde daha adil yük ve sorumluluk paylaşımına vurgu yapılmıştır. Ancak, yük ve sorumluluk paylaşımına ilişkin herhangi bir yükümlülük içermez, mültecilerin yeniden yerleştirilmesine ilişkin bir anlaşma yoktur, ev sahibi devletlerin mültecilerin ihtiyaçlarını giderme konusunda yaratılan fonlarla ilgili de bir yükümlülük getirilmemiştir (The New York Declaration for Refugees and Migrants, 2016),(Dowd and McAdam, 2017; 866).

Küresel Mutabakat'ın amaçları, ev sahibi ülkeler üzerindeki baskıyı azaltmak, mültecilerin kendi kendilerine yetmelerini güçlendirmek, üçüncü ülke çözümlerine erişimi genişletmek ve güvenli ve onurlu geri dönüş için menşe ülkedeki koşulları desteklemek olarak sayılmıştır (Global Compact on Refugees, 2018). Küresel Mutabakat'ın niyeti ise öngörülebilir ve adil yük ve sorumluluk paylaşımı için temel sağlamak olarak ifade edilmiştir Bunun için, BM üyesi bütün devletleri ve sınırlı sayıda olmayan ilgili paydaşlar olarak, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi insani ve kalkınma aktörleri; uluslararası ve bölgesel finans kurumları; bölgesel örgütler; yerel yetkililer; inanç temelli kuruluşlar dahil olmak üzere sivil toplum; akademisyenler ve diğer uzmanlar; özel sektör; medya; ev sahibi topluluk üyeleri ve mültecileri niyetine ortak etmiştir (Global Compact on Refugees, 2018). Küresel Mutabakat, koruma ve çözümlerle ilgili kilit alanlarda uluslararası sorumluluk paylaşımın önemini vurgular ancak bunu gerçekleştirmek için bağlayıcı yükümlülükler getirmez (Betts and Milner, 2019; 8). Küresel Mutabakat, yukarıda yazıldığı gibi mülteci yükü paylaşımında iş birliğini sağlamak amacıyla çok paydaşlı bir katılım planlar ancak etkin çalışan bir mekanizma kurmaz.

Mülteci yükünün paylaşılmasında bazı sistemler önerilmiştir. Aşağıda kısaca tanımlanan ve belirgin özelliklerine yer verilen bu mekanizmalar; tazminat, kota, güvenli bölge, uluslararası mülteci ülkesi, yükümlülüğün grup ya da bölge içinde paylaşılması, menşe ülkenin sorumluluğu ve işgalci devletin sorumluluğu olarak sınıflandırılabilir. Bu sistemlerin hiçbiri uygulamada etkin şekilde işlememektedir.

Çalışmada, zaman zaman başlık'taki ' mekanizma' ile eş anlamlı olarak ' sistem' tabiri kullanılmıştır. Benzer şekilde, 'kaynak ülke' ile 'menşe ülke' de aynı anlamı ifade etmişlerdir.

2. MÜLTECİ YÜK PAYLAŞIM MEKANİZMALARI

2.1 Tazminat

Mülteci bulunduran ev sahibi devlete, her mülteci için tazminat ödeme şeklinde biçimlendirilmiş iş birliği rejimidir (Schuck 1997; 294). Bu sistem Schuck tarafından önerilmiş, ancak evrensel nitelikte kurulamamıştır. Hathaway bu sistemi, uygulamada yükümlülüğün hukuken bağlayıcı olması ve mültecilerin korunmasının desteklenmesi için biçimlendirmiştir (Hathaway&Neve, 1997; 141), (Arulanantham, 2000;31).

Tazminat sisteminde, merkezi bir mülteci koruma fonu gereklidir. Bu fona her devlet koruma kriterlerine göre eşit tutarda ödeme yapmak zorundadır. Bu merkez otorite, koruma hizmeti için her devlet ile sözleşme imzalamalıdır (Schuck, 1997; 284). Bütün uluslararası toplum için olmasa da, 28 Eylül 2000 tarihinde AB çerçevesinde Avrupa Mülteci Fonu kurulmuştur (Council Decision 2000/596/EC). AB'ye üye devletlerden her biri için Avrupa Mülteci Fonu söz konusu yükü oranlı bir şekilde paylaştıracaktır. Böylelikle, mülteci alan üye devletin bu konudaki çabalarında denge kurulacak ve üye devletler arası iş birliği sağlanacaktır. Bunun için, Fon'un bütçesinden sabit ve mülteci yüküne göre oranlı para dağıtımı olacaktır. Oranlı dağıtım, mülteci alan devletin sosyo-ekonomik durumundan bağımsız olarak mülteci sayısına bağlı olarak yapılacaktır. Ancak bu durumda, adaletli dağılımı sağlamak zor olabilecektir. Şöyle ki, devletlerin nüfusları, mülteci kabul kapasitesine ya da kişi başına düşen milli gelir oranına bakmaksızın devletlerin hepsi için aynı meblağ ödenecektir. Bu da aynı sayıda mülteci için devletlerin başarılarının ve sağlanan korumanın doğal olarak farklılığı sonucunu doğuracaktır. Her bir devletin bir mülteci için harcadığı para, o mülteci için Fon'dan aldığı para ile uyuşmayabilecektir. Örneğin, resmi makamlarının verilerine göre İngiltere, barınma, geçim, yasal ücret ve idari harcamalar için her bir mülteci için yılda yaklaşık 30 bin € harcamış iken, aynı yıl başvurucu başına Fon'dan sadece 100 €'nun biraz üstünde para almıştır (Thielemann, 2006;17).

İlgili devletlerin ülkesel özelliklerine göre aldıkları sorumluluk eşit olmadığından, hükümetlere mülteci başına eşit tazminat ödenmesi, mültecilerin korunmasında sorumluluğun kaotik dağılımını önlemeyecektir. Uygulamada, daha önce de ifade edildiği gibi, mülteci bulunduran devletlere bölgesel Fon'dan, BMMYK ya da diğer ülkelerden tarafından yapılan mali ödemeler bir sorumluluğun yerine getirilmesi adına değil, bağış niteliğindedir. Hukuki bağlayıcılığı olmayan bağış ödemelerinde adaletsizlikler de olabilmektedir. Örneğin 1993 yılında BMMYK' nın mültecilerin korunması için tek başına Avrupa'ya ayırdığı fon, Afrika, Asya ve Ortadoğu için ayırdığı fondan üç kat daha fazladır. BMMYK, Burundi, Tanzanya, Zairedeki yaklaşık 1.7 milyon Ruandalı mülteci için Eski Yugoslavya içindeki programlara yaptığından daha az yardım yapmıştır (Hathaway&Neve, 1997:141).

2.2. Kota

Yükün paylaşılmasında bir başka sistem kota sistemidir. Kota sisteminde mültecilerin fiziksel olarak paylaşılması söz konusudur. Devletlerin ulusal zenginliği, özümleme kapasitesi, nüfus yoğunluğu gibi faktörler bu sistemde önemlidir (Schuck, 1997; 281, 299). Uluslararası bir organ, dünyadaki bütün mülteci sayısını, daimi ya da geçici nitelikte korumaya ihtiyaç duyanları tespit edecek ve bunları katılımcı devletlere dağıtacaktır. Katılan devletler, belli sayıda mülteciden oluşan söz konusu kotadan sorumlu olacaklardır. Kota sisteminin başlangıçta bölgesel temelde kurulması öngörülmüştür. Bu sisteme katılan devletler, bir başka devletin kendi kotasını kullanmasına izin verebilecektir. Kotayı kullanmak için, para ya da değişim değeri olan diğer kaynakların ödenmesi mümkün olabilecektir (Thielemann, 2006;20). Schuck'a göre, kota transferinin yapıldığı devlete para yanında kredi, mal, silah, politik destek, teknolojik alet, gelişme yardımı ya da bunlarının bazılarının birleşimi yapılabilmelidir. 1994 yılında ABD, Küba'dan gelen yaklaşık 9 bin kişi için Panama ve bölgedeki diğer ada devletleri ile anlaşarak kota sistemini uygulamıştır (Schuck, 1997; 284, 285).

Kota sistemi için, uluslararası bir merci kurulması zorunlu görülmüştür. Bazı yazarlar, en güçlü aday kurum olarak BMMYK'yı göstermiştir. Buna göre, BMMYK kota tahsis edecektir. BMMYK'ya kota ve piyasa sorumluluğunda güvenmek ve bunları yürütmek için gerekli yetki ve kaynağı sağlamak konusunda yeterli nedenler vardır. Söz konusu kurum, bugün kota ataması ya da piyasa denetimi yapmasa da bazı işlevleri zaten yürütmektedir. Mültecilere muamele ile ilgili uluslararası hukuk kurallarına uyulmasında devletleri destekleme ve baskı oluşturmada önemli role sahiptir. Bu sistem için, BMMYK, siyasallaşmadan piyasa hakkında bilgi sağlamalıdır ve egemen devletler, piyasada kendi menfaatlerinin bütünüyle korunduğundan emin olmalıdır (Schuck, 1997;288).

Kota sistemi, mülteci korumasına daha çok devleti çekmek ve korumadan yararlanan mülteci sayısını artırmak için düşünülmüştür (Schuck, 1997:281, 295). Sistemin etkinliğini artırmak için uluslararası merci, Malezya ve Singapur gibi görece zengin, coğrafya olarak küçük, nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu ve ülke içindeki belirli etnik grupların varlığı sebebiyle mülteci kabulü konusunda çekimser davranmalarına yol açabilecek devletlere yüksek kota atayabilecektir. Bu gibi devletler, koruma yükümlülüğünü başka yere kaydırmak için yüksek fiyat teklif edecekler ve böylelikle sistemin işleyişi için olumlu girdi artacaktır (Schuck, 1997; 281,299).
Kota sistemine; çalışamazlığı, korumanın niteliği ve insanı metalaştırması yönüyle itiraz edilmiştir. Bu sistemin kurulabilmesi devletler arasındaki anlaşmaya bağlıdır, fakat devletler böyle bir anlaşma konusunda yeterli saike sahip değildirler. Kota sistemi, devletlere ek yük getireceği ve hareket özgürlüklerini kısıtlayacağı şüphesizdir. Eğer devletler, gerçekte böyle bir sistem yaratmak isterlerse zaten yapabilirlerdi. Kota sisteminin devletlerin kendi iradelerine bağlı olmadan işleyebilmesi için ihtiyaç duyulan merkezi otorite ve zorlayıcı güç uluslararası alanda mevcut değildir (Schuck, 1997; 281-289).

İnsanı metalaştırması açısından, koruma, ticari pazarlıkların konusu olabilecektir. Kotasını para ya da değişim değeri olan mal karşılığı transfer edecek devlet, transfer için en ucuz fiyatı teklif eden devleti seçebilecektir. Uygulamada, fakir ülkelerin gelişmiş ülkelere mülteci koruması için düşük bir fiyat sunmak suretiyle birbirleri ile rekabeti, en ucuz yarışına dönüşebilecek ve korumanın kalitesini düşürebilecektir (Arulanantham, 2000; 37). Bunun için belli savunma mekanizmaları öngörülmüştür. Korumayı belli seviyede tutmak ya da niteliğini artırmak için, kotanın devredildiği devlete ödemenin hemen yapılmaması ya da taksitle yapılması düşünülmüştür. Bu sayede, insan haklarına uyma konusunda baskı devam edecek ve periyodik ödemeler korumanın niteliğini artıracaktır. Süreç içinde kota transferi yapan devletin sorumluluğu da devam edecektir. Transfer edilen devlet yükümlülüklerini yerine getirmediğinde, transferi yapan devletin diğer devletin malları üzerine sözleşmesel sorumluluğunu yerine getirmediği gerekçesi ile ipotek ve diplomatik çözüm hakkı doğacaktır. Ayrıca, BMMYK ya da bir başka idari kuruma insani standartlar ışığında yerleşmiş mültecilere muameleleri geniş çapta izleme ve kamuyla paylaşma yetkisi de verilebilecektir (Schuck, 1997; 281-295).

Kota sistemi, kota transferi yoluyla insanı metalaştıracak, insan trafiğine izin verecek ve devletleri cesaretlendirecektir. Mülteciler, duygusuz pazar temelli sistem içinde farklı yerlere keyfi dağıtılacaklardır. Bu itiraza, ilk sığınılan devletin, bireylerin nasıl korunacağını belirleyebilmesi ve transferin yapılacağı devletin seçilmesi konusunda yetki tanınmasıyla karşılık verilmiştir (Schuck, 1997; 281, 296).

Ayrıca bu sistemde mülteciler, ilk sığındıkları devletten bir başka ülkeye transfer edilirken ikinci bir göçün travmasına maruz kalacak olsalar da bürokratik ve sistematik olarak uygulanabildiği durumlarda büyük ölçekli akınlarda olumlu sonuç verebilecektir (Kritzman-Amir, 2008-2009:379).

2.3. Güvenli Bölge

Mülteci yükü ile ilgili bir başka öneri "güvenli bölge" kurulmasıdır. Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından sorumluluğuna ilişkin 1992/3046 sayılı kararında ele alınmıştır (Repertoire of the Practice of the Security Council , Chapter VIII. Consideration of Questions under the Responsibility of the Security Council for the Maintenance of International Peace and Security, 1992). Özellikle mülteci akını doğuracak durumlarda BM Andlaşmasının 7. Bölümüne göre güvenli bölge yaratılabilecek; potansiyel mülteciler uluslararası koruma altında olurlarken, bir başka ülkeye sığınmaya çalışmanın doğurduğu travmaya da engel olunacaktır (Arulanantham, 2000:39, 49).

Güvenlik Konseyi, 16 Nisan 1993 tarihinde 819 sayılı kararıyla Srebrenika'da; 6 Mayıs 1993 tarihinde 824 sayılı kararıyla da Zepa, Tuzla, Saraybosna, Gorzade ve Bihaç'a da genişleyecek şekilde güvenli bölge kurulması kararlaştırılmıştır (S/RES/819 (1993); S/RES/824 (1993)). Bosna Sırplarının, Srebrenica ve Zepa'daki yaptıkları insanlık dışı fiiller güvenli bölgelerin güvensizliğini açık şekilde göstermiştir (Özcan, 2005:103). Güvenli bölgelerin bir diğer

olumsuz yönü, uluslararası çalışanların güvenli bölgeye gitmek istememeleri ve güvenli bölgede yaşayan kişilerin, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler olarak yine uluslararası korumaya ihtiyaç duymalarıdır.

Güvenli bölge kurulması, özellikle silahlı çatışmalardan kaçan kişilerin yabancı ülkelere sığınmaya başlamadan önceki durumlar içindir. Mülteci akınları başladıktan ve başka ülkelere sığınma olayı gerçekleştikten sonra da söz konusu olabileceği gibi, Güvenlik Konseyinin onayı olmadan uluslararası meşru müdafaa hakkı çerçevesinde güvenli bölgelerin kurulması da doktrinde tartışılmaktadır.

2.4. Uluslararası Mülteci Ülkeleri

Doktrinde, BMMYK tarafından kiralanan ve hiçbir devlet egemenliğinde olmayacak bir yerde mültecilerin korunması fikri ortaya atılmıştır. Bu sayede, mültecilerin sığındıkları ya da yeniden yerleştirildikleri ülkeler için yük olmaları önlenecektir. Bu sistem, BMMYK bütün mültecilerin yaşayabileceği bir mülteci ülkesi bulabilse dahi dünya çapında bir mülteci gettosu oluşturacak olması nedeniyle insan haklarına aykırı olacaktır (Kritzman-Amir, 2008-2009:390-391).

Yine, doktrinde önerilen, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, Kuzey Afrika ve Pasifik Ada Devletleri gibi coğrafyalardaki belli ülkelerde mültecilerin toplanması da mülteci gettoları oluşturacaktır

2.5. Menşe/Kaynak Ülkenin Sorumluluğu

Menşe ülkenin sorumluluğunun kaynağı, devletin sorumluluğudur. Bilindiği gibi devlet, varsayımsal sosyal sözleşmenin ve egemenliğinin bir sonucu olarak ülkesindeki insanların ihtiyaçlarını gidermekle ve onları korumakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, uluslararası hukuk kuralıdır. 2001 tarihli Uluslararası Haksız Fiillerden Devletin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddelere göre, devlete atfedilebilen uluslararası hukuk ihlalleri, ilgili devletin sorumluluğunu doğuracaktır (Draft Articles Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001; madde 1,2). Söz konusu sorumluluğun sonucu olarak, eski hale getirme ve tazminat alternatifleri, bu çalışmanın yazarına göre mülteci yükü paylaşımında menşe devlet için düşünülebilir. Aynı mantık, 2001 yılında Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu tarafından hazırlanan 'koruma sorumluluğu'na ilişkin raporunda da işlemektedir (The Responsibility to Protect:Report of the International Comission on Intervention and State Sovereignty, 2001). Devlet, vatandaşlarına ve ülkesindeki insanlara karşı onların insan haklarını korumakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğünü ihlal edip, insan haklarını ciddi şekilde ihlal ettiğinde ise koruma yükümlülüğü uluslararası topluma geçecektir.

Yukarıdaki temel düşünceden yola çıkarak; menşe ülkenin sorumluluğu, mülteci alan ev sahibi devlet, iltica edilen menşe devletten mülteciler için tazminat talep edebilecektir. Ev sahibi devlet ikame yani terke zorlayan devlete vekil olarak bir koruma sağlamaktadır. Bu sistem, uluslararası hukuka göre, devletlerin vatandaşlarını koruma yükümlülüğünden hareket etmiş

olup, eğer bir devletin vatandaşı, başka bir ülkeye istemeyerek sığınmak zorunda kalmış ise bundan o devlet sorumlu olacaktır. Bu sistem, 1992 Kahire Bildirisinde somutlaştırılmıştır. Bildiri'ye göre, bir devlet, evlerinden ayrılmaya zorlanmış vatandaşlarının zararını karşılamak zorundadır. Sistem, ülkelerini terk etmek zorunda bırakan bir devletin, ülkesini terk etmiş vatandaşları için herhangi bir tazminat ödemesinin söz konusu olamayacağı yönüyle eleştirilmiştir. Menşe ülkenin sorumluluğu sisteminde, mülteci kendi devletinden zararının karşılanmasını talep ettikten sonra ev sahibi devlet de menşe devletten tazminat isteyebilecektir. Kahire Bildirisinde, vatandaşlarını terk etmek zorunda bırakan menşe devleti bu fiillerinden caydırma amacı da güdülmüştür. İsrail-Filistin Uyuşmazlığını çözmek için imzalanan Cenevre Andlaşmasında (The Geneva Accord) da bu sisteme yer verilmiştir. Cenevre Andlaşmasının 7/3 maddesine göre, Filistinli mültecilere ödeme yapılması kararlaştırılmıştır.

Menşe ülke sorumluluğunun iyi tarafı, hem ev sahibi hem de menşe ülke için özendirmeler meydana getirerek mülteci haklarının korunmasını sağlayacak olmasıdır. Menşe devlet, mülteci akınlarını önlemek için gayret sarf edecektir. Burada, menşe devletin, ev sahibi devlete daha sıkı mülteci kabul politikası uygulamamakla itham etmesinin insan haklarına aykırı olacağı açıktır. Kötü tarafıysa, menşe devletin tazminat sorumluluğundan kaçmak amacıyla vatandaşlarının ya da ülkesinde ikamet edenlerin hareket özgürlüklerine kısıtlama getirme ihtimalidir. Ev sahibi devlete tazminat ödemek, menşe ülkeye ek mali sorumluluklar yüklemek, kaynak ülke içindeki durumlarda bozulmaları artırabilecektir (Kritzman-Amir, 2008-2009:383-387).

2.6. Belirli Bölgeler veya Gruplar Arasında Sorumluluk Paylaşımı

"Mülteci yükünün grup ya da bölge içinde paylaşılması" sisteminde; grup ya da bölge içindeki herhangi bir devlet ülkesine gelen mültecilerin korunması konusunda bölge ya da grup üyesi diğer devletler ile önceden anlaşacaktır. Grup ya da bölge üyesi her devletin kendi özel kaynakları ve sınırları göz önünde bulundurularak yük paylaşımı mümkün olduğunca eşit ve benzer şekilde yapılacaktır. Bu sistem, AB çerçevesinde uygulanmaya çalışılmış ve bir dizi hukuki metin kabul edilmiştir. 1990 yılında Dublin Anlaşmasıyla mültecilerin AB üyesi birden fazla devletten iltica talep ettiği durumlarda, iltica talebinin değerlendirilmesinde hangi devletin sorumlu olacağının kriterleri belirlenmiştir (İnsan Hakları ve Mülteciler:9). Daha önce bahsedildiği gibi, 2000 yılında, tazminat sistemi temelli Avrupa Mülteci Fonu kurulmuş ve üye devletler arasında yükün paylaştırılması öngörülmüştür (Kritzman-Amir, 2008-2009:380). 2001 tarihli AB Geçici Koruma Yönergesi (Council Directive 2001/55/EC), AB coğrafyasına kitle akınlarının halinde yükün paylaşılmasına ilişkin hükümler içermektedir. Yönerge'ye göre, üye ülkeler, geçici koruma için kabul edecekleri kişilere ilişkin kabul kapasitelerini rakamla ya da genel olarak Konsey'e bildireceklerdir. Konsey bu bilgiyi BMMYK ile paylaşacaktır. Konsey'in buna ilişkin kararı üye ülkeler için bağlayıcı olacaktır. Konsey kitle sığınmasına ilişkin acil durumun devamında gerekli eylemlerde bulunabilecektir. Ayrıca, AB içinde üye ülkeler gerekli olduğu durumlarda geçici olarak kabul edilen kişileri kendi aralarında transfer edebileceklerdir. Bu durumda ilgili kişinin sorumluluğu transfer olunan ülkeye geçecektir. Yönerge, tazminat ve kota sistemlerini kaynaştırır gibi görünse de geçici koruma sağlayan üye

ülkelerin mali yükünün bütün üye ülkeler arasında dağıtılmasını temin eden bir hüküm içermediği gibi üye ülkelere belli sayıda kişi kabul etmeleri konusunda bir yükümlülük de getirmemektedir.

2.7. İşgalci Devletin Sorumluluğu

İşgalci devletin sorumluluğu da 2.5.numaralı başlıkta düzenlenen, Menşe Ülkenin Sorumluluğu'yla aynı mantığı paylaşır. İşgalci devlet, Uluslararası Hukukun jus cogens normlarının en güçlü adayı olan, BM Andlaşmasının 2/4. maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağını ihlal etmesi dolayısıyla sorumludur. Kısaca, bir devlet ülkesinde, yabancı bir askeri gücün etkin kontrol sağlaması olarak tanımlanabilen işgal (Ertuğrul, 2017; 56), BM Genel Kurulunun 1974 tarihli 'Saldırının Tanımı'na ilişkin 3314 sayılı kararında saldırı fiilleri arasında sayılmıştır (A/RES/3314(XXIX), 14 Dec. 1974). Elbette ki, işgal durumları için devletin sorumluluğu, uluslararası hukukun emredici normlarının ciddi ihlalleri için Devletin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddelerin 40 ve 41. maddeleri çerçevesinde uluslararası toplumun sorumluluğu da söz konusu olacaktır (Ertuğrul, 2012). Yine de sorumluluğun bu çeşidinde, işgal altındaki ülke halkının, 1949 tarihli Harp Zamanınsa Sivillerin Korunmasına İlişkin 4 No'lu Cenevre Sözleşmesi kapsamında korunan kişilerden olması dolayısıyla çok daha titiz düşünmeyi gerektirir.

3. SONUÇ

Mülteci yükü paylaşımı, uluslararası toplumun iş birliği yükümlülüğünün bir gereğidir. Devletlerin iş birliği, Uluslararası Hukukun temel ilkelerinden biri olup, BM Andlaşmasında; Mülteci Sözleşmesinde; 1970 tarihli BM Andlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirgede; 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesinde; 1986 tarihli Gelişme Hakkı Bildirisinde açıkça ifade edilmiştir. Mülteci yük paylaşımı konusunda iş birliği, evrensel olarak bağlayıcı bir metinde, uluslararası sorumluluk doğuracak şekilde düzenlenmemiştir. Teoride ve uygulamada tazminat, kota, güvenli bölge, uluslararası mülteci ülkesi, menşe ülkenin ve işgalci devletin sorumluluğu ve sorumluluğun bölge ve grup içinde paylaşılması gibi mekanizmalar önerilmiş ve uygulanmış olsa da etkin şekilde çalışmamaktadır.

KAYNAKÇA

A/RES/3314(XXIX), 14 Dec. 1974, https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/PDF/NR073916.pdf?OpenElement

Arulanantham, AT., (2000). Restructured Safe Haven "A Proposal for Reform of the Refugee Protection System. **Human Rights Quarterly**, Vol.22.1-56

Betts, A. & Milner, J., (May 2019). "Governance of the Global Refugee Regime", World Refugee Council Research Paper No:13,

Council Decision 2000/596/EC of 28 September 2000 establishing a European Refugee Fund, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000D0596, (Erişim tarihi: 01.06.2023)

Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055, (Erişim tarihi: 01.06.2023)

Dowd, R. &McAdam, J., (October 2017). "International Cooperation and Responsibility-Sharing to Protect Refugees: What, Why and How?" The International and Comparative Law Qarterly, Vol.66, No:4, 863-892.

Draft Articles Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf, (Erişim tarihi: 10.06.2023)

Ertuğrul, ÜE., (2014). En Ağır Yük; İnsan Yükü ve Uluslararası Hukukta Yükün Paylaşılması. *Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu Bildirileri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, 1, 565-585.

Ertuğrul, ÜE., (2017). **Silahlı Çatışmalar Hukukunda Bireysel Statüler**, Yetkin Yayınları,

Ertuğrul, ÜE., (2012). **Uluslararası Hukukun Emredici Normlarından Doğan Yükümlülüklerin Ciddi İhlallerinden Devletin Sorumluluğu,** Yetkin Yayınevi.

Global Compact on Refugees, https://www.unhcr.org/media/37797, (Erişim tarihi: 21.05.2023)
HCR/1P/4/ENG/REV. 4 , *Handbook on Procedures Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, Reissued, Geneva, 2019, https://www.refworld.org/docid/5cb474b27.html,*(Erişim tarihi: 10.06.2023)

HCR/IP/4/Eng/REV.1, Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Conventionand the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees, Reedited, Geneva, January 1992, UNHCR 1979, https://www.unhcr.org/4d93528a9.pdf (Erişim tarihi: 29.05.2023)

İnsan Hakları ve Mülteciler, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği İnsan Hakları Bilgi Kitapçığı, No: 20.

Kritzman-Amir,T., (2008-2009). Not in My Backyard: On the Morality of Responsibility Sharing in Refugee Law. **Brook. J. Int'l . L.** Vol. 34:2. 355- 393.

Münkler, H., (2010). **Yeni Savaşlar,** Çev. Zehra Aksu Yılmazer, İletişim Yayınları.

Repertoire of the Practice of the Security Council , Chapter VIII. Consideration of Questions under the Responsibility of the Security Council for the Maintenance of International Peace and Security, 1992, https://www.un.org/en/sc/repertoire/89-92/Chapter%208/GENERAL%20ISSUES/Item%2028_SC%20respons%20in%20maint%20IPS.pdf (Erişim tarihi: 10.06.2023)

Reynolds S. & Vacatello, J. P., (2019). "Building a Lifeline, A proposed global platform and responsibility sharing model for the Global Compact on Refugees" **The Scholar: St Mary's Law Review on Race and Social Justice,** (21), No.3.

S/RES/819 (1993), https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20SRES%20819.pdf, (Erişim tarihi: 10.06.2023)

S/RES/824 (1993), https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20SRES%20824.pdf, (Erişim tarihi: 10.06.2023)

Schuck, P.H., (1997). Refugee Burden-Sharing: A Modest Proposal. *Yale Journal of International Law*, 22, 243-297

The Geneva Accord, A Model Israeli-Palestinian Peace Agreement, https://geneva-accord.org/wp-content/uploads/2019/04/The-Geneva-Accord_-Full-Text.pdf, (Erişim tarihi: 30.05.2023)

The New York Declaration for Refugees and Migrants, A/RES/71/1, https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/291/97/PDF/N1629197.pdf?OpenElement, (Erişim tarihi: 06.06.2023)

The Responsibility to Protect:Report of the International Comission on Intervention and State Sovereignty, 2001, https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/, (Erişim tarihi: 10.06.2023)

Thielemann, E.R.,Towards A Common EU Asylum Policy: The Political Economy of Refugee Burden- Sharing, https://minio.la.utexas.edu/webeditor-files/european_studies/pdf/thielemann.pdf

UNHCR Donor-Ranking, 2023, https://reporting.unhcr.org/dashboards/donor-ranking, (Erişim tarihi: 03.06.2023)

UNHCR, Mid-year Trends 2022

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN KARİYER UYUM DÜZEYLERİ İLE İŞ TATMİNİ DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Şahabettin MUTLU

Muş Alparslan Üniversitesi, - 0000-0002-5521-2022

Doç. Dr. Zöhre KAYA

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, - 0000-0001-9211-3632

ÖZET

Kariyer uyumu, bireyin maddi ihtiyaçlarının yanında sosyal, psikolojik ihtiyaçları ve iş tatmini açısından da önemlidir. Özellikle akranlarından bilişsel, bedensel, duygusal ve davranışsal açıdan farklılık gösteren bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin iş tatmini düzeylerinin dış etkenlerle beraber; kariyer uyum düzeylerinden de yoğun bir şekilde etkilendiği düşünülmektedir. Bu gerekçe ile bu araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyum düzeylerinin iş tatmini düzeyleri ile ilişkisi incelenmiştir. Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak 2022-2023 eğitim öğretim yılında uygun örnekleme yöntemi ile Türkiye'nin farklı illerinde resmi ya da özel okul ve kurumlarda görevlerini yürüten 180 özel eğitim öğretmeninden araştırmanın verileri, "Kişisel Bilgi Formu", "Kariyer Uyum Ölçeği" ve "İş Tatmini Ölçeği" ile elde edilmiştir. Elde edilen verilerle araştırma sorularına yanıt bulmak için korelasyon analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda, kariyer uyumu alt boyutlarından kontrol ve güven alt boyutlarının öğretmenlerin iş tatmini düzeyleri ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki, kaygı ve merak alt boyutlarının ise negatif yönde anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu belirlenmiştir. Araştırmada öğretmenlerin kariyer uyumlarının iş tatmini düzeylerine etkisine yönelik yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi neticesinde, kariyer uyumu kontrol alt boyutunun öğretmenlerin iş tatmini düzeylerini pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Araştırmada ayrıca, kariyer uyumu; kaygı, merak ve güven alt boyutlarının ise öğretmenlerin iş tatmini düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, kariyer uyumu ile iş tatmini ilişkisinin önemli olduğunu göstermekte bu yüzden özellikle özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyumlarının iş yaşamlarına nasıl yansıdığı ile ilgili farklı çalışmaların yürütülmesini, ayrıca konu ile ilgili öğretmen görüşlerine de başvurulmasını gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim öğretmenleri, kariyer uyumu, iş tatmini

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CAREER ADAPTATION LEVELS AND THE LEVELS OF JOB SATISFACTION OF SPECIAL EDUCATION TEACHERS

ABSTRACT

Career adaptation is important in terms of social, psychological needs and job satisfaction as well as the financial needs of the individual. In particular, the job satisfaction levels of special education teachers working with individuals who differ from their peers in cognitive, physical,

emotional and behavioral aspects, together with external factors; It is thought that it is also heavily influenced by career adaptability levels. For this reason, in this study, the relationship between the career adjustment levels of special education teachers and their job satisfaction levels was examined. Using the relational survey model, one of the quantitative research methods, the data of the research from 180 special education teachers working in public or private schools and institutions in different provinces of Turkey in the 2022-2023 academic year with the convenient sampling method, "Personal Information Form", "Career Adjustment Scale" and It was obtained with the “Job Satisfaction Scale”. Correlation analysis and multiple linear regression analysis were performed to find answers to the research questions with the obtained data. As a result of the research, it was determined that control and trust sub-dimensions, which are among the career adjustment sub-dimensions, have a positive and significant relationship with teachers' job satisfaction levels, while anxiety and curiosity sub-dimensions have a negative significant relationship. As a result of the multiple linear regression analysis conducted on the effect of teachers' career adjustment on job satisfaction levels in the study, it was seen that the career adjustment control sub-dimension positively predicted teachers' job satisfaction levels. Also in the research, career adaptability; It was determined that anxiety, curiosity and trust sub-dimensions did not have a significant effect on teachers' job satisfaction levels. These results show that the relationship between career adjustment and job satisfaction is important, so it is necessary to conduct different studies on how the career adjustment of special education teachers is reflected in their work life, and also to consult the opinions of teachers on the subject.

Keywords: Special education teachers, career adjustment, job satisfaction

1. GİRİŞ

Özel eğitim, çeşitli nedenlerle akranlarından farklılıklar gösteren bireylerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, eğitimleri için uygun ortamların oluşturulması bu çerçevede yetersizliklerin ya da farklılıkların dezavantaja dönüşmesinin engellenmesi unsurlarından oluşmaktadır. Bu süreçte temel amaç, bireyin kendine yetebilecek hale gelmesi ve topluma uyum sağlayabilmesidir (Farrel, 2009). Son dönemlerde Türkiye’de özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalığın gelişmesi ve toplumun bu konuda bilinçlenmesine paralel olarak özel eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik somut adımlar atılmış ve bu doğrultuda yeni uygulamalara geçilmiştir (Yıldız vd., 2016). Bu eğitim ve uygulamalarda görev alan personelinde gerek uygulamada gerek özel eğitimin teorik alanında yeterli bilgi ve beceriye sahip olması gerekmektedir. Çünkü özel eğitim hizmetleri farklı gereksinimleri olan her bireye özgü farklı bir eğitim planlamasını gerektirmektedir. Bu yüzden görev alacak özel eğitim öğretmenlerinin gerekli mesleki ve kişisel niteliklere sahip olması gerekmektedir. Mesleki anlamda özel eğitimin teorik yapısına ve farklı gereksinimleri olan bireylerin ihtiyaçlarına hakim olması, kişisel anlamda da daha sabırlı ve hoşgörülü bir yapısının olması özel eğitim öğretmeninin mesleki anlamda daha çok tatmin olmasına, yaptığı işten daha fazla doyum almasına ve mesleki kariyerine daha iyi uyum göstermesine yol açmaktadır (Akkaş, 2017). Türkiye’de özel eğitim alanında son yıllarda MEB kapsamında açılan ya da desteklenen özel

eğitim kurumları ve kurslarında görev alma noktasında yeterli özel eğitim alan mezunu olmamasından dolayı, bu açık kurslar yoluyla yetiştirilen sınıf öğretmenleri ile kapatılmaya çalışılmıştır. Ancak, bu kısa süreli kurslarla eğitim alıp alanı dışında çalışan öğretmenlerin yaptıkları işle ilgili öz yeterlilikleri, yaptıkları işten tatmin olma düzeyleri ve kariyer uyumları da tartışılmaktadır (Doğan ve Arslan, 2016; Güleç-Aslan vd., 2014).

Kariyer bir bireyin sadece iş yaşamı değil, sosyal, ekonomik ve psikolojik yaşam alanları ile de ilişkilidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bireyin kariyer uyumunun olması hem yaşam doyumu hem de iş tatmini açısından önem arz etmektedir (Kalaycıoğlu, 2018). Kariyer uyumu bireyin maddi ihtiyaçlarının yanında sosyal ve psikolojik ihtiyaçları açısından da önemlidir. Kariyer uyumu dört temel boyut etrafında şekillenmektedir. Bireylerin gelecekleri ile ilgili planlamaları ve bir sonraki adımlarına hazırlanmaları kaygı boyutunu ifade ederken, bireylerin kariyerleri boyunca öz disiplinli, sorumluluk sahibi ve kararlı olmaları da kontrol boyutunu ifade etmektedir. Bireylerin farklı bilgi ve beceri kaynaklarına ilgi duymaları ve sürekli kariyerleri ile ilgili güncel durumları araştırmaları merak boyutunu oluştururken, tüm kariyer sürecinde attıkları adımlar noktasında ve yeni durumlarla baş etme noktasında kendilerinden emin olmaları güven boyutunu oluşturmaktadır (Savickas ve Porfeli, 2012). Kısacası kariyer uyumunun, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan tüm basamaklarda bireyin tatminkâr sonuçlar almasını doğrudan ve ya dolaylı olarak sağladığı düşünülmektedir (Schuesslbauer vd., 2018). Bu durum da bireyin iş yaşamında tatmin olmasına yol açmaktadır.

İş yaşamı bireyin günün büyük bölümünü geçirdiği ve fiziksel, duygusal, bilişsel açıdan belli bir performans sergilediği bir ortamdır. Bu ortamda birey farklı beklentilere girmektedir. Toplumda saygın bir yer edinmek, daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak, yeteneklerini sergilemek ve genel anlamda varlığını ortaya koymak gibi beklentilerle birey iş yaşamını sürdürmektedir. Bu ortamın sağladığı olanaklar eğer bireyin iş yaşamından beklentilerini karşılamazsa bireyde işine yönelik isteksizlik oluşmakta bu durumda iş tatminini azaltmaktadır (Şahin, 2013). Öğretmenlik mesleği bu anlamda, öğretmenin beklentileri ile paralel bir iş ortamı sağladığında yoğun bir iş tatmini yaşayabileceği bir meslektir. Ancak öğretmenin bu iş tatminini yaşayabilmesi için çalıştığı ortam ve uygulanan eğitim programı kadar kendi bilgi, beceri ve deneyimleri de önem arz etmektedir (Koruklu vd., 2013). Özellikle akranlarından bilişsel, bedensel, duygusal ve davranışsal açıdan farklılık gösteren bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin iş tatmini düzeyleri dış etkenlerle beraber; bilgi, beceri ve deneyimlerinden de yoğun bir şekilde etkilenmektedir (Akkaş, 2017). Çünkü özel eğitim öğretmenleri özel gereksinimli bireylerle çalışırken, bu bireylerle yürütülecek eğitim öğretim faaliyetlerinin diğer akranlarına göre daha zorlu olacağının bilincinde olmalı ve bu konuda kariyer gelişimlerini sürdürmede istekli ve gayretli olmalıdırlar. Ancak, ülkemizde özel eğitim öğretmenlerinin büyük bir kısmının sınıf öğretmenliği ya da başka alanlardan farklı gerekçelerle düzenlenen kurslardan mezun olduğu, dolayısı ile kariyer uyum düzeylerinin zayıf olduğu düşünüldüğünde bu durumun iş tatmini düzeylerini nasıl etkilediği sorusu akıllara gelmektedir. Daha önce yapılan çalışmalar da; öğretmenlerin çalışma koşullarının ve farklı bireysel özelliklerinin iş tatmin düzeylerini etkilediği görülmüştür (Günbayı ve Toprak, 2010; Menon ve Reppa, 2011;Yılmaz ve Altınkurt, 2012). Ayrıca eğitimini almadığı ve yeterince uzmanlaşmadığı bir alanda çalışan öğretmenlerin kendilerini yaptıkları işte yeterli

görmedikleri, yeteneklerini sergileyemedikleri ve yaptıkları işten yeterli doyumu alamadıkları görülmektedir (Buluç ve Demir, 2015; Altınkurt ve Yılmaz, 2014; Sönmezer ve Eryaman, 2008). Ancak özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin kariyer uyum düzeylerinin iş tatmini düzeylerini nasıl etkilediğine yönelik bir çalışmaya alanyazında rastlanmamıştır. Bu çerçevede bu araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyum düzeyleri ile iş tatmini düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyum düzeyleri ile iş tatmini düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. Özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyum düzeyleri, iş tatmini düzeylerini anlamlı olarak yordamakta mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. İlişkisel tarama modelleri belirlenen değişkenler arasındaki ilişkileri ve etkileri ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır (Creswell, 2017). Araştırma kapsamında özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyum düzeyleri ve iş tatmini düzeyleri arasındaki ilişkiler ve kariyer uyum düzeylerinin iş tatmini düzeylerine etkisi incelenmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında uygun örnekleme yöntemi ile Türkiye'nin farklı illerinde resmi ya da özel okul ve kurumlarda görevlerini yürüten 180 özel eğitim öğretmeninden oluşmaktadır. Bu çalışma grubuna ait demografik bilgiler çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler

Demografik Bilgiler		N	%
Cinsiyet	Kadın	89	49.4
	Erkek	91	50.6
Medeni Durum	Bekâr	110	61.1
	Evli	70	38.9
Kurum Türü	Resmi	111	61.7
	Özel	69	38.3
Toplam		180	100

Çizelge 1'e göre araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin % 49.4.'ü (n=89) kadın, %50.6'sı (n=91) erkektir. Bu öğretmenlerin % 61.1'i (n=110) bekâr, % 38.9.'u (n=70) evlidir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 61.7.'si (n=111) resmi devlet okul ve kurumlarında, % 38.3.'ü (n=69) özel eğitim kurumlarında görev yapmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında kullanılan ölçekleri geliştiren araştırmacılardan gerekli izinler alınmış, ardından "Kişisel Bilgi Formu", "Kariyer Uyum Ölçeği", "İş Tatmini Ölçeği" ve gerekli açıklamalar da eklenerek Google Formlar aracılığı ile bir link oluşturulmuş, bu form

gönüllü özel eğitim öğretmenlerine gönderilmiş ve veriler toplanmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçlarına ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

2.3.1. Kariyer Uyum Ölçeği

Bireylerin kariyer uyum düzeylerini ölçmek amacı ile bu ölçek Savickas ve Profeli (2012) tarafından geliştirilmiştir. Türk kültürüne uyarlama çalışmaları ise Kanten (2012) tarafından yapılmıştır. Ölçek 4 alt boyuttan (kaygı, kontrol, merak ve güven) ve 24 maddeden oluşmaktadır. Beşli likert tipinde olan ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır.

2.3.2. İş Tatmini Ölçeği

Bireylerin çalıştıkları işten ne düzeyde tatmin olduklarını ölçmek amacı ile bu ölçek Judge ve diğerleri (1998) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışmaları Keser ve Öngen Bilir (2019) tarafından yapılmıştır. Ölçek tek boyutta 5 maddeden oluşmaktadır. Beşli likert tipinde olan ölçekte 2 ters kodlanan madde (3. ve 5. Maddeler) yer almaktadır.

2.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Bu form, araştırmada katılımcıların cinsiyet, medeni durum ve çalıştıkları kurum türlerine ilişkin bilgileri elde etmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinde SPSS 24.0 programı kullanılmıştır. Öncelikle ölçeklerden elde edilen verilerin dağılım durumlarını kontrol etmek için betimsel analiz yapılmıştır. Ölçek puanlarının normal dağılıma uygun olup olmadıkları ile ilgili olarak çarpıklık ve basıklık katsayılarının ±1.5 sınırları içinde bulunması koşulu esas alınmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2007). Yapılan analiz neticesinde tüm ölçeklerde verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile; özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyum düzeylerinin iş tatmini düzeylerini ne düzeyde yordadığı ise çoklu doğrusal regresyon analizi ile belirlenmiştir.

3.BULGULAR

3.1. Ön Analizler

Araştırmada öncelikle veri setinin, normal dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığının belirlenmesi amacıyla betimsel analiz yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar çizelge 2'de gösterilmektedir.

Çizelge 2. Ölçek Puanlarına İlişkin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Değişkenler	Madde Sayısı	N	Çarpıklık Değeri	Basıklık Değeri
Kariyer Uyumu Kaygı Alt Boyutu	6	180	.29	1.25
Kariyer Uyumu Kontrol Alt Boyutu	6	180	.39	.68
Kariyer Uyumu Merak Alt Boyutu	6	180	.33	-.72
Kariyer Uyumu Güven Alt Boyutu	6	180	.67	-.08
İş Tatmini	5	180	-.12	-1.24

Bir veri setinde ölçülen her bir değişkene ait çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 aralığında olması veri setinin normallik varsayımlarını karşıladığını göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Çizelge 2'ye göre, tüm ölçek ve alt boyutlarına ait çarpıklık ve basıklık değerleri -1.5 ile +1.5 aralığında olduğundan verilerin normal dağıldığı kabul edilmiş ve araştırmada parametrik testlerin kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyum yeteneklerinin iş doyumu düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu analizin yapılabilmesi için; verilerin normal dağılması ve değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmaması gerekmektedir. Bu çerçevede değişkenler arasında herhangi bir korelasyon katsayısının 90 ve üzeri bir değer alması (r=.90 ve üzeri) ve varyans şişkinlik değerlerinin (VIF-Variance Inflation Factor) 10'dan yüksek olması durumunda çoklu bağlantı problemi olduğu varsayılmaktadır (Çokluk vd., 2010; Field, 2012). Araştırmada yapılan korelasyon analizi sonucunda değişkenler arasındaki en yüksek ilişkinin .32 (r=64, p<.05) olduğu ve en yüksek VIF değerinin de 1.23 olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda çoklu doğrusal regresyon analizinin varsayımlarının karşılandığı söylenebilir.

3.2. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Kariyer Uyum Düzeyleri ile İş Tatmini Düzeyleri Arasındaki İlişkilere İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında, özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyum ölçeği alt boyutları ile iş tatmini düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin sonuçlar çizelge 3'te yer almaktadır.

Çizelge 3. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Yapılan Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Kariyer Uyumu Kaygı Alt Boyutu	1	-.288**	.318**	-.078**	-.216**
2. Kariyer Uyumu Kontrol Alt Boyutu		1	-.038**	.201**	.323**
3. Kariyer Uyumu Merak Alt Boyutu			1	-.211	-.108**
4. Kariyer Uyumu Güven Alt Boyutu				1	.064**
5. İş Tatmini					1

N:180; ***p< .01, *p< .05*

Çizelge 3'te yer alan korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde, öğretmenlerin kariyer uyumu ölçeği kaygı alt boyutu ile iş tatmini düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu (r=-.22, p<.01), öğretmenlerin kariyer uyumu ölçeği merak alt boyutu ile iş tatmini düzeyleri arasında da negatif yönde anlamlı ilişki (r=-.11, p<.01) olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde öğretmenlerin kariyer uyumu ölçeği kontrol alt boyutu ile iş tatmini düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki (r=.32, p<.01) olduğu, yine güven alt boyutu ile iş tatmini düzeyleri arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki (r=.06, p<.01) olduğu görülmektedir.

3.3. Öğretmenlerin Kariyer Uyum Düzeylerinin İş Tatmini Düzeylerini Yordamasına İlişkin Bulgular

Özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyumu alt boyutlarının iş tatmini düzeylerini yordama düzeylerini belirlemek için yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları çizelge 4'te yer almaktadır.

Çizelge 4. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişkenler	B	β	t	p	F	R	R^2
İş Tatmini	Model				**.00**	6.203	.35	.12
	Kaygı Alt Boyutu	-.32	-.11	-1.44	.15			
	Kontrol Alt Boyutu	.85	.29	3.80	**.00**			
	Merak Alt Boyutu	-.18	-.06	-.83	.41			
	Güven Alt Boyutu	.04	.01	.15	.88			

Çizelge 4'teki regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, kariyer uyumu alt boyutlarının iş tatminini ne düzeyde yordadığına ilişkin oluşturulan modelin anlamlı olduğu görülmektedir ($F=6.203$, $p<.05$). Bu modele göre kariyer uyumu alt boyutları, özel eğitim öğretmenlerinin iş tatmini düzeyindeki değişimin % 12'sini açıklamaktadır ($R=.35$, $R^2=.12$, $p<.05$). Modelde kariyer uyumu kontrol alt boyutu, iş tatmininin anlamlı bir yordayıcısı iken ($\beta=.29$, $p<.05$); Kaygı alt boyutu ($\beta=-.11$, $p>.05$), Merak alt boyutu ($\beta=-.06$, $p>.05$) ve güven alt boyutunun ($\beta=.01$, $p>.05$) iş tatmininin açıklanmasında anlamlı bir katkısı yoktur.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyumu ile iş tatmini düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışmada, kariyer uyumu alt boyutlarından kontrol ve güven alt boyutlarının öğretmenlerin iş tatmini düzeyleri ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki, kaygı ve merak alt boyutlarının ise negatif yönde anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu belirlenmiştir. Araştırmada öğretmenlerin kariyer uyumlarının iş tatmini düzeylerine etkisine yönelik yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi neticesinde, kariyer uyumu kontrol alt boyutunun öğretmenlerin iş tatmini düzeylerini pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Araştırmada ayrıca, kariyer uyumu; kaygı, merak ve güven alt boyutlarının ise öğretmenlerin iş tatmini düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Bireyin kariyeri ile uyumlu olması yaşamında bir öz disiplin geliştirmesini ve bunu iş yaşamına da aktarmasını sağlamaktadır. Bireyler iş yaşamında sorumluluklarını yerine getirdiklerinde işlerine daha hakim oldukları hissine varacak ve bu durum da iş tatminlerine olumlu yansıyacaktır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012). İş yaşamı bireyin sürekli kararlar almasını gerektirmekte, bu durumda bazen bireyi baş edemeyeceği sonuçlarla karşı karşıya getirebilmektedir. Bu yüzden bireyin iş yaşamında karşılaştığı yeni durumlarda aldığı kararlara güvenmesi, yaptığı işten daha fazla doyum almasına vesile olmaktadır (Sevimli ve İşcan, 2005). Ancak, birey iş yaşamında geleceği ile ilgili planlamalarında, farklı bilgi ve beceri kaynaklarına ihtiyaç duymakta bu yüzden de yaptığı işe bazen odaklanamamaktadır. Bu durum iş tatminine olumsuz yansıyabilmektedir (Judge vd., 1998). Araştırma sonucu ve alanyazın beraber değerlendirildiğinde, özel eğitim öğretmenlerinin iş yaşamlarında daha disiplinli olmaları ve

aldıkları kararlara güvenmeleri tatmin düzeylerini arttırırken geleceğe yönelik yaptıkları planlamalar ve mesleki anlamda farklı ya da güncel bilgi ve becerileri araştırmalarının iş tatmini düzeylerini azalttığı görülmektedir.

Çalışmada kariyer uyum yeteneği alt boyutlarından sadece kontrol boyutunun iş tatminini anlamlı olarak yordadığı ve diğer alt boyutların iş tatmini üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür. İş yaşamında bireyin tatmin duygusu yaşaması için yaptığı işten beklentilerinin karşılanması gerekmektedir. Bu beklentiler kişiye özgüdür ve birey bu beklentilerini gerçekleştirmek için içsel bir disipline ve kararlılığa ihtiyaç duymaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012). Ayrıca bireyin iş yaşamında sorumluluklarını benimsemesi ve yerine getirmesi de iş yaşamının gereklilikleri açısından zaruridir. Bu durum da bireyin yaptığı işten bir doyum almasını sağlamaktadır (Savickas ve Porfeli, 2012). Öğretmenlik mesleği günümüzde sürekli bir yenilik ve değişim ile yüz yüze kalmaktadır. Bu durum da öğretmenlerin kariyer uyum düzeylerini önemli bir hale getirmektedir. Özellikle bireysel anlamda diğer akranlarından bir takım farklılıklar taşıyan öğrencilerin eğitim öğretim faaliyetlerini yürüten özel eğitim öğretmenlerinin sürekli bir değişim içiresinde olan mesleklerinde yürüttükleri eğitim faaliyetlerinde verim alabilmeleri için sabırlı ve kararlı olmaları gerekmektedir. Özel eğitim öğretmenlerinin iş yaşamlarında tatmin olmaları da mesleki gereklilikleri iyi bilmeleri, disiplinli bir çalışma alışkanlığı edinmeleri ile mümkün olmaktadır (Bayraktar, vd., 2016). Çalışmadan elde edilen sonuçlar beklenenin aksine kariyer uyumu ve iş tatmini arasında bazı alt boyutlarda pozitif, bazı alt boyutlarda negatif ilişkiler olduğu ve kariyer uyumu alt boyutlarından sadece kontrol boyutunun iş tatminini yordadığı görülmektedir. Bu konuda daha önceki çalışma bulgularının yetersiz olması ve bu çalışma da elde edilen sonuçlar özellikle özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyumlarının iş yaşamlarına nasıl yansıdığı ile ilgili farklı çalışmaların yürütülmesini, ayrıca konu ile ilgili öğretmen görüşlerine de başvurulmasını gerekli kılmaktadır. Yapılacak çalışmalar neticesinde özel eğitim öğretmenlerinin kariyer uyumlarına yönelik somut önerilerin geliştirilmesi ve bu öneriler doğrultusunda özel eğitim öğretmenlerinin iş tatmin düzeylerinin artış göstermesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Akkaş, S. (2017). Özel eğitim ve OÇEM sınıflarında çalışan öğretmenlerin iş doyumu. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1* (1) , 53-65

[2] Altınkurt, Y. ve Yılmaz, K. (2014). Öğretmenlerin mesleki profesyonelliği ile iş doyumları arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education, 4*(2), 57-71.

[3] Bayraktar, U., Batık, M. ve Barut, Y. (2016). Özel eğitim öğretmen adaylarının öğretmen özyeterlik düzeyleri ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(2), 133-149.

[4] Buluç, B. ve Demir, S. (2015). İlk ve ortaokul öğretmenlerinin öz-yeterlik algıları ile iş doyumları arasındaki ilişki. *Journal of Kirsehir Education Faculty, 16*(1), 289-308.

[5] Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches.* Sage publications

[6] Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları.* Pegem Akademi.

[7] Doğan, Ü. ve Aslan, H. (2016). Özel eğitim kurumlarında çalışan müdürlerin hizmetkâr liderlik davranışları ile öğretmenlerin örgütsel adanmışlık düzeyleri arasındaki ilişki. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35*(2), 51-68.

[8] Farrel, M. (2009). *Foundations of special education: an ıntroduction*. USA: Wiley-Blackwell Publishing

[9] Field, A. (2012). *Discovering statistic using SPSS.* Sage Publications.

[10] Güleç-Aslan, Y., Özbey, F. ve Cihan, H. (2014). Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin sorunları ve ihtiyaçları. Vaka çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 7*(31), 639-654.

[11] Günbayı, İ. ve Toprak, D. (2010). İlköğretim okulu sınıf ve özel sınıf öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin karşılaştırılması. *İlköğretim Online, 9*(1), 150-169.

[12] Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Sosyal çalışmacıların iş yaşamı kalitesi: şefkat yorgunluğu, tükenmişlik, stres kaynakları, iş tatmini ve kariyer olanakları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 1*(1), 171-213.

[13] Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C ve Kluger, A. N. (1998). Dispositional Effects on Job and Life satisfaction: The Role of Core Evaluations. *Journal of Applied Psychology, 83*(1), 17.

[14] Kalaycıoğlu, E. (2018). *Kariyer uyum yeteneğinin çalışanların iş performansına etkisi* [Yüksek Lisans tezi] Bartın Üniversitesi.

[15] Kanten, S. (2012). Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği: Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(16), 191-205.

[16] Keser, A., & Bilir, K. B. Ö. (2019). İş Tatmini Ölçeğinin Türkçe Güvenilirlik Ve Geçerlilik Çalişmasi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(3), 229-239.

[17] Koruklu, N., Feyzioğlu, B., Kiremit, H. Ö. ve Kaldırım, E. (2013). Öğretmenlerin iş doyumu düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(25), 119-137.

[18] Menon Eliophotou M. ve Reppa, A. A. (2011). Job satisfaction among secondary school teachers: the role of gender and experience. *School Leadership and Management, 31*(5), 435-450.

[19] Savickas, M. L., & Porfeli, E. J. (2012). Career Adapt-Abilities Scale: Construction, reliability, and measurement equivalence across 13 countries. *Journal of Vocational Behavior, 80* (3), 661-673. doi:10.1016/j.jvb.2012.01.011

[20] Schuesslbauer, A. F., Volmer, J., & Göritz, A. S. (2018). The Goal Paves the Way: Inspirational Motivation as a Predictor of Career Adaptability. *Journal of Career Development, 45*(5), 489-503.

[21] Sevimli, F., ve İşcan, Ö. F. (2005). Bireysel ve iş ortamına ait etkenler açısından iş doyumu. *Ege Academic Review, 5*(1), 55-64.

[22] Sönmezer, M. G. ve Eryaman, M. Y. (2008). Kamu ve özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş tatmin düzeylerinin karşılaştırılması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 4*(2), 189-212.

[23] Şahin, İ. (2013). Öğretmenlerin iş doyumu düzeyleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10*(1), 142-167.

[24] Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston, MA: Pearson.

[25] Yıldız, N. G., Melekoğlu, M. A. ve Paftalı, A. T. (2016). Türkiye'de özel eğitim araştırmalarında eğilimler. *İlköğretim Online, 15*(4), 1076-1089.

[26] Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2012). Okul yöneticilerinin kullandıkları güç kaynakları ile öğretmenlerin iş doyumu arasındaki ilişki. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 20*(2), 385-402.

TÜRKİYE'DE MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİREN KURUMLARDA PİYANO DERSLERİNDE CAZ MÜZİĞİ EĞİTİMİNİN KULLANILABİLİRLİĞİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ[1]

Asya Naz IRMAK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, - ORCID ID/0000-0001-8976-1313

Prof. Dr. Feyza SÖNMEZÖZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, - ORCID ID/0000-0003-4388-5200

ÖZET

Bu araştırmada Türkiye'deki Eğitim Fakülteleri Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümleri Müzik Eğitimi Ana Bilim Dallarında yer alan piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumunun ortaya konması ve buna ilişkin olarak söz konusu kurumlarda okumakta olan müzik öğretmeni adaylarının görüşlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. 2021-2022, 2022-2023 eğitim öğretim yıllarında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde yürütülen ve Türkiye'deki üniversitelerin eğitim fakülteleri güzel sanatlar eğitimi bölümlerine bağlı sekiz müzik eğitimi ana bilim dalında öğrenim görmekte olan 225 müzik öğretmeni adayının katıldığı araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Katılımcı müzik öğretmeni adaylarına anket uygulaması yapılan araştırmada elde edilen veriler SPSS for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiş, veriler değerlendirilirken değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır. Araştırma için T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu'nun 03.02.2022 tarih ve 03/12 sayılı kararı ile etik onay belgesi alınmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin yaş ve mezun olunan lise türü değişkenleri açısından incelenmesi doğrultusunda müzik öğretmeni adaylarının lisans eğitimleri süresince çoğunlukla caz müziği eğitiminin kullanılmadığını belirttikleri, kullanılıyorsa da verilen eğitimi yeterli bulmadıkları ve söz konusu eğitimin verilmesini gerekli gördükleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Müzik Eğitimi, Piyano, Piyano Eğitimi, Caz, Caz Eğitimi

1. GİRİŞ

1925 Musiki Muallim Mektebi programından "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı"na kadar olan tüm müzik eğitimi programları incelenecek olursa, sahip olduğu temel prensipleri bakımından müzik öğretmenlerine katkıları çeşitli çalışmalarla kanıtlanmış olan caz müziğinin, bazı programlarda son derece sınırlı düzeyde, bazı programlarda ise hiç yer almadığı söylenebilir. Bu durum, müzik öğretmeni adaylarının yeterlilikleri açısından, kazanmaları gereken donanımın çeşitli yönlerden eksik olabileceği sonucunu doğurabilir.

[1] Bu çalışma Asya Naz IRMAK tarafından yazılan Prof. Dr. Feyza SÖNMEZÖZ danışmanlığında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde yürütülen yüksek lisans tezinin bir kısmından üretilmiştir.

Bu doğrultuda araştırmada Türkiye'de müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda yer alan piyano derslerinde özellikle bireysel çalgı açısından caz müziği eğitiminin kullanılması ile ilgili olarak verilen eğitimin müzik öğretmeni adaylarının yaşları ve mezun olunan lise türü değişkenleri açısından incelenmesi gerekli görülmüştür.

Araştırmada Türkiye'deki Eğitim Fakülteleri Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümleri Müzik Eğitimi Ana Bilim Dallarında yer alan piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumunun tespit edilmesi ve müzik öğretmeni adaylarının görüşlerinin saptanarak konuyla ilgili mevcut durumun ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar;

1. Müzik öğretmeni adaylarının piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşleri ile yaşları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Müzik öğretmeni adaylarının piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşleri ile en son mezun oldukları kurum arasında anlamlı bir fark var mıdır?

şeklinde sıralanmıştır.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada Türkiye'deki Eğitim Fakültelerine bağlı Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dallarında uygulanmakta olan piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumunun müzik öğretmeni adaylarının görüşlerine göre çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla betimsel yöntem kullanılmıştır. "Betimsel araştırmalar, olayı olduğu gibi araştırmaya ve var olan durumu belirlemeye çalışan araştırmalardır. Bu tür araştırmalarda, ele alınan olaylar ve durumlar ayrıntılı bir şekilde araştırılmakta, daha önceki olaylar ve durumlarla ilişkisi incelenerek, "Ne" oldukları betimlenmeye çalışılmaktadır." (Karakaya, 2014: 59)

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada araştırmanın konusu ile ilgili olarak müzik öğretmeni adaylarının lisans piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin değişkenlere bağlı olarak verilerin elde edilmesi amacıyla Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı ve Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dallarında öğrenim görmekte olan 225 müzik öğretmeni adayı katılımcı olarak yer almıştır. Araştırmaya katılan müzik öğretmeni adaylarının tanımlayıcı özelliklerine ilişkin veriler aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

2.2.1. Müzik Öğretmeni Adaylarının Tanımlayıcı Özellikleri

Çizelge 1. Araştırmaya katılan müzik öğretmeni adaylarının tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı

Değişkenler		**n**	%
Yaş	18-20 yaş	92	40,9
	21-23 yaş	91	40,4
	24-26 yaş	24	10,7
	27 yaş ve üzeri	18	8,0
En son mezun olunan kurum	Anadolu Lisesi	94	41,8
	Güzel Sanatlar Lisesi	86	38,2
	Diğer	45	20,0
Toplam		**225**	**100,0**

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim, Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı ve Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dallarında yürütülmüştür. Araştırmaya katılan tüm katılımcılara gönüllü onam formu imzalatılmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 225 müzik öğretmeni adayına anket uygulaması yapılmış ve araştırma için T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu'nun 03.02.2022 tarih ve 03/12 sayılı kararı ile etik onay belgesi alınmıştır. Araştırmada müzik öğretmeni adaylarına "piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla" iki bölümden oluşan anket uygulaması yapılmıştır. Uygulanan anketin birinci bölümünde tanımlayıcı bilgileri içeren yedi adet, "piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla" ise 17 adet olmak üzere toplam 24 adet soru yöneltilmiştir. Anket "Hiç Katılmıyorum" ve "Tamamen Katılıyorum" değerleri arasında 5'li likert tipli sorulardan oluşmaktadır. Araştırma için toplanan veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analize tabi tutulmuş ve elde edilen veriler değerlendirilirken (sayı, yüzde) tanımlayıcı istatistiksel metotlar kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çizelge 2. Müzik Öğretmeni Adaylarının Piyano Derslerinde Caz Müziği Eğitiminin Kullanılma Durumuna İlişkin Verdikleri Cevaplar ile Yaşları Arasındaki İlişki

İfadeler		**Hiç Katılmıyorum**		**Az Katılıyorum**		**Orta Ölçüde Katılıyorum**		**Büyük Ölçüde Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**		**Test değeri**	**p**
		n	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%		
Lisans eğitimim boyunca belirli derslerde caz müziği ile ilgili konular işlendi	18-20 yaş	50	54,3	17	18,5	8	8,7	11	12,0	6	6,5	22,768**	**0,030***
	21-23 yaş	42	46,2	22	24,2	14	15,4	2	22,2	11	12,1		
	24-26 yaş	16	66,7	3	12,5	4	16,7	0	0,0	1	4,2		
	27 yaş ve üzeri	6	33,3	7	38,9	2	11,1	0	0,0	3	16,7		
Lisans eğitimim boyunca caz müziğini kapsayan dersler aldım	18-20 yaş	69	75,0	6	6,5	9	9,8	6	6,5	2	2,2	18,408**	0,104
	21-23 yaş	55	60,4	17	18,7	10	11,0	3	3,3	6	6,6		
	24-26 yaş	17	70,8	5	20,8	2	8,3	0	0,0	0	0,0		
	27 yaş ve üzeri	10	55,6	5	27,8	1	5,6	0	0,0	2	11,1		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eğitimi aldım	18-20 yaş	83	90,2	6	6,5	1	1,1	2	2,2	2	2,2	7,779**	0,557
	21-23 yaş	81	89,0	6	6,6	4	4,4	0	0,0	0	0,0		
	24-26 yaş	21	87,5	2	8,3	1	4,2	0	0,0	0	0,0		
	27 yaş ve üzeri	15	83,3	3	16,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserleri seslendirdim	18-20 yaş	79	85,9	5	5,4	5	5,4	1	1,1	2	2,2	10,265**	0,593
	21-23 yaş	74	81,3	9	9,9	4	4,4	3	3,3	1	1,1		
	24-26 yaş	21	87,5	2	8,3	0	0,0	1	4,2	0	0,0		
	27 yaş ve üzeri	14	77,8	4	22,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde aldığım caz müziği eğitiminin kapsamını yeterli buluyorum	18-20 yaş	79	85,9	5	5,4	6	6,5	1	1,1	1	1,1	12,379**	0,416
	21-23 yaş	80	87,9	8	8,8	2	2,2	0	0,0	1	1,1		
	24-26 yaş	23	95,8	1	4,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0		
	27 yaş ve üzeri	14	77,8	4	22,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin yer almasını gerekli buluyorum	18-20 yaş	4	4,3	9	9,8	20	21,7	20	21,7	39	42,4	28,404**	**0,005***
	21-23 yaş	9	9,9	4	4,4	16	17,6	19	20,9	43	47,3		
	24-26 yaş	1	4,2	1	4,2	2	8,3	9	37,5	11	45,8		
	27 yaş ve üzeri	1	5,6	1	5,6	11	61,1	0	0,0	5	27,8		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin	18-20 yaş	5	5,4	8	8,7	32	34,8	20	21,7	27	29,3	11,758**	0,465
	21-23 yaş	4	4,4	9	9,9	24	26,4	19	20,9	35	38,5		
	24-26 yaş	0	0,0	1	4,2	6	25,0	6	25,0	11	45,8		

serbest eser şeklinde verilmesini gerekli buluyorum	27 yaş ve üzeri	1	5,6	3	16,7	9	50,0	3	16,7	2	11,1		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin sınav parçası olarak verilmesini gerekli buluyorum	18-20 yaş	17	18,5	21	22,8	24	26,1	17	18,5	13	14,1	25,667**	**0,012***
	21-23 yaş	10	11,0	14	15,4	28	30,8	13	14,3	26	28,6		
	24-26 yaş	2	8,3	4	16,7	7	29,2	6	25,0	5	20,8		
	27 yaş ve üzeri	5	27,8	2	11,1	11	61,1	0	0,0	0	0,0		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde eşlik yapma amacıyla caz akorlarının öğretilmesini gerekli buluyorum	18-20 yaş	6	6,5	3	3,3	9	9,8	19	20,7	55	59,8	22,058**	**0,037***
	21-23 yaş	2	2,2	4	4,4	11	12,1	18	19,8	56	61,5		
	24-26 yaş	0	0,0	0	0,0	1	4,2	6	25,0	17	70,8		
	27 yaş ve üzeri	2	11,1	1	5,6	7	38,9	3	16,7	5	27,8		
Lisans eğitimim boyunca müzik öğretmeni yetiştirmeye yönelik olarak okul şarkılarının eşliklendirilmesinde caz öğelerinin kullanımını gerekli buluyorum	18-20 yaş	8	8,7	8	8,7	19	20,7	18	19,6	39	42,4	21,543**	**0,043***
	21-23 yaş	3	3,3	5	5,5	22	24,2	23	25,3	38	41,8		
	24-26 yaş	1	4,2	2	8,3	5	20,8	6	25,0	10	41,7		
	27 yaş ve üzeri	2	11,1	2	11,1	11	61,1	2	11,1	1	5,6		
Piyano derslerinde caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısından incelenmesini gerekli buluyorum	18-20 yaş	7	7,6	7	7,6	12	13,0	17	18,5	49	53,3	23,323**	**0,025***
	21-23 yaş	4	4,4	2	2,2	15	16,5	20	22,0	50	54,9		
	24-26 yaş	0	0,0	2	8,3	2	8,3	6	25,0	14	58,3		
	27 yaş ve üzeri	0	0,0	3	16,7	8	44,4	2	11,1	5	27,8		
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde "Caz Müziği Teorisi" adı altında yeni bir ders açılmasını gerekli buluyorum	18-20 yaş	10	10,9	9	9,8	17	18,5	16	17,6	40	43,5	19,018**	0,088
	21-23 yaş	7	7,7	4	4,4	18	19,8	20	22,0	42	46,2		
	24-26 yaş	1	4,2	1	4,2	5	20,8	4	16,7	13	54,2		
	27 yaş ve üzeri	1	5,6	4	22,2	8	44,4	3	16,7	2	11,1		
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde caz müziği ile ilgili bir ders açılması durumunda bu dersin piyano dersleri ile ilişkilendirilmesini gerekli buluyorum	18-20 yaş	3	3,3	11	12,0	17	18,5	21	22,8	40	43,5	20,927**	0,051
	21-23 yaş	2	2,2	10	11,0	10	11,0	25	27,5	44	48,4		
	24-26 yaş	0	0,0	1	4,2	4	16,7	3	12,5	16	66,7		
	27 yaş ve üzeri	1	5,6	3	16,7	8	44,4	3	16,7	3	16,7		
Lisans eğitimim süresince okul	18-20 yaş	3	3,3	9	9,8	11	12,0	16	17,4	53	57,6	24,273**	**0,019***

etkinlikleri kapsamında caz müziği konserleri yapılmasını gerekli buluyorum	21-23 yaş	1	1,1	3	3,3	13	14,3	28	30,8	46	50,5		
	24-26 yaş	0	0,0	0	0,0	5	20,8	2	8,3	17	70,8		
	27 yaş ve üzeri	0	0,0	2	11,1	7	38,9	3	16,7	6	33,3		
Lisans eğitimi süresince okul etkinlikleri kapsamında müzik öğretmeni adaylarının dinleyici olarak caz müziği dinletilerine katılmalarını gerekli buluyorum	18-20 yaş	2	2,2	5	5,4	13	14,1	19	20,7	53	57,6	19,745**	0,072
	21-23 yaş	1	1,1	4	4,4	13	14,3	21	23,1	52	57,1		
	24-26 yaş	0	0,0	0	0,0	4	16,7	6	25,0	14	58,3		
	27 yaş ve üzeri	0	0,0	2	11,1	9	50,0	2	11,1	5	27,8		
Lisans eğitimi süresince okul etkinlikleri kapsamında müzik öğretmeni adaylarının yorumcu olarak caz müziği dinletilerine katılmalarını gerekli buluyorum	18-20 yaş	3	3,3	12	13,0	18	19,6	22	23,9	37	40,2	10,582**	0,565
	21-23 yaş	3	3,3	9	9,9	17	18,7	26	28,6	36	39,6		
	24-26 yaş	0	0,0	1	4,2	6	25,0	6	25,0	11	45,8		
	27 yaş ve üzeri	2	11,1	4	22,2	5	27,8	3	16,7	4	22,2		
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde "Çalgı Eğitimi" veya "Kuramsal Eğitim" gibi ana sanat dallarına ek olarak "Caz Müziği Ana Sanat Dalı" gibi bir ana sanat dalının açılmasını gerekli buluyorum	18-20 yaş	8	8,7	11	12,0	15	16,3	8	8,7	50	54,3	20,374**	0,060
	21-23 yaş	5	5,5	8	8,8	20	22,0	12	13,2	46	50,5		
	24-26 yaş	1	4,2	1	4,2	6	25,0	5	20,8	11	45,8		
	27 yaş ve üzeri	1	5,6	5	27,8	8	44,4	1	5,6	3	16,7		

*p<0.05, **Ki kare analizi

Araştırmaya katılan müzik öğretmeni adaylarının yaşları ile ifadelere verdikleri cevaplar arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır. Bunun sonucunda, katılımcıların yaşları ile "Lisans eğitimim boyunca belirli derslerde caz müziği ile ilgili konular işlendi" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Çizelge 2'ye göre yaşı 18-20 arasında olan katılımcıların %54,3'ünün, 21-23 yaş arasında olan katılımcıların %46,2'sinin, 24-26 yaş arasında olan katılımcıların %66,7'sinin ve 27 yaş ve üzeri olan katılımcıların %33,3'ünün "Lisans eğitimim boyunca belirli derslerde caz müziği ile ilgili konular işlendi" ifadesine "hiç katılmıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Yanıtlar incelendiğinde tüm katılımcıların büyük çoğunluğunun lisans eğitimleri sürecinde piyano derslerinde caz müziği eğitimi almadığı, caz eserleri seslendirmediği anlaşılmaktadır. Katılımcıların yaşları ile "Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin yer almasını gerekli buluyorum." ifadesine verdiği cevaplar

arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (p<0.05). Yaşı 18-20 arasında olan katılımcıların %42,4'ünün, 21-23 yaş arasında olan katılımcıların %47,3'ünün, 24-26 yaş arasında olan katılımcıların %45,8'inin ve 27 yaş ve üzeri olan katılımcıların %27,8'inin "Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin yer almasını gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Katılımcıların yaşları ile "Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin **sınav parçası** olarak verilmesini gerekli buluyorum." ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (p<0.05). Yaşı 18-20 arasında olan katılımcıların %26,1'inin, 21-23 yaş arasında olan katılımcıların %30,8'inin, 24-26 yaş arasında olan katılımcıların %29,2'sinin ve 27 yaş ve üzeri olan katılımcıların %61,1'inin "Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin **sınav parçası** olarak verilmesini gerekli buluyorum" ifadesine "orta ölçüde katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Katılımcıların yaşları ile "Lisans eğitiminde piyano derslerinde eşlik yapma amacıyla caz akorlarının öğretilmesini gerekli buluyorum" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (p<0.05). Yaşı 18-20 arasında olan katılımcıların %59,8'inin, 21-23 yaş arasında olan katılımcıların %61,5'inin, 24-26 yaş arasında olan katılımcıların %70,8'inin ve 27 yaş ve üzeri olan katılımcıların %27,8'inin "Lisans eğitiminde piyano derslerinde eşlik yapma amacıyla caz akorlarının öğretilmesini gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Katılımcıların yaşları ile "Lisans eğitimim boyunca müzik öğretmeni yetiştirmeye yönelik olarak okul şarkılarının eşliklendirilmesinde caz öğelerinin kullanımını gerekli buluyorum" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (p<0.05). Yaşı 18-20 arasında olan katılımcıların %42,4'ünün, 21-23 yaş arasında olan katılımcıların %41,8'inin, 24-26 yaş arasında olan katılımcıların %41,7'sinin ve 27 yaş ve üzeri olan katılımcıların %5,6'sının "Lisans eğitimim boyunca müzik öğretmeni yetiştirmeye yönelik olarak okul şarkılarının eşliklendirilmesinde caz öğelerinin kullanımını gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Katılımcıların yaşları ile "Piyano derslerinde caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısından incelenmesini gerekli buluyorum." ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (p<0.05). Yaşı 18-20 arasında olan katılımcıların %53,3'ünün, 21-23 yaş arasında olan katılımcıların %54,9'unun, 24-26 yaş arasında olan katılımcıların %58,3'ünün ve 27 yaş ve üzeri olan katılımcıların %27,8'inin "Piyano derslerinde caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısından incelenmesini gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Katılımcıların yaşları ile "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde 'Caz Müziği Teorisi' adı altında yeni bir ders açılmasını gerekli buluyorum" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yaşı 18-20 arasında olan katılımcıların %43,5'inin, 21-23 yaş aralığındaki katılımcıların %46,2'sinin, yaşı 24-26 aralığında olan katılımcıların %54,2'sinin, 27 yaş ve üzeri katılımcıların %11,1'inin "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde 'Caz Müziği Teorisi' adı altında yeni bir ders açılmasını gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Cevaplar incelendiğinde bu görüşe en çok katılan katılımcı grubunun 24-26 yaş aralığındaki öğrenciler, bu görüşe en az katılan grubun da 27 yaş ve üzeri katılımlar olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların yaşları ile "Lisans eğitimim

süresince okul etkinlikleri kapsamında caz müziği konserleri yapılmasını gerekli buluyorum" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Yaşı 18-20 arasında olan katılımcıların %57,6'sının, 21-23 yaş arasında olan katılımcıların %50,5'inin, 24-26 yaş arasında olan katılımcıların %70,8'inin ve 27 yaş ve üzeri olan katılımcıların %33,3'ünün "Lisans eğitimim süresince okul etkinlikleri kapsamında caz müziği konserleri yapılmasını gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Bu yanıtlar incelendiğinde caz konserlerinin yapılmasını en gerekli bulan katılımcı grubunun 24-26 yaş grubu, bu görüşe en az katılan katılımcı gurubunun da 27 yaş ve üzeri olan katılımcılar olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların yaşları ile "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde "Çalgı Eğitimi" veya "Kuramsal Eğitim" gibi ana sanat dallarına ek olarak "Caz Müziği Ana Sanat Dalı" gibi bir ana sanat dalının açılmasını gerekli buluyorum" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yaşları 18-20 aralığında olan katılımcıların %54,3'ünün, 21-23 yaş aralığında olan katılımcıların %50,5'inin, yaşı 24-26 aralığında olan katılımcıların %45,8'inin ve 27 yaş ve üzeri olan katılımcıların %16,7'sinin "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde "Çalgı Eğitimi" veya "Kuramsal Eğitim" gibi ana sanat dallarına ek olarak "Caz Müziği Ana Sanat Dalı" gibi bir ana sanat dalının açılmasını gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Yanıtlar incelendiğinde 24-26 yaş grubu ve 27 yaş ve üzeri katılımcı grubu hariç geri kalan grupların yarısından fazlasının caz müziği ana sanat dalının açılmasını gerekli bulduğu anlaşılmaktadır.

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çizelge 3. Müzik Öğretmeni Adaylarının Piyano Derslerinde Caz Müziği Eğitiminin Kullanılma Durumuna İlişkin Verdikleri Cevaplar ile En Son Mezun Oldukları Kurum Arasındaki İlişki

İfadeler		**Hiç Katılmıyorum**		**Az Katılıyorum**		**Orta Ölçüde Katılıyorum**		**Büyük Ölçüde Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**		**Test değeri**	**p**
		n	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%		
Lisans eğitimim boyunca belirli derslerde caz müziği ile ilgili konular işlendi	Anadolu Lisesi	55	58,5	19	20,2	9	9,6	5	5,3	6	6,4	10,142**	0,255
	Güzel Sanatlar Lisesi	33	38,4	21	24,4	14	16,3	7	8,1	11	12,8		
	Diğer	26	57,8	9	20,0	5	11,1	1	2,2	4	8,9		
Lisans eğitimim boyunca caz müziğini kapsayan dersler aldım	Anadolu Lisesi	72	76,6	11	11,7	7	7,4	1	1,1	3	3,2	15,110**	0,057
	Güzel Sanatlar Lisesi	49	57,0	16	18,6	8	9,3	6	7,0	7	8,1		
	Diğer	30	66,7	6	13,3	7	15,6	2	4,4	0	0.0		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eğitimi aldım	Anadolu Lisesi	86	91,5	7	7,4	0	0,0	0	0,0	1	1,1	6,249**	0,396
	Güzel Sanatlar Lisesi	76	88,4	6	7,0	3	3,5	0	0,0	1	1,2		
	Diğer	38	84,4	4	8,9	3	6,7	0	0,0	0	0,0		
Lisans eğitiminde	Anadolu Lisesi	83	88,3	6	6,4	2	2,1	3	3,2	0	0,0	9,544**	0,299

piyano derslerinde caz müziği eserleri seslendirdim	Güzel Sanatlar Lisesi	67	77,9	9	10,5	5	5,8	2	2,3	3	3,5		
	Diğer	38	84,4	5	11,1	2	4,4	0	0,0	0	0,0		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde aldığım caz müziği eğitiminin kapsamını yeterli buluyorum	Anadolu Lisesi	81	86,2	9	9,6	4	4,3	0	0,0	0	0,0	6,080**	0,638
	Güzel Sanatlar Lisesi	75	87,2	5	5,8	3	3,5	1	1,2	2	2,3		
	Diğer	40	88,9	4	8,9	1	2,2	0	0,0	0	0,0		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin yer almasını gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	7	7,4	6	6,4	18	19,1	22	23,4	41	43,6	7,746**	0,459
	Güzel Sanatlar Lisesi	6	7,0	5	5,8	15	17,4	19	22,1	41	47,7		
	Diğer	2	4,4	4	8,9	16	35,6	7	15,6	16	35,6		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin serbest eser şeklinde verilmesini gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	3	3,2	8	8,5	33	35,1	22	23,4	28	29,8	12,681**	0,123
	Güzel Sanatlar Lisesi	4	4,7	8	9,3	20	23,3	15	17,4	39	45,3		
	Diğer	3	6,7	5	11,1	18	40,0	11	24,4	8	17,8		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin sınav parçası olarak verilmesini gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	13	13,8	21	22,3	30	31,9	14	14,9	16	17,0	11,947**	0,154
	Güzel Sanatlar Lisesi	14	16,3	13	15,1	21	24,4	20	23,3	18	20,9		
	Diğer	7	15,6	7	15,6	19	42,2	2	4,4	10	22,2		
Lisans eğitiminde piyano derslerinde eşlik yapma amacıyla caz akorlarının öğretilmesini gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	6	6,4	1	1,1	10	10,6	16	17,0	61	64,9	11,272**	0,187
	Güzel Sanatlar Lisesi	1	1,2	5	5,8	10	11,6	18	20,9	52	60,5		
	Diğer	3	6,7	2	4,4	8	17,8	12	26,7	20	44,4		
Lisans eğitimim boyunca müzik öğretmeni yetiştirmeye yönelik olarak okul şarkılarının eşliklendirilmesinde caz öğelerinin kullanımını gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	5	5,3	7	7,4	17	18,1	14	14,9	51	54,3	23,569**	**0,003***
	Güzel Sanatlar Lisesi	6	7,0	5	5,8	23	26,7	21	24,4	31	36,0		
	Diğer	3	6,7	5	11,1	17	37,8	14	31,1	6	13,3		
Piyano derslerinde	Anadolu Lisesi	7	7,4	2	2,1	9	9,6	21	22,3	55	58,5	22,115**	**0,005***

caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısından incelenmesini gerekli buluyorum	Güzel Sanatlar Lisesi	2	2,3	10	11,6	13	15,1	17	19,8	44	51,2		
	Diğer	2	4,4	6	4,4	15	33,3	7	15,6	19	42,2		
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde "Caz Müziği Teorisi" adı altında yeni bir ders açılmasını gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	9	9,6	7	7,4	19	20,2	17	18,1	42	44,7	11,671**	0,166
	Güzel Sanatlar Lisesi	4	4,7	4	4,7	17	19,8	20	23,3	41	47,7		
	Diğer	6	13,3	7	15,6	12	26,7	6	13,3	14	31,1		
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde caz müziği ile ilgili bir ders açılması durumunda bu dersin piyano dersleri ile ilişkilendirilmesini gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	3	3,2	11	11,7	16	17,0	21	22,3	43	45,7	8,520**	0,384
	Güzel Sanatlar Lisesi	1	1,2	9	10,5	10	11,6	22	25,6	44	51,2		
	Diğer	2	4,4	5	11,1	13	28,9	9	20,0	16	35,6		
Lisans eğitimim süresince okul etkinlikleri kapsamında caz müziği konserleri yapılmasını gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	2	2,1	4	4,3	14	14,9	22	23,4	52	55,3	6,969**	0,540
	Güzel Sanatlar Lisesi	1	1,2	7	8,1	10	11,6	18	20,9	50	58,1		
	Diğer	1	2,2	3	6,7	12	26,7	9	20,0	20	44,4		
Lisans eğitimi süresince okul etkinlikleri kapsamında müzik öğretmeni adaylarının dinleyici olarak caz müziği dinletilerine katılmalarını gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	2	2,1	3	3,2	17	18,1	21	22,3	51	54,3	13,180**	0,106
	Güzel Sanatlar Lisesi	1	1,2	5	5,8	9	10,5	15	17,4	56	65,1		
	Diğer	0	0,0	3	6,7	13	28,9	12	26,7	17	37,8		
Lisans eğitimi süresince okul etkinlikleri kapsamında müzik öğretmeni adaylarının yorumcu olarak caz müziği dinletilerine katılmalarını gerekli buluyorum	Anadolu Lisesi	3	3,2	11	11,7	18	19,1	25	26,6	37	39,4	11,459**	0,177
	Güzel Sanatlar Lisesi	2	2,3	9	10,5	15	17,4	18	20,9	42	48,8		
	Diğer	3	6,7	6	13,3	13	28,9	14	31,1	9	20,0		
"Müzik Öğretmenliği	Anadolu Lisesi	9	9,6	10	10,6	17	18,1	10	10,6	48	51,1	12,509**	0,130

2018 Lisans Programı" çerçevesinde "Çalgı Eğitimi" veya "Kuramsal Eğitim" gibi ana sanat dallarına ek olarak "Caz Müziği Ana Sanat Dalı" gibi bir ana sanat dalının açılmasını gerekli buluyorum	Güzel Sanatlar Lisesi	3	3,5	8	9,3	16	18,6	11	12,8	48	55,8
	Diğer	3	6,7	7	15,6	16	35,6	5	11,1	14	31,1

*p<0.05, **Ki kare analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin en son mezun oldukları kurum ile ifadelere verdikleri cevaplar arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır. Bunun sonucunda, katılımcıların "Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eğitimi aldım" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Anadolu Lisesi mezunu katılımcıların %91,5'inin, Güzel Sanatlar Lisesi mezunu katılımcıların %88,4'ünün, diğer liselerden mezun katılımcıların %84,4'ünün "Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eğitimi aldım" ifadesine "hiç katılmıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Bu doğrultuda en son mezun olunan kurum farketmeksizin katılımcıların lisans eğitimi piyano derslerinde caz müziği eğitimi almadıkları görülmektedir. Katılımcıların en son mezun oldukları kurum ile "Lisans eğitimim boyunca müzik öğretmeni yetiştirmeye yönelik olarak okul şarkılarının eşliklendirilmesinde caz öğelerinin kullanımını gerekli buluyorum" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0.05$). En son mezun olunan kurum Anadolu Lisesi olan katılımcıların %54,3'ünün, Güzel Sanatlar Lisesi olan katılımcıların %36'sının ve diğer olan katılımcıların %13,3'ünün "Lisans eğitimim boyunca müzik öğretmeni yetiştirmeye yönelik olarak okul şarkılarının eşliklendirilmesinde caz öğelerinin kullanımını gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Katılımcıların en son mezun oldukları kurum ile "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde "Caz Müziği Teorisi" adı altında yeni bir ders açılmasını gerekli buluyorum" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Anadolu Lisesi mezunu katılımcıların %44,7'sinin, Güzel Sanatlar Lisesi mezunu katılımcıların %47,7'sinin, diğer liselerden mezun adayların %31,1'inin "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde "Caz Müziği Teorisi" adı altında yeni bir ders açılmasını gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtı verdikleri görülmektedir. Bu doğrultuda "Caz Müziği Teorisi" adı altında açılmasını en gerekli bulan katılımcı grubu Güzel Sanatlar Lisesi mezunu olan katılımcılar oluşturmaktadır ve bu doğrultuda caz müziği ile ilgili bir ders açılması durumunda bu dersin piyano ile ilişkilendirilmesini de en gerekli bulan katılımcı grubu %51,2 oranıyla Güzel Sanatlar Lisesi mezunu olan katılımcı grubudur. Katılımcıların en son mezun oldukları kurum ile "Piyano derslerinde caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısından incelenmesini gerekli buluyorum" ifadesine verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0.05$). En son mezun olunan kurum Anadolu Lisesi olan katılımcıların %58,5'inin, Güzel Sanatlar Lisesi olan katılımcıların %51,2'sinin ve diğer olan katılımcıların

%42,2'sinin "Piyano derslerinde caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısından incelenmesini gerekli buluyorum." ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Katılımcıların en son mezun oldukları kurum ile "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı "Çalgı Eğitimi" veya "Kuramsal Eğitim" gibi ana sanat dallarına ek olarak "Caz Müziği Ana Sanat Dalı" gibi bir ana sanat dalının açılmasını gerekli buluyorum" ifadesine verdikleri yanıtlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Anadolu Lisesi mezunu olan katılımcıların %51,1'inin, Güzel Sanatlar Lisesi mezunu katılımcıların %55,8'inin ve diğer liselerden mezun katılımcıların %31,1'inin "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde "Çalgı Eğitimi" veya "Kuramsal Eğitim" gibi ana sanat dallarına ek olarak "Caz Müziği Ana Sanat Dalı" gibi bir ana sanat dalının açılmasını gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Katılımcıların yanıtları en son mezun olunan kuruma göre incelendiğinde Anadolu Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi ve diğer liselerden mezun katılımcıların büyük çoğunluğunun lisans eğitimleri süresince ve piyano derslerinde caz müziği eğitimi almadığı ve piyano derslerinde aldıkları caz müziği eğitiminin kapsamını yeterli bulmadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca caz müziği ile ilgili yeni bir ders açılmasını en gerekli bulan katılımcı grubunun Güzel Sanatlar Lisesi mezunu olan katılımcılar olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Müzik öğretmeni adaylarının piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin verdikleri cevaplar ile yaşları arasındaki ilişkiye bakıldığında lisans eğitiminde piyano derslerinde verilen caz müziği eğitiminin kapsamını yetersiz bulan müzik öğretmeni adaylarının %95'inin 24-26 yaş aralığında, %87,9'unun 21-23 yaş aralığında olduğu, lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin yer almasını gerekli bulan müzik öğretmeni adaylarının ise %45,8 oranında 24-26 yaş aralığında, %47,3 oranında 21-23 yaş aralığında olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra 24-26 yaş aralığındaki müzik öğretmeni adaylarının %45,8'inin piyano derslerinde caz müziği eserlerinin serbest eser şeklinde verilmesini tamamen gerekli buldukları, 21-23 yaş aralığında olanların ise %38,5 oranında tamamen gerekli buldukları görülmektedir. Yaş değişkeni açısından tüm veriler incelendiğinde 18-20 yaş aralığındaki katılımcıların çoğunlukla lisans eğitimleri boyunca caz müziği ile ilgili belirli konuların işlenmediği, caz müziğini kapsayan dersler almadıkları, piyano derslerinde caz müziği eğitimi almadıkları, piyano derslerinde caz müziği eserleri seslendirmedikleri ve piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kapsamını yeterli bulmadıkları, buna bağlı olarak "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde caz müziği teorisi adı altında yeni bir ders açılmasını, caz müziği ile ilgili bir ders açılması durumunda bu dersin piyano dersleriyle ilişkilendirilmesini gerekli buldukları ve "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde "çalgı eğitimi" veya "kuramsal eğitim" gibi ana sanat dallarına ek olarak "caz müziği ana sanat dalı" gibi bir ana sanat dalının açılmasını gerekli buldukları yönünde görüş belirtmişlerdir. Karcıoğlu'nun (2020) müzik eğitim fakültelerinde öğrencilerin caz müziği ve türleri ile ilgili bilgi düzeylerinin ölçüldüğü araştırmasında, öğrencilerin caz müziği ve türlerine ilişkin bilgi düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda araştırmayla

örtüşen bir durum doğmaktadır. Müzik öğretmeni adayları lisans eğitimleri boyunca caz müziği ile ilgili dersler almadıkları, piyano derslerinde caz müziği eserleri seslendirmedikleri için caz müziği ve dönemleri ile ilgili bilgi düzeyleri düşük çıkmaktadır denebilir. Karcıoğlu'nun aynı araştırmasında sözü edildiği gibi öğrenciler caz eserlerini bildiği oranda caz müziği ile ilgili bilgi düzeyleri de artış göstermektedir. Bununla ilgili olarak öğrencilerin, bu araştırmanın içeriğinde yer alan caz müziği teorisi adı altında bir ders açılmasını destekledikleri ve bu doğrultuda caz müziği ile ilgili bilgi düzeylerinin artış göstereceği sonucuna ulaşabilir.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Müzik öğretmeni adaylarının piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin verdikleri cevaplar ile en son mezun oldukları kurum arasındaki ilişkiye bakıldığında ise katılımcı müzik öğretmeni adaylarından lisans eğitimi piyano derslerinde alınan caz müziği eğitiminin kapsamını %88,9 oranında en fazla diğer lise mezunları hiç yeterli bulmazken, lisans eğitimi piyano derslerinde caz müziği eserlerinin yer almasını %47,7 oranla en fazla Güzel Sanatlar Lisesi mezunları, lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin serbest eser şeklinde verilmesini %45,3 oranla en fazla Güzel Sanatlar Lisesi mezunları gerekli bulmaktadır. Bunu yanı sıra "lisans eğitiminde piyano derslerinde eşlik yapma amacıyla caz akorlarının öğretilmesini gerekli buluyorum" ifadesine %64,9 oranında en fazla Anadolu Lisesi mezunları, %60,5 oranında ise Güzel Sanatlar Lisesi mezunları tamamen katılım göstermişlerdir. Aynı zamanda lisans eğitimi boyunca müzik öğretmeni yetiştirmeye yönelik okul şarkılarının eşliklendirilmesinde caz öğelerinin kullanımının %54,3 oranında Anadolu Lisesi mezunları, %36 oranında ise Güzel Sanatlar Lisesi mezunları tarafından tamamen gerekli görüldüğü, piyano derslerinde caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısından incelenmesi ifadesine yönelik olarak ise %58,5 oranında Anadolu Lisesi, %51,2 oranında Güzel Sanatlar Lisesi mezunlarının tamamen katıldıkları gözlenmektedir. Özellikle caz akorlarının eşlik yapma amacıyla öğretilmesi, okul şarkılarının eşliklendirilmesinde caz öğelerinin kullanımının gerekliliği ve piyano derslerinde caz müziği eserlerinin biçim-form/armoni gibi öğelerin de incelenmesini gerekli görenler arasında en fazla Anadolu Lisesi mezunlarının olduğu görülmektedir. Ancak "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde "caz müziği teorisi" adı altında yeni bir ders açılmasını tamamen gerekli bulan katılımcılar arasında en fazla (%47,7) Güzel Sanatlar Lisesi mezunlarının olduğu, söz konusu program çerçevesinde caz müziği ile ilgili bir ders açılması durumunda bu dersin piyano ile ilişkilendirilmesini tamamen gerekli bulan katılımcılar arasında en fazla (%51,2) Güzel Sanatlar Lisesi mezunları olduğu, "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde çalgı eğitimi veya kuramsal eğitim gibi ana sanat dallarına ek olarak "caz müziği ana sanat dalı" gibi bir ana sanat dalının açılmasını tamamen gerekli bulan katılımcılar arasında en fazla (%55,8) yine Güzel Sanatlar Lisesi mezunları oldukları anlaşılmaktadır. Söz konusu bu ifadelere ilişkin görüşler arasında Güzel Sanatlar Lisesi mezunlarına en yakın oran açısından Anadolu Lisesi mezunlarının olduğu, diğer lise mezunlarının ise aynı ifadelere orta ya da az ölçülerde katılım gösterdikleri anlaşılmıştır. Karcıoğlu'nun (2020) müzik eğitimi ana bilim dallarında öğrencilerin caz müziği ve türleri ile ilgili bilgi düzeylerinin ölçüldüğü araştırmasında, caz müziği ile ilgili bilgi düzeyinin en yüksek olduğu katılımcılar bando lisesi mezunları olmuştur.

Araştırmada müzik öğretmeni adaylarının lisans eğitimlerinde caz müziği eğitimi almadığı ve caz müziği eğitimini gerekli buldukları sonucu araştırmada elde edilen sonuçlar arasında en önemlilerinden biri olarak sayılabilir. Bu sonuçlara ilişkin olarak piyano derslerinde alınan caz müziği eğitiminin müzik öğretmeni adaylarına bir katkı sağlayıp sağlamayacağı konusu çeşitli araştırmalarla da ortaya konmuştur. Okay'ın (2013) caz müziği öğeleri üzerine dayalı bir piyano eğitiminin öğrencilerin müzikal gelişimlerine katkısının araştırıldığı çalışmasında lisans üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanan caz müziği öğeleri temelli piyano eğitiminin öğrencilerin müzikal gelişimlerinin artmasında etkili olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda Babacan'ın (2009) çalışmasına göre eşlik dersinde caz armonisi kullanan öğrencilerin piyano eşliğinde olumlu yönde gelişim gösterdiği, Yaman'ın (2015) çalışmasında ise piyanoda caz armonisiyle eşlik yapmanın öğrenciler üzerinde olumlu gelişmeler yarattığı sonuçları elde edilmiştir. Bu bağlamda caz müziği eğitiminin piyano eğitiminde kullanılmasının müzik öğretmeni adaylarının piyano eğitimleri açısından önemli ölçüde katkılar sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Babacan, M. D., *Müzik Eğitimi Anabilim Dallarında Piyanoda Eşlik Dersi Sürecinde Caz Armonisinin Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi,* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2009.

Karakaya, İ. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri,* A. Tanrıöğen (ed). içinde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 56-84, Ankara, 2014.

Karcıoğlu, M. İ., *Eğitim Fakültelerinin Müzik Bölümü Öğrencilerinin Caz Müziği ve Türlerine İlişkin Görüşleri,* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2020.

Okay, B. D., *Caz Piyano Müziğinin Piyano Eğitiminde Kullanılabilirliği,* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Yaman, O., *Piyano ile Eşlikleme Becerisinin Caz Müziği Armonisi ile Birlikte Geliştirilmesi Üzerine Aşamalı Bir Çalışma Modeli Önerisi,* Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2015.

TÜRKİYE'DE MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİREN KURUMLARDA PİYANO DERSLERİNDE CAZ MÜZİĞİ EĞİTİMİNİN KULLANILABİLİRLİĞİ[1]

Asya Naz IRMAK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID ID/0000-0001-8976-1313

Prof. Dr. Feyza SÖNMEZÖZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID ID/0000-0003-4388-5200

ÖZET

Bu araştırmada Türkiye'de müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin mevcut durumun ortaya konması konu edilmiştir. Betimsel yöntem kullanılan araştırma 2021-2022, 2022-2023 eğitim öğretim yıllarında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde yürütülmüştür. Araştırmaya Türkiye'deki üniversitelerin eğitim fakülteleri güzel sanatlar eğitimi bölümlerine bağlı sekiz müzik eğitimi ana bilim dalında görev yapmakta olan 15 piyano öğretim elemanı ve öğrenim görmekte olan 225 müzik öğretmeni adayı katılmıştır. Araştırma için T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu'nun 03.02.2022 tarih ve 03/12 sayılı kararı ile etik onay belgesi alınmıştır. Araştırmada piyano öğretim elemanları ve müzik öğretmeni adaylarına anket uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcı öğretim elemanlarının yarıya yakınının piyano derslerinde öğrencilere caz müziği eğitiminin verilmesini gerekli buldukları, diğer öğretim elemanlarının ise daha az gerekli gördükleri, araştırmaya katılan müzik öğretmeni adaylarının büyük bir çoğunluğunun piyano derslerinin içeriğinde verilen caz müziği eğitiminin kapsamını yeterli bulmadıkları ve yine büyük bir çoğunluğunun caz müziği eğitiminin piyano derslerinde yer almasını gerekli buldukları sonuçları elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Müzik Eğitimi, Piyano, Piyano Eğitimi, Caz, Caz Eğitimi

1. GİRİŞ

Türkiye'de müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda, müzik öğretmeni adaylarına dört yıllık lisans eğitimi verilmektedir. Bu eğitim sürecinde müzik öğretmeni adayları hem müzik alanında hem de öğretmenlik bilgisi alanında eğitim görmektedirler. Donanımlı bir müzik öğretmeni yetiştirmeyi amaçlayan bu eğitim programında, öğretmen adaylarının öğretmenlik becerilerini kazanması, klasik batı müziğinin ve Türk müziğinin temel disiplinlerini özümseyip bu öğretileri ileriki meslek yaşantılarına aktarmaları beklenmektedir. Müzik öğretmeni yetiştiren kurumların

[1]Bu çalışma Asya Naz IRMAK tarafından yazılan Prof. Dr. Feyza SÖNMEZÖZ danışmanlığında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde yürütülen yüksek lisans tezinin bir kısmından üretilmiştir.

eğitim programlarındaki alan derslerinin, klasik batı müziği ve Türk müziği çerçevesinde şekillendiği görülmüştür.

Bu araştırmada Türkiye'de müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda piyano derslerinde caz müziği eğitiminin yer alıp almadığının tespiti yapılmaya çalışılmış, caz müziğinin kullanımıyla ilgili sorunlar ve mevcut durumun ortaya konması konu edilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi "Türkiye'de müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda piyano derslerinde caz müziği eğitimi kullanılmakta mıdır?" şeklinde oluşturulmuştur. Bu doğrultuda araştırmanın problem cümlesine dayalı olarak alt problemler,

1. Öğretim elemanlarının piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşleri nasıldır?
2. Müzik öğretmeni adaylarının piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşleri nasıldır?

şeklinde oluşturulmuş ve yanıt aranmaya çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada Türkiye'deki Eğitim Fakültelerine bağlı Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dallarında uygulanmakta olan piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin öğretim elemanı ve müzik öğretmeni adaylarının görüşlerinin belirlenmesi bakımından betimsel yöntem kullanılmıştır. Betimsel çalışmalar, var olan olguların önceden yaşanmış olaylar ve koşullarla bağlantılarını göz önüne alarak, olgular arasındaki ilişkiyi açıklar (Kaptan, 1995: 59).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada Türkiye'deki Eğitim Fakültelerine bağlı Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dallarında uygulanmakta olan piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumunun belirlenmesi amacıyla Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı ve Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dallarında görev yapmakta olan 15 piyano öğretim elemanı ve öğrenim görmekte olan 225 müzik öğretmeni adayı katılımcı olarak yer almıştır.

i.Piyano Öğretim Elemanlarının Tanımlayıcı Özellikleri

Çizelge 1. Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı

Özellikler		**n**	%
Yaş	21-35 yaş	2	13,3
	36-50 yaş	8	53,3
	51-65 yaş	5	33,3
Mezuniyet durumu	Lisans	1	6,7

	Yüksek Lisans	6	40,0
	Doktora	6	40,0
	Sanatta Yeterlilik	2	13,3
Piyano öğretmenliği mesleğindeki hizmet yılı	1-5 yıl	0	0,0
	6-10 yıl	2	13,3
	11-15 yıl	2	13,3
	16-20 yıl	0	0,0
	21 yıl ve üzeri	11	73,3
Unvan	Araştırma görevlisi	1	6,7
	Öğretim görevlisi	7	46,7
	Doktor öğretim üyesi	4	26,7
	Doçent	1	6,7
	Profesör	2	13,3
Caz müziğini dinleme sıklığı	Hiç dinlemem.	0	0,0
	Ara sıra dinlerim.	8	53,3
	Oldukça sık dinlerim.	5	33,3
	Her zaman dinlerim.	2	13,3
Caz müziği konserlerine gitme sıklığı	Hiç gitmem.	2	13,3
	Ara sıra giderim.	11	73,3
	Oldukça sık giderim.	0	0,0
	Her zaman giderim.	2	13,3
Toplam		**15**	**100,0**

Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde, %13,3'ünün 21-35, %53,3'ünün 36-50 ve %33,3'ünün 51-65 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların mezuniyet durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, %6,7'sinin lisans, %40'ının yüksek lisans, %40'ının doktora ve %13,3'ünün ise sanatta yeterlilik olduğu görülmektedir. Katılımcıların piyano öğretmenliği mesleğindeki hizmet yılına göre dağılım incelendiğinde, %13,3'ünün 6-10 yıl, %13,3'ünün 11-15 yıl ve %73,3'ünün ise 21 yıl ve üzeri olduğu görülmektedir. Katılımcıların unvanlarına göre dağılımları incelendiğinde, %6,7'sinin Araştırma Görevlisi, %46,7'sinin Öğretim Görevlisi, %26,7'sinin doktor öğretim üyesi, %6,7'sinin Doçent ve %13,3'ünün Profesör olduğu görülmektedir. Katılımcıların caz müziğini dinleme sıklığına göre dağılımları incelendiğinde, %53,3'ünün "Ara sıra dinlerim", %33,3'ünün oldukça sık dinlerim ve %13,3'ünün ise her zaman dinlerim cevabını verdiği görülmektedir. Katılımcıların caz müziği konserlerine gitme sıklığına göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların %13,3'ünün "Hiç gitmem", %73,3'ünün "Ara sıra giderim" ve %13,3'ünün "Her zaman giderim" cevabını verdiği görülmektedir.

2.2.2. Müzik Öğretmeni Adaylarının Tanımlayıcı Özellikleri

Çizelge 2. Araştırmaya katılan müzik öğretmeni adaylarının tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı

Özellikler		**n**	%
Yaş	18-20 yaş	92	40,9
	21-23 yaş	91	40,4
	24-26 yaş	24	10,7
	27 yaş ve üzeri	18	8,0
En son mezun olunan kurum	Anadolu Lisesi	94	41,8
	Güzel Sanatlar Lisesi	86	38,2
	Diğer	45	20,0
Lisans eğitimindeki yıl	1.yıl	46	20,4
	2.yıl	81	36,0
	3.yıl	48	21,3
	4.yıl ve üzeri	50	22,3

Bireysel çalgı	Bağlama	19	8,4
	Flüt	28	12,4
	Gitar	34	15,1
	Keman	46	20,4
	Piyano	45	20,0
	Şan	16	7,1
	Viyolonsel	14	6,2
	Diğer	23	10,2
Lisans eğitimi boyunca "Bireysel Çalgı Piyano Eğitimi" yılı	1.yıl	130	57,8
	2.yıl	52	23,1
	3.yıl	25	11,1
	4.yıl	18	8,0
Caz müziğini dinleme sıklığı	Hiç dinlemem.	25	11,1
	Ara sıra dinlerim.	148	65,8
	Oldukça sık dinlerim.	32	14,2
	Her zaman dinlerim.	20	8,9
Caz müziği konserlerine gitme sıklığı	Hiç gitmem.	127	56,4
	Ara sıra giderim.	86	38,2
	Oldukça sık giderim.	8	3,6
	Her zaman giderim.	4	1,8
Toplam		**225**	**100,0**

Araştırmaya katılan müzik öğretmeni adaylarının tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı Çizelge 2'de verilmiştir. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde, %40,9'unun 18-20, %40,4'ünün 21-23, %10,7'sinin 24-26 yaş arasında ve %8'inin 27 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Katılımcıların en son mezun oldukları kuruma göre dağılımları incelendiğinde, %41,8'inin Anadolu Lisesi, %38,2'sinin Güzel Sanatlar Lisesi ve %20'sinin diğer olduğu görülmektedir. Katılımcıların lisans eğitimindeki yılına göre dağılım incelendiğinde, %20,4'ünün 1.yıl, %36'sının 2.yıl, %21,3'ünün 3.yıl ve %22,3'ünün 4.yıl ve üzeri olduğu görülmektedir. Katılımcıların bireysel çalgılarına göre dağılım incelendiğinde, %8,4'ünün bağlama, %12,4'ünün flüt, %15,1'inin gitar, %20,4'ünün keman, %20'sinin piyano, %7,1'inin şan, %6,2'sinin viyolonsel ve %10,2'sinin diğer olduğu görülmektedir. Katılımcıların lisans eğitimi boyunca "Bireysel Çalgı Eğitimi Piyano Dersi" yılına göre dağılım incelendiğinde, %57,8'inin 1.yıl, %23,1'inin 2.yıl, %11,1'inin 3.yıl ve %8'inin 4.yıl olduğu görülmektedir. Katılımcıların caz müziği dinleme sıklığına göre dağılımları incelendiğinde, %11,1'inin hiç dinlemem, %65,8'inin "ara sıra dinlerim", %14,2'sinin "oldukça sık dinlerim" ve %8,9'unun ise "her zaman dinlerim" cevabını verdiği görülmektedir. Katılımcıların caz müziği konserlerine gitme sıklığına göre dağılımları incelendiğinde, %56,4'ünün "hiç gitmem", %38,2'sinin "ara sıra giderim", %3,6'sının "oldukça sık giderim" ve %1,8'inin "her zaman giderim" cevabını verdiği görülmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada Türkiye'deki Eğitim Fakültelerine bağlı Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dallarında yer alan piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumunu tespit etmek amacıyla söz konusu kurumlarda görev yapmakta olan öğretim elemanları ve öğrenim görmekte olan müzik öğretmeni adaylarına anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmaya katılan tüm katılımcılara gönüllü onam formu imzalatılmış ve

araştırmaya katılmaya gönüllü olan 15 öğretim elemanı ve 225 müzik öğretmeni adayına anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma için T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu'nun 03.02.2022 tarih ve 03/12 sayılı kararı ile etik onay belgesi alınmıştır. Araştırmada öğretim elemanlarına iki bölümden oluşan anket uygulanmıştır. Ankette öğretim elemanlarının tanımlayıcı bilgilerini içeren altı adet soru ve piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşlerinin yer aldığı 11 adet soru yöneltilmiştir. Müzik öğretmeni adaylarına "piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla" yine iki bölümden oluşan anket uygulaması yapılmıştır. Müzik öğretmeni adaylarına uygulanan anketin birinci bölümünde tanımlayıcı bilgileri içeren yedi adet, "piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla" ise 17 adet olmak üzere toplam 24 adet soru yöneltilmiştir. Araştırma için toplanan veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analize tabi tutulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çizelge 3. Öğretim Elemanlarının Piyano Derslerinde Caz Müziği Eğitiminin Kullanılma Durumu ile İlgili Görüşlerine İlişkin Dağılım

İfadeler	**Hiç katılmıyorum**		**Az Katılıyorum**		**Orta Ölçüde Katılıyorum**		**Büyük Ölçüde Katılıyorum**		**Tamamen katılıyorum**	
	n	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%
Lisans eğitimim dışında caz müziği eğitimi aldım	**8**	**53,3**	2	13,3	2	13,3	1	6,7	2	13,3
Lisans eğitimim boyunca caz müziğini kapsayan bir ders aldım	**10**	**66,7**	1	6,7	2	13,3	0	0,0	2	13,3
Lisans eğitimim boyunca piyano derslerimde caz müziği eseri seslendirdim	**8**	**53,3**	4	26,7	2	13,3	0	0,0	1	6,7
Öğretim elemanı olarak verdiğim derslerimde piyano sınavlarında çaldırmak üzere öğrencilerime sınav eseri olarak bir caz eseri çalıştırırım	4	26,7	3	20,0	3	20,0	4	26,7	1	6,7
Öğretim elemanı olarak verdiğim derslerimde sınav eserlerinin dışında öğrencilerime ödev olarak bir caz eseri çalıştırırım	**6**	**40,0**	1	6,7	2	13,3	3	20,0	3	20,0
Öğretim elemanı olarak verdiğim piyano derslerimde öğrencilerimin caz eseri	3	20,0	4	26,7	4	26,7	1	6,7	3	20,0

seslendirme ile ilgili talepleri oldu										
Piyano derslerinde öğrencilere caz müziği eğitimi verilmesini gerekli buluyorum	1	6,7	6	40,0	2	13,3	0	0,0	**6**	**40,0**
Piyano derslerinde öğrencilere ödev olarak caz eserleri verilmesini gerekli buluyorum	1	6,7	4	26,7	3	20,0	0	0,0	**7**	**46,7**
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı"ndaki Bireysel Çalgı Eğitimi Piyano Dersi 7 ders tanımlarının içeriğinde yer alan caz müzik eğitiminin kapsamını yeterli buluyorum	4	26,7	3	20,0	7	46,7	0	0,0	1	6,7
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı"ndaki diğer piyano ders tanımlarının içeriğinde de caz müzik eğitiminin yer almasını gerekli buluyorum	2	13,3	4	26,7	4	26,7	1	6,7	4	26,7
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde "Caz Müziği Teorisi" adı altında yeni bir ders açılmasını gerekli buluyorum	2	13,3	4	26,7	3	20,0	3	20,0	3	20,0

Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının ifadelere verdikleri cevapların dağılımı Çizelge 3'de verilmiştir. Katılımcıların %53,3'ünün "Lisans eğitimim dışında caz müziği eğitimi aldım", %66,7'sinin "Lisans eğitimim boyunca caz müziğini kapsayan bir ders aldım", %53,3'ünün "Lisans eğitimim boyunca piyano derslerimde caz müziği eseri seslendirdim" ve %40'ının "Öğretim elemanı olarak verdiğim derslerimde sınav eserlerinin dışında öğrencilerime ödev olarak bir caz eseri çalıştırırım" ifadesine "hiç katılmıyorum" cevabını verdiği görülmektedir. Katılımcıların %40'ının "Piyano derslerinde öğrencilere **caz müziği eğitimi** verilmesini gerekli buluyorum" ve %46,7'sinin "Piyano derslerinde öğrencilere ödev olarak **caz eserleri** verilmesini gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" cevabını verdiği görülmektedir.

3.3.İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çizelge 4. Müzik Öğretmeni Adaylarının Piyano Derslerinde Caz Müziği Eğitiminin Kullanılma Durumu ile İlgili Görüşlerine İlişkin Dağılım

İfadeler	**Hiç katılmıyorum**		**Az Katılıyorum**		**Orta Ölçüde Katılıyorum**		**Büyük Ölçüde Katılıyorum**		**Tamamen katılıyorum**	
	n	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%
Lisans eğitimim boyunca belirli derslerde caz müziği ile ilgili konular işlendi	**114**	**50,7**	49	21,8	28	12,4	13	5,8	21	9,3
Lisans eğitimim boyunca caz müziğini kapsayan dersler aldım	**151**	**67,1**	33	14,7	22	9,8	9	4,0	10	4,4
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eğitimi aldım	**200**	**88,9**	17	7,6	6	2,7	0	0,0	2	0,9
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserleri seslendirdim	**188**	**83,6**	20	8,9	9	4,0	5	2,2	3	1,3
Lisans eğitiminde piyano derslerinde aldığım caz müziği eğitiminin kapsamını yeterli buluyorum	**196**	**87,1**	18	8,0	8	3,6	1	0,4	2	0,9
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin yer almasını gerekli buluyorum	15	6,7	15	6,7	49	21,8	48	21,3	**98**	**43,6**
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin serbest eser şeklinde verilmesini gerekli buluyorum	10	4,4	21	9,3	71	31,6	48	21,3	75	33,3
Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin sınav parçası olarak verilmesini gerekli buluyorum	34	15,1	41	18,2	70	31,1	36	16,0	44	19,6
Lisans eğitiminde piyano derslerinde eşlik yapma amacıyla caz akorlarının öğretilmesini gerekli buluyorum	10	4,4	8	3,6	28	12,4	46	20,4	**133**	**59,1**
Lisans eğitimim boyunca müzik öğretmeni yetiştirmeye yönelik olarak okul şarkılarının eşliklendirilmesinde caz öğelerinin kullanımını gerekli buluyorum	14	6,2	17	7,6	57	25,3	49	21,8	88	39,1
Piyano derslerinde caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısından incelenmesini gerekli buluyorum	11	4,9	14	6,2	37	16,4	45	20,0	**118**	**52,4**
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde "Caz Müziği Teorisi" adı altında yeni bir ders açılmasını gerekli buluyorum	19	8,4	18	8,0	48	21,3	43	19,1	**97**	**43,1**
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" caz müziği ile ilgili bir ders açılması durumunda bu dersin piyano dersleri ile ilişkilendirilmesini gerekli buluyorum	6	2,7	25	11,1	39	17,3	52	23,1	103	**45,8**
Lisans eğitimim süresince okul etkinlikleri kapsamında caz müziği konserleri yapılmasını gerekli buluyorum	4	1,8	14	6,2	36	16,0	49	21,8	122	**54,2**

Lisans eğitimi süresince okul etkinlikleri kapsamında müzik öğretmeni adaylarının dinleyici olarak caz müziği dinletilerine katılmalarını gerekli buluyorum.	3	1,3	11	4,9	39	17,3	48	21,3	124	**55,1**
Lisans eğitimi süresince okul etkinlikleri kapsamında müzik öğretmeni adaylarının yorumcu olarak caz müziği dinletilerine katılmalarını gerekli buluyorum.	8	3,6	26	11,6	46	20,4	57	25,3	88	39,1
"Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı" çerçevesinde "Çalgı Eğitimi" veya "Kuramsal Eğitim" gibi ana sanat dallarına ek olarak "Caz Müziği Ana Sanat Dalı" gibi bir ana sanat dalının açılmasını gerekli buluyorum.	15	6,7	25	11,1	49	21,8	26	11,6	110	**48,9**

Araştırmaya katılan müzik öğretmeni adaylarının ifadelere verdikleri cevapların dağılımı Çizelge 4'de verilmiştir. Katılımcıların %50,7'sinin "Lisans eğitimim boyunca belirli derslerde caz müziği ile ilgili konular işlendi", %67,1'inin "Lisans eğitimim boyunca caz müziğini kapsayan dersler aldım", %88,9'unun "Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eğitimi aldım", %83,6'sının "Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserleri seslendirdim" ve %87,1'inin "Lisans eğitiminde piyano derslerinde aldığım caz müziği eğitiminin kapsamını yeterli buluyorum" ifadesine "hiç katılmıyorum" cevabını verdiği görülmektedir. Katılımcıların cevapları incelendiğinde büyük çoğunluğun lisans eğitimleri sürecinde ve piyano derslerinde caz müziği eğitimi almadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların %43,6'sının "Lisans eğitiminde piyano derslerinde caz müziği eserlerinin yer almasını gerekli buluyorum", %59,1'inin "Lisans eğitiminde piyano derslerinde eşlik yapma amacıyla caz akorlarının öğretilmesini gerekli buluyorum", %52,4'ünün "Piyano derslerinde caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısından incelenmesini gerekli buluyorum", %43,1'inin "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde **Caz Müziği Teorisi** adı altında yeni bir ders açılmasını gerekli buluyorum", %45,8'inin "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde caz müziği ile ilgili bir ders açılması durumunda bu dersin piyano dersleri ile ilişkilendirilmesini gerekli buluyorum", %54,2'sinin "Lisans eğitimim süresince okul etkinlikleri kapsamında caz müziği konserleri yapılmasını gerekli buluyorum", %55,1'inin "Lisans eğitimi süresince okul etkinlikleri kapsamında müzik öğretmeni adaylarının **dinleyici olarak** caz müziği dinletilerine katılmalarını gerekli buluyorum" ve %48,9'unun "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı çerçevesinde "Çalgı Eğitimi" veya "Kuramsal Eğitim" gibi ana sanat dallarına ek olarak "**Caz Müziği Ana Sanat Dalı**" gibi bir ana sanat dalının açılmasını gerekli buluyorum" ifadesine "tamamen katılıyorum" cevabını verdiği görülmektedir.

4. SONUÇ

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya göre katılımcı öğretim elemanlarının %40 gibi bir oranla piyano derslerinde öğrencilere caz müziği eğitimi verilmesini gerekli buldukları, %46,7 gibi bir oranla piyano derslerinde öğrencilere caz eserlerinin ödev olarak verilmesini gerekli buldukları sonucu elde

edilmiştir. Bunun yanı sıra öğretim elemanlarının %40 oranla piyano derslerinde öğrencilere çalıştırdıkları zorunlu sınav eserleri dışında bir caz eserini ödev olarak çalıştırdıkları, "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı"nda yer alan bireysel çalgı eğitimi piyano 7 ders tanımlarının içerisinde yer alan caz müzik eğitiminin kapsamını %46,7 oranında orta ölçüde yeterli buldukları ancak %26,7 oranında hiç yeterli bulmadıkları, bunun yanı sıra söz konusu öğretim elemanlarının yine "Müzik Öğretmenliği 2018 Lisans Programı"ndaki ders tanımları içeriğinde caz müziği eğitiminin yer almasını %26,7 oranında tamamen, %26,7 oranında orta ölçüde, %26,7 oranında az ölçüde gerekli buldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum araştırmaya katılan öğretim elemanlarının yarıya yakınının müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda verilen piyano eğitiminin içeriğinde caz müziği eğitiminin verilmesini gerekli gördükleri, diğer öğretim elemanlarının ise daha az gerekli gördüklerini ortaya koymaktadır. Temel'in (2016) müzik eğitimi ana bilim dallarındaki piyano derslerinin içeriğinde caz eserlerinin yer almasına ilişkin olarak piyano öğretim elemanları ve öğrencilerin görüşlerine başvurduğu çalışmasında, öğretim elemanlarının piyano ders tanımlarının eksik olduğu ve güncellenmesi gerektiği, piyano eğitimi repertuvarında yer alan çağdaş dönem içerisinde farklı türden eserlere de yer verilmesi, repertuvarda caz eserlerinden örnekler olması gerektiğine ve caz eserlerinin öğrencilerin piyano gelişimlerine katkı sağlayacağına dair görüşler elde edilmiştir. Bunun yanı sıra Temel'in araştırmasında yine araştırmaya katılan tüm öğretim elemanları seviyeye uygun olması koşuluyla, her dönem olmasa da bazı dönemler öğrencinin de isteği doğrultusunda öğrencilerine caz eseri çalıştırdıklarına dair görüş bildirmişlerdir. Ancak buna rağmen araştırmaya katılan 40 öğrenciden yalnızca beşi öğretmenlerinin onlara caz eseri verdiğini, yalnızca 11 öğrenci caz eseri çalıştığını belirtmiştir.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya katılan müzik öğretmeni adaylarının piyano derslerinde caz müziği eğitiminin kullanılma durumuna ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde ise %87,1'inin lisans eğitimlerinde yer alan piyano derslerinin içeriğinde verilen caz müziği eğitiminin kapsamını hiç yeterli bulmadıkları, aynı zamanda %43,6'sının tamamen, %21,3'ünün ise büyük ölçüde piyano derslerinde yer almasını gerekli buldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre müzik öğretmeni adaylarının, lisans eğitimleri süresince verilen piyano derslerinde caz müziği eğitimleri açısından daha kullanılabilir olması gerektiğini, bu anlamda daha donanık olabileceklerini düşündükleri söylenebilir. Aynı zamanda araştırmada ortaya konmuş olan katılımcı müzik öğretmeni adaylarının %33,3 oranında tamamen, %21,3 oranında az ve %31,6 oranında orta ölçüde olmak üzere büyük bir çoğunluğunun piyano derslerinde caz müziği eserlerinin serbest eser şeklinde verilmesini gerekli buldukları, %19,6 oranında tamamen, %16 oranında az, %31,1 oranında orta ölçüde olmak üzere çoğunluğunun piyano derslerinde caz müziği eserlerinin sınav parçası olarak verilmesini gerekli buldukları, %59,1'inin piyano derslerinde eşlik yapma amacıyla caz akorlarının öğretilmesini gerekli buldukları ve %52,4'ünün caz müziği eserlerinin biçim-form ve armoni açısında incelenmesini gerekli bulduklarına ilişkin elde edilen sonuçlar bu durumu desteklemektedir. Babacan'ın (2009) piyano eşlik dersinde caz armonisinin kullanılabilirliğini değerlendirdiği çalışmasında caz armonisi kullanarak eşlik dersi yapan deney grubu öğrencilerinin eşliklemeye yönelik performans seviyelerinde, caz armonisi

kullanmayan kontrol grubu öğrencilerine göre anlamlı bir fark ve olumlu gelişmeler bulunmuştur. Aynı çalışmada yer alan piyano eşlik dersinde caz armonisi kullanan öğrencilerin verdiği görüşlerden neredeyse tamamı olumlu olup, öğrencilerin eşliklemeye yönelik caz armonisinin kullanımının keyifli ve motive edici olduğu aynı zamanda caz armonisinin kullanımına ilişkin olumlu düşüncelere sahip oldukları ortaya konmuştur. Bu durum araştırmada yer alan piyano derslerinde eşlik yapma amacıyla caz akorlarının öğretilmesini gerekli bulan yarıdan fazla müzik öğretmeni adayının görüşleriyle örtüşmektedir. Bu çalışmanın yanı sıra Tuncer Boon, Çelik ve Tuncer'in (2022) müzik eğitimi ana bilim dalı öğrencilerinin popüler müzik türlerine karşı giderek artan eğilimlerinin nedenlerinin araştırıldığı araştırmada öğrencilerin caz müziğe karşı ilgili oldukları ancak caz eğitiminin programda yer almamasını bir şanssızlık olarak niteledikleri görülmektedir. Bu bağlamda müzik öğretmeni adaylarının caz müziğine duydukları merak ve isteğin uzun yıllardır süregeldiğini söylemek doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

Babacan, M. D., *Müzik Eğitimi Anabilim Dallarında Piyanoda Eşlik Dersi Sürecinde Caz Armonisinin Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi,* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2009.

Kaptan, S., *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri,* Tekışık Web Ofset Tesisleri, Ankara, 1995.

Temel, H. C., *Caz Eserlerine Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Programı İçerisinde Yer Verilmesi İhtiyacına Yönelik Bir Çalışma,* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016.

Tuncer Boon, İ. E., Çelik, A., Tuncer, K. A. *2020 Sonrası Gelişmelerle Birlikte Türkiye'deki Popüler Müzik Kültürünün Durumu,* 10. Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi, 171-180, Sakarya, 2022.

TÜRKİYE'DE KARŞIT OLMA KARŞI GELME BOZUKLUĞU İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Öğretmen Melek AKYAPI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, ORCİD:0009-0007-4307-069X

Doç. Dr. Ramazan SAK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, ORCİD: 0000-0002-7504-9429

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu (KOKGB) ile ilgili Türkiye' de yapılan çalışmaların çeşitli boyutları ile ele alınarak incelenmesidir. Araştırma Doküman Analizi yöntemi ile tasarlanmıştır. Bu kapsamda Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu ile ilgili yapılan çalışmalar temele alınarak, Ulusal Tez Merkezi web sitesi üzerinden ulaşılan 11 lisansüstü tez çalışması, Google Scholar ve ResearchGate web siteleri üzerinden ulaşılan 5 araştırma makalesi olmak üzere toplamda 16 çalışma bu araştırmanın veri kaynaklarını oluşturmuştur. Mevcut çalışmada elde edilen veriler Betimsel Analiz Tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Toplamda dokuz üniversitede hazırlanmış olan 11 lisansüstü tez çalışmasının yedisini uzmanlık tezi, üçünü yüksek lisans tezi ve birini de doktora tezi oluşturmaktadır. Çalışmalarda en çok kullanılan yöntem deneysel model olup en çok çalışmanın 6-11 erkek yaş grubuyla yapıldığı belirlenmiştir. Araştırmalar içerisinde en sık karşılaşılan amaçlar arasında KOKGB'nin pervalansı, tanımı ve özellikleri yer almaktadır. Araştırma sonucunda Türkiye'de Karşıt Olma Karşıt Gelme Bozukluğu'na ilişkin çalışmaların sayısında düzensiz bir artış olduğu görülmüştür. Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu ilk olarak 1980 yılında Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'nda (DSM-3) yer verilmiş olup Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmalar 2003 yılından itibaren araştırılmaya başlanmış ve araştırma sayısı oldukça azdır. Bu durum bu konuyla ilgili farkındalığın Türkiye'de oldukça geç başladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi dönem, karşıt olma karşı gelme bozukluğu, doküman analizi

ANALYSIS OF THE STUDIES CONDUCTED ON OPPOSITIONAL DEFIANT DISORDER IN TÜRKİYE

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the studies conducted in Türkiye on Oppositional Defiant Disorder (ODD) by considering various dimensions. The research was designed with the Document Analysis method. In this context, based on the studies on Oppositional Defiant Disorder, a total of 16 studies, including 11 graduate theses accessed through the National Thesis Center website, and 5 research articles accessed via Google Scholar and ResearchGate websites, constituted the data of this research. The data in the current study were evaluated

using the Descriptive Analysis Technique. Seven of the 11 postgraduate thesis studies, which were prepared in nine universities, were specialization thesis, three were master's thesis, and one was a doctoral dissertation. The most commonly used method in the studies was the experimental model, and it was determined that the studies were mostly conducted with boys aged 6-11. Among the most frequently encountered purposes among the studies are the prevalence, definition and characteristics of ODD. Among the most frequently encountered purposes among the studies are the prevalence, definition and characteristics of ODD. As a result of the research, it was observed that there was an irregular increase in the number of studies on Oppositional Defiant Disorder in Türkiye. Oppositional Defiant Disorder was first included in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-3) in 1980 but studies on this subject in Türkiye have been started to be conducted since 2003 and the number of studies on this subject is quite low. This shows that the awareness on this issue started quite late in Turkey.

Keywords: Preschool period, oppositional defiant disorder, document analysis

1. GİRİŞ

Yıkıcı davranış kavramı saldırganlık, uyumsuzluk, kurallara karşı gelme, agresyon gibi durumları içeren bir dışsallaştırma davranış kümesidir (APA, 2000). Genellikle ilk kez bebeklik, çocukluk ya da ergenlik döneminde karşılaşılan yıkıcı davranışlar geçtiğimiz yüzyıl boyunca küçük çocukların ruh sağlığı kliniklerine sevk edilmesinin en yaygın nedenlerinden biri olup bununla beraber klinik araştırmaların da odak noktası haline gelmiştir (Offord vd., 1991; Thomas, 2007).

Bu davranış kümeleri doğrultusunda ortaya çıkan yıkıcı davranım bozuklukları, görülen belirtilerden ve yapılan boylamsal çalışmalardan hareketle kimi bireylerde antisosyal kişilik bozukluğuyla ilişkilendirilirken kimisinde de çocukluk ya da ergenlik döneminde görülüp yetişkinlikte devam eden yıkıcı davranışlar olmuştur. Bu nedenle ortaya çıkan bu farklılıkları ortaya koymak için Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından Yıkıcı Davranım bozuklukları alt kategorilere ayrılmıştır (Thomas, 2007).

Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu (KOKGB) ‘da Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı’nın beşinci basımında (DSM-5) Yıkıcı Davranım Bozukluğu’nun alt kategorisinde yer alan bir bozukluktur.

KOKGB çocuk veya ergende ailesine ya da otoriteye karşı gelme, kurallara uymak istememe, tartışmaya eğilim, düşmanca tavırlar ve uyumsuz davranışlarla tanımlanmaktadır. Bu bozukluğa sahip kişiler çabuk hiddetlenir, sık sık tartışmaya girer ve alıngan yapıdalardır, ayrıca olaylarla ilgili başkalarını suçlama ve kin gütme eğilimi yüksektir (Tamam ve Demirel Döngel, 2018). Bu davranışlar belirli bir dönem veya özel koşullarda değil de beklenen bir zaman diliminin dışında, daha şiddetli ve sık bir şekilde yineleyici bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bahsedilen davranışların en az dördünün altı ay süreyle devam etmesi halinde bu bozukluktan söz edilebilir (Özkan, 2018). Karşı Gelme Bozukluğu ile ilgili davranışlar genel olarak sosyal ve akademik alanlarda bozulmalara neden olup bireyde sosyal ilişkilerde kontrolü ele geçirme çabası gözlenmektedir. Kontrol isteği özellikle otorite

figürlerine karşı olup meydan okuma, itaatsiz ve düşmanca davranış kalıpları, şiddetli öfke patlamaları ve aşırı tartışma hali olarak gözlenmektedir. Bu ve benzeri davranışlar kişinin sosyal yaşantısını olumsuz düzeyde etkileyip yetişkin-çocuk ve çocuk-akran etkileşimlerini önemli ölçüde engeller (APA, 1994; Stormschak, 1997).

DSM-5'e göre KOKGB tanısı için gerekli tanı ölçütleri şu şekildedir;

A. Aşağıdaki kategorilerin herhangi birinden olmak üzere, en az dört belirtinin bulunması ile belirli, en az altı ay süren, öfkeli/kolay kızan bir duygu durum, tartışmacı/karşı gelen davranış ya da kin besleme örüntüsü, kardeşi olmayan en az bir kişi ile etkileşimi sırasında kendini göstermiştir.

Öfkeli/Kolay Kızan Duygu durum

1. Sık sık tepesi atar.

2. Sık sık alınganlık gösterir ya da kolaylıkla kızar.

3. Sık sık öfkeli, kırgın, içerlemiş ve güceniktir.

Tartışmacı/Karşı Gelen Davranış

4. Buyurma, yaptırma ya da yasak etme gücü olan kişilerle sık sık tartışmaya girer; çocuklar ve gençler, büyükleriyle tartışmaya girerler.

5. Buyurma, yaptırma ya da yasak etme gücü olan kişilerin isteklerine ve kurallara sıklıkla uymaz.

6. Sık sık, bile bile başkalarını kızdırır.

7. Kendi yanlışlarından ya da yanlış davranışlarından ötürü sıklıkla başkalarını suçlar.

Kin besleme

8. Son altı ay içinde en az iki kez düşmanlık gütmüş ya da kin beslemiştir.

Not: Olağan sınırlarında bir davranışla, belirti olarak kabul edilebilecek bir davranışı ayırt etmek için, bu davranışların sürekliliği ve sıklığı göz önünde bulundurulmalıdır. Beş yaşının altındaki çocuklarda, bu davranış, başka türlü tanımlanmamışsa (A8 tanı ölçütü), en az altı ay süreyle, çoğu gün ortaya çıkmış olmalıdır. Beş yaşında ve daha büyük çocuklarda, bu davranış, başka türlü tanımlanmamışsa, en az altı ay süreyle, en az haftada bir kez ortaya çıkmış olmalıdır. Bu sıklık ölçütleri, belirtilerin tanımlanmasında, en düşük sıklık düzeyi için bir kılavuz oluyorsa da, davranışların sıklığının ve yoğunluğunun, kişinin gelişimsel düzeyi, cinsiyeti ve kültürü için olağan aralığın dışında olup olmadığı gibi diğer etkenler de göz önünde bulundurulmalıdır.

B. Bu davranış bozukluğu, kişide ya da yakın çevresindeki başkalarında (örn. ailesi, yaşıtları, iş arkadaşları) sıkıntı yaratır ya da toplumsal, okulla ilgili, işle ilgili işlevsellik alanları ya da önemli diğer işlevsellik alanları üzerinde olumsuz etki gösterir.

C. Bu davranışlar, yalnızca, psikozla giden bir bozukluk, madde kullanım bozukluğu, depresyon ya da iki uçlu bozukluğun gidişi sırasında ortaya çıkmamaktadır. Yıkıcı duygu durumu düzenleyememe bozukluğu için tanı ölçütlerini de karşılamamaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014).

Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu'nun yaygınlığı, eşlik ettiği hastalıkları ve sosyo-demogrofik özelliklerine ilişkin verileri, bir ülke için çocuk ve ruh sağlığı hizmetlerini planlama sürecinde kritik bir öneme sahip olduğu bilinmektedir (Zorlu vd., 2020). Ancak klinik öneminin yanı sıra Türkiye ve uluslararası çalışmalar kapsamında KOKGB hakkında diğer birçok psikiyatrik bozukluklarla karşılaştırıldığında şaşırtıcı derecede çok az bilgiye sahip olunmaktadır (Agnold ve Costello, 1996; Greene 1999 ve Kuhne vd. 1997). Bu durum oldukça talihsiz görünmekle birlikte KOKGB erken teşhisinin ve tedavisinin uzun vadeli önemli etkileri olduğu düşünülmektedir (Nolan ve Gadow, 2002).

KOKGB bozukluğu hakkında yapılan çalışmaların ve sahip olunan bilgilerin az oluşunun temel sebeplerinden biri de KOKGB'nun Davranım Bozukluğu'nun bir varyantı olarak görülme eğilimidir. Yıkıcı Davranış Bozuklukları üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğunda ise KOKGB ve Davranım Bozukluğu'na sahip çocukların, genellikle "davranış sorunları" olarak adlandırılan tek bir genel kategori ile karşılaşılmaktadır (Biederman vd. 1996; Hinshaw vd. 1993). KOKGB'nun diğer bozukluklarla ortak veya alt kategori olarak görülmesinin yanı sıra oldukça ayırt edici yanları bulunmaktadır. Başlıca yaklaşıldığında KOKGB'nin DB'nin yanı sıra oldukça erken yaşta başladığı bilinmekle beraber özellikle ortak görülen öfke kavramı iki bozukluk için de oldukça farklı seyretmektedir. Bu bağlamda KOKGB'deki öfke DB'ye nazaran yıkıcı olma, öfke gözlemlenirken DB'de öfke, yıkıcı ve zarar verme eğilimlidir (Frick ve ark. 1993). Bununla beraber KOKGB'de fiziksel şiddet ve suç içermemesi DB'den ayrılan özelliklerden biri olarak gösterilmektedir (Tamam ve Demirel Döngel, 2018).

KOKGB, DB'nin yanında en çok DEHB ile komordibite edilmektedir (Biederman ve Ark. 1991). Campbell'in (1991) çalışmasına göre bu sıklık çocuklarda %67 iken Tamam ve Demirel Döngel (2018) ve Nock'un (2007) çalışmalarına göre ise yetişkinlerde %39 da seyretmektedir. DEHB ile KOKGB arasındaki komordibite sıklığının sebebi temelde ikisinin de çocukta ailesel ve sosyal etkenlerin işlevsiz kaldığı durumlarda baskın olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir (Petty ve ark., 2008). Kim vd. (2010) tarafından KOKGB ve DEHB'li çocukların mizaç ve psikopatolojik profillerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, bu iki bozukluğun oluşumunda etkili olan bilişsel ve sosyal etkenler ne kadar benzer olsa da klinik görününüm ve psikososyal işlevsellik açısından da farklılaşmaktadırlar. Bu çalışmanın sonuçlarına göre DEHB olan çocukların KOKGB olan çocuklara nazaran değişikliklere karşı daha düşük tolerans, daha düşük kendini kontrol ve daha düşük çevreye uyum gözlemlenmektedir. Bunu da DEHB olan çocukların KOKGB olan çocuklardan farklı olarak dikkat becerilerinde de sıkıntı yaşamalarından kaynaklandığı söylenebilir (Kim vd., 2010). Ancak KOKGB'nin DB ve DEHB arasındaki zamansal öncelikler genel anlamda bilinmemektedir. Bu da KOKGB'nin komordibite gözlemlenene bozuklukların gelişimsel öncüsü olarak mı kavramsallaştırılacağını yoksa daha sıklıkla yalnızca önceden var olan bozukluklar bağlamında mı ortaya çıktığını bilmeyi imkânsız hale getirmektedir. Bunun da temel nedeni DB ve DEHB hakkında önemli ve

yeterli ölçüde bilgi sahibi olunabilecek kadar araştırmaya ulaşılabiliyorken KOKGB ile ilgili araştırmalar oldukça kısıtlı ve edinilen bilgilerin oldukça sınırlı olmasıdır (Nock ve ark., 2007). Bu bağlamda KOKGB'nin daha iyi anlaşılması için diğer bozukluklarla ilişkiden bağımsız olarak klinik bağlantılarının incelenmesini zorunlu kılar. Yapılan bu Tr araştırmalardan edinilecek bilgiler KOKGB'yi anlamlı bir nozolojik varlık olarak anlamamızı güçlendirebilir ve bozukluğu iyileştirmeyi amaçlayan tedavi yaklaşımlarını ortaya koymaya yardımcı olabilir (Greene vd., 2002).

KOKGB, davranım bozukluğu gelişme riski düşük sosyo-kültürel seviyede ebeveynlerinde alkol-madde kullanım bozukluğu olan ailesinden sosyal kişilik bozukluğu tanısı olan ve belirtilerin çok erken yaşta başladığı çocuklarda daha yüksektir. Bu çocukların ebeveynlerine daha güvensiz bağlanma gösterdikleri bilinmekle beraber, çocukluğunda olumsuz deneyimler yaşayan çocukların sonraki yıllarda düşmanca bir bakış açısı gösterdiği de görülmektedir (Tamam ve Demirel Döngel, 2018). Ülkemizde ise alt sosyoekonomik ailelerde daha fazla gözlemlenmekle birlikte hem çocukluk hem de ergenlik döneminde başlayabilse bile sıklıkla çocukluk çağlarında gözlemlendiği ortaya konulmuştur (Tamam ve Demirel Döngel, 2018). Erken dönemde ortaya çıkan KOKGB davranışlarında bulunmak uzun vadeli kişilerarası akademik veya yasal zorluklara (örn. destekleyici ilişkilerin eksikliği, sınırlı eğitim veya mesleki fırsatlar) yol açabilmektedir (Nock ve ark., 2007). Tedavisinde henüz kesin bir ilaç tedavisi gözlemlenmemesine karşın yalnızca davranış problemlerinin çözümü, uyum becerilerinin desteklenmesi, ebeveynlere Davranışçı Terapi, aile içi ilişkiler ve ebeveynlik becerileriyle ilgili anne babaya danışmanlık hizmeti gibi alternatifler sunulmuştur (Özkan, 2018).

Erken yaşta ortaya çıkan ve çocukluktan yetişkinliğe kadar bireyin sosyal yaşantısını olumsuz etkileyen bu bozukluk hakkında daha fazla bilgi edinilmesi gerekliliği bilinmektedir. Bu bağlamda da bu bozukluğun daha iyi anlaşılabilmesi için ulusal ve uluslararası kaynaklar incelenmiştir. Bu incelemeler araştırmacıya konu hakkında daha fazla bilgi edinme imkânı sağlamaktadır. Araştırmacı bu sayede konu ile ilgili alanda eksik olan ve destelenmesi gereken yönlere ilişkin fikir edinebilir ve bunları literatüre kazandırabilir. Bu araştırmada da Türkiye'de Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu ile ilgili çalışmalar çeşitli boyutlarda ele alınarak incelenerek ileride bu konuyla ilgili yapılacak çalışmalara bir bakış açısı sunulması amaçlanmıştır. Bu amaç bağlamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Türkiye'de Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu'na yönelik yapılan;

a. Araştırmaların türlerine göre dağılımları nasıldır?

b. Lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımı nasıldır?

c. Lisansüstü tezlerin yapıldığı üniversitelere göre dağılımı nasıldır?

d. Araştırmaların yapıldıkları yıllara göre dağılımları nasıldır?

e. Araştırmaların yöntemlerine ve desenlerine göre dağılımları nasıldır?

f. Araştırmaların çalışma grubu özellikleri nasıldır?

g. Araştırmaların amaçlarına göre dağılımları nasıldır?

h. Araştırmaların sonuçlarına göre dağılımları nasıldır?

2. YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Yapılan çalışma Doküman Analizi çalışmasıdır. Doküman analizi, araştırılan konu hakkındaki olgu veya olgularla ilgili olan yazılı kaynakları bulma, orijinalliğini teyit etme, analiz etme ve elde edilen verileri kullanma süreçlerini kapsamaktadır (Sak vd., 2021). Doküman analizinde tezler, kitaplar veya makaleler incelenirken araştırmacıların incelenen verilerin birincil kaynaktan elde edilmesine dikkat etmesi gerektiği gibi geçerli ve güvenilirliğin de gerekliliğini göz önünde bulundurmalıdır (Sak vd., 2021).

2.2. Çalışmaların Belirlenmesi

Araştırma konusu kapsamında ilgili tezlere Ulusal Tez Merkezi web sitesinden, ilgili akademik makalelere de Google Scholar ve ResearchGate web sitesinden taranarak ulaşılmıştır. Ayrıca bulunan çalışmaların sonunda verilen kaynakça bölümü de taranarak yeni kaynaklara ulaşılmıştır. Çalışmalarında taramasında Erken Dönemde Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu, Okul Öncesi Dönemde Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu, Çocukluk Döneminde Davranış Bozuklukları, Okul Öncesi Dönemde Davranış Bozuklukları ve Çocukluk Döneminde Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Taramalar 2023 Mart ayında gerçekleştirilerek konuyla ilgili 11 lisansüstü teze ve 5 araştırma makalesine ve Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu'nun tanısal boyutuyla ilgili çeşitli araştırmalara ulaşılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda çocukluk dönemi dışındaki çalışmalar araştırmaya dâhil edilmemiştir. Sonuç olarak incelemeye alınan çalışmalar belirtilen anahtar sözcükleri kapsayan ve Türkiye'de yapılmış 11 lisansüstü tez ve 5 araştırma makalesi olmak üzere toplam 16 çalışmayı oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Analizi

Yapılan çalışmada elde edilen veriler Betimsel Analiz Tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz tekniğinde, elde edilen veriler açık ve sistematik bir biçimde betimlenerek bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış şekilde okuyucuya sunmak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışmalar incelenerek Microsoft Excel programına aktarılmış olup grafik ve frekans tablolarıyla gösterilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma sonuçlarının yer aldığı bu bölümde Türkiye'de yer alan "Erken Dönemde Karşıt olma Karşı Gelme Bozukluğu'na yönelik yapılan 16 çalışmanın türlerine, yıllarına, yöntemlerine, örneklem özelliklerine ve amaçları doğrultusundaki sonuçlar ile lisansüstü tezlerin türleri ve yapıldıkları üniversitelere yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bulguların frekans değerleri grafik üzerinde gösterilmiştir.

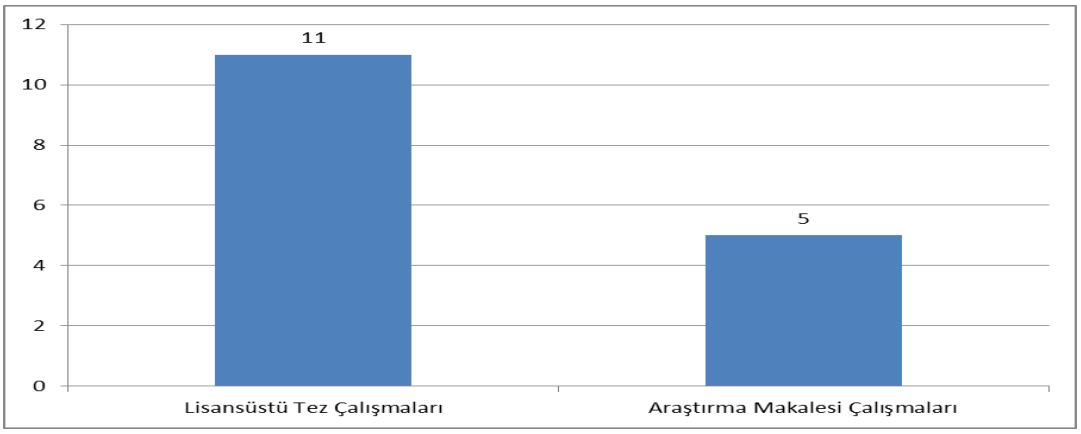

Şekil 1. Konuyla ilgili yapılan çalışmaların türlerine göre dağılımı, 2023.

Şekil 1 incelendiğine Türkiye'de Erken Çocukluk Dönemi'nde Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu'na yönelik toplamda 16 çalışmanın 11'inin (%68,75) lisansüstü tez çalışması, 5'inin (%31,25) ise araştırma makalesi olduğu görülmektedir.

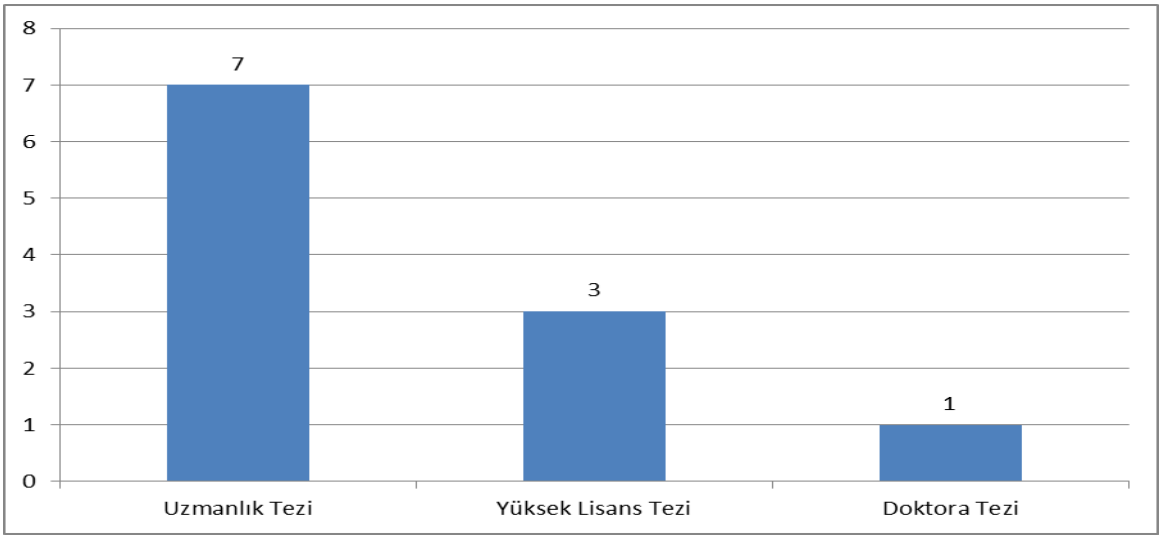

Şekil 2. Konuyla ilgili yapılan lisansüstü tezlerinin türlerine göre dağılımı, 2023.

Şekil 2'de Türkiye'de Erken Çocukluk Döneminde Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu'na yönelik yapılan lisansüstü tez çalışmalarının türlerine göre dağılımı göstermektedir. Dağılıma göre 11 lisansüstü tez çalışmasının yedisini uzmanlık tezi, üçünü yüksek lisans tezi ve birini de doktora tezi oluşturmaktadır.

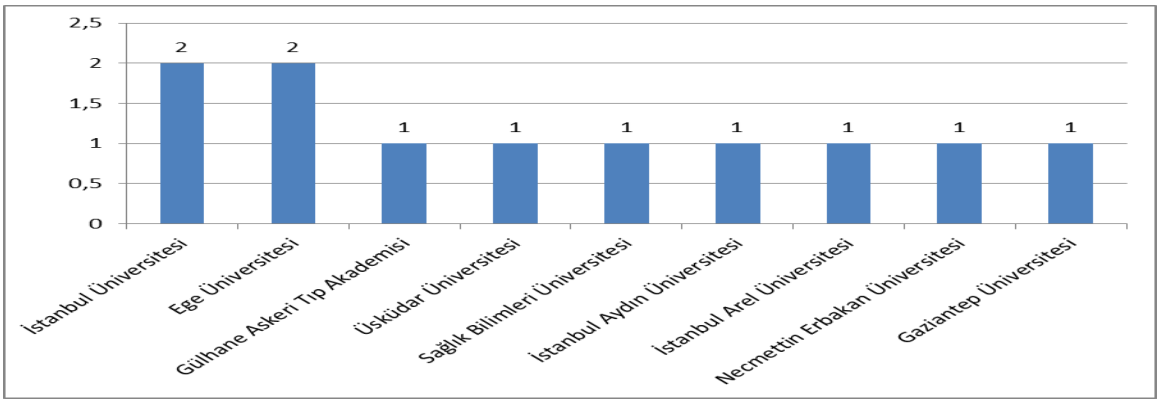

Şekil 3. Konuyla ilgili yapılan lisansüstü tezlerin yapıldıkları üniversitelere göre dağılımı, 2023.

Şekil 3 incelendiğinde Türkiye'de Erken Çocukluk döneminde KOKGB konusunu ele alan ikişer lisansüstü tezinin İstanbul ve Ege Üniversitesi'nde, birer tezin de Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Üsküdar, Sağlık Bilimleri, İstanbul Aydın, İstanbul Arel, Necmettin Erbakan ve Gaziantep Üniversiteleri'nde yapıldığı görülmektedir. Toplamda dokuz üniversitede bu konuda çalışma yapılmıştır.

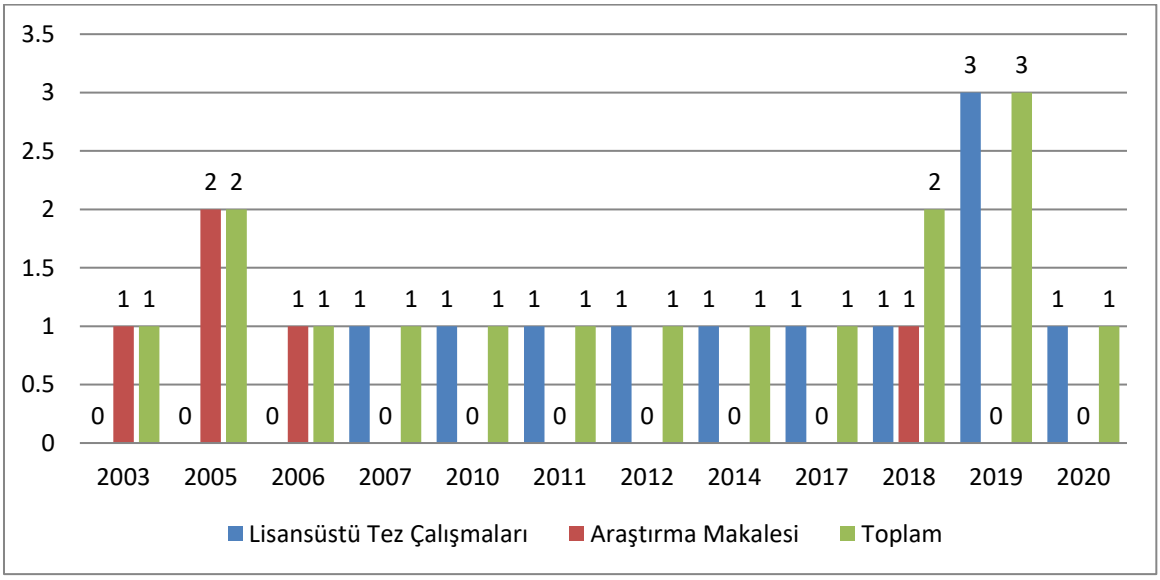

Şekil 4. Konuyla ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı, 2023.

Şekil 4 incelendiğinde Türkiye'de Erken Çocukluk Döneminde KOKGB konusunu temel alan çalışmaların üç lisansüstü tez çalışması ile 2019 yılında yapıldığı, iki araştırma makalesi ile 2005 yılında yapıldığı, bir tez çalışması ve bir araştırma makalesi 2018 yılında, birer araştırma makalesinin 2003 ve 2006 yıllarında, birer lisansüstü tez çalışmasının da 2007, 2010, 2011, 2012, 2014, 2017,2019 ve 2020 yıllarında yapıldığı görülmektedir.

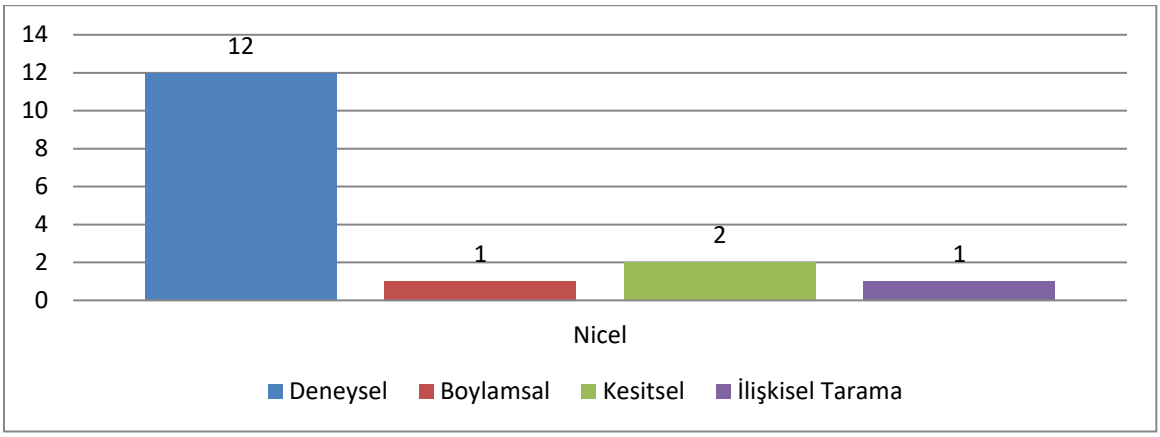

Şekil 5. Konuyla ilgili yapılan çalışmaların yöntemlerine ve desenlerine göre dağılımı, 2023.

Şekil 5 incelendiğinde KOKGB'nu konu alan çalışmaların tamamının nicel olarak hazırlandığı görülmektedir. Çalışmalarda kullanılan modellerin sıklığına bakıldığında on iki (%75) çalışma ile deneysel model, iki (%12,5) çalışma ile Kesitsel model, birer (%6,25) çalışma ile de Boylamsal ve İlişkisel Tarama modelleri yer almaktadır. Bu bağlamda en çok kullanılan model deneysel modeldir.

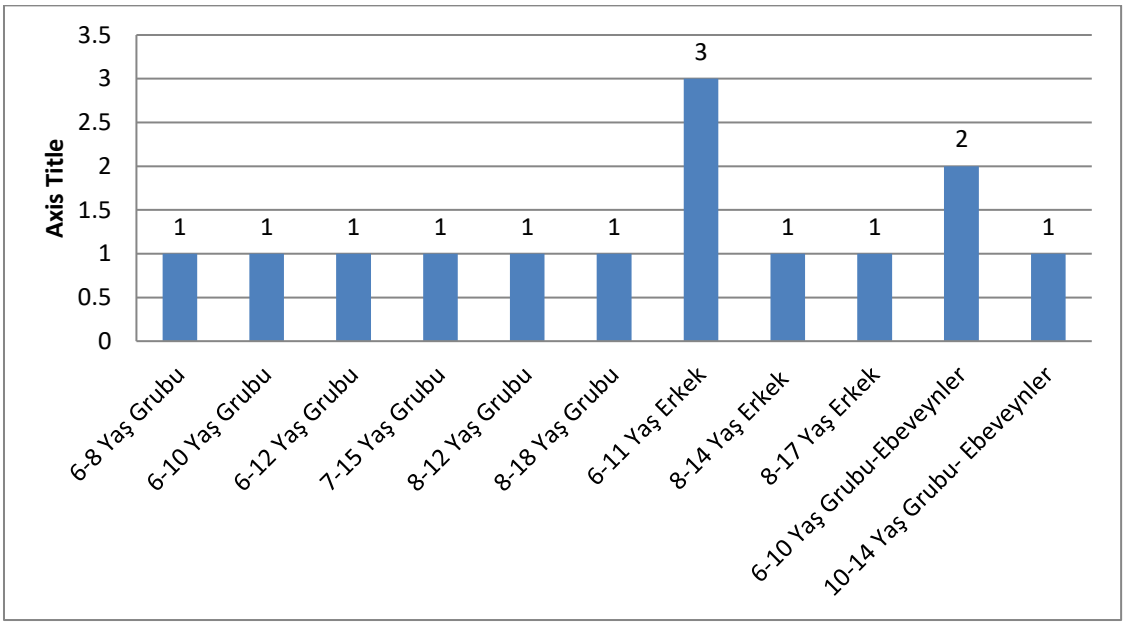

Şekil 6. Konuyla ilgili yapılan çalışmaların çalışma grubu özelliklerine göre dağılımı, 2023.

Şekil 6 incelendiğinde KOKGB konusunda yapılan çalışmaların genellikle yaş gruplarına göre dağıldığı ortaya çıkmaktadır. Buna göre 6-8, 6-10, 6-12, 7-15, 8-12 ve 8-18 karma yaş gruplarıyla birer; 8-14, 8-17, erkek yaş grubuyla bir ve 6-11 erkek yaş grubuyla üç; 6-10 karma yaş grubu-ebeveynlerle iki ve 10-14 karma yaş grubu- ebeveynlerle bir çalışma ortaya konulmuştur. Çalışılan yaş grupları neredeyse birbirine paralel olsa da en çok çalışmanın 6-11 erkek yaş grubuyla yapıldığı görülmektedir. Bunun dışında erkeklerle ayrıca çalışma yapılmış olması dikkat çekmiş olup az da olsa ebeveynlerin de dahil olduğu araştırmalarında bulunduğu görülmüştür.

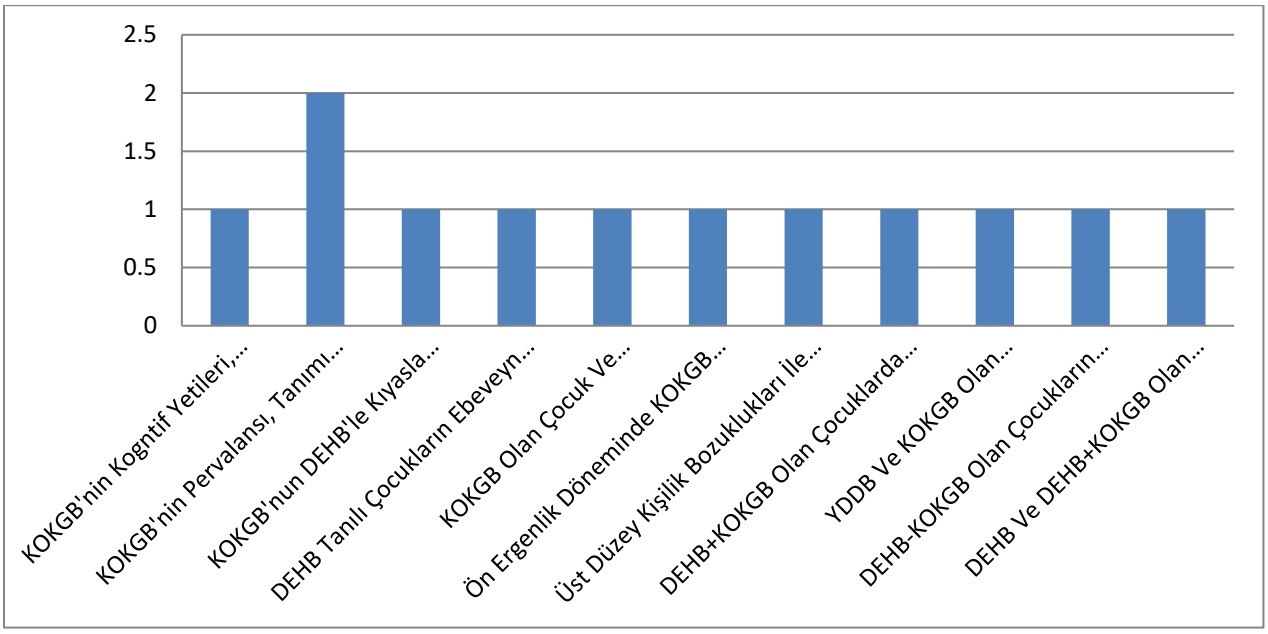

Şekil 7. Konuyla ilgili yapılan çalışmaların amaçlarına göre dağılımı, 2023.

KOKGB'nu konu alan çalışmaların amaçları incelendiğinde aynı amaçla yapılan çalışma sayılarının oldukça az olduğu ortaya konmuştur. Yalnızca KOKGB'nun pervalansı tanımı ve özellikleri amacı doğrultusunda iki uzmanlık tezi yer almaktadır. Bu çalışmalarda 6-8 ve 6-10 yaş grubuyla çalışılmıştır. KOKGB'nin Kognitif yetileri, kişilik özellikleri ve aile işlevlerini tanımlama amacıyla bir çalışma yer almaktadır ve bu çalışmaya 6-10 yaş grubu çocuklar ve ebeveynler de dahil edilmiştir. KOKGB'nin DEHB'e kıyasla sosyal işlevsellikteki zorluğunu konu alan bir tıpta uzmanlık tezi yer almaktadır. DEHB tanılı çocukların ebeveyn tutumlarına göre KOKGB'na eğilimlerini konu alan bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır ve bu çalışmada da 6-10 yaş grubu çocuklar ve ebeveynleri yer almaktadır. 8-14 yaş grubu erkek çocukları dahil edip KOKGB olan çocuk ve ergenlerin empati ve duygusal yüz ifadelerini anlama becerilerini ölçmeyi amaçlayan bir çalışma yer almaktadır. Önergenlik dönemindeki zorbalık türlerini ve KOKGB yaygınlığını ölçmeyi amaçlayan ve 10-14 yaş grubu ve ebeveynlerini çalışmaya dâhil eden bir yüksek lisans tezi yer almaktadır. 8-17 yaş grubu erkeklerle çalışan ve üst düzey kişilik boyutları ile KOKGB arasındaki ilişkide akılcı olmayan inançların test edilmesini amaçlayan bir doktora tezi bulunmaktadır. DEHB+KOKGB, DEHB ve DB olan çocuklarda Kinüre'nin yolağı metabolitlerini amaçlayan bir uzmanlık tezi yer almaktadır. YDDB ve KOKGB tanılı çocukların çeşitli faktörlerle karşılaştırılmasını amaçlayan bir tıpta uzmanlık tezi bulunmaktadır. KOKGB'nun ruhsal durumlarının projektif testlerle incelemeyi amaçlayan bir uzmanlık tezi de yer almaktadır. Bunlarla birlikte DEHB ve DEHB+KOKGB olan çocukların ebeveynlerin empati düzeyini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma makalesi bulunmaktadır. Son olarak 6-11 erkek yaş grubuyla çalışılıp DEHB ve DEHB+KOKGB olan erkek çocuklarının çeşitli faktörlerden karşılaştırılmasını amaçlayan, DEHB ve DEHB+KOKGB olan erkek çocuklarının kortizol düzeylerinin karşılaştırılmasını amaçlayan ve DEHB ve DEHB+KOKGB olan erkek çocuklarının aile işlevlerinin kıyaslanmasını amaçlayan toplamda üç adet ayrı ayrı araştırma makalesi bulunmaktadır.

KOKGB'nu konu alan çalışmaların sonuçları incelenecek olursa çalışmalar farklı boyutları ele aldığı için sonuçlar genel olarak birbirinden farklı bağlamda ortaya çıkmıştır. Buna göre incelenen sonuçlarda KOKGB'nun DEHB'e göre olgunluğunun daha iyi düzeyde olduğu sonucuna ulaşan bir çalışma, KOKGB'nun boylamsal pervalansını ortaya koyan ve çocuklardaki psikiyatrik pervalansı ortaya çıkaran iki çalışma yer almaktadır. DEHB'in KOKGB+DEHB'e göre sosyal işlevselliğinin daha olumlu yönde olduğunu ortaya koyan bir çalışma, DEHB tanılı çocukların ebeveyn tutumlarına göre KOKGB'na eğilimlerini ortaya koyan bir çalışma bulunmaktadır. KOKGB eştanısı olan erkek çocuklarının empati ve duygusal yüz ifadelerini anlama becerilerinin daha iyi olduğu sonucunu ortaya koyan bir çalışma yer almaktayken önergenlik dönemine KOKGB ebeveyn özellikleri cinsiyete göre yaygınlığını ortaya koyan bir çalışma yer almaktadır. DEHB'e eşlik eden bozuklukların kinürenin metabolitleri oluşturma etkisini ortaya koyan bir çalışma yer almaktadır. YDDB'nin KOKGB içerisinde özel bir alt grubu temsil edebileceği sonucuna varan bir çalışma bulunmaktadır. Bu sonuçların yanında DEHB ve DEHB+KOKGB olan çocukların ebeveynlerinin empati düzeylerini kıyaslayan ve anne sütünün DEHB+KOKGB gelişmesi üzerine etkili olduğu sonucuna varılan ayı ayrı birer araştırma makalesi bulunmaktadır. DEHB ve DEHB+KOKGB olan erkek çocukların kortizol düzey farklılığını ortaya koyan bir çalışma yer alırken, DEHB+KOKGB olan çocukların aile işlevlerinin kontrol grubundan ayrışmasını ortaya koyan bir çalışma yer almaktadır. Son olarak DEHB ve KOKGB olan çocukların ganliyon hücre tabakalarını değerlendiren ve KOKGB'nun ruhsal altyapısını ortaya koyan ayrı ayrı birer çalışma bulunmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada Türkiye'de Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu ile ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada çalışmaların üçte ikisinden fazlanın tez çalışmalarından oluştuğu, araştırma makalelerinin ise incelenen araştırmaların yaklaşık üçte birinden daha az olduğu belirlenmiştir. İncelenen çalışmalardaki tezlerin çoğunluğunu Tıpta Uzmanlık Tezleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de yazılan araştırma makalelerinin az olmasının sebebinin KOKGB ile ilgili yeterli bağlamda bilgi olmaması ve genellikle tıbbi alan yazında geçiyor olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırma sonucunda Türkiye'de Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu'na ilişkin çalışmaların düzenli olarak arttığı görülmesine rağmen genel olarak yıl bazında yayımlanan çalışma sayısı hemen her yılda aynı olup oldukça az olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmalarda kullanılan araştırma yöntemlerine ilişkin bulgular, Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu'na ilişkin araştırmaların hepsinin Nicel Yöntem olduğu görülmektedir. Bu yöntem içerisinde de en fazla Deneysel Yöntem karşımıza çıkmakla beraber ardından Kesitsel ve en az olarak da Boylamsal ve İlişkisel Tarama Yöntemleri karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalarda Nitel Yöntem'in kullanılmamasının sebebinin Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu ile ilgili genel anlamda yoğun olarak tıbbi tanımlamaların dışına çıkılmamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Çalışmaların büyük çoğunluğunun Tıp alanında yayımlanmış olması da bu görüşü desteklemektedir. Bu bağlamda Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu ile ilgili farklı yöntemler kullanılarak yapılacak çalışmalar hem bu bozukluğun daha iyi anlaşılmasını

sağlamış olacak hem de yapılacak olan çalışmaların literatüre oldukça işlevsel bir katkısı olacaktır.

Araştırmaların çalışma gruplarının dağılımına yönelik bulgular incelendiğinde, araştırmanın en fazla 6-11 erkek yaş grubuyla, geriye kalan çalışmalarda ise yine birbirlerine yakın yaş gruplarıyla ve çok azında bu yaş gruplarıyla birlikte ebeveynlerle çalışıldığı görülmektedir. Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu'nun temel çıkış sorunlarından birinin ebeveyn tutumları olduğu bilmesine rağmen ebeveynlerle ilgili yapılan çalışmaların az olması ilgi çekmiştir. Bununla birlikte bazı yaş gruplarında yalnızca erkek çocuklarla çalışılmıştır. Bunun sebebinin de yapılan araştırmalar sonucunda KOKGB belirtilerinin erken dönemde erkeklerde kızlardan daha fazla çıktığı gösterilebilir (Loeber ve ark.. 2000; Tamam ve Döngel Demirel, 2018).

Araştırmada ele alınan önemli konulardan bir diğeri de KOKGB ile ile ilgili yapılan araştırmaların amaçlarına göre dağılımıdır. Araştırmalar içerisinde en sık karşılaşılan amaçlar arasında KOKGB'nin pervalansı, tanımı ve özellikleri yer almaktadır. Bunu dışında ortak amaç doğrultusunda yapılan çalışma sayılarının oldukça az olduğu görülmektedir. Ayrıca DEHB ve KOKGB olan erkek çocukların çeşitli faktörlerden karşılaştırılması, kortizol düzeylerinin karşılaştırılması, aile işlevlerinin karşılaştırılması, ganliyon hücre tabakalarının değerlendirilmesi ve çocukların ebeveynlerin empati düzeyinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan çalışmalar bulunmaktadır. KOKGB'nin ruhsal durumlarının projektif testlerle incelenmesini ve bu bozukluğa sahip çocuk ve ergenlerin duygusal yüz ifadelerini ve empati becerilerini anlama düzeyini amaçlayan çalışmalara da yer verilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda KOKGB'nin daha çok DEHB ile birlikte çalışıldığı görülmektedir. Ancak KOKGB ile ilgili bağımsız çalışmaların yapılması bu bozukluğun anlaşılmasını ve gerekli önlemlerinin alınmasını daha da kolaylaştıracaktır. Bir başka değinilmesi gereken konu ise KOKGB'da ebeveyn tutumlarının ve eğitiminin oldukça önem taşıdığının bilinmesidir (Tamam ve Döngel Demirel, 2018). Yapılan çalışmalar arasında bu konunun oldukça az geçiyor oluşu dikkat çekmektedir. Ancak bundan sonraki çalışmalarda ebeveynlere dikkat çekilmesi gerekliliği oldukça önem taşımaktadır.

Araştırmaların sonuçlarına yönelik bulgular incelendiğinde çalışmalar farklı boyutları ele aldığı için sonuçlar genel olarak birbirinden farklı bağlamda ortaya çıkmıştır. Çalışmaların sonuçlarında dikkat çekilecek hususlardan biri KOKGB'nin DEHB'e göre olgunluğunun daha iyi düzeyde oluşu ve daha sosyal oluşudur. Ayrıca ortaya çıkan sonuçlar arasında KOKGB eştanısı olan erkek çocuklarının empati ve duygusal yüz ifadelerini anlama becerilerinin daha iyi olduğu, önergenlik dönemindeki KOKGB olan çocukların ebeveyn özelliklerinin cinsiyete göre yaygınlığının ortaya konduğu, YDDB'nin KOKGB içerisinde özel bir alt grubu temsil edebileceği, DEHB ve DEHB+KOKGB olan çocukların ebeveynlerinin empati düzeylerini kıyaslayan ve anne sütünün DEHB+KOKGB gelişmesi üzerine etkili olduğu, DEHB ve DEHB+KOKGB olan erkek çocukların kortizol düzey farklılığının ortaya konulduğu, DEHB+KOKGB olan çocukların aile işlevlerinin kontrol grubundan ayrışmasının ortaya konulduğu, DEHB ve KOKGB olan çocukların ganliyon hücre tabakalarını değerlendiren ve KOKGB'nun ruhsal altyapısının ortaya konduğu çalışmalar yer almaktadır.

Bu çerçevede ulaşılan bulgular ve bulgulara ilişkin değerlendirmeler dikkate alınarak araştırmacılara ve uygulayıcılara şu öneriler sunulabilir. Bundan sonraki süreçte KOKGB ile ilgili yapılan araştırmalar düzenli olarak incelenip alandaki eksikliklerin giderilmesi sağlanabilir. Yeni yapılacak çalışmalarda öğretmen adaylarına KOKGB'yi aktaracak olan akademisyenlerin alan bazında daha çeşitli olması, çalışmalara 0-6 yaş grubunun dahil edilmesi, ebeveynlerle ilgili daha detaylı perspektiflerin incelenmesi KOKGB'nun temel altyapısını anlamamıza yardımcı olabilir. Bu konuda Nitel çalışmalar planlanabilir. Bir de KOKGB'yi ayrıca ve bağımsız olarak tanımlayacak ve inceleyecek çalışmalara yer verilebilir ve KOKGB ile ilgili yapılan Deneysel çalışmaların yanı sıra KOKGB Nitel çalışmalara da dahil edilebilir.

KAYNAKÇA

Amerikan Psikiyatri Birliği (APA). (2014). *Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabı, beşinci baskı (dsm-5),* Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, çev. Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2014.

American Psychiatric Association (2000). *American psychiatric association. diagnostic and statistical manual of mental disorders,* Fourth Edition, Text revision. Washington, DC.

Amerikan Psikiyatri Birliği (1994*). Mental bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı, dördüncü baskı (dsm-4),* çev. Ertuğrul Köroğlu, Ankara Hekimler Birliği.

Angold, A., and Costello, E. J. (1996). Toward establishing an empirical basis for the diagnosis of oppositional defiant disorder. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry,* 35, 1205–1212.

*Aydemir, H. (2018), *Karşıt olma karşı gelme bozukluğu tanısı konan çocuk ve ergenlerin empati ve duygusal yüz ifadelerini tanıma becerileri* (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul.

*Baskın Sağlam, E. (2019), *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve eşlik eden yıkıcı davranış bozukluklarında kinürenin yolağının rolü* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Konya.

*Bektaş, E. (2019), *Üst-düzey kişilik boyutları ile karşıt olma karşı gelme bozukluğu arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçlara ilişkin akılcı olmayan inanışların aracılık rolü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

*Bodur, Ş., Kara, H., Açıkel, B. ve Yaşar, E. (2018). Ganliyon hücre tabakası kalınlığının dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve komorbid karşıt olma karşı gelme bozukluğu olan çocuklarda değerlendirilmesi. *Türkiye Psikiyatri Kliniği Dergisi*, 21: 222-230, DOI: 10.5505/kpd.2018.37450.

Biederman, J., Faraone, S. V., Milberger, S., Jetton, J. G., Chen, L., Mick, E., Greene, R. W. and Russell, R. L. (1996). Is childhood oppositional defiant disorder a precursor to adolescent conduct disorder? findings from a four-year follow-up study of children with ADHD. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry,* 35:1193-1204.

Biederman, J., Newcorn, J., Sprich, S. (1991). Comorbidity of attention deficit disorder with conduct, depresif, Anxiety and Other Disorders. *American Jorunal of Psychiatry,* 148, 564-577.

Campbell SB (1991), Longitudinal studies of active and aggressive preschoolers: individual differences in early behavior and outcome. In: Rochester Symposium on Developmental Psychopathology. *Cicchetti D, Toth SL, eds. Hillsdale, NJ: Erlbaum,* pp 57–90.

*Çakaloz, B., Pekcanlar Akay, A., Böber, E., Eminağaoğlı, N. ve Günay, T. (2006). Karşıt olma karşı gelme bozukluğu eşlik eden veya etmeyen dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu

tanısı alan puberte öncesi erkek olgularda aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 20(3): 149-155.

*Çakaloz, B., Pekcanlar Akay, A. ve Böber, E. (2005). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve eşlik eden karşıt olma karşı gelme bozukluğu olan prebubertal erkek çocuklarda plazma kortizol düzeylerinin değerlendirilmesi. *Klinik Psikofarmokoloji Bülteni*, 15; 158-164.

*Çakaloz, B. ve Pekcanlar Akay, A. (2005). Dikkat eksikliği ve yıkıcı davranış bozukluklarında doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası yaşanan sorunların ve anne sütü alış sürelerinin psikopataloji gelişimine katkıları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(1).

*Çalışgan, B. (2020), *Yıkıcı duygudurumu düzenleyememe bozukluğu ve karşıt olma karşı gelme bozukluğu olan çocukların mizaç özelliği, irritabilite düzeyi ve disregülasyon profili açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Gaziantep.

*Ertuğrul, F. (2019), *Önergenlik döneminde karşıt olma-karşı gelme bozukluğu ile zorbalık davranışı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Frıck, P. J., Lahey, B. B., Loeber, R., Tannenbaum, L., Van Horn, Y. and Christ, M. A. G. (1993), Oppositional Defiant Disorder And Conduct Disorder: A Meta- Analytic Review Of Factor Analyses And Cross Validation İn A Clinical Sampla. *Clinical Psychology Review*, 13, 319-340.

Gadow, K., K. and Nolan, E., E. (2002), Differences between preschool children with ODD, ADHD, and ODD+ADHD symptoms. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 43:2, pp 191–201.

Greene, R. W., Biederman, J., Zerwas, S., Monu-teaux, M. C., Goring, J. C. and Faraone, S. V. (2002). Psychiatric comorbidity, family dys-function, and social impairment in referred youth with oppositional defiant disorder. *American Journal of Psychiatry*, 159(7), 1214–1224. DOİ: https://doi.org/10.1176/appi.ajp.159.7.1214

Greene, R. W. and Doyle, A. E. (1999). Toward a transactional conceptualization of oppositional defiant disorder: implications for treatment and assessment. *Clin Child Fam Psychol Rev*, 2, 129-148.

Hinshaw, S. P, Lahey, B. B. and Hart, E. L. (1993). Issues of taxonomy and comorbidity in the development of conduct disorder. *Dev Psychopathol*, 5, 31-49.

*Kara, H. (2014), *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda karşıt olma-karşı gelme bozukluğu binişikliğinin duygusal yüz ifadelerinin tanınması ile ilişkisinin araştırılması* (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Gülhane Askeri Tıp Akademisi Askeri Tıp Fakültesi, Ankara.

Kim, H., Cho, S. C., Kım, B. N., Kım, J. W., Shin, M. S. and Yeo, J. Y., (2010). Does oppositional defiant disorder have temperament and psychopathological profiles independent of attention deficit/hyperactivity disorder?. *Comprehensive Psychiatry*, 5, 412-418.

Kuhne, M., Schachar, R. and Tannock, R. (1997). Impact of comorbid oppositional or conduct problems on attention-deficit hyperactivity disorder. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 36, 1715-1725.

Loeber, R., Burke, J.D., Lahey, B.B., Winters, A., & Zera, M. (2000). Oppositional defiant and conduct disorder: A review of the past 10 years, part 1. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39, 1468–1484.

Nock, M. K., Kazdin, A. E., Hiripi, E. and Kessler, R. C. (2007). Lifetime prevalence, correlates, and persistence of oppositional defiant disorder: results from the National

Comorbidity Survey Replication. *Journal of Child Psychology and Psychiatry,* 48(7), 703-713.

Offord, D. R., Boyle, M. C. and Racine, Y. A. (1991). *The epidemiology of antisocial behavior in childhood and adolescence.* In D. J. Pepler & K. H. Rubin (Eds.), The development and treatment of childhood aggression Hillsdale, NJ: Erlbaum. Pp; 31-54.

*Öge, M. F. (2017), *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların anne-baba tutumları ile karşıt olma karşı gelme bozukluğuna olan eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

*Önal, A. (2007), *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, karşıt olma karşı gelme bozukluğu ve bu ikisinin birlikte bulunduğu durumların davranışsal sorunlar, aile ilişkileri ve kognitif fonksiyonlar açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). İstanbul Üniversitesi Çocuk ve Ruh Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul.

*Özcan, C., Oflaz, F. ve Türkbay, T. (2003). Dikkat eksikliği aşırı hareketlilik bozukluğu ve binişik karşıt olma- karşı gelme bozukluğu olan çocukların anne-babalarının empati düzeylerinin karşılaştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(3).

*Özen, G. (2010). *Karşıt olma karşı gelme bozukluğu olan çocukların ruhsal işleyişlerinin projektif testlerle değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özkan, S. (2018), Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi. Erişim Adresi: https://www.humanitepsikiyatri.com/wp-content/uploads/2018/11/cock-ve-ergen-2018-kitap-min.pdf

Petty, C. R., Monuteaux, M. C., Mıck, E., Hughes, S., Small, J., Faraone, S. V. And Biederman, J. (2008). Parsin the familiarity of oppositional defiant disorder from that of conduct disorder from that of conduct disorder: a familial risk analysis, *Journal Of Psychiatric Research,* 1-8.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç. ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi,* 4(1), 227-256. DOI: 10.33400/kuje.843306

Stormschak, E., Speltz, M., DeKlyen, M. and Greenberg, M. (1997). Family interactions during clinical intake: a comparison of families of normal or disruptive boys. *J Abnorm Child Psychol*, 25, 345-357.

Thomas, R. C. (2007). *Yıkıcı Davranım Bozukluğu*, Kaplan and Sadock's Comprehensive Text Book, Sadock B.J, Sadock V.A., 8. edt., 3205-3215.

Tamam, L. ve Demirel Döngel, B. (2018), Distruptive, İmpulse Control and Conduct Disorders (Yıkıcı Bozukluklar, Dürtü Kontrol ve Davranım Bozuklukları). Karamustafalıoğlu, K. O. (Ed). *Fundamental and Clinical Psychiatry (Temel ve Klinik Psikiyatri).* Sürüm:1, Bölüm: 85. Ankara: Güneş Yayınevi.

*Uslu, E. (2011), *Karsıt olma karsı gelme bozukluğunun boylamsal prevalansının belirlenmesi* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir.

*Uysal, T. (2012), *İzmir ili konak merkez ilçede ilköğretim 1. sınıf, 2. sınıf, 3. sınıf, 4. sınıf ve 5. Sınıf öğrencilerinde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, karşıt olma karşı gelme bozukluğu ve davranım bozukluğu prevalansı* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir.

Zorlu, A., Unlu, G., Cakaloz, B., Zencir, M., Buber, A., ve Isildar, Y. (2020). The Prevalence and Comorbidity Rates of ADHD Among School-Age Children in Turkey. *Journal of*

attention disorders, 24(9), 1237–1245. DOİ: https://doi.org/10.1177/1087054715577991